

niæ tom. II. p. 191, num. 6109, 275, et num. 6110, 276, archetypumque versionis J. Scoti Cluniacense in Catalogo de la bibliothèque de Monsieur à l'Arsenal, n. 378, apud Hænel Catal. libr. ms. p. 304.

Hæc de codicum subsidiis deque historia operis diu pene ignorati dicenda fuerunt; quod cum in publicum emitto sedulo labore digestum, recensitum, in Latinum sermonem translatum, indicibus plenissimis instructum, favori et indulgentiæ omnium quibus hæc studia non sordent etiam atque etiam commendatum esse velim.

Halis Saxonum, die S. Michaelis MDCCLVII.

1 ΜΑΞΙΜΟΥ ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ 2

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΘΩΜΑΝ ΤΟΝ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΝ.

MAXIMI DE VARIIS DIFFICILIBUS LOCIS

SANCTORUM DIONYSII ET GREGORII

AD THOMAM VIRUM SANCTUM.

Sanctissimo Dei servo, patri spirituali et magistro, domino Thomæ, Maximus humilis, peccator, indignus servus et discipulus.

Α Τῷ ἡγιασμένῳ δούλῳ τοῦ Θεοῦ, Πατρὶ πνευματικῷ³ καὶ διδασκάλῳ κυρίῳ Θωμᾷ, Μάξιμος ταπεινὸς καὶ ἀμαρτωλὸς, ἀνάξιος δούλος καὶ μαθητῆς.

Circa res divinas eo studii tenore semper versatus es, ut speculandi certum et minime mutabilem habitum nactus videaris, per quem, vir Deo dilectissime, non tantum sapientiam, sed sapientiæ ipsam pulchritudinem amore quodam sobrio persequeris. Est autem sapientiæ pulchritudo cum actione conjuncta cognitio, sive sapienter instituta actio. Ex his porro, tanquam ex utrisque efflorescens nascitur character, quem dixerim divini tum providentiæ tum iudicii contemplationem. Quemadmodum tu quoque mentem sensui per spiritum indidisti, et plane docuisti rationem qua secundum suam imaginem Deus hominem condidisse intelligatur, simulque divitias ejus benignitatis manifestavisti, qui pulcherrima illa rerum sponte sua disjunctarum miscella, quæ in te cernitur, ostendisti Deum virtutibus posse incorporari,

Ἄπλανοῦς θεωρίας ἐξ ἐμμελοῦς περὶ τὰ θεία σπουδῆς ἔξιν λαβῶν ἀναλλοίωτον, οὐχ ἀπλῶς σοφίας, ἀλλὰ τοῦ κάλλους αὐτῆς, Θεῶ λίαν ἠγαπημένη, γέγονας ἐραστῆς σωφρονέστατος. Σοφίας δὲ κάλλος ἐστὶ γνῶσις ἔμπρακτος, ἢ πρᾶξις ἐνσοφος, ὣν ἐστὶ⁴ χαρακτήρ ὡς δι' ἀμφοῖν συμπληρούμενος, ὁ τῆς θείας προνοίας καὶ κρίσεως λόγος. Καθ' ὃν αἰσθήσει τὸν νοῦν συμπλέξας διὰ τοῦ πνεύματος, ἐδειξας ὡς⁵ ἀληθῶς πῶς ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ποιεῖν πέφυκε τὸν⁶ ἄνθρωπον, τὸν τε πλοῦτον τῆς ἀγαθότητος κατέστησας γνώριμον, πολυτελῶς τῇ καλῇ μίξει τῶν ἐναντίων ἐν σεαυτῷ δεικνύς (104 b⁷) τὸν Θεὸν ταῖς ἀρεταῖς σωματούμενον, οὗ τῷ ὕψει συμμετρήσας μιμήσει τὴν κένωσιν ἕως ἐμοῦ καταθεῖν οὐκ ἀπηξίωσας, ἐκεῖνα ζητῶν ὧν πεπονήτως ἔχεις τὴν εἶδησιν. Εἰσὶ⁸ δὲ Διονυσίου καὶ Γρηγορίου κεφάλαια τῶν ἀγίων ἐκείνων ὑπερευφήμων τε καὶ μα-

VARIÆ LECTIONES.

¹ In edit Th. Gale titulus est Ἐπιστολὴ πρώτη τοῦ αὐτοῦ, etc. Scripsit enim, inquit Gale, præter hanc primam aliam de his ipsis rebus epistolam, quam ideo non apposui, quoniam nihil fere ea continebat aliud quam hæc prima. De utraque Photius suum iudicium protulit, quod vide in Myriobiblo. In cod. Gud. τοῦ αὐτοῦ περὶ δ. ἀποριῶν. cett. ² ἀπόρων ed. Gal. ³ πνευμονικῷ ed. Gal. ⁴ ἐστὶν ed. Gal. ⁵ ὡς om. ed. Gal. ⁶ τὸν om. ed. Gal. ⁷ Εἰσὶν ed. Gal.

* Interprete Thoma Gale.

** Folia codicis Gudiani.

καρίων ἀνδρῶν, τῆς ὄντως ἐκλογῆς τῶν ἀνέκαθεν ἀκατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων τῷ⁸ Θεῷ προσθεμένων, τῶν πᾶσαν ὡς ἀληθῶς⁹ τὴν ἐφικτὴν τοῖς ἀγίοις χύσιν τῆς σοφίας εἰσδέξαμένων, καὶ τῇ ἀποθέσει τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς ψυχῆς οὐσίαν πεποιημένων, καὶ διὰ τοῦτο ζῶντα μονώτατον τὸν Χριστὸν ἐσχολότων, καὶ τὸ δὴ μείζον εἰπεῖν, ψυχὴν αὐτοῖς τῆς ψυχῆς γεγενημένον καὶ διὰ πάντων ἔργων τε καὶ¹⁰ λόγων καὶ νοημάτων πᾶσιν ἐμφανιζόμενον ὡς ἐντεῦθεν ἐκείνων μὲν οὐκ εἶναι πεπεισθαι τὰ προτεθέντα¹¹, Χριστοῦ δὲ, κατὰ¹² χάριν αὐτοῖς ἑαυτὸν ὑπαλλάξαντος. Ἀλλὰ πῶς εἶπω Κύριον Ἰησοῦν, μήπω πνεῦμα λαθὼν ἀγιότητος; Πῶς λαλήσω τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ὁ μογίλαλος¹³, καὶ τὸν νοῦν τῇ σῶσει προσηλώσας τῶν φθειρομένων; Πῶς ἀκουστάς ποιήσω κἄν τινὰς αἰνέσεις αὐτοῦ, ὁ κωφός, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀκουστικὸν διὰ τὴν πρὸς τὰ πάθη φιλίαν ἔχων παντελῶς ἀπεστραμμένον¹⁴ τοῦ λόγου τὴν μακαρίαν φωνήν; Πῶς ἐμφανῆς ὁ λόγος γενήσεται μοι, τῷ ἡττημένῳ τῷ κόσμῳ, νικᾶν τὸν κόσμον, ἀλλ' οὐκ ἐμφανίζεσθαι τῷ κόσμῳ πεφυκίως, εἴπερ φιλύλῃ διαθέσει κατὰ φύσιν ἐστὶν ἀνεπίγνωστος; Πῶς οὐ τολμηρὸν, τοῖς ἀγίοις τὸν ἐναγῆ¹⁵, καὶ τοῖς καθαροῖς ἐγχειρεῖν τὸν ἀκάθαρτον; Διὸ¹⁶ παρητησάμην ἂν τὴν ἐπὶ τοῖς κεκελευσμένοις¹⁷ ἐγχείρησιν, τὸν (105 a) τῆς προπετείας ψόγον φοβούμενος, εἰ μὴ πλέον ἐδεδοίκεν τῆς ἀπειθείας τὸν κίνδυνον. Δουοῖν οὖν τούτων¹⁸ μέσος ληφθεὶς τῆς προπετείας αἰροῦμαι μᾶλλον τὸν ψόγον ὡς ἀνεκτότερον¹⁹, φεύγων ὡς ἀσύγνωστον τῆς ἀπειθείας τὸν κίνδυνον. Καὶ τῇ μεσιτείᾳ τῶν ἀγίων καὶ βοήθειᾳ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν, Χριστῷ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν χορηγοῦντος²⁰ τὸ νοεῖν εὐσεβῶς καὶ λέγειν δεόντως, περὶ ἐκάστου κεφαλαίου τὴν ἀπόκρισιν ὡς οἶόν τε ποιήσομαι σύντομον (πρὸς γὰρ διδάσκαλον ὁ λόγος μικροῖς πορίζεσθαι μεγάλα δυνάμενον), ἀρχόμενος ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ θεόφρονος, ὡς μᾶλλον ἡμῖν ὄντος τῷ χρόνῳ προσεχεστέρου.

tus opto potius videri temerarius (ista enim pars placabilior est) quam inobediens, cujus culpae veniam minus censeo impetrabilem. Fretus igitur sanctorum omnium benevolentia, tum vestrarum orationum adjutorio, de unoquoque capitulo quam fieri potest breviter respondebo, Christo auspice, qui Deus magnus est et Servator noster, qui et sapere pie et loqui opportune largietur. Nobis sane cum eo magistro res est qui etiam parvulis magna donare potest. Ordiam igitur a divinissimo Gregorio, quia nobis tempore propinquior esse existimatur.

Τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐκ τοῦ περὶ Υἱοῦ πρώτου λόγου εἰς τό· « Διὰ τοῦτο μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυνάδα κινήθεισα μέχρι Τριάδος ἔσται. » Καὶ πάλιν τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ δευτέρου

D Sanctus Gregorius in prima oratione de Filio, « Quocirca unitas a principio in binarium motu in Trinitate consistit. » Et iterum idem in secunda oratione de Pace: « Unitate nimirum ob divitias mota,

VARIÆ LECTIONES.

⁸ τῷ abest ab ed. Gal. ⁹ ἀπλῶς ed. Gal. ¹⁰ καὶ om. ed. Gal. ¹¹ προτεθέντα cod. Gudianus m. pr. et ed. Gal. προτεθέντα emendatio est in cod. Gud. ab eadem manu antiqua superscripta. ¹² τοῦ κατὰ ed. Gal. ¹³ μογγίλαλος cod. Gud. ¹⁴ ἀπεστραμμένων cod. Gud. ¹⁵ ἐν ἄγει ed. Gal. ¹⁶ Δι' ἧ ed. Gal. ¹⁷ ἐγκεκελευσμένοις ed. Gal. ¹⁸ τούτοις ed. Gal. ¹⁹ ἀνέκτορον ed. Gal. ²⁰ χορηγοῦντος ed. Gal.

* Minus bene hæc, nec satis recte, convertit Galeus. Verto: Quo modo mihi, qui ipse devictus sum sæculo, patefiet Sermo, ad devincendum sæculum,

non vero ad apparentum in sæculo natus, siquidem a dispositione in materiam propensa percipi naturaliter nequit?

binario autem superato propter materiam et formam, ex quibus corpora constant, Trinitatē vero propter perfectionem definita.

His in verbis, o Dei serve, speculanti tibi apparet quaedam esse dissonantia: si vero diligentius quæsiveris eorum consonantiam, et vera et simplicissima secundum sententiam deprehendes. Idem enim prorsus est superari dyada et non stare in dyade, et rursus definiri triadē, et motum monadis stare in triade, siquidem monarchiam colimus non parcā et in una persona circumscriptam, aut alia ex parte confusam et in infinitum procurrentem, sed istiusmodi potius quam trinitas essentia et honore æqualis, Pater, Filius et Spiritus sanctus constituit. Horum divitiæ est ea consensio, unumque et idem splendoris eradiatio, ita ut neque divinitas se ultra hæc effundat, ne deorum populū introducāmus; nec tamen infra illa se contrahit, ne inopiam in divinitate constituāmus. Hæc igitur non sunt ætiologia ad causam illam explanandam, quæ rerum omnium essentias supergreditur, sed piæ opinionis de ea tantum declaratio. Est revera deitas monas, et non dyas: est etiam trinitas, sed non multitudo. Est enim sine principio, expers corporis, et omni seditione vacua. Et monas re ipsa monas est (neque enim est principium eorum quæ sunt post se, per contractionem divisionis, ac si naturaliter tenderet et diffunderet se in multitudinem, sed est illud quod unice subsistit in trinitate consubstantiali): et Trinitas re ipsa Trinitas est, non quidem composita ex numero discreto, ac si esset unitatum collectio, quæ divisioni esset obnoxia, sed est uni-essentialis substantia unitatis, in qua tres sunt hypostases; unitas enim est Trinitas, quoniam talis est ejus essentia, et Trinitas etiam, quoniam tali modo subsistit, quandoquidem deitas in unitate essentiæ et in Trinitate subsistentiæ una est. Si vero motum audiens miratus fueris qui moveri possit deitas, quæ nullis terminis continetur, sciendum est eum affectum non ab ipsa esse deitate, sed a nobis. Ita enim primæ essentiæ ejus ratio nobis se manifestat, itaque de modo, quo ipsa subsistit, illuminamur. Prius siquidem est in cognitione τὸ esse quam hoc modo esse. Deitalis igitur motus est ejus cognitio, per quam iis qui capaces sunt et esse ejus et modus subsistendi declaratur.

A Εἰρηρικοῦ εἰς τὸ « Μονάδος μὲν κινήσεως, διὰ τὸ ²¹ πλοῦσιον, δυάδος δὲ ὑπερβαθείσης ὑπὲρ γὰρ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, ἐξ ὧν τὰ σώματα, Τριάδος δὲ ἐρισθείσης, διὰ τὸ τέλειον (1). »

Εἰ μὲν τὴν δοκοῦσαν εἶναι διαφωνίαν, δοῦλε θεοῦ, σκοπήσας ²² τὴν ἀληθῆ συμφωνίαν ἠπόρησας, οὐκ ἔστι ²³ κατ' ἐννοίαν τούτων τῶν φωνῶν ἐνικωτέραν ²⁴ εὐρεῖν. Ταυτὸν γὰρ ἐστὶν ὑπερβαθῆναι δυάδα καὶ μὴ στῆναι μέχρι δυάδος, καὶ πάλιν ὀρισθῆναι Τριάδα καὶ μέχρι Τριάδος στῆναι τῆς μονάδος τὴν κίνησιν, εἴπερ μοναρχίαν ²⁵ πρεσβεύομεν ²⁶ οὐκ ἀφιλότιμον, ὡς ἐνὶ προσώπῳ περιγεγραμμένην, ἢ πάλιν ἄτακτον, ὡς εἰς ἄπειρον χεομένην, ἀλλ' ἦν (**105 b**) ὁμότιμος φύσει Τριάς Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα συνίστησιν ἅγιον, ὧν πλοῦτος ἡ συμφυία ²⁷ καὶ τὸ ἐν ἑξαλίμα τῆς λαμπρότητος, οὔτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος χεομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν, οὔτε ἐντὸς τούτων ὀριζομένης, ἵνα μὴ πενίαν θεότητος κατακριθῶμεν ²⁸. Οὐκ ἔστιν οὖν αἰτιολογία τοῦτο τῆς ὑπερουσίου τῶν ὄντων αἰτίας, ἀλλ' εὐσεβοῦς περὶ αὐτῆς ἐδόξης ἀπόδειξις, εἴπερ μονάς, ἀλλ' οὐ δυάς, καὶ Τριάς, ἀλλ' οὐ πλῆθος, ἡ θεότης, ὡς ἀναρχος, ἀσώματός τε καὶ ἀστασίαστος. Μονάς γὰρ ἀληθῶς ἡ μονάς· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀρχὴ τῶν μετ' αὐτὴν, κατὰ διαστολῆς συστολῆν, ἵνα χεθῆ φυσικῶς εἰς πλῆθος ἰδεύουσα, ἀλλ' ἐνυπόστατος ὄνότητος ὁμοουσίου ²⁹ Τριάδος. Καὶ Τριάς ἀληθῶς ἡ Τριάς, οὐκ ἀριθμῶ λυομένην συμπληρουμένην (οὐ γὰρ ἐστὶ ³⁰ μονάδων σύνθεσις, ἵνα πάθῃ διαίρεσιν), ἀλλ' ἐνούσιος ³¹ ὑπαρξίς τρισυποστάτου μονάδος. Μονάς γὰρ ἀληθῶς ἡ Τριάς, ὅτι οὕτως ἐστὶ ³², καὶ Τριάς ἀληθῶς ἡ μονάς ³³, ὅτι οὕτως ὑφέστηκεν· ἐπειδὴ καὶ μία θεότης οὐσά τε μοναδικῶς, καὶ ὑφισταμένη τριαδικῶς. Εἰ δὲ κίνησιν ἀκούσας ἐθαύμασας πῶς ὑπεράπειρος κινεῖται θεότης, ἡμῶν, οὐκ ἐκείνης τὸ πάθος, πρῶτον τὸν τοῦ εἶναι λόγον αὐτῆς ἐλλαμπομένων, καὶ οὕτω τὸν τοῦ πῶς αὐτὴν ὑφεστάναι τρόπον φωτιζομένων, εἴπερ τὸ εἶναι τοῦ πῶς εἶναι πάντως προεπινοεῖται. Κίνησις οὖν θεότητος ἡ δι' ἐκφάνσεως γινομένη περὶ τε τοῦ εἶναι αὐτὴν καὶ τοῦ ³⁴ πῶς αὐτὴν ὑφεστάναι τοῖς αὐτῆς δεκτικοῖς καθέστηκε γινῶσις.

modo, quo ipsa subsistit, illuminamur. Prius siquidem est in cognitione τὸ esse quam hoc modo esse. Deitalis igitur motus est ejus cognitio, per quam

Idem in prima oratione de Filio in id, « Ut rem in pauca contraham, hoc tibi faciendum est, altiores voces deitati et naturæ illi quæ passionibus et

D Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ^{35,37} πρώτου (**106 a**) λόγου εἰς τὸ « Ἐνὶ δὲ κεφαλαίῳ, τὰ μὲν ὑψηλότερα πρόσαγε τῇ θεότητι καὶ τῇ κρείττονι φύσει

VARIÆ LECTIONES.

²¹ διὰ τὴν ed. Gal. ²² σκοπήσας ed. Gal. ²³ ἐστὶν ed. Gal. ²⁴ ἐνωτικωτέραν cod. Gud. ²⁵ εἰ μοναρχίαν ed. Gal. ²⁶ πρεσβεύομεν ed. Gal. ²⁷ συμφυία ed. Gal. ²⁸ κατακρίνωμεν ed. Gal. — Verte: ne deitatis inopiæ condemnemur. ²⁹ ἐνυπόστατον ὄν τὸ τῆς ὁμοουσίου ed. Gal. ³⁰ ἐστὶν ed. Gal. ³¹ ἐνούσιος ed. Gal. ³² ἴστιν ed. Gal. ³³ ἡ μονάς omissum est in edit. Gal. ³⁴ τοῦ om. ed. Gal. ^{35,37} αὐτοῦ non est in ed. Gal.

(1) Gregor. Naz. Orat. 1 de Filio, cap. 2, p. 524; Opp. tom. I ed. Bened.; Orat. 5 *Se pace* ibid. p. 430.

παθῶν καὶ σώματος, τὰ δὲ ταπεινότερα τῷ A
συνθέτῳ καὶ διὰ σὲ κενωθέντι καὶ σαρκωθέντι,
οὐδὲν δὲ χειρὸν εἰπεῖν καὶ ἀνθρωπισθέντι (2).»

Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὅλος οὐσία πλήρης ὑπάρχων,
θεὸς γὰρ, καὶ ὑπόστασις ὅλος ἀνελλιπής ²⁸, γίδ' ἄρ,
κενωθεὶς μὲν σπορὰ γέγονε τῆς οἰκείας σαρκός,
ἀρρήτῳ δὲ συλλήψει συντεθείς αὐτῆς ὑπόστασις γέ-
γονε ²⁹ τῆς προσληφθείσης σαρκός. Καὶ τούτῳ τῷ
καινῷ μυστηρίῳ κατ' ἀλήθειαν ἀτρέπτως ὅλος γενό-
μενος ἀνθρώπος, δύο φύσεων ἀκτίστου τε καὶ κτι-
στῆς, ἀπαθοῦς τε καὶ παθητῆς, ὁ αὐτὸς ὑπόστασις
ἦν, πάντας ἀνελλιπῶς ³⁰ τοὺς φυσικοὺς, ὧν ὑπόστα-
σις ἦν, λόγους ἐπιδεχόμενος. Εἰ δὲ πάντας οὐσιωδῶς
ὧν ὑπόστασις ἦν τοὺς φυσικοὺς ἐπεδέχετο λόγους, B
αὐτῷ συνθέτῳ γενομένῳ τῇ προσλήψει ³¹ τῆς σα-
ρκός κατὰ τὴν ὑπόστασιν πάνυ σοφῶς ὁ διδάσκαλος,
ἵνα μὴ ψιλὰ νομισθῇ, τὰ τῆς οἰκείας σαρκός πάθη
προσένειμεν, αὐτοῦ τε τῆς σαρκός ὑπαρχούσης καὶ
κατ' αὐτὴν ἀληθῶς ὄντι θεῷ παθητῷ κατὰ τῆς ἀμαρ-
τίας. Οὐσίας τοίνυν, καθ' ἣν καὶ σαρκωθεὶς ἀπλοῦς
ὁ Λόγος μεμένηκε ³², καὶ ὑποστάσεως, καθ' ἣν προσ-
λήψει σαρκός γέγονε σύνθετος, καὶ θεὸς παθητὸς
οἰκονομικῶς ἐχρημάτισε, δεικνύς τὴν διαφορὰν ὁ
διδάσκαλος ταῦτά φησιν· « Ἴνα μὴ τὰ τῆς ὑποστάσεως
κατηγοροῦντες ³³ ἐξ ἀγνοίας τῆς φύσεως ³⁴ λάθωμεν
κατὰ τοὺς Ἀρειανούς θεῷ φύσει παθητῷ προσκυνού-
τες. » — « Οὐδὲν δὲ χειρὸν εἰπεῖν καὶ ἀνθρωπισθέντι, »
προσέθηκεν, οὐ μόνον διὰ τοὺς Ἀρειανούς ἀντὶ ψυ-
χῆς (106 b) τὴν θεότητα, καὶ τοὺς Ἀπολιναρι-
στὰς ἀνοῦν τὴν ψυχὴν δογματίζοντας, καὶ τούτῳ τῷ C
τρόπῳ τὸ τέλειον τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Λόγου περιτέ-
μνοντας φύσεως, καὶ φύσει θεότητος παθητῶν αὐτῶν
ποιουμένους, ἀλλ' ἵνα καὶ δειχθῇ τέλειος ἡμῖν γεγο-
νῶς κατὰ ἀλήθειαν ³⁵ ἀνθρώπος ὁ μονογενὴς θεός,
ὡς δι' ἐνεργούσης φύσει σαρκός νοερῶς τε καὶ λογι-
κῶς ἐψυχωμένης, αὐτουργῶν τὴν ἡμῶν σωτηρίαν,
εἴπερ κατὰ πάντα χωρὶς μόνης ἀμαρτίας, ἧς οὐ-
δεὶς τῇ φύσει παντελῶς ἐνέσπαρται λόγος, ἀλλ' οὐ
χωρὶς φυσικῆς ἐνεργείας, ἀληθῶς γέγονεν ἀνθρώ-
πος, ἧς ὁ λόγος, ὅρος τῆς οὐσίας ἐστὶ ³⁶, πάντας χα-
ρακτηρίζων φυσικῶς οἷς κατ' οὐσίαν ἐμπέφυκε. Τὸ
γὰρ κοινῶς τε καὶ γενικῶς τιῶν κατηγορούμενον
ὅρος τῆς αὐτῶν οὐσίας ἐστίν, οὐ πάντως ἡ στέρησις
φθορὰν ἐργάζεται φύσεως, εἴπερ οὐδὲν τῶν ὄντων D
τοῦ φύσει πεφυκότος στερούμενον ὅπερ ἦν μένει
σωζόμενον.

proinde eorum essentia destruitur, si illo omnino perfectionibus perstat id esse quod erat.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ ³⁷· « Οὗτος
γὰρ ὁ νῦν σοι καταφρονούμενος ἦν ὅτε καὶ

corpore sublimior est attribuas, humiliores autem
accommodes illi qui tui gratia componi et exinaniri,
incarnari et (quid enim vetat sic loqui?) in-
humanari sustinuit. »

Dei Verbum totum quidem erat plenissima es-
sentia, utpote Deus, et totum erat perfecta hypo-
stasis, utpote Filius, cum se exinaniret, suam sibi
carnem seminavit; ineffabili deinde conceptione
coalescens carni quam assumpserat idem hypo-
stasin præstitit. Atque ita, novo hoc mysterio,
totum Verbum sine ulla conversione factum est
homo, idemque hypostasis duarum naturarum,
increatæ et creatæ, impassibilis et passibilis, ita
ut omnes omnino earum naturarum rationes susci-
peret essentielles, quarum erat hypostasis. Jam si
omnes, ut dixi, rationes naturarum, quarum est
hypostasis, essentialiter suscepit in composito facto
per susceptionem carnis, secundum hypostasin,
sapientissime hicce magister, ne cum illis faceret
qui Christum nudum hominem docent, propriæ
carnis passiones attribuit, quoniam et ipsius erat
caro, et per ipsam Deus vere passibilis fuit pro
peccato. Cum igitur magister inter essentiam, se-
cundum quam etiam incarnatus permansit simplex
Deus Verbum, et hypostasin, secundum quam car-
nis assumptione compositus factus est et Deus dis-
pensatione passibilis audiit, differentiam ostendis-
set, hæc dicit: « Ne quæ hypostasi propria sunt
affirmantes cum Arianis Deum naturam passibilem
ignoranter colamus. » Illa autem verba addidit:
« Nihil obstat dicere, etiam inhumanato », non
solum propter Arianos, qui deitatem pro anima po-
nunt, vel Apollinaristas, qui animam Christo ἀνοῦν
attribuunt (quo sane pacto perfectam juxta nos
Dei verbi naturam mutilant, ipsumque in deitate
passibilem conficiunt, et quidem naturaliter),
verum etiam ut ostendatur nobis unigenitum Deum
re ipsa factum esse hominem perfectum, nostram-
que per se operatum esse salutem in carne, quæ
naturaliter ageret, et animam haberet mentis ra-
tionisque compotem. Quandoquidem vere factus
est homo per omnia, solo peccato excepto, cujus
nulla in natura radicalis ratio reperitur, non autem
excepta operatione naturali; nam per eam ratio
essentiæ rei cujusque, cui inest, naturaliter defi-
nitur. Quidquid enim communiter et generice de
quibuslibet affirmatur, eorum essentiam definit, et
careant. Nihil enim suis privatam naturalibus per-

Ejusdem ex eadem oratione in id: « Hic enim, quem
nunc aspernaris, quondam supra te erat: qui nunc

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ ἀνελλιπής ed. Gal. ²⁹ γέγονεν ed. Gal. ³⁰ ἀνελλιπῶς ed. Gal. ³¹ προλήψει ed. Gal. ³² με-
μένηκεν ὁ λόγος ed. Gal. ³³ καταγοροῦντες ed. Gal., mendose. ³⁴ Verba ἐξ ἀγνοίας τῆς φύσεως desi-
derantur in ed. Gal. ³⁵ κατ' ἀλήθειαν ed. Gal. ³⁶ ἐστὶν ed. Gal. ³⁷ εἰς τὸ non exstat in cod. Gud.

(2) Greg. Naz. Or. theol. 3, De Filio, cap. 18, p. 537; tom. I Opp. ed. Bened.

homo est, compositionis expers erat: quod erat A
permansit, quod non erat assumpsit: in principio
sine causa erat (quæ enim Dei causa afferri
queat?) at postea quoque certa de causa natus est;
nimirum ut tu, contumeliose, salutem consequaris,
qui deitatem idcirco contemnis, quia crassitiem
tuam suscepit, per intermediam mentem cum
carne conjunctus, atque inferior homo Deus effectus
postquam cum Deo coaluit, præstantiorique
parte superante unus factus est, ut ipse quoque
tantum Deus efficiat quantum ille homo. »

Hic enim, inquit, quem tu nunc aspernaris, fuit aliquando supra te; exstitit enim per se longe supra omne tempus et omnem naturam, quamvis et nunc propter te sub utroque voluit constitui. Qui nunc homo est, fuit expers compositionis, et natura et hypostasi simplex. Nam solummodo Deus erat, nudus corpore et quæ corpus comitantur; quanquam nunc assumendo carnem, anima rationali præditam, quoad hypostasim, compositionem admisit, quam non habuit, quoad naturam vero, simplicitatem, quam habuit, non amisit. Hæc autem ideo ut hominem salvaret; hanc enim solam causam nativitatis habuit, salutem enim naturæ, ejus ille passibilitatem tanquam crassitiem subiit, mediante mente cum carne conjunctus, et factus est homo inferior Deus, imo omnia pro omnibus factus est quæ quidem in nobis sunt, præter peccatum, corpus, anima, mens, per quæ peccatum pervaserat, commune quid ex his homo, Deus visibilis per intellectum. Deus igitur Verbum proprie sine conversione in eam passibilitatem quæ est nostræ naturæ exinanitum, perque suam incarnationem vere sub sensum naturalem veniens, appellari cœpit Deus visibilis et inferior Deus, per carnem natura passibilem efficiens potentiam suam immensam conspicuam. Quoniam caro manifesto cum Deo coaluit, et unus factus est, præstantiori superante; quippe Verbum assumens eam proprie per hypostaticam identitatem deificavit. Unus autem et non unum factum est, inquit magister, ostendere volens etiam in identitate unius hypostaseos conservari sine confusione naturalem unitorum diversitatem. Est enim hypostaseos et naturæ alius atque alius character. Illud autem: « Ut ipse quoque tanquam deus efficiat, quantum ille homo, » non est meum proferre, qui peccatis coinquinatus sum, nec ullo plane appetitu feror ad vitam illam quæ vere vita est. Vestrum potius est, vestrum, inquam, qui naturæ tantam recuperastis perfectionem, ut sola in vobis conspiciatur gratia Dei, quique per ejus efficaciam tantum inclarescere posse videmini, quantum Deus per incarnationem suam de nostra infirmitate partici-

ὕπερ σέ ἦν· ὁ νῦν ἄνθρωπος καὶ ἀσύνθετος ἦν· ὁ μὲν ἦν, διέμεινεν, ὁ δὲ οὐκ ἦν, προσέλαβεν· ἐν ἀρχῇ ἦν ἀναίτιως (τίς γὰρ αἰτία Θεοῦ;)· ἀλλὰ καὶ ὕστερον γέγονε δι' αἰτίαν· ἡ δὲ ἦν τὸ σέ σωθῆναι τὸν ὑβριστήν, ὃς διὰ τοῦτο περιφρονεῖς θεότητα ὅτι τὴν σὴν παχύτητα κατεδέξατο, διὰ μέσου νοῦς ὀμιλήσας σαρκὶ καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ὁ κάτω Θεός, ἐπειδὴ συνανεκράθη Θεῷ καὶ γέγονεν εἰς, τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος, ἵνα γέρωμαι τοσοῦτον Θεός ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος (3). »

Οὗτος γὰρ ὁ νῦν σοι καταφρονούμενος, φησὶν³⁸, ἦν ὅτε καὶ ὑπερ σέ ἦν, παντὸς αἰῶνος ἐηλονότι καὶ πάσης δι' ἑαυτὸν ὑπάρχων (107 a) ἐπέκεινα φύσεως, κὰν ὑπ' ἄμφω νῦν διὰ σέ γεγένηται θέλων. Ὁ νῦν ἄνθρωπος καὶ ἀσύνθετος ἦν, τὴν τε φύσιν ἀπλοῦς καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἅτε δὴ μόνον Θεός, γυμνός σώματος καὶ τῶν ὕσα σώματος, κὰν νῦν προσλήψει σαρκὸς ψυχὴν ἐχούσης νοερὰν, ὅπερ οὐκ ἦν γέγονε, τὴν ὑπόστασιν σύνθετος, διαμείνας ὅπερ ἦν, τὴν φύσιν ἀπλοῦς, ἵνα σέ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον. Ταύτην γὰρ τῆς σαρκικῆς αὐτοῦ μόνην αἰτίαν ἔσχε γεννήσεως, τὴν σωτηρίαν τῆς φύσεως, τῆς ὑπελθῶν, καθάπερ τι πᾶχος, τὸ παθητὸν διὰ μέσου νοῦς ὀμίλησε³⁹ σαρκὶ, γενόμενος ἄνθρωπος ὁ κάτω Θεός, πάντα ὑπερ πάντων γενόμενος ὅσα ἡμεῖς, πλὴν τῆς ἁμαρτίας, σῶμα, ψυχὴ, νοῦς, δι' ὧν ὁ θάνατος, τὸ κοινὸν ἐκ τούτων, ἄνθρωπος, Θεός ὀρώμενος διὰ τὸ νοούμενον. Αὐτὸς οὖν δι' ἄγα τροπῆς⁴⁰ κυρίως πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς φύσει παθητὸν κενωθείς ὁ Λόγος, καὶ ὑπὸ τὴν φυσικὴν ἀληθῶς διὰ σαρκώσεως γενόμενος αἰσθησιν, Θεός ὀρατός καὶ κάτω Θεός προσηγορεύθη, διὰ σαρκὸς φύσει παθητῆς τὴν ὑπεράπειρον ἐμφανῆ ποιησάμενος δύναμιν, ἐπειδὴ συνανεκράθη Θεῷ προδήλως ἢ σὰρξ καὶ γέγονεν εἰς, τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος, ὑποστατικῇ ταυτότητι κυρίως αὐτὴν τοῦ προσλαβόντος Λόγου θεώσαντος. Εἰς δὲ γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἔν, ὁ διδάσκαλος εἶπεν, δεικνύς ὅτι κὰν τῇ ταυτότητι τῆς μιᾶς ὑποστάσεως μεμένηκεν ἡ φυσικὴ τῶν ἠνωμένων ἑτερότης ἀσύγχυτος· εἴπερ τὸ μὲν ὑποστάσεως, τὸ δὲ φύσεως ὑπάρχει δηλωτικόν. Τὸ γὰρ, « ἵνα γέρωμαι τοσοῦτον Θεός ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος, » οὐκ ἔμὸν (107 b) λέγειν, τοῦ ρυπωθέντος τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τελείως τῆς ὄντως οὐσης ἀνορεκτοῦντος ζωῆς, ἀλλ' ὑμῶν, τῶν ἀπολήψει τελεία τῆς φύσεως ἐκ μόνης γνωριζομένων τῆς χάριτος, καὶ μελλόντων ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν τοσοῦτον διαδειχθῆναι⁴¹ δυνάμεως ὅσον ὁ φύσει Θεός τῆς ἡμῶν σαρκωθείς ἀσθενείας μετέληφεν, ἀντιμετρούμενης⁴², ὡς οἶδεν αὐτός, τῇ αὐτοῦ κενώσει, τῆς τῶν χάριτι σωζομένων θεώσεως, ὅλων θεοειδῶν καὶ ὄλου Θεοῦ χωρητικῶν, καὶ μόνου γενησομένων. Τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς ἦν σπεύδουσιν οἱ ταύτην ἀληθῶς ἔσεσθαι⁴³ τὴν ἐπαγγελίαν πιστεύσαντες.

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ φησὶν ed. Gal. ³⁹ ὀμίλησεν ed. Gal. ⁴⁰ κυρίως δι' ἄγα τροπῆς ed. Gal. ⁴¹ Marg. cod. Gud. eadem antiqua manus emendationem ascripsit δι' ἀγαθῆναι. ⁴² ἀντιμετρούμενης ed. Gal. ⁴³ ἐπαγγελίαν ed. Gal.

pavit; sed solus ille novit cum sua ipsius inanitione eorum comparare deificationem qui per gratiam salvabuntur. Ii toti erunt deiformes, totum ii Deum recipient, et in solo Deo conquiescent. Hæc est illa perfectio ad quam festinant ii qui credunt vere consequi hanc promissionem.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ δευτέρου περὶ Υἱοῦ Λόγου, εἰς τὸ « Ὡς μὲν γὰρ Λόγος, οὔτε ὑπήκοος ἦν, οὔτε ἀνήκοος· τῶν γὰρ ὑπὸ χεῖρα ταῦτα καὶ τῶν δευτέρων· τὸ μὲν τῶν εὐγνωμονεστέρων, τὸ δὲ τῶν ἀξίων κολάσεως. Ὡς δὲ δούλου μορφῆ, συγκαταβαίνει τοῖς ἐμοδούλοις καὶ δούλοις, καὶ μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, ὅλον ἐν ἑαυτῷ ἐμὲ φέρων μετὰ τῶν ἐμῶν, ἵνα ἐν ἑαυτῷ δαπανήσῃ τὸ χεῖρον, ὡς κηρὸν πῦρ, ἢ ὡς ἀτμίδα γῆς ἡλῖος, κἀγὼ μεταλάβω τῶν ἐκείνου διὰ τὴν σύγκρασιν. Διὰ τοῦτο ἔργω τιμῆ τὴν ὑπακοήν, καὶ πειρᾶται ταύτης ἐκ τοῦ παθεῖν. Οὐ γὰρ ἱκανὸν ἢ διάθεσις, ὡσπερ οὐδὲ ἡμῖν, εἰ μὴ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων χωρήσαιμεν. Ἔργον γὰρ ἀπόδειξις διαθέσεως. Οὐ χεῖρον δὲ ἴσως κἀκεῖνο ὑπολαβεῖν, ὅτι δοκιμάζει τὴν ἡμετέραν ὑπακοήν, καὶ πάντα μετρεῖ τοῖς ἑαυτοῦ πάθεσι⁴³ τὰ ἡμέτερα, τέχνη φιλανθρωπίας, ὡστε ἔχειν εἰδέναι τοῖς ἑαυτοῦ τὰ ἡμέτερα, καὶ πόσον μὲν ἀπαιτούμεθα, πόσον δὲ συγχωρούμεθα, λογιζομένης μετὰ τοῦ πάσχειν καὶ τῆς ἀσθενείας (4). »

(103 a) Ὡς μὲν γὰρ φύσει Θεὸς Λόγος⁴⁴, ὑπακοῆς, φησὶ, καὶ παρακοῆς πάντως ἐλεύθερος, ὅτι καὶ φύσει πάσης ἐντολῆς ὡς Κύριος ὑπάρχει δοτῆρ, ἧς ἡ μὲν ὑπακοή τήρησις ἐστίν, ἡ δὲ παρακοή παράβασις. Τῶν γὰρ φύσει κινουμένων ὁ κατ' ἐντολήν νόμος καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πλήρωσις ἐστὶ⁴⁵ καὶ παράβασις, οὐχὶ⁴⁷ οὐ φύσει τὸ εἶναι ἴσασις ἐστίν.

Ὡς δὲ δούλου μορφῆ⁴⁸, τουτέστιν ἄνθρωπος φύσει γενόμενος, συγκατέβη τοῖς ὁμοδούλοις καὶ δούλοις, μορφωθεὶς τὸ ἀλλότριον, ἅμα τῇ φύσει καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς τῆς φύσεως⁴⁹ ὑποδύς παθητόν. Ἀλλότριον γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναμαρτήτου τὸ τοῦ ἀμαρτήσαντος ἐπιτίμιον, ὅπερ ἐστὶ⁵⁰ τὸ διὰ τὴν παράβασιν κατακριθὲν τῆς ὅλης φύσεως παθητόν.

Εἰ δὲ κενωθεὶς μὲν δούλου μορφῆ⁵¹, τουτέστιν ἄνθρωπος, συγκαταβάς δὲ μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, τουτέστιν ἄνθρωπος φύσει γίνεται⁵² παθητός, κένωσις ἄρα⁵³ περὶ αὐτὸν ὡς ἀγαθὸν ὁμοῦ καὶ φιλάνθρωπον θεωρεῖται καὶ συγκατάβασις, ἡ μὲν ἄνθρωπον ἀληθῶς, ἡ δὲ φύσει παθητόν ἄνθρωπον ἀληθῶς ὄντα δεικνύσα γεγεννημένον. Διὸ φησιν ὁ διδάσκαλος·

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ ἐν om. cod. Gud. ⁴⁴ πάθεσιν ed. Gal. ⁴⁵ ὁ Λόγος ed. Gal. ⁴⁶ ἐστίν ed. Gal. ⁴⁷ οὐχ ed. Gal. ⁴⁸ μορφῆ cod. Gud. ⁴⁹ τῆς φύσεως om. ed. Gal. ⁵⁰ ἐστίν ed. Gal. ⁵¹ μορφῆ cod. Gud., uti supra. ⁵² γένεται ed. Gal. ⁵³ παθητός κενωθεὶς, ἄρα ed. Gal.

(4) Greg. Naz. Or. theol. 4, De Filio, cap. 6, p. 545, tom. I Opp. ed. Bened.

A Eiusdem ex secunda oratione de Filio, in id: « Ut enim Verbum, nec obediens erat, nec inobediens, hæc enim iis qui aliorum imperio tenentur conveniunt, quique aliis subsunt, illud nimirum probis atque honestis, hoc improbis atque supplicio dignis. Ut autem servi forma ad consertos, imo ad servos sese demittit atque alienam formam suscipit, totum me simul cum infirmitatibus meis in se ipso ferens, ut, quod deterius est, in se ipso absumat et conficiat, non secus ac ceram ignis, aut terræ vaporem solis radius, atque ipse ob huiusmodi conjunctionem bonorum illius particeps fiat. Quocirca re ipsa obedientiam honore afficit, eamque perpetiendis doloribus experitur. Neque enim sufficiebat animi affectio, quemadmodum nec nobis, nisi manum quoque operibus admoveamus; opus enim affectionis animi declaratio est. Ac forsasse illud quoque non incommode existimare queamus, cum obedientiam nostram explorare passionibusque suis omnia metiri, arte quadam humanitatis et benevolentiae erga genus nostrum, ita ut ex suis nostra æstimare queat, quantumque et a nobis exigi et condonari debeat, expensa nimirum cum passionibus virium nostrarum imbecillitate. »

In quantum enim Verbum est naturaliter Deus, ita nec obediens nec inobediens dici potest, quoniam naturaliter Dominus est omnis præcepti, cuius et auctor existit; præcepti porro observatio est obedientia, transgressio autem inobedientia. Adimpletio enim et transgressio legis et præcepti ex eo rerum genere sunt quæ motum habent, nequaquam autem ad eum referri debent, cuius natura et essentia est ipsissima quies.

Ut autem servi forma, id est, homo natura factus, demisit se ad consertos, imo servos, in alienam formam mutatus, simul cum natura etiam passibilitatem nostræ naturæ suscepit. Est utique peccantis merces alienum quiddam ei qui per naturam peccare nescit; illa autem merces est condemnatio totius naturæ, ut patiatur propter transgressionem.

Si vero exinanitus servi forma, hoc est homo factus fuit, et condescendit in alienam formam, id est, homo fit natura passibilis per exinanitionem, sane in eo conspicitur, et benigno et erga homines benevolo, condescensio, quæ illum demonstrat non solum vere hominem, sed et natura vere passibilem hominem. Quapropter magister dicit: « Totum me

simul cum infirmitatibus meis in seipso ferens, hoc est totam humanam naturam per hypostaticam unionem, una cum ejus affectibus inseparabilibus. His ita gestis, et eo absumpto quod erat in nobis deterius, per quod etiam nostræ naturæ ininuavit sese τὸ passibile (hoc autem, ut planius dicam, erat peccati lex et transgressionis, quæ vires sumit a prava nostræ voluntatis inclinatione, quæ naturæ sponte sua passibili affectus superinfundit nunc remissos, nunc vehementes), sub peccato detentos non tantum servavit, verum etiam divinæ virtutis participes effecit, pretium pro nobis ipse deponens. Nam per voluntatis constantiam circa id quod reipsa bonum est, et animæ firmitas et corporis immortalitas innascitur omnibus iis qui tantum gratiam non fictè excoluisse allaborant. Hoc enim est quod sanctissimus magister voluit, cum diceret: « Ut quod deterius est, in se ipse absumat et conficiat, non secus ac ceram ignis, aut terræ vaporem solis radius, atque ipse ob hujusmodi conjunctionem honorum illius particeps fiam, » id est a passionibus per gratiam mundatus ei similis efficiat. Est porro et alia expositio horum verborum. Alienam formam suscepit, quam ego didici a quodam sancto viro, dictisque et factis sapientissimo. Is igitur a me interrogatus respondit, Verbo Dei per naturam obedientiam, tum subjectionem alienam esse, hanc illè pro nobis, qui præceptum eramus transgressi, præstitit, totumque genus nostrum salvavit, nostrum quidquid erat in seipsum transferendo. Propter hoc reipsam obedientiam honore afficit, novus utique factus Adamus pro illo Adamo veteri, per naturam, eamque dolores patiendò degustat, dum se e nobis unum facit per passiones easdem. Quid enim aliud docet magnus revera magister, dicens: « Fatigatus est, fame affectus est, siti laboravit, mortem expavit, lacrymas emisit »? » corporis nimirum hæc erant omnia, simulque clara demonstratio tum affectus minime inertis, necnon indicium condescensionis erga conservos et servos. Dominus quidem et natura fuit et permansit, sed propter me, qui natura servus eram, factus est servus, ut me ejus faceret dominum, qui per fraudem tyrannice mihi dominabatur. Propter hoc servilem conditionem administravit, ut Dominus, hoc est carnem exaltavit Deus; itaque potentiam impassibilem et plane dominam etiam in carne demonstravit, quæ per passionem omnem aboleret corruptionem, perque mortem pareret immortalem. Kursus tanquam servus Domini partes administravit, Deum se in carnem demittens, ineffabilem humiliationem declaravit, per quam deificavit genus nostrum univsum, in carne passibili, quod per corruptionem

A « Ὅλον ἐν ἑαυτῷ ἐμὲ φέρων μετὰ τῶν ἐμῶν, » τούτο ἐστὶ τὴν ἀνθρωπείαν ⁵⁴ φύσιν ὀλόκληρον, ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν μετὰ τῶν αὐτῆς ἀδιαβλήτων παθῶν. Οἷς ἡμῶν διαπανθῆσας τὸ χεῖρον, διὰ τῆ φύσει τὸ παθητὸν ἐπεισεκρίθη, λέγω δὲ τὸν ἐκ τῆς παρακοῆς νόμον τῆς ἁμαρτίας, οὗ κράτος ἐστὶν ἢ παρὰ φύσιν τῆς ἡμετέρας γνώμης διάθεσις, ἐμπάθειαν πρὸς παθητῶ τῆς φύσεως ἐπεισάγουσα κατ' ἀνεσιν καὶ ἐπίτασιν, οὐ μόνον σέσωκεν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους, ἀλλὰ καὶ θείας δυνάμεως (108 b) μεταδεδωκεν ἐν ἑαυτῷ λύσας ἡμῶν τὸ ἐπιτίμιον, ψυχῆς ἀτρεψίαν καὶ σώματος ἀφθαρσίαν ἐργαζομένης ἐν τῇ περὶ τὸ φύσει καλὸν τῆς γνώμης ταυτότητι, τοῖς ἔργῳ τιμᾶν τὴν χάριν σπουδάζουσιν. Ὑπερ οἶμαι διδάσκων ὁ ἅγιός φησιν: « Ἴνα ἐν ἑαυτῷ διαπανθῆσῃ ⁵⁵ τὸ χεῖρον, ὡς κηρὸν πῦρ, ἢ ὡς ἀτμίδα γῆς ἥλιος, καὶ γὰρ μεταλάβω τῶν ἐκείνου διὰ τὴν σύγκρασιν: » καθαρὸς δηλαδὴ τῇ χάριτι πάθους ἴσως ⁵⁶ ἐκείνω γενόμενος. Οἶδα δὲ καὶ λόγον ἕτερον περὶ τοῦ, « Μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, » παρὰ τινος ἀγίου σοφοῦ καὶ λόγον καὶ βίον μαθῶν. Ἐλεγε γὰρ ἐρωτηθεὶς ἐκεῖνος ἀλλότριον εἶναι τοῦ Λόγου φύσει τὴν ὑπακοήν, ὡς περ καὶ τὴν ὑποταγήν, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν παραπάντων τὴν ἐντολήν ἐκτίσας ὄλην εἰργάσατο τοῦ γένους τὴν σωτηρίαν, ἑαυτοῦ ποιούμενος τὸ ἡμέτερον. Διὰ τοῦτο ἔργῳ τιμᾶ τὴν ὑπακοήν, νέος Ἀδὰμ ὑπὲρ τοῦ παλαιοῦ φύσει γενόμενος, καὶ πειράται ταύτης ἐκ τοῦ παθεῖν, διὰ τῶν αὐτῶν ἐκουσίως ἡμῖν ἐνεχθεὶς παθημάτων. Εἶπερ κατὰ τοῦτον ἀληθῶς τὸν μέγαν διδάσκαλον, « Ἐχοπίασε, καὶ ἐπεινάσε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἠγωνίασε, καὶ ἐδάκρυσε » νόμῳ σώματος, ὃ δὴ σαφῆς ἐνεργουὺς ἐστὶν ἀπόδειξις διαθέσεως, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ὁμοδούλους τε καὶ δούλους τεκμήριον συγκαταβάσεως. Δεσπότης γὰρ φύσει μεμένηκε, καὶ δούλος δι' ἐμὲ τὸν φύσει δούλον γενόμενος, ἵνα ποιήσῃ ⁵⁷ δεσπότην τοῦ δι' ἀπάτης τυραννικῶς κυριεύσαντος, διὰ τοῦτο τὰ μὲν δουρικᾶ δεσποτικῶς ἐνεργῶν, τουτέστι τὰ σαρκικᾶ θεϊκῶς, τὴν ἀπαθῆ καὶ φύσει δεσπότησαν ἐν τοῖς σαρκικοῖς ἐπεδείκνυτο δύναμιν, (109 a) διὰ πάθους, τὴν φθορὰν ἀφανίζουσαν, καὶ διὰ θανάτου ζωὴν δημιουργοῦσαν ἀνώλεθρον ⁵⁸, τὰ δεσποτικὰ δὲ πράττων δουρικῶς, τουτέστι τὰ θεῖα ⁵⁹ σαρκικῶς, τὴν ἀφατον ἐνεδείκνυτο κένωσιν, διὰ σαρκὸς παθητῆς τὸ γένος ἅπαν τῇ φθορᾷ γεωθὲν θεουργοῦσαν. Τῇ γὰρ τούτων ἐπαλλαγῇ σαφῶς ἐπιστοῦτο τὰς τε φύσεις ὧν αὐτὸς ὑπόστασις ἦν, καὶ τὰς αὐτῶν οὐσιώδεις ἐνεργείας, ἦγουν κινήσεις, ὧν αὐτὸς ἐνωσις ἦν ἀσύγχυτος, μὴ δεχομένη διαίρεσιν κατ' ἄμφω τὰς φύσεις ὧν αὐτὸς ὑπόστασις ἦν, εἶπερ ἑαυτῷ προσφυῶς μοναδικῶς, τουτέστιν ἐνοειδῶς ἐνεργῶν ⁶⁰, καὶ δι' ἐκάστου τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων τῇ δυνάμει τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ἀχωρίστως συνεχφαίνων τῆς οἰκείας σαρκὸς τὴν ἐνεργείαν. Αὐτοῦ γὰρ ἐνὸς ὄντος οὐδὲν ἐνικώτερον,

⁵⁴ Joan. iv, 6; Matth. iv, 2; Joan. xix, 28; Luc, xxiii, 46; Joan. xi, 53.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁴ ἀνθρωπίνην ed. Gal. ⁵⁵ διαπανθῆσει ed. Gal. ⁵⁶ ἴσως cod. Gud. ⁵⁷ ποιήσει ed. Gal. ⁵⁸ ἀνώλεθρον ed. Gal. ⁵⁹ θεϊκᾶ ed. Gal. ⁶⁰ In cod. Gud. scriptum ἐνεργεῖ, sed eadem manus litteris superpositis rescripsit ἐνεργῶν.

οὐδ' αὐτοῦ πάλιν τῶν ἑαυτοῦ παντελῶς ἐνικώτερον ἢ
σωστικώτερον. Διὰ τοῦτο καὶ πάσῃων Θεὸς ἦν ἀλη-
θῶς, καὶ θαυματουργῶν ἀνθρώπος ἦν ὁ αὐτὸς ἀλη-
θῶς, ὅτι καὶ φύσεων ἀληθῶν καθ' ἑνωσιν ἀρρήτων
ὑπόστασις ἦν ἀληθής. Αἷς καταλλήλως τε καὶ προσ-
φυῶς ἐνεργῶν ἐδείκνυτο σώζων αὐτὰς ἀληθῶς ἀσυγ-
χύτους ⁶¹ σωζόμενος· εἰπερ ἀπαθῆς μεμένηκε φύ-
σει καὶ παθητὸς, ἀθάνατος καὶ θνητὸς, ὁρατὸς καὶ
νοούμενος, ὡς φύσει Θεὸς καὶ φύσει ἀνθρώπος ὁ αὐ-
τὸς. Οὕτω ⁶² μὲν οὖν, κατ' ἐμὲ φάναι, τιμᾷ τὴν ὑπ-
ακοὴν ὁ φύσει Δεσπότης, καὶ πειρᾶται ταύτης ἐκ τοῦ
παθεῖν, οὐχ ἵνα σώσῃ ⁶³ μόνον τοῖς ἑαυτοῦ τὴν ἀπα-
σαν φύσιν ἀποκαθάρσας ⁶⁴ τοῦ χειρόνος, ἀλλ' ἵνα καὶ
τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν δοκιμάσῃ, μανθάνων τῇ πείρᾳ
τῶν ἡμετέρων τὰ καθ' ἡμᾶς, ὁ πᾶσαν γνῶσιν τῇ ⁶⁵
φύσει περιγράφων, (109 b) πόσον μὲν ἀπαιτού-
μεθα, πόσον δὲ συγχωρούμεθα πρὸς τὴν τελείαν ὑπο-
ταγῆν, δι' ἧς προσάγειν πέφυκε τῷ Πατρὶ τοὺς σω-
ζομένους, κατ' αὐτὸν φανέντας τῇ δυνάμει τῆς χάρι-
τος. Ὡς μέγα καὶ φρικτὸν ὄντως τὸ τῆς ἡμῶν σω-
τηρίας μυστήριον. Ἀπαιτούμεθα γὰρ ὅσον ἐκεῖνος
φύσει τὸ ⁶⁶ καθ' ἡμᾶς, συγχωρούμεθα δὲ ὅσον αὐτὸς
ὑπὲρ ἡμᾶς ἐνώσει τὸ καθ' ἡμᾶς ⁶⁷. Εἰ μήκου γνώμης
φιλαμαρτήμονος ἕξις τοιεῖται κακίας ὕλην τῆς φύ-
σεως τὴν ἀσθένειαν. Καὶ δῆλός ἐστι ταύτης ὑπάρχων
τῆς ἐννοίας ὁ πολὺς οὗτος διδάσκαλος, τοῖς ἐξῆς αὐ-
τὴν βεβαιῶν. Φησὶ γάρ· « Εἰ γὰρ τὸ φῶς ἐδιώχθη
διὰ τὸ πρόβλημα, φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ, τῷ βίῳ τού-
τω, ὑπὸ τῆς ἄλλης σκοτίας ⁶⁸, τοῦ πονηροῦ λέγω
καὶ τοῦ πειραστοῦ, τὸ σκότος πόσον, ὡς ἀσθενέστε-
ρον; Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ ἐκεῖνου διαφυγόντος παν-
τάπασις ἡμεῖς ποσῶς καταληφθῆμεν ⁶⁹; Μείζον
γὰρ ἐκεῖνο τὸ διωχθῆναι ⁷⁰, ἢ περ ἡμῖν τὸ καταλη-
φθῆναι, πρὸς τοῖς ὀρθῶς ταῦτα λογιζομένοις. »

bis exigitur quantum ab ipso in nostra natura constituto. Nisi forte ubi voluntatis ad peccatum
prona inclinatio naturæ imbecillitate ad mali occasionem abutatur. Hujus opinionis manifesto est
magnus hic magister, eamque in sequentibus confirmat. « Nam cum lucem illam propter corporis
tegmentum in tenebris, hoc est in hac vita, lucens, tenebræ aliæ, hoc est pravus ille et tentator
insectatus sit, quanto magis tenebras ipsas, utpote infirmiores? Et quid mirum, si cum ille hostiles
laqueos omnino effugerit, nos quadamtenus comprehendamur? Majus quippe illi est, quod hostis
cum persecutus sit, quam nobis, quod nos assequatur atque comprehendat, apud eos utique qui
hæc recta ratione perpendunt. »

Εἰς τὴν πρὸς Γάϊον τὸν θεραπευτὴν ἐπιστολὴν
τοῦ ⁷¹ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἐπισκόπου
Ἀθηνῶν· « Πῶς, φησ, Ἰησοῦς, ὁ πάντων ἐπ-
έκεινα, πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστίν ⁷² οὐσιωδῶς
συντεταγμένος; Οὐδὲ γὰρ ὡς αἷτιος ἀνθρώ-
πων ἐνθάδε λέγεται ἀνθρώπος, ἀλλ' ὡς αὐτὸς
κατ' οὐσίαν ὄλην ἀληθῶς ἀνθρώπος ὢν. »

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀπλήν ἐκδοχὴν τῆς ἀγίας Γρα-
φῆς, ὡς πάντων αἷτιος ὁ Θεὸς πᾶσι σημαίνεται τοῖς

A in terrenas sordes plane degeneraverat. Hac enim
communicatione proprietatum constat eum et pos-
sedisse naturas, quarum hypostasis erat ipse, et
earumdem essentielles operationes motusque, quo-
rum ipse, sine confusione, erat unitio, et quidem
talis quæ secundum naturas in eo hypostaticè
existentes nullam caperet divisionem. Certe ope-
ratus est congruenter sibi ipsi, una et uniformis
erat omnis ejus actio; in unoquoque per eum opere
edito una cum deitatis potentia simul declarabat
propriæ carnis operationem; unus quippe erat, et
eo uno nihil potuit magis esse unum, nec eorum
quæ ad eum pertinebant magis unitivum et conser-
vativum, ideoque et qui patiebatur Deus erat re-
vera, et qui miracula patrabat non minus vere
idem homo fuit, quoniam in eo naturæ veræ per
unionem ineffabilem hypostaticam vere uniebantur.
His, inquam, apposite et congruenter opera-
tus ipsas vere conservabit, ipse interim sine con-
fusione permanens. Erat enim et natura impassi-
bilis et passibilis, immortalis et mortalis, visibilis
et intelligibilis, natura Deus et idem natura homo.
Hoc modo, ut quod ego sentio loquar, obedientiam
in honore afficit Dominus, et ejus experientiam
perpetiendis malis capit, non tantum ut salvet nos,
totam a vitio purgandò naturam, verum etiam ut
exploret nostram obedientiam, et nostra omnia in-
telligat experiendo, qui alias omnem cognitionem
sua natura complectitur; ita nimirum dispiceret
quantum et a nobis exigì æquum foret, et quantum
condonari, ad perfectam obedientiam; per hanc
enim eos suo Patri adducere solet qui salute digni
videbantur. Quam magnum, quam vere tremen-
dum est nostræ salutis mysterium! Tantum a no-

bis exigitur quantum ab ipso in nostra natura constituto. Nisi forte ubi voluntatis ad peccatum
prona inclinatio naturæ imbecillitate ad mali occasionem abutatur. Hujus opinionis manifesto est
magnus hic magister, eamque in sequentibus confirmat. « Nam cum lucem illam propter corporis
tegmentum in tenebris, hoc est in hac vita, lucens, tenebræ aliæ, hoc est pravus ille et tentator
insectatus sit, quanto magis tenebras ipsas, utpote infirmiores? Et quid mirum, si cum ille hostiles
laqueos omnino effugerit, nos quadamtenus comprehendamur? Majus quippe illi est, quod hostis
cum persecutus sit, quam nobis, quod nos assequatur atque comprehendat, apud eos utique qui
hæc recta ratione perpendunt. »

In epistolam S. Dionysii Areopagitæ Athenarum
episcopi ad Caium monachum. « Quomodo, inquis,
Jesus, qui est omnibus superior, in eundem cum
cæteris hominibus essentiæ ordinem redactus est?
Neque enim hoc in loco tanquam causa hominum
consideratur, sed ut per essentiæ totam re ipsa
homo. »

Quandoquidem secundum simplicem sacræ Scri-
pturæ intellectum, Deus etiam denominatus ab om-

VARIE LECTIONES.

⁶¹ ἀσύγχυτος ed. Gal. ⁶² Οὕτως ed. Gal. ⁶³ σώζει ed. Gal. ⁶⁴ ἀποκαθάρσας ed. Gal. ⁶⁵ τῇ om. ed. Gal. ⁶⁶ τῷ ed. Gal. ⁶⁷ Verba συγχωρούμεθα — τὸ καθ' ἡμᾶς, quæ desiderantur in ed. Gal., rep-
sui ex cod. Gud. ⁶⁸ σκοτίας ed. Gal. ⁶⁹ καὶ καταληφθῆμεν ed. Gal. ⁷⁰ ἐδιωχθῆναι ed. Gal. ⁷¹ ἄγιος
addit ed. Gal. ⁷² ἐστίν ἀνθρώποις ed. Gal.

ibus rebus quas produxit, ideo post incarnationem etiam eodem modo Deum dictum fuisse hominem ne forte existimaret Caius monachus, his verbis eum instruit magnus Dionysius. Ostendit enim quod universorum Deus ab incarnatione non simpliciter dicitur homo, sed tota essentia et vere homo. Hanc essentiam nihil aliud vere declarat, præter solam illam potentiam, quæ ipsius naturam constituit; eam si quis naturalem operationem dixerit, non multum, opinor, a scopo aberraverit: nam et eam proprie et primo definit, utpote ejus specifica et communis operatio, in qua omnis ei naturaliter competens proprietas comprehenditur, extra quam nihil est præter id quod non est; nam ex sententia hujus magni magistri solum id quod nullo modo est nec operationem habet nec existentiam. Manifestissime igitur docet Deum incarnatum nihil omnino humani a se alienum existimasse, præter peccatum, quod quidem ad naturam non pertinebat; quare nec hominem simpliciter dixit, sed hominem secundum totam essentiam conceptis verbis designavit. Hujus igitur in sequentibus et essentiam proprie et nomen post inhumanationem progrediendo explicat: « Nos vero Jesum non definimus per hominem. » Neque enim merum hominem esse decernimus, ita enim scinderemus unitatem, quæ intellectum superat, sed de Deo, qui vere secundum nos essentiam nostram assumpsit, nomen hoc, homo, affirmemus essentialiter, non autem ac si solummodo causa hominum esset et effector. Neque enim solummodo homo est, sed et Deus idem est: neque super essentiam nostram solum est, quoniam idem etiam homo est; nec enim merus homo aut nudus Deus est, sed revera homo, præcipuo quodam erga homines amore affectus. Per infinitum erga homines amorem factus est illud ipsum, et quidem verissime, quod amabat, ita tamen ut sua ipsius essentia nihil amitteret per hanc ineffabilem exinanitionem, nec natura humana quidquam omnino vel mutationis vel diminutionis per assumptionem inenarrabilem pateretur. Ab eo habuit definitionem, ab eo et constitutionem. « Supra captum humanum, » quia sine hominis ope « et secundum hominem; » nam more humano, quia per partum. Ex hominis substantia, cum super substantiam subsisteret, substantiam assumpsit. Non enim, secundum nugatores Manichæos, meram carnis suæ speciem et phantasma in seipso nobis forma tenus ostentavit, aut, secundum Apollinarij fabulas, carnem sibi olim consubstantiatam de cælo secum deduxit, sed secundum essentiam totam vere homo factus est, assumptione scilicet carnis anima et mente præditæ, unitæque sibi per hypostasim.

« Est tamen nihilominus supersubstantialitate superabundans, utpote qui semper supra substantiam sit. » Neque enim cum fieret homo naturæ

τῶν ἐξ αὐτοῦ παρηγγμένων ἐνόμασιν, οἰόμενον, τυχόν, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν τούτῳ μόνῳ ⁷³ τῷ τρόπῳ πάλιν (110 a) ἄνθρωπον τὸν Θεὸν ὀνομάζεσθαι τούτοις τὸν θεραπευτὴν Γάϊον ἐπανορθοῦται τοῖς ῥήμασιν ὁ πολὺς Διονύσιος, διδάσκων ὡς οὐχ ἀπλῶς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς σαρκωθείς λέγεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς αὐτὸ κατ' οὐσίαν ὄλην ἀληθῶς ἄνθρωπος ὢν. Ἡ μόνη τε καὶ ἀληθὴς ἐστὶν ἀπόδειξις ἡ κατὰ φύσιν αὐτῆς συστατικὴ δύναμις, ἣν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι ⁷⁴ τῆς ἀληθείας φυσικὴν φήσας ἐνέργειαν, κυρίως τε καὶ πρώτως χαρακτηριστικὴν αὐτῆς, ὡς εἰδοποιὸν ὑπάρχουσαν κίνησιν, γενικωτάτην πάσης τῆς φυσικῶς αὐτῇ προσούσης περιεκτικῆς ⁷⁵ ιδιότητος, ἥς χωρὶς μόνον ἐστὶ τὸ μὴ ὄν, ὡς μόνου τοῦ μηδαμῶς ὄντος, κατὰ τοῦτον τὸν μέγαν διδάσκαλον, οὔτε κίνησιν οὔτε ὑπαρξίν ἔχοντος. Τρανότατα γοῦν διδάσκει μηδὲν ἠρνησθαι ⁷⁶ παντάπασιν τῶν ἡμετέρων τὸν Θεὸν σαρκωθέντα, πλὴν τῆς ἀμαρτίας, ἐπεὶ μηδὲ τῆς φύσεως ἦν, οὐχ ἀπλῶς ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸ κατ' οὐσίαν ὄλην ἀληθῶς ἄνθρωπον ὄντα διαβρόχθην ἀποφηνάμενος. Οὗ κυρίως εἶναι διὰ τῶν ἐπαγομένων καὶ τὴν κλήσιν ἀνθρωπικῶς οὐσιωθέντος διατεινόμενος φησιν: « Ἡμεῖς δὲ τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἀνθρωπικῶς ἀφορίζομεν. » Ἐπεὶ μὴ ⁷⁷ ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν δογματίζομεν, τέμνοντες τὴν ὑπὲρ ⁷⁸ ἔννοιαν ἔνωσιν. Οὐσιωδῶς γάρ, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀνθρώπων αἰτίου ἐπ' αὐτοῦ τοῦ φύσει Θεοῦ καθ' ἡμᾶς ἀληθῶς οὐσιωθέντος τὸ ἀνθρώπος ὄνομα λέγομεν. Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος μόνον, ὅτι καὶ Θεὸς ὁ αὐτός, « οὐδὲ ὑπερούσιος μόνον, » ὅτι καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, εἴπερ μὴ ψιλὸς ἄνθρωπος μήτε γυμνὸς ὑπάρχει Θεός, « ἀλλ' ἄνθρωπος ἀληθῶς ὁ διαφερόντως φιλόανθρωπος. » Ἀπειρῶ γὰρ πόθῳ τῷ πρὸς ἀνθρώπους ὑπερ ἐστὶν ἀληθῶς αὐτὸ φύσει τὸ ποθοῦμενον (110 b) γέγονε, μήτε τι πεπονθὸς εἰς τὴν ⁷⁹ ἰδίαν οὐσίαν πρὸς τῆς ἀφθέγκτου κενώσεως, μήτε τι τῆς ἀνθρωπίνης διὰ τὴν ἀπόβροχτον ⁸⁰ πρόσληψιν ἀμείψας, ἢ μειώσας τὸ σύνολον φύσεως, ὢν ὁ λόγος κυρίως αὐτῆς καθέστηκε σύστασις. « Ὑπὲρ ἀνθρώπους, » ὅτι θεϊκῶς ἀνδρὸς χωρὶς ⁸¹ « καὶ κατὰ ἀνθρώπους, » ἀνθρωπικῶς ὅτι ⁸² νόμῳ κύψεως. « Ἐκ τῆς ἀνθρώπων οὐσίας ὁ ὑπερούσιος οὐσιωμένος: » οὐ γὰρ ψιλὴν μόνην ἐφάντασεν ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐν ⁸³ εἶδει σαρκὸς διαμόρφωσιν, κατὰ τοὺς τῶν Μανιχαίων λήρους ⁸⁴, ἢ σάρκα συνουσιωμένην οὐρανόθεν ἐαυτῷ συγκατήγαγε, κατὰ τοὺς Ἀπολιναρίου μύθους, ἀλλ' αὐτὸ κατ' οὐσίαν ὄλην ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονώς, προσλήψει δηλονότι σαρκὸς νεαρῶς ἐψυχωμένης, ἐνωθείσης αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν.

« Ἔστι δὲ οὐδὲν ἕττοιν ὑπερουσιότητος ὑπερπλήρης ὁ αἰεὶ ὑπερούσιος. » Οὐ γὰρ ὑπεξεύχθη τῇ φύσει γενόμενος ἄνθρωπος, τούναντίον δὲ μᾶλλον συνεπ-

VARIE LECTIONES.

⁷³ μόνον ed. Gal. ⁷⁴ ἀμάρτη ed. Gal. ⁷⁵ περιεκτικὴν ed. Gal. Hinc corrigenda ejus versio. ⁷⁶ εἰρημῆσθαι ed. Gal. ⁷⁷ μηδὲ ed. Gal. ⁷⁸ πὲρ ed. Gal. ⁷⁹ τὴν non habet ed. Gal. ⁸⁰ ἀβρόχθον ed. Gal. ⁸¹ γὰρ χωρὶς ed. Gal. ⁸² γὰρ ὅτι ed. Gal. ⁸³ ἐν om. ed. Gal. ⁸⁴ κλήρους cod. Gal.

ἦρεν ⁸⁵ ἑαυτῷ τὴν φύσιν, ἕτερον αὐτὴν ποιήσας μυστήριον, αὐτὸς δὲ ⁸⁶ μείνας παντάπασιν ἀληπτος, καὶ τὴν οἰκείαν σάρκωσιν λαχούσαν γενέσιν ὑπερούσιον μυστηρίου παντὸς δείξας ἀληπτοτέραν, τοσοῦτον καταληπτὸς δι' αὐτὴν γεγονῶς ὅσον ⁸⁷ πλέον ἐγνώσθη δι' αὐτῆς ἀληπτότερος. « Κρύφιος γάρ ἐστι καὶ μετὰ τὴν ἔκφρασιν, » φησὶν ὁ διδάσκαλος, « ἦ, ἵνα τὸ θεϊότερον εἶπω, καὶ ἐν τῇ ἔκφρασει. Καὶ τοῦτο γὰρ Ἰησοῦ κέκρυπται, καὶ οὐδενὶ λόγῳ, οὐδὲ νῦν ⁸⁸ τὸ κατ' αὐτὸν ἐξῆχται μυστήριον, ἀλλὰ καὶ λεγόμενον ἄρρητον μένει, καὶ νοούμενον, ἄγνωστον. » Τί τούτου πρὸς ἀπόδειξιν θείας ὑπερουσιότητος γένοιτ' ἂν ἀποδεικτικώτερον, ἐκφάνσει (III a) τὸ κρύφιον καὶ λόγῳ τὴν ἀφασίαν καὶ νῦν δηλούσης τὴν καθ' ὑπεροχὴν ἀγνωσίαν, καὶ τὸ δὴ μείζον εἰπεῖν, οὐσιώσει τὸ ὑπερούσιον; « Ἀμέλει τῇ ταύτης περιουσίᾳ ⁸⁹ καὶ εἰς οὐσίαν ἀληθῶς ἐλθὼν ὑπὲρ οὐσίαν οὐσιώθη. » τοὺς νόμους δηλαδὴ καινοτομήσας τῆς κατὰ φύσιν γενέσεως, καὶ δίχα τῆς ἐξ ἀνδρὸς ἐν εἴδει σπορᾶς ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος. Καὶ δηλοῖ Παρθένος αὐτὸν ὑπερφυῶς κύουσα τὸν ⁹⁰ ὑπερούσιον Λόγον χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ τῶν αὐτῆς παρθενικῶν αἱμάτων ἀνθρωπικῶς, ξένῳ παρὰ τὴν φύσιν θεσμῷ, διαπλαττόμενον. « Καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνήργει ⁹¹ τὰ ἀνθρώπου ⁹². » τὴν τῶν στοιχείων ἀπαθῶς καινοτομήσας φύσιν ταῖς βάσει. Καὶ δηλοῖ σαφῶς ὕδωρ ἄστατον, ὕλικῶν καὶ γερῶν ⁹³ ποδῶν ἀνέχον βάρος καὶ μὴ ὑπεῖκον, ἀλλ' ὑπερφυεῖ δυνάμει πρὸς τὸ ἀδιάχυτον συνιστάμενον. εἴπερ ἀληθῶς ἀθρόοις ποσὶ, σωματικὸν ὄγκον ἔχουσι, καὶ ὕλης βάρος, τὴν ὕγραν καὶ ἄστατον οὐσίαν ⁹⁴ μεταβατικῶς ἐπεπόρευτο ⁹⁵, περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπ' ⁹⁶ ἐδάφους, καὶ τῇ δυνάμει τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ἀχωρίστως διὰ τῆς ⁹⁷ μεταβάσεως συνεκφαίνων τῆς οἰκείας σαρκὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν. εἴπερ φύσει ταύτης ἡ μεταβατικὴ καθέστηκε κίνησις, ἀλλ' οὐ τῆς ἡνωμένης αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν ὑπεραπείρου καὶ ὑπερουσιου θεότητος. Ἄπαξ γὰρ ἀνθρωπικῶς οὐσιωθεὶς ὁ ὑπερούσιος Λόγος μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ἀμείωτον εἶχεν, ὡς ἰδίαν αὐτοῦ, καὶ (III b) τὴν γενικῶς αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον χαρακτηρίζουσαν τῆς οὐσίας κίνησιν πᾶσιν οἷς ὡς ἄνθρωπος ἐνήργει ⁹⁸ φυσικῶς εἰδοποιουμένην. εἴπερ ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος, ἀναπνέων, λαλῶν, βαδίζων, χεῖρας κινῶν, προσφυῶς ταῖς αἰσθήσεσι χρώμενος εἰς ἀντίληψιν τῶν αἰσθητῶν, πεινῶν, διψῶν, ἐσθίων, ὑπνῶν, κοπιῶν, δακρύων, ἀγωνιῶν, καίτοι δυνάμεις ὧν αὐτοῦ ὑπόστατος, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα οἷς αὐτουργικῶς ψυχῆς δίκην φυσικῶς τὸ συμφυῆς σῶμα κινούσης, τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν κινῶν ὡς αὐτοῦ καὶ γενομένην ἀληθῶς καὶ λεγομένην, ἢ κυρίως εἰπεῖν, αὐτὸς δίχα τροπῆς τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ πραγματικῶς ἡ φύσις γενόμενος ἀφαντάστως ⁹⁹ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πεπλήρωκεν. Οὐκ ἀνεῖλεν οὖν τὴν συστα-

A subjectus fuit, sed potius vice versa ad se sublimavit naturam, in ea aliud mysterium efficiens; ipse enim incomprehensibilis permansit, et suam incarnationem omni mysterio magis incomprehensibilem ostendit, per generationem supra omnem substantiam, tanto quidem per illam factus comprehensibilis, quanto per illam dignoscitur esse magis incomprehensibilis. « Absconditus enim manet etiam post manifestationem, » ut dicit magister ille, « aut, ut divinius loquar, in ipsa manifestatione, etenim hoc etiam ipsius Jesu occultatur mysterium, nec ullo sermone vel intellectu exprimitur, quinimo dum profertur, arcanum, et dum intelligitur, manet ignotum. » Quid est quod divinam supersubstantialitatem plenius hoc demonstrare queat, quæ per suam manifestationem se occultat, et per sermonem se ineffabilem declarat, et per mentem eminentissime se incognoscibilem probat, et, ut majus aliquid addam, per substantiæ assumptionem se esse supra omnem substantiam ostendit? « Profecto hujus prærogativa etiam cum vere in substantiam veniret, supra substantiam substantiatus est. » Nimirum generationis naturalis legem immutavit, et absque virili semine in specie homo vere factus est; id quod declarat Virgo quæ illum modo supernaturali parit Verbum supersubstantiale, et quidem absque ope viri ex suo virginali sanguine concretum, eo modo quo cæteri homines producuntur, lege tamen nascendi non servata. Et supra hominum conditionem gessit ea quæ hominis sunt; elementorum enim naturam immutavit, nihil ipse immutatus suis gressibus. Hoc clare demonstrat aqua per se instabilis, quæ pedum ex materia et terra concretorum gravitatem sustinet, neque tamen cedit, sed virtute supernaturali sine diffusionem subsistit. Vere utique siccis pedibus, mole, corpore a materia, et pondere præditis, fluxas et instabiles aquas pertransiens obambulabat, calcabatque more tanquam pavementum, simul cum potentia deitatis suæ inseparabiliter per eam inambulationem carnis propriæ operationem commonstrans. Hujus siquidem carnis proprius erat ille ambulandi motus, nequaquam autem immensæ et supersubstantialis deitatis ei per hypostasim adunitæ. Verbum enim superessentiale ubi semel hominis essentiam assumpsit, simul cum ea habuit et motum plene, qui homini proprius est, quique ejus essentiam generaliter caracterizat, inque iis omnibus naturaliter specificatur in quibus ut homo operabatur; quandoquidem vere factus est homo, respirabat, loquebatur, ambulabat, manus movebat, sensibus utebatur congruenter ad res sensibiles percipiendas, esuriebat, sitiebat, edebat, dormiebat, fatigabatur, lacrymabatur, contristabatur. Quamvis interim es-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ συνέπειρεν ed. Gal. ⁸⁶ τε ed. Gal. ⁸⁷ ὅσῳ ed. Gal. ⁸⁸ οὐδὲν ᾧ ed. Gal. ⁸⁹ περιουσίας ed. Gal. ⁹⁰ τὸν om. ed. Gal. ⁹¹ ἐνεργεῖ ed. Gal. ⁹² ἀνθρώπινα ed. Gal. ⁹³ γερῶν ed. Gal. ⁹⁴ οὐσίαν om. ed. Gal. ⁹⁵ ἐπεπορεύετο ed. Gal. ⁹⁶ ἐπὶ ed. Gal. ⁹⁷ δι' αὐτῆς ed. Gal. ⁹⁸ ἐνεργεῖ ed. Gal. ⁹⁹ ἀφανταστῶς ed. Gal.

set potentia per se subsistens, et ea in se contineret omnia per quæ modo liberrimo, non secus ac anima corpus sibi adnatum naturaliter movet, assumptam naturam agitans, ut suam et vere factam et vere dictam, vel, ut proprie loquar, ipse sine mutatione id ipsum reipsa factus est quod natura erat pro nobis dispensationem, non tamen in phantasmate, adimplevit. Non igitur abolevit operationem, quæ erat constitutiva ratio assumptæ essentiae, quemadmodum nec ipsam sententiam sustulit magister cum diceret: « Super substantiam substantiatus est, et supra conditionem hominis ea quæ hominis sunt operabatur, » sed utrinque ostendit quamdam modorum novitatem, salvis iisdem rationibus naturalibus, quibus ablatis nihil est id quod esse natum erat. Si vero dixerimus quod assumptæ substantiæ positionem itemque operationis eam constituentis ablationem contineat in se supereminens negatio, qua tandem ratione eandem, utrique æqualiter attributam, istius respectu existentiam, hujus vero sublationem designare ostendemus? Si rursus, quandoque non est per se mobilis assumpta natura, sed movetur a deitate sibi per hypostasim vere unita, motum qui eam constituit auferimus, nec ipsam substantiam, sive essentiam, conservaverimus, ut quæ non fuerit per se subsistens, sed in Verbo Deo vere ei consubstantiatio suum esse obtineat, quia par est utrinque ratio ad postulandum, etiam motum cum natura confiteamur, sine qua ne stare quidem potest natura, illud tenentes, quod alia sit essendi simpliciter, alia autem hoc modo essendi ratio, quarum illi natura, huic dispensatio innititur. Harum concursus magnum illud Jesu supernaturalis physiologiæ mysterium perficiens in eo ostendit conservari operationum distinctionem simul et unionem, dum hæc cernitur indivisim in naturali unitorum ratione, illa vero inconfusim dignoscitur in simplici operationum modo. Quæ enim aut qualis, ubi aut quomodo natura erit constitutiva privata potentia? Nam quod omnino nullam habet potentiam, neque ipsum est, neque ipsius ulla omnino est positio, ut ait alibi magnus hic magister. Jam si hæc nullo modo fieri possint, oportet pie confiteri cum naturas Christi, quarum ipse sit hypostasis, tum etiam naturales operationes, quarum vera ipse est unio, secundum utramque naturam, si verum illud sit quod sibi ipsi congruenter, simpliciter et uniformiter operabatur, perque omnia simul et inseparabiliter demonstravit una cum divina virtute suæ carnis operationem. Qui enim vere Deus, et vere homo esse posset, si careret eo quod utramque naturam vere constituit? Porro quid, quæso, aut quis esse existimabitur, si per naturales operationes

Α τικήν τῆς ἁ προσληφθείσης οὐσίας ἐνέργειαν, ὡσπερ οὐδ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ὁ διδάσκαλος, εἰπὼν: « Ὑπὲρ οὐσίαν ἁ οὐσιώθη, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπον ἐνήργει ἁ τὸ ἀνθρώπου. » ἀλλ' ἔδειξεν ἐπ' ἀμφοῖν τὴν καινότητα τῶν τρόπων ἐν τῇ μονιμότητι τῶν φυσικῶν σωζομένην λόγων, ὧν χωρὶς οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν ὅπερ ἐστίν. Εἰ δὲ φῶμεν, ὡς τῆς μὲν προσληφθείσης οὐσίας θέσις, τῆς δὲ συστατικῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἀφαιρέσις, ἡ καθ' ἁ ὑπεροχὴν ἐστὶν ἀπόφασις, τίνι λόγῳ τὴν αὐτὴν ἐπ' ἀμφοῖν ἴσως τεθείσαν, τῆς μὲν ὑπαρξίν, τῆς δὲ πάντως ἀναίρεσιν σημαίνουσαν δείξομεν; Ἡ πάλιν ἐπεὶ περ οὐκ αὐτοκίνητος ἡ προσληφθεῖσα φύσις ἐστίν, ὑπὸ τῆς ἠνωμένης (112 a) αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν ἀληθῶς κινουμένη ἁ θεότητος, καὶ τὴν συστατικὴν αὐτῆς ἀφαιρούμεθα κίνησιν, μηδ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ὁμολογήσομεν ἁ, οὐκ αὐθυπόστατον φανείσαν, τουτέστι καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ κατ' ἀλήθειαν αὐτὴν οὐσιωθέντι Θεῷ Λόγῳ τὸ εἶναι λαβοῦσαν, ἴσην ἐπ' ἀμφοῖν τὴν αἰτίαν ἔχοντες τῆς παραιτήσεως, ἡ ἁ καὶ τὴν κίνησιν τῇ φύσει συνομολογήσομεν, ἥς χωρὶς οὐδὲ φύσις ἐστὶ, γινώσκοντες ὡς ἕτερος μὲν ὁ τοῦ εἶναι λόγος ἐστίν, ἕτερος δὲ ὁ τοῦ πῶς εἶναι τρόπος, ὁ μὲν τὴν φύσιν, ὁ δὲ τὴν οἰκονομίαν πιστούμενος. Ὡν ἡ σύνοδος τὸ μέγα τῆς ὑπερφουῶς Ἰησοῦ φυσιολογίας ποιησαμένη μυστήριον σωζομένην ἔδειξεν ἐν ταυτῷ τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν καὶ τὴν ἔνωσιν, τὴν μὲν ἀδιαιρέτως ἐν τῷ φυσικῷ θεωρουμένην λόγῳ τῶν ἠνωμένων, τὴν δὲ ἀσυγχύτως ἐν τῷ μοναδικῷ γνωριζομένην τρόπον τῶν γινομένων. Τί γὰρ καὶ τίς, ποῦ τε καὶ πῶς φύσις ἔσται συστατικῆς ἔρημος γενομένη δυνάμει; Τὸ γὰρ καθόλου μηδὲ μίαν ἔχον δύναμιν οὔτε ἔστιν ἁ, οὔτε τί ἐστὶν ἁ, οὔτε ἔστι τις αὐτοῦ παντελῶς θέσις, φησὶν ὁ πολὺς οὗτος διδάσκαλος. Εἰ δὲ τούτων λόγος οὐδεὶς, εὐσεβῶς ὁμολογεῖσθαι χρὴ τὰς τε τοῦ Χριστοῦ φύσεις ὧν αὐτὸς ὑπόστασις ἦν, καὶ τὰς αὐτοῦ φυσικὰς ἐνεργείας, ὧν αὐτὸς ἔνωσις ἦν ἀληθῆς, κατ' ἀμφω τὰς φύσεις: εἴπερ ἑαυτῷ προσφυῶς, μοναδικῶς, ἡγουν ἐνκειδῶς, ἐνεργῶν, καὶ διὰ πάντων ἀχωρίστως τῇ θεϊκῇ δυνάμει συνεχφαίνων τῆς οἰκείας σαρκὸς τὴν ἐνέργειαν. (112 b) Ἰὼς γὰρ ἔσται φύσει Θεός, καὶ φύσει πάλιν ἀνθρώπος ὁ αὐτὸς, οὐκ ἔχων ἀνελλιπῶς ἁ τὸ φύσει κατ' ἀμφω πεφυκός; Τί τε καὶ τίς ὑπάρχων γνωσθήσεται, μηδ' πιστούμενος οἷς ἐνήργει φυσικῶς ὅπερ ἐστὶ μὴ τρεπόμενον; πῶς δὲ πιστώσεται ἁ κατ' ἐν τῶν ἐξ ὧν, ἐν οἷς τε καὶ ἁπερ ἐστὶν ἀκίνητος μένων καὶ ἀνενέργητος; Ὑπὲρ οὐσίαν οὖν οὐσιώθη, γενέσεως ἀρχὴν καὶ γεννήσεως ἕτεραν τῇ φύσει δημιουργήσας, συλληφθεὶς μὲν σπορᾷ τῆς ἁρκείας σαρκὸς, τεχθεὶς δὲ σφραγίς τῆς παρθενίας ἁ τεκούση γενόμενος, καὶ τῶν ἀμίκτων ἐπ' αὐτῆς ἁ τὴν ἀντίφασιν δείξας συναληθεύουσαν. Ἡ γὰρ αὐτὴ καὶ παρθένος καὶ μήτηρ, καινοτομοῦσα τὴν φύσιν τῇ συνόδῳ τῶν ἀντι-

VARIE LECTIONES.

ἁ τὴν cod. Gud. ἁ ὑπερ-ουσίαν cod. Gud. ἁ ἐνήργει ed. Gal. ἁ τί καθ' ed. Gal. ἁ καὶ κινουμένη ed. Gal. ἁ ὁμολογήσομεν ed. Gal. ἁ ἡ om. ed. Gal. ἁ οὔτε ἔστιν desideratur in ed. Gal. ἁ οὔτε ἔστι ἐστίν ed. Gal. ἁ ἀνελλιπῶς ed. Gal. ἁ πιστώσεται ed. Gal. ἁ αὐτοῖς ed. Gal.

κειμένων, εἴπερ τῶν ἀντικειμένων παρθενία καὶ γέννησις, ὧν ἐκ φύσεως οὐκ ἂν τις ἐπινοηθῆσεται σύμβασις. Διὸ καὶ Θεοτόκος ἀληθῶς ἡ Παρθένος, ὑπερφυῶς δίκην σποράς συλλαβοῦσά τε καὶ τεκοῦσα τὸν ὑπερούσιον Λόγον· ἐπεὶ περ τοῦ σπαρέντος τε καὶ συλληφθέντος κυρίως ἡ τίκτουσα μήτηρ.

talis principium. Concipiebatur, et suæ carnis ipse rudimentum fuit; nascebatur, et sigillum parenti factus est, ostenditque ea simul vera esse quæ propter contradictionem inter se nullo modo concordare posse videbantur. Ea ipsa et virgo fuit et mater; innovata erat natura, ut opposita inter se concordarent; nam opposita sunt virginitas et partus, in natura horum nullus potest intelligi concursus. Quapropter etiam Deipara vere fuit Virgo; supernaturali modo ad seminis ritum concepit et peperit superessentiale Verbum: nam quæ peperit haud dubie mater est ejus qui in ea satus fuit et conceptus.

Καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνήργει ¹³ τὰ ἀνθρώπου, κατ' ἄκραν ἔνωσιν δίχα τροπῆς συμφυεῖσαν δεικνύς τῇ θεϊκῇ δυνάμει τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν· ἐπειδὴ καὶ ἡ φύσις ἀσυγχύτως ἐνωθεῖσα τῇ φύσει δι' ὅλου περιεχώρηκε, μηδὲν ἀπόλυτον παντάπασιν ἔχουσα, καὶ τῆς ἠνωμένης αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν κεχωρισμένον θεότητος. Ὑπὲρ ἡμᾶς γὰρ ἀληθῶς τὴν ἡμῶν οὐσίαν οὐσιωθεὶς ὁ ὑπερούσιος Λόγος συνῆψε τὴν καταφάσει τῆς φύσεως καὶ τῶν αὐτῆς φυσικῶν (113 a) καθ' ὑπεροχὴν τὴν ἀπόφασιν, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, τὸν ὑπὲρ φύσιν τοῦ πῶς εἶναι τρόπον ἔχον συνημμένον τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ τῆς φύσεως, ἵνα καὶ τὴν φύσιν πιστώσῃται τῇ τῶν τρόπων καινότητι, μὴ δεχομένην κατὰ τὸν λόγον ἀλλοίωσιν, καὶ δείξῃ τὴν ὑπεράπειρον δυνάμιν ὡσαύτως καὶ τῇ τῶν ἐναντίων γενέσει γνωριζομένην· ἀμέλει ἐξουσία γνώμης ἔργα ¹⁴ πεποιηκῶς τὰ πάθη τῆς φύσεως, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς ἀνάγκης ἀποτελέσματα φυσικῆς, ἔμπαιβον ἢ ¹⁵ ἐφ' ἡμῶν ἔχει, τὸ καθ' ἡμᾶς φύσει παθητὸν διεξῆλθεν, ἐξουσία γνώμη ¹⁶ κινητὸν δείξας ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ πεφυκὸς ἐφ' ἡμῶν εἶναι γνώμης κινητικόν. Ὅπερ τοῖς ἐξῆς σαφηνίζων φησὶν ὁ διδάσκαλος· « Τί ἂν τις τὰ λοιπὰ πάμπολλα ὄντα διέλθοι; δι' ὧν ὁ θεῖος ὁρῶν ὑπὲρ νοῦν γινώσεται καὶ τὰ ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Ἰησοῦ καταφασκόμενα, δυνάμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχοντα. » Τὰ γὰρ τῆς φύσεως πάντα μετὰ τῆς φύσεως κατὰ σύλληψιν ἀρρήτον ὑποδύς ὁ ὑπερούσιος Λόγος οὐδὲν εἶχεν ἀνθρώπινον φυσικῶν λόγῳ καταφασκόμενον, ὃ μὴ καὶ θεῖον ἦν, τρόπον τῷ ὑπὲρ φύσιν ἀποφασκόμενον. Ὡν ὑπὲρ νοῦν ὡς ἀναπόδεικτος ὑπῆρχεν ἡ γνώσις, μόνην κατάληψιν ἔχουσα τὴν πίστιν τῶν γνησίως τὸ τοῦ Χριστοῦ σεβασζομένων μυστηρίων. Οὕτινος ὡσπερ συνοπτικὸν τὸν λόγον ἀποδοῦς φησὶ· « Καὶ γὰρ, ἵνα συνελόντες εἴπωμεν, οὐδὲ ἄνθρωπος ἦν, » ὅτι φύσει τῆς κατὰ φύσιν ἀνάγκης ἀνετος ¹⁷ ἦν, τῷ ¹⁸ καθ' ἡμᾶς (113 b) οὐχ ὑπαχθεὶς θεσμῷ τῆς γενέσεως. « Οὐχ ὡς μὴ ἄνθρωπος, » ὅτι κατ' οὐσίαν ὅλην ἀληθῶς ἄνθρωπος ἦν, φύσει τῶν καθ' ἡμᾶς φυσικῶν ἀνεχόμενος, « ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνθρώπων » ἐπεὶ περ ἡμῖν ὁμοούσιος ἦν, ὅπερ ἡμεῖς κατὰ φύσιν ἄνθρωπος ὢν, « ἀνθρώπων ἐπέχεινα, » καινό-

A suas non faciat fidem nullam se conversionem suscipisse? quomodo etiam fidem faciet se unum esse ex duabus naturis, si talis cum sit, et ex talibus, nihilominus et sine motu et sine operatione permaneat? Super substantiam igitur substantiatus est, fabricans in natura novam generationis et natiuitatis principium. Concipiebatur, et suæ carnis ipse rudimentum fuit; nascebatur, et sigillum parenti factus est, ostenditque ea simul vera esse quæ propter contradictionem inter se nullo modo concordare posse videbantur. Ea ipsa et virgo fuit et mater; innovata erat natura, ut opposita inter se concordarent; nam opposita sunt virginitas et partus, in natura horum nullus potest intelligi concursus. Quapropter etiam Deipara vere fuit Virgo; supernaturali modo ad seminis ritum concepit et peperit superessentiale Verbum: nam quæ peperit haud dubie mater est ejus qui in ea satus fuit et conceptus.

B Et supra conditionem hominis ea quæ sunt hominis operabatur, per exactissimam unionem, sine omni conversione, per divinam potentiam ostendens humanam operationem. Quandoquidem et natura humana inconfusim unita naturæ divinæ totam circumincessit, solutum nihil aut divisum possidens a deitate, quæ ei per hypostasin unita fuit. Nam pro nobis vere nostramque substantiam suscipiens Verbum supersubstantiale connexuit ea quæ de natura affirmantur, et ea quæ per eminentiam naturalium ejusdem potentiarum continent negationem. Factus est homo, sed modum essendi habuit, qui naturam supereminebat, connexum cum essendi modo secundum naturam; ut et naturam, ex novitate istorum modorum, non admisisset in essentia alterationem ostenderet, simulque super immensam potentiam in contrariorum effectione conspicuam daret. Quippe quod naturæ infirmitates suæ fecit indicia potestatis, non necessitatis naturalis, ut sunt quæ non gerimus, effecta, secusque quam se habet in nobis naturæ passibilitatem administravit. Quod enim in nobis nostram voluntatem solet commovere, ille in se non nisi ex suo arbitrio moveri docuit. Quid aliud dicit magister in sequentibus? ubi hoc ipsum explanat: « Quid vero cætera quæ valde multa quis commemoret? in quæ si divinus quispiam intueatur, supra intellectum intelliget etiam ea quæ de Jesu humanitate affirmantur virtutem excellentis negationis continere. » Supersubstantiale enim Verbum omnia quæ ad naturam pertinent una cum natura in conceptione illa ineffabili suscipiens, nihil habuit humanum de se affirmatum, naturali ratione, quin idem erat divinum, modoque supra naturam negari potuit. Horum omnium cognitio, utpote supra intellectum, erat etiam supra demonstrationem, solaque est perceptibilis fide eorum qui Christi mysterium sincere venerantur. Hujus mysterii rationem quamdam contractam exhibet conspectui Dionysius cum dicit: « Nam, ut summatim dicamus, ne homo quidem erat » quoniam ex natura sua omnis naturalis necessitatis expers erat, et supra legem nascendi

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ἐνεργεῖ ed. Gal., pro more. ¹⁴ ἐξουσίας ἔργα ed. Gal. Unde corrigenda ejus versio. ¹⁵ ἢ cod. Gud. ¹⁶ γνώμη non exstat in ed. Gal. ¹⁷ ἀναίτιος ed. Gal. ¹⁸ πῶ ed. Gal., quod mendum est.

cui nos subijcitur. « Non quod non esset homo, » quoniam secundum totam essentiam vere homo erat, iisque omnibus obnoxius quæ naturam nostram comitantur; « sed quod natus more humano, » siquidem ejusdem nobiscum erat essentiæ, et homo per naturam, per quam et nos. « Supra homines, » modo novo, quod nos non facimus, naturam circumscribens. « Et supra hominem vere factus homo. » Modos enim supra naturam, et rationes secundum naturam invicem sine fraude connexit. Horum concursus cum per se impossibilis esset, ille, cui nihil est impossibile, eos in se vere univit, neutram in partem omnino eorum quorum erat hypostasis ab alterutro in operando declinans, imo potius per alterutrum confirmans; siquidem utrumque vere est, et ut Deus suam ipse movet humanitatem, quatenus autem homo, suam declarat deitatem. In natura divina, si sic loqui liceat, passus est, nam voluntarie passus est, et merus homo non fuit; in natura humana miracula patravit, nam in carne fuit, nec nudus exstitit Deus. Ita quidem passiones erant mirabiles et novi generis, propter potentiam divinam naturæ ejus qui passus est, et miracula erant inter passiones, quoniam patrata erant in passibili potentia carnis, ejus qui ea mirifice secundum naturam operatus est. Quod intellexit magister cum diceret: « Postremo non qua Deus divina gessit. » Non tantum ut Deus, et seorsum a carne, neque enim tantum superessentialis erat: « neque humana ut homo; » non enim tantum ut caro, separatim a deitate, neque enim homo tantum: « sed Deus factus homo novam quamdam dei-virilem operationem nobiscum conversando exhibuit. » Assumptione enim carnis mente animaque præditæ vere homo factus est ille supra modum erga homines benignus, divinamque operationem uniens ineffabiliter humanæ, per carnis coalitionem, pro nobis adimplevit dispensationem θεανδρικῶς, hoc est et tanquam Deus et tanquam homo, divinaque et humana administravit, vel, ut clarius loquar, ejus politia divina simul et

Cum igitur divina et humana inter se dividi negabat sapiens magister, quando unionem affirmabat, non nescivit unita etiam inter se differre; unio enim divisionem removens non offecit differentiæ. Si autem differentiæ rationem unionis modus conservat, sane hic sermo viri sancti periphrasis erit, per quam ostendit, bene congruenti oratione, duplicem operationem in Christo duas naturas habente. Quoniam nullo pacto per unionem, sive naturam species sive qualitatem, eorum quæ ununtur, essentialis læditur ratio. Nec, ut volunt aliqui, extrema negando medium quoddam affirmat; nihil enim est medium quod de Christo per extremorum negationem affirmari potest. « Novam » dixit, hoc est novum mysterium caracterizat, cujus ratio est ineffabilis modus naturalis conjunctionis. Quis enim

A τριτη τρόπων, ὅπερ οὐχ ἡμεῖς, τὴν φύσιν περιγράφων. « Καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονώς, » τοὺς ὑπὲρ φύσιν τρόπους καὶ τοὺς κατὰ φύσιν λόγους ἀλυμάντως ἔχων ἀλλήλοις ¹⁹ συνημμένους, ὧν ἀμήχανος ἡ σύμβασις ἦν, αὐτὸς ὅμως μὴδὲν ἐστὶν ἀμήχανον ἀληθῆς γενόμενος ἔνωσις μηδετέρῳ τὸ παράπαν ὧν ὑπόστασις ἦν θατέρου κεχωρισμένως ἐνεργῶν, δι' ἑκατέρου δὲ μᾶλλον πιστούμενος. θάτερον· εἴπερ ἄμφω κατ' ἀλήθειαν ὧν ὡς μὲν Θεὸς τῆς ἰδίας ἦν κινητικὸς ἀνθρωπότητος, ὡς ἄνθρωπος δὲ τῆς οἰκείας ἐκφαντικὸς ὑπῆρχε θεότητος. Θεϊκῶς μὲν, ἐν' οὕτως εἶπω, τὸ πάσχειν ἔχων, ἐκούσιον γάρ, ἐπεὶ μὴ ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν, ἀνθρωπικῶς δὲ τὸ θαυματουργεῖν, διὰ σαρκὸς γάρ, ἐπεὶ μὴ γυμνὸς ὑπῆρχε Θεός. Ὡς εἶναι τὰ μὲν πάθη θαυμαστά τῇ κατὰ φύσιν θεϊκῇ δυνάμει τοῦ πάσχοντος καινιζόμενα, τὰ δὲ θαύματα παθητά, τῇ κατὰ φύσιν τοῦ αὐτὰ θαυματουργοῦντος παθητικῇ δυνάμει συμπληρούμενα τῆς σαρκός. Ὅπερ εἰδὼς ὁ διδάσκαλός φησι· « Καὶ τὸ λοιπὸν οὐ κατὰ Θεὸν τὰ θεῖα δράσας, » ὅτι μὴ μόνον θεϊκῶς κεχωρισμένα σαρκός, οὐ γὰρ ὑπερούσιος μόνον, οὔτε τὰ ἀνθρώπινα κατὰ ἄνθρωπον, ὅτι μὴ μόνον σαρκικῶς κεχωρισμένα θεότητος, οὐ γὰρ ἄνθρωπος μόνον, (114 a) « ἀλλ' ἀνδρωθέντος Θεοῦ καινὴν τινα τὴν « θεανδρικὴν » ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένος. » Καὶ γὰρ προσλήψει σαρκὸς νοερῶς ἐψυχωμένης ²⁰ ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονώς, ὁ διαφερόντως φιλόανθρωπος, τὴν δὲ θεϊκὴν ἐνέργειαν καθ' ἔνωσιν ἀρρήτον τῇ συμφύτῃ ²¹ τῆς σαρκικῆς ἐσχηκῶς ἀνδρωθεῖσαν, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πεπλήρωκε θεανδρικῶς, ἤγουν θεϊκῶς ἅμα καὶ ἀνδρικῶς τὰ τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα δράσας, ἢ σαφέστερον εἰπεῖν, θεϊκὴν ἐν ταυτῷ καὶ ἀνδρικὴν ἐνέργειαν πεπολιτευμένος.

supra modum erga homines benignus, divinamque operationem uniens ineffabiliter humanæ, per carnis coalitionem, pro nobis adimplevit dispensationem θεανδρικῶς, hoc est et tanquam Deus et tanquam homo, divinaque et humana administravit, vel, ut clarius loquar, ejus politia divina simul et

Ὀυκοῦν ἀποφάσει τῆς τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πρὸς ἀλληλα διαιρέσεως τὴν τῆς ἐνώσεως κατάφασιν ὁ σοφὸς ποιησάμενος τὴν φυσικὴν τῶν ἠνωμένων διαφορὰν οὐκ ἠγνόησεν· ἡ γὰρ ἔνωσις τὴν διαίρεσιν ἀπωσαμένη τὴν διαφορὰν οὐκ ἐλώθησεν. Εἰ δὲ τῆς διαφορᾶς τὸν λόγον ὁ τῆς ἐνώσεως τρόπος ἔχει σωζόμενον, ἄρα ²² περίφρασις ἐστὶν ἡ τοῦ ἁγίου φωνῆ, καταλλήλῳ κλήσει τοῦ διττοῦ ²³ τὴν φύσιν Χριστοῦ τὴν διττὴν ²⁴ παραδηλοῦντος ἐνέργειαν· εἴπερ φύσει τε ²⁵ καὶ ποιότητι κατ' οὐδένα τρόπον ἐκ τῆς ἐνώσεως ὁ τῶν ἠνωμένων οὐσιώδης μεμείωται λόγος. Ἄλλ' οὐχ ὡς τινι ²⁶, ἀποφάσει τῶν ἄκρων τινὸς μέσου ποιούμενον ²⁷ κατάφασιν. Οὐκ ἐστὶ γὰρ τι μέσον ἐπὶ ²⁸ Χριστοῦ, τῇ τῶν ἄκρων ἀποφάσει καταφασκόμενον. « Καινὴν μὲν, » ὡς καινοῦ μυστηρίου χαρακτηριστικὴν, οὗ λόγος ἐστὶν ὁ ἀπόρρητος τρόπος

VARIAE LECTIONES.

¹⁹ ἀλλήλοις ἔχων ed. Gal. ²⁰ ἐμψυχωμένης ed. Gal. ²¹ συμφυεῖα ed. Gal. ²² ἄρα ed. Gal. ²³ διττοῦ ed. Gal. In cod. Gud. a pr. m. est. διπλοῦ. ²⁴ διττὴν ed. Gal. ²⁵ τε. om. ed. Gal. ²⁶ τινος ed. Gal. ²⁷ ποιούμενον (sic) cod. Gud. ποιούμενον ed. Gal. ²⁸ ἐπὶ ed. Gal.

τῆς συμφύτας ²⁹. Τίς γὰρ ἔγνω πῶς σαρκούται Θεός, καὶ μένει Θεός; πῶς μένων Θεός ἀληθής, ἀνθρωπός (114 b) ἐστὶν ἀληθής; ἄμφω δεικνύς ἑαυτὸν ἀληθῶς ὑπάρχει φυσικῆ, καὶ δι' ἑκατέρου θάτερον, καὶ μηδετέρῳ τρεπόμενος. Ταῦτα μόνη πίστις χωρεῖ, σιγῇ τιμῶσα τὸν Λόγον, οὐτινος τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐμπέφυκε λόγος οὐδεὶς. «Θεανδρικὴν» δέ, οὐχ ὡς ἀπλήν, οὐδὲ πρᾶγμα τι σύνθετον, καὶ ἡ μόνης γυμνῆς κατὰ φύσιν θεότητος, ἡ μόνης ψιλῆς ὑπάρχουσαν ἀνθρωπότητος, ἡ συνθέτῳ φύσει τινῶν ἄκρων μεταίχιμῳ προσήκουσαν, ἀλλ' ἀνδρωθέντι Θεῷ, τουτέστι τελείως ἐνανθρωπήσαντι, προσφυσιστάτην. Οὐδ' αὖ πάλιν μίαν, ὡς οὐκ ἂν ³⁰ ἄλλως νοηθῆναι «τῆς καινῆς» καθὰ τισὶν ἔδοξεν, ἡ «μιας δυναμένης» ποιότητος γὰρ, ἀλλ' οὐ ποσότητος ἡ «καινότητος» ἐπεὶ καὶ φύσιν ἐξ ἀνάγκης ἑαυτῇ συνεισάξει τοιαύτην· εἴπερ πάσης φύσεως ὄρος ὁ τῆς οὐσιώδους αὐτῆς ἐνεργείας καθέστηκε λόγος, ἣν οὐ διπλῆν ³¹ εἶποι ³² ποτ' ἂν τραγελάφων μύθοις φιλοτιμούμενος. Πῶς δὲ καὶ τούτου δοθέντος ὁ τοῦτο πεφυκῶς μίαν ἔχων ἐνέργειαν, καὶ ταύτην φυσικῆν, ἐπιτελέσει τῇ αὐτῇ τὰ θαύματα καὶ τὰ πάθη, λόγῳ φύσεως ἀλλήλων διαφέροντα, δίχα στερήσεως ἐπισυμβαινούσης τῇ ἀπογενέσει τῆς ἕξεως; Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐνεργείᾳ τὰ καντία πέφυκε ὄραν, ὄρω τε καὶ λόγῳ συνεχόμενον φύσεως. Διὸ μίαν ἀπλῶς ἡ φυσικῆν ἐπὶ Χριστοῦ θεότητος καὶ σαρκὸς ἐνέργειαν λέγειν οὐ θέμις, εἴπερ μὴ ταυτὸν ποιότητι φυσικῆ θεότης καὶ σὰρξ, ἐπεὶ καὶ φύσιν, καὶ γενήσεται τετράς ἡ (115 a) τριάς. Οὔτε γὰρ κατὰ φύσιν, οὔτε κατὰ δύναμιν, οὔτε κατ' ἐνέργειαν, γέγονε ταυτὸν, φησὶ, τῇ σαρκί ³³. Οὐδενὶ γὰρ ᾧ πέφυκεν εἶναι διὰ τὴν μίαν οὐσίαν Πατρὶ καὶ Πνεύματι ταυτὸν ὁ Υἱὸς, γέγονε ταυτὸν τῇ σαρκὶ διὰ τὴν ἔνωσιν, κἂν πεποίηκεν αὐτὴν ζωοποιὸν ἐνώσει τῇ πρὸς αὐτὸν, ἔχουσαν τὸ φύσει θνητόν. Ἐπεὶ καὶ τρεπτῆς ὑπάρχων δεῖξασθαι φύσεως, καὶ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς εἰς ὑπερβολὴν ἄλλοιωσας, καὶ ταυτὸν πεποιηκῶς τῇ φύσει τὴν ἔνωσιν. Τὴν γὰρ θεανδρικὴν ἐνέργειαν, ὡς ἀπεδόθη νοήσωμεν· ἦν ἡμῖν οὐχ ἑαυτῷ πολιτευσάμενος τὴν φύσιν τοῖς ὑπὲρ φύσιν ἑκαίνισι ³⁴. Πολιτεία γὰρ ἐστὶ βίος κατὰ νόμον φύσεως διαζαγόμενος. Διπλοῦς δὲ ὢν ³⁵ τὴν φύσιν ὁ Κύριος, εἰκότως βίον ἔχων ἐφάνη κατάλληλον, νόμῳ τε θείῳ καὶ ἀνθρωπίνῳ, κατὰ ταυτὸν ³⁶ ἀσυγχύτως συγκεκροτημένον· καινὸν καὶ αὐτὸν, οὐχ ὡς μόνον ξένον τοῖς ἐπὶ γῆς καὶ παράδοξον, καὶ οὐπω τῇ φύσει τῶν ὄντων διεγνωσμένον, ἀλλὰ καὶ χαρακτῆρα καινῆς τοῦ καινῶς βιώσαντος ἐνεργείας. Ἦν θεανδρικὴν τυχὸν προσηγόρευσεν ὁ τῷ μυστηρίῳ τούτῳ κλησὶν ἐπινοήσας ἀρμόδιον, ἵνα δείξῃ τὸν κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον, κατ' ἐπαλλαγὴν τὰ φυσικῶς ἑκατέρῳ μέρει τοῦ Χριστοῦ προσόντα θατέρῳ πεποιημένον, χωρὶς τῆς ἑκατέρου μέρους πρὸς θάτερον κατὰ τὸν φύσει

A novit quomodo Deus incarnatur, et tamen manet Deus? quomodo maneat Deus verus, et verus homo, ostendens se vere esse utrumque naturali existentia, et per alterutrum utrumque in neutro alteratus? Hæc fides sola capit, silentio venerans Verbum, cujus naturæ nulla in rebus creatis oratio respondet. Θεανδρικὴν, «dei-virilem,» addidit, non quod intelligat vel simplicem operationem, vel reipsa compositam, nec adhuc eam quæ solius nudæque esset deitatis, aut solius et meræ humanitatis, aut postremo naturæ cujusdam compositæ, quæ media esset inter duo extrema: sed eam quæ naturalissime competeret Deo inhumanato, hoc est qui perfecte factus est homo. Rursus unam dixit, non tamen ita ac si nova «operatio non posset intelligi nisi per, unam,» ut nonnullis placet; nam ad qualitatem, non vero ad quantitatem καινότης, «innovatio,» pertinet, quoniam naturam necessario inducit talem; nam omnis naturæ definitio petitur ab ejus essentialis operationis ratione, quam duplicem esse ne is quidem dixerit qui tragelaphorum fabulas amplectitur. Imo, hoc dato, talis qui fuerit, una tantum operatione, eaque naturali præditus, quomodo per eam et miracula et passiones ostendit, quorum ratio naturaliter multum diversa est, quin habitus corruptionem privatio consequatur. Nihil enim est quod una eademque operatione contraria potest efficere, si maneat intra suæ naturæ terminum et rationem. Quapropter non est fas affirmare de Christi deitate et carne unam simpliciter et naturalem operationem, si modo idem non sit penes qualitatem naturalem deitas et caro. Hoc enim pacto et unam naturam affirmabimus, et trinitas fiet quaternitas. Filius enim idem erat Patri et Spiritui per unitatem essentialis, sed non fuit idem carni per unionem, etiamsi vivificam eam fecit, cum eam sibi uniret; habuit enim ea in se adhuc mortalem sortem. Et ipse Christus naturæ mutabilis fuisse reperietur; etiam carnis essentialiam in id quod non erat mutavit, et unionem cum natura identidem conciliavit. Consideremus enim dei-virilem operationem, qualis apparuit; certe non sui, sed nostri gratia hic versatus est, naturamque ad supernaturalem conditionem evexit. Jam politia est vita secundum naturæ leges traducta; et Christus natura est duplex: merito igitur vitam suam ostendit legi divinæ et legi humanæ congruentem, et ad utramque sine confusione contemperatam. Nova vita fuit, non tantum incognita et mira eorum respectu qui in terris tunc erant et adhuc rerum natura incomperta, verum etiam quoniam character erat novæ cujusdam operationis, ejus qui novo ritu vivebat. Hanc forte qui primus huic mysterio appellationem convenientem excogitavit, «dei-virilem» dixit, ut ostenderet modum illum communicationis in ineffabili

VARIE LECTIONES.

²⁹ συμφύτας ed. Gal. Uti constanter. ³⁰ ὡς κἂν ed. Gal. ³¹ οὐ διπλῆν ed. Gal. οὐδὲ πλάστης cod. Gud. ³² εἶπη ed. Gal. ³³ Verba Οὔτε γὰρ — — — τῇ σαρκί non comparent in ed. Gal. ³⁴ ἑκαίνισι ed. Gal. ³⁵ ὢν om. ed. Gal. ³⁶ κατ' αὐτὸν ed. Gal.

unione, qui facit ut vicissim proprietates naturales, quæ alteri Christi parti conveniunt, sint utriusque, absque tamen illius partis cum hac, penes naturalem rationem, permutatione aut confusione. Quemadmodum enim in gladio ignito secandi vis fit ustio, et ustio vicissim secandi vis (nam sicut gladio ignis, ita et gladii actioni, qua secat, unitur vis ignis quæ urit, perque unionem hanc et gladius nanciscitur urendi actionem, et ignis secandi), neutrum tamen ex hac unione et communicatione aliquam patitur immutationem, sed utrumque, etiam in illa unione, in qua certa quædam est compositi ratio, naturalem sibi servat proprietatem: pari ratione et in mysterio sanctæ incarnationis deitas et humanitas uniuntur hypostatice, ita ut neutra amittat per unionem naturalem operationem, et tamen distincta sit ab ea quæ una secum conjungitur et consistit. Toti siquidem divinæ et efficaci potestati suæ deitatis verbum incarnatum nexuit, per inseparabilem unionem, humanitatis suæ passibilem conditionem, homo Deus existens miracula patrabat, in carne natura sua passibili: rursus Deus existens homo naturæ passiones subibat, ita tamen ut constaret eas per potestatem divinam illum administrasse; imo potius utrumque præstitit θεανδρικῶς, Deus utique simul et homo erat. Per passiones nosmetipsos nobis, quales eramus reddidit, per miracula nos sibi tradidit, si simus ad ejus exemplar conformes, et per utraque fidem fecit de veritate eorum ex quibus se esse, et in quibus et quæ professus est: solus certe ille verus est et fidelis, et id quod est a nobis dici haberique cupit. Hunc igitur, o sanctissime et verbo et opere, quoniam in vobismet possidetis formatum, ejus, quæso, imitamini longanimitatem: hanc scriptionem accipite, ita ut experiar vos judices eorum quæ attuli clementes, vestra æquanimitas servi vestri errata legat, qui nullum quærit alium obedientiæ suæ fructum. Estote mihi apud Christum reconciliationis sequestri, pacemque conficite illam quæ omnem intellectum superat: servator solus est pacis princeps, solus timentes se a passionum salo per habitus practicos liberat, solus Pater venturi sæculi per charitatem et cognitionem in Spiritu generat eos qui mundum superiorem complebunt. Ei sit gloria, majestas et imperium, cum Patre et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

Α λόγον μεταβολῆς καὶ συμφύσεως ³⁷. Ὡςπερ γὰρ τοῦ πυρακτωθέντος ξίφους τὸ τμητικὸν γέγονε καυστικὸν, καὶ τὸ καυστικὸν τμητικὸν (ἠνώθη γὰρ ὡςπερ σιδήρῳ ³⁸ τὸ πῦρ), οὕτω καὶ τῷ τοῦ σιδήρου τμητικῷ τὸ τοῦ πυρός (115 b) καυστικὸν, καὶ γέγονε μὲν καυστικὸς ὁ σίδηρος ἐνώσει τῇ πρὸς τὸ πῦρ, καὶ τμητικὸν τὸ πῦρ ἐνώσει τῇ πρὸς τὸν σίδηρον· οὐδέτερον δὲ τρόπον ³⁹ τῇ καθ' ἑνωσιν ἀντιδώσει πρὸς θάτερον ⁴⁰ πέπονθεν, ἀλλ' ἑκάτερον κἀν ⁴¹ τῇ τοῦ συγκειμένου καθ' ἑνωσιν ἰδιότητι μεμένηκε τῆς κατὰ φύσιν οἰκειας ἀνέκπτωτον· οὕτω κἀν ⁴² τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας σαρκώσεως θεότης καὶ ἀνθρωπότης ἠνώθη καθ' ὑπόστασιν, μηδετέρας τῆς φυσικῆς ἐκστάσης ἐνεργείας διὰ τὴν ἑνωσιν, μήτε μὴν ⁴³ ἄσχετον αὐτὴν κεκτημένης μετὰ τὴν ἑνωσιν, καὶ τῆς συγκειμένης καὶ συνυφεστῶσης διακεκριμένην ⁴⁴. Ὅλη γὰρ τῇ δραστικῇ δυνάμει τῆς οἰκειας θεότητος ὁ σαρκωθείς Λόγος ὅλην ἐσχηκῶς συμφύεσαν καθ' ἑνωσιν ἄλυτον τὴν παθητικὴν τῆς ἰδίας ἀνθρωπότητος δυνάμιν ἀνθρωπίνως Θεὸς ὢν ἐνήργει ⁴⁵ τὰ θαύματα, διὰ σαρκὸς φύσει παθητῆς συμπληρούμενα, καὶ θεϊκῶς ἀνθρώπος ὢν διεξῆει τὰ πάθη τῆς φύσεως, κατ' ἐξουσίαν ἐπιτελούμενα ⁴⁶ θεϊκῆν· ἀμφω δὲ μᾶλλον θεανδρικῶς, ὡς Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος ὢν ⁴⁷ τοῖς μὲν ἡμᾶς ἑαυτοῖς ἀποδιδούς, φανέντας ὅπερ γεγόναμεν, τοῖς δὲ διδοῦς ⁴⁸ ἡμᾶς ἑαυτῷ, γενομένους ὅπερ παρέδειξε, καὶ δι' ἀμφοτέρων πιστούμενος τὴν τῶν ἐξ ὧν, ἐν οἷς τε καὶ ἄπερ ὑπῆρχεν ἀλήθειαν, ὡς μόνος ἀληθῆς καὶ πιστὸς, καὶ ὅπερ ἐστὶ παρ' ἡμῶν ὁμολογεῖσθαι βουλόμενος. Ὅν ἔχοντες, ἡγιασμένοι ⁴⁹ λόγῳ τε καὶ βίῳ, μορφούμενον μιμήσασθε τὴν μακροθυμίαν ⁵⁰, καὶ τὴν παροῦσαν δεχόμενοι γραφὴν, φάνητέ μοι τῶν ἐμφερομένων φιλάνθρωποι κριταὶ (116 a) νικῶντες συμπαθεῖν τὰ τοῦ παιδὸς ὑμῶν ⁵¹ ὀλισθήματα, μόνην ταύτην ἐκδεχομένῳ ⁵² τῆς εὐπειθείας ἀντίδοσιν, καὶ γένεσθέ μοι μεσίται τῆς πρὸς αὐτὸν ⁵³ καταλλαγῆς εἰρήνην δημιουργοῦντες τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν, ἧς αὐτὸς ⁵⁴ ἀρχὼν ἐστὶν ὁ Σωτὴρ, ἔξει πρακτικῆ τῆς τῶν παθῶν ταραχῆς ἐλευθερῶν τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, καὶ Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, Πνεύματι γεννῶν δι' ἀγάπης καὶ γνώσεως τοὺς τὸν ἄνω κόσμον πληρώσαντας. Αὐτῷ δόξα, μεγαλοσύνη ⁵⁵, κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας ⁵⁶. Ἀμήν.

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ συμφύσεως ed. Gal. ³⁸ τῷ σιδήρῳ ed. Gal. ³⁹ τροπὴν ed. Gal. ⁴⁰ τῇ πρὸς ἕτερον ed. Gal. ⁴¹ κἀν cod. Gud. et ed. Gal. ⁴² κἀν ed. Gal. ⁴³ Verba μήτε μὴν — — — τὴν ἑνωσιν om. ed. Gal. ⁴⁴ τῆς συνυφεστῶσης διακεκριμένην ed. Gal. ⁴⁵ ἐνεργεῖ ed. Gal. ⁴⁶ ἐστὶ τελοῦμενα ed. Gal. ⁴⁷ ὢν ed. Gal. ⁴⁸ διδοῦς, ed. Gal. ⁴⁹ ἡγιασμένε ed. Gal. ⁵⁰ μικροθυμίαν ed. Gal. ⁵¹ ἡμῶν ed. Gal. ⁵² ἐκδεχομένου ed. Gal. ⁵³ γενήσεσθέ μοι τῆς πρὸς αὐτὸν μεσίται ed. Gal. ⁵⁴ αὐτὸς om. ed. Gal. ⁵⁵ μεγαλοσύνη ed. Gal. ⁵⁶ αἰῶνας τῶν αἰώνων ed. Gal.

DOMINO GLORIOSISSIMO PISSIMOQUE DIVINA PROVIDENTE ATQUE ADJUVANTE GRATIA

REGI KAROLO

JOANNES EXTREMUS SERVORUM VESTRORUM PERPETUAM IN CHRISTO SALUTEM *.

Hoc opus Maximi monachi et abbatis, quod, sanctissimo atque beatissimo archiepiscopo Kyzico (a) Joanne postulante, de quorundam in sermonibus beatissimi Gregorii theologi Ambiguorum, hoc (b) est intellectu difficilium, explanationibus composuit, de Græco in Latinum vobis jubentibus edidi; difficillimum prorsus, orthodoxissime regum, servulo vestro, imbecilli valde etiam in Latinis, multo magis in Græcis, laborem injunxistis. Insuper etiam accelerare veluti erudito utriusque linguæ citoque perficere imperastis. Sed pro viribus ingenioli mei et acceleravi, et divina ducente ac largiente gratia, ad finem usque perduxi. Fortassis autem qualicunque apologia defensus, non tam densas subierim caligines, nisi viderem præfatum beatissimum Maximum sæpissime in processu sui operis obscurissimas sanctissimi theologi Dionysii Areopagitæ sententias, cujus symbolicos theologicosque sensus nuper vobis similiter jubentibus transtuli, introduxisse, mirabilique modo dilucidasse, in tantum ut nullo modo dubitarem divinam clementiam, quæ illuminat abscondita tenebrarum, sua ineffabili providentia hoc disposuisse, ut ea quidem quæ nobis maxime obstrusa in prædictis beati Dionysii libris, aut viæ pervia, sensusque nostros fugere videbantur, aperiret, sapientissimo præfato Maximo lucidissime explanante. Exempli gratia, ut pauca de pluribus dicam, quomodo causa omnium, quæ Deus est, una sit simplex ac multiplex; qualis sit processio, id est multiplicatio divinæ bonitatis per omnia quæ sunt, a summo usque deorsum, per generalem omnium essentiam primo, deinceps per genera generalissima, deinde per genera generaliora, inde per species specialiores usque ad species specialissimas per differentias proprietatesque descendens. Et iterum, ejusdem, divinæ videlicet bonitatis, qualis sit reversio, id est congregatio, per eosdem gradus ab infinita eorum quæ sunt variaque multiplicatione usque ad simplicissimam omnium unitatem, quæ in Deo est et Deus est, ita ut et Deus omnia sit et omnia Deus sint. Et quomodo prædicta quidem divina in omnia processio ἀναλυτική dicitur, hoc est resolutio, reversio vero θέωσις, hoc est deificatio. Et qua ratione quæ sunt maxima multiplicatione, minima sunt virtute; quæ vero minima multiplicatione, maxima virtute. Quid καταφατικήν et ἀποφατικήν dicam θεολογίαν, in quibus maxime prædicti beati Dionysii Areopagitæ profundissima divinissimaque admiranda est disputatio? Quam clare pulchreque aperit, quomodo, cum inter se oppositæ valdeque contrariæ videantur, ad unum tamen consensum perveniunt, ut dum una neget, altera confirmet, utrumque in utraque contineatur; ita fit ut et καταφατική non confirmet quod ἀποφατική abnegat, neque ἀποφατική abneget quod καταφατική affirmat. Et non solum has duas maximas theologiæ partes in Deo, sed etiam in omni creatura esse manifestissimis declarat exemplis; per eas namque ordines cælestium essentiarum et discernuntur et ordinantur. Et qua ratione Deus dicitur movere et moveri, dum sit immutabilis; et quod nec sensibilia per sensum Deus sentiat, nec intelligibilia per intellectum, nec sensibilia per intellectum, nec intelligibilia per sensum, sed omnia in æternis suis rationibus contemplatur. De unitate quoque trium divinarum substantiarum, deque tribus substantiis divinæ unitatis veluti mysticissimo mirabiliter disputat senario; et multa alia, quæ studiosus præsentis operis lector inveniet. Eusebestate (c) igitur regum, opus quod ad communem catholicæ fidei illuminationem jussistis fieri, altissimæ auctoritatis vestræ judicio non respuat roborari, et inter similia sanæ doctrinæ instrumenta recipi, cum ex præclarissimis Græcorum fontibus non dubitetis derivari; in quibus si quid incognitæ adhuc nobis doctrinæ inveniatur, auctoribus ipsis est deputandum, quia nemo aliud in hoc opere recte mihi debet tribuere, nisi solummodo simpliciter transtulisse.

EK TOY AYTOY.

Πρὸς Ἰωάννην ἀρχιεπίσκοπον Κυζικίου Μάξιμος A Sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo Cyzici Joanni ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπαινοῦνται μὲν, καὶ τυχὸν δικαίως, παρὰ πάντων τῆς φιλομαθείας ἕνεκεν οἱ προθυμότεροι τῶν καλῶν ἐρασταὶ καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἐπιστήμης ἐπιμεληταὶ σπουδαιότεροι τοῖς κρείττοσι καὶ τῶν κρείττωνων διδασκάλοις προσιόντες, ὅτι δι' ἐρωτήσεως τὴν γνῶσιν τῶν ἠγνοημένων καὶ τὴν ἐπιστήμην ἀνεπισχύντως λαμβάνοντες σφᾶς αὐτοὺς ἀγνοίας καὶ

EX EODEM.

Maximus humilis monachus salutem".

Laudantur quidem, et fortassis juste, ab omnibus qui bona propter studium doctrinæ promptiores amant, et disciplinam, quæ in eis est, sollicitiores cogitant, ad meliores et meliorum magistros accedentes, quia per interrogationem sapientum disciplinam reverenter accipientes, se ipsos ab ignorantia et imperitia et earum opprobrio liberant. Vos

meminit Photius, meminit Baronius et in codicibus Vaticanis servari testatur. (Gale.)

(a) Leges Cyzici. (Gale.)
(b) Is est hujus operis titulus. Nam Scholia aliud opus est hujus Maximi. Horum Ambiguorum ipse meminit Maximus p. 15 tomi II Opp. editorum;

(c) Eadem manu in marg. scriptum reperi Piissime. Credo Scotum Græca affectasse, ut alibi. Id.

* Exstat hæc epistola inter Opera Joannis Scoti (nostræ Patrologiæ Latinæ tom. CXXII, ex recensione Joannis Henr. Floss, Bonnensis). Porro ex utriusque editionis collatione multa restituimus quæ correctoris Halensis cæcipientem oculum fugerant. Edit

** Joanne Scoto interprete.

autem quis digne laudavit sermo? aut quis hominum, etsi diligentiae experimentum accipiens, vestrae virtutis magnitudinem idoneus inveniet? Quia probabiles ovium rationabilium pastores dum sitis, et ad supernum ovile vocibus fistulae spiritualis eas ducere et introducere nostis, singularem, multis impossibilem, mysticae divinorum scientiae habitudinem praecipuam, per quam Christi Ecclesiae digni fidelesque gubernacula, navis in modum, discipline dirigitis, cum onere fidei, divinaeque conversationis decore ad portum divinae voluntatis, per mare saeculi tentationibus illasam. De his autem, quae vobis cognita sunt, quorum etiam magistros vos constituit Dominus, non solum sapientiores, si quis (d) vestrum est omnino secundum scientiam superior, sed et nullo dignos, et penitus omnis imperitos doctrinae, fide invenendi quid nobile etiam apud (e) immundos, sicut soliti estis, indignum interrogare non ducitis. Ac per hoc accipiens et ego venerabilem vestram epistolam, scribere vobis jubentem de unoquoque dubiorum (f) vobis capitulorum in sancti theologi Gregorii sermonibus, de quibus studium habebam, quando cum convenientibus eram, redditam tunc rationem scripturae commendo. Vos quidem merito virtutis miratus sum, et in ipsa claram atque excelsam Christo placentem vestram hospitalitatem laudavi, magis vero per omnem modum per vos et in vobis glorificatum Dominum, qui fecit vos ad hoc dignos fieri, donatamque ab ipso virtutem, qui suis (g) servis per vestra opera veritatis aperte pulchritudinem manifestat, usque ad me parvum, et nullo dignum, et indoctum, et omni nudum omnino virtute et scientia. Ac per hoc humiliatos considerans, me ipsum accipere vestrum praecipuum secundum virtutem compuleram, dum in nullo temerarius aestimabor multis vestri gratia faciens sermonem, sed et vos gratam et amabilem obaudientiae mercedem accipere exspectanti vestras videlicet orationes intentas consueve donabitis, ut Christus Dominus, qui est paratum timentium se adiutorium, veniat mihi sermonis adiutor; magis autem dicendo totum pie, ut Verbum largiatur verbum. Posco autem vos postulantes, ne ornatam quaeratis a me dictionem, qui ornantes auditum sermones non habeo, et curiosis (h) hominibus ambitus facere ignoro. Talium enim doctrinarum dum sim insecus, et curae, quae in eis est, magnitudinem non constituens, dilectissimum reor atque optabile, si sensum magni huius et sancti magistri, etsi confusa explanatione, et hoc aliquantulum considerarim, non tamen multiplicitate versu expositionem honorificando. Theologus enim

A ἀπειρίας καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς ὀνειδούς ἐλευθερούσιν. Ὑμᾶς δὲ τίς ἂν ἀξίως ἐπαινέσειε λόγος; ἢ τίς ἀνθρώπων κἂν διανοία περιλαβεῖν ὑμῶν⁸⁸ τὸ τῆς ἀρετῆς μέγεθος ἱκανὸς εὐρεθῆσεται; Ὅτι δοκιμοὶ λογικῶν προβάτων ποιμένες ὑπάρχοντες, καὶ πρὸς τὴν ἄνω μάνδραν φωναῖς σύριγγος πνευματικῆς ἀνάγειν τε καὶ ἐπάγειν⁸⁹ εἰδότες, οἷα⁹⁰ δὴ τῆς ἀνεφίχτου τοῖς ἄλλοις τῶν θείων μυστικῆς γνώσεως τὴν ἕξιν προειληφότες· καθ' ἣν τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀξίως πεπιστωμένοι (116 b) τοὺς οἰακὰς νηὸς τρόπον ἐπιστημόνως ἰθύνετε, μετὰ τοῦ φόβου τῆς πίστεως καὶ τῆς τοῦ κατὰ Θεὸν βίου εὐπρεπείας, πρὸς τὴν λιμένα τοῦ θείου θελήματος, μηδὲν τῶν κατὰ τὴν θάλασσαν τοῦ βίου πειρασμῶν παραβλαβείσαν. Περὶ τῶν ἐγνωσμένων ὑμῖν, ὧν καὶ ἐξηγητὰς ὑμᾶς B κατέστησεν ὁ Θεὸς, οὐ μόνον τοὺς σοφωτέρους, εἴπερ τις ὑμῶν ἐστὶν ὄλως κατὰ τὴν γνώσιν ἀνώτερος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδενὸς ἀξίους καὶ παντελῶς παντὸς ἀπείρους μαθήματος, πίστει τοῦ εὐρεῖν τι, καθὼς εἰώθατε, καὶ παρὰ τοῖς ἀσέμοις ἐπίσημον ἐρωτᾶν οὐχ ἡγεῖσθε ἀνάξιον. Διὸ καὶ γὰρ δεξάμενος τὴν τιμίαν ὑμῶν ἐπιστολὴν τὴν περὶ ἐκάστου τῶν ἀπορηθέντων ὑμῖν⁹¹ κεφαλαίων ἐν τοῖς τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου⁹² λόγοις, περὶ ὧν ἐφιλοπονοῦμεν ἡνίκα σὺν ἀλλήλοις ἤμεν, ἀποδοθέντα τὸ τηνικαῦτα λόγου γραφῆ καταθεμένῳ στείλαι ὑμῖν κελεύουσας, ὑμᾶς μὲν εἰκότως τῆς ἀρετῆς ἐθαύμασα καὶ τῆς κατ' αὐτὴν χριστοπρεποῦς ὑμῶν πτωχείας⁹³ τὸ παμφαῆς καὶ ὑψηλὸν ἀνύμνησα, μᾶλλον δὲ τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ὑμῶν τε καὶ ἐν ὑμῖν δοξαζόμενον Κύριον, C τὸν καὶ ποιήσαντα ὑμᾶς καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀξίους αὐτοῦ γενέσθαι χαρισθεῖσαν ὑμῖν δύναμιν τοῖς ἑαυτοῦ ἰδιώμασι δι' αὐτῶν τῶν⁹⁴ ἔργων καὶ τῆς ἀληθείας ἀριδῆλως ὠραῖσμένην ἐκφαίνοντα, μέχρις ἐμοῦ τοῦ μικροῦ καὶ μηδενὸς ἀξίου καὶ ἀμαθοῦς καὶ πάσης γυμνοῦ παντάπασιν ἀρετῆς καὶ γνώσεως. Περὶ τούτου ταπεινωθέντας θεώμενος ἑμαυτὸν δὲ (117 a) καταδέξασθαι ὑμῶν τὸ ἐπίταγμα κατὰ δύναμιν ἐδιασάμην, μηδένα τοῦ προπετῆς νομισθῆναι τοῖς πολλοῖς ὑμῶν χάριν ποιησάμενος λόγον· ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς τὸν προσφιλῆ καὶ ἐράσμιον τῆς εὐπειθείας μισθὸν ἀντιλαβεῖν ἐκδεχομένῳ τὰς ὑμετέρας ἐκτενεῖς εὐχὰς συνήθως χαρίσασθε, ὅπως Χριστὸς ὁ Θεὸς· ἡ ἐτοίμη τῶν φοβουμένων αὐτὸν βοήθεια, ἔλθοι⁹⁵ μοι τῷ λόγῳ σύμμαχος, μᾶλλον δὲ τὸν τοῦ λέγειν ὄλον εὐσεβῶς ὡς Λόγος χορηγήσει λόγον. Ἀξιῶ δὲ ὑμᾶς ἐντυγχάνοντας, μὴ τὴν κεκομφευμένην ἐπιζητεῖν πρὸς ἐμοῦ λέξιν, τοὺς περικομποῦντας τὴν ἀκοὴν λόγου οὐκ ἔχοντας, καὶ ταῖς περιέργοις τομαῖς ἐμπεριηχῆτους ποιεῖν ἀγνοοῦντος. Ἀτριβῆς γὰρ ὧν τῶν τοιαύτων μαθημάτων, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς μελέτης ἀπειρος τυγχάνων, ἀγαπητὸν ἡγοῦμαι καὶ ἐπ-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Hæc imperite vertit Scotus, quod cuilibet patet. (Gale.) ⁸⁹ ἐπανάγειν ed. Gal. ⁹⁰ Scotus male legit οἷαν. (Gale.) ⁹¹ ἡμῖν ed. Gal. ⁹² θεολόγου Γρηγορίου ed. Gal. ⁹³ καὶ τὸ παμφαῆς κατ' αὐτὴν χριστοπρεποῦς ὑμῶν πτωχείας ed. Gal. ⁹⁴ τῶν abest ab ed. Gal. ⁹⁵ ἔλθῃ ed. Gal.

NOTÆ.

(d) Verte vobis. (Gale.)

(e) Credo legerat ἀσέμους. (Gale.)

(f) Lege nobis. (Gale.)

(g) Scotus legisse videtur ἰδίους, quod ineptum. Id.

(h) Quid hic Scotus legerit incertum. Τοιαῦτα quæ sint explicat Hermogenes . . . u, ue Formis. (Gale.)

ευκτόν, εἰ τῆς διανοίας τοῦ ἀγίου τούτου καὶ μεγάλου διδασκάλου, καὶ ἐν χυδαίᾳ φράσει, καὶ τοῦτο προσῶς, καταστοχάσαιμι, μήτι δὲ τῷ πολυστίχῳ τῶν ἐξηγήσεων ἐπισκήπτειν. Ὁ Θεολόγος γὰρ οὗτος ἀνὴρ, ὡς ἴστε, βραχυλόγος ὑπάρχων καὶ πολύνους ἀνάγκην δίδωσι τῷ ἐξαπλοῦν βουλομένῳ τὴν αὐτοῦ σκοπὸν, καὶ ὁ ῥητορικώτατος ἢ καὶ φιλοσοφώτατος, διὰ πολλῶν λέγειν, καὶ μάλιστα ἐμοὶ τῷ ἰδιώτῃ· εἰ δ' ὑμᾶς συνήθως ὁ θεοφιλῆς ἀνακινήσει ζῆλος πρὸς τὸ σύντομον ἅμα καὶ εὐφραδὲς τὰ γραφόμενα μετακομίσει, ἢ καὶ τὸν νοῦν ὅλον διορθώσασθαι πρὸς τὸ ὑψηλότερον, μισθὸν αὐτοτελῆ λήψεσθε, τὰς τοῦ θεοφόρου πρὸς τὸν Δεσπότην τῶν ὅλων εὐχὰς, ἅτε μὴ συγχωρήσαντες (117 b) αὐτοῦ τὰ θεῖα καὶ ὑπερφυῆ νοήματα ταῖς ἀποτεύκτοις⁶⁷ καὶ χαμαιπετέσιν ἐπιβολαῖς παρασύρεσθαι. Ἀκολουθῶν δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἐπιστολῇ τὴν περὶ ἐκάστου κεφαλαίου ποιησάμενος ἐπιστολῆς τῆν περὶ ἐκάστου κεφαλαίου ποιησάμενος ζήτησιν κατεθέμην τῷ γράμματι, χρηστοῦς καὶ φιλανθρώπους ὑμᾶς τῶν λεγομένων κριτὰς γενέσθαι παρακαλῶν.

Ἐκ τοῦ περὶ φιλοπρωχίας λόγου, εἰς τὸ, « Φείδομαι ὡς συνεργοῦ, καὶ οὐκ ἔχω πῶς φύγω τὴν ἐπανάστασιν, ἢ πῶς μὴ ἀπὸ Θεοῦ πέσω βαρηθεὶς ταῖς πέδαις κατασπώσαις ἢ κατεχούσαις εἰς ἔδαφος (1). »

Οὐ ταυτὸν τῷ κατασπῶσθαι τὸ κατέχεσθαι νενόηται τῷ μακαρίῳ τούτῳ ἀνδρὶ, μὴ οὕτω νομίσης, δοκιμώτατε, εἴπερ τί σοι νοεῖν τῆς αὐτοῦ μεγαλονοίας ἄξιον διεσπούδασται· ἐπεὶ περιττὸς οὕτω τοῖς λόγοις καὶ τὸν νοῦν τῷ λόγῳ μὴ ἐφιστάμενον ἔχων ἀναφανήσεται, εἴπερ μὴ πάσῃ συλλαβῇ σχεδὸν τὴν πρέπουσαν ἐνθέμενος ἐννοίαν πρὸς τὰ κάλλιστα τε καὶ χρήσιμα τοῦς ἐπαδούς ὁδηγεῖν παντὶ τρόπῳ διεγνωκέναι ὑποληφθῆ. Οὐχ οὕτω δὲ ταῦτ' ἔχει, πόθεν; ἀλλὰ καὶ νῦν λόγον σοφῶ συνίστησι, καὶ λόγῳ ὑψηλῷ νοῦν ἐφίστησιν ὑψηλότερον, ἐν ὑψηλῶς ὑψηλῷ διαγέλλεται, καὶ τῆς ἀληθείας προσῶς δι' ἀμφοῖν τὸ τέως τοῖς πολλοῖς ἢ καὶ πᾶσιν ἀνεπίβητον μέγεθος διαδειχθῆ⁶⁸. Ἴνα δὲ φανερόν ἅπαν ἡμῖν γένηται τῶν λεγομένων τὸ αἰνίγμα, αὐτὰ ὡς ἔχει τοῦ μακαρίου σκοπήσωμεν τὰ ῥητά. Φείδομαι, φησὶν, ὡς συνεργοῦ, καὶ οὐκ ἔχω πῶς φύγω τὴν ἐπανάστασιν, ἢ πῶς μὴ ἀπὸ Θεοῦ πέσω, βαρηθεὶς ταῖς πέδαις, κατασπώσαις ἢ κατεχούσαις εἰς ἔδαφος. Ταῦτ' εἰπὼν οὐχ ἑαυτῷ πάντως, ἀλλὰ (118 a) δι' ἑαυτοῦ τῷ κοινῶς τῆς ἀνθρωπότητος διαλέγεται, εἰδὼς ὅτι πᾶς τις ὁ σωτηρίας ἐρῶν ἢ πράξει ἢ θεωρίᾳ πάντως προσανέχει. Ἀρετῆς γὰρ καὶ γνώσεως χωρὶς οὐδαμῶς οὐδεὶς πώποτε τυχεῖν σωτηρίας φεδύνηται. Εἴπερ οὖν τῶν διὰ θεωρίας, φησὶ, Θεῷ προσεδρευόντων καὶ τοῦ μακαρίου κάλλους κατατροφώντων καθέστηκα εἰς, εἰρήνην ἔχων παντάπασιν καὶ ἀγιασμόν, ὡς ἐμ-

A iste vir, sicut scitis, brevis sermonibus dum sit, et nullus intellectu, necessitatem dat explanare volenti ejus intentionem, etsi facundissimus et sapientissimus (i) in multis sit, et magis mihi indocto. Si vero vos consuete Deo amabilis moverit zelus, dum ad breve simul ac planum ea, quæ scripta sunt, deferimus, nos magis quam totum intellectum erigimus ad id quod excelsius est, mercedem per se perfectam accipietis, Deiferi illius scilicet ad Dominum omnium orationes, utpote non concedentes ejus divinos et supernaturales intellectus spretis ac vilibus tractari contemplationibus. Consequenter autem vestræ epistolæ per singula capita inquisitionem feci, et litteris commendavi, bonos atque misericordes vos eorum quæ dicta sunt judices fieri deprecans.

B

Ex sermone de hospitalitate, in hoc : « Parco ut cooperatori, et non habeo quomodo fugiam superventum, aut quomodo non a Deo cadam, gravatus (j) pueris deripientibus aut detinentibus in terram. »

Non id ipsum deripi quod est detineri visum est beato huic viro; neque sic arbitraris, probatissime, si quid tibi intelligere ipsius magnanimitate dignum sollicitudini sit. Nam superfluous verbis et intellectum sermones supereminentem non habens manifestaretur, si non omni fere syllabæ decentem inserens notitiam, ad pulcherrima et utilia sequentes ducendo, ullo modo disceptandi relinqueretur. Non sic hæc habent se longe, sed et intellectui sermonem sapienter constituunt, et sermonem excelsus supereminet intellectus, ut excelsus excelso annuntietur, et veritatis aliquantulum ex ambobus interim multis, aut etiam omnibus in via magnitudo ostendatur. Ut vero manifesta nobis sit omnis eorum quæ dicta sunt obscuritas, ipsa ut se habent beati considerabimus verba : « Parco, inquit, ut cooperatori, et non habeo quomodo fugiam superventum, aut quomodo non a Deo cadam, gravatus pueris deripientibus aut detinentibus in terram. » Hæc dicens non de seipso omnino, sed per seipsum de communi humanitate disputat, videns quia omnis qui salutem amat, aut actioni penitus aut contemplationi attendit. Absque enim virtute et scientia nullus ullo modo aliquando consequi salutem potuit. Si ergo per contemplationem, inquit, collocatorum Deo et beata pulchritudine fruendum

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Rescripsi μήτι δὲ pro μήτε δὲ, quod cod. Gud., vel μήτε, quod ed. Gal. habet. ⁶⁷ Eadem antiqua manus in marg. cod. Gud. emendationem adscripsit ἀπευκτοῖς. ⁶⁸ διδαχθῆ ed. Gal.

NOTÆ.

(i) In multis, verte fusius exspatiari. (Gale.)
(j) Pueris, inscitissime. Verte compedibus, vinculis. (Gale.) Nisi infra idem vitium occurreret, scri-

pturam putarem corruptam, vertisseque Scotum pedicis.

(1) Greg. Naz. Or. de Paup. amore cap. 7, p. 261, tom. I, Opp. ed. Bened.

unus constitutus sum, pacem habens in omnibus et sanctificationem, quippe me ipsum applicans Deo inseparabili per cognitionem similitudine, irrationabiles virtutes animæ cogitando decenter, et menti per rationem adducendo et familiares faciendo, uirum dico et concupiscentiam, eam quidem in charitatem, eum vero in gaudium mutans; siquidem gaudii proprium est exsultare diuinitus et lætari, sicut præexsultavit ex matre Joannes, magnus veritatis præcursor et prædicator; aut sicut, dum quiescere fecit arcam Israel rex David. In matre enim (etsi difficilis ratio, quippe inuia multis, sed tamen vera) et nos et Deus Verbum sumus, qui universitatis est factor et Dominus; qui quidem in præsentis vitæ statu occulte, velut in matre, et vix sensibilis huic mundo apparet, et hoc, his qui sunt secundum Joannem in spiritu; homines vero veluti ex matre, materiali videlicet circumstantia, etsi tantisper in his quæ sunt occultam perspicunt Verbum. Et in hoc fortassis sint qui gaudiis Joannis lætantur; ad ineffabilem namque futuri sæculi gloriam et claritatem, et vitæ quæ in ipso est proprietatem^k, nil matris distat iudicio lætantis comparata præsens vita, in qua propter nos infantes sensibus Deus, qui est Verbum perfectum et plus quam perfectum, ut misericors, infans factus est. Si ergo, ut dictum est, talis quis sum, possibili hominibus secundum præsentem vitam transitoriam in divina summitate, neglexero vero deiformem habitum, me ipsum ad corporis libens inclinans desiderium, dereptus sum gravatus pueris, id est curis, et a Deo cecidi, utpote de solo regno cælorum cogitationem et inquisitionem, cui non licebat, terrenæ dico vitæ, attribuens, et sensibus conferendo, quam ad Deum ferendo animum dehonostans. Si vero adhuc per activam vitam bellator contra armatas passionibus sum, nondum per eas accipere volentium inimicorum pure effugiens dolos, et dilexero indiscrete corpus, detentus sum ab eo, videlicet ad illud habitum a virtute separari præsumens. Deripitur itaque contemplativus, immoderatus jam per habitum adveniens corpori, divinarum negligens contemplationum: detinetur vero activus, corpori pugnans, datus ad ipsum lactationi, laborando pro virtute quæ est animæ libertas, servus esse passionum eligens.

Ejusdem ex eodem sermone, in hoc, « Quæ erga me sapientia, et quod magnum mysterium? An vult partem nos esse Dei, et desursum fluentes, ut non per dignitatem exaltati, et caelestia contemplantes despiciamus Creatorem in luctatione ac pugna quæ contra corpus est, ad ipsum semper aspi-

αὐτὸν ἀπλώσας Θεῷ, ἀδαιρέτω κατὰ τὴν γνώμην ταυτότητι, τῷ τὰς ἀλόγους δυνάμεις τῆς ψυχῆς λογίσει τε πρεπόντως καὶ νῶν διὰ λόγου προσαγαγεῖν καὶ οικειώσασθαι, θυμὸν λέγω καὶ ἐπιθυμίαν, τὸν μὲν εἰς ἀγάπην, τὴν δὲ εἰς χαρὰν μεταβαλὼν⁶⁹, εἴπερ χαρᾶς ἴδιον τὸ σκιρτᾶν θεοπρεπῶς καὶ ἀγάλλεσθαι κατὰ τὸν ἐκ μήτρας προσκιρτήσαντα Ἰωάννην, τὸν μέγαν τῆς ἀληθείας πρόδρομόν τε καὶ κήρυκα, ἢ τὸν ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιθωτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέα Δαβὶδ. Ἐν μήτρᾳ γὰρ (κἂν εἰ τραχὺς ὁ λόγος ὡς ἀτριβῆς τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' οὖν ἀληθής) καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ Θεὸς Λόγος ἐσμέν ὁ τοῦ παντὸς Ποιητῆς καὶ Δεσπότης, ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς ζωῆς καταστάσει, ὁ μὲν ἀμυδρῶς ὡς ἐν μήτρᾳ, καὶ μόγις τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ διαφαινόμενος, καὶ τοῦτο τοῖς κατὰ Ἰωάννην τῷ πνεύματι, οἱ δ' ἄνθρωποι, ὡς ἐκ μήτρας τῆς ὑλικῆς περιστάσεως, κἂν ποσῶς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐγκρυπτόμενον διαβλέποντες λόγον. Καὶ τοῦτ' ἄνπερ ὧσι ταῖς Ἰωάννου ἀρχοῦντες χάρισι. Πρὸς γὰρ τὴν ἄφατον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα καὶ τὴν τῆς κατ' αὐτὸν ζωῆς ἰδιότητα μήτρας (118 b) οὐδὲν διαφέρει ζόφῳ περικεχυμένης συγκρινομένη ἢ παρούσα ζωὴ, ἐν ἣ δι' ἡμᾶς τοὺς νηπιάσαντας ταῖς φρεσὶ καὶ ὁ Θεὸς Λόγος τέλειος ὢν καὶ ὑπερτελής, ὡς φιλόανθρωπος, ἐνηπίασεν. Εἴπερ οὖν, ὡς εἴρηται, τοιοῦτός τις ὑπάρχω, καὶ τῆς ἐφικτῆς ἀνθρώποις κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν ἐπέθειν θείας ἀκρότητος, ἀμελήσω δὲ τῆς θεοειδοῦς ἕξεως, ἐμαυτὸν πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐκουσίως ἐπικλίνας στοργῇ, κατεσπάσθην βαρηθεὶς ταῖς πέδαις, ἥτοι ταῖς φροντίσι, καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἔπεσον, ὡς τὴν περὶ μόνης τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν μέριμνάν τε καὶ ζήτησιν ᾧ⁷⁰ μὴ θέμις ἦν, τῇ γῆνι λέγω ζωῇ, προσνεύμας, καὶ ταῖς αἰσθήσεσι συμφέρεσθαι μᾶλλον, ἢ πρὸς Θεὸν φέρεσθαι τὴν διάνοιαν ἀνασχόμενος. Εἰ δὲ τῶν ἐτι διὰ τῆς πρακτικῆς πολεμικῶς κατὰ τῶν παθῶν ὠπλισμένος εἶμι, μήπω τῶν δι' αὐτῶν ἐλεῖν βουλομένων ἐχθρῶν καθαρῶς ὑπαλύξας τοὺς δούλους, καὶ στέρξω ἀδιακρίτως τὸ σῶμα, κατεσχέθην ὑπ' αὐτοῦ δῆλον, ὡς τὴν πρὸς αὐτὸ σχέσιν τοῦ δι' ἀρετῆς χωριζομένου προελόμενος. Κατασπάται οὖν ἄρα ὁ θεωρητικὸς ἀσχετος ἤδη κατὰ τὴν ἕξιν γινόμενος τῷ σώματι, τῶν θείων ἀμελῶν θεσμάτων. Κατέχεται δὲ ὁ πρακτικὸς ὁ τῷ σώματι μαχόμενος, ἐνδιδούς τῇ πρὸς αὐτὸ πάλῃ, καὶ τοῦ πονεῖν ὑπὲρ ἀρετῆς, ἥτις ἐστὶ ψυχῆς ἐλευθερία, τὸ δούλον εἶναι παθῶν ἐπιλεγόμενος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Τίς ἢ περὶ ἐμὲ σοφία, καὶ τί τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον; ἢ βούλεται μοῖραν⁷¹ ἡμᾶς ὄντας Θεοῦ, καὶ ἄνωθεν φεύσαντας, ἵνα μὴ διὰ τὴν (119 a) ἀξίαν ἐπαυρόμενοι καὶ μετεωριζόμενοι καταφρονῶμεν τοῦ Κτίσαντος, ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα πάλῃ καὶ

VARIAE LECTIONES.

⁶⁹ μεταβάλλων ed. Gal. ⁷⁰ ὁ cod. Gud. ⁷¹ μοῖραν ed. Gal., et cod. Gud. Infra fol. 122 b. μοῖρας cod. Gud.

NOTE.

(k) *Verto nihil a matre tenebris obvoluta.* (Gale.)

μάχη πρὸς αὐτὸν αἰεὶ βλέπειν, καὶ τὴν συν- A
ελευγμένην ἀσθένειαν παιδαγωγίαν εἶναι τοῦ
ἀξιώματος (2); »

Τούτοις τινὲς ἐντυγχάνοντες τοῖς λόγοις, μηδένα, ὡς ἔοικεν, ὑπὲρ τοῦ πονεῖν τῆς ζητήσεως ἕνεκεν τοῦ ἀληθοῦς μισθὸν ἐκδεχόμενοι, πρὸς τὸ εὐχολοῦν καὶ πολλὰς ἔχον ἤδη ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν δογμάτων τὰς ἀφορμὰς καταφεύγουσι, φάσκοντες τὴν τέ ποτε οὔσαν κατὰ τὸ δόξαν αὐτοῖς τῶν λογικῶν ἐνάδα καθ' ἣν συμφυεῖς ὄντες θεῷ τὴν ἐν αὐτῷ μόνην ἔχομεν⁷² καὶ ἰδρυσιν, προσέτι γε καὶ τὴν γενομένην κίνησιν, ἐξ ἧς σκεδασθέντα διαφόρως τὰ λογικὰ πρὸς γένεσιν τοῦ σωματικοῦ τούτου κόσμου τὸν θεὸν ἰδεῖν παρεσκεύασαν, χάριν τοῦ ἐνδῆσαι αὐτὰ σώμασιν ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν προημαρτημένων, διὰ τούτων αἰνίττεσθαι τῶν λόγων νομίζοντες τὸν διδάσκαλον. Ἄλλ' ἠγνόησαν ὡς ἀδύνατα ὑποτίθενται καὶ τῶν ἀμηχάνων καταστοχάζονται, καθὼς προῖόν μετὰ τοῦ εἰκότος, ὁ ἀληθὴς ἀποδείξει λόγος. Εἰ γὰρ τὸ θεῶν [leg. θεῶν] ἀκίνητον, ὡς πάντων πληρωτικόν, πᾶν δὲ τὸ ἐκ μὴ ὄντων τὸ εἶναι λαθὸν καὶ κινήτῳ, ὡς πρὸς τινα πάντως φερόμενον αἰτίαν, οὐπω δὲ οὐδὲν κινούμενον ἔσται, ὡς τῆς κατ' ἔφεσιν κινήσεως τὴν δύναμιν μήπω τῷ ἐσχάτῳ προσαναπαύσαν ὀρεκτῷ (οὐδὲν γὰρ ἴσταν ἄλλο τὸ φερόμενον κατὰ φύσιν πέφυκεν ἢ ἐκεῖνο δεικνύμενον), οὐδὲν ἄρα κινούμενον ἔσται, ὡς τοῦ ἐσχάτου μήπω τυχὸν ὀρεκτοῦ· ἐπεὶ μὴδ' ἐκεῖνό πω φανὲν τῶν περὶ αὐτὸ φερομένων τὴν κίνησιν ἔστησεν. Εἰ δὲ τοῦτο (119^b) ποτε γεγενῆσθαι ἐξ ἐπιτάγματος κελεύουσι, καὶ τῆς C
ἐν τῷ ἐσχάτῳ καὶ μόνῳ ὀρεκτῷ ἰδρύσεώς τε καὶ μονῆς παρακινήθέντα⁷³ τὰ λογικὰ τὸν σκεδασμὸν ἔλαβεν, ἵνα μὴ λέγων ἐρεσχελῶ, τίς ἢ ἀπόδειξις, τὰς αὐτὰς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπ' ἀπειρον ἕξειν⁷⁴ τὰ λογικὰ μετεμπτώσεις ἐξ ἀνάγκης εἰκότως ὑποθήσονται. Οὕτινος γὰρ διὰ τῆς πείρας καταφρονεῖν ἅπαξ δεδύνηνται, καὶ εἰς αἰεὶ δυνήσεσθαι οὐδεὶς ὁ κωλύσων ἔσται λόγος. Τοῦ δὲ οὕτω φέρεσθαι τὰ λογικὰ καὶ μηδεμίαν ἔχειν ἢ ἐλπίζειν βάσιν ἀμετάθετον τῆς ἐν τῷ καλῷ παγιότητος, τί ἄλλο γένοιτ' ἂν ἐλεεινότερον; Εἰ δὲ δύνασθαι μὲν φαῖεν, μὴ βούλεσθαι δὲ, διὰ τὴν γενομένην πείραν τοῦ ἐναντίου, καὶ οὕτως οὐ δι' ἑαυτὸ, ὡς καλὸν⁷⁵, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐναντίον τὸ καλὸν αὐτοῖς ἔσται ἐξ ἀνάγκης στεργόμενον, ὡς οὐ φύσει ἢ κυρίως ὄν ἐραστόν. Πᾶν γὰρ ὃ μὴ δι' ἑαυτὸ ἀγαθὸν ἔστι καὶ ἐραστόν καὶ πάσης ἐλκτικὸν κινήσεως οὐ κυρίως καλόν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ καθεκτικὸν εἰκότως τῆς τῶν ἐπ' αὐτῷ ἠδομένων ἐφέσεως, ἀλλὰ καὶ χάριν λοιπὸν ὁμολογήσαιεν ἂν τῷ κακῷ

ciendum, et conjunctam infirmitatem nutrituram esse dignitatis? »

Hæc quidam consequentes verba, nullamque, ut oportet, pro labore inquirendæ veritatis mercedem accipientes, ad id quod facile est et multas habet jam ex Græcorum doctrinis occasiones, confugiunt, dicentes quamdam exstitisse, ut eis visum est, rationabilium unitatem, per quam cognati sumus Deo, mansionemque in ipso habebamus et collocationem. Adhuc vero et factum motum, ex quo dispersa sunt differenter rationalia ad generationem corporalis hujus mundi, (l) Deumque noscens præparatam gratiam, ligare ea corporibus in ultionem eorum quæ ante commissa sunt, et hoc per hæc insinuassee verba arbitrantur magistrum. Sed ignorant quomodo impossibilia sequuntur et inopportuna considerantur, sicut procedens posthac, (m) consequensque ac vera approbabit ratio. Si enim Deus immutabilis est, utputa omnium plenitudo, omne autem quod ex non existentibus esse accipit movetur, merito ad quamdam omnino fertur causam; nondum vero quod movetur stat, jure extremo ad quietem virtutis motæ, quæ secundum desiderium est, nondum largito: nihil enim aliud sistere, quod fertur secundum naturam, consuevit, quam illud ostensum: nullam itaque motum stat, utpote novissimo nondum fortassis viso, quoniam neque illud alicubi apparens eorum quæ circa se feruntur motum stabilitavit. Si autem hoc aliquando fuisse ex præcepto jubent, et ex, in novissimo videlicet et permanenti dato, collocatione et mansione permotata (n) rationalia dispersionem acceperunt, ut non superflua dicam, qualis approbatio, eosdem in se ipsis in infinitum habitum rationalia lapsus ex necessitate juste sustinebunt. A nullo enim per experimentum spernendi semel corroborantur, neque in æternum corroboratum iri ulla prohibens erit ratio. Ferri vero sic rationalia, et nullam habere vel sperando basim immobilem in bono fixuræ, quid aliud fieret miserabilius? Si vero posse quidem dixerint, nolle vero, nisi per factum contrarii experimentum, et sic non per se ipsum ut bonum, sed per contrarium, erit eis bonum ex necessitate amabile, quomodo non ex natura aut proprie, quod est amabile, est. Omne enim quod non per se ipsum bonum est et amabile, et omnem ad se non attrahens motum, non est proprie bonum. Ac per hoc neque attrahet juste delectantium se desi-

VARIÆ LECTIONES.

⁷² εἰχομεν.ed. Gal. ⁷³ περικινήθέντα ed. Gal. ⁷⁴ ἕξειν ed. Gal. ⁷⁵ ἑαυτὸ τὸ ὡς καλὸν ed. Gal.

NOTÆ.

(l) Hæc non tam corrupta quam non bene intellecta a Scotio, adeoque male conversa ita refingas: *Ex quo differenter dispersa rationalia, ad procreandum hunc corporalem mundum, Deum videre conata sunt, ea de causa quod ipsa corporibus ligasset, in eorum quæ antea peccaverunt vindicationem.*

(m) Verte *cum verisimilitudine*. Legerat Scotus ἔποντος. (Gale.)

(n) *Permotata*, forte *προκινήθέντα*. Hic nihil vidit Erigena. Et pene omnia in hoc capite pervertit; quibus tamen notandis, quoniam plura sunt, supersedeo. (Gale.)

(2) Idem ibid. cap. 7, p. 261, tom. I, Opp. ed. Bened.

derium, sed et gratias restat confiteri eos malo qui talem sequuntur sapientiam, merito per ipsum, quod necesse est, discentes, in bono scilicet fixuram quoquomodo habere poenitentes, et generationem ab eo necessario dixerint, siquidem sibimet generationem astruere noverunt, natura ipsa utiliore, jure dum sit proficua secundum eorum doctrinam et omnium pretiosior possessio. Ex charitate dico generationem, per quam naturaliter inest, omnia ex Deo facta in Deum congregari perpetuo atque inconversibiliter.

Et iterum, eorum quæ ex Deo facta sunt, et intelligibilium et sensibilium, generatio ante motum intelligitur. Non enim potest ante generationem motus esse; eorum enim quæ facta sunt est motus, sive intelligibilium intelligibilis, sive sensibilium sensibilis: nullum enim eorum quæ facta sunt est omnino eadem ratione immobile, neque eorum anima carentium et sensibilium, sicut studiosioribus eorum quæ sunt contemplatoribus visum est; moveri enim omnia dixerunt aut per rectam lineam, aut per circulum, aut oblique. Omnis enim motus simplici et composito continetur modo. Si ergo intelligitur generatio ante motum eorum quorum est, inspicitur profecto eorum quorum est motus per generationem, utpote dum sit post eam secundum notitiam. Talem autem motum virtutem vocant naturalem ad suum finem festinantem, (o) qui sacram divinorum nobis mysteriorum scientiam sacre introduxerunt; aut passionem, id est motum ex altero venientem ad alterum cujus finis est impassibilitas, aut operationem activam, cujus finis est per seipsum perfectio. Nullum vero eorum quæ facta sunt suimet finis est, quoniam neque sui causa est; alioquin et ingenitum et carens principio et incoramotabile esset, merito ad nullum quoquomodo habens moveri; transcenderet enim eorum quæ sunt naturam, utpote pro nullo esset; siquidem vera de ipso definitio, quamvis aliena, quæ dicit: Finis est pro quo omnia, ipse vero pro nullo. Neque per se perfectio, alioquin non efficeretur jure plenum; et similiter et a nullo esse haberet; per se enim perfectum, quemadmodum et incausale. Neque impassibilitas, alioqui et (p) manens et infinitum et incircumscriptum esset. Non enim pati naturaliter inest, quod universaliter impassibile est, quod neque amatur ab alio aut movetur ad aliud quid per amorem. Nullum igitur eorum quæ generata sunt motum stat, utpote primam et manentem causam, ex qua esse his quæ sunt inest, nondum comprehendens, aut intra novissimum factum est datum, aut ex primogenita unitate ra-

Α οί τοῦτο περιέποντες τὸ φρόνημα, ὡς δι' αὐτοῦ τὸ δέον διδασκόμενοι καὶ τὴν ἐν τῷ καλῷ πῆξιν πῶς ἔχειν μεταμαθόντες καὶ γένεσιν αὐτὸ ἀναγκαίως εἴποιεν ἄν, εἴπερ ἑαυτοῖς στοιχεῖν διέγνωσαν, καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς χρησιμώτεραν, ὡς τοῦ συμφέροντος κατ' αὐτοῦ; οὕσαν διδασκτικὴν, καὶ τοῦ πάντων τιμιωτέρου κτήματος, τῆς ἀγάπης λέγω, γεννητικὴν, καθ' ἣν πέφυκε πάντα τὰ ἐκ Θεοῦ γινόμενα εἰς Θεὸν συνάγεσθαι μονίμως τε καὶ ἀπαρτρέπτως.

Καὶ πάλιν, τῶν ἐκ Θεοῦ γενομένων νοητῶν τε (120 a) καὶ αἰσθητῶν ἡ γένεσις τῆς κινήσεως προεπινοεῖται. Οὐ γὰρ οἶόν τε πρὸ γενέσεως εἶναι κινήσιν. Τῶν γὰρ γενομένων ἡ κίνησις, ἢ τε νοητῶν, νοητῆ, ἢ τε αἰσθητῶν, αἰσθητῆ. Οὐδὲν γὰρ τῶν γενομένων ἐστὶ⁷⁶ τὸ παράπαν τῷ καθ' αὐτὸ⁷⁷ λόγῳ ἀκίνητον, οὐδ' αὐτῶν τῶν ἀψύχων καὶ αἰσθητῶν, ὡς τοῖς ἐπιμελεστέροις τῶν ὄντων θεάμοσιν ἔδοξε. Κινεῖσθαι γὰρ πάντα ἔφασαν, ἢ κατ' εὐθείαν, ἢ κατὰ κύκλον, ἢ ἐλικοειδῶς. Πᾶσα γὰρ κίνησις τῷ ἀπλῷ καὶ τῷ συνθέτῳ περιέχεται τρόπῳ. Εἰ τοίνυν προεπινοεῖται τῆς ὄντων ἐστὶ κινήσεως ἡ γένεσις, ἐπιθεωρεῖται δὴ^{78.79} τῆς ὄντων ἐστὶ γενέσεως ἡ κίνησις, ὡς μετ' αὐτὴν κατεπίνοιαν οὕσα. Ταύτην δὲ τὴν κίνησιν δύναμιν καλοῦσιν φυσικὴν, πρὸς τὸ κατ' αὐτὴν τέλος ἐπειγομένην, ἢ πάθος, ἢ τοι κίνησιν, ἐξ ἑτέρου πρὸς ἕτερον γινομένην, τέλος ἔχουσαν τὸ ἀπαθὲς, ἢ ἐνέργειαν δραστηρικὴν, τέλος ἔχουσαν τὸ αὐτοτελές. Οὐδὲν δὲ τῶν γεννητῶν⁸⁰ ἑαυτοῦ τέλος ἐστὶν, ἐπειδὴ οὔτε αὐταίτιον, ἐπεὶ καὶ ἀγέννητον καὶ ἀναρχον καὶ ἀκίνητον, ὡς πρὸς μηδὲν πῶς ἔχον κινήσθαι. Ἐκβαίνει γὰρ τῶν ὄντων τὴν φύσιν, ὡς οὐδενὸς ἕνεκεν ὄν, εἴπερ ἀληθὴς ὁ περὶ αὐτοῦ ὀρισμὸς, καὶ ἀλλότριος ἢ ὁ λέγων. Τέλος ἐστὶν οὐ ἕνεκεν τὰ πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκεν. Οὐδὲ αὐτοτελές, ἐπεὶ καὶ ἀνεργητὸν, ὡς πληρὲς, καὶ ὡσαύτως καὶ μηδαμῶθεν τὸ εἶναι ἔχον. Τὸ αὐτοτελές γὰρ πῶς καὶ ἀναίτιον. Οὐδ' ἀπαθὲς, ἐπεὶ καὶ μόνον καὶ ἀπειρον καὶ ἀπερίγραφον. Οὐ γὰρ πάσχειν πέφυκε καθόλου τὸ ἀπαθὲς, τῷ μήτ' ἑρᾶν ἄλλου, ἢ κινεῖσθαι πρὸς (120 b) ἄρλο τι κατ' ἔφεσιν. Οὐδὲν ἄρα τῶν γεννητῶν⁸⁰ κινούμενον ἐστὶ, ὡς τῆς πρώτης καὶ μόνης αἰτίας, ἐξ ἧς τὸ εἶναι τοῖς οὐτι περίεστι, μήπω τυχόν, ἢ τοῦ ἐσχάτου ἐντὸς γενόμενον ὀρεκτοῦ, ἔν' ἐκ προγεγενημένης ἐνάδος ὁ τῶν λογικῶν σκεδασμὸς ἑαυτῷ τὴν τῶν σωμάτων γένεσιν ἀκολούθως συνεισκομίσας νομισθῆ. Καὶ μαρτυροῦσι Μωϋσῆς καὶ Δαβὶδ καὶ Παῦλος οἱ ἅγιοι, καὶ ὁ τούτων Δεσπότης Χριστὸς, ὁ μὲν, *Μὴ γέυσασθαι τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς τὸν προπάτορα ἱστορήσας, καὶ ἄλλοθι εἰπὼν, Οὐ γὰρ ἤκατε ἕως τοῦ νῦν εἰς τὴν κατάπαυσιν καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν, ἣν Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν δίδωσιν ὑμῖν. Ὁ δὲ,*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ ἐστὶ ed. Gal. ⁷⁷ αὐτῷ ed. Gal. ^{78.79} Scripsi δὴ pro δὲ, quod est in cod. Gud. et in ed. Gal. ⁸⁰ γεννητῶν ed. Gal.

NOTÆ.

(o) *Qui sacram* — — *introduxerunt* desiderantur in Græcis tam ed. Gal. quam cod. Gud.

(p) *Imo unum solum. Et mox primam et solam.*

Quæ sequuntur sunt obscuriora in Latinis quam in Græcis. (Gale.)

Χορτασθήσομαι βοῶν ἐν τῷ ὄφθῆναι μοι τὴν δόξαν σου· καὶ, Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα, πότε ἤξω καὶ ὄφθῆσομαι τῷ προσώπῳ τὸν Θεόν. Ὁ δὲ Φιλιππησίους μὲν γράφων, *Εἰ πως καταστήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν, οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι, διώκω δὲ εἰ γε καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Ἑβραίοις δὲ, Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων, ὁ Θεός. Καὶ πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ Ἐπιστολῇ μηδένα κομίσασθαι τὰς ἐπαγγελίας διαβεβαιούμενος. Ὁ δὲ, Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Οὕτω οὖν οὐδαμῶς οὐδὲν τῶν γεννητῶν⁸¹⁻⁸² τὴν φυσικὴν δύναμιν πρὸς τὸ κατ' αὐτὴν τέλος κινουμένην ἔστησεν, οὐδὲ τῆς ἐνεργείας ἐπαύσατο τῷ κατ' αὐτὴν τέλει προσερεῖσαν αὐτὴν, οὐδὲ τοῦ (121a) κατὰ κίνησιν πάθους τὸν καρπὸν ἐδρέψατο, τὸ ἀπαθές, φημί, καὶ ἀκίνητον. Μόνο γὰρ Θεοῦ τὸ τέλος εἶναι καὶ τὸ τέλειον καὶ τὸ ἀπαθές, ὡς ἀκινήτου καὶ πλήρους καὶ ἀπαθοῦς⁸³, τῶν γεννητῶν⁸⁴ δὲ τὸ πρὸς τέλος ἀναρχὸν κινήθῆναι, καὶ ἀπόσῃ τελείῳ τέλει⁸⁵ παῦσαι τὴν ἐνέργειαν, καὶ παθεῖν, ἀλλ' οὐκ εἶναι ἢ γενέσθαι κατ' οὐσίαν τὸ ἄποιον· πᾶν γὰρ γεννητὸν καὶ κτιστὸν οὐκ ἄσχετον δηλονότι. Εὐγνωμόνως δὲ τοῦ πάθους ἀκουστέον· οὐ γὰρ τὸ κατὰ τροπὴν ἢ φθορὰν δυνάμειως ἐνταῦθα δηλοῦται πάθος, ἀλλὰ τὸ φύσει συνεπάρχον τοῖς οὔσι. Πάντα γὰρ ὅσα γέγονε πάσχει τὸ κινεῖσθαι, ὡς μὴ ὄντα αὐτοκίνησις ἢ αὐτοδύναμις. Εἰ τοίνυν γεννητὰ ὑπάρχει τὰ λογικὰ καὶ κινεῖται πάντως, ὡς ἐξ ἀρχῆς κατὰ φύσιν διὰ τὸ εἶναι, πρὸς τέλος κατὰ γνώμην διὰ τὸ εἶναι κινούμενα. Τέλος γὰρ τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως αὐτὸ τὸ ἐν τῷ αἰε εἶναι εἶναι ἐστίν, ὡσπερ καὶ ἀρχὴ αὐτὸ τὸ εἶναι ὅπερ ἐστίν ὁ Θεός, ὁ καὶ τοῦ εἶναι δοτὴρ καὶ τοῦ εἶναι χαριστικὸς, ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος· ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ τὸ ἀπλῶς κινεῖσθαι ἡμᾶς, ὡς ἀρχῆς, καὶ τὸ πῶς κινεῖσθαι πρὸς αὐτὸν ὡς τέλος ἐστίν. Εἰ δὲ κινεῖται ἀναλόγως ἑαυτῷ νοερῶς τὸ νοερὸν, καὶ νοεῖ πάντως· εἰ δὲ νοεῖ, καὶ ἐρᾷ πάντως τοῦ νοηθέντος· εἰ δ' ἐρᾷ, καὶ πάσχει πάντως τὴν πρὸς αὐτὸ ὡς ἐραστὸν⁸⁶ ἔκστασιν· εἰ δὲ πάσχει, δηλονότι καὶ ἐπιέγεται· εἰ δὲ ἐπιέγεται, καὶ ἐπιτείνει πάντως τὸ σφοδρὸν τῆς κινήσεως· εἰ δὲ ἐπιτείνει σφοδρῶς τὴν κίνησιν, οὐχ ἴσταται μέχρις ἂν γένηται ὄλον ἐν τῷ ἐραστῷ ὄλῳ καὶ⁸⁷ ὑφ' ὄλου (121 b) περιληφθῆ, ἐκουσίως ὄλον κατὰ προαίρεσιν τὴν σωτήριον περιγραφὴν δεχόμενον, ἐν ὄλον ὄλῳ ποιωθῆ τῷ περιγράφοντι, ὡς μηδ' ὄλως λοιπὸν βούλεσθαι ἐξ ἑαυ-

tionabilium sparsor sibi met corporum generationem consequenter coaptans arbitratus est. Et testimonium perhibent Moyses et David et Paulus sancti, et eorum Dominus Christus. Moyses quidem : *Ne gustet ex ligno vitæ* ^b, primum parentem describens, et alibi dicens : *Non enim venistis usque nunc in quietem et in hæreditatem, quam Dominus Deus vester dabit vobis* ^c. David vero : *Satiabor clamans, dum apparuerit mihi gloria tua* ^d; et : *Sitivit anima mea ad Deum fortem viventem : quando veniam et apparebo vultui Dei* ^e ? Paulus quoque Philippensibus quidem scribens : *Si quomodo occurram in resurrectionem, quæ est ex mortuis ; non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim ; exspecto vero si forte comprehendam in quo et comprehensus sum ab Jesu Christo* ^f. Hebræis item : *Ipse enim intrans in requiem suam, et ipse quievit ab operibus suis, veluti a propriis Deus* ^g. Et iterum in eadem Epistola neminem pervenisse ad promissiones affirmat. Christus vero : *Venite ad me, omnes laborantes et onerati, et ego quiescere vos faciam* ^h. Nondum ergo ullo modo ullum eorum quæ facta sunt naturalem virtutem ad finem motam stabilitavit, neque operationem quiescere fecit (q) contententem se suo fine, neque passionis quæ secundum motum est fructum messuit, impassibilitatem dico et immutabilitatem. Solius enim Dei est finis esse, et perfectio et impassibilitas : eorum vero quæ facta sunt, ad finem principio carentem moveri et a tanto perfecto fine quietam facere operationem, et pati, sed non esse, aut non fieri secundum essentiam non est (r) delectabile. Omne enim factum et creatum non immensum profecto ; fideliter autem passioni auscultandum. Non enim ea quæ secundum conversionem et corruptionem virtutis est hic declaratur passio, sed ea quæ per naturam subsistit in his quæ sunt ; omnia enim quæcunque facta sunt patiuntur moveri, sicut ea quæ non sunt per se ipsum-motus, aut per se ipsam-virtus sunt. Si ergo quæ genita sunt rationabilia subsistunt, omnino etiam moventur, utpote ex principio secundum naturam per esse, ad finem, secundum cognitionem per bene esse mota ; finis enim eorum quæ moventur motus ipsum in eo quod semper est bene esse est ; sicut et principium est ipsum esse, quod quidem est Deus, qui et esse dat et bene esse donat, jure principium et finis ; ex ipso enim et absolute moveri nos ut a principio, et quoquomodo moveri ad se, ut ad finem, est. Si autem movetur corrationabiliter sibi met

^b Gen. ii, 17. ^c Deut. xii, 9. ^d Psal. xvi, 15. ^e Psal. xli, 2. ^f Philipp. iii, 11. ^g Hebr. iv, 10. ^h Matth. xi, 28.

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹⁻⁸² γεννητῶν ed. Gal. ⁸³ Verba ὡς — — ἀπαθοῦς non transtulit Scotus. Unde exemplum quo usus est caruisse eis verbis suspicor. ⁸⁴ γεννητῶν alia manus correxit in cod. Gud., qui a pr. m. habet κινητῶν. Ed. Gal. habet γεννητῶν. ⁸⁵ Corrupte ed. Gal., ut in nullis, ἀπὸ τῷ τελείῳ. ⁸⁶ ἐραστὸν ed. Gal. ⁸⁷ ἐν ὄλῳ τῷ ἐραστῷ καὶ ed. Gal.

NOTÆ.

(q) Voluit dixisse ipsam in suo fine deficiens. (Gale.)

(r) ἄποιον — sine affectione ad aliud, immune. (Gale.)

intellectualiter intellectuale, omnino etiam intelligit: si autem intelligit, omnino amat quod intelligit; si amat, patitur omnino ad ipsum ut amabile excessum; si autem patitur, profecto etiam festinat: si festinat, omnino etiam intendit validum motum; si autem intendit validum motum, non stat quousque fiat totum in toto amato, et a toto comprehendatur; libenter totum secundum voluntatem salutarem accipiens circumscriptionem, ut totum afficiatur circumscribente, ut nihil omnino restet velle ex se ipso, se ipsum totum cognoscere valendo circumscriptum, sed ex circumscribente; sicut aer per totum illuminatus lumine, et igne ferrum totum toto liquefactum, aut si quid aliud talium est. Ex quibus speculative futuram, sed non jam factam et (s) incorruptam dignis bonitatis participationem per similitudinem solummodo accipimus; quoniam et super omnia hæc sunt quæ speranda sunt, merito dum sint summa visionis, sicut scriptum est, et auditus et intellectus; et hoc utique est ipsa subjectio, (t) quam divinus Apostolus ait Patri Filium subjecturum fore, voluntarie accepturi subjectos esse, postquam et per quam *novissima inimica destruetur mors*⁹, utpote corruptionis potentia, per quam ad nos fecit introitum (ipso in nobis, qui per se potens est, adjuvante secundum nos), voluntarie universaliter Deo (u) implente et bene regnante quod (v) regit, otium agendo, ne quid velit præter quod vult Deus; sicut alibi ait ipse in se ipso formans quod nostrum est Salvator ad Patrem: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu i*: et post eum divinus ac mirabilis Paulus veluti se ipsum negans et propriam habere jam vitam nesciens: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus k*. Non conturbet vos quod dictum est: non enim ablationem propriæ potentia fieri dico, sed positionem magis secundum naturam fixam et immutabilem, id est excessum intellectualem, ut unde nobis subsistit esse, et moveri accipere desideremus, velut imagine redeunte ad principale exemplum et signi instar per figuram bene compacti principali formæ, et aliorum ferri neque habente de cætero neque valente: an apertius dicendum et verius, neque posse volente, merito divina accepta operatione, magis autem Deus per deificationem facta, et plus dilectata excessu ab his quæ naturaliter in ea sunt et ab his quæ sunt et intelliguntur per superantem se gratiam Spiritus et solummodo habentem operatorem Jesum et accipientem, ita ut sit una et sola per omnia operatio Dei et dignorum Deo; magis autem solius Dei, utpote toto totos dignos bene ac pulchre ambiente. Omni enim necessitate per omnia circa

A τοῦ αὐτὸ ἐκεῖνο ὅλον γνωρίζεσθαι δύνασθαι τὸ περιγραφόμενον, ἀλλ' ἐκ τοῦ περιγράφοντος· ὡς ἀήρ δι' ὅλου πεφωτισμένος φωτὶ, καὶ πυρὶ σίδηρος, ὅλος ὅλω πεπυρακτωμένος, ἢ εἴ τι ἄλλο τῶν τοιούτων ἐστίν. Ἐξ ὧν στοχαστικῶς τὴν ἐσομένην, ἀλλ' οὐ τὴν γεγεννημένην καὶ παραφθαρεῖσαν, τοῖς ἀξίοις τῆς ἀγαθότητος μετουσίαν κατ' εἰκασίαν μόνον λαμβάνομεν, ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ ταῦτα πάντα τὰ ἐλπιζόμενά ἐστίν, ὡς ὄψεως ὄντα κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἀκοῆς καὶ διανοίας ἐπέκεινα. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἰσως ἡ ὑποταγὴ ἣν ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησὶ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὑποτάσσειν, τοὺς ἐκουσίως δεχομένους τὸ ὑποτάσσεσθαι, μεθ' ἣν, ἢ δι' ἣν, Ὁ ἐσχάτος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος, ὡς τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἡγουν τοῦ αὐτεξουσίου, δι' οὗ πρὸς ἡμᾶς ποιούμενος τὴν εἴσοδον ἐπεκύρου καθ' ἡμῶν τὸ τῆς φθορᾶς κράτος, ἐκουσίως καθ' ὅλου ἐκχωρηθέντος θεῷ καὶ καλῶς βασιλεύοντος τὸ βασιλεύεσθαι, τῷ ἀργεῖν τοῦ τι ἐθέλειν παρ' ὃ θέλει θεός· ὡσπερ φησὶν αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ τυπῶν τὸ ἡμέτερον ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν Πατέρα· Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. Καὶ μετ' αὐτὸν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὡσπερ ἑαυτὸν ἀρνησάμενος καὶ ἰδίαν ἔχειν ἐτι ζωὴν μὴ εἰδώς· Ζῶ γὰρ οὐκ ἐτι ἐγὼ· ζῆ γὰρ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Μὴ παραττέτω⁸⁸ δὲ ὑμᾶς τὸ λεγόμενον. Οὐ γὰρ ἀναίρεσιν τοῦ αὐτεξουσίου γίνεσθαι φημι, ἀλλὰ θέσιν μᾶλλον τὴν κατὰ φύσιν παγίαν τε (122 a) καὶ ἀμετάθετον, ἡγουν ἐκχώρησιν γνωμικὴν, ἐν' ὅθεν ἡμῖν ὑπάρχει⁸⁹ τὸ εἶναι καὶ τὸ κινεῖσθαι λαβεῖν ποθήσωμεν, ὡς τῆς εἰκόνης ἀνελθούσης πρὸς τὸ ἀρχετύπον, καὶ σφραγίδος δίκην ἐκτυπώματι καλῶς ἡρμοσμένης τῷ ἀρχετύπῳ, καὶ ἄλλοθι φέρεσθαι μὴτ' ἐχούσης λοιπὸν μῆτε δυναμένης, ἢ σαφέστερον εἰπεῖν καὶ ἀληθέστερον, μῆτε βούλεσθαι δυναμένης, ὡς τῆς θείας ἐπειλημμένης ἐνεργείας, μᾶλλον δὲ θεὸς τῇ θεώσει γεγεννημένης, καὶ πλέον ἡδομένης τῇ ἐκστάσει τῶν φυσικῶς ἐπ' αὐτῆς καὶ ὄντων καὶ νοουμένων, διὰ τὴν ἐκνικήσασαν αὐτὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ μόνον ἔχουσαν ἐνεργοῦντα τὸν θεὸν δείξασαν, ὥστε εἶναι μίαν καὶ μόνην διὰ πάντων ἐνέργειαν, τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀξίων θεοῦ, μᾶλλον δὲ μόνου θεοῦ, ὡς ὅλου ὅλοις τοῖς ἀξίοις ἀγαθοπρεπῶς περιχωρήσαντος. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τῆς κατ' ἔφεσιν τὰ πάντα περὶ τι ἄλλο παύσασθαι ἐξουσιαστικῆς κινήσεως, τοῦ ἐσχάτου φανέντος ὀρεκτοῦ καὶ μετεχομένου, καὶ ἀναλόγως τῇ τῶν μετεχόντων δυνάμει ἀχωρήτως, ἐν' οὕτως εἶπω, χωρουμένου· πρὸς ὃ πᾶσα σπεύδει πολιτεία τοῦ⁹⁰ ὑψηλοῦ καὶ διάνοια, ε καὶ εἰς ὃ πᾶσα ἔφεσις ἴσταται, καὶ ὑπὲρ ὃ οὐδαμῶς φέρεται· οὔτε γὰρ ἔχει, καὶ πρὸς ὃ τείνει πᾶσα σπουδαίου κινήσεις, καὶ οὐ γενομένοις πάσης θεωρίας ἀνάπαυσις, φησὶν ὁ μακάριος οὗτος⁹¹ διδά-

ⁱ I Cor. xv, 26. ⁱ Matth, xxvi, 39. ^k Galat. ii, 20.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ παραστέτω ed. Gal. ⁸⁹ ὑπάρχη ed. Gal. ⁹⁰ τοῦ abest ab ed. Gal. ⁹¹ οὗτος non habet ed. Gal.

NOTÆ.

(s) Lege corruptam (Gale.)
(t) Lege qua, ἢ (Gale.)

(u) Lege cedente. (Gale.)
(v) Lege regitur. (Gale.)

σκαλος. Ούτε γὰρ ἔσται τι ἐκτὸς Θεοῦ τότε δεικνύμενον, ἢ Θεῷ ἀντισηκοῦσθαι δοκοῦν, ἵνα τινὸς ἔφεσιν πρὸς αὐτὸ βέβαια δελεάση, πάντων περιληφθέντων αὐτῷ (122 b) νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν κατὰ τὴν ἀφραστον αὐτοῦ ἔκφρασιν καὶ παρουσίαν, ὡς οὐδ' ἐν ἡμέρᾳ τὰ ἀστρῶα φῶτα καὶ αὐτὰ τὰ ἄστρα ἡλίου φανέντος τῷ πολλῷ καὶ ἀσυγκρίτῳ φωτὶ, ἐξ οὗ καὶ αὐτοῖς τὸ φῶτα εἶναι καλυπτόμενα, καὶ οὐδ' ὅτι ⁹² εἰσὶν ὅσον αἰσθήσει γνωριζόμενα. Ἐπὶ ⁹³ Θεοῦ δὲ καὶ πλέον, ὅσον ἀκτίστου καὶ κτιστῶν ἀπειρον τὸ μέσον ἐστὶ καὶ διάφορον. Τότε γὰρ καὶ τὴν κατ' οὐσίαν ὑπαρξιν τῶν ὄντων κατὰ τὸ τί καὶ πῶς καὶ ἐπὶ ⁹⁴ τίνι εἶναι, ὡς οἶμαι, μανθάνοντες πρὸς τι ἐφετῶς ἔτι κατὰ γνῶσιν οὐ κινήθησόμεθα, τῆς ἐκάστου καὶ ἐφ' ἐκάστου τῶν μετὰ Θεὸν γνώσεως ἡμῖν περατωθείσης, καὶ τῆς ἀπείρου καὶ θείας καὶ ἀπεριλήπτου ἀπολαυστικῶς ἡμῖν ἀναλόγως ὑποκειμένης τε μόνης καὶ μετεχομένης. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πάνυ φιλοσοφούμενον κατὰ τοῦτον τὸν θεοφόρον διδάσκαλον, « ἐπιγνώσεσθαι ἡμᾶς ποτε ὅσον ἐγνώσαμεθα, ἐπειδὴν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον φάσκοντος τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον τῷ οἰκείῳ προσμιζῶμεν, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθη πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔφεσιν. » Περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ εἶναι τὴν θρυλουμένην ἐνάδα, καὶ τοῦ πῶς κατ' ἔμφρασιν ἐκ τῶν νῦν ἡμῖν ἐφικτῶν τῆς Γραφῆς νοημάτων τε καὶ λογισμῶν ἔσται ἡ τῶν μελλόντων κατάστασις, εἰρήσθω ταῦτα. Περὶ δὲ τοῦ πῶς μοῖρα ὄντες Θεοῦ ἀπερρύθημεν Θεοῦ ἡγουμένου ἐντεῦθεν τὸν λόγον ποιήσομαι.

« cognoscituros nos quandoque quantum cogniti sumus, cum deiforme hoc, et divinum nostrum animum et rationem proprio admiscebimus, et imago revertetur ad principale exemplum cujus nunc habet appetitum. » De eo igitur quod non sit dispersita unitas et quomodo secundum notitiam ex possibilibus nunc nobis scripturæ intellectibus et disputationibus erit futurorum status dictum est hactenus; de eo vero quomodo dum pars Dei simus, a Deo refluximus, Deo duce, hinc sermonem faciam.

Τίς γὰρ λόγῳ εἰδῶς καὶ σοφίᾳ τὰ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρὰ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι παρῆχθαι, εἰ τῆ φυσικῶν τῶν ὄντων ἀπειρῷ διαφορᾷ τε καὶ ποικιλίᾳ ἐμφρόνως (123 a) τὸ τῆς ψυχῆς θεωρητικὸν προσαγάγοι, καὶ τῷ ἐξεταστικῷ συνδιακρίνοι λόγῳ κατ' ἐπίνοιαν τὸν καθ' ὃν ἐκτίσθησαν λόγον, οὐχὶ πολλοὺς εἴσεται λόγους τὸν ἓνα λόγον, τῇ τῶν γεγονότων ἀδιαιρέτῳ συνδιακρινόμενον διαφορᾷ, διὰ τὴν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλα τε καὶ ἑαυτὰ ἀσύγχυτον ιδιότητα; Καὶ πάλιν ἓνα τοὺς πολλοὺς, τῇ πρὸς αὐτὸν τῶν πάντων ἀναφορᾷ δι' ἑαυτὸν ⁹⁵ ἀσυγχύτως ὑπάρχοντα, ἐνούσιόν τε καὶ ἐνυπόστατον ⁹⁶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Θεὸν Λόγον, ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν ὄλων, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὄρατα, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί,

A aliud quid quiescent potestativo motu qui secundum desiderium est novissimo apparente dato et participato et corrationabiliter participantium virtuti incomprehensibiliter, ut ita dicam, capto, ad quod omnis festinat conversatio excelsi et intellectus, et in quod omnis stabilitatur appetitus, et supra quod nullo modo fertur, neque enim habet: et ad quod tendit omnis festinantis motus, et a quo venientibus omnis contemplationis requies, ut ait beatus iste magister. Neque erit quid extra Deum tunc manifestatum, aut Deo e contra (x) imaginari visum, ut alicujus desiderium ad seipsum fluere (y) erroris sit, omnibus ambitis ab ipso intelligibilibus et sensibilibus secundum ineffabilem ipsius manifestationem et presentiam; sicut neque in die siderea lumina et ipsa astra sole apparente multo et incomparabili lumine ex quo eis lumina esse occultata et neque quia sunt quantum sensui cognita. In Deo vero plus quantum inter non creatum et creatum infinita medietas est et differentia. Tunc enim per essentiam eorum quæ sunt subsistentiam secundum quod, quid, et quomodo, et in quo esse, ut arbitror, scientes, ad quid appetitum adhuc per cognitionem non movebimus uniuscujusque et in unoquoque eorum quæ post Deum sunt cognitione nobis consummata et infinita ac divina et incomprehensibili fructuose nobis proportionaliter proposita mansione et participatione. Et hoc est quod vaide philosophatum est secundum deiferum hunc magistrum dicentem,

sumus, cum deiforme hoc, et divinum nostrum animum et rationem proprio admiscebimus, et imago revertetur ad principale exemplum cujus nunc habet appetitum. » De eo igitur quod non sit dispersita unitas et quomodo secundum notitiam ex possibilibus nunc nobis scripturæ intellectibus et disputationibus erit futurorum status dictum est hactenus; de eo vero quomodo dum pars Dei simus, a Deo refluximus, Deo duce, hinc sermonem faciam.

C Quis enim ratione considerans et sapientia ea quæ sunt, ab eo quod non est a Deo in id quod est transducta, si per naturalem eorum quæ sunt infinitam differentiam et varietatem prudenter animæ contemplativum adduceret, et inquisitiva condiscerneret ratione per intelligentiam, secundum quam creata sunt causam, non multas cognosceret causas unam causam eorum quæ facta sunt (z) inseparabiliter condiscretam differentiam per eorum et inter se invicem et se ipsa inconfusam proprietatem: et iterum unam multas, omnium ad (a) eam relatione per (b) seipsum inconfuse subsistens, unum-essentiale et unum-substantiale Dei et Patris Deum Verbum, merito principium et causam omnium, in quo creata sunt omnia quæ in cælis et quæ in terra, sive visibilia, sive invisibilia, sive throni, sive

VARIÆ LECTIONES.

⁹² οὐ δὲ ὅτι cod. Gud. ⁹³ Et ed. Gal. mendose. ⁹⁴ εἶναι pro ἐπὶ mendose habet ed. Gal. ⁹⁵ δι' ἑαυτῶν ed. Gal. ⁹⁶ ἐνούσιόν τε καὶ ἐνυπόστατον ed. Gal.

NOTÆ.

(x) Lege æquiparari. (Gale.)
(y) Legisse Scotus videtur δολιᾶση. Verte alluceat. (Gale.)
(z) Mallem indivisim, ἀδιαιρέτως, cumdiscretam,

i. e. coexistentem. (Gale.)
(a) Lege eum. (Gale.)
(b) Legit Scotus δι' ἑαυτὸν, quod probo. (Gale.)

*dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia ex ipso, et per ipsum, et in ipso creata sunt*¹. Causas enim eorum quæ facta sunt habens ante sæcula præsubstitutis, voluntate bona secundum eas visibilem et invisibilem ex non existente substituit creaturam, ratione et sapientia omnia secundum opportunum tempus et fecit et facit, et quæ universaliter sunt et quæ per singula. Causam enim angelorum creationis præduxisse credimus causam uniuscujusque complementium mundum qui super nos est, essentialium et virtutum; rationem hominum rationem uniuscujusque ex Deo esse accipientium, ut non per singula dicam, siquidem ipse infinite per seipsum supereminetia dum sit ineffabilis et inintelligibilis, et omnis summa creaturæ et existentis per seipsam et intellectu differentia et discretionis, seipsum in omnibus, quæ ex eo sunt, singulorum analogiam bene ac pulchre (c) ostendens et multiplicans, et in se ipsum omnia recapitulans, per quem et esse et permanere, et ex quo quæ genita sunt et manentia et mota participant Deum. Omnia enim participant, eo quod ex Deo facta sunt, proportionaliter Deum, sive per intellectum, sive rationem, sive sensum, sive motum vitalem, sive essentialium habitum et opportunitatem, ut magno et divino manifestatori Dionysio videtur Arcopagite. Unusquisque ergo intelligibilem et rationabilem angelorum et hominum per eam qua creatus est rationem, qua in Deo est et ad Deum est, pars est et dicitur Dei per suam antecedentem in Deo, sicut dictum est, causam. Itaque si secundum ipsam moveretur, in Deo fieret, in quo essentialis suæ ratio ante-est, ut in principio et causa, et nullius alicujus ante proprium principium desiderium accipere vellet, neque reflueret a Deo, sed magis per eam quæ ad eum est intentionem, Deus fieret et pars Dei diceretur participando connaturaliter Deum, utpote secundum naturam sapienter ac rationabiliter per pulchrum motum suum accepturus principium et causam, non habens aliorum de cætero post suum principium ad rationem per quam crearetur ascensum et restitutionem movendi aut quomodo moveretur, in divino videlicet desiderio, motu suo ipsum finem accipiente, divinam visionem, ut Basilius declarat in interpretatione in sanctum prophetam Isaiam, dicens sic: « Sabbata autem vera sunt reposita requies populo Dei, quæ quidem eo quod vera sint recipit Deus et manifestat summa Sabbata quietis, ille cui mundus crucifixus est, discedens profecto a mundanis, et in proprium locum spiritualis quietis occurrens, in quo factus non jam movebitur a suo loco, dum sit silentium et pax circa illum statum. Om-

A εἴτε ἐξουσίαι, πάντα ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται. Τοὺς γὰρ λόγους τῶν γεγονότων ἔχων πρὸ τῶν αἰώνων ὑφειστώτας βουλήσει ἀγαθῇ κατ' αὐτοὺς τὴν τε ὁρατὴν καὶ ἀδραστον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπεστήσατο κτίσιν, λόγῳ καὶ σοφίᾳ τὰ πάντα κατὰ τὸν δέοντα χρόνον ποιήσας τε καὶ ποιῶν, τὰ καθόλου τε καὶ τὰ καθ' ἕκαστον. Λόγον γὰρ ἀγγέλων δημιουργίας προκαθηγεῖσθαι πιστεύομεν, λόγον ἑκάστης τῶν συμπληρουσῶν τὸν ἄνω κόσμον οὐσιῶν καὶ δυνάμεων, λόγον ἀνθρώπων, λόγον παντός⁹⁷ τῶν ἐκ Θεοῦ τὸ εἶναι λαβόντων, ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον λέγω, τὸν αὐτὸν μὲν ἀπεῖρω δι' ἑαυτὸν ὑπεροχῇ ἀφραστον ὄντα καὶ ἀκατανόητον, καὶ πάσης ἐπέκεινα κτίσεως, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν οὐσης καὶ νοουμένης διαφορᾶς καὶ διακρίσεως, καὶ τὸν αὐτὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑκάστου ἀναλογίαν ἀγαθοπρεπῶς (123 b) δεικνύμενόν τε καὶ πληθυνόμενον, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὰ πάντα ἀνακεφαλαιούμενον, καθ' ὃν τό τε εἶναι καὶ τὸ διαμένειν, καὶ ἐξ οὗ τὰ γεγονότα ὡς γέγονε, καὶ ἐφ' ᾧ γέγονε, καὶ μένοντα καὶ κινούμενα μετέχει Θεοῦ. Πάντα γὰρ μετέχει διὰ τὸ ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι, ἀναλόγως Θεοῦ, ἢ κατὰ νοῦν, ἢ λόγον, ἢ αἴσθησιν, ἢ κίνησιν ζωτικὴν, ἢ οὐσιώδη καὶ ἐκτικὴν ἐπιτηδειότητα, ὡς τῷ μεγάλῳ καὶ θεοφάντορι Διονυσίῳ δοκεῖ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ. Ἐκαστον οὖν τῶν νοερῶν τε καὶ λογικῶν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων αὐτῷ τῷ καθ' ὃν ἐκτίσθη λόγῳ τῷ ἐν τῷ Θεῷ ὄντι, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντι, μοῖρα καὶ λέγεται καὶ ἔστι Θεοῦ, διὰ τὸν αὐτοῦ προόντα ἐν τῷ Θεῷ, καθὼς εἴρηται, λόγον. Ἀμέλει τοι, καὶ εἰ κατ' αὐτὸν κινήσει, ἐν τῷ Θεῷ γενήσεται, ἐν ᾧ ὁ τοῦ εἶναι αὐτοῦ λόγος πρόνεστιν, ὡς ἀρχὴ καὶ αἰτία, καὶ μηδεὶς ἄλλου πρὸ τῆς ἰδίας ἀρχῆς κατὰ πόθον ἐπιλαβέσθαι θελήσοι, οὐκ ἀπορρέει Θεοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τῇ πρὸς αὐτὸν ἀνατάσει Θεοῦ γίνεται καὶ μοῖρα Θεοῦ λέγεται τῷ μετέχειν προσηκόντως Θεοῦ, ὡς κατὰ φύσιν σοφῶς τε καὶ λελογισμένως δι' εὐπρεποῦς κινήσεως τῆς οἰκείας ἐπιλαβόμενος⁹⁸ ἀρχῆς καὶ αἰτίας, οὐκ ἔχων λοιπὸν ἄλλοθί ποι μετὰ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν καθ' ὃν ἐκτίσθη λόγον ἀνοδόν τε καὶ ἀποκατάστασιν κινήθῃναι, ἢ πῶς κινήθῃναι, τῆς ἐπὶ τῷ θεῷ δηλονότι σκοπῷ κινήσεως αὐτοῦ αὐτὸν πέρας λαβούσης τὸν θεῖον σκοπόν. Ὡς δηλοῖ καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος, ἐν τῇ εἰς τὸν ἅγιον προφήτην Ἡσαΐαν ἐρμηνείᾳ, λέγων οὕτως: « Sabbata δὲ (124 a) ἀληθῆ ἢ ἀποκειμένη ἀνάπαυσις τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἀπερ διὰ τὸ ἀληθῆ εἶναι ἀνέχεται ὁ Θεὸς καὶ φθάνει γε ἐπ' ἐκεῖνα τὰ Sabbata τῆς ἀναπαύσεως, παρ' ᾧ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, ἀπροστάς δηλονότι τῶν κοσμικῶν, καὶ ἐπὶ τὸν ἴδιον τόπον τῆς πνευματικῆς ἀναπαύσεως καταντήσας, ἐν ᾧ ὁ γενόμενος οὐκ ἔτι κινήσεται ἀπὸ τοῦ ἰδίου τόπου, ἡσυχίας καὶ ἀταραξίας

¹ Coloss. i, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ πάντων ed. Gal. ⁹⁸ ἰδίας ἐπιλαμβανόμενος ed. Gal.

NOTÆ.

(c) Verte *pertransiens*. Græce δεικνύμενον. (Gale.)

περὶ τὴν κατάστασιν ἐκείνην ὑπαρχούσης· πάντων ὧν τόπος τῶν ἀξιουμένων τῆς τοιαύτης μακαριότη-
 τός ἐστιν ὁ Θεὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν καὶ εἰς τόπον ὀχυρὸν τοῦ σώσαι με.* Παρ' ᾧ βεβαίως πάντων οἱ λόγοι πεπήγασι καθ' οὓς καὶ γινώσκειν τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν λέγεται, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτῶν ὄντων, αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ τῶν πάντων. Καὶ εἰ αὐτὰ τὰ πάντα, τὰ τε ὄντα καὶ τὰ ἐσόμενα, οὐχ ἅμα τοῖς ἑαυτῶν λόγοις, ἢ τῷ γνωσθῆναι ὑπὸ Θεοῦ, εἰς τὸ εἶναι παρήχθησαν, ἀλλ' ἕκαστα τῷ ἐπιτηδείῳ καιρῷ κατὰ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ σοφίαν προπόντως κατὰ τοὺς ἑαυτῶν λόγους δημιουργούμενα καὶ καθ' ἑαυτὰ εἶναι τῇ ἐνεργείᾳ λαμβάνη. Ἐπειδὴ ὁ μὲν αἰεὶ κατ' ἐνέργειάν ἐστι Δημιουργός, τὰ δὲ δυνάμει μὲν ἐστίν, ἐνεργείᾳ δὲ οὐκ ἔτι· ὅτι μηδὲ οἷόν τε τῶν ἅμα εἶναι τὸ ἀπειρον καὶ τὰ πεπερασμένα, οὐδέ τις δεῖξαι λόγος ἀναφανήσεται τῶν ἅμα εἶναι δύνασθαι τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ὑπερούσιον, καὶ εἰς ταυτὸν ἀγαγεῖν τῷ ἐν μέτρῳ τὸ ἄμετρον⁹⁹, καὶ τῷ ἐν σχέσει τὸ ἄσχετον, καὶ τὸ μηδὲν ἔχον ἐπ' αὐτοῦ κατηγορίας εἶδος καταφασκόμενον τῷ διὰ πάντων τούτων (124 b) συνισταμένῳ. Πάντα γὰρ τὰ κτιστὰ κατ' οὐσίαν τε καὶ γένεσιν παντάπασι καταφάσκειται τοῖς ἰδίῳις καὶ τοῖς περὶ αὐτὰ οὖσι τῶν ἐκτὸς λόγοις περιεχόμενα. Ὑπεξηρημένης οὖν τῆς ἄκρας καὶ ἀποφατικῆς τοῦ λόγου θεολογίας, καθ' ἣν οὔτε λέγεται, οὔτε νοεῖται¹, οὔτε ἔστι τὸ σύνολόν τι τῶν ἄλλῳ² συνεγνωσμένων, ὡς ὑπερούσιος, οὐδὲ ὑπὸ τινος οὐδαμῶς καὶ ὅτι οὖν μετέχεται, πολλοὶ λόγοι ὁ εἷς λόγος ἐστίν, καὶ εἷς οἱ πολλοί· κατὰ μὲν τὴν ἀγαθοπροπέῃ εἰς τὰ ὄντα τοῦ ἐνός ποιητικὴν τε καὶ συνεκτικὴν πρόοδον πολλοὶ ὁ εἷς, κατὰ δὲ τὴν εἰς τὸν ἕνα τῶν πολλῶν ἐπιστρεπτικὴν τε καὶ χειραγωγικὴν ἀναφορὰν τε καὶ πρόνοιαν, ὡς περ εἰς ἀρχὴν παντοκρατορικὴν ἢ κέντρον τῶν ἐξ αὐτοῦ εὐθειῶν τὰς ἀρχὰς προεληφθῶς³ καὶ ὡς πάντων συναγωγός, εἷς οἱ πολλοί. Μοῖρα οὖν ἐσμεν καὶ λεγόμεθα Θεοῦ διὰ τὸ τοὺς τοῦ εἶναι ἡμῶν λόγους ἐν τῷ Θεῷ προϋφαστάναι· βέυσαντες δὲ ἀνωθεν πάλιν λεγόμεθα διότι μὴ καθ' ὄν γεγενήμεθα λόγον τὸν ἐν τῷ Θεῷ πρόβντα κενιήμεθα. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐστὶν εὐμαρὲς τῷ εὐσεβῶς ἐπιβάλλειν τοῖς τῶν ὄντων λόγοις δεδιδαγμένῳ τὸν περὶ τούτου λόγον διεξελεῖν. Εἰ γὰρ οὐσία τῆς ἐν ἐκάστῳ ἀρετῆς ὁ εἷς ὑπάρχειν Λόγος τοῦ Θεοῦ μὴ ἀμφιθέβληται — οὐσία γὰρ πάντων τῶν ἀρετῶν αὐτός ἐστιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὡς γέγραπται· *Ὁς ἐγενήθη ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ σοφία, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις, ἀπολύτως ταῦτα* (125 a) δηλαδὴ ἐπ' αὐτοῦ λεγόμενα ἔχων, ὡς αὐτοσοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγιότης ὢν, καὶ οὐχ ὡς ἐφ' ἡμῶν προσδιωρισμένως, οἷον ὡς σοφὸς ἄνθρωπος, ἢ δίκαιος ἄνθρωπος, — πᾶς δηλονότι ἄνθρωπος ἀρετῆς καθ' ἕξιν παγίαν μετέχων ἀναμφηρίστως Θεοῦ μετέχει τῆς οὐσίας τῶν ἀρετῶν, ὡς τὴν κατὰ

animum igitur locus dignorum tali beatitudine Deus est, secundum quod scriptum est: *Esto mihi in Deum protectorem et in locum munitum salvandi me^m.* Apud quem firmiter omnium rationes fixæ sunt, per quas etiam cognoscere omnia ante generationem eorum dicitur merito in ipso et apud ipsum existentibus per ipsam veritatem omnibus, etsi ea omnia et quæ sunt et quæ futura sunt, non simul suis causis ut cognita sunt a Deo, in essentiam adducta sunt, sed singula quæque opportuno tempore secundum Creatoris sapientiam pulchre juxta eorum causas creata sunt, et per se esse operatione accipiunt; quoniam ipse quidem semper secundum operationem est Creator, ea vero potentia quidem sunt, operatione autem nondum; quia neque possunt horum simul esse infinitum et finita, neque ulla ratio approbare manifestabitur horum simul esse valens essentiam et superessentiale; et in id ipsum ducere mensum immensum, et ei quod in habitu est quod caret habitudine, et quod nullam habet in se categoriæ speciem affirmatam et per omnes eas, categoriarum videlicet, species constituto. Omnia enim quæ creata sunt secundum essentiam et generationem omnino in omnibus affirmantur per formas, et existentibus eorum quæ extrinsecus sunt circa eam rationibus continentur. Sublata itaque summa et abdicativa Verbi theologia, secundum quam neque dicitur neque intelligitur, neque est omnino quid alicui cognitorum merito superessentiale, neque a quodam ullo modo in aliquo participatur, multæ causæ una causa est, et una multæ. Nam secundum bonam ac pulchram in ea quæ sunt unius et factricem et continuatricem processionem multæ una; per vero in unum multorum conversoriam et manuetricem relationem et providentiam, velut in principium omnipotens aut centrum reclarum ex eo linearum principia perambians, et sic omnes congregans, una multæ. Pars igitur sumus et dicimur Dei, eo quod essentiæ nostræ rationes in Deo præsubstitutæ sint; fluentes vero desursum iterum dicimur, eo quod non secundum in Deo præsubsistentem causam per quam facti sumus moti fuimus. Secundum alterum quoque modum facile est pie amare eorum quæ sunt causam erudito de hoc rationem percurrere. Si enim essentiam unicuique virtutis unum subsistere Dei Verbum non dubitatur (nam essentia omnium virtutum ipse est Dominus noster et Deus Jesus Christus, sicut scriptum est: *Qui factus est nobis a Deo sapientia et justitia et sanctificatio et redemptioⁿ,* profecto hæc quæ dicta sunt absolute in seipso habet jure qui est per se sapientia et justitia et sanctitas, et non sicut in nobis cum definitione, verbi gratia, sicut sapiens homo aut justus homo): omnis profecto homo virtutem secundum habitum

^m Psa!. xxx, 3, ⁿ I Cor. i, 30.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ ἐμμέτρῳ τὸ ἄμμετρον ed. Gal. ¹ οὐτ' ἐννοεῖται ed. Gal. ² ἄλλων ed. Gal. ³ προεληφθῶς ed. Gal.

fixum participans, sine ambiguitate Deum participat, A
essentiam virtutum veluti naturalis semen boni
fideliter per voluntatem colens, et id ipsum osten-
dens principio finem et principium fini, magis vero
id ipsum principium esse et finem, quasi securus
Deum constituens concionator; siquidem universæ
rei principium et finem qui in seipso videt, subsi-
stere credit: principium quidem, quasi inde acci-
piens et essentiam per participationem naturale
bonum; finem vero veluti per cognitionem ipsius
principii et appetitum, laudabilem, ad ipsum sine
errore ducentem cum festinatione perficiens cur-
sum, per quem fit Deus, ex Deo Deus esse acci-
piens; merito secundum imaginem naturali bono,
voluntate, per virtutes addens similitudinem per
insitam ad proprium principium ascensionem et
familiaritatem. Et impletur de cætero in ipso apo-
stolicus sermo, dicens: *In ipso enim vivimus et mo-
vemur et sumus*^o. Fit enim in Deo per excellentiam
ante-existentem in Deo essentiæ rationem non
corrumpens, et movetur in Deo secundum præce-
dentem in Deo bene esse rationem, per virtutes
operans, et vivit in Deo secundum præcedentem in
Deo semper esse rationem. Hic quidem jam secun-
dum impassibilem valde habitum id ipsum sibimet
et incommotabilis est; in futuro vero sæculo secun-
dum datam theosin, id est deificationem, prædi-
ctas in Deo antecedentes causas, magis autem
Deum, in quo causæ honorum præfixæ sunt, in
charitate amans et salutaturus; et est pars Dei, ut
est per essentiæ suæ in Deo rationem, et ut bonus
per bene essendi in Deo rationem, et ut Deus per
semper essendi rationem, merito eas honorans et
secundum eas operans, et per eas seipsum qui-
dem Deo soli per totum inserens: Deum vero
solum sibimet per totum et imaginans et formans,
ita ut et ipse sit gratia et vocetur Deus, et Deus
sit condescensione et per se vocetur homo, et
mutuo in hoc affectu ostendatur virtus, quæ et
hominem Deo per divinum amorem deificat, et
Deum homini per humanum amorem inhumanat,
et facit per bonam conversionem Deum quidem
hominem per hominis deificationem, et hominem
Deum per Dei inhumanationem. Vult enim semper
et in omnibus Dei Verbum et Deus sua incorpo-
ratione operari mysterium. Qui vero suum relin-
quens principium pars Dei constitutus per exsi-
stentem in ipso virtutis rationem secundum reddi-
tam causam ad id quod non est irrationabiliter
fertur, recte desursum defluere dicitur, non ad
suum principium et causam, a qua et in qua et
per quam factus est, motus; et est in meatu insta-
bili et inordinatione fluxili animæ et corporis a
non errante et similiter habente causa, ad id quod

^o Act. xvii, 28.

VARIÆ LECTIONES.

⁶ τὸ non habet ed. Gal. ⁷ φύσει non habet ed. Gal. ⁸ διαγύσας ed. Gal. ⁹ τὸ ed. Gal. ¹⁰ ἀναν-
θρώπησιν ed. Gal.

φύσιν σποράν τοῦ ἀγαθοῦ γνησίως κατὰ προαίρεσιν
γεωργήσας καὶ ταυτὸν δείξας τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος, καὶ
τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει, μᾶλλον δὲ ταυτὸν ἀρχὴν οὔσαν
καὶ τέλος, ὡς ἀνόθευτος Θεοῦ τυγχάνων συνήγορος,
εἴπερ παντὸς πράγματος ἀρχὴ καὶ τέλος ὁ ἐπ' αὐτῷ
σκοπὸς ὑπάρχειν πεπίστευται, τὴν μὲν ὡς ἐκεῖθεν
εἰληφῶς πρὸς τῷ εἶναι καὶ τὸ κατὰ μέθεξιν φύσει⁶
ἀγαθόν, τὸ δὲ ὡς κατ' αὐτὴν γνώμη τε καὶ προαιρέ-
σει τὸν ἐπαινετὸν καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπλανῶς ἄγοντα
ἐξανύσας⁸ δρόμον διὰ σπουδῆς, καθ' ὃν γίνεται Θεός,
ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ Θεὸς εἶναι λαμβάνων, ὡς τῷ⁷ κατ'
εἰκόνα φύσει καλῶ καὶ προαιρέσει τὴν δι' ἀρετῶν
προσθεὶς ἕξομοίωσιν, διὰ τῆς ἐμφύτου πρὸς τὴν
ἰδίαν ἀρχὴν ἀναβάσειός τε καὶ οἰκειότητος. Καὶ πλη-
ροῦται λοιπὸν καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ
φάσκον· *Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ
ἐσμέν*. Γίνεται γὰρ ἐν τῷ Θεῷ διὰ προσοχῆς, τὸν ἐν
τῷ Θεῷ προόντα τοῦ εἶναι λόγον μὴ παραφθείρας,
καὶ κινεῖται ἐν τῷ Θεῷ κατὰ τὸν προόντα ἐν τῷ Θεῷ
τοῦ εἶναι λόγον, διὰ τῶν ἀρετῶν ἐνεργούμενας,
καὶ ζῆ ἐν τῷ Θεῷ κατὰ τὸν προόντα ἐν τῷ Θεῷ τοῦ
αἰεὶ εἶναι λόγον. Ἐντεῦθεν μὲν ἤδη κατὰ τὴν ἀπα-
θεστάτην ἕξιν ταυτὸν ἑαυτῷ καὶ ἀκίνητος ὢν, ἐν δὲ
τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατὰ τὴν δοθησομένην (125 b)
θέωσιν τοὺς εἰρημένους καὶ ἐν τῷ Θεῷ προόντας
λόγους, μᾶλλον δὲ τὸν Θεόν, ἐν ᾧ οἱ λόγοι τῶν καλῶν
πεπήγασιν, ἀγαπητικῶς στέργων καὶ ἀσπαζόμενος·
καὶ ἔστι μοῖρα Θεοῦ, ὡς ὢν, διὰ τὸν ἐν τῷ Θεῷ τοῦ
εἶναι αὐτοῦ λόγον, καὶ ὡς ἀγαθός, διὰ τὸν ἐν τῷ
Θεῷ τοῦ εἶναι αὐτοῦ λόγον, καὶ ὡς Θεός, διὰ τὸν
ἐν τῷ Θεῷ τοῦ αἰεὶ εἶναι αὐτοῦ λόγον, ὡς τούτους
τιμήσας καὶ κατ' αὐτοὺς ἐνεργήσας, καὶ δι' αὐτῶν
ἑαυτὸν μὲν τῷ Θεῷ μόνῳ δι' ὄλου ἐνθέμενος, τὸν δὲ
Θεὸν μόνον ἑαυτῷ δι' ὄλου ἐντυπώσας τε καὶ μορ-
φώσας, ὥστε καὶ αὐτὸν εἶναι τε χάριτι καὶ καλεῖ-
σθαι Θεόν, καὶ τὸν Θεὸν εἶναι τε συγκαταβάσει καὶ
κλεισθαι δι' αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ τῆς ἀντιιδιομέ-
νης ἐπὶ τούτῳ διαθέσειος δειχθῆναι τὴν δύναμιν, τὴν
καὶ τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ θεοῦσαν διὰ τὸ φιλόθεον,
καὶ τὸν Θεὸν τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τὸ φιλόανθρωπον ἀν-
θρωπίζουσαν καὶ ποιούσαν κατὰ τὴν καλὴν ἀντι-
στροφὴν, τὸν μὲν Θεὸν ἄνθρωπον, διὰ τὴν τοῦ ἀν-
θρώπου θέωσιν, τὸν δὲ ἄνθρωπον Θεόν, διὰ τὴν τοῦ
Θεοῦ ἀνθρώπησιν⁹. Βούλεται γὰρ αἰεὶ καὶ ἐν πάσιν
D ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ Θεός τῆς αὐτοῦ ἐνσωματώ-
σεως ἐνεργεῖσθαι τῇ μυστήριον. Ὅστις δὲ τῆς ἰδίας
ἀφόμενος ἀρχῆς μοῖρα τυγχάνων Θεοῦ διὰ τὸν ἐν
αὐτῷ τῆς ἀρετῆς ὄντα λόγον κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν
αἰτίαν πρὸς τὸ μὴ ὄν παραλόγως φέρεται, εἰκότως
ἀνωθεν βεῦσαι λέγεται, μὴ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν τε
καὶ αἰτίαν καθ' ἣν καὶ ἐφ' ἣ καὶ δι' ἣν γεγένηται
κινηθεὶς, καὶ ἔστιν ἐν ἀστάτῳ περιφορᾷ καὶ ἀταξίᾳ
δεινῇ ψυχῆς τε καὶ σώματος, τῆς ἀπλανοῦς καὶ
ῥασαύτως ἐχοῦσης αἰτίας τῇ πρὸς τὸ (126 a) χεῖρον

ἐκουσίῳ βροτῇ τὴν ἀποτυχίαν ἑαυτοῦ καταπραξάμε-
νας. Ἐφ' οὗ καὶ τὸ βεῦσαι κυρίως λεχθεῖται ἂν ὅτι⁹
ἐπ' αὐτῷ κειμένης τῆς πρὸς Θεὸν ἀδηρίτως τὰς τῆς
ψυχῆς βάσεις ποιεῖσθαι δυναμένης ἐξουσίας, τὸ χει-
ρον καὶ μὴ ὄν τοῦ κρείττονος καὶ ὄντος ἐκὼν ἀντηλ-
λάξατο.

Τούτους δὲ οὖς ἔφην τοὺς λόγους ὁ μὲν Ἀρεοπα-
γίτης ἅγιος Διονύσιος προορισμοὺς καὶ θεῖα θελή-
ματα καλεῖσθαι ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει.
Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ περὶ Πάνταινον τὸν γενόμενον
καθηγητὴν τοῦ Στρωματέως μεγάλου Κλήμεντος
θεῖα θελήματα τῇ Γραφῇ φίλον καλεῖσθαι φασί.
Ὅθεν ἐρωτηθέντες ὑπὸ τινῶν τῶν ἔξω παιδευσιν
γαύρων, πῶς γινώσκουσιν τὰ ὄντα τὸν Θεὸν δοξάζου-
σιν οἱ Χριστιανοί, ὑπειληφότων ἐκείνων, νοερῶς τὰ
νοητά, καὶ αἰσθητικῶς τὰ αἰσθητά, γινώσκουσιν αὐ-
τὸν τὰ ὄντα ἀπεκρίναντο, μήτε αἰσθητικῶς τὰ αἰ-
σθητά, μήτε νοερῶς τὰ νοητά. Οὐ γὰρ εἶναι δυνατὸν
τὸν ὑπὲρ τὰ ὄντα κατὰ τὰ ὄντα τῶν ὄντων ἀντιλαμ-
βάνεσθαι¹⁰· ἀλλ' ὡς ἴδια θελήματα γινώσκουσιν αὐτὸν
τὰ ὄντα φάμεν, προσθέντες καὶ τοῦ λόγου τὸ εὐλο-
γον. Εἰ γὰρ θελήματι τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ οὐδεὶς
ἀντερεῖ λόγος, γινώσκουσιν δὲ τὸ ἴδιον θέλημα τὸν Θεὸν
εὐσεβῆς τε λέγειν ἀεὶ καὶ δίκαιόν ἐστιν, ἕκαστον δὲ
τῶν γεγονότων θέλων πεποίηκεν, ἄρα ὡς ἴδια θελή-
ματα ὁ Θεὸς τὰ ὄντα γινώσκει, ἐπειδὴ καὶ θέλων τὰ
ὄντα πεποίηκεν. Ἐντεῦθεν δὲ ὀρμώμενος ἔγωγε
οἶμαι κατὰ τούτους εἰρησθαι τῇ Γραφῇ τοὺς λόγους,
τὸ, Ἐγνων σε παρὰ πάντας, πρὸς Μωϋσῆν, καὶ
περὶ τινῶν τὸ, Ἐγὼ Κύριος (126 b) τοὺς ὄντας C
αὐτοῦ, « καὶ πάλιν πρὸς τινὰς τὸ, Οὐκ οἶδα ὑμᾶς·
ὡς ἕκαστον δηλονότι ἢ κατὰ τὸ θέλημα καὶ τὸν λό-
γον, ἢ παρὰ τὸ θέλημα καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ προ-
αιρετικῆ¹¹ κίνησις τῆς θείας ἀκουῶσαι φωνῆς παρ-
εσκεύασε.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν θεοφόρον τοῦτον ἄνδρα
οἶμαι νοήσαντα εἰπεῖν, « ἐπειδὴν τὸ θεοσιδὲς τοῦτο
καὶ θεῖον, τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οἰκείῳ
προσμίξωμεν, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθη πρὸς τὸ ἀρχέτυ-
πον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔφεσιν· » ὁμοῦ τε καὶ κατὰ ταυ-
τὸν διὰ τῶν μικρῶν τούτων ῥημάτων τοῦ ποτὲ τοῦτό
τι τῶν ὄντων ἐφθακέναι τὸ μέτρον ὄλεσθαι διδασκα-
λικῶς ἀπάγοντα τοὺς νομίζοντας, καὶ τὸν τοῦ πῶς D
μοῖρὰ ἐσμεν Θεοῦ λόγον παραδηλοῦντα, καὶ τὴν
μέλλουσαν τῆς μακαρίας λήξεως ἰδιότητα αἰνιττό-
μενον, καὶ πρὸς τὴν ἀσειστον αὐτῆς καὶ ἀκλόνητον
καὶ οὐδαμοῦ μεταπίπτουσαν ἀπόλαυσιν παρορμῶντα
τοὺς ἐπὶ τούτῳ δι' ἐλπίδος καθαιρομένους καὶ σπεύ-
δοντας. Ἥδει γὰρ, ὡσεὶ πρὸς ὃ ἔχομεν οὐσίαν τε καὶ
λόγῳ τὰς ἐμφάσεις κατὰ λόγον καὶ φύσιν εὐθυπορή-

⁹ Exod. xxxiii, 17. ¹⁰ II Tim. ii, 19. ¹¹ Matth. vii, 23.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ διότι ed. Gal. ¹⁰ λαμβάνεσθαι ed. Gal. ¹¹ προαιρετικῶς ed. Gal.

NOTÆ.

(d) Verte sine offensione. (Gale.)

(e) Verte et Pantænus, qui magister fuit Clementis magni Stromatei. (Gale.)

A malum est voluntario momento expulsionem suam
peragens. Ex quo et fluere proprie dicitur, eo quod
in se motæ ad Deum (d) inseparabiliter animæ gres-
sus faciendo valido potentia, quod deterius est et
quod non est pro meliori volens mutavit.

Has autem quas dixeram rationes ipse quidem
Aeropagita sanctus Dionysius prædestinationes et
divinas voluntates vocari a divina Scriptura nos
edocet. Similiterque et (e) qui sint circa Pantænum
magni Clementis amicum, qui factus est magister
Stromatei, divinas voluntates a Scriptura vocari
dicunt, inde interrogati a quibusdam superbis in
eorum eruditione quæ extrinsecus sunt, quomodo
cognoscere ea quæ sunt Deum æstimant Christiani,
suscipientibus illis intellectualiter intelligibilia et
sensualiter sensibilia eum cognoscere ea quæ sunt.
Respondemus neque sensualiter sensibilia, neque
intellectualiter intellectualia. Non enim esse possi-
bile est, ut ostendit ratio, eum qui est super ea
quæ sunt, per ea quæ sunt, ea quæ sunt accipere;
sed sicut suas voluntates cognoscere eum dicimus
ea quæ sunt, addentes etiam ex causa ratiocinatio-
nem; si enim voluntate omnia fecit, et nulla con-
tradicit, ratio cognoscere autem suam voluntatem
Deum, semper pium dicere et justum est, unum-
quodque vero eorum quæ facta sunt volens fecit;
igitur ut suas voluntates Deus cognoscit ea quæ
sunt, quoniam et volens ea quæ sunt fecit. Hinc
et ego aspiciens censeo secundum has dixisse Scri-
pturam rationes hoc: *Cognoscebam te super om-
nes* P, ad Moysem; et de quibusdam hoc: *Cognovit
Dominus qui sunt sui* Q; et iterum hoc ad quosdam:
Non novi vos R. Sic profecto unumquemque aut se-
cundum voluntatem et rationem, aut contra volun-
tatem et rationem Dei voluntarius motus divinam
audire vocem præparavit.

Hæc et hujusmodi deiferum nunc virum arbitror
intelligentem dicere, « cum deiforme hoc et divinum
nostrum animum et rationem proprio admiscebi-
mus, et imago revertetur ad principale exemplar,
cujus non habet appetitum. » Ac per hoc similiter,
per pauca hæc verba, quodcumque aliquando, eo-
rum quæ sunt tetigisse mensuram arbitantes æsti-
mandum doctrinaliter retrahere, et rationem, quo-
modo pars Dei sumus, declarare, et futuram beatæ
quietis proprietatem insinuasse, et ad immobilem
ipsius, et quietem, et nullo modo cadentem fru-
ctum incitasse in ea quæ in hoc est spe purgatos
et festinantes. Oportebat enim, quemadmodum ad
hoc habemus et in essentia et ratione notiones, per
rationem et naturam recte quidem ingredi simple

ordine. et nos sine omni qualicumque quaestione, circa quam solam et peccare est et falli, deiformiter, quantum possibile est, omnia cognoscemus. Non jam per ignorantiam ab eo, qui circa ea est, motu detenti, merito magno animo et rationi, et spiritui nostrum animum et rationem et spiritum, magis autem toti Deo totos nos ipsos, veluti (f) principali exemplo imago, accedentes, sicut etiam in sermone qui est de grandine edocet, sic dicens : « Et nos quidem ineffabilis lux accipiet, et sanctæ ac regalis contemplatio Trinitatis illuminantis planius et purius et totius toti animo mistæ, quam etiam solam regnum cælorum ego pono, » cum delectatione delectatur et lætatur, ut his quæ sunt ipsius audax conjugam quæ mea sunt, omnis creatura rationalis angelorum et hominum, quicumque nullam secundum motum qui ad finem est naturaliter compactarum eis divinarum rationum ab ipso Creatore per negligentiam corruperunt, magis autem se ipsos temperanter salvaverunt, totos inconversibiliter, utpote divinæ organa naturæ, et esse et futuros esse scientes, quos per totum totus (g) circumspirans Deus in modum animæ, veluti membra corporis compacta et optima Domino factos ad voluntatem tractat, et propria implet gloria et beatitudine, vitam dans et donans æternam atque ineffabilem, et omnibus modis universa liberam cognitione constitutæ proprietatis præsentis, et per corruptionem constitutæ vitæ. Quam videlicet vitam æternam non aer inspirans, neque sanguinis rivuli hepate fluentes constituunt, sed Deus totus totis participatus, et animæ in modum ad corpus animæ et per mediam animam ad corpus factus, sicut novit ipse, ut ea quidem inconversibilitatem accipiat, illud vero immortalitatem, et totus homo deificetur per inhumanati Dei gratiam deificantis; totus quidem homo manens secundum animam et corpus per naturam, et totus factus Deus secundum animam et corpus per gratiam, et convenientem sibi per totum divinam beatæ gloriæ claritatem, postquam nihil est ad intelligendum lucidius aut excelsius. Quid enim θεώσεως, id est deificatione dignis amabilius, per quam Deus diis factis unitus omnino universitatem suam facit per bonitatem? Ac per hoc delectationem et passionem et gaudium bene nominaverim talem statum qui est per divinam notitiam et consequentem se lætitiæ fructum: delectationem quidem merito, dum sit finis naturalium operationum. Sic enim delectationem definiunt; passionem vero veluti extendentem virtutem et ad id quod facit id quod patitur inducentem, secundum redditam aeris ad lucem et ad ignem ferri paradigmaticam causam, et credibilem natu-

Α σαιμεν¹² ἀπλή προσβολή, καὶ ἡμεῖς, πίστεως τῆς οἰασοῦν ζητήσεως χωρὶς, περὶ ἣν μόνην ἐστὶ τὸ πταίειν καὶ σφάλλασθαι, θεοειδῶς κατὰ τὸ ἐφικτὸν τὰ πάντα εἰσόμεθα, μηκέτι δι' ἄγνοιαν τῆς περὶ αὐτὰ κινήσεως ἀντεχόμενοι, ὡς νοὶ τῷ μεγάλῳ καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον καὶ πνεῦμα, μᾶλλον δὲ ὄλῳ Θεῷ ὅλους ἑαυτοὺς ὡς ἀρχετύπῳ εἰκότι προσχωρήσαντες. Καθὼς καὶ ἐν τῷ περὶ χαλάζης λόγῳ διέξεισιν, οὕτως ἐφάσκειν· « Καὶ τοὺς μὲν (127 a) τὸ ἀφραστον φῶς διαδέξεται, καὶ ἡ τῆς ἀγίας καὶ βασιλικῆς θεωρίας Τριάδος ἐλλαμπύσης τρανότερόν τε καὶ καθαρώτερον, καὶ ὄλης ὄλῳ νοὶ μιγνυμένης, ἣν δὴ καὶ μόνην βασιλείαν οὐρανῶν ἐγὼ τίθημι, » ἥνλικα ἡδονῇ ἡδεται καὶ ἀγάλλεται, ἵνα τοῖς αὐτοῦ τολμήσας συνάψῃ τὰ ἑαυτοῦ, Β πᾶσα κτίσις λογικῆ ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, ὅσοι μηδένα τῶν πρὸς τὸ τέλος κατὰ τὴν κίνησιν φυσικῶς συνηρμοσμένων αὐτοῖς θεῶν λόγων παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἐξ ἀπροσεξίας παρέφθειραν, διεσώσαντο δὲ μᾶλλον σωφρόνως ἑαυτοὺς ὅλους καὶ ἀπαρτρέπτους, ὡς θείας ὄργανα φύσεως, καὶ ὄντας καὶ γενησομένους εἰδότες, οὗς δι' ὄλου ὄλος περιφύς ὁ Θεὸς τρόπον ψυχῆς, ὡς περὶ μέλη σώματος ἄρτια καὶ εὐχρηστα τῷ Δεσπότῃ γενησομένους, πρὸς τὸ δοκοῦν μεταχειρίζεται, καὶ τῆς οἰκείας πληροῦ δόξης τε καὶ μακαριότητος, ζωὴν διδοὺς καὶ χαρίζομενος τὴν αἰδιὸν τε καὶ ἀνεκκλάητον, καὶ παντάπασιν παντὸς ἐλευθέραν γνωρίσματος συστατικῆς ιδιότητος τῆς παρούσης καὶ διὰ φθορᾶς¹³ συνιστάμενης ζωῆς, ἣν οὐκ ἀήρ εἰσπνεόμενος, οὐδ' αἵματος ὄχετοῖ τοῦ ἥπατος ἀπορρέοντες συνιστῶσιν, ἀλλὰ Θεὸς ὄλος ὄλοις μετεχόμενος, καὶ ψυχῆς τρόπον πρὸς σῶμα τῇ ψυχῇ, καὶ διὰ μέσης ψυχῆς πρὸς σῶμα γινόμενος, ὡς οἶδεν αὐτὸς, ἐν ἧ μὲν ἀτρεψίαν δέξεται, τὸ δὲ ἀθανασίαν, καὶ ὄλος ἄνθρωπος θεωθῆ τῇ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ χάριτι θεουργούμενος, ὄλος μὲν ἄνθρωπος μένων κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα διὰ τὴν φύσιν, καὶ ὄλος (127 b) γινόμενος Θεὸς κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῷ διόλου θεῖαν τῆς μακαρίας δόξης λαμπρότητα, μεθ' ἣν οὐκ ἔστι τι ἐπινοῆσαι λαμπρότερον ἢ ὑψηλότερον. Τί γὰρ θεώσεως τοῖς ἀξίοις ἐρασμιώτερον, κατ' ἣν ὁ Θεὸς θεοῖς γενομένοις ἐνούμενος τὸ πᾶν ἑαυτοῦ ποιεῖται δι' ἀγαθότητα; Διὸ καὶ ἡδονὴν καὶ πείσιν Δ καὶ χαρὰν καλῶς ὠνόμασαν τὴν τοιαύτην κατάστασιν, τὴν τῇ θεῖα κατανοήσει καὶ τῇ ἐπομένῃ αὐτῇ τῆς εὐφροσύνης ἀπολαύσει, ἡδονὴν μὲν, ὡς τέλος οὖσαν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν (οὕτω γὰρ τὴν ἡδονὴν ὀρίζονται), πείσιν δὲ ὡς ἐκστατικὴν δύναμιν, πρὸς τὸ ποιοῦν τὸ πάσχον ἐνάγουσαν, κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν τοῦ ἀέρος πρὸς τὴν φῶς καὶ τοῦ πυρὸς πρὸς τὸν σίδηρον¹⁴ παραδειγματικὴν αἰτίαν, καὶ πείθουσαν φυσικῶς καὶ ἀληθῶς μὴ ἄλλο τι εἶναι

VARIÆ LECTIONES.

¹² εὐθυπορήσαι μὲν ed. Gal. Ab eadem absunt verba κατὰ φύσιν. ¹³ διαφθορᾶς cod. Gud. ¹⁴ τὸ πῦρ τοῦ σιδήρου ed. Gal.

NOTÆ.

(f) Verte principali exemplari icongm, permittentis ed. (Gale.)

(g) Verte complectens. (Gale.)

παρὰ τοῦτο ¹⁵ τῶν ὄντων κεφάλαιον, ἢ τὸ ἀπαθὲς ἀ
 δεόντως ἀκολουθεῖ, χαρὰν δὲ ὡς μηδὲν ἔχουσαν
 ἀντικείμενον μήτε παρελθόν μήτε μέλλον. Τὴν χαρὰν
 γὰρ φασὶ ¹⁶ μήτε λύπην ἐπίστασθαι παρελθοῦσαν,
 μήτε τὸν ἐκ φόβου κόρον ἐπιδέχεσθαι προσδοκώμε-
 νον, ὡς περ ἡ ἡδονή. Ὅθεν καὶ ὡς ἐνδεικτικὴν προσ-
 ηγορίαν τῆς μελλούσης ἀληθείας ὑπάρχουσαν τὴν
 χαρὰν ἐκύρωσαν πανταχοῦ οἱ τε θεόπνευστοι λόγοι
 καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν τὰ θεῖα σοφισθέντες μυστήρια Πα-
 τέρης ἡμῶν. Εἰ τοίνυν ὡς ἐν ἐπιδρομῇ, κατ' ἐμὲ
 φάναι τὸν μικρὸν, φυσικῶς τε καὶ Γραφικῶς ¹⁷ καὶ
 Πατρικῶς δέδεικται, ὡς οὐδὲν τῶν γεννητῶν ¹⁸ πώ-
 ποτε κινούμενον ἔσται, οὐδὲ τῆς (128 a) ἐπ' αὐτὸ ¹⁹
 κατὰ τὸν θεῖον σκοπὸν ἐπελάβετο λήξεως, πρὸς δὲ
 τούτοις καὶ ὡς ἀμήχανον τῆς ἐν τῷ Θεῷ μονιμότητος
 τῶν ἀξιουμένων παρεγκλιθῆναι τὸ βᾶσιμον. Πῶς γὰρ
 ἔστι δυνατόν, ἵνα τοῖς εἰρημένοις μικρὰν τινα πρὸς
 βεβαίωσιν τὴν ἐκ λογισμῶν δῶμεν βοήθειαν, τοὺς
 ἅπασι ἐν τῷ Θεῷ ὑπαρκτικῶς γενομένους τὸν ὑβρι-
 στήν κατὰ τὴν ἔφεισιν ὑποδέξασθαι κόρον, παντὸς
 κόρου κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τε καὶ ὄρον ὀρέξεως τυγ-
 χάνοντος σθεστικῶς, καὶ κατὰ δύο συνισταμένου ²⁰
 τρόπους. Ἡ γὰρ τὰ ὑποκείμενα ὡς μικρὰ περιγρά-
 φουσα ἡ ὄρεξις σθέννυται, ἢ ἀτιμάζουσα ὡς αἰσχρά
 τε καὶ εἰδεχθῆ βδελύσσεται, ὑφ' ὧν ὁ κόρος γίνε-
 σθαι πέφυκεν. Ὁ δὲ Θεὸς φύσει ὑπάρχων ἀπειρός τε
 καὶ τέλει ἐπιτείνειν μᾶλλον τῶν ἀπολαυόντων αὐτοῦ
 διὰ τῆς μετοχῆς πρὸς τὸ ἀόριστον τὴν ὄρεξιν πεφυ-
 κεν. Εἰ δὲ τοῦτ' ἀληθές, ὡς περ οὖν καὶ ἔστιν, οὐκ
 ἦν ἄρα ἡ λεγομένη ἐνάς τῶν λογικῶν ²¹, ἥτις κόρον
 λαβοῦσα τῆς ἐν τῷ Θεῷ μονιμότητος ἐμερίσθη, καὶ
 τῷ οἰκείῳ σκεδασμῷ τὴν τοῦ κόσμου τούτου γένε-
 σιν συνεισέγαγεν, ἵνα μὴ τὸ ἀγαθὸν ἐμπεριγραπτόν
 ποιῶμεθα καὶ ἄτιμον, ὡς κόρον τινὲ περιοριζόμενον
 καὶ στάσεως αἴτιον γινόμενον ἐκαίνοις, ὧν τὴν ἔφε-
 σιν ἀκίνητον κρατεῖν οὐ δεδύνηται ²². Καὶ μάτην
 λοιπὸν τινες ταύτην θεσπίζουσιν, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ,
 τὰ μὴ ὄντα πλαττόμενοι, καὶ τὸ δὴ τούτου βαρύτε-
 ρον, καὶ τοῦ μακαρίου τούτου πατρὸς ὡς ταῦτα φρο-
 νοῦντος καταφευδόμενοι, ἐφ' ὧ μὴ μόνον αὐτοῦ ἐκ
 προτέρου εἶδους ζωῆς τὰς ψυχὰς εἰς σώματα ἐλθεῖν
 ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν προγεγονότων (128 b) κκκῶν
 φρονεῖν ²³ ἐπ' ἀδείας δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἄλλους
 ἀπατῆν οὕτως ἔχειν εὐλόγως ἐπιχειρεῖν διὰ τῆς τῶν
 προσώπων ἀξιοπιστίας, οὐ καλῶς οὐδ' ὀσίως πράτ-
 τοντας, ἀλλ' ἐκείνους ἔχοντας ἀφέντες ὡς ἔχουσιν
 αὐτοὶ εὐσεβῶς ἡμεῖς τὸν νοῦν τοῦ διδασκάλου πρὸς
 τοῖς εἰρημένοις καὶ κατ' ἄλλον σκοπήσομεν ²⁴ τρόπον.
 neque bene neque sancte agentes, sed illos qui sic
 magistri cum his quæ dicta sunt etiam per alium

οὐκ οἶμαι τῆς ἀνθρωπίνης αὐτὸν γενέσεως ἐνταῦ-

raliter ac vere, neque aliud quid esse, præter hoc
 eorum quæ sunt capitulum (hoc est consummatio-
 nem), quam impassibilitas opportune sequitur;
 gaudium quoque jure, dum nihil habeat contrapo-
 situm, neque præteritum neque futurum; gaudium
 enim dicunt neque tristitiam nosse præteritam,
 neque ex timore satietatem accepturum iri spectan-
 dam, sicut delectatio. Unde etiam veluti demon-
 strativam appellationem futuræ veritatis subsisten-
 tem decreverunt ubique et a Deo inspirati sermones
 et ex eis divina sapientes mysteria Patres nostri.
 Itaque quemadmodum in transitu apparet per me
 paululum, et naturaliter et per Scripturam (h) et
 Patres ostensum est, quomodo nullum eorum quæ
 facta sunt, unquam sistit motu, neque in se secun-
 dum divinam speculationem accepit quietem, cum
 his quoque, quomodo impossibile est in Deo per-
 mansionis dignorum reprehendi firmitatem. Quo-
 modo enim est possibile, ut his quæ dicta sunt
 parvum quoddam ad confirmationem ex ratiocina-
 tionibus demus adiutorium, semel in Deo substan-
 tialiter factos ingrati per desiderium accepisse
 satietatem, dum omnis satietas, secundum suam
 rationem et definitionem constituta desiderium
 exstinguat, et secundum duos constituatur modos.
 Aut enim quæ subjecta sunt veluti parva circum-
 scribens desiderium exstinguat, aut spernens veluti
 turpia ac deformia abominatur, ex his satietas fieri
 consuevit. Deus vero natura subsistens infinitus ac
 pretiosus extendere magis fruentium se per parti-
 cipationem ad id quod infinitum est, desiderium
 consuevit. Si autem hoc verum, sicut et est, non
 erat igitur illa, quæ dicta est, unitas rationabi-
 lium, quæ satietatem accipiens perseverantiæ, quæ
 in Deo, partita est, et ex propria discissione mundi
 hujus generationem cointroduxit; ne optimum
 bonum circumscriptum faciamus et vile, veluti sa-
 tietate quadam circumfinitum, et seditionis causam
 factam illis, quorum desiderium, id quod incom-
 mutabile est, tenere non potuit (i). Et ne vanitatem
 talem quidam de cætero adorent, ut mihi videtur,
 ea quæ non sunt fingentes, et quod eo gravius, bea-
 tum hunc Patrem, veluti talia sapientem, calum-
 nientur, in quo non solum se ex priori specie
 vitæ animas in corpora venire in ultionem eorum
 quæ ante perpetrata sunt malorum dicentes conse-
 quenter possunt, sed et alios seducere sic habere
 rationabiliter conando per personarum probitatem,
 habent habere dimittentes, nos ipsi pie intellectum
 contemplabimur modum.

Non arbitror igitur humanæ eum generationis

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ τοῦ τὸ ed. Gal. ¹⁶ φασὲν ed. Gal. ¹⁷ τε καὶ Γραφικῶς non habet ed. Gal. ¹⁸ γεννητῶν ed. Gal.
¹⁹ αὐτῷ ed. Gal. ²⁰ συνιστάμενον ed. Gal. ²¹ πολιτικῶν cod. Gud. ²² οὐδὲ δύνηται ed. Gal. ²³ φωνεῖν
 ed. Gal. ²⁴ σκοπήσομεν ed. Gal.

NOTE.

(h) Vocula et desideratar in ed. Gale.

(i) Verte et frustra eam (unitatem) deinceps prædicant (Gale.)-

hic, sed ingentis ei miseris causam narrare voluisse. Lugens enim corporis nostri miseriam per hoc dicendo : « O conjunctionem et separationem quam dum timeo circumsequor, et quod amo dedi, » et reliqua : et veluti apud semetipsum deliberans de causa eorum quibus dehonestamur malorum, et contra eam sapientissima prudentia disputans, per hoc quod dicit : « Quæ erga me sapientia, et quod magnum mysterium? » addidit, solutionem plane faciens sic : « An vult partem nos esse Dei, et desursum fluentes, ut non per dignitatem exaltati et caelestia contemplantes despiciamus Creatorem in luctatione ac pugna quæ contra corpus est, ad ipsum semper aspiciendum et conjunctam infirmitatem nutrituram esse dignitatis. » Ac si sic diceret, quoniam quidem ex anima et corpore per bonitatem a Deo factus est homo, in hoc meditabitur quod sibi rationalis et intellectualis data sit anima, quippe secundum imaginem facientis eam substituta, quæ per desiderium quidem et ex tota virtute universalem charitatem firmiter Deum cognitione possidet, et secundum similitudinem deificationem accipiet, secundum vero disciplinalem ad subjectum providentiam et de diligendo proximo sicut se ipsam jubens mandatum ⁹, prudenter corpus recipit, per virtutes etiam illud famulari Deo efficit, ut conservum, et per suam medietatem factorem faciet possessurum, et data immortalitate insolubili vinculo illud sibi conjuncturum, ut quod Deus animæ, hoc anima corpori fiat, et unus ostendatur omnium Creator, proportionaliter per humanitatem omnia ingrediens quæ sunt, et in unum veniant multo a se invicem secundum naturam distantia, circa unam hominis naturam sibi invicem convenientia, et sit omnia in omnibus ipse Deus omnia comprehendens, et unum substituens sibimet, eo quod nullum amplius eorum quæ sunt sinitur possidere motum, et ipsius expers presentis, per quam et (j) dii et filii et corpus et membra et pars Dei et horum similia et sumus et dicimur ¹⁰ ea quæ ad finem est relatione divinæ speculationis.

Quoniam igitur et hoc et in hoc homo factus est, in primo vero patre eo quod paratum est ad potentiam, abusus est ad malum, transferens ex eo quod concessum est ad id quod prohibitum est desiderium (etenim erat per se potens et adherere Domino et in spiritum fieri; adherere meretrici et in corpus fieri seductus eligit, et divina et beata visione volens seipsum expulit, sic damasset Deus gratia, terra fieri per voluntatem proditorans), sapienter simul et misericorditer et

⁹ Matth. xxii, 39. ¹⁰ Cor. xii, 27; I Joan. iii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ παρά τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος γέγονεν ed. Gal. ¹² Eadem manus antiqua in cod. Gud. correxit ὀλικῶς. ¹³ ἔτι desideratur in ed. Gal. ¹⁴ τὸ κολληθῆναι, omisso καί, ed. Gal.

NOTÆ.

(j) De hac re egit Maximus in Procemio ad Quaestiones in S. Scripturam, et alibi; fusius ibi innuit

θεα, ἀλλὰ τῆς ἐπιγενομένης αὐτῇ ταλαιπωρίας τὴν αἰτίαν ἀφηγεῖσθαι βούλεσθαι. Θρηγῆσας γὰρ τοῦ σώματος ἡμῶν τὴν ἐλεεινότητα διὰ τοῦ εἰπεῖν, « Ὡς τῆς συζυγίας καὶ τῆς ἀλλοτριώσεως! ὁ φοβοῦμαι, περιέπω, καὶ ὁ στέργω, δέδοικα, » καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ὅσον πρὸς ἑαυτὸν διαπορήσας περὶ τῆς αἰτίας τῶν οἷς ἐνεσχήμεθα κακῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὴν σοφωτάτης προνοίας διὰ τοῦ φάναι, « Τίς ἡ περὶ ἐμὲ σοφία, καὶ τί τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον; » ἐπάγει τὴν λύσιν τρανῶς ποιούμενος οὕτως : « Ἡ βούλεται μοῖραν ἡμᾶς ὄντας Θεοῦ καὶ ἄνωθεν βεβύσαντας, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀξίαν ἐπαιρόμενοι καὶ μετewριζόμενοι καταφρονῶμεν τοῦ Κτίσαντος, ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα πάλη καὶ μάχῃ πρὸς αὐτὸν ἀεὶ βλέπειν, καὶ τὴν συνεζευγμένην ἀσθένειαν παιδαγωγίαν εἶναι τοῦ ἀξιώματος. » Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἐπειδὴ περὶ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος δι' ἀγαθότητα ὁ ἄνθρωπος γέγονε ¹¹ παρά τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ᾧ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν, ἅτε δὴ κατ' εἰκόνα τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν ὑπάρχουσαν, κατὰ μὲν τὴν ἔφεσιν καὶ τὴν ἐξ ὅλης δυνάμεως ὀλικὴν ¹² ἀγάπην ἀπρίξ Θεοῦ γνωστικῶς ἐχομένην, καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν προσλαβοῦσαν θεωθῆναι, (129 a) κατὰ δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν πρὸς τὸ ὑφειμένον πρόνοιαν, καὶ τὴν περὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν κελεύουσαν ἐντολὴν, ἐμφρόνως τοῦ σώματος ἀντεχομένην, λογίσαι τε δι' ἀρετῶν αὐτὸ καὶ οἰκειῶσαι Θεῷ ὡς ὁμόδουλον δι' ἑαυτῆς μεσιτευσούσης τὸν ποιητὴν ἑνοικον, καὶ τῆς δοθείσης ἀθανασίας ἄλυτον δεσμὸν αὐτὸν ποιησομένην αὐτῷ τὸν συνδήσαντα, ἐν ᾧ ἔστι Θεὸς ψυχῆ, τοῦτο ψυχῆ σώματι γένηται, καὶ εἰς ἀπαδειχθῆ τῶν ὅλων Δημιουργός, ἀναλόγως διὰ τῆς ἀνθρωπότητος πᾶσιν ἐπιδατεύων τοῖς οὔσι, καὶ εἰς ἐν ἔλθῃ τὰ πολλὰ ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν διεστηκότα περὶ τὴν μίαν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἀλλήλοις συννεύοντα, καὶ γένηται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν αὐτὸς ὁ Θεός, πάντα περιλαβὼν καὶ ἐνυποστήσας ἑαυτῷ, διὰ τοῦ μηδὲν ἔτι ¹³ τῶν ὄντων ἀφετον κεκτῆσθαι τὴν κίνησιν, καὶ τῆς αὐτοῦ ἁμοιρον παρουσίας, καθ' ἣν καὶ θεοὶ καὶ τέχνα καὶ σῶμα καὶ μέλη καὶ μοῖρα Θεοῦ καὶ τὰ τριαυτὰ ἔσμεν καὶ λεγόμεθα τῇ πρὸς τὸ τέλος ἀναφορᾷ τοῦ θείου σκοποῦ.

Ἐπειδὴ τοίνυν τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁ ἄνθρωπος γέγονεν, ἐν δὲ τῷ προπάτορι τῷ ἐτοίμῳ πρὸς ἐξουσίαν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐχρήσατο, μετενεγκὼν ἐκ τοῦ ἐπιτετραμμένου πρὸς τὸ κεκωλυμένον τὴν ὄρεξιν (καὶ γὰρ ἦν αὐτεξούσιος, καὶ τοῦ κολληθῆναι τῷ Κυρίῳ καὶ ἐν πνεῦμα γενέσθαι, καὶ τοῦ κολληθῆναι τῇ πόρῃ καὶ ἐν σῶμα γενέσθαι, ἀπατηθεὶς προέλετο, καὶ τοῦ θείου καὶ μακαρίου σκοποῦ ἔκων ἐζυτὸν ἀπεξένωσε, τοῦ Θεοῦ εἶναι χάριτι τὸ χροῦς γενέσθαι καθ' αἴρεσιν προτιμήσας), σοφῶς ἅμα καὶ φιλανθρώπως

se acturum, quod hic fecit. V. Photium ad P. 498. (Gale.)

(129 b) καὶ τῇ αὐτοῦ πρεπόντως ἀγαθότητι ὁ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν οἰκονομῶν Θεὸς τῇ παραλόγῳ κινήσει τῆς ἐν ἡμῖν νοερᾶς δυνάμεως παρεπομένην δεόντως τὴν τιμωρίαν παρέπηξεν, αὐτὸ ἐκεῖνο τυχὸν κατὰ τὸν εἰκότα λόγον κολάσας θανάτῳ, περὶ δὲ τὴν κατὰ νοῦν μόνῳ²⁹ Θεῷ χρεωστούμενην τῆς ἀγάπης δύναμιν κατερῆξάμεν, ἵνα τοῦ μηδεὸς ἐρῶντες διὰ τοῦ πάτχειν ποτὲ μαθόντες πρὸς τὸ ὄν πάλιν ταύτην ἐπανάγειν διδαχθῶμεν τὴν δύναμιν. Ὅπερ προῖων ἐμφανέστερον ποιῆται λέγων, « Ἄλλ' ἐμοὶ μὲν καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ μηδὲν τῶν ἐνταῦθα ἀγαθῶν εἶναι πιστὸν τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲ πολυχρόνιον, ἀλλ' ἐπεὶ τι ἄλλο, καὶ τοῦτο καλῶς τῷ τεχνίτῃ λόγῳ καὶ τῇ πάντα νοῦν ὑπερεχούσῃ σοφίᾳ μεμηχανῆσθαι, παίζεσθαι ἡμᾶς ἐν τοῖς ὀρωμένοις, ἄλλοτε ἄλλως μεταβαλλομένοις καὶ μεταβάλλουσι, καὶ ἄνω καὶ κάτω φερομένοις τε καὶ περιτρεπομένοις, καὶ πρὶν ληφθῆναι ἀπιούσι καὶ φεύγουσιν, ἵνα τὸ ἐν τούτοις ἄστατον καὶ ἀνώμαλον θεωρήσαντες πρὸς τὸ μέλλον μεθορμισώμεθα. Τί γὰρ ἂν ἐποιήσαμεν ἐστῶτος τοῦ εὖ πράττειν ἡμῖν, ὅποτε οὐ μένοντος τοσοῦτον αὐτῷ προσδεδέμεθα, καὶ οὕτως ἡμᾶς ἡ περὶ τοῦτο ἡδονὴ καὶ ἀπάτη ἔχει δουλώσασα, ὥστε μηδὲν κρεῖττον μηδὲ ὑψηλότερον τῶν παρόντων διανοεῖσθαι δύνασθαι, καὶ ταῦτα κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι, καὶ ἀκούοντας καὶ πιστεύοντας τὴν ἄνω τε οὔσαν καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἔλκουσαν; » Καὶ πάλιν ἐν τῷ πρὸς τοὺς πολιτευομένους λόγῳ φάσκων, « Ἴν' εἰδῶμεν τὸ μηδὲν ὄντες πρὸς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν (130 a) καὶ πρῶτην, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ἀεὶ νεύωμεν μόνον, καὶ ζητῶμεν ταῖς ἐκείθεν αὐγαῖς ἐναστράπτεσθαι, εἴτε διὰ τῆς ἀνωμαλίας τῶν ὀρωμένων καὶ περιτρεπομένων, μετόχοντος ἡμᾶς ἐπὶ τὰ ἐστῶτα καὶ μένοντα. Οὐ τοίνυν, ὡς οἶμαι, τῆς κατὰ τὴν γένεσιν τῆς ἀνθρωπότητος αἰτίας³⁰ ἐν τούτοις, ὡς εἴρηται, ὁ διδάσκαλος ποιῆται τὴν δὴλωσιν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπισαχθείσης τῇ ἡμετέρᾳ ζωῇ διὰ τὴν παράθασιν ταλαιπωρίας, ὡς τοῖς σπουδαιότερως καὶ ἐμμελεστέρως τοῖς θεοῖς αὐτοῦ γράμμασιν ἐμμελετώσιν ἐστὶ καταφανές. Ταύτης μὲν γὰρ τὴν ὄθεν, καὶ δι' ὃ, καὶ ἐφ' ᾧ, καὶ οὐ ἕνεκεν αἰτίαν, διὰ τούτων ἡμῖν παρατίθεται τῶν λόγων δι' αὐτῆς τὴν οἰκονομουμένην ἡμῶν σοφῶς παρὰ³¹ τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν δηλῶν· ἐκεῖνης δὲ τὴν ἐφ' ᾧ γεγένηται μυστηρίῳ ὑπεμφαίνων δύναμιν ἑτέρῳ λόγων κέχρηται τρόπῳ, ὅλον αὐτοῦ περὶ τούτου τὸν εὐσεβῆ σκοπὸν φανερὸν ποιούμενος, ὡς ἐν τῷ Εἰς τὰ γενέθλια λόγῳ δείκνυται λέγων, « Νοῦς μὲν οὖν ἤδη καὶ αἰσθησις οὕτως ἀπ' ἀλλήλων διακριθέντα τῶν ἰδίων ὄρων ἐντὸς εἰστήκεισαν, καὶ τὸ τοῦ Δημιουργοῦ λόγου μεγαλεῖον ἐν ἑαυτοῖς ἔφερον, σιγῶντες ἐπαινέται τῆς μεγαλοουργίας καὶ διαπρύσιοι κήρυκες· οὐπω δὲ ἦν κράμα ἐξ ἀμφοτέρων, οὐδέ τις μίξις τῶν ἐναντίων, σοφίας μείζονος γνῶρισμα καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας, οὐδὲ ὁ πᾶς πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος γνῶριμος. Τοῦτο δὲ βουλευθεὶς ὁ τεχνίτης ἐπιδείξασθαι λόγος, καὶ ζῶον ἐν ἐξ ἀμφοτέρων,

A suæ convenienter bonitati nostræ salutis dispensator Deus, irrationabili motui intellectualis virtutis, quæ in nobis est, consequentem opportune affixit vindictam, illud ipsum fortassis juxta rationem puniens morte pro quo secundum animum soli Deo debitam charitatis projecimus virtutem; ut nihil amantes per passionem quandoque pœnitentiam agentes, ad id quod est iterum eandem reducere disceremus virtutem. Quod quidem procedens manifestius facit dicens: « Sed mihi quidem per hoc videtur nihil hoc bonorum esse fidele hominibus neque longævitatem, at si quid aliud, et hoc bene artificii verbo et omnem intellectum superante sapientia machinatum est deludendo nos visibilibus in aliudque aliter transmotalis et transmotalibus, et sursum et deorsum ferentibus, et titubantibus, et priusquam comprehendantur abeuntibus et fugientibus, ut in his instabile et anomalum contemplantes, ad futuram transeamus. Quid enim faceremus in præsentī, dum nobis ad bene agendum non permaneat, tantum ei attribuimus, et sic nos erga ipsum delectatio et error habet servituti subjiciens, ita ut nihil melius neque excelsius præsentibus intelligere valeamus, et si hæc audientes et credentes secundum imaginem Dei nos factos fuisse sursum attendentem et ad seipsam trahentem. » Et iterum in sermone ad urbane viventes, dicens: « Ut sciamus nihil nos esse ad veram sapientiam et primam, sed ad ipsum semper intendamus solummodo et quæramus qui inde sunt splendoribus coruscare, siquidem per inæqualitatem visibilium et titubantium transducit nos in ea quæ stant et permanent. » Non igitur, ut arbitror, ipsius, quæ secundum generationem humanitatis est, causæ in talibus, ut dictum est, magister facit declarationem, sed ipse usque post generationem nostram aggravat vitam infelicitatis propter prævaricationem, quemadmodum curiosius et studiosius divinas ipsius litteras cogitantibus est manifestum. Istius enim eausam unde, et per quid, et ex quo, et propter quid per hæc nobis addidit verba, propter eam administratam nostram sapienter a Deo salutem declarans; illius vero, in quo facta est mysterio insinuans virtutem, altero verborum usus est modo, totam sui de hoc piam voluntatem faciens manifestam; sicut in eo, qui est in γενέθλια, id est nativitates, sermone manifestat, dicens: « Animus igitur jam et sensus, sic a se invicem discreti propriis definitionibus, intus steterunt, et creatoris Verbi magnitudinem in se ipsis ferebant, silentes laudabant magnificentiam magnivoci prædicatores, nondum vero erat concretio ex utrisque, neque quædam mixtura contrariorum sapientiæ majoris et circa naturas multæ perfectionis indicia, neque omnes thesauri bonitatis cogniti; hoc autem volens artifex Verbum

VARIÆ LECTIONES.

²⁹ μόνος ed. Gal. ³⁰ αἰτίας desideratur in ed. Gal³¹ περὶ ed. Gal.

ostendere, animal unum, ex invisibili dico et visibili natura, hominem creat; et ex materia quidem accipiens corpus jam ante substituta, a seipso vero vitam imponit (intellectualem quoque animam et imaginem Dei novit Verbum), veluti quendam mundum secundum, in parvo magnum, in terra statuit, angelum alium, adoratorem mixtum, et reliqua. In eo vero qui est in Φῶτα, hoc est baptismata, sermone: « Quoniam sic hæc aut hoc: oportebat vero non his qui sursum sunt solummodo adorationem circumscribi, sed esse quosdam et deorsum adoratores, ut implerentur omnia gloria Dei, quoniam et Dei; et propterea creatur homo manu Dei, honorificatus etiam imagine. » Hæc quidem sufficere suscipio, etsi parva constituent, non omnino contentiose discernenti et solummodo pugnare gloriosum non judicanti, ad ostendam totam magistri de his quæ dicta sunt intelligentiam. Si autem de hoc, quomodo Dei portionem magister nos vocavit, repugnatur, multipliciter quidem jam superius de hoc reddita est ratio; ut autem fidelior fiat spiritualibus contendens verbis, sanctus et beatus apostolus Paulus occultam in Deo ante sæcula laudans sapientiam, et omnem tenebrosam humanam vitam illuminans, et ignorantiae caliginem animabus abigens, de hoc satisfacit Ephesiis, dicens hæc: *Ut Deus Domini nostri Jesu Christi Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis, in cognitione ejus, illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis vos quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, credentes secundum operationem potentis virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans eum ex mortuis, et eum sedere faciens in dextra sua in cælestibus, super omnem principatum et potestatem, et virtutem et dominationem et omne nomen nominatum, non solum in sæculo hoc, sed etiam in futuro; et omnia dedit sub pedibus ejus, et eum dedit caput super omnia Ecclesiæ, quæ est corpus ejus et plenitudo ejus, omnia in omnibus implentis*^u. Et post aliquanta iterum: *Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam vero prophetas, quosdam evangelistas, quosdam pastores et magistros, ad cognitionem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et cognitionis Filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad artem erroris; veridici autem in charitate crescamus in eum per omnia, qui est caput Christus, ex quo omne corpus compaginatum et collocatum per omnem ab eo administrationem, secundum operationem uniuscujusque membri, incre-*

^u Ephes. 1, 17-23.

A ἀοράτου λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως, (130 b) δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἤδη προὑποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ζωὴν ἐνθεῖς (ὁ δὲ νοεράν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ Λόγος), οἷόν τινα κόσμον δεύτερον ἐν μικρῷ μέγαν ἐπὶ τῆς γῆς ἴστησιν, ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μίχτον, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐν δὲ τῷ Εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ· « Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα ἢ τοῦτο· ἔδει δὲ μὴ τοῖς ἄνω μόνον τὴν προσκύνησιν περιγράφεσθαι, ἀλλ' εἶναι τινὰς καὶ κάτω προσκυνητὰς, ἵνα πληρωθῇ τὰ πάντα δόξης Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ Θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο κτίζεται ἄνθρωπος χειρὶ Θεοῦ τιμηθεὶς καὶ εἰκόνη. » Ἀρκεῖν μὲν καὶ ταῦτα ὑπολαμβάνω, κὰν εἰ μικρὰ τυγχάνοι, τῷ μὴ πάντῃ φιλονεικῶς διακειμένῳ, καὶ μόνον τὸ μάχεσθαι ἐπίδοξον κρίνοντι, πρὸς τὸ ἐνδείξασθαι τὴν ὅλην τοῦ διδασκάλου περὶ τῶν εἰρημένων διανοίαν. Εἰ δὲ ἔτι περὶ τοῦ πῶς Θεοῦ μοῖραν ὁ διδάσκαλος ἡμᾶς ἐκάλεσεν ἀπομάχεται, πολλαχῶς μὲν ἤδη ἀνωτέρῳ ὁ περὶ τοῦτου ἀποδέδοται λόγος. Ἴνα δὲ πιστότερος γένηται τοῖς τοῦ πνεύματος ἐρειδόμενος λόγοις, ὁ ἅγιος καὶ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, ὁ τὴν ἀποκεκρυμμένην ἐν τῷ Θεῷ πρὸ τῶν αἰώνων κομισάμενος σοφίαν, καὶ πάντα τὴν ἀφεγγῆ τῶν ἀνθρώπων βίον καταφωτίσας, καὶ τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον τῶν ψυχῶν ἀπελάσας, ἀρκέσει περὶ τοῦτου Ἐφεσίοις διεξιὼν τάδε, *Ἴνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Πατὴρ τῆς δόξης δῶῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἶδέναι ὑμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως (131 a) αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθίσας αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ πάντα ἔδωκεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῆ Ἐκκλησίας³², ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.*

D Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· *Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταστήσομεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι κλυδωνιζόμενοι³³ καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κνθείᾳ τῶν ἀνθρώπων,*

VARIE LECTIONES.

³² παντὸς τῆς Ἐκκλησίας ed. Gal. ³³ κλυδωνιζόμενοι ed. Gal.

ἐν παρουσίᾳ, πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς αὐτῆς. *A mentum corporis facit in edificationem suam et in dilectione v.*
 ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν διὰ τὸ
 τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συνιβαζόμε-
 νον διὰ πάσης ἀφῆς (131 b) τῆς ἐπιχορηγίας καὶ ἐνέργειαν ἐνὸς ἐκάστου μέλους τὴν αὐξήσιν τοῦ
 σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ.

Οὐκ οἶμαι λοιπὸν ἄλλης ἐπιδείσθαι μαρτυρίας τῶν
 εὐσεβεῖν²⁴ ἐγνωκότα πρὸς φανέρωσιν τῆς κατὰ Χρι-
 στιανούς ἀληθῶς πεπιστευμένης ἀληθείας, σαφῶς
 μαθόντες δι' αὐτῆς ὅτι καὶ μέλη καὶ σῶμα καὶ πλη-
 ρωμά ἐσμεν τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου
 Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν πρὸ τῶν αἰώνων
 ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἀποκεκρυμμένον σκοπὸν
 ἀνακεφαλαιούμενοι εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ
 καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὸ γὰρ
 μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον μὲν ἀπὸ τῶν αἰώνων^B
 καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νῦν δὲ φανερωθὲν διὰ τῆς τοῦ
 Υἱοῦ²⁵ καὶ Θεοῦ ἀληθινῆς καὶ τελείας ἐνανθρωπή-
 σεως, τοῦ ἐνώσαντος ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἀδιαιρέ-
 τως τε καὶ ἀσυγχύτως τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ ἡμᾶς
 διὰ τῆς ἐξ ἡμῶν καὶ ἡμετέρας νοερώς τε καὶ λογικῶς
 ἐψυχωμένης ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς, ὡς περ δι' ἀπαρχῆς
 ἑαυτῷ συμπληξαμένου, καὶ ἐν καὶ ταύτῃ ἑαυτῷ εἶναι
 κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα καταξιώσαντος, καθὼς
 προωρίσθημεν πρὸ τῶν αἰώνων ἐν αὐτῷ εἶναι ὡς μέ-
 λη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ψυχῆς τρόπον πρὸς σῶμα
 ἐν πνεύματι συναρμολογοῦντος ἑαυτῷ καὶ συνιβαζό-
 ζοντος, καὶ εἰς μέτρον ἄγοντος ἡλικίας πνευματικῆς
 τοῦ κατ' αὐτὸν πληρώματος, ἔδειξε καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τού-
 τῳ γεγενῆσθαι, καὶ τὸν πρὸ τῶν αἰώνων περὶ ἡμᾶς
 παντάγαθον²⁶ τοῦ Θεοῦ σκοπὸν, μὴ δεξάμενον καθ'
 ὀτιοῦν καινισμόν κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, εἰς πλήρω-
 σιν δὲ ἐλθόντα δι' ἄλλου δηλαδὴ ἐπεισαχθέντος και-
 νοτέρου (132 a) τρόπου. Ἐδει γὰρ τοῦ μὲν Θεοῦ
 ἑαυτῷ ὁμοίους ἡμᾶς ποιήσαντος (τῷ ἔχειν τῆς αὐτοῦ
 ἀγαθότητος μεθεκτῶς ἀκριβῆ γνωρίσματᾶ, καὶ ἐν
 αὐτῷ εἶναι πρὸ τῶν αἰώνων σκοπήσαντος, καὶ τὴν
 εἰς τοῦτο τὸ παμμακάριστον ἄγοντα τέλος, δόντος
 ἡμῖν τρόπον διὰ τῆς τῶν φυσικῶν δυνάμεων εὐ-
 χρηστίας, τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἑκουσίως τοῦτον παρ-
 ωσαμένου τὸν τρόπον τῆ παραχρῆσει τῶν φυσικῶν
 δυνάμεων), ἵνα μὴ πρόβῳ τοῦ Θεοῦ γένηται ξενωθείς
 ὁ ἄνθρωπος, ἄλλον ἀντίεσαχθῆναι τοῦ προτέρου
 παραδοξότερόν τε καὶ θεοπρεπέστερον, ὅσον τοῦ
 κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀνώτερον. Καὶ τοῦτο
 ἐστὶ τῆς πρὸς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ μυστικωτάτης
 ἐπιδημίας, ὡς πάντες πιστεύομεν, τὸ μυστήριον.
 Εἰ γὰρ, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἡ πρώτη διαθήκη
 ἔμεινεν ἀμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τό-
 πος. Καὶ γὰρ πᾶσι κατάδηλόν ἐστιν, ὡς τὸ ἐν Χριστῷ
 γενόμενον ἐπὶ τέλει τοῦ αἰῶνος μυστήριον ἀναμφιβό-
 λως τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰῶνος ἐν τῷ προπάτορι παρ-
 εθέντος ἀπόδειξις καὶ ἀποπλήρωσις ἐστίν. Ἀρ' οὖν²⁷
 χρησίμως εἴρηται τῷ διδασκάλῳ ἢ τῆς μοίρας φωνῆ,
 κατὰ τοὺς ἀποδοθέντας τρόπους, καὶ πᾶς εὐγενῆς
 καὶ ψυχῆν καὶ τρόπον δέξαιτο ἂν οὕτω λεγομένην

Non aestimo de caetero alicujus indigere testi-
 monii ple vivere cognoscentem ad manifestationem
 secundum Christianos vere creditae veritatis, aperte
 discentes per illud : *Quia et membra et corpus et
 plenitudo sumus omnia in omnibus implectis Christi
 Dei secundum ante saecula in Deo et Patre occultam
 voluntatem recapitulati in ipsum per Filium suum
 et Dominum Jesum Christum Dominum nostrum v.*
 Mysterium enim occultum erat a saeculis et a
 generationibus, nunc autem manifestatum per Filii
 Dei veram et perfectam inhumanationem, qui sibi
 adunavit secundum substantiam inseparabiliter et
 inconfuse nostram naturam, et nos per eam quae
 ex nobis et nostra est intellectualiter et rationali-
 ter animatam sanctam suam carnem, veluti per
 primitias sibi copulavit, et unum et id ipsum si-
 bimet esse per suam humanitatem dignatus est;
 sicut praedestinatum est ante saecula in ipso esse
 veluti membra corporis sui, in modum animae ad
 corpus, in spiritu compaginavit sibi, et contulit,
 et in mensura induxit aetatis spiritualis, secundum
 ipsum plenitudinis : ostendit etiam nos in haec
 factos fuisse et ante saecula erga nos optimam
 Dei voluntatem, non accipiendam per aliquam no-
 vitatem, secundum propriam vero rationem, in
 plenitudinem venit per alium profecto introductum
 mirabiliorem modum. Oportebat enim Deum qui-
 dem (sibimet similes nos facientem, habentes bo-
 nitatis ipsius participaliter acuta insignia, et in
 se esse ante saecula videntem, et in hunc omnino
 beatissimum finem ducentem, modum nobis per
 bonum usum naturalibus potentiis largientem ;
 homine vero voluntarie hunc modum expellente
 per abusionem naturalibus potentiis), ut non longe
 a Deo fieret peregrinans homo, alium introducere
 priori mirabiliorem et diviniorem, quantum eo
 quod est secundum naturam quod super natu-
 ram est superius. Et hoc est secretissimae Dei
 ad hominem peregrinationis, quantum omnes cre-
 dimus, mysterium. *Si enim, inquit divinus Aposto-
 lus, primum testamentum maneret incontaminatum,
 non quaereretur secundi locus z.* Etenim omnibus
 praeclearum est, quomodo in Christo factum in fine
 saeculi mysterium, sine dubio in principio saeculi
 in primo parente praevincationis est approbatio
 et consummatio. Utiliter ergo dictum est a ma-
 gistro, « partis » vox secundum redditos modos,
 et omnis ingenuus et animam et membrorum mo-
 dum acceperit sic dictam vocem, nullam sibi co-
 gitationum nequitiam afferens, sciens id ipsum

²⁴ Ephes. iv, 11-16. ²⁵ Ephes. i, 23. ²⁶ ibid. 5. ²⁷ Hebr. viii, 7.

VARIABLE LECTIONES.

²⁴ εὐσεβῆ ed. Gal. ²⁵ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ed. Gal. ²⁶ παντάγαθον ed. Gal. ²⁷ ἀρα οὖν ed. Gal.

esse membrum et partem in talibus. Si enim portio corporis subsistit membrum, portio autem id ipsa est et pars, id ipsum itaque membrum et pars est. Si autem id ipsum membrum est et pars, membrorum vero cumlatio et compositio corpus facit organicum, corpus autem organicum animæ unitum intellectuali hominem perfectum ostendit, igitur partem hominis qui dicit esse animam seu corpus seu membrum ejus, a veritate non aberrabit. Si autem intellectualis animæ, utpote hominis, subsistit corpus organum, per totum vero corpus tota implens anima vivere ei et moveri dat, ut simplia per naturam et incorporalis, non condispertita aut conclusa in eo, sed toti et unicuique membrorum ejus sic consuevit eam suscipere juxta naturaliter subjectam sibi acceptivam operationis animæ virtutem, tota præsens differenter eam accipientia membra proportionaliter ad observationem unum fieri corpus adjungit; introductum est in magnum et ineffabile Christianorum beate spei mysterium, et parvis et secundum nos, magnas et supra nos non alienas accipiens similitudines, qui quietam et bene facilem de talibus adhuc intelligentiam creavit. Ac de hoc, quod animæ ante corpora subsistant, irrationabilem opinionem relinquens, nobiscum credat Domino dicenti de his qui in resurrectionem surgent, non posse mori propter ipsius videlicet purgatissimam jure novissimi dati manifestationem et participationem. Et iterum: *Omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum*^a. Quod quidem si ante fieret aliquando, impossibile esset, ut ante datum est, per conversionem quamdam qualemcumque recipere mortem. Et extra naturales non egrediantur rationes, per vanitatem, non existentem de anima opinionem divinitus admirans. Si enim hominis partes, sicut ante redditum est, corpus et anima constituuntur, partes autem necessario relationem ad aliquid accipiunt; totum enim habet omnino prædicamentum: quæ vero sic dicuntur ad aliquid, eorum sunt quæ simul ubique et semper secundum generationem sunt, quemadmodum partes speciem totam coitu perficiunt, sola intelligentia ad hoc dignoscendum quid sit secundum essentiam unumquodque a se invicem separata: animam igitur et corpus merito partes hominis inter se invicem ante subsistere temporaliter aut post subsistere impossibile est, alioqui ratio illa quæ sic dicitur ad aliquid solvetur. Et iterum, si per se species ante corpus est anima aut corpus, speciem vero aliam horum utrumque secundum animæ ad corpus compositionem aut corporis ad animam perficit, aut patientia omnino hoc faciunt aut naturaliter existentia. Et si quidem patientia, patitur id quod non erant existere, et corrumpit

τὴν φωνήν, μηδεμίαν ἐαυτῷ κυβείαν λογισμῶν παραγεννῶν, εἰδὼς ταύτων εἶναι τῷ μέλει τὴν μοῖραν ἐν τοῖς τοιούτοις. Εἰ γὰρ μέρος τοῦ σώματος ὑπάρχει τὸ μέλος, τὸ δὲ μέλος ταύτων ἐστὶ τῇ μοῖρα, ταύτων ἄρα τὸ μέλος τῇ μοῖρα ἐστὶ. Εἰ δὲ ταύτων τῷ μέλει ἐστὶν ἡ μοῖρα, μειῶν δὲ ἀθροισμὸς καὶ σύνθεσις σῶμα ποιεῖ (132 b) ὄργανικόν, σῶμα δὲ ὄργανικόν ψυχῇ ἐνωθὲν νοερᾷ ἄνθρωπον τέλειον δείκνυσιν, ἄρα μέρος ἀνθρώπου ὁ λέγων εἶναι τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα ἢ μέλος αὐτοῦ τῆς ἀληθείας οὐχ ἀμαρτήσεται. Εἰ δὲ τῆς νοερᾶς ψυχῆς ὡς ἀνθρώπου ὑπάρχει τὸ σῶμα ὄργανον, δι' ὅλου δὲ τοῦ σώματος ὅλη χωροῦσα ἡ ψυχὴ τὸ ζῆν αὐτῷ καὶ κινεῖσθαι δίδωσιν, ὡς ἀπλῆ τὴν φύσιν καὶ ἀσώματος, μὴ συνδιατεμνομένη ἢ συναποκλειομένη αὐτῷ, ἀλλ' ὅλω καὶ ἐκάστῳ τῶν αὐτοῦ μελῶν, ὡς πέφυκεν αὐτὴν ὑποδέχεσθαι κατὰ τὴν φυσικῶς ὑποκειμένην αὐτῷ δεκτικὴν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς δύναμιν, ὅλη παρούσα τὰ διαφόρως αὐτῆς δεκτικὰ μέλη ἀναλόγως πρὸς τὴν τοῦ ἐν εἶναι σῶμα συντήρησιν ἐπισφίγγει, ὁδηγείσθω ἐπὶ τὸ μέγα καὶ ἀρρήτον τῆς τῶν Χριστιανῶν μακαρίας ἐλπίδος μυστήριον, ἐκ τῶν μικρῶν καὶ καθ' ἡμᾶς τῶν μεγάλων καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς οὐκ ἀγεννῆ λαβῶν τὰ εἰκασμάτα, ὅστις ἀπαγῆ καὶ εὐκράδαντον περὶ τούτων ἐτι τὴν διάνοιαν κέκτηται. Καὶ τὴν περὶ τοῦ προὑπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς οὐκ εὐλογον δόξαν ἀφείς μεθ' ἡμῶν πιστεύσει τῷ κυρίῳ λέγοντι περὶ τῶν εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐγειρομένων μὴ δύνασθαι ἀποθνήσκειν, διὰ τὴν αὐτοῦ ὁηλαδὴ καθαρωτέραν ἐσχάτου^b ὄρεκτοῦ φανέρωσιν τε καὶ μετουσίαν. Καὶ πάλιν, Πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Ὅπερ εἰ προεγεγόνει^c ποτὲ, ἀδύνατον ἦν, ὡς προαποδέδεικται, τὸν κατὰ τροπὴν τινα οἶον δὴποτε δέξασθαι θάνατον. Καὶ τῶν φυσικῶν ἔξω μὴ βαινέτω λογισμῶν (133 a) διακενῆς τὴν οὐκ οὔσαν περὶ ψυχῆς δόξαν θεσπίζων. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου μέρη, καθὼς προαποδέδοται, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ τυγχάνουσι, τὰ δὲ μέρη τὴν εἰς τὸ πρὸς τι ἐξ ἀνάγκης ἀναφορὰν δέχεται (ὅλον γὰρ ἔχει πάντως κατηγορούμενον), τὰ δὲ οὕτω λεγόμενα πρὸς τι τῶν ἅμα πάντη τε καὶ πάντως κατὰ τὴν^d γένεσιν ἐστὶν, ὡς μέρη εἶδος ὅλον τῇ συνόδῳ ἀποτελοῦντα, ἐπινοία μόνῃ τῇ πρὸς διάγνωσιν τοῦ τί κατ' οὐσίαν ἕκαστον ἀλλήλων διαιρούμενα, — ψυχὴν ἄρα καὶ σῶμα, ὡς μέρη ἀνθρώπου, ἀλλήλων προὑπάρχειν ὁμογενικῶς ἢ μεθυπάρχειν ἀμήχανον, ἐπεὶ ὁ τοῦ πρὸς τι οὕτω λεγόμενος λυθήσεται λόγος. Καὶ πάλιν. Εἰ γὰρ καθ' αὐτὸ εἶδος πρὸ τοῦ σώματος ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἢ τὸ σῶμα, εἶδος δὲ ἄλλο τούτων ἑκάτερον κατὰ τὴν ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα σύνθεσιν, ἢ σώματος πρὸς ψυχὴν, ἀποτελεῖ, ἢ πάσχοντα πάντως τοῦτο ποιεῖ, ἢ πεφυκότα. Καὶ εἰ μὲν πάσχοντα, πεπόνθατιν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν ἐξιστάμενα, καὶ φθείρεται, εἰ δὲ πεφυκότα, ἀεὶ τοῦτο διὰ τὸ πεφυκὸς ἐργάζεται δηλονότι, καὶ οὐδέποτε παύσεται ἡ ψυχὴ τοῦ μετενσωματοῦσθαι, οὐδὲ τοῦ μετεμψυχοῦσθαι τὸ σῶμα. Ἄλλ' οὐκ ἐστίν,

Joan. xi, 26.

VARIAE LECTIONES.

^a ὡς ἐσχάτου ed. Gal. ^b προγεγόνει ed. Gal. ^c τὴν om. ed. Gal.

ὡς αἶμαι, τοῦ πάθους ἢ τῆς τῶν μερῶν φυσικῆς A
δυνάμεως κατὰ τὴν πρὸς θάτερον θατέρου σύνοδον
ἢ τοῦ ὅλου κατ' εἶδος ἐκπλήρωσις, ἀλλὰ τῆς ἐπ'
αὐτοῖς ἅμα κατ' εἶδος ὅλον γενέσεως. Οὐκ ἔστιν οὖν
δυνατὸν ἀνευ φθορᾶς ἐξ εἶδους εἰς εἶδος μεταβάλλειν
τὸ οἰοιοῦν εἶδος. Εἰ δὲ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν
λύσιν τοῦ σώματος ἔστιν ἡ ψυχὴ καὶ ὑφέστηκε φή-
σουσι καὶ (133 b) πρὸ τοῦ σώματος εἶναι αὐτὴν
δύνασθαι καὶ ὑφεστάναι, οὐκ ἔστοχασμένως ⁴¹, ἔμοι-
γε δοκεῖ, ὁ λόγος αὐτοῖς προέρχεται. Οὐχ ὁ αὐτὸς
γὰρ γενέσεως καὶ οὐσίας λόγος. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ποτε
καὶ που εἶναι καὶ πρὸς τι ἔστιν, ὁ δὲ τοῦ εἶναι καὶ
τι καὶ πῶς εἶναι ἔστι δηλωτικός. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔστι
μὲν ἀεὶ μετὰ τὸ γενέσθαι διὰ τὴν οὐσίαν ἢ ψυχὴν,
οὐκ ἄφετος δὲ διὰ τὴν γένεσιν, ἀλλὰ μετὰ τῆς σχέ-
σεως τοῦ ποτε καὶ που καὶ πρὸς τι. Οὐχ ἀπλῶς γὰρ B
λέγεται ψυχὴ μετὰ τὸν τοῦ σώματος θάνατον ἢ ψυ-
χῆ, ἀλλὰ ⁴² ἀνθρώπου ψυχῆ, καὶ τοῦ τινος ἀνθρώ-
που ψυχῆ. Ἐχει γὰρ καὶ μετὰ τὸ σῶμα ὡς ⁴³ εἶδος
αὐτῆς τὸ ὅλον κατὰ τὴν σχέσιν ὡς μέρους κατηγο-
ρούμενον τὸ ἀνθρώπινον. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ σῶμα,
θνητὸν μὲν διὰ τὴν φύσιν, οὐκ ἄφετον δὲ διὰ τὴν
γένεσιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς λέγεται σῶμα μετὰ τὸν χω-
ρισμὸν τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀνθρώπου σῶμα, καὶ
τοῦ τινος ἀνθρώπου σῶμα, κἂν εἰ φθείρεται καὶ εἰς
τὰ ἐξ ὧν ἔστιν ἀναλύεσθαι στοιχεῖα πέφυκεν. Ἐχει
γὰρ καὶ οὕτως ὡς εἶδος τὸ ὅλον αὐτοῦ κατὰ τὴν
σχέσιν ὡς μέρους κατηγορούμενον τὸ ἀνθρώπινον.
Ἐπ' ἀμφοῖν τοιγαροῦν ἡ σχέσις, ψυχῆς λέγω καὶ
σώματος, ὡς καὶ ⁴⁴ ὅλου εἶδους ἀνθρώπινου μερῶν C
ἀναφαιρέτως νοουμένη, παρίστησι καὶ τὴν ἅμα τούτων
γένεσιν, καὶ τὴν κατ' οὐσίαν πρὸς ἄλληλα διαφορὰν
ἀποδείκνυσιν, οὐδὲν καθ' οἷον δῆποτε τρόπον τοῦς κατ'
οὐσίαν αὐτοῖς ἐμπεφυκότας παραβλάπτουσα λόγους.
Οὐκ ἔστιν οὖν ὅπως σῶμα δυνατὸν ἢ ψυχὴν εὐρεῖν
ἢ λέγειν ἄσχετον. Θατέρῳ γὰρ ἅμα συνεισάγεται τὸ
τινος εἶναι θάτερον ὥστε εἰ προὔπαρχει θατέρου θά-
τερον, ὡς (134 a) τινὸς προσυπακουστέον. Ἡ γὰρ
σχέσις ἀκίνητος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Καὶ
εἰ μὲν τῆς ἀληθείας ὁ λόγος οὐκ ἀποπέπτωκε, τῷ
Θεῷ χάρις, τῷ διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν πρὸς τὸ
καλῶς νοεῖν ὁδηγήσαντι. Εἰ δὲ πού τι τῆς ἀληθείας
ἐλλέλοιπεν, ὑμεῖς ἂν εἰδείητε τοῦ λόγου τὸ ἀκριβές,
ὡς ἐκ Θεοῦ τὴν τῶν τοιούτων ἐμπνεόμενοι γινώσκιν.

puntur; si vero naturaliter existentia, semper hoc,
eo quod naturale est, profecto operabuntur, et
nunquam quiescet anima coīncorporari, neque
coīnanimari corpus. Sed non est, ut arbitror, pas-
sionis aut partium naturalis potentiae, secundum
alterius coitum ad alteram, totius secundum spe-
ciem plenitudo, sed in ipsis simul secundum spe-
ciem totam generationis est. Nonne igitur possibile
sine corruptione ex specie in speciem transmittere
qualemcunque speciem? Si autem, quia post mor-
tem et solutionem corporis est anima et subsistit,
dicunt etiam ante corpus esse eam posse et subsi-
stere, inconsiderate, ut mihi videtur, ratio eorum
procedit. Non enim eadem est generationis et es-
sentiae ratio. Ea enim quando, et ubi esse, et ad
quid est; ea vero esse et quid et quomodo esse
est declarat. Si autem hoc est quidem semper,
postquam fit, per essentiam anima, enimvero non
absoluta, per generationem, sed cum conjunctione
temporis et loci et ad aliquid. Non enim simplici-
ter dicitur anima post mortem corporis ipsa anima,
sed hominis anima, et cujusdam hominis anima;
habet enim et post corpus sic speciem suam totam
secundum habitum veluti partis praedicatam hu-
manam. Similiter autem et corpus mortuum quidem
per naturam, non vero absolutum per generatio-
nem. Non enim simpliciter dicitur corpus post
separationem ab anima corpus, sed hominis cor-
pus, et cujusdam hominis corpus etsi corrumpat-
ur et in ea ex quibus est resolvi elementa con-
suescat; habet enim et sic quasi speciem totam
suam secundum habitum, veluti partis praedicatam
humanam. In ambobus itaque habitus, anima dico
et corpore, veluti totius formae humanae partes,
inseparabiliter intellectus, demonstrat et simul eo-
rum genesin, et secundum essentiam ad se invi-
cem differentiam ostendit, nullo modo secundum
essentiam in eis insitas offendens rationes. Igitur
omnino impossibile corpus aut animam invenire
aut dicere sine habitu; simul enim cum altero
introducitur alicujus esse alterum. Itaque si alte-
rum subsistat ante alterum, quomodo ut alicujus
auscultandum? Habitus enim immutabilis est.
Hactenus de his. Et si quidem a veritate sermo
non recessit, Deo gratias per vestras orationes ad bene intelligendum ducenti; si vero alicubi a veri-
tate deficit, vos reformate rationis diligentiam ex Deo talium inspirati scientiam.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Ἐως ἂν καὶ παρ' D
ἑαυτῆς ἢ ὑλῆ φέρη τὸ ἄτακτον ὡσπερ ἐν ρεύ-
ματι (3). »

Οἶμαι καὶ τὸν παρόντα τοῦ λόγου σκοπὸν τῆς τοῦ
προτέρου διανοίας ἔχεσθαι κεφαλαίου. Διεξελθῶν
γὰρ ὅτι πλεῖστα πρὸς τοὺς φιλόλους τε καὶ φιλοσω-
μάτους ταῦτα ἐπάγει, ὡς ἐντεῦθεν δύνασθαι τὸν εὐ-

Ex eodem sermone, in hoc: « Dum etiam a se ipsa
materies fert inordinatum veluti influxum. »

Arbitror quoque praesentem sermonis intentionem
prioris intellectum habere capituli. Quia enim
praetermisit plurima contra materiae amatores et
corporis, haec addidit, ut hinc possent pie inten-

VARIAE LECTIONES.

⁴¹ οὐ κατεστοχασμένος ed. Gal. ⁴² ἀλλ' ed. Gal. ⁴³ ὡς ὄμ. ed. Gal. ⁴⁴ καὶ ὄμ. ed. Gal.

NOTAE.

(3) Greg. Naz. De pauper. amore c. 30, p. 279, tom. 1, Opp. ed. Bened.

tionem sancti perscrutantes conijcere sic. Quoniam incorruptibilitatis et immortalitatis pulchritudine a Deo clarificatus factus est homo, materialis vero circa se naturæ turpitudinem intellectuali pulchritudini præponens, oblitus est decoræ secundum animam dignitatis, magis autem Dei animam deformiter formantis, omne quod (k) fecit sententia dignum, secundum divinum iudicium nostram sapienter administrat salutem, colligitque fructum non solum ipsam corporis corruptionem et mortem et ad omnem passionem promptissimum motum et opportunitatem, sed et extra et circa eum materialis essentia instabile et anomalum et ad alienandum ferens et facile, sive tunc ipsam (videlicet animam), Deo propter prævaricationem nostro corpori commiscente, et ad alienandum eam, sic corpore ad passionem et corruptionem et omnino solutionem, sicut mortalium in paradiso pellium declarat amictus, inscrente potentiam, juxta quod scriptum est: *Quia et ipsa creatura subjecta est corruptioni nolens, sed propter subjicientem in spe*; seu ex principio, per præscientiam sic eam creante, propter prævisam hominis prævaricationem, ita ut patiendo et vitiando per se in consensum ipsius et propriæ dignitatis veniret, et inseparate reciperet ad corpus et se ipsam iterum affectum. Concedit enim sapientissimus vitæ nostræ provisor naturaliter uti sepe rebus propriis motibus ad nostram utilitatem, interdum insane eas tractantes, ex confusione et perturbatione circa eas et ex eis, ad id quod amabile est secundum naturam, adhaucens interim nostram irrationabilem ad ea quæ præsentia sunt amorem. Tribus enim existentibus universalibus mediis, per quos dicunt erudite nostras sanari passionem, per singulos modos sapienter inordinate materiae, ordinate secundum super nos et meliorem rationem, ad cognitam Deo bonam pulchramque perfectionem, gubernata malitiæ passionum gravamine, medicamentum ponitur. Aut enim ante commissorum peccatorum pœnam repetentes, quorum neque neque vestigium memoria detinemus propter ignorantiam; fortassis vero recordantes, opportunam defictis restituere correctionem non sustinimus, seu nolentes seu non valentes propter ingenitum malitiæ habitum; seu infirmitatem purgamur, aut præsentem et distributam (l) malitiam repellimus, et iterum ad habitum futuræ vitæ prædiscimus aspicere: aut firma tolerantia et pia fortitudine mirabile exemplum aliis hominibus alius proponit homo, siquidem excelsus aut intelligentia atque virtute gloriosus et idoneus per se ipsum imperterrita contra terrores copia (m) manifestare interim occultam veritatem. Ad-

^b Rom. viii, 20.

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ δερμάτων cod. Gud. Sed eadem manus syllaba σω superscripta σωμάτων reponendum indicavit.

NOTÆ.

(k) *Omne quod fecerat* (sic Gale in adnot., non fecit) . verte omnino oblitus fuerat. (Gale.)

(l) *Lege depascentem nos.* (Gale.)

(m) *Lege copia.* (Gale.)

A σεβῶς τῶν σκοπῶν τοῦ ἁγίου διερευνώμενον ἐπιβάλλειν οὕτως. Ἐπειδὴ τῷ τῆς ἀφθαρσίας τε καὶ ἀθανασίας κάλλει παρὰ Θεοῦ κατηγλαϊσμένος ὁ ἄνθρωπος γέγονε, τὸ δὲ τῆς περὶ αὐτὸν ὑλικῆς φύσεως αἴσχος τοῦ νοεροῦ κάλλους προτιμήσας λήθην τοῦ κατὰ ψυχὴν ἐκπρεποῦς ἀξιώματος, μᾶλλον δὲ Θεοῦ τοῦ καὶ τὴν ψυχὴν θεοσιδῶς καλλωπίσαντος πάνπαν ἐπεποίητο, τῆς γνώμης ἄξιον κατὰ θεϊαν ψῆφον τὴν σοφῶς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν οἰκονομοῦσαν ἐδρέψατο καρπὸν, οὐ μόνον τοῦ σώματος τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν πρὸς πᾶν πάθος εὐέμπρωτον κινήσιν τε καὶ ἐπιτηδειότητα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκτὸς καὶ περὶ αὐτὸν ὑλικῆς οὐσίας τὸ ἄστατον καὶ ἀνώμαλον, καὶ πρὸς τὸ ἀλλοιοῦσθαι εὐφορὸν τε καὶ εὐχερὲς, εἴτε τότε αὐτὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράβασιν τῷ ἡμετέρῳ σώματι (134 b) συμμετακεράσαντος, καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀλλοιοῦσθαι καὶ αὐτῇ, ὡς περ τῷ σώματι, τὴν πρὸς τὸ πάσχειν τε καὶ φθειρεσθαι καὶ ὅλως λύεσθαι· ὡς δηλοῖ ἡ τῶν νεκρῶν σωμάτων ⁴⁵ περιβολή, ἐνθεμένου δυνάμιν κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι *Καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ὑπετάγη τῇ φθορᾷ οὐχ ἐκούσα*, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, εἴτε ἐξ ἀρχῆς κατὰ πρόγνωσιν οὕτως αὐτὴν δημιουργήσαντος διὰ τὴν προοραθείσαν παράβασιν· ὥστε τῷ πάσχειν καὶ κακοῦσθαι δι' αὐτῆς, εἰς συναίσθησιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ οἰκείου ἀξιώματος ἔλθειν, καὶ ἀσπασίως καταδέξασθαι τὴν πρὸς τὸ σῶμα καὶ αὐτὴν ἀποδιάθεσιν. Συγχωρεῖ γὰρ ὁ πάνσοφος τῆς ἡμετέρας ζωῆς προνοητῆς φυσικῶς χρῆσθαι πολλάκις τὰ πράγματα ταῖς οἰκείαις ὁρμαῖς πρὸς σωφρονισμὸν ἡμῶν, ἐστὶ ὅπη τῶν ἐμμανῶς αὐτὰ μεταχειριζομένων διὰ τῆς περὶ αὐτὰ καὶ ἐξ αὐτῶν συγχύσεώς τε καὶ ταραχῆς, πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἐραστὸν ἐπανάγων τὸν τέως ἀλόγιστον ἡμῶν πρὸς τὰ παρόντα ἔρωτα. Τριῶν γὰρ ὄντων καθολικῶν τρόπων, καθ' οὓς φασὶ παιδευτικῶς τὰ ἡμέτερα ἐξιᾶσθαι πάθη, δι' ἐκάστου τρόπου σοφῶς τὸ τῆς ὕλης ἄτακτον εὐτάκτως κατὰ τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ κρείττονα λόγον πρὸς τὸ ἐγνωσμένον τῷ Θεῷ ἀγαθοπρεπὲς ἀποτέλεσμα κυβερνωμένης τῆς κακῆς τῶν παθῶν ἀχθηδόνος ἱαμα τίθεται. Ἡ γὰρ τῶν προγεγονότων ἀμαρτημάτων ποινήν ἀπαιτούμενοι, ὧν ἴσως οὐδ' ἔχνος τῇ μνήμῃ παρακατέχομεν (135 a) διὰ τὴν ἀγνοίαν, τυχὸν δὲ καὶ μνημονεύοντες τὴν δέουσαν τοῖς πλημμεληθεῖσιν ἀντισηκῶσαι διόρθωσιν οὐκ ἀνεχόμεθα, ἢ μὴ θέλοντες, ἢ μὴ ἰσχύοντες, διὰ τὴν ἐγγενομένην ἕξιν τῆς κακίας, ἢ τὴν ἀφθένειαν καθαιρόμεθα, ἢ παρούσαν τε καὶ νεμομένην κακίαν ἀποβαλλόμεθα, καὶ πρὸς ἀναστολήν τῆς μελλούσης ἰδεῖν προδιδασκόμεθα, ἢ καρτερίας ἀρίστης καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρείας ὑπόδειγμα θαυμαστὸν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἄλλος προτίθεται ἄνθρωπος, ἄνπερ ὑψηλῆς ἢ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἀρε-

τὴν ἐπίδοξον, καὶ ἰκανὸς δι' ἑαυτοῦ τῇ ἀκλονήτῳ A
 πρὸς τὰ δεινὰ συμπλοκῇ φανερωῖται τὴν τέως κε-
 κρυμμένην ἀλήθειαν. Παραινεῖ οὖν τοῖς μηδὲν ὑπὲρ
 τὴν παροῦσαν ζωὴν διανοεῖσθαι δυναμένοις, μὴ θαρ-
 βουσι τῇ τοῦ σώματος ὑγείᾳ, καὶ τῷ κατὰ ροῦν φε-
 ρομένῳ τῶν πραγμάτων δρόμῳ κατὰ τῶν τούτων
 ἐστερημένων ἐπαίρεσθαι, ἕως ἢ παροῦσα ἐνέστηκε
 ζωὴ, καὶ τὴν φθορὰν περιέχεινται ταύτην, περὶ ἣν
 ἡ τροπὴ καὶ ἡ ἀλλοίωσις, ἀδήλου ὄντος τοῦ τί ἐκ
 τῆς τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς πραγμάτων ἀνωμα-
 λίας τε καὶ παραχῆς καὶ αὐτοῖς συμβῆσεται. Τοῦτο
 γὰρ οἶμαι λέγειν αὐτὸν διὰ τοῦ, « Ἐως ἂν καὶ παρ' B
 ἑαυτῆς ἡ ὕλη φέρῃ τὸ ἄτακτον, » ἀντὶ τοῦ, « Ἐως ἂν
 ὑπὸ φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν ἐστὶ τοῦτο τὸ πᾶν, καὶ τὸ
 σῶμα τῆς ταπεινώσεως περικεῖμεθα, καὶ ἴσως τοῖς
 ἐξ αὐτοῦ διὰ τὴν ἐμφυτον ἀσθένειαν πολυτρόποις
 κακοῖς ὑποκεῖμεθα· μὴ κατ' ἀλλήλων ἐπαιρῶμεθα
 διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀνισότητά (135 b), ἀλλὰ μᾶλλον
 σώφρονι λογισμῷ τὴν τῆς ὁμοτίμου φύσεως ἀνωμα-
 λίαν ἐξομαλίσωμεν, τὰς τῶν ἄλλων ἐλλείψεις ταῖς
 ἡμῶν αὐτῶν ἀναπληροῦντες ὑπερβολαῖς. Διὸ τυχὸν
 καὶ ἡ παροῦσα συνεχωρήθη πολιτεύεσθαι ἀνωμαλία,
 ἵνα δειχθῇ ἡ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμις προσιμῶσα
 πάντων τὴν ἀρετὴν. Πάντων γὰρ ἀνθρώπων ἡ αὐτὴ
 ἐστὶ τοῦ τε σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς τροπὴ καὶ ἀλ-
 λοίωσις, φέρουσα τε καὶ φερομένη, καὶ μόνον τοῦτο
 κεκτημένη σταθερὸν τε καὶ βάσιμον, τὸ ἕστατον καὶ
 φερόμενον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον λό-
 γου, εἰς τὸ, « Οὐ γὰρ ἔχει τι ὑψηλότερον ἢ C
 ὅλως ἔξει (4). »

Δοκεῖ μοι διὰ τούτων ἀπολύσαι πίσης συγκριτι-
 κῆς τε καὶ διακριτικῆς καὶ ἄλλως πως λεγομένης
 σχέσεως τὸν διδασκόμενον ὁ θεόφρων οὗτος διδάσκα-
 λος. Ἄσχετον γὰρ τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου φασὶν
 οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, καὶ ταύτην δύνασθαι τῷ ἀσυγ-
 κρίτως ὑπὲρ πάντα εἶναι λέγειν, ὡς δύναμιν ἔχον
 ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Ἐπιτε μὲν οὖν
 ἐξεγένετο διὰ λόγου καὶ θεωρίας διασχόντι
 τὴν ὕλην καὶ τὸ σαρκικὸν ⁴⁶ τοῦτο, εἴτε νέφος
 χρῆ λέγειν, εἴτε προκάλυμμα, Θεῷ συγγενέ-
 σθαι, καὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ φωτὶ κραθῆναι, D
 καθ' ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει, μακάριος
 οὗτος τῆς ἐντεῦθεν ἀναβάσεως καὶ τῆς ἐκεῖσε
 θεώσεως, ἣν τὸ γνησίως φιλοσοφῆσαι χαρίζε-
 ται, καὶ τὸ ὑπὲρ τὴν ὕλικὴν δυνάδα γενέ-
 σθαι διὰ τὴν ἐν Τριάδι ⁴⁷ νοουμένην ἐνό-
 τητα (5). »

Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι ἐλλιπῶς ⁴⁸ ἔχειν τὸν ἀποδο-

monet itaque eos qui nihil supra presentem vitam
 intelligere possunt, ne in sanitate corporis confi-
 dant, et destillando mobili rerum cursu per earum
 defectus exaltentur (n), dum præsens steterit vita,
 et in talem corruptionem circumvolvantur, circa
 quam conversio est et mutabilitas; dum sit hoc
 incertum, quid ex corpore et exterius rerum dissi-
 militudine ac perturbatione eis contingat. Hoc enim
 arbitror dicere eum per hoc, « Dum a se ipsa ma-
 teries fert inordinatum, » pro eo quod est, dum
 sub corruptione et mutabilitate est hoc totum et
 corpus humilitatis induimur, et æque ex ipso per
 insitam infirmitatem multis modis malis subicimur,
 ne ab invicem separemur per eam quæ circa nos
 est inæqualitatem, sed magis prudenti cogitatione
 naturali collegio inæqualitatem plane faciamus,
 aliorum defectus nostris ipsis adimplentes supera-
 bundantiis. Propter hoc fortassis præsens concessa
 est conversari anomalia, ut ostenderetur rationis
 quæ in nobis est potentia, præhonorans omnibus
 virtutem. Omnium enim hominum eadem est cor-
 poris et eorum quæ extra sunt conversio et muta-
 bilitas, quæ fert et fertur, et solummodo hoc sta-
 bile possidet ac firmum quod instabile est ac vo-
 labile.

κεκτημένη σταθερὸν τε καὶ βάσιμον, τὸ ἕστατον καὶ
 φερόμενον.

Ejusdem ex sermone in Athanasium, in hoc : « Non
 enim habet quid altius quam omnino habet. »

Videtur mihi per hæc absolvisse ab omni com-
 parativo et discretivo et quoquomodo aliter dicto
 habitu edoctum iste Deifer magister. Nam immen-
 sam esse talem orationis speciem dicunt, qui in
 talibus sapientes sunt, et hanc posse (o) incompa-
 rabiliter super omnia esse dicere, quippe virtutem
 habet supereminentis negationis.

Ejusdem ex epitaphio in sanctum Athanasium, in
 hoc : « Cui igitur licitum fuit per rationem et con-
 templationem pertranseunti materiam et carnale
 hoc, sive nimbum oportet dicere, sive velamen, cum
 Deo fieri, et purissimo lumine teneri, quantum
 possibile est humanæ naturæ beatus iste ascensione
 hinc et illius deificatione, de qua sincere philoso-
 phari donatur, et super materialem dualitatem
 fieri per intellectum in Trinitate unitatem. »

Ego quidem non possum deficiens habere (p)

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ σαρκίον ed. Gal. ⁴⁷ τῇ τριάδι ed. Gal. ⁴⁸ ἐλλιπῶς ed. Gal.

NOTÆ.

(n) Verte nec propter rerum suarum cursum inof-
 fensum contra eos qui istis carent exaltentur.

(o) Verte et idem valere ac, etc. (Gale.)

(p) Verte imperfectam existimare. (Gale.)

(4) Gregor. Naz. Orat. In laudem magni Athanasii, cap. 1, p. 586, tom. I, ed. Bened.

(5) Idem. ibid. c. 2, p. 586.

restitutam de virtute sanctorum magistri rationem, etsi quidam, ut scripsistis, hoc arbitrantur, per hoc, ratione et contemplatione solummodo, sine actione, post Deum transeuntium ipsam dicere philosophiam; e contrario vero compactam actioni veram circa ea quæ sunt, eorum et judicationem et operationem, quam philosophiam solam vere planissimam ego saltem audax definitio, magis aperte introduxisse eam (q) suscipio, ratione et contemplatione corrigi eam manifestans (r). Quippe rationi conjuncta omnino actione et judicatione, quæ in ipsa est, per contemplationem comprehensa; siquidem rationis est ordinare corporis motum veluti freno quodam recta ratiocinatione ab eo qui est ad inconsequentiam (s) meatu disciplinaliter retentum, contemplationis vero quæ bene intellecta atque discreta sunt prudenter extollere judicando, tanquam lucem clarissimam per veram scientiam ipsam veritatem ostendens (t); his ambobus maxime creatur omnis sapiens virtus et custoditur, ab his etiam manifestatur per corpus, non tota. Non enim capitur corpore dum sit character divinæ potentiæ, sed quædam eorum quæ ipsius sunt umbræ; et hoc non propter se ipsam, propter nûdos vero ipsius gratia ut in imitationem veniant deiformis Deum diligentium virorum conversationis; ut per participationem boni et ipsi malitiæ turpitudinem deponentes, dignorum Deo partes fiant, aut deprecantes adjutorium quoddam a potentibus consequi ut occultum in profundo animæ eximiorum affectum per corpus actione manifesta accipientes, omnia in omnibus factam, et per omnia omnibus præsentem Dei providentiam et ipsos laudent; ut si nemo esset qui bene agere deprecaretur, seu qui ad virtutem exemplo formari debeat, ipsum solum sufficere sibi omnino, quæ secundum animam sunt, virtutum donis fruenter. Et sine earum per corpus ad manifestum approbatione non est incongruum dicere. Qui igitur pie per contemplationem intelligit, quomodo habent ea quæ sunt, et per rationabile consilium considerate ac recte de ipsis rationem diffinit, et custodit sibimet judicium, magis vero se ipsum judicio irreprehensibilem, omnem simul comprehendens habet virtutem; ad nihil aliud post cognitam veritatem adhuc motus, et omnia præterit festinanter nullius omnino rationem faciens eorum quæcunque carnis et mundi sunt et dicuntur; informatam habens jam ratione comprehensam, sine pugna, actionem; quippe omnes sibimet intellectualis nostri potentissimas impassibiles inferens rationes, per quas omnis virtus et scientia est et consistit jure, dum sint rationabilis animæ potentiæ; ut sint quidem omnino corpore non indigentes, ut vere manifestæ sint propter causas

A θέντα περι (136 a) τῆς ἀρετῆς τῶν ἀγίων τοῦ διδασκάλου λόγον, καὶ τινες, ὡς γεγράφατε, τοῦτο νομίζουσι⁴⁹, διὰ τοῦ λόγου καὶ θεωρίας μόνον πρακτικῆς δίχα τὴν κατὰ θεὸν τῶν μετελθόντων αὐτὴν φιλοσοφίαν εἰπεῖν, τοῦναντίον δὲ διεγερμένην⁵⁰ τῇ πράξει τὴν ἀληθῆ περι τὰ ὄντα κρίσιν αὐτῶν καὶ ἐνέργειαν, ἣν δὴ φιλοσοφίαν ὄντως πληρεστάτην ἔγωγε τολμήσας μόνην ὀρίζομαι, μάλα σαφῶς εἰσηγεῖσθαι αὐτὸν ὑπολαμβάνω, λόγῳ καὶ θεωρίᾳ κατορθοῦσθαι αὐτὴν ἀποφηνάμενον, ὡς τῷ λόγῳ συνημμένης πάντως τῆς πράξεως, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ κρίσεως τῇ θεωρίᾳ περιεχομένης, εἶπερ λόγου μὲν τὸ τάσσειν τὴν τοῦ σώματος κίνησιν, οἷον χαλινῶν τι τῷ ὀρθῷ λογισμῷ τῆς πρὸς ἀτοπίαν φορᾶς ἐπιστημόνως ἀναχαιτίζοντος, θεωρίας δὲ τὸ τὰ⁵¹ καλῶς νοηθέντα τε καὶ κριθέντα ἐμφρόνως αἰρεῖσθαι ψηφίζεσθαι, οἷον εἰ φῶς παμφασέστατον δι' ἀληθοῦς γνώσεως τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν δεικνυούσης· οἷς ἀμφοτέροις μάλιστα καὶ δημιουργεῖται πᾶσα φιλόσοφος ἀρετὴ καὶ φυλάττεται, ὑφ' ἧν καὶ ἐκφαίνεται διὰ σώματος οὐχ ὅλη. Οὐ γὰρ χωρεῖται σῶματι, χαρακτῆρ ὑπάρχουσα θείας δυνάμεως, ἀλλὰ τινὰ τῶν αὐτῆς σχιάσματα, καὶ τοῦτο οὐ δι' ἑαυτὴν, διὰ δὲ τὸ τοὺς γυμνοῦς τῆς κατ' αὐτὴν χάριτος εἰς μίμησιν ἐλθεῖν τῆς θεοειδοῦς τῶν φιλοθέων ἀνδρῶν ἀναστροφῆς, ἐφ' ἧ τῇ μετοχῇ τοῦ καλοῦ καὶ αὐτοὺς τὸ τῆς κακίας αἴσχος ἀποθεμένους τῆς τῶν ἀξίων Θεοῦ γενέσθαι μοίρας, ἢ τοὺς δεομένους ἐπικουρίας τινός (136 b) ὑπὸ τῶν δυναμένων τυχεῖν, ἐφ' ἧ τὴν κρυπτομένην τῷ βάθει τῆς ψυχῆς τῶν ἐναρέτων διάθεσιν διὰ τοῦ σώματος κατὰ τὴν πρᾶξιν φανεῖσαν ἀποδεξαμένους, τὴν πᾶσι πάντα γινομένην καὶ διὰ πάντων πᾶσι παρούσαν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, καὶ αὐτοὺς ἀνυμνήσαι. Ὡς εἶγε μηδεὶς ἦν ὁ εὐπαθεῖν δεόμενος, ἢ ὁ πρὸς ἀρετὴν παραδείγματι τυπωθῆναι ὀφειλὼν, αὐτὸν ἕκαστον ἀρκεῖν ἑαυτῷ πάντως, ταῖς κατὰ ψυχὴν τῶν ἀρετῶν χάρισιν ἀδρυνόμενον. Καὶ δίχα τῆς τούτων διὰ τοῦ σώματος πρὸς τὸ ἐμφανὲς ἀποδείξεως λέγειν οὐκ ἀτοπον. Ὁ τοίνυν εὐσεβῶς διὰ θεωρίας κατανοήσας ὡς ἔχει τὰ ὄντα, καὶ διὰ βουλῆς λογικῆς ἐστοχασμένως τε καὶ ὀρθῶς τὸν περὶ αὐτῶν ὀρισάμενος λόγον, καὶ φυλάττων ἑαυτῷ τὴν κρίσιν, μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν τῇ κρίσει ἀπαρέγκλιτον, πᾶσαν ὁμοῦ συλλαβὴν ἔχει τὴν ἀρετὴν, πρὸς οὐδὲν ἄλλο μετὰ τὴν ἐγνωσμένην ἀλήθειαν ἔτι κινούμενος, καὶ πάντα παρῆλθε διὰ σπουδῆς, οὐδενὸς τὸ παράπαν λόγον ποιούμενος τῶν ὅσα σαρκὸς καὶ κόσμου ἐστὶ καὶ λέγεται, ἐνδιαθέτως ἔχων ἤδη τῷ λόγῳ περιεχομένην ἀμάχως τὴν πρᾶξιν, οἷα τοῦ ἐφ' ἡμῖν πάντας ἑαυτῷ τοῦ διανοητικοῦ τοὺς κρατίστους ἀπαθεῖς ἐπικομιζομένου λόγους, καθ' οὓς πᾶσα ἀρετὴ καὶ γνώσις ἐστὶ καὶ ὑφέστηκεν, ὡς δυνάμεις ὄντας ψυχῆς λογικῆς, πρὸς μὲν τὸ εἶναι σώματος οὐδ' ὅλως χρῆζοντας, πρὸς δὲ τὸ φανῆναι

VARIE LECTIONES.

⁴⁹ νομίζουσι ed. Gal. ⁵⁰ διεγερμένην ed. Gal. ⁵¹ τὰ om. cod. Gud.

NOTÆ.

(q) *Lege eum.* (Gale.)
(r) *Lege manifestantem.* (Gale.)

(s) *Rectius pravitatem.* (Gale.)
(t) *Lege ostendentis.* (Gale.)

διὰ τὰς εἰρημένους αἰτίας κατὰ καιρὸν αὐτῶ χρη-
σθαι οὐκ ἀναινομένους. (137 a) Φασὶ γὰρ τοῦ
διανοητικοῦ εἶναι, ἰδικῶς μὲν τὰς νοήσεις τῶν νοη-
τῶν, τὰς ἀρετὰς, τὰς ἐπιστήμας τοὺς τῶν τεχνῶν
λόγους, τὸ προαιρετικόν, τὸ βουλευτικόν, γενικῶς
δὲ τὰς κρίσεις, τὰς συγκαταθέσεις, τὰς ἀποφυγὰς,
τὰς ὁρμὰς, καὶ τὰς μὲν εἶναι μόνης τῆς κατὰ νοῦν
θεωρίας, τὰς δὲ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἐπιστημονικῆς
δυνάμεως. Εἰ δὲ τούτοις φρουρουμένην οἱ ἅγιοι τὴν
οἰκείαν ⁵² ζωὴν συνετήρησαν, ἄρα περιληπτικῶς
διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς θεωρίας ὁ μακάριος ⁵³ οὗτος
ἀνὴρ πάντας τοὺς κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν εἰσηγή-
σατο λόγους τοῖς ἁγίοις συνελημμένους, δι' ὧν τῆ
κατανοήσει τοῦ Θεοῦ κατὰ θεωρίαν γνωστικῶς
προσανέχοντες ἐμφρόνως κατὰ λόγον διὰ τῶν ἀρετῶν
τὴν θεῖαν ἑαυτοῖς μορφήν ἐνετυπώσαντο, πάντως
οὐκ εἶναι ἀναγκαῖον οἰηθεῖς τὴν διὰ τοῦ σώματος
ὀνομάσαι πρᾶξιν, γινώσκων μὴ ἀρετῆς αὐτὴν εἶναι
ποιητικὴν, ἀλλ' ἐκφαντικὴν, καὶ μόνων τῶν θεῶν
νοημάτων τε καὶ λογισμῶν ὑπουργόν. Ὡς ἂν δὲ καὶ
δι' ἑτέρου τρόπου φανερόν γένηται τὸ λεγόμενον,
φασὶν οἱ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων δι' ἀκριβείας
μετελθόντες τοὺς λόγους τοῦ λογικοῦ τὸ μὲν εἶναι
θεωρητικόν, τὸ δὲ πρακτικόν· καὶ θεωρητικόν μὲν
τὸ κατὰ νοῦν, ὡς ἔχει τὰ ὄντα, πρακτικόν δὲ τὸ
βουλευτικόν, τὸ ὀρίζον τοῖς πρακτικοῖς τὸν ὁρθόν
λόγον. Καὶ καλοῦσι τὸ μὲν θεωρητικόν νοῦν, τὸ
δὲ πρακτικόν λόγον, καὶ τὸ μὲν σοφίαν, τὸ δὲ φρό-
νησιν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἐκ τῆς αἰτίας ἄρα τὴν
πρᾶξιν κατὰ τὸ εἶδος, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς ὕλης ὠνόμα-
σεν (137 b) ὁ διδάσκαλος λόγον, τὴν μηδὲν ἔχου-
σαν ἀντικείμενον ἕξιν προσαγορεύσας. Λογικῶς γὰρ
καὶ γνωστικῶς, ἀλλ' οὐ πολεμικῶς καὶ ἀγωνιστικῶς
ἐμμένει τοῖς ἀληθέσιν ὁ θεωρητικὸς, καὶ πλὴν αὐ-
τῶν ἄλλο τι ὄραν διὰ τὴν πρὸς αὐτὰ ἡδονὴν οὐκ
ἀνέχεται. Εἰ δὲ χρὴ καὶ ἄλλως ⁵⁴ σαφέστερον τοῦτο
πυκνῆσθαι, πάλιν οἱ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος
τοὺς λόγους γυμνάσαντές φασὶ τοὺς μήπω τῆς
πρὸς τὴν ὕλην κατὰ τὴν σχέσιν κοινωνίας καθα-
ροῦς γεγονότας περὶ τὰ πρακτικὰ καταγίνεσθαι,
μικτῆς οὔσης αὐτοῖς ἔτι τῆς περὶ τὰ ὄντα κρίσεως,
καὶ εἰσὶ τρεπτοὶ, μήπω τὴν περὶ τὰ τρεπτὰ σχέσιν
ἀποθέμενοι· τοὺς δὲ δι' ἀκρότητα τῶ ⁵⁵ Θεῷ κατὰ
σχέσιν πλησιάζοντας, καὶ τῆ τούτου κατανοήσει τὸ
μακάριον καρπούμενος, πρὸς ἑαυτοὺς μόνον καὶ τὸν
Θεὸν ἐστραμμένους τῶ ῥῆξαι γνησίως τῆς ὕλικῆς
σχέσεως τὰ δεσμὰ τῶν μὲν πρακτικῶν καὶ τῆς ὕλης
παντελῶς ἡλλοτριῶσθαι, τῆ δὲ θεωρίᾳ καὶ τῶ Θεῷ
προσφκειῶσθαι. Διδ, φασὶ, καὶ μένουσιν ἄτρεπτοι,
μὴ ἔχοντες ἔτι τὴν πρὸς τὴν ὕλην σχέσιν, καθ' ἣν τῆ
ὕλη φυσικῶς ἁλλοιουμένη παρὰ φύσιν συνεξαλλοιοῦ-
σθαι ⁵⁶ ἐξ ἀνάγκης πέφυκεν ὁ τῆ ὕλη κατὰ τὴν σχέσιν
κεκρατημένος, καὶ μεγίστης εἰδῶς δεῖσθαι δυνάμεως

A prædictas, secundum tempus, eo uti non vitupe-
rantur. Dicunt enim intellectualis esse, specialiter
notiones intelligibilium, virtutes, scientias, artium
rationes, propositum, consilium, generaliter vero
judicia, comparationes, fugas, appetitus, et quædam
quidem esse solius secundum animum contempla-
tionis, quædam vero secundum rationem discipli-
nalis potentia. Si autem talibus custoditam pro-
priam vitam sancti conservaverunt, igitur com-
prehensim per rationem et contemplationem beatus
iste vir omnes, quæ sunt secundum virtutem et
scientiam, introduxit rationes a sanctis compre-
hensas, per quas divinam notitiam per contempla-
tionem scienter accipientes, prudenter secundum
rationem per virtutes divinam sibi met coaptavere
formam omnino, non esse necessarium judicans per
corpus nominare actionem, cognoscens non eam
virtutis esse factricem, sed manifestatricem, et so-
lummmodo divinarum intelligentiarum et disputatio-
num (u) ministrum. Ut autem et per alium modum
manifestum fiat quod dictum est, dicunt qui no-
strarum rerum diligenter rationes percurrunt,
rationalis quidem esse contemplativum et activum;
et contemplativum quidem secundum intellectum,
quippe habet ea quæ sunt; activum vero secundum
consilium, quod diffinit actionibus rectam rationem.
Et vocant quidem contemplativum intellectum, ac-
tivum vero rationem, et illud quidem sapientiam,
illud vero prudentiam. Si autem hoc verum, ex
causa itaque actionem, secundum quid consequens
est, at non ex materia, nominavit magister ratio-
nem nullam (v) habentem oppositum habitudinem
appellans, Rationabiliter enim et scienter, at non
per inimicitiam et contentionem instat veris con-
templativus, et præter ipsa aliud quid videre pro-
pter eorum delectationem non recipit. Si vero opus
est et aliter hoc apertius facere, iterum qui secun-
dum virtutem perfectionis rationem exercent, di-
cunt quosdam nondum ad materiam secundum ha-
bitum communionem purgatos, circa actiones effeci-
dum sit mista adhuc eis circa ea quæ sunt judicatio,
et sunt conversibiles, nondum circa conversibilia
habitum deponentes. Quosdam vero per virtutis
summitatem Deo secundum habitum approximantes,
et ipsius secundum intelligentiam beatitudine fruen-
tes, ad se ipsos solummodo et Deum conversos,
rumpendo sincere materialis habitudinis vincula,
actionibus quidem a materia perfecte alienantur,
contemplatione vero et Deo familiares fiunt. Pro-
pterea, inquirunt, manent inconvertibiles, non ha-
bentes adhuc ad materiam habitudinem, per quam
cum materia naturaliter mobili contra naturam
commoveri ex necessitate consuevit qui materie

VARIÆ LECTIONES

⁵² ἰδίαν ed. Gal. ⁵³ ὁμοκάρδιος cod. Gud. ⁵⁴ καὶ ἄλλως om. ed. Gal. ⁵⁵ τῶ om. ed. Gal. ⁵⁶ συναλ-
λοιοῦσθαι ed. Gal.

NOTÆ.

(u) *Lege ministram.* (Gale.)

(v) *Lege nullum.* (Gale.)

per habitudinem concretus est, et maxime videns indigere potentie ad depositionem materialis possibilitatis, ab ea liberari volentem, ait magister : « Cui igitur licitum fuit per rationem et contemplationem pertranseunti materiam, et carnale hoc, sive nimium oportet dicere, sive velamen, cum Deo fieri, etc. »

Quomodo est nimbus et velamen caro.

Cur autem nimbum esse et velamen carnem dicit magister? videns quippe quia omnis humanus animus errans et a naturali motu retro aspiciens, circa passionem et sensum et sensibilia motum facit, non habens aliorum moveri, ab eo motu qui ad Deum naturaliter fert deficiens, et divisit carnem in passionem et sensum; carnis enim animatae utrumque est, per nimbum et velamen hæc declaravit. Nimbus enim est principali (x) animæ superobumbrans carnalis passio, et velamen est error secundum sensum, superficiebus sensibilibus ipsum vincens, et ad intelligibilia transitum muniens (y). Per hæc oblivionem naturalium bonorum accipiens anima, circa sensibilia totam suam operationem convertit, furores et concupiscentias et delectationes per ea quæ dicta sunt inhonestas invenit.

Quomodo voluptas fit.

Omnis enim delectatio eorum quæ interdiciuntur, ex passione, per medium sensum ad aliquid sensibile, omnino fieri consuevit. Neque enim aliud aliquid est delectatio, quam species sensus in sensivo per quoddam sensibile formati; vel modus sensivæ operationis per irrationabilem concupiscentiam constitutus. Concupiscentia enim sensui apposita in delectationem vertitur, addens ei speciem, et sensus per concupiscentiam motus delectationem operatur, quiddam sensibile accipiens. Cognoscentes igitur sancti quia per mediam carnem ad materiam anima contra naturam mota terrenam induitur formam, ipsi magis per mediam animam secundum naturam ad Deum motam etiam carnem Deo decenter famulari intellexerunt (z), per institutionem virtutum acceptabiliter ipsam divinis ornantes intellectibus.

Quomodo et quanti motus sunt animæ.

Tres enim universales motus habere animam in unum collectos a charitate (a) docuerunt, unum secundum animam, alterum secundum rationem, tertium secundum sensum: et unum quidem simplicium et interpretatione carentem, per quem inco-

πρὸς ἀπόθεσιν τῆς ὕλικῆς προσπαθείας τὸν αὐτῆς ἐλευθερωθῆναι βουλόμενόν φησιν ὁ διδάσκαλος, ἡ ὅτι μὲν οὖν ἐξήγγεστο διὰ λόγου καὶ θεωρίας διασχίοντι τὴν ὕλην καὶ τὸ σαρκικὸν τοῦτο, εἴτε νέφος γὰρ λέγουσιν εἶτε προκάλυμμα, Θεῷ συγγενέσθαι, καὶ τὰ ἐξῆς. (138 α)

Πῶς ἐστὶ νέφος καὶ προκάλυμμα ἡ σὰρξ (6).

Διὰ τί δὲ νέφος εἶναι καὶ προκάλυμμα τὴν σὰρκα φησὶν ὁ διδάσκαλος; ὡς εἰδῶς ὅτι πᾶς ἀνθρώπινος νοῦς πλανώμενος, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀπὸνεύων κινήσεως, περὶ πάθος καὶ αἰσθησὶν καὶ αἰσθητὰ ποιεῖται⁸⁷ τὴν κίνησιν, οὐκ ἔχων ἄλλοθι πρὶ κινήθῆναι, τῆς πρὸς Θεὸν φυσικῶς φερούσης κινήσεως διαμαρτήσας, καὶ διεῖλε τὴν σὰρκα εἰς πάθος καὶ αἰσθησὶν, σαρκὸς γὰρ ἐμψύχου ἀμφοτέρω δια τῶ νέφους καὶ τοῦ προκαλύμματος ταῦτα δηλώσας. Νέφος γὰρ ἐστὶ τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς ἐπισκοτοῦν τὸ σαρκικὸν πάθος, καὶ προκάλυμμά ἐστὶν ἡ κατ' αἰσθησὶν ἀπάτη, ταῖς ἐπιφανείαις τῶν αἰσθητῶν αὐτὴν ἐπερείδουσα καὶ τῆς πρὸς τὰ νοητὰ διαβάσεως ἀποτειχίζουσα, δι' ὧν λήθην τῶν φυσικῶν ἀγαθῶν λαμβάνουσα περὶ τὰ αἰσθητὰ τὴν ὅλην αὐτῆς ἐνέργειαν καταστρέφει, θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονᾶς διὰ τῶν εἰρημένων ἀπρεπεῖς ἐφευρίσκουσα.

C

Πῶς ἡδονὴ γίνεται.

Πᾶσα γὰρ ἡδονὴ τῶν ἀπηγορευμένων ἐκ πάθους διὰ μέσης αἰσθήσεως πρὸς τι πάντως γίνεσθαι πέφυκέν αἰσθητόν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ἐστὶ ἡδονὴ ἢ εἶδος αἰσθήσεως ἐν τῷ αἰσθητικῷ διὰ τινος αἰσθητοῦ μορφουμένης, ἢ τρόπος αἰσθητικῆς ἐνεργείας κατ' ἐπιθυμίαν ἄλογον συνιστάμενος. Ἐπιθυμία γὰρ αἰσθήσει προσθεῖσα εἰς ἡδονὴν μεταπίπτει, εἶδος αὐτῇ ἐπάγουσα, καὶ αἰσθησὶς κατ' ἐπιθυμίαν κινήσεια ἡδονὴν ἀπεργάζεται τὸ αἰσθητόν προσλαβούσα. Γινόντες οὖν οἱ ἅγιοι, (138 β) ὅτι διὰ μέσης σαρκὸς πρὸς τὴν ὕλην ἢ ψυχὴν παρὰ φύσιν κινουμένη τὴν χοϊκὴν μορφήν ὑποδύεται, διὰ μέσης μᾶλλον ψυχῆς κατὰ φύσιν αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸν κινουμένης καὶ τὴν σὰρκα τῷ Θεῷ πρεπόντως οἰκειώσαι διενεμήθησαν, δι' ἀσκήσεως ἀρετῶν ἐνδεχομένως αὐτὴν ταῖς θεαῖς ἐμφάσει καλλωπίσαντες.

D

Πῶς καὶ πόσαι κινήσεις εἰσὶ ψυχῆς.

Τρεῖς γὰρ καθολικᾶς κινήσεις ἔχουσαν τὴν ψυχὴν εἰς μίαν συναγομένης, ὑπὸ τῆς χάριτος φωτισθέντες, τὴν κατὰ νοῦν, τὴν κατὰ λόγον, τὴν κατὰ αἰσθησὶν, καὶ τὴν μὴν ἀπλὴν καὶ ἀνερμήνευτον, καθ' ἣν ἀγνώστως περὶ Θεὸν κινουμένη κατ' οὐδένα τρόπον

VARIAE LECTIONES.

⁸⁷ ποίηται ed. Gal.

NOTÆ.

(x) Lege principalem partem. (Gale.)

(y) Verte obstruens. (Gale.)

(z) Verte meditati sunt. (Gale.)

(a) Verte eruditi. Sententia pendet a verbo transcenderunt. (Gale.)

ἐξ οὐθενός τῶν ὄντων αὐτὸν διὰ τὴν ὑπεροχὴν ἐπι-
 γινώσκει, τὴν δὲ κατ' αἰτίαν ὀριστικὴν τοῦ ἀγνώστου,
 καθ' ἣν φυσικῶς κινουμένη, τοὺς ἐπ' αὐτῇ φυσικοὺς
 πάντα λόγους τοῦ κατ' αἰτίαν μόνου ἐγνωσμένου
 μορφωτικοὺς ὄντας ἑαυτῇ δι' ἐνεργείας κατ' ἐπι-
 στήμην ἐπιτίθεται ⁵⁸, τὴν δὲ σύνθετον, καθ' ἣν
 τῶν ἐκτὸς ἐφαπτομένη ὡς ἐκ τῶν συμβόλων τῶν
 ὄρατων τοὺς λόγους πρὸς ἑαυτὴν ἀναγράφεται,
 μεγαλοφυῶς διὰ τούτων κατὰ τὸν ἀληθῆ καὶ ἀπει-
 στον τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως τρόπον τὸν παρόντα
 τῶν σκαμμάτων αἰῶνα διέβησαν, τὴν μὲν αἰσθησιν,
 ἀπλοῦς διὰ μέσου τοῦ λόγου πρὸς τὸν νοῦν τοὺς
 τῶν αἰσθητῶν πνευματικοὺς λόγους ἔχουσιν μόνους
 ἀναβιβάσαντες, τὸν δὲ λόγον ἐνοειδῶς κατὰ μίαν
 ἀπλήν τε καὶ ἀδιαίρετον φρόνησιν πρὸς τὸν νοῦν
 τοὺς (139 a) τῶν ὄντων ἔχοντα λόγους ἐνώσαντες,
 τὸν δὲ νοῦν τῆς περὶ τὰ ὄντα πάντα κινήσεως καθ-
 αραῶς ἀπολυθέντα καὶ αὐτῆς τῆς καθ' αὐτὸν φυ-
 σικῆς ἐνεργείας ἡρεμοῦντα τῷ Θεῷ προσκομίσαντες,
 καθ' ὃν ὀλιγῶς πρὸς Θεὸν συναχθέντες, ὅλοι ὅλοι
 Θεῷ ἐγκραθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος ἠξιώθησαν,
 ὅλην τοῦ ἐπουρανίου κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώποις
 τὴν εἰκόνα φορέσαντες, καὶ τοσοῦτο ⁵⁹ ἔλξαντες
 τῆς θείας ἐμφάσεως, εἰ θέμις τοῦτο εἰπεῖν, ὅσον
 ἔλχθέντες αὐτοὶ τῷ Θεῷ συντέθησαν. Ἦσσι γὰρ
 ἀλλήλων εἶναι παραδείγματα τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄν-
 θρωπον, καὶ τοσοῦτον τῷ ἀνθρώπῳ τὸν Θεὸν διὰ
 φιλανθρωπίαν ἀνθρωπίζεσθαι, ὅσον ὁ ἄνθρωπος
 ἑαυτὸν τῷ Θεῷ δι' ἀγάπης δυνηθεὶς ἀπεθέωσε, καὶ
 τοσοῦτον ὑπὸ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον κατὰ νοῦν ἀρπά-
 ζεσθαι πρὸς τὸ γνωστὸν, ὅσον ὁ ἄνθρωπος τὸν ἀό-
 ρατον φύσει Θεὸν διὰ τῶν ἀρετῶν ἐφανέρωσεν. Ὑπὸ
 ταύτης τοίνυν τῆς κατὰ λόγον καὶ θεωρίαν συν-
 ισταμένης φιλοσοφίας, καθ' ἣν καὶ ἡ τοῦ σώματος
 ἐξ ἀνάγκης εὐγενίζεται φύσις, ἀπλανῶς πρὸς τὸν
 τοῦ Θεοῦ πόθον τρωθέντες οἱ ἅγιοι διὰ τῶν ἐνουσῶν
 αὐτοῖς πρὸς τὰ θεῖα φυσικῶν ἐμφάσεων ἀξιοπρεπῶς
 πρὸς τὸν ⁶⁰ Θεὸν παρεγένοντο, σῶμα καὶ κόσμον
 ἀθλητικῶς διασχόντες, ἀλλήλοις ταῦτα περιεχόμενα
 θεώμενοι, τὸν μὲν φύσει, τὸ δὲ αἰσθήσει, καὶ θα-
 τέρῳ θατέρῳ ὑποπίπτον, τῇ κατ' ἐπαλλαγὴν θα-
 τέρου πρὸς τὸ ἕτερον ποιᾶ ἰδιότητι, καὶ μηδὲν τού-
 των τῷ καθ' ἑαυτὸν λόγῳ περιγραφῆς ὑπάρχον ἐλευ-
 θερον, καὶ αἰσχροὺς ἠγησάμενοι τοῖς θνητοῖς καὶ
 περιγραφοῖς (139 b) ἐμφθειρεσθαι τε καὶ πε-
 ριγράφεσθαι τῆς ψυχῆς ἔαν τὸ ἀθάνατον καὶ ἀει-
 κίνητον μόνῳ Θεῷ τῷ ἀθανάτῳ καὶ πάσης ἀπειρίας
 ἀνωτέρῳ ἀλύτως ἑαυτοὺς ἀνέδησαν, οὐδαμῶς ταῖς
 κόσμου καὶ σαρκὸς ἀνθοκαῖς ἐνδίδοντες, ὅπερ ἐστὶ
 πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως πλήρωσις, οἶμαι
 δὲ ὅτι καὶ τέλος. Ἀλλὰ καὶν εἶποτε περὶ τὰ τῶν
 ὄντων θεάματα κεκίνηται οἱ ἅγιοι, οὐκ ἐπὶ τῷ
 αὐτὰ ἐκεῖνα προηγουμένως θεάσασθαι τε καὶ γινῶναι
 καθ' ἡμᾶς ὀλιγῶς κεκίνηται, ἀλλ' ἔνα τὸν ⁶¹ διὰ

A gnite circa Deum mota, nullo modo ex ullo eorum
 quæ sunt ipsum per excellentiam cognoscit. Alte-
 ram vero secundum causam diffinitivam incogniti,
 per quem naturaliter mota, omnes naturales ratio-
 nes, per causam solummodo cogniti, dum sint in ea
 formatrices, sibi ipsi per operationem secundum
 scientiam imponit. Tertium autem compositum,
 per quem ea quæ extra sunt tangens, veluti ex qui-
 busdam signis visibilium rationes apud se ipsam
 reformat, magnanimitè per hos, secundum verum
 et inmutabilem naturalis motus modum, præsens
 laborum sæculum transcenderunt. Sensum quidem
 simpliciter spirituales solas rationes sensibilium
 habentem per mediam rationem ad animam refe-
 rentes; rationem vero uniformiter per unam sim-
 plicamque atque inseparabilem prudentiam eorum
 quæ sunt habentem rationes animo adunantes,
 ipsum autem animum circa omnia quæ sunt motu
 pure absolutum, et ab ipsa secundum se naturali
 operatione quietum Deo offerentes, per eum uni-
 versaliter ad Deum condescendentes, toti toto Deo
 contineri per Spiritum digni facti sunt, totam cœ-
 lestis, quantum hominibus possibile est, imaginem
 ferentes, et tantum attrahentes divina notitia, si
 fas est hoc dicere, quantum ipsi attracti Deo in-
 serti sunt. Dicunt enim inter se invicem esse
 paradigma Deum et hominem, et tantum homini
 Deum per misericordiam humanari, quantum homo
 se ipsum Deo per charitatem confortatus consecra-
 vit; et tantum a Deo hominem secundum animum
 rapi ad incognitum, quantum homo invisibilem
 naturam Deum per virtutes facit manifestum. Ab hac
 itaque per rationem et contemplationem constituta
 philosophia, per quam etiam corporis necessario
 nobilitatur natura, absque errore, divino sauciatu
 sancti desiderio, per insitas eis naturales ad divina
 intelligentias digue ac pulchre ad Deum pervene-
 runt; corpus et mundum militariter pertranseun-
 tes, sibi invicem hæc copulata contemplantes, mun-
 dum quidem naturæ, corpus vero sensui, et alterum
 alteri succumbere per consequentiam alterius ad
 alterum qualicumque proprietate: et nihil horum
 per se ipsum ratione circumscriptionis existere
 liberum, et turpe ducentes mortalibus et circum-
 scriptis corrumpi et circumscribi animæ immortale
 et semper mobile, soli Deo immortalis et omni infi-
 nitate superiori insolubiliter se ipsos alligaverunt,
 nullo modo mundi atque carnis reflexionibus in-
 diti (b). Hæc est omnis virtutis et scientiæ plenitudo.
 Æstimo vero quia et finis. Sed si aliquando circa
 eorum quæ sunt speculamina, moti sunt sancti, non
 in hoc illa ipsa principaliter contemplari et cogno-
 scere, sicut nos, materialiter moti sunt, sed ut per
 omnia et in omnibus et existentem et apparentem

VARIÆ LLECTIONES.

⁵⁸ ἐπιτίθεται ed. Gal. ⁵⁹ τοσοῦτον ed. Gal. ⁶⁰ τὸν οὐμ. ed. Gal. ⁶¹ ἐν' αὐτὸν. ed. Gal.

NOTÆ.

(b) Reflexionibus in illi, carnis mundanis, et huius. (Gale.)

Deum multiformiter laudent, et multum sibimet admirationis colligerent virtutem et glorificationis causam. Animam namque a Deo accipientes, intellectum et rationem et sensum habentem, cum intelligibili et hanc sensibilem, sicut et rationem, quæ est per enuntiationem cum ea quæ inseparabiliter est, et intellectum cum intellectuali passibilem (quem etiam phantasiam vocant animalis, per quem et reliqua animalia, et se invicem et nos et locos quos peragravere cognoscunt; circa quam phantasiam sensum constitui dicunt qui talia sapiunt, organum ipsius dum sit, per quod recipit quæ per eam imaginata sunt); opportunum esse arbitrati sunt horum operationes consequenter, non sibimet, sed donanti Deo, per quem et ex quo hæc sunt, referendo. Tres enim existentes universales modos, quantum hominibus est possibile, ex ipsa circa ea quæ sunt diligenti consideratione eruditi, in quibus Deus omnia fecit (in hoc namque esse et bene esse et semper esse Conditor nos substituit), et duos quidem extremos a solo Deo habitos (c) ut a causa, alium vero medium et nostro pendente arbitrio et motu, et per se ipsum extremis proprie dici præstantem, et eo absente abusive eis etiam appellatio constituitur, illud bene non habentibus conjunctum, non aliterque posse adesse eis et custodiri quæ in extremis est veritatem, quam facere consuevit id quod est bene esse per medium extremis admistum, quam ex ipso ad Deum semper motu intellexerunt; et deinceps naturali ratione hinc contemplativum animæ extendentes, et modo quodam non oportere conversibiliter uti naturalibus operationibus, propter superantem necessario corruptionem, eo modo qui est per abusionem naturalibus potentiis, ipsa non utente ratione, aperte audientes, ac plane per decentem naturæ rationem ad ipsius causam ferri didicerunt; ut unde simpliciter eis est esse, et vere-esse, quandoque adjectum accipiant. Quid enim fortassis lucri erit, ad se ipsos æque ratiocinantes dicebant, non a seipso existenti causali ad se ipsum, aut aliud quid, præter Deum, moto, quando in rationem ipsius esse nihil sibimet a seipso aut ab alio quodam præter Deum acquirere poterit? Per hoc animum quidem circa solum Deum et virtutes ejus intelligi, et ineffabili gloriæ beatitudinis ejus addici, rationem vero interpretem intelligibilium fieri et laudatricem, et ad ea unificos recte disputare modos, sensum vero per rationem nobilitatum ipsas in universo differentes virtutes et operationes imaginantem, in his quæ sunt, quantum possibile est, animæ annuntiare rationes docentes (d), et per animum et rationem veluti navim sapienter animam gubernantes, lubricam hanc et instabilem et in aliud aliter ferentem, et sensum agitantem vitæ viam, siccis pertransierunt vestigiis.

τὴν αἰσθησὶν ἐπικλύζουσαν τοῦ βίου κέλευθον ἀερόχοις διώδευσαν ἔχουσιν.

A πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ὄντα τε καὶ φαινόμενον Θεὸν πολυτρόπως ὑμνήσωσι καὶ πολλὴν ἐξυτοῖς συναγείρωσι θαύματος βδύναμιν καὶ δοξολογίας ὑπόθεσιν. Ψυχὴν γὰρ εἰληφότες παρὰ Θεοῦ νοῦν καὶ λόγον καὶ αἰσθησὶν ἔχουσαν πρὸς τῇ νοητῇ καὶ ταύτην τὴν αἰσθητὴν, ὡσπερ καὶ λόγον πρὸς τῷ ἐνδιαθέτῳ τὸν κατὰ προφορὰν καὶ νοῦν πρὸς τῷ νοητῷ τὸν παθητικὸν (ὃν καὶ φαντασίαν καλοῦσι τοῦ ζώου, καθ' ὃν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα καὶ ἄλλα καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς τόπους οὓς διώδευσαν ἐπιγινώσκουσι, περὶ ἣν συνίστασθαι τὴν αἰσθησὶν φασι οἱ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα ὄργανον αὐτῆς οὔσαν ἀντιληπτικὸν τῶν αὐτῇ φαντασθέντων), δεῖν ᾤθησαν τούτων τὰς ἐνεργείας, εἰκότως οὐχ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ δεδωκότι Θεῷ, δι' ὃν καὶ ἐξ οὗ πάντα, προσενέγκαι. Τρεῖς γὰρ ὄντας καθολικοὺς τρόπους, ὡς ἀνθρώποις ἐστὶν ἐφικτὸν, ἐκ τῆς περὶ τὰ ὄντα ἀκριβοῦς κατανοήσεως παιδευθέντες, ἐφ' οἷς Ὁ Θεὸς τὰ πάντα πεποίηκεν (ἐφ' ᾧ τε γὰρ εἶναι, καὶ εὔ εἶναι, καὶ ἀεὶ εἶναι, (140 a) οὐσιώσας ἡμᾶς ὑπεστήσατο), καὶ τοὺς μὲν δύο ἄκρους ὄντας, καὶ μόνου Θεοῦ ἐχομένους, ὡς αἰτίου, τὸν δὲ ἕτερον μέσον, καὶ τῆς ἡμετέρας ἠρτημένον γνώμης τε καὶ κινήσεως, καὶ δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἄκροις τὸ κυρίως λέγεσθαι παρέχοντα, καὶ οὐ μὴ παρόντος ἀχρηστος αὐτοῖς ἡ προσηγορία καθίσταται, τὸ εὔ συνημμένον οὐκ ἔχουσιν, οὐκ ἄλλως δύνασθαι καὶ προσγενέσθαι αὐτοῖς καὶ φυλαχθῆναι τὴν ἐν τοῖς ἄκροις ἀλήθειαν, ἣν ποιεῖν πέφυκε τὸ εὔ εἶναι κατὰ τὸ μέσον τοῖς ἄκροις ἐπικιρνῶμενον, ἢ τῇ πρὸς Θεὸν ἀεικίνησίᾳ διανοήθησαν· καὶ λοιπὸν τῷ κατὰ φύσιν ἐντεῦθεν τὸ ὀπτικὸν τῆς ψυχῆς συνεπιτείναντες λόγῳ, καὶ τρόπον τινὰ μὴ δεῖν ἀντιστρόφως χρῆσθαι ταῖς φυσικαῖς ἐνεργείαις, διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπισημαίνουσαν ταῖς φυσικαῖς δυνάμεσιν ἐκ τοῦ κατὰ παράχρησιν τρόπου φθορὰν, αὐτοῦ βοῶντος τοῦ λόγου διαβρῆδην ἀκούσαντες, ὁμαλῶς κατὰ τὸν πρέποντα λόγον τῆς φύσεως πρὸς τὸν αὐτῆς αἴτιον φέρεσθαι ἐδιδάχθησαν, ἵν' ὅθεν ἀπλῶς αὐτοῖς ἐστὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ ὄντως εἶναι ποτε προστεθὲν ὑποδέξωνται. Τί γὰρ ἂν καὶ ἐστὶ τῷ μὴ ἑαυτοῦ κατὰ τὸ εἶναι αἰτίῳ πρὸς ἑαυτοῦς ἴσως λογισάμενοι εἶπον, πρὸς ἑαυτὸν ἢ ἄλλο τι παρὰ τὸν Θεὸν κινουμένῳ τὸ κέρδος, ὁπότε εἰς τὸν τοῦ εἶναι λόγον οὐδὲν ἑαυτῷ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς παρὰ τὸν Θεὸν περιποιῆσαι δυνήσεται; Διὰ τοῦτο τὸν μὲν νοῦν περὶ μόνου Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἀρετῶν διανοεῖσθαι, καὶ τῇ ἀρρήτῳ δόξῃ τῆς αὐτοῦ μακαριότητος, (140 b) ἀγνώστως ἐπιβάλλειν, τὸν δὲ λόγον ἐρμηνευτὴν τῶν νοηθέντων γίνεσθαι καὶ ὑμνωδόν, καὶ τοὺς πρὸς αὐτὰ ἐνοποιοῦς ὀρθῶς διαλέγεσθαι τρόπους, τὴν δὲ αἰσθησὶν κατὰ λόγον εὐγενισθεῖσαν τὰς ἐν τῷ παντὶ διαφορούς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας φαντασιουμένην τοὺς ἐν τοῖς οὖσιν ὡς ἐφικτὸν τῇ ψυχῇ διαγγέλλειν λόγους διδάξαντες, καὶ διὰ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὡσπερ ναῦν, τὴν ψυχὴν σοφῶς οἰακίσαντες, τὴν ὑγράν ταύτην καὶ ἄστατον καὶ ἄλλοτε ἄλλως φερομένην καὶ

NOTÆ.

(c) *Verte pendentes.* (Gale.)

(d) *Mallem docent.* (Gale.)

Θεωρία τῆς διὰ τῆς θαλάσσης διαβάσεως
διὰ Μωσέως.

Οὕτω τάχα καὶ Μωϋσῆς ἐκείνος ὁ μέγας τῆ πληγῆ τοῦ παντοδυνάμου λόγου, οὗ σύμβολον ἦν Ἰσως ἡ βάρδος, Θαλάσσης τρόπον τῶν αἰσθητῶν διελὼν τὴν ἀπάτην, ἢ περιελὼν εἰπεῖν οἰκειότερον, στεφρῶν καὶ ἀσάλευτον, τῷ πρὸς τὰς θείας ἐπαγγελίας ἐπειγομένῳ λαῷ τὴν ὑπίχνητον⁶² παρέσχετο γῆν, τὴν ὑπὸ αἰσθησιν, φημι, φύσιν ὀρθῶ λόγῳ εἶναι θεατὴν καὶ εὐπερίγραφτον καὶ βίῳ ἀρεταῖς ἡγλαῖσμένῳ βατὴν δείξας καὶ εὐπαρόδευτον, καὶ μηδένα κίνδυνον ἐκ τῆς ἐκατέρωθεν παφλαζούσης τῶν διακριθέντων ὑδάτων, οἷς τέως κεκάλυπτο, ὄρμῆς τοῖς οὕτως αὐτὴν διαπερῶσιν ἐπάγουσαν· εἴπερ τῷ κατ' ἀναγωγὴν λόγῳ διάκρισις ὑδάτων νοητῆς θαλάττης ἐστὶν ἢ τῶν κατ' ἔλλειψιν καὶ πλεονασμὸν ἀντικειμένων ταῖς ἀρεταῖς κακιῶν τῆς (141 a) πρὸς ἀλλήλας συνεχείας διάστασις, ἣν πέφυκε λόγος ποιεῖν, καρδίως αὐτῶν καθαψάμενος, καὶ τοῖς ἐπὶ Θεὸν προτροπάδην ἐπειγομένοις οὐδαμῶς ἀλλήλαις αὐτὰς συναφθῆναι συγχωρῶν.

Θεωρία τῆς εἰς τὸ ὄρος ἀναβάσεως τοῦ Μωσέως.

Οὕτω πάλιν τῷ καλοῦντι ἐπόμενος Θεῷ, ὑπερσχὼν πάντα τὰ τῆδε, εἰς τὸν γνόφον εἰσῆλθεν, οὗ ἦν ὁ Θεὸς, τουτέστιν, εἰς τὴν ἀειδῆ καὶ ἀόρατον καὶ ἀσώματον διατριβὴν, νῦν πάσης ἐλευθέρῳ τῆς πρὸς ὀτιοῦν πάρεξ Θεοῦ σχέσεως, ἐν ἣ γενόμενος, ὡς ἐνῆν μάλιστα ἀνθρωπίνην ἀξιωθῆναι φύσιν, οἷον ἔπαθλον τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀναβάσεως ἄξιον τὴν χρόνου καὶ φύσεως τὴν γένεσιν περιγράφουσαν κομίζεται γινώσιν, καὶ τύπον καὶ παράδειγμα τῶν ἀρετῶν αὐτὸν ποιησάμενος τὸν Θεὸν, πρὸς ὃν καθάπερ γραφὴν εὐφυῶς τοῦ ἀρχετύπου τὴν μίμησιν σῶζουσαν ἑαυτὸν ἀποτυπώσας κάτεισι τοῦ ὄρους, ἧς μετείληφε δόξης κατὰ⁶³ τὸ πρόσωπον ἐπισημαίνων τὴν χάριν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, ὡς περ θεοειδοῦς τύπου τύπον ἑαυτὸν γενόμενον ἀφθόνως διδοὺς καὶ προτιθέμενος, καὶ δηλοῖ τοῦτο ποιῶν περὶ ὧν εἶδέ τε καὶ ἤκουσε τῷ λαῷ ἐξηγούμενος, καὶ γραφῆ τοῖς μετ' αὐτὸν οἷόν τινα κληρὸν θεόδοτον παραδιδούς τοῦ Θεοῦ τὰ μυστήρια.

Θεωρία τῆς Ἰησοῦ ἡγεμονίας, καὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τῆς δευτέρας δι' αὐτοῦ περιτομῆς τοῖς ἐκ πέτρας ξίφεσιν.

Οὕτως Ἰησοῦς ὁ Μωσέως διάδοχος, ἵνα τὰ πολλὰ τῶν περὶ αὐτοῦ ἱστορουμένων παραδράμω διὰ τὴν κλήθης, παραλαβὼν (141 b) τὸν λαὸν πολλοῖς πρότερον πρὸς εὐσέβειαν παιδευθέντα κατὰ τὴν ἔρημον τρόποις, μετὰ τὴν ἐν τῷ ὄρει Μωϋσέως τελευτῆν, καὶ ξένῳ περιτομῆς εἶδει καθαγνίσας αὐτὸν ταῖς ἐκ πέτρας μαχαίραις, καὶ τὸν Ἰορδάνην ξηρανθέντα τῇ προπομπῇ τῆς θείας κιβωτοῦ τοῦ λαοῦ πάντας

Contemplatio Moysis per mare transitus.

Sic fortasse magnus quoque ille Moyses omnipotentis ictu rationis, cujus symbolum, ni fallor, virga erat, ad maris instar sensibilibium fraude divisa, aut magis proprie dicam disjecta, solidam et stabilem populo ad divinas promissiones properanti praeibit terram ab eorum vestigiis pressam, hoc est naturam sub sensum cadentem rectae rationi contemplabilem et bene descriptam, vitæque virtutibus ornatae permeabilem esse monstrans transituque facilem, nullumque periculum ex vi aquarum divisarum, quibus adhuc obscurata erat, utrinque aestuante transeuntibus immittentem: siquidem sublimiori et mysticæ rationi aquarum ejus quod oculis videtur maris discretio vitiorum, quæ per defectum et abundantiam virtutibus objecta sunt, mutui inter se nexus dissidium est, quod ratio efficere idonea est, modo gnaviter ea invadat, neu in eorum qui studiose ad Deum properant incommodum inter se conciliari ullo modo sinat.

Contemplatio Moysis in montem ascensionis.

Sic rursus Deo vocanti obtemperans, omnibus istic superatis, introivit in caliginem ubi Deus erat, hoc est in obscuram et invisibilem et incorporalem conversationem, mente ab omni ad quidquam relatione præter Deum libera, quam adeptus quæ summa poterat humanæ naturæ obtingere dignitas, velut præmium beatæ illius ascensionis dignum cognitionem reportat temporis atque naturæ originis descriptivam, ipso Deo tanquam typo atque exemplo virtutum proposito, ad cujus imaginem, ad tabulae instar archetypum pulchre referentis postquam se ipsum deformavit, de monte descendit, gloriæ qua impertitus est, gratiam facie quoque reliquis etiam hominibus significans, tanquam divini typi typum ipsum factum largiter repræsentans sese atque proponens. Et sic populo quæ vidit quæque audivit narrando aperit, etiam per litteras veluti hæreditatem quamdam a Deo datam posteritati divina mysteria relicturus.

Contemplatio ducatus Jesu, et per Jordanem transitus et alterius ab eo per lapideos cultellos institutæ circumcisionis,

Sic Jesus, Moysis successor, ut multa quæ de eo narrantur propter magnum eorum numerum transgrediar, populo, qui multis antea modis in eremo ad pietatem eruditus erat, post Moysis in monte mortem suscepto,⁶⁴ et insolita circumcisionis ratione per lapideos cultellos lustrato^d, postquam divina arca præmissa universum populum sicco Jordanem pede transmisit^e, Salvatorem per ipsum

⁶² Deut. xxxii, 49. ^d Josue v, 2. ^e Josue iii, 17.

VARIÆ LECTIONES.

⁶² Apographum habet ὑπίχνητον. ⁶³ Apographum habet ἀλλήλας. ⁶⁴ Manus prima lederat καὶ προκάτα.

Logon typice significabat, eum qui abrogata legalium constitutionum littera ducatum veri et Deum videntis Israel in sublimitate cogitationum oborturum suscipit, quique omne tam animi quam corporis inquinamentum acutissimo fidei ipsi servate Verbo circumcidit, omnique eorum qui ad peccatum instigant contumelia liberat, et labentem temporis rerumque instabilium naturam ad incorporealem statum trajicit, humeris virtutum sublata tenet cognitionem divinorum mysteriorum capacem.

Contemplatio Hierichontis, et septem circumitionum, et arcae, et tubarum, et anathematis f.

Sic rursus circumitionibus septem totidemque tubis cum mystico clamore urbem difficilem expugnabilem visam, Hierichontem concutiens eundem Dei Logon mystice aperuit ut victorem mundi et ævi consummatorem, mente et ratione, sive cognitione et virtute. Quarum arca et tubæ erant typi, eos qui illum sequantur ævum sensibile facile esse ad expugnandum nullo negotio superabile docentes, et nihil de ejus, quo fruuntur, divinorum bonorum amatores indigere, quia cum morte atque interitu sit conjunctum et divinæ iræ illex. Quod etiam Achar, filius Charmi g, quæ est turbulenta atque materiæ amans de sensibilibus aliquo intermittendo cogitatio, miserandam illam de divina sententia mortem passus, demonstrat, cujus operatrix ratio est, profundo conscientie malæ dignum tali supplicio suffocans.

Contemplatio Tyri ejusque regis, et expugnationis ejus.

Sic rursus secundum quod scriptum est : *Tempore illo capta Assor, et rege ejus gladio interfecto, et omni in ea vivo deleta, quæ antea universarum regionum dominatrix erat h, demonstrabantur mysteria quorum typus illa sibi verba protulerat, nimirum verum nostrum Salvatorem Jesum Christum, Dei Filium, malarum potestatum expugnatorem, gratiæ dignitatum dispensatorem suæ incarnationis tempore peccatum ejusque regem diabolum (regnavit enim antea super omnes peccatum) per crucem invasisse et virtutis suæ verbo interfecisse, omneque vivum delevisse, hæc est passiones quæ in nobis sunt, et quæ cum illis conjuncta sunt turpia et mala cogitata, ne ullo omnino modo in eis qui Christi nomen profitentur et in eo vivunt peccatum de cætero ad instar vivi alicujus moveri ac vivere haberet.*

f Josue vi, 1 seqq. g Josue vii, 18. h Josue xi, 10.

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ Απογραφὴν διαβάσας. ⁶⁶ Απογραφὴν τοῦ ἔργου ἔπ' ἔχοντα; cett.

Α ἀπαγγεῖ; διαβάσας ⁶⁵, τὴν δι' αὐτοῦ τυπικῶς μνηνομένην Σωτῆρα Λόγον παρεδήλου, μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ γράμματος τῶν νομικῶν διατάξεων τὴν ἐν τῇ ὕψει τῶν νοημάτων γινομένην τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἐρωῶντος Θεὸν ἡγεμονίαν παραλαβόντα, καὶ παντὸς μὲν ψυχῆς καὶ σώματος μολυσμοῦ τῷ τομωτάτῳ λόγῳ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως περιτέμνοντα, παντὸς δὲ ὀνειδισμοῦ τῶν πρὸς ἁμαρτίαν ἐρεθιζόντων ἐλευθεροῦντα, καὶ τὴν ρέουσαν τοῦ χρόνου φύσιν καὶ τῶν κινουμένων διαβιβάζοντα πρὸς τὴν τῶν ἀσωμάτων κατάστασιν, τοῖς ὅμοις ἀρετῶν ἐπαιωρουμένην ἔχοντα ⁶⁶ τὴν δεκτικὴν τῶν θείων μυστηρίων γνῶσιν.

Θεωρία τῆς Ἰεριχοῦς καὶ τῶν ἐπτὰ περιόδων, καὶ τῆς κιβωτοῦ καὶ τῶν σαλπιγγῶν καὶ τοῦ ἀναθέματος.

Β Οὕτω πάλιν περιόδοις ἐπτὰ καὶ σάλπιγγι τοσαύταις σὺν ἀλαλαγμῷ μυστικῶ τὴν δυσάλωτον ἢ καὶ ἀνάλωτον εἶναι δόξαται πόλιν Ἰεριχὼ κατασεύσας τὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον μυστικῶς ἐνέφαινον ὡς νικητὴν τοῦ κόσμου καὶ συντελεστήν τοῦ αἰῶνος, νῦν καὶ λόγῳ, ἦτοι γνῶσει καὶ ἀρετῇ. Ὡν ἡ κιβωτὸς καὶ αἱ σάλπιγγες τύπος ὑπῆρχον, τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ τὸν αἰσθητὸν αἰῶνα εὐάλωτον (142 α) δεικνύοντα καὶ εὐκαθάριστον, καὶ μηδὲν τῶν ἐν αὐτῷ πρὸς ἀπόλαυσιν ἐπιτήδειον τοῖς τῶν θείων ἐρασταῖς ἀγαθῶν, ὡς θανάτῳ καὶ φθορᾷ συνημμένον καὶ θείας ἀγανακτήσεως αἴτιον. Καὶ δηλοῖ Ἄχαρ ὁ τοῦ Χαρμὶ, ὅπερ ἐστὶν ὁ ταρχώδης καὶ φιλόυλος λογισμὸς ὑπὲρ τοῦ εἰσοικίσασθαί τι τῶν αἰσθητῶν, τὸν οἰκτιστὸν ἐκείνον κατὰ θέλαν ψῆφον ἀπενεγκάμενος θάνατον, ὃν ἐργάζεται λόγος τῷ βάθει τῆς πονηρᾶς συνειδήσεως ἐναποπνίγων τὸν οὕτω τιμωρηθῆναι ἄξιον.

Θεωρία Τύρου καὶ τοῦ αὐτῆς βασιλέως, καὶ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς.

Οὕτω πάλιν καθὼς γέγραπται, *Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καταλαβόμενος τὴν Ἀσσοῦ, καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς ἀποκτείνας ἐν Ἰουφαίᾳ, καὶ πᾶν ἐμπνέον ἐξολοθρεύσας ἐν αὐτῇ, ἧτις ἦν πρότερον ἀρχουσα πασῶν τῶν χωρῶν, ἐδιδάσκετο, ὡν μυστηρίων τύπος προβέβλητο τοῖς λόγοις, ὅτι ὁ ἀληθινὸς Σωτῆρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ τῶν πονηρῶν καθαιρέτης δυνάμειον, καὶ κληροδότης τῶν ἀξίων τῆς χάριτος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως διὰ σταυροῦ καταλαβόμενος τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς τὸν διάβολον (ἦρχε γὰρ πάντων ποτὲ βασιλεύουσα ἡ ἁμαρτία) ἀπέκτεινε τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσεν αὐτῆς πᾶν ἐμπνέον, τοῦτέστι τὰ πάθη τὰ ἐν ἡμῖν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς αἰσχροὰ καὶ πονηρὰ ἐνθυμήματα, ἵνα μηδὲ τὸ ὄπισθον ἐν τοῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ Χριστὸν ζῶσιν ἐμπνέοντος δέικην καθ' ὅτι οὐκ ἔχη λοιπὸν τὸ κινεῖσθαι καὶ ζῆν ἡ ἁμαρτία.*

(142 b) Θεωρία εἰς τὸ, « Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται ἅ ἃ ἐκείνου δόξαν Θεοῦ. » A *Contemplatio in illud : « Cæli enarrant gloriam Dei ». »*

Οὕτω Δαβὶδ ὁ μετ' ἐκείνους μὲν τῷ χρόνῳ, κατ' ἐκείνους δὲ τῷ πνεύματι, ἵνα τοὺς Κριτὰς παραδράμῳ πολλὰ ἔχοντας ἐν τῷ βίῳ μυστήρια, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ διηγούμενων τῶν οὐρανῶν ἀκούων, καὶ τὴν ποίησιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλοντος τοῦ στερεώματος (τὸ θαυμάσιον, οἷς ψυχὴν ὁ Δημιουργὸς οὐκ ἐπέθηκε), τοὺς περὶ θεολογίας νόθους ἀκοαῖς παρὰ τῶν ἀψύχων ὑπεδέχετο λόγους, καὶ τοὺς τῆς προνοίας καὶ κρίσεως ἐξ ἀποτελέσματος, κατὰ τὸ ἀνθρώποις ἐφικτὸν, ἐδιδάσκετο τρόπους, τῶν, οἷς δεικνύονται κατὰ μέρος ποικίλλεται ἡ τοῦ παντός διεξαγωγή, οὐκ ἐφικνούμενος λόγων.

Θεωρία εἰς τὸ, « Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με. »

Οὕτω πάλιν Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με, φάσκων τὴν τοῦ κατὰ φύσιν τῆς σαρκὸς περὶ γένεσιν καὶ φθορὰν νόμου, καθ' ὃν πάντες διὰ τὴν παράθεσιν καὶ γεννώμεθα καὶ συνιστάμεθα, καὶ τῆς τιθηνοῦσης ἡμᾶς μητρὸς δίκην αἰσθήσεως ἀπόλειψιν τε καὶ ἀποφυγὴν ἀναγκαίαν εἶναι τοῖς τῶν ἀφθάρτων ἐπιθυμηταῖς ἐπιχεκρυμμένως, οἶμαι, διηγόρευε· δι' ὧν ὁ μὲν ὁρώμενος κόσμος ἀφίεται καὶ ἀφήσιν, ὁ δὲ Κύριος προσλαμβάνεται, καὶ τῷ πνευματικῷ υἱοθετῶν νόμῳ τοὺς ἀξίους, καὶ τοῖς ἀξίοις πατροθετούμενος, δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως, ὅλον ἑαυτὸν⁶⁷ ὅλοις αὐτοῖς καθ' ὁμοίωσιν, ὡς ἀγαθός, ἐνδίδωσιν. Ἡ τάχα (143 a) διὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τὸν γραπτὸν νόμον καὶ τὴν κατ' αὐτὸν σωματικὴν λατρείαν αἰνίττεται, ὧν τῇ ὑποχωρήσει τὸ φῶς τοῦ πνευματικοῦ νόμου ταῖς καρδίαις τῶν ἀξίων ἀνατέλλειν πέφυκε, καὶ τῆς κατὰ σάρκα δουλείας ἐλευθερίαν χαρίζεσθαι.

Θεωρία εἰς τὴν ὄπτασιν Ἡλίου τὴν ἐν τῷ σπηλαίῳ Χωρήθ.

Οὕτως Ἡλίας ὁ περινόητος μετὰ τὸ πῦρ ἐκεῖνο, μετὰ τὸν συσσεισμὸν, μετὰ τὸ μέγα καὶ κραταῖον πνεῦμα τὸ διαλύον ὄρη, ἃ δὴ ζῆλον καὶ διάκρισιν εἶναι καὶ τὴν ἐν πληροφορίᾳ πρόθυμον πίστιν ὑπολαμβάνω (ἡ μὲν γὰρ διάκρισις, ὡσπερ σεισμὸς τὰ συνεχῆ, τὴν μοχθηρίαν πυκνωθεῖσαν ἔξιν διὰ τῆς ἀρετῆς ἐπισείουσα τῆς κακίας ἐξίστησιν, ὁ δὲ ζῆλος πυρὸς δίκην ἀνάπτων τοὺς ἔχοντας τῇ ζέσει τοῦ πνεύματος παιδεύειν πείθει τοὺς ἀσεβεῖς, ἡ δὲ πίστις, πνεύματος βιαίου τρόπον, δόξης ἐνεκεν Θεοῦ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων δι' ἐπιδείξεως θαυμάτων ὠθοῦσα τοὺς ἀπαθεῖς ὑδατος γνωστικοῦ καὶ πυρὸς θεοποιῶν χρηρῶν τὸν ὄντως πιστὸν ἄνθρωπον καθίστησι, καὶ τῷ μὲν τὸν δι' ἀγνοίας λιμὸν θεραπεύ-

Sic David, ætate illis minor, spiritu vero æqualis, ut Judices, quanquam permulta in vita habeant mysteria prætermittam, audiens cælos narrare gloriam Dei, et facturam manuum ipsius prædicare firmamentum (admirandum hoc de rebus quibus mundi artifex animam nullam injecit), intellectus auditu ab inanimatis theologicas rationes percipiebat, atque providentiæ et judicii ex operis perfectione, quantum quidem hominibus licet, docebatur modos, quamvis non assecutus rationes quibus per singulas videlicet partes universitatis administratio variatur.

Contemplatio in illud : « Pater et mater me dereliquerunt ». » B

Sic rursus : *Pater et mater me dereliquerunt, sed Dominus me suscepit*^k, dicens legis quæ secundum carnis naturam ad generationem et interitum pertinet, qua nos omnes propter transgressionem et generamur et constamus, et sensus ad matris instar nos foventis derelictionem et effugium iis qui rerum non interiturarum studiosi sint, occulte, puto, indicavit; quibus mundus visibilis mittatur non minus quam missus faciat, sed Dominus suscipit, et spiritali qui digni sunt filios lege adoptans, et ipse ab iis qui digni sunt Pater adoptatus, per virtutem et cognitionem, totum sese ipsum universis illis secundum similitudinem, utpote bonus, indit atque concedit. Aut fortasse per patrem et matrem scriptam legem et corporalem quem imperat cultum adumbrat, quorum discessu spiritalis legis lux dignorum cordibus exoriri potest, et carnalis servitutis libertatem largiri

Contemplatio in visionem Eliæ in specu Choreb^l.

Sic Elias sapientissimus post ignem illum, post terræmotum, post magnum et vehementem quæ montes disjecit flatum^m, quæ quidem studium et judicium esse atque fidem plenam atque alacrem interpretor (nam, tanquam terræmotus montium continua, sic judicium habitum scelere induratum virtute concutiens improbitate solvit, studium ad instar ignis incendens spiritus ardore impios erudire se præditos jubet, fides in modum flatus sævi propter divinam gloriam ad expugnanda præsidia per miraculorum commendationem inertes propulsans hominem vere credulum aquæ cognitionis et ignis deificantis præbitorem reddit, dum hic famem ignorantie curat, illuc per accommodatio-

^l Psal. xviii, 1. ^j Psal. xxvi, 10. ^k ibid. ^l III Reg. xix, 9. ^m III Reg. xviii, 38.

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ Apographum habet σαυτόν.

nem sacrificantibus Dei gratiam conciliat, et improbitatis doctores ratiocinationes atque sapientiæ falsæ, quæ verbis agit, dæmones conficiens a passionum servitute devictos liberat), post hæc omnia voce ejus in qua Deus inerat, miti aura, audita de statu tam in sermone proferendo quam vitæ modis ac moribus divino et pacato et plane immateriali ac simplice omnisque formæ ac speciei experte, qui dici aut demonstrari nequit, mystice docebatur. Cujus gloriam admiratus simul et pulchritudine percitus, magis cupiens una esse quam sectari eam, hoc est cum veritate esse omnino quam pro ea pugnare, nihilque videre aut nosse quod obstat, ne Deum totum in universis plene norit, multo pretiosius æstimans, in carne esse perseverat, postquam divino virtutum cursu materiam emensus est, quæ tanquam præpedimentum est expediti intellectus ad intelligibilia transitus, ac nubem animæ principale de affectionibus suis obscurans, ut et ipse eorum quæ desideraverat bonorum summorum compos fieret, in quantum qui adhuc in carne corruptibili versatur id assequi potest, et nobis, ni fallor, eorum quæ prædicata sunt fides corroboraretur. Hoc enim etiam Deus ei impertit per voces adeo mystice et ineffabiliter editas, quod una esse cum Deo in pace quovis alio bono utilius sit.

Contemplatio in Elisæum ejus discipulum ^o.

Sic hujus discipulus et spiritus hæres Elisæus, sensu non jam materialibus nugis occupato acri præditus, utpote spiritalibus jam gratis mente perfusus, divinas malis adversarias potestates circum se per aliam oculorum aciem tam ipse videns quam puero videre largiens validiorem infirmitate vim, carne, inquam, circa quam malitiæ spiritus acrem intellectum in insidiis collocant, et potiozem animam esse, circa quam angelorum phalanges castra muniunt, velut regiam imaginem circumstantes, et doctus est et docuit.

Contemplatio in Annam et Samuelem ^o.

Sic etiam beata Anna magni Samuelis mater, sterilis liberisque carens cum ventris fructum a Deo postulans reddituram se et rursus gratificaturam quod dedisset datori per assiduam in templo preceationem cum fervore polliceretur, mystice docuit omnem animam voluptatum carnalium sterilem, propter divinam, virtutum seminibus indigere, ut rationem Deo obedientem, quæque ea quæ ante sunt prudenter cernere calleat, mente conceptam partu procreare possit, per assiduam cum con-

ουσα, τῷ δὲ τοῖς θύουσι δι' οἰκειότητος τὸν Θεὸν εὐμενίζουσα, καὶ τοὺς τῆς κακίας διδασκάλους λογισμοὺς τε καὶ δαίμονας λογοσοφίας κτιννῦσα τῆς τῶν παθῶν δουλείας τοὺς κακρατημένους ἐλευθεροῖ) μετὰ ταῦτα πάντα φωνῆς τῆς ἐν ἧ ὁ Θεὸς ὑπῆρχε λεπτῆς αὖρας αἰσθόμενος τὴν προφορᾶ λόγου καὶ τρόποις βίου καὶ ἤθεσι θεῖαν καὶ ἀτάραχον καὶ εἰρηνικὴν καὶ παντελῶς ἄϋλον καὶ ἀπλὴν καὶ παντὸς εἴδους ἐλευθέραν καὶ σχήματος (143 b) κατάστασιν, λεχθῆναι ἢ δειχθῆναι μὴ δυναμένην, μυστικῶς ἐδιδάσκετο. Ἦς καταπλαγεῖς τε τὴν δόξαν καὶ τῷ κάλλει τρωθεῖς, τοῦ ζηλωτῆς εἶναι τὸ πρὸς αὐτὴν εἶναι μᾶλλον ποθήσας, τουτέστι τοῦ ὑπὲρ ἀληθείας μάχεσθαι τὸ μετὰ τῆς ἀληθείας δι' ὅλου γενέσθαι, καὶ μηδὲν ἀντικείμενον ὄραῖν ἢ γινώσκειν τῷ μόνον τὸν Θεὸν ὅλον δι' ὅλου ἐν πάσιν ὄντα ἐπίστασθαι πολλῷ τιμιώτερον κρίνας, ἔτι ὢν ἐν σαρκὶ πρὸς αὐτὴν ὑπάρχων φυλάττεται, θεῖω ἀρετῶν ἄρματι τὴν ἕλην διαπεράσας, ὡς προκάλυμμα τῆς καθαρᾶς τοῦ νοῦ πρὸς τὰ νοητὰ διαβάσεως, καὶ τῆς σαρκὸς τὸ νέφος τὸ ἐπισκοποῦν τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς διὰ τῶν αὐτῆς παθημάτων, ἵνα καὶ αὐτὸς ὢν ἐπόθησεν ἀρρόγητων ἀγαθῶν μέτοχος γένηται, ὡς ἐφικτὸν τῷ ἔτι μετὰ σαρκὸς τῆς ὑπὸ φθορᾶν, καὶ ἡμῖν τάχα τῶν ἐπηγγελμένων βεβαία γένηται πίστις. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ ὁ Θεὸς ὑπετίθετο διὰ τῶν οὕτω μυστικῶς δεδραματουργημένων ἀλαλήτως βοῶν, ὅτι παντὸς ἄλλου ἀγαθοῦ τὸ μετὰ Θεοῦ μόνου διὰ τῆς εἰρήνης εἶναι λυσιτελέστερον.

θεωρία εἰς τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν αὐτοῦ μαθητὴν.

Οὕτως ὁ τούτου μαθητῆς καὶ κληρονόμος τοῦ πνεύματος Ἐλισσαῖος μηκέτι ταῖς ὑλικαῖς φαντασίαις ἐχομένην ἔχων δι' ἐνεργείας τὴν αἰσθησιν, ἅτε διαβαθεῖσαν ἤδη ταῖς κατὰ νοῦν τοῦ πνεύματος χάρισι, τὰς ταῖς πονηραῖς ἀντιθέτους θείας δυνάμεις περὶ αὐτὸν οὖσας δι' ἄλλης ὀμμάτων ἐνεργείας αὐτὸς τε ὄρων καὶ τῷ φοιτητῇ τὸ ὄραῖν χαριζόμενος ἰσχυροτέραν τῆς ἀσθενείας τὴν δύναμιν, λέγω δὴ τῆς (144 a) σαρκὸς, περὶ ἣν τῆς πονηρίας τὰ πνεύματα τὸν διορατικὸν νοῦν ἐνεδρεύουσι, πλέον ἔχειν τὴν ψυχὴν, περὶ ἣν τῶν ἀγγέλων αἱ φάλαγγες παρεμβάλλουσιν, οἷον βασιλικὴν εἰκόνα περιϊστάμενοι, καὶ ἐδιδάσκετο καὶ ἐδίδασκεν.

θεωρία εἰς τὴν Ἄνναν καὶ τὸν Σαμουὴλ.

Οὕτω καὶ ἡ μακαρία Ἄννα ἡ τοῦ μεγάλου μήτηρ Σαμουὴλ, στείρα οὔσα καὶ ἄτεκνος, παρὰ τοῦ Θεοῦ καρπὸν αἰτησαμένη κοιλίας, καὶ ἀντιδώσειν καὶ ἀντιχαρίζεσθαι τὸ δοθησόμενον τῷ διδόντι καὶ χαριζόμενῳ Θεῷ διὰ τῆς ἐν τῷ ναῷ προσεδρείας θερμῶς ὑποσχομένη, ἐδίδασκε μυστικῶς τὸ δεῖν πάσαν ψυχὴν ἡδονῶν σαρκικῶν στερεῖν, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀρετῶν τὰ σπέρματα, ἵνα τὸ βλέπειν τὰ ἐμπροσθεν γνωστικῶς δυνάμενον κατὰ διάνοιαν συλλαβοῦσα ὑπήκοον τοῦ Θεοῦ λόγον καὶ τεκοῦσα προσ-

^o IV Reg. II, 1. ^o I Reg. I, 20.

ενέγκαι δυνηθῆ, διὰ τῆς κατὰ τὴν θεωρίαν εὐσεβοῦς προσεδρείας, ὡς μέγα χρέος καὶ τίμιον, μηδὲν ἴδιον ἔχειν κρίνουσα, ὥστε δεῖξαι τὸν Θεὸν μόνον διδόντα τε καὶ δεχόμενον· καθά ποῦ φησιν ὁ νόμος, *Τὰ δῶρά μου, δόματα μου, καρπώματά μου, διατηρήσετε*⁶⁸ προσφέρειν μοι, ὡς ἐξ αὐτοῦ τε καὶ εἰς αὐτὸν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀρχομένου καὶ λήγοντος. Πέφυκε γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος οἷς ἂν ἐγγένηται τῆς τε σαρκὸς ἀθετεῖν τὰ κινήματα καὶ τῆς πρὸς αὐτὰ τὴν ψυχὴν ἀναστέλλειν ῥοπῆς, καὶ πάσης πληροῦν ἀληθοῦς διαγνώσεως.

Θεωρία εἰς τὸν ἀφορίζοντα τὴν ἀκάθαρτον οἰκίαν.

Καὶ γὰρ τὸν ἱερέα κατὰ τὴν νομικὴν διαταγὴν εἰσιόντα εἰς τὴν (144 b) καθ' ὄντιναοῦν τρόπον ἀκάθαρτον οἰκίαν, καὶ ἀφορίζοντα αὐτήν, καὶ τὰ πρὸς κάθαρσιν διαστέλλοντα τοῖς κεκτημένοις ἀκούων τὸν ἀρχιερέα λόγον δι' αὐτοῦ παραδηλοῦσθαι νοῶ, φωτὸς δίκην καθαρῶτάτου εἰσιόντα εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ ἐναγῆ βουλευματα καὶ διανοήματα μετὰ τῶν ὑπαιτιῶν πράξεων ἐκκαλύπτοντα, καὶ τοὺς τῆς ἐπιστροφῆς καὶ καθάρσεως τρόπους σοφῶς ὑποτιθέμενον. Ὅπερ, οἶμαι, σαφέστερον⁶⁹ ἢ τὸν μέγαν προφήτην Ἡλίαν ὑποδεξαμένη παραδηλοῦσα ἔλεγεν, *Ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ, εἰσηλθεε πρὸς ἐμέ τοῦ ἀναμνησαί με τὰς ἀδικίας μου.*

Θεωρία εἰς τὸν ἅγιον Ἡλίαν, καὶ εἰς τὴν Σαραφθίαν χήραν.

Πᾶσα γὰρ ψυχὴ χηρεύουσα τε καλῶν καὶ ἀρετῆς ἔρημος καὶ γνώσεως Θεοῦ ἐπειδὴν τὸν θεῖον καὶ διαγνωστικὸν ὑποδέχεται λόγον, εἰς μνήμην ἐρχομένη τῶν αὐτῆς ἀμαρτημάτων διδάσκεται πῶς ἀρετῶν ἀρτοῖς τὸν διατρέφοντα τρέφειν λόγον, καὶ ποτίζειν ἀληθείας δόγμασι τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν εἰς αὐτὴν προκρίνειν θεραπείαν, δι' ἧς ἢ τε ὑδρία σὰρξ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς πρακτικὴν συντομίαν χορηγήσει, καὶ ὁ καμψάκης νοῦς τὴν τὸ φῶς συντηροῦσαν τῆς γνώσεως θεωρίαν διηνεκῶς πηγάσει, καὶ ὁ ἔμφυτος λογισμὸς, ὡσπερ ἐκεῖ τῆς χήρας ὁ υἱὸς, τὴν ἐμπαθῆ προτέραν ἀποθέμενος ζωὴν τῆς παρὰ τοῦ λόγου δεδομένης θείας καὶ ἀληθοῦς γενέσθαι μέτοχος ἀξιωθήσεται ζωῆς.

Θεωρία εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου.

Οὕτω καὶ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν πρὸς τοῖς εἰρημένοισιν τινέσ, (145 a) οἷς συναναβῆναι τε καὶ συνεπαρῆναι αὐτῷ⁷⁰ πρὸς τὸ ὄρος τῆς αὐτοῦ φανερώσεως δι' ἀρετῆς ἐπιμέλειαν ἐξεγένετο μεταμορφωθέντα θεασάμενοι, τῷ τε φωτὶ τοῦ προσώπου ἀπρόσιτον, καὶ φῆ τῶν ἐσθημάτων λαμπρότητι κατάπληκτοι, καὶ τῆ τῶν ἐκατέρωθεν συνόντων τιμῇ Μωσέως καὶ Ἡλίου γεγεννημένον αἰδεσιμώτερον ἐπεγνωκότες, ἀπὸ τῆς

A temptatione precationem pro magno atque pretioso illo debito, non proprium habere censens, adeo ut unum Deum et datorem et acceptorem significet: quemadmodum alicubi lex dicit: *Dona mea, munera mea, sacrificia mea mihi offerre observate* P; cum videlicet omne bonum ex eo nascatur et in eum desinat. Idonea enim est Dei ratio quibuscunque innata est ad carnis motus reprimendos non minus quam ad animam, ne ad illos declinet, cohibendam, et quavis vera cognitione complendam.

Contemplatio in eum qui domum impuram excommunicat q.

Nam sacerdotem quoque secundum legis mandatum in domum qualitercunque pollutam ingredi, eamque excommunicare, et quæ ad lustrationem necessaria sint possidentibus definire audienti summum per id sacerdotem rationem significari puto, ad instar purissimæ lucis animam ingredientem, et inquinatas voluntates et cogitationes cum sontibus factis revelantem, atque animadversionis et expiationis modos sapienter suadentem. Quod, puto, apertius illa significans, quæ magnum prophetam Eliam hospitio excepit: *Homo Dei, inquit, ingressus es ad me ut delictorum meorum me commonesceres* r.

Contemplatio in sanctum Eliam, et in viduam Sareptensem s.

C Omnis enim anima bonis viduata et virtute et cognitione Dei deserta, postquam divinam et diagnosticam excepit rationem, delictorum suorum recordata instruitur virtutum panibus rationem almam alere, et veritatis placitis vitæ fonti potum ministrare, ipsique naturæ cultum ipsius præferre, per quem caro urna compendium virtutibus efficax præstabit, et cadus mens contemplationem cognitionis, conservatricem lucis, perpetui fontis instar alet, et cogitatio innata, ut illic viduæ filius, passiva pristina vita deposita vitæ divinæ et veræ a ratione datæ quæ particeps fiat digna censebitur.

Contemplatio in Domini transfigurationem t.

D Sic præterea etiam Christi discipulorum quidam, quibus una ascendere et levare cum eo in montem glorificationis ejus ob virtutis curam evenit, cum mutatum viderent et luce faciei inaccessibilem, vestimentorumque claritate obstupesci, atque de honore Moysis et Eliæ, qui ab utroque latere aderant, illum etiam majore dignitate cumulatum conspicati, a carne in spiritum transierunt prius

P Deut. xxviii, 1. q Levit. xiv, 38. r III Reg. xxvii, 18. s ibid. 9. t Matth. xvii, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ διατηρήσεται cod. Gud. ⁶⁹ ἢ cod. Fud. ⁷⁰ Apographum αὐτό.

quam carnalem vitam exuti erant, per actionum sensualium mutationem qua eos spiritus affectit, demptis intellectualis in eis facultatis passionum velaminibus, ex quo sensibus tam animæ quam corporis purgati spirituales rationes mysteriorum eis monstratorum doceatur. Atque radiantem illam faciei omnibeantem splendorem, ut omnem oculorum aciem superantem, deitatis ejus quæ mentem et sensum et essentiam et cognitionem excedit symbolum esse mystice instituebantur, inde quod nec speciem ejus nec formam nec Sermonem carne vestitum cognoscere possent eo deducti ut eum tempestivum præ filiis hominum ^u, et in principio esse, et apud Deum esse et Deum esse ^v, intelligerent, et ad Filii gloriam de Patre plenam gratia et veritate ^x, utpote Unigeniti, per theologiceam negationem, quæ cum omnibus omnino imperceptibilem prædicat, gnostice aucti : candidas autem vestes sacræ Scripturæ dictorum ferre symbolum, ut quæ tum eis sunt claræ et perspicuæ et dilucidæ factæ, et omni ænigmate difficiliore et symbolica umbra exutæ et intellectæ, rationem aperientes quæ velata ipsis inesset, cum proclivem et sinceram Dei cognitionem exercerent, et a studio sæculi et carnis liberati essent : vel etiam ipsius conditionis ferre symbolum, post destructam sordidam, quæ interim representari in ipsa videbatur, deceptorum solique sensui mancipatorum opinionem, per sapientem diversarum specierum quæ implent eam varietatem, similiter ac vestis, dignitatem ejus qui rationis procreatricis gestat virtutem indicantis. Utrumque enim rationi consentaneæ est dictum, siquidem etiam utrobique latet obscuritate, propter nos, ne eis quæ imperceptibilia sunt indigne impingere audeamus, in sacræ quidem Scripturæ voce, ut Ratio, in creatura vero, ut creator et factor et artifex. Unde eum utroque necessario indigere dico qui sine vituperio ad Deum recta via pergere voluerit, et Scripturæ in spiritu cognitione, et naturali secundum spiritum rerum contemplatione : adeo ut duæ leges pari ornatae dignitate et eandem doctrinam tradentes, tam naturalis quam scripta, ac neutra superior altera aut inferior, demonstrare, ut par est, possint perfectæ sapientiæ amatorem fieri cum qui sapientiæ perfecte

Contemplatio naturalis et scriptæ legis earumque secundum nexum inter se congruentiæ.

Intelligo unam quidem legem æquabiliter sese ad rationem quam maxime potest dirigentem per spectacula in eo unita, cum congruentem universi

^u Psal XLIV, 3. ^v Joan. I, 1. ^x ibid. 14.

VARIE LECTIONES.

⁷¹ αὐτὸν cod. Gud. ⁷² Apographum τῶ.

Α σαρκὸς εἰς τὸ πνεῦμα μετέβησαν, πρὶν τὴν διὰ σαρκὸς ἀποθέσθαι ζωὴν, τῇ ἐναλλαγῇ τῶν κατ' αἰσθησιν ἐνεργειῶν ἣν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα ἐνήργησε, περιελθὼν τῆς ἐν αὐτοῖς νοερᾶς δυνάμεως τῶν παθῶν τὰ καλύμματα, δι' οὗ καθαρθέντες τὰ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος αἰσθητήρια τῶν παραδειχθέντων αὐτοῖς μυστηρίων τοὺς πνευματικοὺς ἐκπαίδεύονται λόγους. Τὴν μὲν ἀκτινοφανῶς ἐκλάμπουσαν τοῦ προσώπου πανέλιον αἴγλην, ὡς πᾶσαν ὀρθολογῶν νικῶσαν ἐνεργειαν, τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ αἰσθησιν καὶ οὐσίαν καὶ γνῶσιν θεότητος αὐτοῦ σύμβολον εἶναι μυστικῶς ἐδιδάσκοντο, ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχειν αὐτοῦ ἴδιον εἶδος μήτε κάλλος καὶ τοῦ σάρκα τὸν λόγον γεγεννημένον γινώσκειν ἐπὶ τὸν ὠραῖον κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐν ἀρχῇ αὐτὸν εἶναι καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι καὶ Θεὸν εἶναι, ἔννοιαν χειραγωγούμενοι, καὶ πρὸς τὴν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας δόξαν διὰ τῆς πάντεως πᾶσιν ἀχώρητον αὐτὸν ἀνυμνούσης θεολογικῆς ἀποφάσεως γνωστικῶς ἀναγόμενοι· τὰ δὲ λευκανθέντα ἱμάτια τῶν ῥημάτων τῆς ἁγίας Γραφῆς φέρειν (145 b) σύμβολον, ὡς τριηκῆτα λαμπρῶν καὶ τρανῶν καὶ σαφῶν αὐτοῖς γενομένων, καὶ παντὸς γριφώδους ἀνίγματος καὶ συμβολικοῦ σκιασματος χωρὶς νοουμένων, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα τε καὶ καλυπτόμενον παραδηλούντων λόγον, ὀπηνίκα τὴν τε λείαν καὶ ὀρθὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν ἔλαυνον, καὶ τῆς πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὴν σάρκα προσπαθείας ἠλευθερώθησαν ἢ τῆς κτίσεως αὐτῆς κατὰ περιαιρέσιν τῆς δοκούσης τέως ἐμφαίνεσθαι αὐτῇ τῶν ἡπατημένων καὶ μόνῃ αἰσθήσει προσδεδεμένων ῥυπαρᾶς ὑπολήψεως, διὰ τῆς τῶν αὐτὴν συμπληρούντων διαφόρων εἰδῶν σοφῆς ποικιλίας, ἀναλόγως ἱματίου τρόπον τὴν ἀξίαν τοῦ φοροῦντος τὴν τοῦ γενεσιουργοῦ λόγου δύναμιν μνημοσύνης. Ἄμφω γὰρ ἐπὶ τοῦ λόγου ἀρμόζει τὰ λεγόμενα, ἐπεὶ καὶ ἀμφοῖν δι' ἀσαρείας κεκάλυπται δι' ἡμᾶς εἰκότως, πρὸς τὸ μὴ τολμᾶν τοῖς ἀχώρητοις ἀναξίως προσβάλλειν, τῷ μὲν ῥητῷ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς λόγος, τῇ δὲ κτίσει, ὡς κτίστης καὶ ποιητής καὶ τεχνίτης. Ὅθεν ἀναγκαίως ἀμφοτέρων ἐπιδεισθαι φημι τὸν πρὸς Θεὸν ἀμέμπτως εὐθυπορεῖν βουλόμενον, τῆς τε γραφικῆς ἐν πνεύματι γνώσεως, καὶ τῆς τῶν ὄντων κατὰ πνεῦμα φυσικῆς θεωρίας· ὥστε ἰσοτίμους καὶ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις παιδεύοντας τοὺς δύο νόμους, τὸν τε φυσικὸν καὶ τὸν γραπτὸν, καὶ μηδέτερον θατέρου ἔχοντα πλεόν ἢ ἔλαττον, δύνασθαι δεῖξαι, ὡς εἰκότως, τὸν τελείας ἐραστὴν γενέσθαι τῆς σοφίας τέλειον ἐπιθυμοῦντα.

(146 a) Θεωρία τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ νόμου, καὶ τῆς αὐτῶν κατ' ἐναλλαγὴν εἰς ἀλλήλους συνδρομῆς.

Νεῶ ⁷¹ τὸν μὲν ὁμαλῶς ὅτι μάλιστα κατὰ λόγον διευθυνόμενον διὰ τῶν ἐν αὐτῷ συμφυῶν θεαμάτων βίβλου τρόπον τὸ ἐναρμόνιον τοῦ παντὸς ὕφασμα

ἔχοντα, γράμματα μὲν καὶ συλλαβὰς ἐχούσης, τὰ πρὸς ἡμᾶς πρῶτα, προσεχῆ τε καὶ μερικὰ, καὶ πολλαῖς παχυνόμενα κατὰ σύνοδον ποιότητι σώματα, ῥήματα δὲ, τὰ τούτων καθολικώτερα, πέρβω τε ὄντα καὶ λεπτότερα, ἐξ ὧν σοφῶς ὁ διαχαράξας καὶ ἀρρήτως αὐτοῖς ἐγκεχαραγμένος λόγος ἀναγινωσκόμενος ἀπαρτίζεται, τὴν ὅτι μόνον ἐστίν, οὐχ ὅτι ποτὲ δὲ ἐστὶν οὐρανοῦ παρεχόμενος ἔννοιαν, καὶ διὰ τῆς εὐσεβοῦς τῶν διαφόρων φαντασιῶν συλλογῆς εἰς μίαν τοῦ ἀληθοῦς εἰκασίαν ἐνάγων, ἀναλόγως ἑαυτὸν διὰ τῶν ὁρατῶν ὡς γενεσιουργὸς ἐνορῶσθαι διδούσ· τὸν δὲ μαθήσει κατορθούμενον, διὰ τῶν αὐτῶ σοφῶς ὑπεγορευμένων ὡσπερ κόσμον ἄλλον ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ, τῆς ἠθικῆς φημι καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας συνιστάμενον, τὴν ἀφικτον καταμηνύειν τοῦ ὑπαγορευσαντος δύναμιν, καὶ ταύτην ἀλλήλοις κατ' ἐπαλλαγὴν ὄντας δεικνύοντα τὸν μὲν γραπτὸν τῷ φυσικῷ κατὰ τὴν δύναμιν, τὸν δὲ φυσικὸν ἔμπαλιν τῷ γραπτῷ κατὰ τὴν ἔξιν, καὶ τὸν αὐτὸν μηνύοντας καὶ καλύπτοντας λόγον, τὸν μὲν τῇ λέξει καὶ τῷ φαινομένῳ, τὸ δὲ τῇ νοήσει καὶ τῷ κρυπτομένῳ. Ἡ γὰρ τῆς ἀγίας Γραφῆς τὰ μὲν ῥήματα ἱμάτια (146 b) λέγοντες, τὰ δὲ νοήματα σάρκα τοῦ λόγου νοοῦντες, τοῖς μὲν καλύπτομεν, τοῖς δὲ ἀποκαλύπτομεν, οὕτω καὶ τῶν γεγονότων τὰ πρὸς τὸ ὁρᾶσθαι προδεβλημένα εἶδη τε καὶ σχήματα ἱμάτια λέγοντες, τοὺς δὲ καθ' οὓς ἔκτισται ταῦτα λόγους σάρκα νοοῦντας, ὡσαύτως τοῖς μὲν καλύπτομεν, τοῖς δὲ ἀποκαλύπτομεν. Κρύπτεται γὰρ φαινόμενος ὁ τοῦ παντὸς δημιουργὸς καὶ νομοθέτης λόγος, κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀόρατος, καὶ ἐκφαίνεται κρυπτόμενος, μὴ λεπτὸς εἶναι φύσει τοῖς σοφοῖς πιστευόμενος. Εἴη δὲ ἡμῖν τοῦτο δι' ἀποφάσεως ἐκφαίνειν κρυπτόμενον, καὶ πᾶσιν σχημάτων τε καὶ αἰνιγμάτων τὸ ἀληθὲς εἰκονίζουσαν δύναμιν παρελθεῖν μᾶλλον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ γράμματος καὶ τῶν φαινομένων κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν ἀρρήτως ἀναδιεβάξασθαι, ἢ τοῦτο φαινόμενον κρύπτειν διὰ τῆς θέσεως γίνεσθαι, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς φονεῦται τοῦ λόγου γενόμενοι Ἑλληνικῶς τῇ κτίσει λατρεύσωμεν παρὰ τὸν κτίσαντα, μηδὲν ἀνώτερον τῶν ὀρωμένων εἶναι πιστεύοντες καὶ τῶν αἰσθητῶν μεγαλοπρεπέστερον, ἢ μέχρι μόνου τοῦ γράμματος διαβλέποντες τὸ σῶμα μόνον Ἰουδαϊκῶς περὶ πολλοῦ ποιησώμεθα, τὴν κλιτίαν θεοποιήσαντες, καὶ τὴν αἰσχύνην ἠγησάμενοι δόξαν, τὸν αὐτὸν τοῖς θεοκτόνοις κληρον ἀπενεγκώμεθα, ὡς τὸν καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς γενόμενον διὰ σώματος καὶ συλλαβῆς καὶ γράμμασι παχυθέντα διὰ τὴν αἰσθησιν, (147 a) ὄλην τοῦ ἐν ἡμῖν νεοροῦ τὴν δύναμιν πρὸς ἑαυτὴν ἐπικλίνας, οὐ διαγινώσκοντες λόγον. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος ἀπόστολος, *Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Καὶ γὰρ καθ' αὐτὸ μόνου τὸ γράμμα στεργόμενον τὸν ἐν αὐτῷ ἀποκτείνειν λόγον τοῖς στέργουσιν ἐλωθεν, ὡσπερ καὶ τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων μὴ πρὸς δόξαν τοῦ πεποιηκότος*

† Philipp. iii, 19. * II Cor. iii, 6.

† πολλοῖς cod. Gud. iii, 19.

PATR. GR. XCI.

A texturam habeat ad libri instar, qui litteras primum et syllabas habet, quæ prima nobis elementa sunt, proxima atque particularia, et multis qualitatibus per congregationem coagmentata corpora, verba deinde, his generaliora, quæ magis distant et subtiliora sunt, unde sapienter describens et ineffabiliter eis inscripta ratio vel sermo legendi consummatur, quod solummodo est, non vero quid tandem sit utcumque significans, et per piam variarum imaginum collectionem in unam veri deliberationem introducens, convenienter sese per visibilia tanquam procreatorem conspiciendum offerens : alteram contra quæ doctrina regitur, iis quæ per ipsam prudenter declarantur, veluti alterum mandum ex cœlo et terra et eis quæ media sunt, ex morali, inquam, et naturali et theologia philosophia, compositum ineffabilem patefacere ejus qui declaravit virtutem, et docere pro mutuo inter, se nexu nec distare scriptam legem ab naturali, quoad facultatem, neque naturalem rursus a scripta, quoad habitum, sed ambas eandem et procedere et velare rationem, unam quidem oratione et eo quod patet, alteram intellectu et eo quod velatur. Quænamadmodum enim sacræ Scripturæ dicta quidem vestimenta dicentes, sententias autem rationis carnes intelligentes, illis quidem velamus, his revelamus, ita etiam eorum quæ facta sunt conspectui objectas species et formas vestimenta dicentes, rationes contra secundum quas condita sunt carnes intelligentes, perinde illis velamus, his revelamus. Latet enim dum apparet universi conditor et legislator ratio, ex natura invisibilis, et apparet dum latet, quem haud tenuem esse natura sapientes pro certo habeant. Sed liceat nobis hoc per negationem manifestare occultum universamque figurarum et reigmatum facultatem veritatis imitricem prætergredi potius, et ad ipsam rationem a littera et apparentibus per spiritus potestatem ineffabiliter sursum eveli, quam hoc quod apparet per positionem fieri occultare, ne nos quoque rationis interfectores facti gentiliter creaturam colamus præ Creatore, nihil eis quæ oculis videntur quæve sensibus percipiuntur magnificentius esse persuasi, aut ultra litteram non prospicientes corpus solum ad Judæorum modum plurimi faciamus, et ventrem pro Deo habentes † turpitudinemque pro laude ducentes parem cum Dei interfectoribus mercedem feramus, utpote eam quæ secundum nos propter nos apud nos corpus assumpsit, atque syllabis et litteris propter sensum concrevit, qui sensus omnem in nobis intellectus vim in se convertit, Sermonem rationem non perspicientes. Ait enim divinus Apostolus : *Littera interficit, sed spiritus vivificat* ‡. Etenim littera quoque per se solam dilecta rationem sibi inhabitantem diligentibus interficere consuevit, sicuti etiam eorum quæ creata

VARIE LECTIOES.

sunt pulchritudo, si non in ejus qui condidit gloriam spectatur, rationali verecundia privare spectatores solet. Ac rursus Evangelium: *Si non mutilati essent dies illi*, hoc est nequitiae, *omnis caro non salvaretur*^a, hoc est omnis de Deo pia cogitatio. Mutilantur enim nequitiae dies, cum errandum quod eis facit sensualiter iudicium a ratione circumscriptum sit, atque post pia per hanc justificationem retrocesserit. Ab Antichristo enim carnis lex nihil differt, semper antiquans spiritu et divinae ipsius legi opposita, usquedum praesens vita eis qui ab ea devinci se passi sunt grata atque iucunda est, et ratio nondum oborta verbo potestatis sustulerit, dividendo mortale ab immortali et gravem ex libertate expellendo servitatem, et veritatem ipsam per ipsam mendacio puram efficiendo, et a divinis atque aeternis materialia atque temporalia discernendo, quo mens per sensualem cum iis familiaritatem errabunda declinare irrationalique affectione mortificari solet. Ad hanc autem praesertim et principaliter fit descensus rationis divinae, ut de ignorantiae morte eam resuscitet, et ab affectione et studio materialium revocet, atque ad id quod natura amabile est appetitum ejus reducat. Quapropter necessarium esse arbitror, ut corporis, quod indumentis multo praestat, hoc est divinarum et sublimium cogitationum, sacrarumque Scripturarum ac conditionis spectaculorum, curam habeant qui rationales sunt, quique per rationem ad rationem properant (quemadmodum ipsa Ratio: *Nonne, inquit, anima pluris est quam cibus, et corpus quam indumentum*^b? ne qua convinceamur aliquando quod his prehensis nihil teneamus rationem quae produxit omnia et producit, non amplexi, ut Aegyptia illa, quae solis vestimentis Josephi comprehensis concubitus spe qua flagrabat plane excidit^c. Ita enim tam rationis vestimenta, Scripturae, inquam, verba, quam quae apparent creaturas immutatione doctrinarum illius comitum splendidas atque illustres, ac divinam rationem sublimi contemplatione condecorantes, nos quoque mente divinae transfigurationis ascenso spectaverimus, non a beato rationis tacito persuasibiliter prohibiti, ut Magdalena Maria quae Dominum Jesum pro hortulano habuerat^d, solarum quae sub generationem atque interitum cadunt rerum factitatorum nihil dum supra sensum esse arbitrata, sed videbimus et adorabimus vivum ex mortuis per clausas januas ad nos intrantem^e, post extinctam prorsus in nobis actionem sensualem, rationemque ipsam et Deum cognoscemus, qui omnis in omnibus est, quique omnia sua de bonitate intellectualia corpus, sensualia indumentum, confecit. De quibus fortasse dictum esse putare non ineptum est illud: *Omnes aut vestimentum velustescent*^f, propter interitum re-

A δρώμενον τῆς κατὰ λόγον εὐσεβείας ἀποστρέφειν τοὺς θεωμένους πέφυκε. Καὶ πάλιν τὸ Εὐαγγέλιον, *Εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι*, δηλαδὴ τῆς κακίας, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ, τουτέστι πᾶσα περὶ Θεοῦ εὐσεβῆς ἔννοια. Κολιθεῦνται γὰρ κακίας ἡμέραι, τῆς κατ' αἴσθησιν δημιουργούσης αὐτὰς ἐσφαλμένης κρίσεως τῷ λόγῳ περιγραφείσης, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν εὐσεβοῦς δικαιώματος κατόπιν γεγενημένης. Ἀντιχρίστου γὰρ οὐδὲν διενήνοχεν ὁ τῆς σαρκὸς νόμος, ἀεὶ παλαιῶν τῷ πνεύματι καὶ τῷ αὐτοῦ θεῷ νόμῳ ἀντιτασσόμενος, ἕως ἢ παροῦσα ζωὴ τοῖς ἡττημένοις αὐτῇ προσφιλέως ἐστὶ καὶ ἐράσμιος, καὶ οὐπὼ φανεὶς ὁ λόγος τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως ἀνεῖλε, διακρίνας τοῦ ἀθανάτου τὸ θνητὸν, καὶ τῆς ἐλευθερίας τὴν διοχλοῦσαν ἔξω ποιησάμενος δουλείαν, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ψεύδους καθάρην ἀποδείξας, καὶ τῶν θεῶν καὶ αἰωνίων τὰ ὑλικά καὶ πρόσκαιρα ἀποδορίσας, πρὸς ἃ πέφυκεν ὁ νοῦς διὰ τῆς κατ' αἴσθησιν πρὸς αὐτὰ οικειότητος πλανώμενος ἐπικλίνεσθαι καὶ τῇ ἀλόγῳ θανατοῦσθαι στοργῇ· πρὸς δὲ μάλιστα προηγουμένως (147 b) ἡ θεοπροπῆς τοῦ λόγου κατάβασις γίνεται, τοῦ θανάτου τῆς ἀγνοίας αὐτὸν ἀνεγείρουσα, καὶ τῆς πρὸς τὰ ὑλικά ἐμπαθοῦς διαθέσεως ἀναστέλλουσα καὶ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἐραστὴν τὴν ἔφεισιν αὐτοῦ ἐπανάγουσα. Διὸ ἀναγκαίως οἶμαι δεῖν τοῦ ὑπὲρ τὰ ἐνδύματα μακροῦ κρείσσονος σώματος, τουτέστι τῶν θεῶν καὶ ὑψηλῶν νοημάτων, τῆς τε ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν κατὰ τὴν κτίσιν θεαμάτων, φροντίζειν λογικοῦς ὄντας, καὶ διὰ λόγου πρὸς λόγον σπεύδοντας (καθὼς φησὶν ὁ λόγος αὐτὸς, *Θύχλι πλέον ἐστὶν ἢ ψυχὴ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος*;) μήπως ἐν καιρῷ διελεγχθῶμεν μηδὲν ἔχοντες τούτων ἐπιλημμένοι, τοῦ ὑφεστῶτος καὶ ὑφιστῶντος τὰ πάντα λόγου οὐ περιδραξάμενοι, κατὰ τὴν Αἰγυπτίαν ἐκείνην, ἧτις μόνων τῶν ἱματίων τοῦ Ἰωσήφ ἐπιλαβομένη τῆς τοῦ ἐραστοῦ παντελῶς διήμαρτεν ὁμιλίαις. Οὕτω γὰρ ἂν τὰ τε ἐνδύματα τοῦ λόγου, φημί δὴ τὰ ῥήματα τῆς Γραφῆς, καὶ τὰ φαινόμενα κτίσματα, λαμπρά τε καὶ ἐπίδοξα τῇ ἐναλλαγῇ τῶν περὶ αὐτὸν δογμάτων, καὶ τῷ θεῷ λόγῳ ἐμπρέποντα διὰ τῆς ὑψηλῆς θεωρίας, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸ ὄρος ἀναβάντες τῆς θείας μεταμορφώσεως θεασόμεθα, οὐδαμῶς πληκτικῶς εἰργόμενοι τῆς μακαρίας τοῦ λόγου ἀφῆς κατὰ τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν, κηποι ῥὸν εἶναι ὁδῆσαν τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ μόνων τῶν ὑπὸ γενεσιν καὶ φθορᾷ δημιουργῶν οὐπὼ μηδὲν ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν εἶναι νομίζουσαν, ἀλλὰ καὶ ὀφόμεθα καὶ προσκυνήσομεν ζῶντα (148 a) ἐκ νεκρῶν πρὸς ἡμᾶς τῶν θορῶν κεκλεισμένων, γενόμενον, τῆς κατ' αἴσθησιν, παντελῶς ἐν ἡμῖν ἐνεργείας ἀποσθεσθείστης, τὸν τε λόγον αὐτὸν καὶ Θεὸν πάντα ἐν πᾶσιν ὄντα, καὶ πάντα ἑαυτοῦ δι' ἀγαθότητα τὰ μὲν νοητὰ σῶμα, τὰ δὲ αἰσθητὰ ἱμάτιον πεποιηκότα γνωσόμεθα. Περὶ ὧν ἴσως εἰρησθαι δοκεῖν οὐκ ἀπεικὸς τὸ,

^a Matth. xxiv, 22. ^b Matth. vi, 25. ^c Gen. xxxix, 12. ^d Joan. xx, 15. ^e ibid. 26. ^f Hebr. i, 11.

VARIE LECTIONES.

^g ἀποστρέφειν cod. Gud.

πάντες ὡς ἰμάτιον παλαιωθήσονται, διὰ τὴν ἐπι-
κρατοῦσαν νοῦ τῶν ὀρωμένων φθορὰν, καὶ ὡσεὶ
περιθόλαιον ἔλξεις αὐτοῦς, καὶ ἀλλαγῆσονται,
διὰ τὴν προσδοκωμένην τῆς ἀφθαρσίας χάριν.

Περὶ τῶν πέντε τρόπων τῆς φυσικῆς θεωρίας
σύντομος ἐξήγησις.

Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τοὺς λόγους εἰσόμεθα, τοὺς
τελευταίους δηλαδὴ καὶ ἡμῖν ἐφικτοῦς, ὧν προβέ-
βληται ἡ κτίσις διδάσκαλος, καὶ τοὺς αὐτοῖς συν-
νημένους πέντε τῆς θεωρίας τρόπους¹⁸, οἷς διαίρου-
τες τὴν κτίσιν οἱ ἅγιοι τοὺς ἐπ' αὐτῇ μυστικούς
μετ' εὐσεβείας συναλέξαντο λόγους, εἰς οὐσίαν, καὶ κίν-
ησιν, καὶ διαφορὰν, κρᾶσίν τε καὶ θέσιν, αὐτὴν ἐπιμε-
ρίσαντες. Ὡς τρεῖς μὲν ἔφασαν εἶναι τε πρὸς ἐπίγνω-
σιν τοῦ Θεοῦ προηγουμένως καὶ προβεβληθῆναι χει-
ραγωγικούς, τὸν κατ' οὐσίαν, τὸν κατὰ κίνησιν,
τὸν κατὰ διαφορὰν, δι' ὧν ὁ Θεὸς γνωστός τοῖς ἀν-
θρώποις γίνεται ἐκ τῶν ὄντων τὰς περὶ αὐτοῦ ἐμφάσεις
συλλεγομένοις ὡς δημιουργοῦ καὶ προνοητοῦ καὶ κρι-
τοῦ· δύο δὲ παιδαγωγικούς πρὸς ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς
Θεὸν οἰκείωσιν, τὸν κατὰ κρᾶσιν καὶ τὸν κατὰ θέσιν,
δι' ὧν τυπούμενος ὁ ἄνθρωπος Θεὸς γίνηται, (148 b)
τὸ Θεὸς εἶναι παθῶν ἐκ τῶν ὄντων, ὅλην τοῦ Θεοῦ
τὴν κατ' ἀγαθότητα ἐμφασιν κατὰ νοῦν ὡσπερ
ὄρων, καὶ ἐκτυπῶ κατὰ λόγον ταύτην εἰλικρινεστάτην
μορφούμενος. Ὁ γὰρ δι' εὐσεβοῦς γνώσεως, φασίν,
ὁ καθαρὸς ὄραν πέφυκε νοῦς, τοῦτο καὶ παθεῖν
δύναται, αὐτὸ ἐκεῖνο κατὰ τὴν ἕξιν δι' ἀρετῆς γινόμε-
νος. Οἷον, τὴν μὲν οὐσίαν θεολογίας εἶναι διδά-
σκαλον, δι' ἧς τῶν ὄντων τὸ αἷτιον ἐπιζητοῦντες δι'
αὐτῶν ὅτι ἔστι διδασκόμεθα, τὸ τίποτε εἶναι τοῦτο
κατ' οὐσίαν γινῶναι μὴ ἐπιχειροῦντες, ὅτι μηδὲ ἔστιν
ἐμφάσεως ἐν τοῖς οὐσι τοῦτου προβολῆ, δι' ἧς καὶ
ποσῶς ὡς δι' αἰτιατοῦ πρὸς τὸ αἷτιον ἀνανεύσωμεν·
τὴν δὲ κίνησιν τῆς τῶν ὄντων προνοίας εἶναι ἐμ-
φαντικὴν, δι' ἧς τῶν γεγονότων τὴν κατ' οὐσίαν
ἐκάστου κατ' εἶδος ἀπαράλλακτον ταυτότητα καὶ
ὡσαύτως ἀπαρεγχείρητον διεξαγωγὴν θεωροῦντες,
τὴν συνέχοντα καὶ φυλάττοντα καθ' ἑνωσιν ἀλόγητον
ἀλλήλων εὐκρινῶς ἀφωρισμένα τὰ πάντα καθ' οὓς
ὑπέστησαν ἕκαστα λόγους ἐννοοῦμεν· τὴν διαφορὰν
δὲ τῆς κρίσεως εἶναι μηνυτικὴν, καθ' ἣν διανομέα
σοφὴν ἐκ τῆς ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων συμμετροῦ τῷ
ὑποκειμένῳ τῆς οὐσίας φυσικῆς δυνάμεως τῶν καθ'
ἕκαστα λόγων εἶναι τὸν Θεὸν παιδευόμεθα· πρό-
νοϊαν δὲ φημι γοῦ, οὐ τὴν ἐπιτρεπτικὴν, καὶ οἷον
οἰκονομικὴν τῆς τῶν προνοουμένων ἀφ' ὧν οὐ δεῖ
ἐφ' ἃ δεῖ ἐπαναγωγῆς, ἀλλὰ τὴν συνεκτικὴν τοῦ
παντός, καὶ καθ' οὓς τὸ πᾶν προηγουμένως ὑπέστη
λόγους συντηρητικὴν· 149 a) καὶ κρίσιν, οὐ τὴν
παιδευτικὴν καὶ οἷον κολαστικὴν τῶν ἀμαρτανόν-
των, ἀλλὰ τὴν σωστικὴν καὶ ἀφοριστικὴν τῶν ὄντων
διανομὴν, καθ' ἣν τῶν γεγονότων ἕκαστα τοῖς καθ'
οὓς γαγένηται συννημένα λόγοις ἀπεράβατον ἔχει

¹⁸ Hebr. i, 12.

rum quæ videntur intellectu superiorem, et ut ami-
ctum vertes eos, et mutabuntur⁸; propter expecta-
tam immortalitatis gratiam.

De quinque modis contemplationis naturalis brevis
expositio.

Ad hæc vero etiam rationes cognoscemus, ex-
tremas videlicet nostroque captui apertas, quarum
data est quasi magistra conditio, et quinque cum
iis coherentes contemplationis modos, quibus dis-
tinguentes conditionem sancti cum pietate mysti-
cas in ea sibi collegunt rationes, in essentiam, et
motum, et differentiam, misionem atque positio-
nem dispartiti. Quorum modorum tres principa-
liter esse ad cognitionem Dei aptos et quasi manu-
ductorios prolatos dixerunt, unum primum es-
sentia, alterum motus, tertium differentia, per
quod Deus hominum notioni se offert ex rebus quæ
sunt indicia ejus colligentium, ut artificis et pro-
visoris et judicis: duos vero prolatos esse quibus
insitueremur ad virtutem et familiaritatem cum
Deo, misionis et positionis, per quos formatus
homo Deus fiat, Deum fieri passus ex iis quæ sunt,
dum omne Dei de bonitate simulacrum mente quasi
videt, et sincerissimum sibi ipsi rationaliter id
effingit. Quod enim pia cognitione, aiunt, pura
mens percipit, hoc etiam pati potest, ipsum illud
secundum habitum per virtutem evadit. Veluti,
essentiam esse theologæ magistræ, per quam re-
rum quæ sunt causam quærentes per ipsas quod
sint docemur, quid tandem sint secundum essen-
tiam cognoscere haud tentantes, quia nec proditum
est in rebus quæ sunt indicium, per quod vel ali-
quatenus tanquam per causatum ad causam emer-
gamus; motionem vero significare rerum quæ sunt
providentiam, qua eorum quæ facta sunt essen-
tialem cujusque ad speciem immutabilem identita-
tem pariterque intaminatam, exitum contemplan-
tes, ineffabilem illum qui arcano unitatis vinculo
continet atque servat universa inter se bene
discreta secundum rationes quibus singula quæque
subsistunt cognoscimus: differentiam autem esse
judicii indicem, qua ex naturali in quovis eorum
quæ sunt ad id quod essentia subjacet temperata
potestate rationum ad singula quæque pertinentium
dispensatorem sapientem Deum esse edocemur;
providentiam vero attribuo intellectui, non conver-
sivam illam et quasi economicam removendi eos
quibus providetur ab eis quæ non opus sunt ad ea
quæ sunt, sed eam quæ universum hoc continet et
rationum quibus in principio productum est con-
servatricem: et judicium, non illud quod instruit
atque coercet peccantes, sed quod salvat et definit
rerum quæ sunt distributionem, quo eorum, quæ

VARIE LECTIONES.

¹⁸ συννημένοις — — τρόποις cod. Gud.

facta sunt quæque cum his secundum quas facta sunt rationibus coherentia inviolatam habent in naturali immutabilem identitate æquabilitatem, prout a principio rerum Artifex de essentia et substantia et modo et qualitate judicavit et disposuit; quippe nimirum quæ alias dicatur providentia et iudicium voluntatis nostræ appetitibus annexa sunt, quæ a pravis nos multifariam retinent, ad bona sapienter nos advertunt atque ea quæ nobis non adversentur contra atque ea quæ adversentur administrando tam præsentem quam futuram et peractam malitiam excidunt. Neque differre tamen hanc ab illa propterea dixerim providentiam et hoc ab illo iudicium. Unam enim eandemque eas novi de potestate, sed diversam quasi in nostris rebus et multifariam efficacitatem exercentem. Misionem vero rerum, vel compositionem, sententiæ nostræ esse symbolum. Hæc enim virtutibus admista sibi que ipsi eas admiscens mundum etiam ipsa intellectualem Deo dignissimum componit. Positionem vero morum secundum voluntatem et consilium temperandorum magistratam, ut qui circa id quod placuit ei quod æquabilitati adversetur firmiter obistere debent, nequaquam de rationali fundamento depelli aut immutari capiens. Coniunctam vero rursus cum motione positionem, et misionem cum differentia, in essentiam et differentiam et motionem universitatis substantiam individuo quodam modo discriminaverunt, dumque cogitationis via in causatis diverse aspici causam perite intelligunt, et esse hanc, et sapere et vivere pie perceperunt. Etiam de Patre deque Filio et Spiritu sancto rationem in Deo perfectam ac salutarem didicerunt, qua non simpliciter de existendi solum ratione causæ mystice sunt illuminati, sed etiam existentia modo pie sunt initiati. Et rursus secundum solam positionem tota conditione perlustrata quinque illos quos dixi modos in tres contraxere contemplationis modos, ut de cælo et terræ et eorum quæ media interjacent moralis et naturalis et theologice philosophice magistratam conditionem de sua ipsius ratione esse agnoscentes. Rursus autem ex sola differentia contemplati conditionem, hoc est ex eis quæ circumdant et circumdantur, cælo, inquam, et eis quæ circumplectitur, in duos redeperant istos tres modos, in sapientiam dico et philosophiam, alteram quidem ut comprehensivam, cunctosque ita ut dignum est Deo modos pios qui ipsius censentur recipientem, et intra sese mysticas et naturales de reliquis rationes includentem: alteram ut quæ mores et voluntatem, actionem et contemplationem, et virtutem et cognitionem comprehensas familiaritate relativa ad sapientiam tanquam ad causam deducit. Atque rursus juxta solam misionem, hoc est æquabilem universitatis compositionem, conditionem spectantes, ac per hæc om-

A τὴν ἐν τῇ φυσικῇ ταυτότητι ἀν᾿ ἀλλοίωτον νομιμότητα, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ὁ δημιουργὸς περὶ τοῦ εἶναι καὶ τί εἶναι καὶ πῶς καὶ ὅποιον ἕκαστον ἔκρινέ τε καὶ ὑπεστήσατο· ἐπεὶ τοί γε ἡ ἄλλως λεγομένη πρόνοια καὶ κρίσις ταῖς ἡμῶν προαιρετικαῖς ὀρμαῖς παραπεπήγασι, τῶν μὲν φαύλων πολυτρόπως ἀπείργουσαι, πρὸς δὲ τὰ καλὰ σοφῶς ἐπιστρέφουσαι, καὶ τῷ διευθύνειν τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐναντίως τοῖς ἐφ' ἡμῖν καὶ παρούσαν καὶ μέλλουσαν καὶ παρελθούσαν κακίαν ἐκτέμνουσαι. Οὐκ ἄλλην δὲ καὶ ἄλλην πρόνοιαν διὰ τούτων εἶναι λέγω καὶ κρίσιν. Μίαν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν οἶδα κατὰ τὴν δύναμιν, διάφορον δὲ ὡς πρὸς ἡμᾶς καὶ πολύτροπον τὴν ἐνέργειαν ἔχουσαν. Τὴν δὲ κρᾶσιν τῶν ὄντων ἦτοι σύνθεσιν τῆς ἡμετέρας γνώμης εἶναι σύμβολον. Κραθεῖσα γὰρ αὕτη ταῖς ἀρεταῖς, καὶ ἐαυτῇ ταύτας κεράσασα, τὸν κατὰ διάνοιαν θεοπρεπέστατον καὶ αὐτῇ συνίστησι κόσμον. Τὴν δὲ θέσιν τοῦ κατὰ γνώμην ἦθους εἶναι διδάσκαλον, ὡς παγίως ἔχειν περὶ τὸ ⁷⁰ εὐδόξαν τῷ βυθμίζειν ἀντιλόγω ὀφείλοντος, ἕκιστα ταῖς συμπίπτουσιν ἐκ τῆς κατὰ λόγον βάσεως ἀλλοίωσιν τὴν οἰανοῦν δεχομένου. Συνάψαντες δὲ πάλιν τῇ κινήσει τὴν θέσιν, καὶ τὴν κρᾶσιν τῇ διαφορᾷ, εἰς οὐτίαν καὶ διαφορὰν καὶ κινήσιν τὴν τοῦ παντὸς ἀδιαιρέτως (149 b) διεκρίναν ὑπόστασιν, καὶ τῷ κατ' ἐπίνοιαν λόγῳ τεχνικῶς ἐνθεωρεῖσθαι τοῖς αἰτιατοῖς διαφόρως τὸ αἴτιον κατανοήσαντες καὶ εἶναι καὶ σοφὸν εἶναι καὶ ζῶν εἶναι εὐσεβῶς τοῦτο κατέλαβον. Καὶ τὸν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος θεοτελή καὶ σωτήριον ἐντεῦθεν ἐδιδάχθησαν λόγον, καθ' ὃν οὐ τὸν τοῦ εἶναι μόνον ἀπλῶς τοῦ αἰτίου ⁷¹ λόγον μυστικῶς ἐφωτίσθησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον εὐσεβῶς ἐμυθήθησαν. Καὶ πάλιν κατὰ μόνην τὴν θέσιν πᾶσαν τὴν κτίσιν περιεθρήσαντες τοὺς εἰρημένους πέντε εἰς τρεῖς συνέστειλαν θεωρίας τρόπους, ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ ἡθικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας διδάσκαλον τὴν κτίσιν εἶναι τῷ καθ' ἐαυτὴν λόγῳ ἐπεγνωκότες. Πάλιν δὲ ἐκ μόνης τῆς διαφορᾶς τὴν κτίσιν θεωρήσαντες, τούτέστιν ἐκ τῶν περιεχόντων καὶ περιεχομένων, λέγω δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐντὸς, εἰς δύο τοὺς τρεῖς συνήγαγον τρόπους, σοφίαν φησὶ καὶ φιλοσοφίαν, τὴν μὲν ὡς περιεκτικὴν καὶ πάντα θεοπρεπῶς τοὺς εὐσεβεῖς ἐπ' αὐτῆς λεγομένου ἐπιδεχομένην τρόπους, καὶ τοὺς περὶ τῶν ἄλλων ἐντὸς ἐαυτῆς μυστικοὺς τε καὶ φυσικοὺς περικλείουσιν λόγους, τὴν δὲ ὡς ἦθους καὶ γνώμης, πράξεώς τε καὶ θεωρίας, καὶ ἀρετῆς καὶ γνώσεως συνακτικὴν, καὶ οἰκειότερι σχετικῇ πρὸς τὴν σοφίαν ὡς αἰτίαν ἀναφερομένην. Καὶ πάλιν κατὰ μόνην τὴν κρᾶσιν ἦτοι τὴν ἐναρμόνιον τοῦ παντὸς σύνθεσιν, τὴν κτίσιν κατανοήσαντες, καὶ διὰ πάντων τῶν ἀλλήλων (150 a) ἀρρήτως εἰς ἐνὸς συμπλήρωσιν κόσμου συνδεδεμένον μόνον τὸν συνδέοντα καὶ ἐπισφίγγοντα τῷ ὅλῳ τὰ μέρη καὶ ἀλλήλους δημιουργῶν

VARIE LECTIOES.

⁷⁰ εὐδόξαν τῷ βυθμίζον cod. Gud. In marg. ab eadem manu adscriptum legitur ὀφείλοντος. ⁷¹ Apographum habet λόγου.

ἐνοήσαντες λόγον τοῦς δύο εἰς ἓνα θεωρίας συν-
 ἐκλείσαν τρόπον, καθ' ὃν ἀπλή προσβολῇ διὰ τῶν
 ἐν ταῖς οὐσίαις λόγων πρὸς τὸ αἴτιον νοῦν διαπορομεύ-
 σαντες, καὶ μόνῳ αὐτῷ ὡς συναγωγῇ τῶν ἐξ αὐτοῦ
 πάντων καὶ ἐλκτικῶ προσδήσαντες, τοῖς καθ'
 ἕκαστα τῶν ἔλων τῷ ὑπερβαθῆναι οὐκέτι διεκχόμε-
 νοι λόγοις, διὰ τοῦ πεπεισθαι σαφῶς μόνον τὸν θεὸν
 κυρίως εἶναι λοιπὸν ἐκ τῆς πρὸς τὰ ὄντα ἀκρι-
 θεῦς ἐνατενίσεως, καὶ οὐσίαν τῶν ὄντων καὶ κίνη-
 σιν καὶ τῶν διαφερόντων εὐκρίνειαν, καὶ συνοχὴν
 ἀδιάλυτον τῶν κεκραμένων, καὶ ἰδρυσιν ἀμετάθε-
 τον τῶν τεθειμένων, καὶ πάσης ἀπλῶς τῆς ὀπωσοῦν
 νοουμένης οὐσίας, καὶ κινήσεως καὶ διαφορᾶς, κρά-
 σεώς τε καὶ θέσεως αἴτιον, σαφῶς δι' ἐμφεροῦς
 ὁμοιότητος τὴν κατὰ τὸν αἰσθητὸν αἰῶνα μυστικὴν
 θεωρίαν ἐπὶ τὴν κατὰ διάνοιαν ἐν πνεύματι διὰ τῶν
 ἀρετῶν συμπληρούμενον κόσμον μετένεγκαν· καθ'
 ἣν τοῦς εἰρημένους τρόπους εἰς ἓνα συναγαγόντες
 τὴν διαφόροις ἀρετῶν εἶδεσι τὴν τοῦ κατὰ διάνοιαν
 γνωμικοῦ κόσμου οὐσίαν ἐκπληροῦντα δι' ὅλου λό-
 γου κτηνιώτατον ἑαυτοῖς, ὡς ἐφικτὸν, ἐναπωμόρξαντο,
 πάντας δηλαδὴ περάσαντες τοῦς τῶν ὄντων καὶ αὐ-
 τοῦς τοῦς τῶν ἀρετῶν λόγους, μᾶλλον δὲ μετὰ τού-
 των πρὸς τὸν ὑπὲρ τούτους, καὶ εἰς ὃν οὗτοι καὶ ἐξ
 οὗ τὸ εἶναι τούτοις ἐστὶν ὑπερούσιον καὶ ὑπεράγαθον
 λόγον ἀγνώστως ἀναδραμόντες· καὶ ὅλοι ὅλοι κατὰ
 τὸ ἐφικτὸν (150 b) τῆς ἐνούσης αὐτοῖς φυσικῆς
 δυνάμεως ⁷⁸ ἐνωθέντες τοσοῦτον ἐνδεχομένως ὑπ'
 αὐτοῦ ἐποιώθησαν, ὥστε καὶ ἀπὸ μόνου γνωρίζε-
 σθαι, οἷον ἔσοπτρα διειδέστατα, ὅλου τοῦ ἐνορῶντος
 Θεοῦ λόγου τὸ εἶδος ἀπαραλείπτως διὰ τῶν θεῶν
 αὐτοῦ γνωρισμάτων φαινόμενον ἔχοντες, τῷ ἐλλει-
 φθῆναι μηδένα τῶν παλαιῶν χαρακτήρων, οἷς μηνύε-
 σθαι πέφυκε τὸ ἀνθρώπινον, πάντων εἰζάντων τοῖς
 ἀμείνοσιν, οἷον ἀπὸ ἀφεγγῆς φωτὶ δι' ὅλου μετεγ-
 κρηθείς.

Bei inspectantis rationis speciem plene per divina ejus insignia apparentem habentes, eo quod nullum de pristinis signaculis, quibus humanum indicaretur, reliquum erat, iis quæ meliora sunt cedentibus omnibus, ad instar aeris illumini luce plenissima transfusi.

Θεωρία εἰς τὸν Μελχισεδέκ.

Ὅπερ, οἶμαι, γνοῦς καὶ παθῶν ὁ θαυμαστός
 ἐκείνος καὶ μέγας Μελχισεδέκ, περὶ ὃν τὰ μεγάλα
 καὶ θαυμαστά παρὰ τῆ Γραφῆ ὁ θεὸς διεξέρχεται
 λόγος, χρόνου καὶ φύσεως ὑπεράνω γενέσθαι, καὶ
 ὁμοιωθῆναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ κατηξιώθη, τοιοῦτος
 ἔξει δηλαδὴ κατὰ τὴν χάριν ὡς ἐφικτὸν γενόμενος,
 οἷος αὐτοῦ ὁ δοτὴρ τῆς χάριτος κατὰ τὴν οὐσίαν
 ὑπάρχων πιστεύεται. Τὸ γὰρ Ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ
 καὶ ἀγενεαλόγητος περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, οὐκ
 ἄλλο μηνύειν ὑπονοῶ ἢ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ ἐκ
 τῆς κατ' ἀρετὴν ἀκροτάτης χάριτος τελείαν τῶν
 φυσικῶν γνωρισμάτων ἀπόθεσιν· τὸ δὲ μήτε ἀρ-
 χὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχειν, τὴν χρόνου
 παντὸς καὶ αἰῶνος ἰδιότητα περιγράφουσα γνῶσιν,

^a Hebr. vii, 5. ⁱ ibid.

⁷⁸ ἐνωθέντος habet apographum.

nia, quæ mutuo inter se vinculo in unius mundi
 completionem ineffabili quodam modo coherent,
 solum cum qui ea colligat, cumque universitate
 partes singulas hasque ipsas inter seipsas invicem
 constringit, Opificem rationem cogitabundi, duos
 istos in unum contemplationis modum cluserunt,
 secundum quem uno appulsu per rationes rerum
 quæ sunt mentem ad causam transmittentes, eique
 uni tanquam conciliatrici eorum quæ ex ea sunt
 omnium, ac secum trahenti, adjunctentes, univer-
 sorum rationibus per singula quæque superatorum
 non jam diffusi, cum eis plane persuasum esset
 solum Deum proprie relinqui ex accurata rerum
 quæ sunt intuitione, et essentiam earum et motio-
 nem, et ordinem bene distinctum eorum quæ di-
 stant, et eorum quæ mista sunt insolubile vinculum,
 et immutabilem eorum quæ posita sunt collocatio-
 nem, et omnis simpliciter essentiae quæque menti
 perceptæ, et motionis et discretionis, mixtionis
 atque positionis causam, hinc, inquam, per simi-
 litudinem congruentem sapienter mysticam hoc sen-
 suali ævo contemplationem in mundum intellectu-
 lem in spiritu per virtutes completum transtule-
 runt, secundum quam contemplationem modos quos
 dixi in unum conflantes rationem variis virtutum
 speciebus voluntatis consiliique mundi essentiam
 omnino explentem, solum sibi quatenus poterant,
 ipsis impresserunt, superatis videlicet eorum quæ
 sunt ipsisque virtutum rationibus, vel potius cum
 his ad eam quæ ultra has est, et in quam hæc et
 unde quod sunt habent, superessentialem ratio-
 nem, et quæ bonitatem excedit, incomprehensibili-
 ter eveci: et omnes omni quantum ex insita eis
 naturali potestate licuit, aduniti tantum quoad
 ejus fieri potuit ab ea qualificati sunt, ut etiam a solo
 insignirentur, velut specularia lucidissima: totius

Contemplatio in Melchisedec.

Quod, puto, novit et passus est admirabilis ille et
 magnus Melchisedec, de quo magna et admirabilia
 in Scripturis divinus sermo enarrat, quod tempus
 ac naturam superavit, Deique Filio similari dignus
 habitus est, talis videlicet habitu secundum gratiam
 quoad potuit factus, qualis ipse gratiæ dator secun-
 dum essentiam esse creditur. Quod enim sine patre
 et matre et sine genere censetur ^b, nihil aliud signi-
 ficare puto quam quæ contigit ei ex summa propter
 virtutem gratia naturalium insignium perfectam
 depositionem: illud vero, quod *neque dierum ini-
 tium neque vitæ finem habeat* ⁱ, cognitionem tempus
 omne et ævum circumscribentem, et contemplatio-
 nem omnis materialis et immaterialis substantiæ

existentiam superantem testatur quod vero *Filio Dei assimilatus sacerdos maneat in perpetuum*ⁱ, id fortasse manifestat cum ad usque finem habitu immutato posse virtutis Deo simillimæ ac divinæ et in Deum intuitionis intellectualem oculum servare apertum. Cum natura enim confligit virtus, cum tempore et ævo vera contemplatio, altera ut invicta a cæteris maneat quæcumque post Deum esse creduntur, et insuperata, ut solum Deum sciens genitorem, altera vero incircumscripta, in nullo eorum quæ initium aut finem habent immorans, utpote Dei per se imaginem referens, qui omne initium et finem desinit omnemque intellectionem intelligentium ineffabili ecstasi ad se trahit. Ex quibus divina apparet similitudo, cognitionis, inquam, et virtutis, et per quas inturbatus Dei solius amor dignis servatur, secundum quem adoptionis dignatio, ut Deum decet, data perpetuo adire Deum et adesse gratificatur, quæ dignatio ad exorationem ipsam adeuntis divinam similitudinem exhibet. Unde probabiliter arbitror non per tempus et naturam, sub quibus naturaliter finiit magnus Melchisedec, quæque vita et ratione jam superavit et prorsus dereliquit, dici debere: *Divina eum cum justificavit ratio*; sed ex quibus et per quæ animum ac voluntatem suam regeneravit, id est virtute et cognitione, debere vocari. In quibus enim voluntas graviter per virtutes cum lege naturæ, cum qua bellum perquam difficile, decertavit, atque temporis ævique proprietatem per cognitionem intemperatæ mentis transvolat motio, his non fas est attribuere relictorum tanquam insigne proprietatem, sed potius assumptorum magnificentiam, ex quibus et in quibus solum sunt atque agnoscuntur. Si quidem etiam nos naturaliter eis quæ videntur incidentes ex coloribus corpora et signamus et appellamus, veluti lumen ærem luce perfusum, et ignem qualemcunque incensam materiam, et candidum corpus candidatum, quæque alia sunt hujus generis. Quod si secundum animi ac voluntatis virtutem pluris æstimavit quam naturam et quæcumque eam sequuntur, propter pulchram nostræ dignitatis electionem, et omne tempus atque ævum cognitione superavit, quæcumque post Deum sunt a tergo sibi esse gnoscentes secundum contemplationem æstimans, et nulli eorum quæ existunt in quæ qualiscunque ille terminus observatur, immoratus, divinus Melchisedec, et si ad divinas Dei, quæ principio carent et immortales sunt, essentias per rationem secundum gratiam in Spiritu generatus est, et salvam in se et veram fert Dei genitoris similitudinem (si quidem vel quælibet generatio generatoris simile repræsentat generatum: *Nam quod generatum est, inquit, de carne, caro est, quod vero de spiritu est generatum, spiritus est*^k), sequitur ut non ex naturalibus et temporali- bus proprietatibus, quibus pater et mater et genea-

καὶ πάσης ὕλικῆς καὶ ἀϋλοῦ οὐσίας τὴν ὑπαρξίν ὑπερβαίνουσαν θεωρίαν μαρτυρεῖ· τὸ δὲ Ἀφωμοιωμένος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸ διηνεκές ἱερεὺς, τάχα μέχρι τέλους καθ' ἕξιν ἀτρεπτον τῆς θεοειδεστάτης ἀρετῆς καὶ τῆς θείας καὶ πρὸς τὸν Θεὸν. **(151 a)** ἐνατενίσεως τὸ νοερὸν ὄμμα ἀνεπίμυστον δυνηθῆναι φυλάττει παραδηλοῖ. Τῇ φύσει γὰρ ἡ ἀρετὴ μάχεσθαι πέφυκε, καὶ χρόνῳ καὶ αἰῶνι ἡ ἀληθῆς θεωρία, ἵνα ἡ μὲν ἀδούλωτος μένοι τοῖς ἄλλοις ὅσα μετὰ Θεὸν εἶναι πιστεύεται, καὶ ἀκράτητος, ὡς Θεὸν μέλιον εἰδυῖα γεννήτορα, ἡ δὲ ἀπερίγραφος, οὐδενὶ τῶν ἀρχῆν ἢ τέλος ἔχόντων ἐναπομένουσα, ὡς Θεὸν δι' ἑαυτῆς εἰκονίζουσα, τὸν πάσης ἀρχῆς καὶ τέλους ὀριστικὸν, καὶ πᾶσαν νόησιν τῶν νοούντων κατ' ἕκστασιν ἀρρήτον πρὸς ἐαυτὸν ἔλκοντα.

B Ἐξ ὧν ἡ θεία ὁμοίωσις δείκνυται, γνώσεώς τε φημι καὶ ἀρετῆς, καὶ δι' ὧν ἡ εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἀκλόνητος ἀγάπη τοῖς ἀξίοις φυλάττεται, καθ' ἣν τὸ τῆς υἰοθεσίας ἀξίωμα θεοπρεπῶς διδόμενον διηνεκῶς ἐντυγχάνειν Θεῷ καὶ παρεστάναι χαρίζεται, πρὸς δυσώπησιν αὐτὴν τοῦ ἐντυγχάνοντος τὴν θείαν ὁμοίωσιν παρεχόμενον. Ὅθεν εἰκότως ὑπολαμβάνω μὴ διὰ χρόνου καὶ φύσεως, ὑφ' ἧ φυσικῶς ἐτέλει ὁ μέγας Μελχισεδέκ, βίῳ καὶ λόγῳ ὑπερβαθέντων ἤδη καὶ παντελῶς καταλειμμένων προσαγορευθῆναι δεῖν, Ὁ θεῖος αὐτὸν ἐδικαίωσε λόγος, ἀλλ' ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν ἑαυτὸν μετεποίησε γνωμικῶς, ἀρετῆς λέγω καὶ γνώσεως, ὀνομασθῆναι. Ἐφ' ὧν γὰρ ἡ γνώμη γενναίως διὰ τῶν ἀρετῶν τὴν δυσμαχώτατον τῆς φύσεως κατηγωνίσαστο νόμον, καὶ τὴν χρόνου καὶ αἰῶνος ιδιότητα διὰ γνώσεως ἀχράντως ἢ τοῦ νοῦ ὑπερίπταται κινήσις, τούτοις οὐκ ἔστιν ἐπιφημίσαι δίκαιον τῶν ἀπολειφθέντων ὡς γνώρισμα τὴν ιδιότητα, **(151 b)** ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν πρὸςληφθέντων μεγαλοπρέπειαν, ἐξ ὧν καὶ ἐν εἰς μόνον εἰσι λοιπὸν καὶ ἐπιγινώσκονται. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς φυσικῶς τοῖς ὄρατοῖς ἐπιβάλλοντες ἐκ τῶν χρωμάτων τὰ σώματα καὶ γνωρίζομεν καὶ ὀνομάζομεν, ὅλον ὡς φῶς τὸν πεφωτισμένον ἀέρα, καὶ πῦρ τὴν οἰανοῦν πυρὸς ἐξημμένην ὕλην, καὶ λευκὸν τὸ λελευκασμένον σῶμα, καὶ ὅσα ἄλλα τοιοῦτότροπα. Εἰ τοίνυν γνωμικῶς τὴν ἀρετὴν τῆς φύσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀπάντων προετίμησε, διὰ τὴν καλὴν τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἀξιώματος αἵρεσιν, καὶ πάντα χρόνον καὶ αἰῶνα κατὰ τὴν γνώσιν ὑπερηκόντισε, πάντα ὅσα μετὰ Θεὸν κατόπιν ἑαυτοῦ γνωστικῶς κατὰ τὴν θεωρίαν ποιησάμενος, οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐμμείνας ᾧ ἐπιθεωρεῖται τὸ οἰανοῦν πέρας, ὁ θεῖος Μελχισεδέκ, πρὸς δὲ τὰς θείας καὶ ἀνάρχους καὶ ἀθανάτους [οὐσίας¹⁹] τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου κατὰ χάριν ἐν πνεύματι γεγέννηται, καὶ σώαν καὶ ἀληθῆ ἐν ἑαυτῷ φέρει τοῦ γεννήσαντος Θεοῦ τὴν ὁμοίωσιν (ἐπεὶ καὶ πᾶσα γέννησις ταῦτὸν τῷ γεννῶντι πέφυκεν ἀποτελεῖν τὸ γεννώμενον· *Τὸ γὰρ γεγεννημένον, φησὶν, ἐκ τῆς σαρκὸς, σὰρξ ἐστὶ, τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν*), εἰκότως

ⁱ Hebr. viii, 5. ^k Joan. iii, 6.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ Vocabulum οὐσίας; supplervi de meo.

οὐκ ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ χρονικῶν ἰδιωμάτων, οἷς πατήρ τε καὶ μήτηρ καὶ γενεαλογία, ἀρχή τε καὶ τέλος ἡμερῶν περιέχεται, ἄπαρ φθάσας ἑαυτοῦ παντελῶς ἐπελύσατο, ἀλλ' ἐκ τῶν θεῶν καὶ μακρῶν γνωρισμάτων, οἷς τὸ εἶδος ἑαυτῷ μετεποίησεν, ὠνομάσθη, **(152 a)** ὧν οὐκ ἐφικνεῖται οὐ χρόνος, οὐ φύσις, οὐ λόγος, οὐ νοῦς, οὐδ' ἄλλο τι κατὰ περιγραφὴν φάναι τῶν ὄντων οὐδέν. Ἀπάτωρ οὖν καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε τέλος ζωῆς ἔχων, ἀναγέγραπται ὁ μέγας Μελχισεδέκ, ὡς ὁ ἀληθὴς τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν τὰ περὶ αὐτοῦ διεσάφησε λόγος, οὐ διὰ τὴν φύσιν τὴν κτιστὴν καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, καθ' ἣν τοῦ εἶναι ἤρξατό τε καὶ ἔληξεν, ἀλλὰ διὰ τὴν χάριν τὴν θεῖαν καὶ ἀκτιστον, καὶ αἰεὶ οὔσαν ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν καὶ πάντα χρόνον, ἐκ τοῦ δεῖ ὄντος Θεοῦ, καθ' ἣν δι' ὄλου μόνην ὄλος γνωμικῶς γεννηθεὶς ἐπιγινώσκειται. Μίνος δὲ τοῦτο ὧν τῆ Γραφῆι τετήρηται, ὡς πρῶτος ἴσως ὑπὲρ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος κατὰ τὴν ἀρετὴν γενόμενος, ἄπαρ διὰ τοῦ ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος δηλοῦσθαι δύναται, καὶ ὡς πάντα τὰ ὑπὸ χρόνον καὶ αἰῶνα κατὰ τὴν γνώσιν παρελθόντων, ὧν τὸ εἶναι χρονικῶς τῆς γενέσεως ἤρξατο τὸ ποτὲ εἶναι οὐκ ἠρημέντης, οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ διανοίαν θεῖω ὁρόμω ἐνσκάσας ὑπὲρ σημαίνει τυχόν τὸ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε τέλος ζωῆς ἔχειν· καὶ ὡς ἐξηρημένως, κρυφίως τε καὶ σεσηγημένως, καὶ συνελόντα εἰπεῖν, ἀγνώστως, μετὰ πᾶσαν τῶν ὄντων πάντων ἀφείρασιν κατὰ νοῦν εἰς αὐτὸν εἰσοῦς τὸν Θεόν, καὶ ὄλος ὄλω ποιωθείς τε καὶ μεταποιωθείς, ὅπερ τὸ, Ἀρωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηρηκέες ὑπεμφαίνειν δύναται. Πᾶς γάρ τις τῶν ἁγίων, οὕτινος κατ' ἐξαίρετον ἀπήρξατο καλοῦ, κατ' αὐτὸ καὶ τύπος εἶναι τοῦ **(152 b)** δοτήρος Θεοῦ ἀνηγόρευται. Καθ' ὃ σημαίνοντο καὶ οὗτος ὁ μέγας Μελχισεδέκ διὰ τὴν ἐμποιηθεῖσαν αὐτῷ θεῖαν ἀρετὴν εἰκῶν εἶναι κατηξίωται Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀπορόρητων αὐτοῦ μυστηρίων, εἰς ὃν πάντες μὲν οἱ ἅγιοι συναγονται ὡς ἀρχέτυπον καὶ τῆς ἐν ἐκάστῳ αὐτῶν τοῦ καλοῦ ἐμφάσεως αἴτιον, μάλιστα δὲ οὗτος, ὡς τῶν ἄλλων ἀπάντων πλείους ἐν ἑαυτῷ φέρων τοῦ Χριστοῦ τὰς ὑποτυπώσεις.

Ἐξήγησις εἰς τὸν Κύριον, περὶ τῶν λεγόμενων εἰς τὸν Μελχισεδέκ.

Μονώτατος γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς φύσει καὶ ἀληθεῖα ἀπάτωρ ἐστὶ καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος, καὶ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων· ἀμήτωρ μὲν διὰ τὸ ἄϋλον καὶ ἀσώματον καὶ παντελῶς ἀγνωστον τῆς ἀνω ἐκ τοῦ Πατρὸς προαιωνίου γεννήσεως· ἀπάτωρ δὲ κατὰ τὴν κάτω καὶ χρονικὴν ἐκ τῆς μητρὸς καὶ ἐνσώματον γέννησιν, ἧς κατὰ τὴν σύλληψιν τὸ διασπορᾶς εἶδος οὐ κατεστήσατο· ἀγενεαλόγητος δὲ ὡς

A *logia*, initium et finis comprehenduntur dierum, quæ ille antevertens omnino exiit, sed ex divinis ac beatis insignibus, quibus sibi speciem transformavit, sit appellatus, quæ non attaminat tempus, nec natura, neque ratio, neque mens, nec aliud quidpiam, ut breviter dicam, quæcumque sunt. Sicut patre igitur et matre, et sine genere, initio dierum et fine vitæ carens, perscriptus est magnus Melchisedec, quemadmodum verax Deiferorum virorum sermo res ejus enarravit, non propter naturam quæ creata est, et de nihilo creata est, secundum quam ille vivere et cœpit et desiit, sed propter gratiam divinam, non creatam et sempiternam, quæ omnem tam naturam quam tempus superat, ex æterno Deo, secundum quam gratiam solam omnis omnino voluntate et animo generatus agnoscitur. Solus autem ejus generis in Scriptura servatus est, quippe qui primus fortassis materiam et formam virtute superavit, id quod per illud, *Sine patre et matre et sine genere*¹ significari potest, quique omnia temporis et ævo subjecta cognitione transgressus est, quæcum existentia temporaliter de nativitate inchoata est quæ in tempus aliquod incidere fierique voluerit, neque ipse divino nunquam intellectus curriculo claudicans, id quod fortasse significat illud quod neque principium dierum neque finem habere narratur: et ut singulari plane et non communi modo, clam et tacite, et ut breviter dicam, modo incognito, rebus quæ sunt amputatis plane atque relictis mente in ipsam Deum immergens sese, et totus toti qualificatus et transqualificatus, id quod illud: *Similatus autem Dei Filio manet sacerdos in perpetuum*^m, subindicare potest. Sanctorum enim quilibet quo præcipue inchoavit pulchro, secundum id etiam simulacrum Dei datoris declaratus est. Qua sententia hic quoque magnus Melchisedec propter divinam virtutem ei insitam simulacrum Christi Dei esse dignus habitus est, ejusque ineffabilem mysteriorum, in quem universi sancti congregantur tanquam in archetypum ac pulchri in quovis eorum imaginis causam, præsertim vero hic, utpote qui plures quam reliqui in sese Christi deformationes ferebat.

D *Enarratio in Dominum de iis quæ in Melchisedec dicta sunt.*

Unus enim Dominus noster et Deus Jesus Christus natura ac veritate sine patre est et sine matre et sine genere, et initio dierum et vitæ sine caret. Sine matre, propter immateriale et incorporale et plane incognitum nativitatis ejus ex Patre æterno: sine patre, propter ejus in hac terra temporalem ac corporalem ex matre generationem, ejus secundum conceptionem et semen instituendæ genus non secutus est; sine genere denique, ut utriusquo

¹ Hebr. vii, 3. ^m ibid.

^m κατεξαίρετον cod. Gad.

generationis suae modo omnibus plane in vivo et incomprehensibili usus. Quod autem principio dierum et vitae sine caret, hoc quia sine initio ac sine est, ac prorsus infinitus, utpote natura Deus; manet vero sacerdos in aeternum, quia nulla morte malitiae naturae existere desinit, utpote Deus cuiusque de natura ac virtute vitae largitor. Noli autem huius quemquam gratiae expertem esse putare eo quod de magno uno Melchisedec eam sermo definit. Omnibus enim aequaliter Deus salutis adipsiscendae de natura in sevit facultatem, ut quicumque voluerit divina gratia impertiri possit, nec si Melchisedec fieri, et Abraam, ac Moysis et simpliciter cunctos in se transferre sanctos cupiverit prohibeatur, non nomina et loca mutando, sed modos et conversationem imitando.

Contemplatio alia in Melchisedec.

Quicumque igitur membra mortificavit in terra, atque totum carnis suae prudentiam exstinxit, totamque ad eam relationem excussit per quam ea quae soli Deo a nobis debetur charitas dividitur, atque omnia carnis et mundi ob divinam gratiam negavit signacula, adeo ut cum beato apostolo Paulo dicere quoque possit: *Quis nos a charitate Christi separabit* ¹? et reliqua, talis sine patre ac matre et sine genere ad magnum Melchisedec instar factus est, nec sub carne aut natura ullo modo potest teneri, cum spiritu copulationem adeptus.

ὄχι ἔχων ὅπως ὑπὸ σαρκὸς κρατηθῆ καὶ φύσεως, διὰ τὴν γεγεννημένην πρὸς τὸ πνεῦμα συναρείαν.

Contemplatio in id quod neque initium dierum neque finem vitae habuit.

Si vero etiam sese ipsum insuper negavit et animam suam mea gratia perdidit, inveniet eam ², hoc est praesente vita cum suis studiis quo rem longe meliorem lucrifaceret abjecta vivum et efficacem solam Dei rationem possidet, quae virtute et cognitione ad animae usque et spiritus divisionem penetrat, neque ullum omnino quod praesentiae illius expertis sit habet, factus est et sine principio ac sine fine, temporalem in se non amplius mobilem vitam ferens, quae initium habeat ac finem multisque affectionibus turbetur, sed solam inhabitantis rationis divinam vitam atque perennem, nullique morti terminatam.

Contemplatio in illud: « Manet sacerdos in aeternum P. »

Si vero etiam summa cum intentione proprio gratiae donativo invigilare novit, perque actionem et contemplationem curam habuit bonorum quae

¹ Rom. viii, 35. ² Luc. ix, 24. ³ Hebr. vii, 5.

⁴ ὅς cod. Gud.

A ἀμφοῖν αὐτοῦ τῶν γεννήσεων τὴν τρόπον ἔχων καθόλου τοῖς πᾶσιν ἄθαντον καὶ ἀκατάληπτον. Τὸ δὲ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ὡς ἀναρχος καὶ ἀτελεύτητος καὶ παντελῶς ἀπειρος, οἷα φύσει Θεός· μένει δὲ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, ὡς μηδενὶ θανάτῳ κακίας ἢ φύσεως τοῦ εἶναι παυόμενος, ὅτι Θεὸς καὶ πάσης τῆς κατὰ φύσιν καὶ ἀρετὴν ζωῆς χορηγός. Μὴ νόμιζε δὲ ταύτης τινὰ ἀμοιρεῖν τῆς χάριτος, ἐπειδὴ περὶ μόνου τοῦ μεγάλου Μελχισεδέκ ὁ λόγος αὐτὴν εἶναι διωρίσατο (153 a) Πᾶσι γὰρ ἴσους ὁ Θεὸς τὴν πρὸς σωτηρίαν φυσικῶς ἐπέθηκε δύναμιν, ἵνα ἕκαστος βουλόμενος τῆς θείας μεταποιεῖσθαι χάριτος δύνηται· καὶ θέλων Μελχισεδέκ γενέσθαι, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Μωϋσῆς, καὶ ἀπλῶς πάντας μεταφέρειν εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἁγίους, μὴ κινῶνται, οὐκ ἐνόματα καὶ τόπους ἀμείθων, ἀλλὰ τρόπους καὶ πολιτείαν μιμούμενος.

Θεωρία ἄλλη εἰς τὸν Μελχισεδέκ.

Πᾶς τοιγαροῦν τὰ μέλη νεκρώσας τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅλον ἑαυτοῦ τῆς σαρκὸς ἀποσθέσας τὸ φρόνημα, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν δι' ὅλου σχέσιν ἀποσεισόμενος, δι' ἧς ἢ τῷ Θεῷ μόνῳ χρεωστούμενη πρὸς ἡμῶν ἀγάπη μερίζεται, καὶ ἀρησάμενος πάντα τὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ κόσμου γνωρίσματα, τῆς θείας ἕνεκεν χάριτος, ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι μετὰ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου. *Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;* καὶ τὰ ἐξῆς, ὁ τοιοῦτος ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος κατὰ τὸν μέγαν Μελχισεδέκ γέγονεν,

C *Θεωρία εἰς τὸ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχειν, μήτε τέλος ζωῆς.*

Εἰ δὲ καὶ ἑαυτὸν πρὸς τούτοις ἠρησάτο, τὴν ἰδίαν ἀπολέσας ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτὴν, τουτέστι τὴν παρεῦταν ζωὴν μετὰ τῶν αὐτῆς θέλημάτων τῆς κρείττονος ἕνεκεν προϊέμενος ζῶντά τε ¹ ἐνεργούντα μονώτατον τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον κέκτηται, διικνεύμενον κατ' ἀρετὴν καὶ γνώσιν ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, (153 b) καὶ μηδὲν τὸ παράπαν τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀμειρον ἔχει, γέγονε καὶ ἀναρχος καὶ ἀτελεύτητος, τὴν χρονικὴν μηκέτι φέρων ἐν ἑαυτῷ κινουμένην ζωὴν, τὴν ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχουσαν, καὶ πολλοῖς δονουμένην παθήμασι, μόνην δὲ τὴν θείαν τοῦ ἐνοικήσαντος λόγου καὶ ἀίδιον καὶ μηδενὶ θανάτῳ περατουμένην.

D *Θεωρία εἰς τὸ, « Μένει ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. »*

Εἰ δὲ καὶ προσοχῇ πολλῇ τῷ ἰδίῳ ἐπαγρυπνεῖν οἶδε χαρίσματι, διὰ πράξεως καὶ θεωρίας τῶν ὑπὲρ φύσιν καὶ χρόνον ἐπιμελούμενος ἀγαθῶν, γέγονε καὶ

ιεραὺς διηνεκής καὶ αἰώνιος, νοερώς ἀεὶ τῆς θείας ἀπλαύων ὁμιλίας, καὶ διὰ τὸ μιμεῖσθαι τῇ περὶ τὸ καλὸν κατὰ τὴν γνώμην ἀτραπίᾳ τῷ⁸² κατὰ φύσιν ἀτρεπτον μὴ κωλύμενος Ἰουδαϊκῶς ἀμαρτίας θανάτω εἰς τὸ διηνεκέως παρσμένειν, καὶ θυσίαν προσφέρειν αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως, ἐνδύξως θεολογῶν ὡς δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, καὶ εὐγνωμόνως εὐχαριστῶν ὡς προνοητῇ καὶ κριτῇ τῶν ὅλων δικαίῳ, ἐν τῷ κατὰ θεῖον θυσιαστηρίῳ, ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσα ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. Οὐ γὰρ οἶόν τε μυστικῶν θείας γνώσεως ἄρτων καὶ κριτικῶς ζωτικῆς σοφίας μεταλαχεῖν τοῖς μοναστοιχοῦντας τῷ γράμματι, καὶ ἀλλοθὺν θυσίαις παθῶν πρὸς σωτηρίαν ἀρκουμένους, καὶ τὸν μὲν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ, διὰ τῆς κατ' ἀμαρτίαν ἀργίας καταγγέλλοντας, τὴν δὲ ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ δι' ἣν ὁ θάνατος γέγονε, διὰ τῆς κατὰ νόον θεωρίας, τῆς ἐν δικαιοσύνῃ ἔργων ἀγαθῶν περτωτισμένης, οὐκ ὁμολογοῦντας, καὶ τὸ μὲν θανατωθῆναι σαρκὶ εὖ μάλα προθύμως (154 a) ἐλομένους, τὸ δὲ ζωοποιηθῆναι καὶ πνεύματι οὐδ' ὀπισθοῦν ἀναρχομένους, ἔτι τῆς κατ' αὐτοὺς σκηνῆς ἐχούσης στάσιν διὰ τὸ μή ποτε περνερωθῆναι αὐτοῖς τὴν διὰ λόγου καὶ γνώσεως τῶν ἀγίων ἑδὼν, ἧτις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ εἰπὼν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἀπὸ τοῦ σάρκα λόγον εἰδέναι διὰ πρακτικῆς τὸν Κύριον ἐπὶ τὴν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς δόξαν, τὴν πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας, διὰ θεωρίας ἐλθεῖν οὐκ ἐπιμένους.

Θεωρία εἰς τὸν Ἀβραάμ.

Ἀβραάμ πάλιν πνευματικῶς γίνεσθαι τῆς γῆς καὶ τῆς συγγενείας καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς ἐξερχόμενος καὶ εἰς τὴν ὑπὸ Θεοῦ δεικνυμένην ἐρχόμενος γῆν, ὁ τῆς σαρκὸς κατὰ διαθέσιν ἀπορρίψας, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς γενόμενος τῷ χωρισμῷ τῶν παθῶν, καὶ τῆς αἰσθήσεως ἀπολιπὼν, καὶ μηδεμίαν δι' αὐτῶν ἀμαρτίας ἔτι παραδεχόμενος πλάνην, καὶ τὰ αἰσθητὰ πάντα παρελθὼν, ἐξ ὧν τῇ ψυχῇ διὰ τῶν αἰσθήσεων τὸ ἀπατάσθαι καὶ παῖειν προσγίνεται, καὶ μόνῳ τῷ νόῳ παντὸς ὑλικοῦ ἐλευθέρῳ δεσμοῦ εἰς τὴν θείαν καὶ μακαρίαν τῆς γνώσεως ἐρχόμενος γῆν, καὶ εἰς μῆκος καὶ πλάτος αὐτὴν μυστικῶς διοδεύων, ἐν ἧ τὸν Κύριον ἡμῶν εὐρήσει καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν ἀγαθὴν τῶν φοβουμένων αὐτὴν κληρονομίαν, εἰς μῆκος μὲν ἀνεύκαστον δι' ἑαυτὸν ὑπὸ τῶν ἀξίων κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις θεολογούμενον, δι' ἡμᾶς δὲ εἰς πλάτος θεολογούμενον, διὰ τῆς συνεκτικῆς τοῦ παντὸς σοφωτάτης αὐτοῦ προνοίας, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν μάλιστα θαυμαστῆς καὶ ὑπεραρρήτου οἰκονομίας, καὶ μέτοχος τῶν οἷς γαρτίζει τὸν Κύριον (154 b) ἐξεπαιδευθῆ τρόπων κατὰ πρόξιν βίως καὶ θεωρίαν γινόμενος, δι' ὧν ἡ πρὸς Θεὸν βεβίως κυρεσθεὶς πέφυκε φιλία τε καὶ ἀφομοίωσις. Καὶ συντόμως περὶ τούτων εἰπεῖν, ὁ σὰρκα καὶ αἰσθησὶν καὶ κόσμον, περὶ ᾧ τοῦ νοῦ ἡ πρὸς τὰ νοητὰ κατὰ

A naturam atque tempus superant, factus est etiam sacerdos perpetuus atque aeternus, intellectualiter semper Dei consuetudine fruens, et sua circa pulchrum voluntatis constantia naturalem constantiam cum æmuletur, non prohibitus Judaice in morte peccati, perpetuo perseverare, sacrificiumque offerre laudis et confessionis, clare Deum prædicans ut omnium conditorem, et pio animo gratias agens ei ut provido atque iudici universorum æquo, in intellectuali ara divina, unde eis qui tabernaculum venerantur edere non licet. Fieri enim non potest ut mysticorum divinæ cognitionis panum ac poculorum vitalis sapientiæ ii participes fiant qui sola in littera incedunt, irrationaliumque ad suam salutem sacrificiis passionum contenti. Jesuque mortem per peccandi cessationem pronuntiantes, resurrectionem vero ejus, de qua et propter quam mors facta est, per intellectualem contemplationem, quæ in bonarum actionum justitia collustratur, dissitent, et carnaliter mortificari paratissimi, at vivificari quoque in spiritu nequaquam denuo inchoantes, tabernaculo ipsorum adhuc stante, quando nondum eis per rationem et cognitionem sanctorum via est monstrata quæ Dei sermo est, dicens: *Ego sum via* 9, — et postquam Dominum Sermonem carnem per philosophiam activam cognoverunt, ad gloriam, quæ Unigeniti est apud Patrem, gratiæ et veritatis plenam 7, per contemplationem venisse non cupientes.

C

Contemplatio in Abraham.

Abraham rursus spiritualis fit de terra, de propinquitate deque patris domo discedens in terram quam Deus monstravit 8, qui a carne sese secundam habitum abrumpens, et extra eam factus passionum divortio, sensibusque relictis nullum amplius per eos peccati errorem recipiens, sensibilibusque omnia prætergressus, ex quibus animæ per sensus fraus fit atque illusio, solaque mente omni materiali vinculo libera in divinam atque beatam cognitionis terram profectus longe lateque eam mystice peragrat, ubi Dominum nostrum inveniet atque Deum Jesum Christum, bonam illam eorum qui ipsum verentur hereditatem, Christum, in longitudinem quidem incomparabilem sui causa a dignis quoad fieri potest apud homines, prædicatum, nostri causa vero in latitudinem glorificatum de sapientissima ejus quæ omnia complectitur providentia deque admirabili illa præsertim et plusquam ineffabili pro nobis cæconomia, eorum quoque quibus honorare Dominum didicit modorum active interim et contemplative factus particeps, quibus modis firmiter sancitur Dei amor atque assimilatio. Et, ut breviter de his dicam, is qui carnem et sensum et mundum, circa quos mentis ad intelligibilia fit relativa solutio, active debellavit,

9 J. an. xiv, 6. 7 Joan. i, 14. 8 Gen. xii, 1.

82 τὸν cod. Gud.

suoque intellectu per dilectionem ad Deum cognitione accessit, ejusmodi alter est Abraham, et de pari gratia pari cum patriarcha virtutis et cognitionis caractere instructus apparet.

Contemplatio in Moysen.

Etiam Moyses rursus alter apparet qui regni passionum tempore, cum diabolo intelligibili Pharaone dominante melius in ditionem peioris cogere-
retur, et carnale exurgeret contra spirituale, et omnis pia cogitatio tolleretur secundum Deum de voluntate atque animo natus, inque loculo veræ exercitationis impositus, moralibus extra carnaliter modis et intra animaliter stabilitus consiliis, et usque ad legem receptionis naturalium contemplationum sub sensu esse patiens, id est sub intelligibili Pharaonis filia, studio autem bonorum divinum sincero carnis, quæ Ægyptum refert, prudentiam interficiens, et in arena, malorum sterilem dico habitum, expositus, in quo, etiamsi ab inimico malitiæ spargatur, lolium crescere nequit, ob intimam spiritus inopiam, quæ statim ab affectibus liberum gignit et alit, per quam divino imperio nequitiae spiritus grassantur, quæque tentationum fluctibus assiduis tanquam silva inhorrescit, amaræ ac revera saisuginosæ nequitiae mare limitans, ut scriptum est : *Qui disposuit arenam mari, et dicit ei : Hucusque penetrabis, et ultra non transgredieris, et in te conflictabuntur tui fluctus* ¹ ; — cogitationes vero adhuc in terram inclinantes et frui hac terra cupientes, pro qua thymicon, sive concupiscentivum, decertat, et cognitionis, sive diagnosticam, rationem dominatur atque propulsat, ovium instar per desertam regionem passionibus et materiis voluptatibusque concilio privatam agens, tanquam gnarus opilio, ad montem cognitionis Dei quod in sublimitate sensus videtur : in quo studiose versatus per aptas spirituales contemplationes, relicta mentis ad sensuality relatione (hoc enim significari puto per transitum annorum quadraginta annorum), ineffabilis quoque et horrendi, qui velut in arbusto in rerum essentia inest, ignis divini spectator cogitatu et auditor fieri merebitur, Dei, inquam, Sermonis, qui de sanctæ Virginis rubro in novissimis diebus eluxit et carnaliter nobis conversatus est ² ; nudum intellectus vestigium tali mysterio propinquans, humanarumque cogitationum, ut mortuarum, calceamentis plane liberum, et ad investigandam velut faciem mentis aciem aver-
tens, solaque fide ad recipiendam mysterii, ad aurium instar, animæ obsequium patefaciens, ex quo, validam et invictam contra malas potestates habente potestatem, ab eis quæ contra naturam ea que secundum naturam, a carnalibus animalia, a materialibus sensibilibusque intelligibilia et imma-

Α τὴν σχέσιν διάλυσις γίνεται, πρακτικῶς καταπαλο-
σας, καὶ μόνῃ διανοίᾳ δι' ἀγάπης Θεοῦ γνωστικῶς προσχωρήσας, ὁ τοιοῦτος ἄλλος Ἀβραὰμ ὑπάρχει, διὰ τῆς ἰσῆς χάριτος τὸν αὐτὸν τῷ πατριάρχῃ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἔχων χαρακτῆρα δεικνύ-
μενος.

Θεωρία εἰς τὸν Μωϋσῆν.

Καὶ Μωϋσῆς πάλιν ἄλλος ἐκφαίνεται, ὁ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν παθῶν δυναστείας, ὀπηνίκα τοῦ διαβόλου τοῦ νοητοῦ Φαραὼ τυραννοῦντος τὸ χεῖρον ἐπικρατεῖν τοῦ ἀμείνονος, καὶ τοῦ πνευματικοῦ τὸ σαρκικὸν ἐπανίστασθαι, καὶ πᾶς εὐσεβῆς ἀναρρεῖσθαι πέφυκε λογισμὸς, κατὰ Θεὸν γνωμικῶς γεννώμενος, καὶ θήκη ἀσκήσεως ἀληθοῦς ἐμβληθεὶς, ἥθικοις ἐξωθεν κατὰ σάρκα τρόποις καὶ ἐσωθεν κατὰ ψυχῆς θείοις ἡσφαλισμένος νόηματι, καὶ μέχρι νόμου τῆς ἀναλήψεως τῶν φυσικῶν θεωρημάτων ἀνεχόμενος εἶναι ὑπὸ τὴν αἰσθησίν, τὴν τοῦ νοητοῦ Φαραὼ θυγατέρα, ζήλω δὲ γνησίῳ τῶν θείων ἀγαθῶν τὸ Αἰγυπτιάζον τῆς σαρκὸς ἀποκτείνας φρόνημα, καὶ ὑπὸ τὴν ψάμμον, τὴν τῶν κακῶν ἄγονον ἐξὶν φημί, καταθήμενος, ἐν ἧ καὶ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ σπαρῆ τὸ τῆς κακίας ζιζάνιον, οὐ πέφυκε φύεσθαι διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐνδοσθέντως πτωχεῖαν τοῦ πνεύματος, τὴν τὸ ἀπαθὲς γεννώσαν τε καὶ φυλάττουσαν (155 a) καὶ θείῳ προσταγμάτι τὴν ἀγριουμένην τοῖς πνεύμασι τῆς πονηρίας καὶ τοῖς ἄλλεπαλλήλοις τῶν πειρασμῶν κύμασι δειδρουμένην, τῆς πικρᾶς καὶ δυτοῦς ἀλμύδους κακίας ὀριζούσαν θάλασσαν, καθὼς γέγραπται, Ὁ τιθεὶς ἄμμεν ὄριον τῇ θαλάσσῃ, καὶ λέγων αὐτῇ, Μέχρι τούτου διεκλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερέδῃσῃ, καὶ ἐν σοὶ συντριβήσονται σοὺ τὰ κύματα· τοὺς δὲ εἰς γῆν ἐπι-
κατανεύοντας λογισμοὺς καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπιζητούν-
τας ἀπόλαυσιν, ὑπὲρ ἧς τὸ θυρικὸν διαμάχεσθαι καὶ τὸν διαγνωστικὸν τυραννεῖν καὶ ἀπωθεῖσθαι πέ-
φυκε λόγον, προβάτων δίκην διὰ τῆς ἐρήμου παθῶν καὶ ὑλῶν ἐστερημένης καὶ ἡδονῶν καταστάσεως ἄγων ὡς ἐπιστήμων ποιμὴν πρὸς τὸ ὄρος τῆς γνώ-
σεως τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν τῷ ὕψει τῆς διανοίας ὀρώμενον. Ἡ φιλοπόνως ἐνδιατρίβων διὰ τῶν προσφῶν κατὰ πνεῦμα θεωρημάτων μετὰ τὴν ἀπόλειψιν τῆς κατὰ νοῦν πρὸς τὰ αἰσθητὰ σχέσεως (τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὴν τοῦ τεσσαρακονταετοῦς χρόνου πάροδον), καὶ τοῦ ἀρρήτου καὶ ὑπερφυσικοῦ ὡσπερ θάμνη τῆ οὐσίᾳ τῶν δυτιῶν ἐνυπάρχοντος Θεοῦ πυρὸς κατ' ἐν-
νοιαν θεατῆς γενέσθαι καὶ ἀκροατῆς ἀξιωθῆσθαι, τοῦ ἐκ τῆς βάρου τῆς ἀγίας Παρθένου φημί ἐπ' ἐσχά-
των τῶν χρόνων ἐκλάμψαντος καὶ διὰ σαρκὸς ἡμῖν ὁμιλήσαντος Θεοῦ Λόγου, γυμνὸν τὸ τῆς διανοίας ἔχνος τῷ τοιοῦτῳ μυστηρίῳ προσάγων, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων ὡς νεκρῶν ὑποδημάτων παντελῶς ἐλεύ-
θερον, καὶ πρὸς μὲν ζήτησιν, ὡσπερ πρόσωπον, τὸ τῆς διανοίας ὀπτικὸν ἀποστρέφων, πίστει δὲ μόνῃ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ (155 b) μυστηρίου, ἀκοῆς τρό-
πον, τὸ τῆς ψυχῆς εὐπειθεῖς διανοίγων, παρ' αὐτὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀήττητον κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμειν

¹ Jer. v, 22; Job. xxviii, 11 ² Baruch iii, 38.

κομίσαντος δύναμιν τῶν παρὰ φύσιν τὰ κατὰ φύσιν, A terialia, eam juæ libertatem fortiter segregat, fa-
καὶ τῶν σαρκικῶν τὰ ψυχικά, καὶ τῶν ὑλικῶν τε mulare studet longe superans potestatem.
καὶ αἰσθητῶν τὰ νοητὰ καὶ αἴθλα κατὰ πολλὴν ἀφορίζει ἐξουσίαν, τῆς δοῦλον ποιεῖν τὸ ἐλεύθερον πει-
ρωμένης πολὺ ὑπερέχων δυνάμεως.

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸν αὐτὸν σύντομος.

Καὶ ἵνα συνελὼν εἶπω, ὁ μὴ ὑπελθὼν τὸν τῆς
ἀμαρτίας ζυγὸν, μήτε τῷ θολερῷ τῶν παθῶν ρεύ-
ματι διὰ τῆς κακῆς ἐπιθυμίας ἑαυτὸν ἐμπνίξας, καὶ
αἰσθήσει τρέφεσθαι τῇ πηγῇ τῶν ἰδονῶν ἀνασχό-
μενος, ἀποκτείνας δὲ μᾶλλον τὸ φρόνημα τῆς σαρκός,
τὸ τυραννοῦν τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν, καὶ πάντων
τῶν φθειρομένων ὑπεράνω γενόμενος τὸν πλάνον
τοῦτον κόσμον ὡσπερ Αἴγυπτόν τινα φυγὼν, τὸν
ἐκθλίβοντα ταῖς σωματικαῖς φροντίσι τὸν διορατικώ-
τατον νοῦν, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἑαυτῷ συγγενόμενος
καὶ φιλοπόνῳ σχολῇ τῆς διεπούσης θεῖως τὸ πᾶν θείας
προνοίας τὴν σοφὴν οἰκονομίαν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς
τῶν ὄντων θεωρίας ἀρρήτως διδαχθεὶς, κἀντεῦθεν
διὰ μυστικῆς θεολογίας, ἣν κατ' ἑκστασιν ἀρρήτων
νοῦς καθαρὸς διὰ προσευχῆς πιστεύεται μόνος, ὡς
ἐν γόμφῳ τῇ ἀγνωσίᾳ ἀφθέγκτως Θεῷ συγγενό-
μενος, καὶ ἑαυτὸν ἔσωθεν κατὰ νοῦν εὐσεβείας δόγ-
μασι, καὶ ἔξωθεν, ὡς τὰς πλάκας ὁ Μωϋσῆς, ἀρετῶν
χάρισι δακτύλῳ Θεοῦ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐγχαράξας,
ἢ γραφικῶς εἰπεῖν, ὁ ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι
τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας
(156 a) ἀπόλαυσιν, καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν
τὸν ὄνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ τιμιώτερον κρίνας,
τουτέστι πλούτου καὶ δόξης, τῶν προσκαίρων καὶ
φθειρομένων, τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἐκουσίως ἀνθαιρού-
μενος πόνους, οὗτος Μωϋσῆς πνευματικὸς γέγονεν,
οὐχ ὄρατῷ διαλεγόμενος Φαραῶν, ἀλλὰ ἀοράτῳ τυράν-
νῳ καὶ ψυχῶν φονευτῇ καὶ κακίας ἀρχηγῷ τῷ διαβό-
λῳ καὶ ταῖς ἀμφ' αὐτὸν πονηραῖς δυνάμεσι μεθ' ἧς
διὰ χεῖρός ἐπιφέρεται ῥάβδου, τῆς κατὰ τὸ πρα-
κτικόν φημι τοῦ λόγου δυνάμεως, νοητῶς παρατασσό-
μενος.

*Θεωρία περὶ τοῦ, Πῶς τοὺς πρὸ νόμου καὶ μετὰ νό-
μον ἁγίους τις μιμήσασθαι δύναται, καὶ τίς
ἢ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ γραπτοῦ κατὰ
τὴν εἰς ἀλλήλους μεταχώρησιν ταυτότης.*

Ἐσαύτως δὲ καὶ πάντες τοὺς ἁγίους ἕκαστος ἡμῶν
θέλων εἰς ἑαυτὸν μεταθεῖναι δύναται, πρὸς ἕκαστον
πνευματικῶς ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ καθ' ἱστορίαν
τυπικῶς γεγραμμένων μορφοῦμενος (*Συνέβαινε
γάρ ἐκείνοις τυπικῶς, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος,
ἐξάφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὗς τὰ τέλη
τῶν αἰώνων κατήντησε*), πρὸς μὲν τοὺς πάλαι
πρὸ νόμου ἁγίους, ἀπὸ μὲν κτίσεως κόσμου τὴν
περὶ Θεοῦ γνῶσιν εὐσεβῶς ποριζόμενος, ἀπὸ δὲ τῆς
τὸ πᾶν σοφῶς διοικούσης Προνοίας τὰς ἀρετὰς κατ-
ορθοῦν διδασκόμενος, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς πρὸ
τεῦ νόμου ἁγίους, οἱ διὰ πάντων φυσικῶς ἐν ἑαυτοῖς
τὸν γραπτὸν ἐν πνεύματι προχαράξαντες νόμον εὐ-

Alia contemplatio brevis in eundem.

Atque ut paucis absolvam, is qui peccati jugum
non subiit, neque cœnoso passionum flumine per
malam cupidinem sese suffocavit ac sensu volupta-
tum fonte ali se passus est, imo potius prudentiam
carnis, quæ in nobilitatem animæ exercet domina-
tum, interfecit et eorum quæ intereunt superior
factus hunc mundum erroris plenum veluti Ægyptum
aliquam fugit, quæ perspicacissimam mentem cor-
poralibus curis vexat, qui quiete secum conversa-
tus otioque studiis ac laboribus dedito de sapiente
divinæ providentiæ, quæ divine universum modera-
tur et curat, dispensatione per gnaram rerum con-
templationem ineffabili modo edoctus est, indeque
per mysticam theologiam, quæ castæ solum menti
per orationem creditur, ignorantia tanquam in
nimbo, ineffabiliter congressus cum Deo intus sibi
in mente pietatis præcepta et extrinsecus, quemad-
modum tabulis Moyses, virtutum gratias Dei digito
qui sanctus Spiritus est, inscripsit, vel, ut expresse
dicam, qui cum populo Dei afflicti quam tempora-
lem fructum peccati percipere et thesauris Ægypti
contumeliam Christi prætulit, hoc est divitiis atque
gloriæ, quæ sunt temporalia atque interitui ob-
noxia, labores pro virtute sponte ac lubenter susci-
pere maluit, is Moyses spiritualis factus est, non
cum visibili colloquens Pharaoni, sed cum invisibili
tyranno animarumque interfectori et nequitia prin-
cipi diabolo, quæque cum comitantur malis pote-
statibus virga, quam manu fert, actuali, inquam,
rationis potestate intellectualiter congregiens.

*Contemplatio in illud : Quomodo quis possit sanctos
tam qui ante legem quam qui post legem exstite-
runt æmulari possit, et quamnam sit naturalis legis
atque scriptæ secundum mutuam in se transitionem
ac vicissitudinem identitas.*

Similiter vere item quicumque nostrum volet
omnes sanctos in se transferre potest, dum ad
quemque spiritualiter sese format ex iis quæ typice
de eo memoriæ mandata sunt (*Evenerunt enim illis
in imaginem, divinus ait Apostolus, sunt vero ad
nos commonendos conscripta, in quos fines avorum
decurrerunt*), ad veteres quæ legem antecesserunt,
a condito mundo Dei cognitionem pie acqui-
rendo, a Providentia vero universum sapienter ad-
ministrante virtutes exercere discendo, in modum
ipsorum illorum qui ante legem vixerunt sancto-
rum, qui per omnia naturaliter in semetipsis scri-
ptam spiritu legem ante expresserunt et pietatis æ-

virtutis veluti exemplarium legalibus merito sunt propositi (nam, *Intuemini, inquit, in Abrahamum patrem vestram, et in Saram, quæ peperit vos* *) : ad eis vero qui secundam legem vixerunt, dum per præcepta in agnitionem Dei, prædicati in illis, pia mente promovetur, et convenientibus virtutum modis per nobilem actionem ornatur, eandemque cum scripta naturalem legem esse instruitur, quando sapienter per symbola actualiter variatur, et rursus nec differre a naturali scriptam, quando unius speciei ac simplex inque dignis tam de virtute quam de cognitione per rationem et contemplationem symbolis liber fit, ad ipsorum illorum imaginem sanctorum in Libris sacris recensitorum, qui, littera tanquam velamento a spiritu sublata naturali lege usi spiritualiter apparuerunt.

Quod etiam legales sancti spiritualiter legem accipientes gratiam per eam manifestatam providebant.

Omnes enim diserte aliam præter legalem cultum prospicientes vitæ Deo convenientissimæ secundam cum consummationem apparituram prædixerunt natureque commodam atque maxime propriam, cum externorum nihil ad perfectionem opus haberent; quemadmodum universis liquido constat qui legis atque prophetarum divina oracula non ignorant. Id quod præcipue David atque Ezechiæ et sua uterque cum aliis conversandi agendique ratione significarunt, alter dum pro peccato legaliter Deum placeat et veniam impetrat, alter dum alio præter legem præcepto vitæ additamento a Deo augetur †.

Quod is qui sincero animi studio Christum per virtutes sectatur etiam superet legem tam scriptam quam naturalem.

Nihil autem impedit, ut arbitror, quominus is qui his legibus, naturali, inquam, ac scripta, Dei amorem mereri vel probationem institutus est, atque extra has per sinceram fidem solam rationem ad summum bonum deducentem fideliter sectus est, nullumque mente omnino facinus aut consilium aut cogitatum concepit, quibus natura ac cognitio qualitercunque existens omnis qualitercunque cogitali succidit atque apparet, ut eum docet qui Jesum, cælos transgressum, sincere sectandi consilium cœpit, divina luce ostensa veram quoque eadem rerum naturæ, quantum quidem id homini licet, cognitione possit imbui.

* Isa. LI, 2. † II Reg. XXIV, 10. seqq. ‡ IV Reg. XX, 2 seqq.

VARIE LECTIONES.

⁸¹ Θεοφιλῶς (sic) εἶπερ τούτους cod. Gud. ⁸² ὡς παρ' εἰχῆς habet apographum. ⁸³ Apographum habet ὑποδείξασθαι.

Α σεθείας καὶ ἀρετῆς τοῖς κατὰ νόμον εἰκότως παρεβλήθησαν ἐξεμπλάριον (Ἐμβλέψατε γὰρ, φησὶ, πρὸς Ἄβραάμ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ (156b) Σάρραν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς) πρὸς δὲ τοὺς κατὰ νόμον διὰ τῶν ἐντολῶν εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἐν αὐταῖς ὑπεργουμένου Θεοῦ δι' εὐσεβοῦς ἐννοίας ἀναγόμενος, καὶ τοῖς καθήκουσι τῶν ἀρετῶν τρόποις δι' εὐγενοῦς πράξεως καλλωπιζόμενος, καὶ τούτῳ τῷ γραπτῷ νόμῳ τὸν φυσικὸν ὄντα παιδευόμενος, ὅταν σοφῶς διὰ συμβόλων κατὰ τὴν πράξιν ποικιλλῆται, καὶ ἐμπαλιν τῷ φυσικῷ τὸν γραπτὸν, ὅταν ἐνοσιδῆς καὶ ἀπλοῦς καὶ συμβόλων ἐν τοῖς ἀξίῳ κατ' ἀρετὴν τε καὶ γνῶσιν διὰ λόγου καὶ θεωρίας ἐλεύθερος γένηται, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἐν νόμῳ ἀγίους, οἳ τὸ γράμμα ὡς περ κάλυμμα περιελόντος τοῦ πνεύματος τὸν φυσικὸν νόμον ἔχοντος πνευματικῶς διεδείχθησαν.

Ὅτι καὶ οἱ κατὰ νόμον ἄγιοι πνευματικῶς τὸν νόμον ἐκδεχόμενοι τὴν δι' αὐτοῦ μνηυομένην χάριν προέβλεπον.

Πάντες γὰρ διαβρότην ἐτέραν παρά τὴν νομικὴν ἔσεσθαι λατρείαν προθεωρήσαντες τὸ κατ' αὐτὴν φανησόμενον τῆς θεοπρεπεστάτης ζωῆς πέλειον προσκήρυξαν, καὶ τῇ φύσει πρόσφορόν τε καὶ οἰκειότατον, ὡς μηδενὸς τῶν ἐκτὸς πρὸς τελείωσιν ἐπιδεόμενοι, καθὼς πᾶσι δῆλον καθέστηκε τοῖς μὴ ἀγνοοῦσι τὰ διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν θεῖα θεσπίσματα. Ὅπερ μάλιστα Δαβὶδ καὶ Ἐζεχίας καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκάτερος δράματι παρηνέτατο, ὁ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας νομικῶς τὸν Θεὸν ἐξίλεούμενος, (157a) ὁ δὲ προσθήκη ζωῆς ἐτέρῃ παρά τὸν νόμον θεσμῷ παρά τοῦ Θεοῦ σεμνυνόμενος.

Ὅτι καὶ ὑπὲρ τὸν γραπτὸν καὶ ὑπὲρ τὸν φυσικὸν νόμον γίνεται ὁ τῷ Χριστῷ γνησίως διὰ τῶν ἀρετῶν κατὰ διαθέσειν ἀκολουθῶν.

Οὐδὲν δὲ τὸ κωλύον, ὡς οἶμαι, ἐστὶ τὸν ἐν τούτοις προπαιδευθέντα τοῖς νόμοις, τῷ φυσικῷ τέφρημι καὶ τῷ γραπτῷ, θεοφιλῶς ⁸¹, ἥπερ τούτοις γενέσθαι θεοπρεπῶς, καὶ τούτων χωρὶς δι' εἰλικρινοῦς πίστεως μόνῳ τῷ ἐπὶ τὸ ἀκρότατον ἀγαθὸν ἀγοντι λόγῳ γνησίως ἀκολουθήσαντα, καὶ μηδενὸς κατ' ἐννοίαν τὸ παράπαν ἀπτόμενον πράγματος ἢ λογισμοῦ ἢ νοήματος οἷς ἢ ὅπως οὐσα παντὸς τοῦ ὅπως νοουμένου τε καὶ ὄντος φύσις τε καὶ γνῶσις ὑποπίπτει καὶ ἐμφαίνεται, ὡς περ εἰχῆς ⁸² τὸν ἔσεσθαι γνησίως προθέμενον τῷ διεληλυθῶτι τοῦ οὐρανοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῇ παραδείξει τοῦ Θεοῦ φωτὸς δυνηθῆναι τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων, ὡς ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν, συνεχλοχικῶς ὑποδέξασθαι ⁸³ γνῶσιν.

θεωρία τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὑπὲρ τῶν φυσικῶν
καὶ τῶν γραπτῶν νόμον γίνεται ὁ διὰ πάντων
τῷ Θεῷ γενόμενος εὐπειθής.

Εἰ γὰρ πᾶσα ἡ τῶν ὄντων φύσις εἰς τὰ νοητὰ καὶ
τὰ αἰσθητὰ διήρηται, καὶ τὰ μὲν λέγεται καὶ ἔστιν
αἰώνια, ὡς ἐν αἰῶνι τοῦ εἶναι λαβόντων ἀρχὴν, τὰ
δὲ χρονικά, ὡς ἐν χρόνῳ πεποιημένα, καὶ τὰ μὲν
ὑποπίπτει νοήσει, τὰ δὲ αἰσθήσει, διὰ τὴν ταῦτα
ἀλλήλοις ἐπισφίγγουσαν τοῦ κατὰ φύσιν σχετικοῦ
ιδιώματος ἄλυτον δύναμιν (πολλὴ γὰρ ἡ πρὸς τὰ
νοούμενα τῶν νοούντων καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν
αἰσθανομένων ἡ σχέσις, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ
σώματος τυγχάνων αἰσθητικοῦ διὰ τῆς κατ' ἐπαλλα-
γῆν πρὸς ἑκάτερα τὰ τῆς κτίσεως τμήματα φυσικῆς
σχέσεώς τε καὶ ιδιότητος καὶ περιγράφεται καὶ πε-
ριγράφει, τὸ μὲν τῆ οὐσίᾳ, τὸ δὲ τῆ δυνάμει, **B**
(157 b) ὡς τοῖς ἑαυτοῦ πρὸς ταῦτα διαιρούμενος
μέρεσι, καὶ ταῦτα διὰ τῶν οἰκείων μερῶν ἑαυτῷ
καθ' ἑνωσιν ἐπισπόμενος· περιγράφεσθαι γὰρ τοῖς
νοητοῖς καὶ αἰσθητοῖς, ὡς ψυχὴ τυγχάνων καὶ σῶμα,
καὶ περιγράφειν ταῦτα κατὰ δύναμιν πέφυκεν, ὡς
νοῦν καὶ αἰσθανόμενος· ὁ δὲ Θεὸς ἀπλῶς καὶ ἀορί-
στως ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἔστι, τὰ περιέχοντά τε
καὶ περιεχόμενα καὶ τὴν, ὧν οὐκ ἄνευ ταῦτα, χρό-
νου φημί καὶ αἰῶνος καὶ τόπου φύσιν, οἷς τὸ πᾶν
περικλείεται, ὡς πᾶσι παντελῶς ἄσχετος ὢν), ἄρα
σωφρόνως ὁ διαγνοὺς πῶς ἐρᾶν τοῦ Θεοῦ δεῖ, τοῦ
ὑπὲρ λόγον καὶ γνῶσιν καὶ πάσῃ ἀπλῶς τῆς
οἰασθήποτε παντάπασι σχέσεως, ἐξηρημένου καὶ
φύσεως, πάντα τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ καὶ πάντα **C**
χρόνον καὶ αἰῶνα καὶ τόπον⁸⁶ ἀσχέτως παρελεύσε-
ται, καὶ πάσης τελευταῖον ὅλης τῆς κατ' αἰσθησιν
καὶ λόγον καὶ νοῦν ἐνεργείας ἑαυτὸν ὑπερφυῶς
ἀπογυμνώσας ἀρρήτως τε καὶ ἀγνώστως τῆς ὑπὲρ
λόγον καὶ νοῦν θείας τερπνότητος ἐπιτεύξεσθαι, καθ'
ἐν οἷδε τρόπον τε καὶ λόγον ὁ τὴν τοιαύτην δωρού-
μενος χάριν Θεὸς καὶ οἱ ταύτην παρὰ Θεοῦ λαβεῖν
ἀξιωθέντες, οὐκέτι οὐδὲν φυσικῶν ἢ γραπτῶν ἑαυτῷ
συνεπιχομιζόμενος, πάντων αὐτῷ τῶν λεχθῆναι ἢ
γνωσθῆναι δυναμένων παντελῶς ὑπερβαθέντων καὶ
κατασιγασθέντων.

Θεωρία εἰς τὸ περὶ τοῦ ἐμπεισόντος εἰς τοὺς
λησταίους φητόν τοῦ Εὐαγγελίου.

Καὶ τάχα τοῦτό ἐστι τὸ τοῖς δοθεῖσιν ἐπὶ θερα-
πείᾳ τοῦ λησταίους ἐμπεισόντος δυοῖς δηνάρσις ἐν **D**
τῷ πανδοχείῳ παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ ἐπιμαλῆσθαι
κελευσμένῳ προσδανώμενον, ἔπειρ καὶ (158 a)
εὐλοτίμως ἐπανερχόμενος ὁ Κύριος δώσειν ὑπέσχετο,
ἢ διὰ πίστεως γινομένη παντελῆς τῶν ὄντων ἐν
τοῖς τελείοις ἀφαίρεσις (φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· Ὅστις
οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ,
οὐ δύναται μοι εἶναι μαθητής), καθ' ἣν πάνθ'
ἑαυτοῦ ἢ ἑαυτὴν πάντων ἀφαιρούμενος εἰπεῖν
οἰκειότερον, ὁ τῆς σοφίας ἑαυτὸν ἐραστέην κα-

⁸⁶ Philipp. iv, 7. ^b Luc. x, 70. ^c Luc. xiv, 53.

A Contemplatio modi quo is qui Deo per omnia obtin-
peraverit tam naturalem quam scriptam legem
superet.

Etenim si omnis rerum natura in intelligibilia ac
sensibilia dividitur, et altera et dicuntur et sunt
æterna, ut qui in æternitate existentie initium
ceperunt, altera vero temporalia, utpote in tem-
pore facta, si illa porro intellectui succidunt,
hæc sensui, propter inseparabilem vim, hæc
inter se sibi copulantes, proprietatis naturaliter
relativæ (multa enim ad intellecta intelligentium
est et ad sensibilia sentientium relatio, homo au-
tem ex anima et corpore sensibili constans naturali
et mutua ad utramque conditionis partem relatione
atque proprietate tam circumscribitur quam cir-
cumscribit, alterum essentia, alterum potestate, **B**
utpote sui ipsius partibus in hæc separatus, et hæc
per proprias partes coadunans et attrahens : cir-
cumscribitur enim intelligibilibus ac sensibilibus,
quippe anima est et corpus, et circumscribit hæc
de potestate, quippe intelligens et sentiens : Deus
vero simpliciter et infinite super omnem rerum
naturam est, tam super ea que circumdant quam
quæ circumdantur superque naturam eorum sine
quibus hæc non sunt, temporis dico et æternitatis
et loci, quibus universitas circumeluditur, utpote
omni ad quidquam relatione carens); ergo qui pru-
denter cognovit quomodo Deum amare deberet,
qui rationem et cognitionem superat et qualicum-
que omnino omni relatione et natura liber est, is
omnia sensibilia atque intelligibilia et omne tem-
pus et æternitatem et locum sine relatione trans-
gredietur, et omni demum ac tota et sensuali et
rationali et intellectuali actione plane denudatus
ineffabiliter et incomprehensibiliter divinam, quæ
verbum et intellectum superat^a, voluptatem con-
sequetur, ratione et modo quem norunt qui dat
ejusmodi gratiam Deus et illi qui eam a Deo acci-
pere meruerunt, nec naturale quid amplius nec
scriptum secum ferens, postquam universa quæ
dici ei aut cognosci potuerunt, superata sunt atque
silentio obsignata.

Contemplatio in Evangelii dictum de eo qui in latro-
nes incidit^b.

Ac fortasse hæc quod datus in curationem ejus
qui in latrones incidit duobus denariis in diver-
sorio a Domino ei cui cura hominis injungebatur
impensum est, quod etiam se daturum esse in re-
ditu Dominus liberaliter pollicitus est, rerum quæ
sunt absoluta per fidem in perfectis abdicatio est
(ait enim Dominus : *Qui non renuntiat universæ
sue possessioni, non potest esse meus discipulus^c*),
secundum quam omnia sese aut, quod dicere ma-
gis usitatum, sese omnibus nullo modo qui sapientie
amari se dedit cum solo Deo conversari meriti-

⁸⁶ εἰς τόπον cod. Gud.

tur et adoptivi filii dignitatem Evangelio prædicatam accipiet, ad exemplar sanctorum et beatorum apostolorum, qui quæ possidebant omnibus omnino sese spoliarunt solique plane Deo et Verbo adhæserunt, dicentes : *Ecce omnia abjecimus teque sumus secuti*^d, naturæ quoque Creatorem ac datorem legalis auxilii, quemque, Dominum videlicet, tanquam veritatis lucem unicum consecuti loco legis atque naturæ omnium merito quæ post Deum censentur certam cognitionem acceperunt. Simul enim cum eo apparet proprie cognitio eorum quæ ab eo facta sunt. Quemadmodum enim simul cum sole oriente universa clare corpora apparent, ita etiam Deus intellectualis justitiæ Sol, ubi primum menti ortus est, prout capi a conditione ipse novit, omnium una secum et intellectualium et sensualium veras rationes vult apparere. Quod significat Domini in monte transfigurati vestium quæ faciei ejus splendore lucebant conjuncta ostensio, cum Dei eorum etiam quæ post eum sunt, ut puto, et circa eum, cognitionem concilians. Neque enim sine luce oculus sensalia, neque mens sine cognitione Dei, contemplationem spiritualem capere potest. Illic enim visui lux visibilium perceptionem præbet, atque hic menti intellectualium cognitionem Dei scientia donat.

Contemplatio modi quo Adami transgressio facta sit.

Nimirum in divinam hanc lucem oculum animæ Adam proavus non figens sane in modum cæci in ignorantie tenebris ambabus manibus materiæ purgamentum sponte contrectans soli sensui sese totum inclinavit et tradidit, per quem acerbissimæ bestię veneno letali recepto, nec ipsius, ut voluit, sensus fructum habuit, dum extra Deum, et præ Deo, et non secundum Deum, quod fieri non potuit, Dei rebus illicite potiri studet. Nam cum sensum, qui serpentem magis quam Deum in consilium vocavit, recepisset, ac de vetito ligno, cujus etiam fructum mortiferum esse didicerat, degustavisset^e, similem fructui vitam transmutavit, et vivam sibi mortem in omne præsentis ævi tempus effecit. Nam si interitus genituræ mors est, semper autem ciborum affluentia conflatum naturaliter corrumpitur corpus fluxu evaporans, semper igitur per quæ vitam esse confidit vigentem sibi et nobis mortem Adamus conservavit. Quod si modo Deo magis quam contubernali obtemperans ligno vitæ se aluisset, immortalitatem sibi largitam non deposuisset, vitæ communicatione semper nutriendam, siquidem omnis vita proprio et idoneo nutrimento conservatur. Nutrimentum autem beatæ illius vitæ

^d Matth. xix, 27. ^e Gen. iii, 4, passim.

A ταστήσας μόνῳ Θεῷ συνεῖναι καταξιούται, τὴν εὐαγγελικῶς ὑποδειχθεῖσαν υἰοθεσίαν δεξάμενοι, κατὰ τοὺς ἁγίους καὶ μακαρίους ἀποστόλους, οἱ τὸ πᾶν ἑαυτῶν ὀλοσχερῶς περιελάμβανον καὶ μόνῳ δι' ὄλου τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ προσφύοντες, Ἰδοὺ πάντα, ἔφασαν, ἀφήκαμεν καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι, τῷ καὶ τῆς φύσεως Ποιητῆ καὶ δοτῆρι τῆς κατὰ νόμον βοηθείας, καὶ ὄν, Κύριον δηλονότι, ὡς περ ἀληθείας φῶς μονώτατον κτησάμενοι ἀντὶ νόμου καὶ φύσεως πάντων εἰκότως τῶν μετὰ Θεὸν ἀπταιστον τὴν γνῶσιν παρέλαβον. Αὐτῷ γὰρ πέφυκε συνεκφάνεσθαι κυρίως ἢ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων γνῶσις. Ὡς γὰρ τῷ αἰσθητῷ ἡλίῳ ἀνατέλλοντι πάντα καθαρῶς συνεκφάνονται τὰ σώματα, οὕτω καὶ Θεὸς ὁ νοητὸς τῆς δικαιοσύνης ἡλῖος ἀνατέλλων τῷ νῷ, καθὼς χωρεῖσθαι ὑπὸ τῆς κτίσεως οἶδεν αὐτὸς, πάντων ἑαυτῷ νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν τοὺς ἀληθεῖς βούλεται συνεκφάνεσθαι λόγους. Καὶ δηλοῖ τοῦτο τῆς ἐπὶ τοῦ ὅρου μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ἢ λαμπρὰ τῶν ἐσθημάτων τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ γενομένη συνένδειξις, τῷ Θεῷ τὴν τῶν μετ' αὐτῶν, ὡς εἶμαι, καὶ περὶ αὐτῶν συνάγουσα γνῶσιν. Οὕτε γὰρ δίχα φωτὸς τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι (158 b) δύναται, οὕτε νοῦς χωρὶς γνῶσεως Θεοῦ θεωρίαν δεξασθαι πνευματικῆν. Ἐκεῖ τε γὰρ τῇ ὄψει τὸ φῶς τῶν ὀρατῶν τὴν ἀντίληψιν δίδωσι, καὶ ἐνταῦθα τῷ νῷ τὴν γνῶσιν τῶν νοητῶν ἢ τοῦ Θεοῦ ἐπιστήμη χαρίζεται.

C Θεωρία τοῦ τρόπου καθ' ὃν γέγονε τοῦ Ἀδάμ ἡ παράβασις.

Ἀμέλει τούτῳ μὴ ἐπερείσας τῷ Θεῷ φωτὶ τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν ὁ προπάτωρ Ἀδάμ τυφλοῦ δίχην εἰκότως ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας ἄμφω τῷ χεῖρε τὸν τῆς ὑλῆς φορυτὸν ἐκουσίως ἀφάσσειν μόνῃ αἰσθήσει ἑαυτὸν ὄλον ἐπικλίνας ἐκδέδωκε, δι' ἧς τοῦ πικροτάτου θηροῦ τὸν φαρτικὸν ἴον εἰσοδεξάμενος οὐδ' αὐτῆς, ὡς ἠβουλήθη, ἀπήλαυσε τῆς αἰσθήσεως, δίχα Θεοῦ, καὶ πρὸ Θεοῦ, καὶ οὐ κατὰ Θεὸν, ὡς οὐκ ἔδει, ὅπερ ἀμήχανον ἦν, τὰ τοῦ Θεοῦ ἔχειν ἐπιτιδεύσας. Τὴν γὰρ σύμβουλον παραδεξαμένην τὸν ὄφιν Θεοῦ πλέον παραδεξάμενος αἰσθησιν καὶ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, ᾧ καὶ θάνατον συνεῖναι προεδιδάχθη τὸν καρπὸν ὀρέγουσαν, βρώσεως ἀπαρχὴν ποιησάμενος πρόσφορον τῷ καρπῷ τὴν ζωὴν μετελλάξατο, ζῶντα τὸν θάνατον ἑαυτῷ κατὰ πάντα τὸν χρόνον τοῦ παρόντος καιροῦ δημιουργήσας. Εἰ γὰρ φοβρὰ γενέσεως ὑπάρχει ὁ θάνατος, αἰεὶ δὲ τὸ δι' ἐπιρροῆς⁶⁷ τροφῶν γινόμενον φυσικῶς φθείρεται σῶμα τῆς βοῆ διαπνεόμενον, αἰεὶ ἄρα δι' ὧν εἶναι τὴν ζωὴν ἐπίστευσεν ἀκμάζοντα ἑαυτῷ τε καὶ ἡμῖν τὸν θάνατον ὁ Ἀδάμ συνετήρησεν. Ὡς εἶγε τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ τῇ συνοίκῳ πεισθεὶς τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς διετράφη, οὐκ ἂν τὴν δοθεῖσαν ἀπέθετο ἀθανασίαν (159 a) αἰεὶ συντηρουμένην τῇ μετοχῇ τῆς ζωῆς,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ δι' ἐπιρροῆς: cod. Gud., pro more.

ἐπειδὴ πᾶσα ζωὴ οἰκεία τε καὶ καταλλήλω πέφυκε συντηρεῖσθαι τροφῇ. Τροφὴ δὲ τῆς μακαρίας ἐκείνης ζωῆς ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς καὶ ζωὴν δίδους τῷ κόσμῳ, καθὼς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ ἀψευδὴς ἀπεφάνητο λόγος, ὅτι διατραφήναι μὴ βουληθεὶς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τῆς μὲν θείας εἰκότως ἀπεγένετο ζωῆς, ἄλλης δὲ θανάτου γεννήτορος ἐπέλαβετο, καθ' ἣν τὴν μὲν ἄλογον ἑαυτῷ μορφὴν ἐπιθέμενος, τῆς θείας δὲ τὸ ἀμήχανον ἀμυρώσας κάλλος, βορᾶν τῷ θανάτῳ τὴν ἅπασαν φύσιν παρέδωκε. Δι' ἧς ὁ μὲν θάνατος ζῆ δι' ὅλου τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος, ἡμᾶς βρωσὶν ὑπ' αὐτοῦ κατεσθιόμενοι.

Ἔτι ἐκ τῆς ἀστάτου περιφορᾶς τῆς παρούσης ζωῆς ἄλλη ἐστὶν τὴν ἀληθῆ καὶ θείαν καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν ζωὴν ἐπαιδευθῆσαν οἱ ἅγιοι.

Ἦς τὸ ἀδρανὲς καὶ ἀλλεπάλληλον σοφῶς κατανοήσαντες οἱ ἅγιοι τὴν ἀνθρώποις προηγουμένως ἐκ Θεοῦ δεδωρημένην ταύτην μὴ εἶναι τὴν ζωὴν, ὡς εἰκότως, ἐπαιδευθῆσαν, ἄλλην δὲ θείαν καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν, ἣν μάλιστα δεῖν ὑπέλαβον ἑαυτῷ προπόντως ἀγαθὸν ὄντα τὸν Θεὸν προηγουμένως δημιουργῆσαι, μυστικῶς ἐδιδάχθησαν, πρὸς ἣν διὰ σοφίας κατὰ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώποις τοῖς ὑπὸ θάνατον, τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς ἀνανεῶσαντες, καὶ ἐνδιαθέτως τὸν αὐτῆς Θεοῦ ὑποδεξάμενοι πόθον, ἀποθέσθαι δεῖν ταύτην τὴν παρούσαν ζωὴν εἰκότως φήθησαν, εἰ μέλλοιεν καθαρῶς ἐκείνης κατὰ τὸν δέοντα λόγον ἐπιλήψεσθαι. (159 b) Καὶ ἐπειδὴ ζωῆς ἀπόθεσις θανάτου χωρὶς οὐ γίνεται, θάνατον αὐτῆς ἐπενόησαν τὴν ἀποβολὴν τῆς κατὰ σάρκα στοργῆς, δι' ἧς εἰς τὸν βίον ἢ τοῦ θανάτου γέγονεν εἴσοδος, ἵνα θανάτῳ θάνατον ἐπινοήσαντες τοῦ ζῆν τῷ θανάτῳ παύσωνται, τὸν τίμον ἐναντίον Κυρίου θάνατον ἀποθανόντες, τὸν ὄντως θανάτου θάνατον, τὸν τὴν φθορὰν μὲν φθείρειν δυνάμενον, τῇ δὲ μακαρίᾳ ζωῇ καὶ ἀφθαρσίᾳ παρεχόμενον ἐν τοῖς ἀξίοις εἴσοδον. Τὴ γὰρ πέρας τῆς παρούσης ταύτης ζωῆς οὐδὲ θάνατον οἶμαι δίκαιον ὀνομάζειν, ἀλλὰ θανάτου ἀπαλλαγὴν, καὶ φθορᾶς χωρισμὸν, καὶ δουλείας ἐλευθερίαν, καὶ ταραχῆς παῦσαν, καὶ πολέμων ἀναίρεσιν, καὶ συγχύσεως πάροδον, καὶ σκότους ὑποχώρησιν, καὶ πόνων ἄνεσιν, καὶ βομβήσεως ἀσῆμου σιγὴν, καὶ βράσματος ἡρεμίαν, καὶ αἰσχύνης συκάλυμμα, καὶ παθῶν ἀποφυγὴν, καὶ ἀμαρτίας ἀφανισμόν, καὶ πάντων, ἵνα συνελθὼν εἶπω, τῶν κακῶν περιγραφὴν ἅπερ δι' ἑκουσίου νεκρώσεως οἱ ἅγιοι κατορθώσαντες ξένους ἑαυτοῦ τοῦ βίου καὶ παρεπιδήμους παρέστησαν. Κόσμος τε γὰρ καὶ σῶμα καὶ ταῖς ἐξ αὐτῶν ἐπαναστάσεις γενναίως μαχόμενοι, καὶ τὴν ἐξ ἀμφοῖν κατὰ τὴν τῶν αἰσθήσεων πρὸς τὰ αἰσθητὰ συμπλοκὴν παραγενομένην ἀπάτην ἀποπνίξαντες, ἀδούλωτον ἑαυτοῖς ἐφύλαξαν τῆς ψυχῆς τὸ ἀξίωμα· μάλα γε εἰκότως, ἕνομον κρίναντες εἶναι καὶ δίκαιον τὸ ἥττον ἄγεσθαι

A panis est de cælo devectus vitamque mundo largiens ^f, quemadmodum ipse de se ipso in Evangeliiis verax significavit Sermo, quo ali primus homo cum nollet, divina merito vita excidit, alteram nactus genitoris mortis, secundum quam irrationabilem sibi formam imponens, divinæ vero inenarrabilem pulchritudinem obscurans, morti escam tradidit totam naturam. Per quam mors vivit per totum hoc temporis spatium, et nos sibi escam parat, nos vero nunquam vivimus, et semper per interitum ab eo devoramur.

ποιούμενος, ἡμεῖς δὲ ζῶμεν οὐδέποτε, ἀεὶ διὰ φθορᾶς

B Quod ex instabili cursu præsentis vitæ alteram esse veram ac divinam et parem vitam sancti didicerint.

Cujus cum sancti futile atque turbatum cognovissent, vitam hominibus principio datam non, hanc esse nimirum sunt edocti, sed alteram divinam et parem, quam maxime oportere sibi convenienter Deum, qui bonus est, principio creasse suspicabantur, mystice didicerunt: quo per sapientiam pro gratia Spiritus, quantum id licet hominibus semel morti subjectis, animæ oculum reflectentes, atque intime divinum ejus suscipientes desideria, deponendam hanc esse præsentem vitam merito existimaverunt, si pure illam velent, et ut ratio postulat, consèqui. Atque cum vitæ depositio sine morte non fit, mortem ejus censuerunt esse abjectionem carnalis amoris, per quem morti factus est in vitam introitus ut morti mortem machinando vitam morte finirent, honorabilem coram Domino mortem subeuntes, mortem vere mortis veram, qui interitum quidem perdere posset, sed beatæ simul vitæ et immortalitatis aditum aperire. Quod enim ultra hanc et præsentem vitam non jure mihi mortem videor appellare, sed potius mortis solutionem, interitus discessum, servitutis liberationem, perturbationis sedationem, bellorum sublacionem, confusionis transitum, tenebrarum recessum, laborum remissionem, strepitus confusi silentium, fervoris quietem, pudoris velamentum, passionum fugam, peccati abolitionem, omnium, ut uno verbo comprehendam, malorum circumscriptionem et exterminationem: quæ quidem per voluntariam mortificationem sancti impetraverunt, sequæ vitæ hospites atque peregrinos exhibuerunt. Cum mundo enim et corpore et seditionibus inde natis gnaviter colluctati, fraudem illam ex ambobus secundum sensuum cum sensualibus complexum obortam suffocarunt, animæque sibi liberam servarunt auctoritatem ac dignitatem, ut par erat omnino; quandoquidem consentaneum esse et justum, potius ut pejus a meliori profligaretur censebant quam ut melius a pejori

^f Juan. vi, 53.

in vincula conjiceretur. Quæ utique lex est divina atque eis insita qui vitæ genus elegerunt ab rationalibus principaliter adamari, quod vitæ genus per frugalitatem suam angelorum æmulantur sufficientiam atque otium.

Quod sancti non ut nos, neque naturali contemplatione neque per sacras Litteras initiatione utuntur.

Sed reversi ordine ad ea quæ antea examinavimus reliqua transformationis pro virili parte deliberata adjiciamus, ut sanctorum in universis perfectio et sincera affectus in carnem et materiam proclivis libertas spectetur, et quod non in nostrum morem ipsi quoque vel conditionem, vel sacram Scripturam materialiter atque humiliter contemplantur, modo sensu et speciebus et figuris ad acquirendam beatam Dei cognitionem, et litteris syllabisque utendo, unde titubare circa veritatis judicium ac falli contingit, sed mente sola purissima omnique materiali caligine liberata. Quod si religioso uti judicio volumus in sensualium intellectualiter examinandis rationibus, in firmam Dei ac divinorum eos cognitionem recta via procedentes rite spectaverimus.

Contemplatio in transformationem amplior.

Dictum erat igitur supra, per Domini in monte faciei splendorem et claritudinem & ter beati apostoli ineffabili et incognito modo ad Dei quam omnia omnino quæcunque existant percipere nequeunt potestatem atque gloriam mystice deducti sunt, dum lucem quod sensibus eorum apparuit mysterii obscuritate tecti symbolum esse docentur. Nam quemadmodum hic lucis quæ effulsit radius oculorum aciem superat et imperceptibilis eis permanet, ita etiam illic Deus omnem mentis superat vim et aciem, neque ullam dum videtur ei qui periculum videndi facit qualemcunque imaginem concedit. Per candidas vero vestes magnificentiam creaturarum, rationibus secundum quas factæ sunt æqualem, atque significatum in verbis sacræ Scripturæ mysterium eadem et una Deo convenienter didicere, quippe quia Dei agnitione tam Litterarum simul revelatur secundum Spiritum vis, quam rerum conditarum secundum eum sapientia et cognitio, quibus rursus ipse congruenter manifestatur. Per Moysen vero et Eliam qui utrinque adherant ei -- nam hoc contemplationis ad disquirendum superest, -- multos juxta multa cogitata de eis quorum imagines propositæ erant mysteriis per veram contemplationem gnosticos receperunt modos.

& Matth. xvii, 2.

⁸⁸ οὐδὲνως cod. Gud. ubique.

ἄλλοι τῷ κρείττονι, ἢ τὸ κρείττον τῷ χείρονι συμπόδιζεσθαι. Ὅσπερ δὴ νόμος θεῖος καὶ ταῖς προαιρουμένοις τὴν λογικῶς προτιγυμένως πρέπουσαν (160 a) ἀσπάζεσθαι ζωὴν ἐμπεφυκώς, τὴν ἐμφερῶς δι' ὀλιγαρκείας τὸ ἀπροσδεῖς τῶν ἀγγέλων μιμουμένην καὶ ἀνετον.

Ὅτι μὴ καθ' ἡμᾶς ἢ τὴν φυσικὴν θεωρίαν, ἢ τὴν γραφικὴν μυσταγωγίαν ἐποιοῦν οἱ ἅγιοι.

Ἄλλ' ἐπανελθόντες καθ' εἰρμῶν τὰ λείποντα τῆς μεταμορφώσεως τοῖς προθεωρηθεῖσι κατὰ δύναμιν διασκοπήσαντες προσαρμόσωμεν, ἵνα θεωρηθῇ τῶν ἁγίων ἢ ἐν πᾶσιν ἀκρότης καὶ ἡ γνησία πρὸς τὴν σάρκα καὶ τὴν ὕλην ἀποδιάθεσις, καὶ ὅτι μὴ καθ' ἡμᾶς καὶ αὐτοὶ ἢ τὴν κτίσιν ἢ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ὕλικῶς τε καὶ χαμερπῶς ἐθεώρουν, αἰσθήσει μόνον καὶ ἐπιφανείαις καὶ σχήμασι πρὸς ἀνάληψιν τῆς μακαρίας γνώσεως τοῦ Θεοῦ, γράμμασι τε καὶ συλλαβῶν χρώμενοι, ἐξ ὧν τὸ πταλεῖν ἔστι περὶ τὴν κρίσιν τῆς ἀληθείας καὶ σφάλεσθαι, ἀλλὰ νῦν μόνον καθαρῶτάτῳ καὶ πάσης ὕλικῆς ἀπηλλαγμένῳ ἀγλύος. Εἴπερ οὖν εὐσεβῶς κρίνειν βουλόμεθα τοὺς τῶν αἰσθητῶν νοητῶς διασκοποῦντες λόγους, εἰς τὴν περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν αὐτοῦ ἀπταιστον γνῶσιν ὀρθῶς δι' εὐθείας τρίβου βαίνοντες κατίδοιμεν.

θεωρία εἰς τὴν μεταμόρφωσιν πλατυτέρα.

Εἴρηται τοίνυν ἀνωτέρω ὅτι διὰ μὲν τῆς γενομένης ἐπὶ τοῦ ἔρους τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου φωτισμοῦ λαμπρότητος πρὸς τὴν πᾶσι καθόλου τοῖς οὐσιν ἀληπτον τοῦ Θεοῦ μυστικῶς εἰ τρισμακάριοι ἀπόστολοι κατὰ τὸ ἄρρήτον τε καὶ ἄγνωστον ἐχειραγωγοῦντο δύναμιν τε καὶ δόξαν, τῆς ἀφανοῦς κρυφιοτήτος τὸ φανέν αὐτοῖς πρὸς τὴν αἰσθησιν φῶς σύμβολον εἶναι μανθάνοντες. Ὡς γὰρ ἐνταῦθα τοῦ γενομένου φωτὸς τὴν τῶν ἀφθαλμῶν νικᾷ ἐνέργειαν ἢ ἀκτίς, ἀχώρητος αὐτοῖς διαμένουσα, οὕτω κακεῖ θεὸς πᾶσαν νοῦς δύναμιν ὑπερβαίνει καὶ ἐνέργειαν, (160 b) οὐδ' ὅλως ⁸⁹ ἐν τῷ νοεῖσθαι τῷ νοεῖν πειρωμένῳ τὸν οἰονοῦν τύπον ἀφείλε. Διὰ δὲ τῶν λευκῶν ἱματίων τὴν τε ἐν ταῖς κτίσμασι ἀναλόγως τοῖς καθ' οὗς γηγένηται λόγοις μεγαλοουργίαν καὶ τὴν ἐν ταῖς ῥήμασι τῆς ἁγίας Γραφῆς κατὰ τὸ νοούμενον μυσταγωγίαν ἐν ταύτῳ καὶ ἅμα θεοπρεπῶς ἐδιδάσκοντο, οἷα τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ συναναφανισμένης τῆς τε γραφικῆς κατὰ τὸ Πνεῦμα δυνάμει καὶ τῆς ἐν ταῖς κτίσμασι κατ' αὐτὸ σοφίας καὶ γνώσεως, δι' ὧν πάλιν αὐτὸς ἀναλόγως ἐκφείνεται. Διὰ δὲ Μωϋσέως καὶ Ἠλίου τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῷ συνόντων (τοῦτο γὰρ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς θεωρίας λείπεται), πολλοὺς κατὰ πολλὰς ἐπινοίας ὧν τύποι προεβέβληντο μυστηρίων δι' ἀληθεῶς θεωρίας γνωστικῶς ὑπεδέχοντο τρόπους.

θεωρία εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἠλίαν. A

Contemplatio in Moysen et Eliam.

A'. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν περὶ τοῦ δεῖν πάντως συνεῖναι τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ τὸν τε ⁸⁹ νομικὸν καὶ τὸν προφητικὸν λόγον διὰ Μωϋσέως καὶ Ἠλίου εὐσεβεστάτην ἐλάβανον ἔννοιαν, ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ ὄντας καὶ ἀπαγγέλλοντας, καὶ περὶ αὐτὸν ἰδρυμένους.

B'. Εἶτα σοφίαν καὶ χρηστότητα συνοῦσαν αὐτῷ διὰ τῶν αὐτῶν ἐπαιδεύοντο, τὴν μὲν ὅτι κατ' αὐτὴν διαγορευτικός ἐστι τῶν ποιητέων ὁ λόγος, καὶ ἀπαγορευτικός τῶν οὐ ποιητέων, ἧς τύπος ὑπῆρχε Μωϋσῆς (σοφίας γὰρ τὴν τῆς νομοθεσίας εἶναι πιστεύομεν χάριν), τὴν δὲ ὅτι κατ' αὐτὴν προτρεπτικός ἐστι καὶ ἐπιστρεπτικός πρὸς τὴν θεῖαν ζωὴν, τῶν αὐτῆς ἀπολιθησάντων, ἧς τύπος ὑπῆρχεν Ἠλίας, δι' ἑαυτοῦ ὅλον τὸ προφητικὸν δηλῶν χάρισμα. (161 a) Χρηστότητος γὰρ θείας ἰδίων γνώρισμα, τῶν πεπλανημένων ἢ μετὰ φιλανθρωπίας ἐπιστροφή, ἧς κήρυκας τοὺς προφήτας γινώσκουμεν.

C'. Ἡ γνώσιν καὶ παιδείαν, τὴν μὲν ὅτι καλοῦ τε καὶ κακοῦ τῆς εἰδήσεως τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει παρεκτικός. Δέδωκα γὰρ, φησὶ, πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ἐφ' ᾧ τὴν μὲν ἐλεῖν αἰρεῖσθαι, τὸν δὲ φυγεῖν, καὶ μὴ ὡς καλῶ περιπεσεῖν ἐξ ἀγνοίας τῷ χειρόνι, ὅπερ Μωϋσῆς πεπραχὸς ἀνηγόρευται, προτυπῶν ἐν ἑαυτῷ τῆς ἀληθείας τὰ σύμβολα· τὴν δὲ ὅτι τῶν τοῖς ἐναντίας ἀνέδην χρωμένων κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, οὐ παιδευτῆς Ἠλίας ὁ μέγας ἐγένετο, καὶ μιγνόντων ἀδιακρίτως τὰ ἄμικτα, τῆς ἀδιαφορίας ἐστὶ κολαστικός, καὶ τῶν παντελῶς τῷ κακῷ προστεθειμένων τὴν ἀνοίαν καὶ τὴν πώρωσιν εἰς ἔννοιαν ἄγων, ὡς λόγος, καὶ αἰσθησιν ⁹⁰.

D'. Ἡ πρᾶξιν καὶ θεωρίαν, τὴν μὲν ὡς κακίας ἀναιρετικήν, καὶ κόσμου δι' ἐπιδείξεως ἀρετῶν τοὺς δι' αὐτῆς ἀγομένους παντελῶς κατὰ διαθέσιν τέμνουσαν, ὡς Μωϋσῆς τῆς Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ, καὶ θείοις νόμοις τοῦ Πνεύματος εὐπειθῶς παιδεύουσαν ἄγεσθαι· τὴν δὲ ὡς ὕλης καὶ εἶδους ἀρπάζουσαν, ὡς τὸν Ἠλίαν τὸ ἐκ πυρὸς ἄρμα, καὶ Θεῷ διὰ γνώσεως προσάγουσάν τε καὶ συνάπτουσαν ὑπὸ σαρκὸς μηδ' ὀτιοῦν βαρουμένους, διὰ τὴν τοῦ κατ' αὐτὴν νόμου ἀθέτησιν, ἢ ἐπάρσει κατ' ὀτιοῦν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι φλεγόμενος, διὰ τὴν συνημμένην ταῖς ὄντως ἀρεταῖς δρόσον τῆς πτωχείας τοῦ πνεύματος.

E'. Ἡ πάλιν τὰ (161 b) κατὰ τὸν γάμον καὶ τὴν ἀγαμίαν μυστήρια παρὰ τῷ Λόγῳ εἶναι μαθάνοντες διὰ Μωϋσέως, τοῦ διὰ γάμον τῆς θείας ἐραστοῦ γενέσθαι· δόξης μὴ κωλυθέντος, καὶ διὰ Ἠλίου, τοῦ παντελῶς γαμικῆς συναφείας καθαροῦ διαμείναντος, οἷα τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ τοὺς λόγῳ ταῦτα ἰθύνοντας, κατὰ τοὺς θειωδῶς περὶ αὐτῶν κειμένους νόμους, ἑαυτῷ μυστικῶς εἰσποιεῖσθαι κηρύττοντος.

F'. Ἡ ζωῆς καὶ θανάτου διὰ τῶν αὐτῶν κύριον πιστῶς ὄντα τὸν Λόγον πληροφοροῦμενοι.

I. Atque primum quidem de eo quod Sermoni ac Deo ratio tam legalis quam prophetica deberet adesse per Moysen atque Eliam piissimam ceperunt notionem, ut quæ, ex eo et de eo tam existerent quam denuntiarent, et circa eum collocatæ essent.

II. Deinde sapientiam atque clementiam ei adesse per eosdem discebant, alteram quia per hanc eorum quæ facienda imperativa est ratio, et prohibitiva eorum quæ non sunt facienda, cujus imago Moyses erat (nam sapientiæ esse legislationis gratiam credimus), alteram vero invitare atque adhortari ad divinam vitam eos qui ea exciderint, cujus imago erat Elias, propheticam omne per se significans gratiam. Clementiæ enim divinæ proprium insigne est adhortatio quæ fit cum humanitate et indulgentia, cujus præcones prophetas novimus.

III. Vel cognitionem et eruditionem, alteram quidem quod boni ac mali scientiam hominibus præstat: *Dedi enim*, inquit, *coram facie tua vitam et mortem* ^b, alteram ad eligendum, alteram ad devitandum, et ne ex ignorantia pro bono pejori se quis induat, id quod Moyses fecisse renuntiatus est, veritatis symbola in se præformans; alteram vero quod eorum in Israel, cujus præceptor magnus Elias erat, qui palam et impudenter contrariorum usum sequebantur separandaque indifferenter confundebant, coercet indifferentiam, et quod eorum qui malo prorsus se addixerunt amentiam et duritiem ad sapientiam, ut ratio, et sensum deducit.

IV. Vel actionem et contemplationem, alteram quod malitiam tollit et virtutibus propositis eos qui illa aguntur secundum affectum prorsus a mundo resecat, ut Moyses Israeleni ab Ægypto, divinisque præceptis in Spiritus obsequio vivere instituit; alteram vero ut ab materia atque forma abripiantem, quemadmodum currus ignitus Eliam^c, perque cognitionem Deo adducentem et copulantem carne nihil gravatos propter reprobam istius legem, aut ulla de recte factis superbia flagrantes, propter rorem spiritus indigentiae, veris virtutibus conjunctum.

V. Vel rursus matrimonii et cælibatus mysteria comitari Sermonem edocti per Moysen sunt, quem matrimonium non prohibuit quominus in amorem divinæ gloriæ veniret, et per Eliam, qui omni prorsus matrimoniali nexu semper abstinuit: quippe Sermo ac Deus eos qui ratione hæc dirigunt secundum leges de eis rebus divinitus statutas, mystice sibi adoptari annuntiat.

VI. Vel vitæ et mortis Dominum revera esse Sermonem per eadem persuasionem tulerunt.

^b Deut. xxx, 19. ^c IV Reg. ii, 11.

VARIE LECTIONES.

⁸⁹ δὲ habet apographum. ⁹⁰ Manus antiqua correxit αἰσθησις in cod. Gud.

VII. Vel etiam omnes Deo vivere, nec quemquam omnino apud eum mortuum esse per eadem didicerunt, præter eum qui peccato se ipse morti auctorasset, seque voluntaria ad passiones et vitia proclivitate a Verbo abscidisset.

VIII. Vel etiam ad Sermonem, ut qui veritas est ⁱ, referri et esse mysteriorum imagines, et in eum cogi et redire tam legalis quam prophetici operis tanquam in principium et finem eruditi sunt.

IX. Vel quæ post Deum sunt omnia et ex Deo procreata, hoc est rerum naturam et tempus, una cum Deo, ut causa et factore, apparere existentia, qui ipse, quoad fieri ejus potest, vere apparet. Quorum quidem temporis imago Moyses videatur esse, non solum ut temporis ac numerandi secundum hoc doctor (hic enim primus tempora a condito mundo numeravit), et temporalis cultus deductor, sed etiam quod non una cum illis in carnalem requiem introivit de quibus ante adventum divini Evangelii narravit; ejusmodi enim etiam tempus est, neque antevertens neque conveniens motu illis quos ad divinam futuri ævi vitam transmittit. Jesum enim qui universi tam temporis est quam æternitatis, habet successorem; quanquam alias temporis rationes in Deo permanent, quemadmodum lex a Moyse in deserto data ^k una cum eis qui terram possessionis ceperunt ingressa mystice manifestat. Æternitas enim tempus est postquam motum stitit, et tempus est æternitas, quando mensura distinguitur motu agitata, adeo ut æternitas, ut definite loquar, tempus motu privatum, tempus vero æternitas motu mensurata. Naturæ autem Elias videatur imago esse, non solum quod inviolatas sibi custodivit rationes et voluntatis consilii que prudentiam in illis, ab omni passionis vicissitudine liberam, sed etiam quod in judicio, quemadmodum naturalis aliqua lex, castigat eos qui natura præter naturam utuntur. Tale enim etiam natura, quæ se ipsam corrumpere conantes eatenus castigat, quatenus in naturali vivendi generi operam dant, eo quod non plenam ipsius naturæ facultatem naturaliter amplius exercere eos sinit, imminutos jam integritate et per hoc castigatos, quippe qui sibi ipsis inconsulto et imprudenter ad id quod non est inclinando existentia defectum præstant.

X. Intellectualem vero quoque ac sensualem conditionem opificis Sermonis si quis per Moysen et Eliam contineri dixerit, is fortasse a vero non aberrabit. Ex quibus sensualis Moyses rationem tenet, ut generationi ac interitui subjectus, quemadmodum historia ejus narrat, generationem ac mortem ejus commemorans. Tale enim sensualis quoque conditio, cujus initium generationis no-

Z. Ἡ καὶ τὸ πάντα ζῆν τῷ Θεῷ καὶ μηδένα παντελῶς παρ' αὐτῷ νεκρὸν εἶναι διὰ τῶν αὐτῶν μανθάνοντες, πλὴν τοῦ ἑαυτὸν τῇ ἀμαρτίᾳ νεκρῶσαντος, καὶ τῇ ἔκουσίῳ πρὸς τὰ πάθη βροτῆ τοῦ Λόγου ἑαυτὸν ἀποκόψαντος.

H. Ἡ πάλιν πρὸς τὸν Λόγον ὡς ἀλήθειαν ὄντα κατ' ἀναφορὰν εἶναι τε καὶ ὑπάρχειν τοὺς τύπους τῶν μυστηρίων, καὶ εἰς αὐτὸν συνάγεσθαι, τῆς τε νομικῆς καὶ τῆς προφητικῆς πραγματείας ὡς ἀρχὴν καὶ τέλος, ἐφωταγωγοῦντο.

Θ. Ἡ τὰ μετὰ Θεὸν πάντα καὶ ἐκ Θεοῦ γεγονότα, τουτέστι τὴν φύσιν τῶν ὄντων καὶ τὸν χρόνον, παρὰ τῷ Θεῷ ὄντα συνεκφαίνεσθαι ἀληθῶς φαινομένῳ, κατὰ τὸ ἐφικτὸν, ὡς αἰτίῳ καὶ ποιητῇ. Ὡν τοῦ μὲν χρόνου τύπος ἂν εἴη Μωϋσῆς, οὐ μόνον ὡς χρόνου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν ἀριθμοῦ διδάσκαλος (οὗτος γὰρ πρῶτος τὸν κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου χρόνον ἠρίθμησε), καὶ ὡς χρονικῆς γενόμενος λατρείας καθηγητῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς μὴ συνεισερχόμενος ^v ἐκείνοις σωματικῶς εἰς τὴν κατάπαυσιν ὧν πρὸ τῆς θείας καθηγῆσατο (162 a) εὐαγγελίας τοιοῦτον γὰρ καὶ ὁ χρόνος; οὐ φθάνων ἢ συνερχόμενος κατὰ τὴν κίνησιν ἐκείνοις οὕς πρὸς τὴν θέλαν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ζῶν πέρυθε παραπέμπειν. Ἰησοῦν γὰρ ἔχει τὸν παντὸς ὄντα καὶ χρόνου καὶ αἰῶνος διάδοχον· κἂν εἰ ἄλλως οἱ λόγοι τοῦ χρόνου ἐν τῷ Θεῷ διαμένωσιν, ὡς δηλοῖ μυστικῶς ἡ τοῦ ἐν ἐρήμῳ δοθέντος νόμου διὰ Μωϋσέως τοῖς τὴν γῆν λαβοῦσι τῆς κατασχέσεως συνείσοδος. Αἰὼν γὰρ ἐστὶν ὁ χρόνος, ὅταν στῆ τῆς κινήσεως, καὶ χρόνος ἐστὶν ὁ αἰὼν, ὅταν μετῆται κινήσει φερόμενος, ὡς εἶναι τὸν μὲν αἰῶνα, ἵνα ὡς ἐν ὄρω περιλαβὼν εἴπω, χρόνον ἐστερημένον κινήσεως, τὸν δὲ χρόνον αἰῶνα κινήσει μετρούμενον. Τῆς δὲ φύσεως Ἡλίας, οὐ μόνον ὡς τοὺς καθ' ἑαυτὸν ἀλωδῆτους φυλάξας λόγους, καὶ τὴ ἐπ' αὐτοῖς κατὰ γνώμην φρόνημα τροπῆς τῆς ἐκ πάθους ἐλεύθερον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐν κρίσει παιδεύων, οἷόν τις φυσικὸς νόμος, τοὺς παρὰ φύσιν τῇ φύσει χρωμένους. Τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ φύσις, τοὺς αὐτὴν παραφθείρειν ἐπιχειροῦντας τοσοῦτον κολάζουσα, ὅσον τοῦ παρὰ φύσιν ζῆν ἐπιτηδεύουσι, τῷ μὴ ὄλην αὐτῆς φυσικῶς ἐτι κεκτῆσθαι τῆς φύσεως τὴν δύναμιν, μειωθέντας ἤδη τῆς κατ' αὐτὴν ἀρτιότητος καὶ διὰ τοῦτο κολαζόμενους, ὡς ἑαυτοῖς ἀβούλως τε καὶ ἀφρόνως διὰ τῆς πρὸς τὸ μὴ ὄν νεύσεως τοῦ εἶναι παρεχομένους τὴν Ἐλλειψιν.

I. Ἴσως δὲ καὶ τὴν νοητὴν καὶ τὴν αἰσθητὴν κτίσιν ἔχεσθαι τοῦ Δημιουργοῦ Λόγου τις εἰπὼν διὰ Μωϋσέως καὶ Ἡλίου, τῆς ἀληθείας οὐ διαμαρτάνει. Ὡν τῆς μὲν αἰσθητῆς (162 b) Μωϋσῆς λόγον ἔχει, ὡς ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορὰν γενόμενος, καθὼς ἡ περὶ αὐτοῦ ἱστορία δηλοῖ, τὴν γένεσιν καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλουσα. Τοιοῦτον γὰρ καὶ αἰσθητὴ κτίσις, ἀρχὴν ἐγνωσμένην γενέσεως ἔχουσα

ⁱ Joan. xiv, 6. ^k Deut. i, 5.

^v συνερχόμενος a m. pr. habet cod. Gud.

καὶ διαφθορᾶς ὠρισμένον τέλος ἐλπίζουσα. Τῆς δὲ νοητῆς Ἡλίας, ὡς οὐτε γένεσιν αὐτοῦ τῆς περὶ αὐτοῦ μηνυούσης ἱστορίας, κἄν εἰ γεγέννηται, οὐτε μὴν τὴν διὰ θανάτου φθορὰν ἐλπίζεσθαι ὀριζομένης, κἄν εἰ τεθνήξεται. Τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ νοητὴ κτίσις, οὐτε ἀρχὴν γενέσεως ἀνθρώποις κατάδηλον ἔχουσα, κἄν εἰ γεγέννηται καὶ ἤρξαται καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρῆκται, οὐτε τέλος τοῦ εἶναι διὰ φθορᾶς ὠρισμένον ἐκδέχεται. Τὸ γὰρ ἀνώλεθρον φυσικῶς ἔχει λαβούσα παρὰ Θεοῦ, τοῦ οὕτως αὐτὴν δημιουργῆσαι θελήσαντος.

** Ἄλλη συνεκτικὴ θεωρία εἰς τὴν μεταμόρφωσιν.*

Εἰ δὲ τῷ μὴ περιεργότερος τοῦ ὄντος εἶναι δοκῶ, καὶ ἕτερον μέγα τε καὶ θεῖον, ὡς οἶμαι, ἐκ τῆς θείας μεταμορφώσεως μυστήριον ἡμῖν ἀναφαίνεται, καὶ τῶν εἰρημένων λαμπρότερον. Οἶμαι γὰρ τοὺς καθόλου δύο τῆς θεολογίας τρόπους μυστικῶς ὑψηλῶς εἶσθαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄντος κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν θεοπρεπῆ δραματουργήματα, τὸν τε προηγούμενον φημι καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀνάιτιον, καὶ διὰ μόνης καὶ παντελοῦς ἀποφάσεως τὸ θεῖον ὡς ἀληθῶς καταφάσκοντα, καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ δι' ἀφασίας δεόντως σεμνύοντα, καὶ τὸν ἐπόμενον τοῦ ὄντος καὶ σύνθετον, διὰ καταφάσεως μεγαλοπρεπῶς ἐκ τῶν (163 a) αἰτιατῶν ὑπογράφοντα· οἷς, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπους εἰδέναι, ἢ περὶ Θεοῦ τε καὶ τῶν θεῶν ἐπαιωρουμένη γνῶσις διὰ τῶν προσφυῶν ἡμῖν συμβόλων πρὸς ἀμφοτέρους ἡμᾶς ἄγει τοὺς τρόπους, δι' εὐσεβοῦς τῶν ὄντων κατανοήσεως ἀμφοτέρων ἡμῖν ἐφιστῶσα τοὺς λόγους, καὶ τοῦ μὲν προτέρου πᾶν τὸ ὑπὲρ αἰσθησιν σύμβολον εἶναι διδάσκουσα, τοῦ δὲ δευτέρου τὰ κατ' αἰσθησιν ἀθροιστικὰ εἶναι παιδεύουσα μεγαλοουργήματα. Ἐκ γὰρ τῶν ὑπὲρ αἰσθησιν συμβόλων τὴν ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν ἀλήθειαν εἶναι μόνον πιστεύομεν, περὶ τοῦ τί καὶ πῶς καὶ ὁποῖαν εἶναι καὶ ποῦ καὶ πότε μὴδ' ὄλως τολμῶντες σκοπεῖν ἢ ἐννοεῖν ἀνεχόμενοι, τῆς ἐγχειρήσεως τὸ ἀσεβὲς παραιτούμενοι· ἐκ δὲ τῶν κατ' αἰσθησιν, ὡς ἡμῖν ἔστι δυνατόν, κατ' ἐννοίαν μόνον ἰσχνῶς τῆς περὶ Θεοῦ γνῶσεως τὰς εἰκασίας λαμβάνοντες πάντα αὐτὸν εἶναι φάμεν ὅσα ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ὡς αἴτιον ἐγνωρίσαμεν.

** Ὅτι καὶ ἑαυτοῦ τύπος ὁ Κύριος γέγονε κατὰ τὴν ἑαυτοῦ διὰ σαρκὸς οἰκονομίαν.*

Σκοπήσωμεν δὲ εἰ μὴ καλῶς ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων τρόπων κατὰ τὴν θεῖαν ἐκείνην τοῦ Κυρίου μεταμόρφωσιν καὶ σοφῶς ἐνυπάρχει τὸ σύμβολον. Εἶδει γὰρ αὐτὸν καθ' ἡμᾶς ἀτρέπτως κτισθῆναι δι' ἀμετρον φιλανθρωπίαν καταδεξάμενον ἑαυτοῦ γενέσθαι τύπον καὶ σύμβολον, καὶ παραδειξάσαι ἐξ ἑαυτοῦ συμβολικῶς ἑαυτὸν, καὶ δι' ἑαυτοῦ φαινομένου πρὸς ἑαυτὸν ἀφανῶς πάντῃ κρυπτόμενον χειραγωγῆσαι τὴν ἅπασαν κτίσιν καὶ τῆς ἀφανοῦς καὶ πάντων ἐπέκεινα κρυφιομύστου καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὄντων οὐδενὶ τὸ σύνολον τρόπῳ νοηθῆναι ἢ λεχθῆναι δυνα-

lum est, et quæ interitus definitam consummationem sperat. Intellectualis contra Elias, cujus nec nativitatem prodit historia, etiamsi generatus fuerit. nec utique mortis eum sibi sperare interitum definit, etiamsi mortem subierit. Tale enim intellectualis quoque conditio, quæ non initium nativitatis hominibus manifestum habet, etiamsi facta fuerit et initium ceperit, et de nihilo in existentiam pervenerit, nec finem existentiae per interitum definitum expectat. A Deo enim, qui eam ita creasse volebat, hoc accepit, ut naturaliter exitio careret.

Compendiaria alia in transformationem contemplatio.

B Si cui autem necessario non operosior videbor, etiam aliud magnum et divinum, ut puto, ex divina transformatione mysterium nobis revelatur, iisque quæ jam dixi luculentius. Arbitror per transformationis spectacula illa Deo convenienter ac digne in monte edita divinæ Christi naturæ duos mystice enarrari generales modos, primum dico, et simplicem et causa carentem, solaque ac plena negatione divinum revera affirmantem, ac fastigium ejus per stuporem, cui oratio non suppetit ut par est, celebrantem, et alterum, qui hunc sequitur, compositum atque per affirmationem magnifice ex causatis probantem: quibus, quatenus hominibus id nosse licebit suspensa de Deo deque divinis rebus cognitio per Symbola nobis idonea ad utrumque modum nos deducit, dum per religiosam rerum considerationem amborum rationes nobis sistit, prioris quidem symbolum quodcumque sensum excedat esse docens, alterius collectiva esse quæ ad sensum pertineant opera magna. Ex symbolis enim quæ sensum excedunt veritatem rationem et intellectum superantem solum modo censi existimamus, et quid et quomodo et qualis ea sit, et ubi et quando nequaquam inquirere conantes aut mente percipere sustinentes, quandoquidem periculi faciendi impietatem devitamus: ex sensualibus autem, quantum id nobis licet, cogitatu solummodo subtiliter capientes res divinas cognoscendi conjecturas Deum esse statuimus quæcumque ex creaturis ipsius cognoverimus.

Quod etiam ipsius imago Dominus fuerit secundum suam per carnem dispensationem.

Consideremus autem annon suum quisque quos dixi modorum secundum divinam illam Domini transformationem bene atque sapienter suum tuetur symbolum. Specie enim eum humanæ simili, sed non mutata ipsius natura, conditum esse propter infinitam suam in genus humanum clementiam sui ipsius symbolum atque imaginem fieri non recusantem, atque ex se ipso se ipsum symbolice demonstrare, perque suam apparentiam ad sese, qui in obscuritate ubique latet, omnem conditionem deducere, obscuræque et omnium longe

difficillimo mysterio obvolūtæ et quæ ab ullo, quotquot hæc vita fruimur, haudquaquam intelligi et edici possit, infinitatis luculenta per incarnationem hominibus præstare indicia.

Contemplatio fulgentis Domini faciei.

Splendor igitur faciei Domini ¹ vincens humanam beatitudinem apostolis negativæ est mysticæ Christi Dei naturæ, qua beata atque sancta divinitas secundum essentiam plusquam inenarrabilis et plusquam incognita et omni infinitate infinite superior ne vestigium quidem ullum vel tenue comprehensionis iis quæ post se habet, relinquit, nec quomodo vel aliquatenus eadem unio sit et trinitas, intelligendum ulli eorum qui sunt concessit; quandoquidem a creatura id quod non creatum est capi nequit, neque cogitatione comprehendi a finitis infinitum.

Contemplatio in luminosas Domini vestes.

Affirmativum autem modum in activam providentiam et iudicium distinctum suspicor: primum quidem, hoc est activum, qui ex pulchritudine et magnitudine creaturarum Deum universitatis esse artificem colligi jubet, per splendidas Domini vestes manifestari, quas Sermo in creaturas visui apparentes productas ostendit.

Contemplatio alia in Moysen.

Providentiæ autem modum per Moysen significari, ut quæ elementer errore eximit pravitate correptos, atque modos profectionis ad divina et immaterialia et incorporalia a materialibus et corruptibilibus et corporalibus hominibus sapienter distinguit, divinisque legibus prudenter fulcit.

Contemplatio alia in Eliam.

Judicii vero modum per Eliam significari, ut quæ tam verbo quam facto alios secundum meritum punit, alios prosequitur, ita ut secundum subjectam materiam et qualitatem vel virtutis vel pravitatis pro merito uniuscujusque attribuat. Hæc enim omnia quæ adhuc quærebat de præsentē sacræ Scripturæ loco Moyses atque Elias, id quod iis maxime licuit qui res divinas typice per suas ipsorum res adumbrabant, suis uterque quibus vixit temporibus, ut narratur, egerunt, et cum illis conveniunt quæ pro contemplationis modo exposuimus.

Contemplatio de Moysis et Eliæ in transfiguratione cum Domino colloquio.

Ex colloquio autem eorum cum Domino et quod

¹ Matth. xvii, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁹² καλονῆς habet cod. Gud. ⁹³ Ἰλιού cod. Gud. Nec semel ita.

ἀ μένης (163 b) ἀπειρίας τῆς ἐκφανεῖς διὰ σαρκὸς θεουργίας ἀνθρώποις παρέχειν φιλανθρώπως μηνύματα.

Θεωρία τοῦ ἀστράφαντος προσώπου τοῦ Κυρίου.

Τὸ τοίνυν φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου τὸ νικῆσαν τῆς ἀνθρωπίνης μακαρίας ἀποστόλοις τῆς κατ' ἀπόφασιν μυστικῆς θεολογίας, καθ' ἣν ἡ μακαρία καὶ ἀγία θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράβρητος καὶ ὑπεράγνωστος καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειράκις ἐξηρημένη, οὐδ' ἔχνος ἔλωσ καταλήψεως κἂν ψιλὸν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασα, οὐδὲ τὴν πῶς κἂν πόσως ἢ αὐτὴ καὶ μονάς ἐστὶ καὶ τριάς ἔννοιαν ἐφεισά τινι τῶν ὄντων, ἐπειδὴ μηδὲ χωρεῖσθαι κτίσει τὸ ἄκτιστον πέφυκε, μηδὲ περινοεῖσθαι τοῖς πεπερασμένους τὸ ἄπειρον.

Θεωρία εἰς τὰ φανὰ τοῦ Κυρίου ἐνδύματα.

Τὸν δὲ καταφατικὸν τρόπον εἰς τε τὸν κατ' ἐνέργειαν πρόνοιαν τε καὶ κρίσιν διαιρούμενον· τὸν μὲν κατ' ἐνέργειαν, τὸν ἐκ καλλονῆς ⁹² καὶ μεγέθους τῶν κτισμάτων τὴν περὶ τοῦ δημιουργῶν εἶναι τῶν ὄλων τὸν Θεὸν εἰσιγούμενον δῆλωσιν, διὰ τῶν λαμπρῶν ἐσθημάτων τοῦ Κυρίου δηλοῦσθαι, ὑπερεῖς τὰ φαινόμενα κτίσματα προεχλαθὼν ὁ Λόγος ἀπέδειξεν.

Θεωρία ἄλλη εἰς τὸν Μωϋσῆν.

Τὸν δὲ κατὰ πρόνοιαν τρόπον διὰ τοῦ Μωϋσέως σημαίνεσθαι, ὡς πλάνης φιλανθρώπως ἐξαιρουμένην τοὺς κακίᾳ συνειλημμένους, καὶ τοὺς τρόπους σοφῶς τοῖς ἀνθρώποις διαποικίλλουσιν τῆς πρὸς τὰ θεῖα καὶ ἄϋλα καὶ ἀσώματα ἀπὸ τῶν ὕλικῶν καὶ φθαρτῶν καὶ σωματικῶν ἐκδημίας, καὶ τοῖς θεοῖς νόμοις ἐπιστημόνως ἐρεῖδουσα.

(164 a) *Θεωρία ἄλλη εἰς τὸν Ἥλιον.*

Τὸν δὲ τῆς κρίσεως τρόπον διὰ τοῦ Ἥλιου ⁹³ μηνύεσθαι, ὡς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τοὺς μὲν κατ' ἀξίαν τιμωρουμένης, τοὺς δὲ περιεπούσης διὰ τοῦ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην τε καὶ ποιότητα τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας ἐκάστην προσφόρως αὐτὴν ἀρμόζεσθαι. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ προθεωρηθέντα κατὰ τὸν παρόντα τῆς ἀγίας Γραφῆς τόπον Μωϋσῆς τε καὶ Ἠλίας, ὡς ἐνῆν μάλιστα τοὺς τὰ θεῖα τυπικῶς δι' ἑαυτῶν ὑπογράφοντας πράγματα, ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν ἐκάτερος χρόνοις καθ' ἱστορίαν εἰργάσαντο, ἐμπερῶς ἔχοντα πρὸς τὰ εἰρημένα κατὰ τὸν τῆς θεωρίας τρόπον.

Θεωρία περὶ τῆς πρὸς τὸν Κύριον κατὰ τὴν μετὰμόρφωσιν διαλέξεως Μωϋσέως καὶ Ἥλιου.

Ἐκ δὲ τοῦ συλλαβεῖν αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν

ἔξοδον λέγειν ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ, οὐ μόνον τὴν ἐπ' αὐτῷ διὰ νόμου καὶ προφητῶν προκεκηρυγμένην τῶν μυστηρίων ἔκβασιν ἐδιδάσκοντο, ἀλλ' ἴσως καὶ τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι μηδενὶ καθόλου τῶν ὄντων τὸ πέρας τῆς ἀβρότητος περὶ τὸ πᾶν βουλήσ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ θείων οἰκονομιῶν, πλὴν τῆς μεγάλης αὐτοῦ προνοίας καὶ κρίσεως, δι' ὧν εἰς τὸ μόνον τῷ Θεῷ προεγνωσμένον τέλος τὸ πᾶν εὐτάκτως ἐπείγεται, ὅπερ πάντες μὲν ὁμοίως ἠγνόησαν κατὰ τὸ τί ποτε εἶναι καὶ πῶς καὶ ποῖον καὶ πότε, μόνοι δὲ ἀληθῶς μόνον ἐπέγνωσαν ἔσεσθαι οἱ τὴν ψυχὴν ἀρεταῖς ἐκκαθάραντες ἅγιοι, καὶ πρὸς τὰ θεῖα τὴν ῥοπήν αὐτῆς ὅλην τὴν νοερὰν ὀλικῶς μετεγκλίναντες, αὐτῆς, ὡς εἶπεῖν, τῆς καθόλου τῶν ὄρατῶν φύσεως, δι' ὧν (164 b) συνίστασθαι πέφυκε τρόπων, τὸ τέλος τῆς παρουσίας αὐτῆς εὐκοσμίας, μονονουχί διαβρότην βρώσης, ἀκούσαντες.

Θεωρία φυσικὴ περὶ τοῦ τέλους ἐξ ἀνάγκης ἔχει τὸν κόσμον.

Περιθρήσαντες γὰρ, ὡς ἐνῆν μάλιστα, ἐπιστημῶν τὸν παρόντα κόσμον, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ποικίλως ἀλλήλοις συνηρμοσμένων σωμάτων, τὸν συνεπτυγμένον κατ' ἐννοιαν σφῶς ἐξαπλώσαντες λόγον εὖρον τὰ μὲν αὐτῶν αἰσθητὰ καὶ ἀντιληπτικά καὶ καθολικά, πάντα δὲ πᾶσι περιεχόμενά τε καὶ περιτρεπόμενα τῇ ἐπαλλαγῇ τῆς περὶ ἕκαστον ποιᾶς ἰδιότητος. Τοῖς μὲν γὰρ αἰσθητοῖς περιέχεται κατὰ φύσιν τὰ αἰσθητικά, τὰ δὲ αἰσθητὰ τοῖς αἰσθητικοῖς κατ' αἴσθησιν, ὡς ἀντιληπτά. Καὶ πάλιν τὰ μὲν καθόλου τοῖς μερικῶς κατὰ ἀλλοίωσιν, τὰ δὲ μερικὰ τοῖς καθόλου κατὰ ἀνάλυσιν περιτρεπόμενα φθείρεται. Καὶ τῶν μὲν διὰ τῆς τῶν ἄλλων γενέσεως ἢ φθορὰ ἐπιγίνεται. Τῶν γὰρ καθόλου ἢ πρὸς ἀλλήλα σύνοδος τῶν μερικῶν ποιουμένη τὴν γένεσιν ἀλλήλων τῇ ἀλλοιώσει ἐστὶ φθορὰ, καὶ τῶν αὖ μερικῶν ἢ κατὰ διάλυσιν τῆς συνδέσεως πρὸς τὰ καθόλου ἀνάλυσιν τὴν φθορὰν ἐπεισάγουσα τῶν καθόλου ἐστὶ διαμονὴ καὶ γένεσις. Καὶ ταύτην εἶναι μαθόντες τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου τὴν σύστασιν, τὴν εἰς ἀλλήλα τῶν ἐν αὐτῷ σωμάτων ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς ὑφέστηκε (165 a) δι' ἀλλήλων φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν, ἀκολούθως διὰ τῆς κατὰ φύσιν ἀστάτου καὶ ἀλλοιωτῆς καὶ ἄλλοτε ἄλλως φερομένης τε καὶ περιτρεπομένης καθόλου τῶν ἐξ ὧν συνέστηκε σωμάτων ἰδιότητος τὴν ἐξ ἀνάγκης καθ' εἰρμὸν γενησομένην αὐτοῦ συντέλειαν ἐπαίδεύθησαν οὐκ εἶναι δυνατόν, οὔτε μὴν λογικῆς συνέσεως ἀίδιον φάναι τὸ μὴ ὡσαύτως ἔχον ἀεὶ, δίχα τροπῆς καὶ τῆς οἰατοῦν ἀλλοιώσεως, ἀλλὰ μυρίοις σχεδαννόμενον τρόποις καὶ περιτρεπόμενον, ὀρθῶς λογισάμενοι.

Θεωρία σύντομος περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ τί τὸ χάσμα ἐστὶ τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ τί ὁ Λάζαρος καὶ ὁ κέλλπος τοῦ πατριάρχου.

Ἐντεῦθεν τῶν ὀρωμένων ὑπεράνω γενόμενοι

A finem indixerunt quem Hierosolymis completurus esset, non solum de mysteriorum in eo, quem lex ac prophetæ prædicaverant, exitu erudiebantur, sed fortasse etiam de eo quod nulli omnino in tota rerum naturæ divinæ arcanæ circa universum Dei voluntatis et divinorum ejus dispensationum finis comprehendere posset, præter magnam ejus providentiam et judicium, quibus in finem soli Deo præcognitum omnia ordinate procedunt, quem finem quid sit tandem et quomodo et qualis et quando æque ignoraverunt omnes, solique vere duntaxat hunc futurum esse cognoverunt sancti mentes virtutibus purgati, quique libramentum intellectuale mentis totum et plene ad divina declinaverunt, ab ipsa, ut ita dicam, universali visibilibus natura per eosdem, quibus constiterit, modos præsentis ejus ordinis finem, tantum non discrete et clara voce prædicante, accipientes.

Contemplatio naturalis de necessitate finis mundi.

Perlustrato enim summa, quæ suppetebat perilia, hoc præsentem mundo, corporibusque in eo varie sibi junctorum, complicatam mente scite explicarunt rationem, et invenerunt partem quidem eorum sensibilia esse et comprehensibilia et universalialia, omnia vero omnibus coerceri atque converti vicissitudine proprietatis qualiscunque singula circumdantis. Sensibilibus enim coercentur naturaliter quæ sentiunt, sensibilia vero sensu aliter iis quæ sentiunt, ut comprehensibilia. Atque rursus universalialia particularibus secundum immutationem, particularia contra universalibus secundum dissolutionem conversa corrumpuntur. Atque parti quidem per aliorum generationem interitus accidit. Universalium enim mutua inter se congregatio, dum particularium efficit generationem, singulorum inter sese immutatione interitus est, et iterum particularium nexu sublato in universalialia facta resolutio, dum interitum introducit, universalium est perennitas ac generatio. Atque hanc mundi sensibilis constitutionem, cum mutuum esse nosset corporum, de quibus et in quibus consistat per se ipsa interitum immutationemque, consequenter ex instabili secundum naturam et immutata quæ huc illuc fertur convertiturque generali corporum quibus constat proprietate, de nexu ac serie ejus necessario consummationem evenire posse nullam edocebantur, recte æstimantes nec rationaliter utique posse intelligi quomodo æternum dici queat quod et semper sibi non constet, sed infinito modorum numero dissipetur et convertatur.

Contemplatio brevis de futuro ævo, et quid interhiet inter Deum atque hominem, et quis sit Lazarus et sinus patriarchæ.

Hinc visibilia magnifice supergressi finem uai-

versæ rerum naturæ, qui omnino futurus est, A speculati sunt, in quo nihil rerum jam ferat aut feratur, nec rei ullius omnino motio stabilitatis ineffabilis ejus quæ rerum quæ feruntur quæque ferunt impetum et motum definit. Quo pervenisse mente dum hac adhuc interibili carne induti cupiunt, hiatus inter Deum atque hominem interjectum vivi transierunt, carne et mundo secundum relationem sponte exuti. Hiatus enim revera terribile et ingens inter Deum et hominem interhiat corporis ac mundi hujus amor atque affectus, quorum privationem Lazarus fortiter et cum gaudio amplexus (quemadmodum significat morbus et paupertas, altera eum a mundo, alter a corpore alienans) in sinu Abrahami requiem accipere meruit, et divitem, qui totus in illis inhæsisset, extra refrigerationem reliquit ^m, neque alium carnalis vitæ fructum habentem præter quod ejus ipsius causa æterna pœna afficitur, neque præsentem vitam fruentem, quam solam desiderabat et adamabat, cum tamen retineri ea naturaliter propter fluxum haud queat, neque futuræ compotem, cujus semper studio et amore ex toto vacaverat, quæ solos eos complectatur qui penitus eam diligant et pro desiderio ejus quosvis dolores lubenter et cum voluptate perferant. Sinus autem Abrahami quæ dicuntur intelligimus Deum qui de Abrahami semine carnaliter nobis apparuit, verum omnium præbitorem omnibus gratia dignis pro qualitate et quantitate cujusque virtutis, velut diversa quædam donativa, sed individuum sese distribuentem, et tamen ita ut cum eis qui participant nequaquam simul dissecetur, propter unitatis naturaliter inseparabilem existentialitatem, et rursus, propter discrepantiam eorum quibus communicatur dignitatem in communicando sese mirifice secundum ineffabilem quamdam adunationem separatim apparentem (novit ratio) : ad quem nemo penetrare poterit qui carnis voluptate gaudet, ac mundi magis fraude quam beata ipsius gloria delectatur, nec stabit cum mundi victore a mundo devictus et male prudens eo exultans. Neque enim fas esse statuit divina justitia, ut qui hac vita rem humanam metuantur et opulentia ac valetudine corporis et aliis muneribus insolescunt, inque his solis beatitudinem collocant, contra animæ bona nihili æstimant, divinis atque æternis potirentur bonis, quorum curam habuerint plane nullam, ob nimiam materialium studium, immemores quantum divitiarum et valetudo reliquaque temporalia bona virtutibus superentur.

Contemplatio de virtutibus.

Solæ enim, etiamsi alia comitantur, virtutes beatum reddunt hominem : una cum aliis,

^m Luc. xvi, 23.

ⁿ νόμος cod. Gud.

VARIE LECTIONES.

μεγαλοφυῶς τοῦ πάντως ἐσομένου τῶν ὄλων κατεστοχάσαντο πέρας, ἐν ᾧ τι τῶν ὄντων οὐκέτι φέρον ἐστὶ καὶ φερόμενον, οὐδέ τις οὐδενὸς τὸ σύνολον κίνησις παγιότητος ἀρρήτου, τὴν τῶν φερομένων τε καὶ κινουμένων φοράν τε ὀρισμένης καὶ κίνησιν. Πρὸς δὲ γενέσθαι κατὰ νοῦν ἐπιθυμήσαντες, ἐτι τὴν ὑπὸ φθοράν περικείμενοι σάρκα ἐμφρόνως τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων χάσμα διέβησαν, σαρκὸς καὶ κόσμου κατὰ τὴν σχέσιν ἐκουσίως ἀπογενόμενοι. Χάσμα γὰρ ὡς ἀληθῶς φοβερόν τε καὶ μέγα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὸν κόσμον τοῦτον στοργὴ καὶ διάθεσις. Ὡς γενναίως τὴν στέρησιν χαίρων σπέρξας ὁ Λάζαρος (ὡς δηλοῖ ἡ τε νόσος καὶ ἡ πενία, ἡ μὲν τὴν πρὸς τὸν κόσμον, ἡ δὲ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ποιουμένη αὐτῷ ἀλλοτριώσιν) τὴν ἐν κόλποις Ἀβραάμ κατηξιώθη λαβεῖν (165 b) ἀνάπαυσιν, τὸν τοῦτοις προστετηκότα πλούσιον ἔξω ἀφῆς τῆς ἀνέσεως, μηδὲν ἄλλο τῆς διὰ σαρκὸς ὠφελθέντα ζωῆς. πλὴν τοῦ ἐπ' αὐτῇ ἀπεράντως κυλάζεσθαι, ὡς οὔτε τὴν παροῦσαν ζωὴν ἔχοντα, ἣν ποθήσας μόνην ἠσπάζετο, ἀκράτητον φύσει κατὰ τὴν βεῦσιν ὑπάρχουσαν, οὔτε τῆς μελλούσης μεταλαχεῖν δυνάμενον, πρὸς ἣν ἀργὸς παντάπασι διέμεινε καὶ ἀνέραστος, μόνοις ἐκείνοις συμφέεσθαι τοῖς αὐτὴν ὀλοσχερῶς ἀγαπήσασιν παφουκίας, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὴν εἶνεκα πόθου πάντα τὰ ἀλγεινὰ προθύμως μεθ' ἡδονῆς ὑπομείνασι. Κόλπους δὲ Ἀβραάμ ἀκούοντας τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ τὸν κατὰ σάρκα ἡμῖν ἐπιφανέντα νοήσομεν Θεόν, τὸν ὄντως πάντων χορηγικὸν καὶ πᾶσι τοῖς ἀξίοις τῆς χάριτος ἀναλόγως τῇ κατ' ἀρετὴν ἐκάστου ποιότητι τε καὶ ποσότητι, οἶόν τινας διαφόρους νομάς ⁿ ἀμερῶς ἑαυτὸν ἐπιμερίζοντα καὶ τοῖς μετέχουσιν οὐδ' ὀπωσῶν συνδιατεμνόμενον, διὰ τὴν κατὰ φύσιν ἀτμητὸν ὄντοτητα τῆς ἐνότητος, κάμπαιν διὰ τὴν διάφορον ἀξίαν τῶν μετεχόντων ταῖς μετοχαῖς παραδόξως καθ' ἑνωσιν ἀρρήτον ἀφοριστικῶς ἐπιφαινόμενον (οἶδεν ὁ λόγος), πρὸς ὃν οὐδεὶς διαβῆναι δυνήσεται θρύψει χαίρων σαρκὸς, καὶ τῆς αὐτοῦ μακαρίας δόξης τῆ τοῦ κόσμου ἀπάτη πλέον ἠδόμενος, οὐδὲ στήσεται μετὰ τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος ὁ τῷ κόσμῳ ἠττηθεὶς καὶ ἐπ' αὐτῷ κακῶς εἰδῶς ἀγαλλόμενος. Οὐκ εἶναι γὰρ ἀξιὸν ἐκρίνεν ἡ θεία δικαιοσύνη (166 a), τοὺς τῇ ζωῇ ταύτῃ τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον περιγράφοντας, καὶ πλοῦτιον καὶ ὑγείαν σώματος καὶ τοῖς ἄλλοις ἀξιώμασιν ἀβρυνομένους, καὶ τοῦτο μόνον μακάριον κρίνοντας, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ παρ' οὐδὲν τιθεμένους, τῶν θείων καὶ αἰωνίων μεταλαχεῖν ἀγαθῶν, ὧν οὐδ' ὄλως ἐφρόντισαν, διὰ τὴν πολλὴν περὶ τὰ ὑλικά σπουδῆν, ἀγνοήσαντας ἕσον πλούτου καὶ ὑγείας καὶ τῶν ἄλλων προσχαίρων ἀγαθῶν αἱ ἀρεταὶ ὑπερέχουσιν.

Θεωρία περὶ ἀρετῶν.

Μόναι γὰρ καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ ἀρεταὶ μακάριον ποιοῦσι τὸν ἀνθρώπον. Μετὰ μὲν τῶν ἑλλων, κατὰ

πλάτος, ὡς τις ἔφη τῶν τὰ θεῖα σωρῶν, μόναι δὲ καὶ καθ' ἑαυτάς, κατὰ περιγραφὴν. Τῶν γὰρ ὄντων τὰ μὲν κατὰ περιγραφὴν νοεῖται, ὡς οἰπηχῦ, τὰ δὲ κατὰ πλάτος, ὡς σωρός. Σωροῦ γὰρ κἄν δύο μεδίμνους ἀφέλῃς, τὸ λειπόμενον μένει σωρός· καὶ τῆς δὲ κατὰ πλάτος μακαριότητος ἂν ἀφέλῃς τὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθὰ, καταλίπῃς δὲ μόνας τὰς ἀρετάς, μένει καὶ οὕτως ἀνελλιπές τὸ μακάριον. Αὐτάρκης γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὴν τῷ ἔχοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ ἀρετῇ. Πᾶς οὖν κακὸς ἄθλιος, κἄν πάντα συλλήβδην ἔχη τὰ λεγόμενα τῆς γῆς ἀγαθὰ, τῶν ἀρετῶν ἐστερημένος· καὶ πᾶς ἀγαθὸς μακάριος, κἄν πάντων ἐστέρηται τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν, ἔχων τῆς ἀρετῆς τὴν λαμπρότητα, μεθ' ἧς Λάζαρος τὴν ἐν κόλποις Ἀβραάμ ἀνάπαυσιν ἔχων ἀγάλλεται.

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸ, « Ἐὰν σταυρωθῆς » ὡς ληστής (1).

Κἄν αὐθις ληστής ἐστὶν εὐγνώμων ὁ καταξιωθείς (166 b) συσταυρωθῆναι Χριστῷ διὰ τῆς παντελοῦς καὶ ὀλοκλήρου τῶν παθῶν ἐκκρούσεως⁹⁶, καὶ δεξιῶς αὐτῷ συσταυρούμενος, τουτέστι μετὰ λόγου καὶ γνώσεως πᾶσαν διεξιὼν ἀρετὴν, καὶ ἀπρόσκοπον πᾶσιν ἀνθρώποις τὸν βίον διατηρῶν, καὶ μηδεμίαν ἔχων τὸ παράπαν τῆς τοῦ λόγου πραότητος ἀπάδουσαν δι' αὐστηρότητα κίνησιν, ἀγνώμων δὲ ληστής ἐστὶν ὁ δόξης ἕνεκεν ἢ λημμάτων ἀδροτέρων τοῖς φαινομένοις τρόποις ὑπόυλως τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ὑποκρινόμενος, καὶ ἕνα καὶ μόνον πρὸς τοὺς ἔξω τὸν κόλακα λόγον ἀντὶ πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως μετερχόμενος, πρὸς δὲ τοὺς συνήθεις σχολιῶς τις τὴν γνώμην τῶν παντάπασιν ὦν καὶ δυσάντητος, ὃν δεῖ μάλα γὰρ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ βλασφημοῦντα μετὰ συνέσεως ἐπιστομίζειν. Ἴσως γὰρ παύσεται τοῦ διαβάλλειν διὰ τῆς οἰκείας ἀνατροφῆς τὸν λόγον, τῇ παραινέσει⁹⁷ τοῦ ἐπιπλήσσαντος, ὡς περ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πέπονθεν ὁ τὴν βλασφημίαν ἀδεῶς προσενέγκας ληστής. Τὸ γὰρ μὴ ἀντιφθέγγασθαι τῷ ἐπιπλήξαντι σημεῖον ἔχει τῆς τοῦ ῥηθέντος ἀποδοχῆς λόγου τῆς σιωπῆς. Καθ' ἣντινα γοῦν τῶν εἰρημένων τῷ Χριστῷ συσταυρούμεθα, σπουδάσωμεν, ὡς ἐσμεν ἐνταῦθα, τὸν συσταυρούμενον ἡμῖν ἱλεῶσασθαι Ἄδρον, καὶ τὴν ἀψευδῆ δέξασθαι⁹⁸ κατὰ συνείδησιν καθαρθεῖσαν τῶν πλησόντων αὐτὴν νοημάτων τῆς ἀναπαύσεως ἐπαγγελίαν, εἴπερ ἡ σήμερον τὴν ἐνεστῶσαν τούτου τοῦ αἰῶνος ἡμέραν ἐνδείκνυται (Σήμερον γὰρ, φησὶν, ἔσθη μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ (167 a) παραδείσῳ), ἢ δὲ ἀδριον τὴν τοῦ μέλλοντος, καθ' ἣν οὐδεμίαν μὲν ἄφρονιν ἀμαρτημάτων ἐκδέχεσθαι χρῆ, μόνην δὲ τῆς ἐκάστης πρεπούσης κατ' ἀξίαν ἀμοιβῆς τῶν βεβιωμένων ἀντίδοσιν.

⁹⁶ Luc. xiii, 43.

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ Repone συσταυρωθῆς, ut exstat etiam infra fol. 248 b. ⁹⁷ Ita rescripsi. Cod. Gud. enim habet ἐκκρούσεως ⁹⁸ Arographum habet τῇ γὰρ παραινέσει. Delevi illud γὰρ quod non dubito quin accreverit ex vocabulo παραινέσει. ⁹⁸ δέξασθαι cod. Gud.

(1) Gregorii Naz. Or. in S. Pascha, cap. 24, tom. I p. 864, ed. Bened.

A secundum latitudinem, ut aliquis in rebus divinis sapiens dicebat, solæ vero per semetipsas, secundum circumscriptionem. Rerum enim pars secundum circumscriptionem noscitur, ut bicubitale, pars vero secundum latitudinem, uti acervus. Acervi enim etiamsi duos modios demis, tamen relinquitur acervus; et si illius secundum latitudinem beatitudinis demptis corporalibus atque externis bonis solas virtutes reliquas feceris, beatitudo nihilominus illibata perseverat. Sufficit enim vel per semetipsam ad beatitudinem virtus. Omnis igitur malus miser, etiamsi cuncta terræ quæ dicuntur, bona habeat, cum virtutum sit expers: et omnis bonus beatus, etiamsi omnibus privetur terrenis bonis, cum sit virtutis splendore ornatus, quocumque B Lazarus in sinu Abrahami requie gaudet.

Alia contemplatio in illud: « Si crucifigaris ut latro. »

Atque si rursus latro, qui una cum Christo crucem pati meruit, æquus et probus est affectionibus plene atque perfecte expulsis, et ad dexteram ejus cruci affixus, hoc est cum ratione et cognitione omnem virtutem percurrens, et vitam cunctis hominibus inoffensam et innocuam servans, omnisque omnino ab rationis mansuetudine absoni propter duritiem motus expers, iniquus contra latro est qui vitam virtutibus colere modis speciosis famæ aut spissiorum emolumentorum gratia subdole simulat, unum et solum apud externos adulatorem sermonem pro omni virtute atque cognitione meditans, erga familiares contra versutus animo præ;cæteris atque occurso difficilis, qui cum Dei viam graviter blasphemet, perire reprimi debet ac refrenari. Fortasse enim desinet conversatione sua obtreectare Sermoni a castigatore admonitus, ut evenit in cruce latroni illi qui blasphemiam impudenter intulerat. Quod enim castiganti nihil respondit, hoc silentio sermonem a se comprobatum significavit. Quacunque igitur hujus contemplationis ratione cum Christo cruci affligimur, demus operam, ut sumus ibi, ut sermonem una cum nobis in cruce datum placemus nobis, ac fidam recipiamus pura conscientia castigantium cogitationum ipsam requiei et refrigerii annuntiationem; siquidem hodierna dies præsentem hujus sæculi diem significat (Hodie enim, inquit, mecum in paradiso eris⁹⁹), crastina autem futuri sæculi, qua nullam peccatorum remissionem expectare debes, verum solam pro uniuscujusque vitæ merito retributionem condignam.

Alia contemplatio ad eos qui ambigunt de dicto in sermone de dedicatione ejus qui dixit : « Sublimi sublimior, et admirabili admirabilior. »

Ac rursus primam Dominicam naturalis resurrectionis futuræ et sempiternitatis esse symbolum, secundam vero imaginem ferre deificationis quæ de gratia nobis obtinget. Quod si habitus malorum puro ac libero bonorum fruitio, et voluntate sana et virtute temperata præstat habitus perfectionis secundum veram cognitionem, si naturali etiam perpetuitate præstat in gratia ad Deum transferri et regenerari per deificationem, quorum prima Dominica fert imaginem, altera vero est symbolum, merito sublimi sublimiorem spiritu actus magister novam dixit Dominicam.

Contemplatio naturalis, per quam Deum ex rebus conditis sancti didicerunt.

Partim igitur sic conditionem intuentes sancti et ordinem ejus ac proportionem et operam quam singula quæque præstant universo, et quam perfecta secundum suam quæque sint rationem sapienter ac providenter constituta, quodque non aliter bene se habere quæ sunt facta possint quam quomodo jam sunt, quippe quæ neque additamento ullo aut subtractione quo meliore fruuntur statu indigent, mundi artificem ex operibus ejus didicerunt: partim vero perennitatem intuentes, et ordinem ac positionem rerum quæ facta sunt, et institutum, quo omnia secundum suam quodque speciem stant inconfusa omnique conturbatione libera, stellarumque motum semper modo procedentem, neque unquam nihil non differentem, et orbem anni secundum eorundem temporum ex eodem loco in eundem locum restitutionem pulchro ordine sese complementem, et noctium atque dierum per annum æquabilitatem, dum utraque augetur vicissim et minuitur nullo aut majori aut minori modulo incrementi aut imminutionis eis obtinente, prospectorem esse rerum omnium intellexerunt, eundemque et Deum et Conditorum universitatis agnoverunt.

Contemplatio naturalis de eo quod mundus initium habeat ac finem, et reliquum quodcumque Deo posterius est.

Quis enim cum rerum a Deo conditarum pulchritudinem et magnitudinem intuetur, eum non statim auctorem generationis esse videbit, qua principium et causam rerum atque Conditorum, ad eumque solum intellectu recurret, his omissis inferioribus, cumque intellectu penitus transire ac penetrare nequeat et tamen immediate comprehendere eum desideret quem per opera media

Ἄλλη θεωρία πρὸς τοὺς ἀποροῦντας περὶ τοῦ ῥητοῦ τοῦ ἐν τῷ λόγῳ τῶν Ἐγκαινίων τοῦ λέγοντος, « Ὑψηλῆς ὑψηλοτέρα, καὶ θαυμασίας θαυμασιωτέρα (1). »

Καὶ αὐτοὺς τὴν μὲν πρώτην Κυριακὴν τῆς μελλούσης φυσικῆς ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας εἶναι σύμβολον, τὴν δὲ δευτέραν τῆς κατὰ χάριν μελλούσης θεώσεως φέρει εἰκόνα. Εἰ τοίνυν τῆς μὲν καθαρῆς κακῶν ἕξως ἢ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις ἔστι τιμιωτέρα, τῆς δὲ κατ' ἀρετὴν ὑγιῶς προαιρέσεως ἢ ἕξις τῆς κατὰ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τελειότητος, καὶ τῆς φυσικῆς ἀφθαρσίας ἢ ἐν χάριτι πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὴν θέωσιν μεταποίησις, ὧν ἡ μὲν πρώτη Κυριακὴ φέρει τύπον, ἡ δὲ δευτέρα τυγχάνει σύμβολον, εἰκότως ὑψηλῆς ὑψηλοτέραν ἀγόμενος πνεύματι τὴν Β καινὴν ὁ διδάσκαλος ἔφη Κυριακὴν.

Θεωρία φυσικὴ, δι' ἧς τὸν Θεὸν ἐκ τῶν κτισμάτων οἱ ἅγιοι ἐδιδάσκοντο.

Οὕτω μὲν οὖν τὴν κτίσιν κατανοήσαντες οἱ ἅγιοι, καὶ τὴν εὐκοσμίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν χρῆσιν, ἣν ἕκαστον παρέχεται τῷ παντί, καὶ ὡς τέλεια πάντα σοφῶς τε καὶ προνοητικῶς καθ' ὃν δεδημιουργηταὶ λόγον δεδημιουργημένα, καὶ ὡς οὐχ οἰόντες ἄλλως γε καλῶς ἔχειν τὰ γινόμενα παρ' ὃν ἔχει, προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως πρὸς τὸ καλῶς ἄλλως ἔχειν μὴ δεόμενα (167 b) τὸν Δημιουργὸν ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἐδιδάχθησαν· οὕτω δὲ τὴν διαμονὴν, τὴν τε τάξιν καὶ τὴν θέσιν τῶν γεγονότων, καὶ τὴν διεξαγωγὴν, καθ' ἣν πάντα κατὰ τὸ οἰκεῖον ἕκαστα εἶδος ἔστηκεν ἀσύγχυτα καὶ παντὸς ἐλεύθερα φερμοῦ, τὴν τε τῶν ἄστρον φορὰν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον γινομένην, μηδὲν μηδέποτε διαλλάττουσαν, καὶ τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὴν τῶν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἀποκατάστασιν εὐτάκτως γινόμενον, τῶν τε νυκτῶν καὶ τῶν ἡμερῶν τὴν κατ' ἔτος ἰσότητα, παρὰ μέρος ἑκατέρας αὐξανομένης τε καὶ μειουμένης, οὔτε πλείονι οὔτε ἐλάττονι μέτρῳ τῆς αὐξήσεως αὐταῖς ἢ τῆς μειώσεως ἐπιγινομένης, προνοητὴν ἠπίστασαν εἶναι τῶν ὄντων, ὃν καὶ Θεὸν καὶ Δημιουργὸν τῶν ὄλων ἐπέγνωσαν.

Θεωρία φυσικὴ περὶ τοῦ ἀρχῆν ἔχειν τὸν κόσμον καὶ γένεσιν, καὶ πᾶν ἄλλο μετὰ Θεόν.

Τίς γὰρ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων θεώμενος οὐκ εὐθύς αὐτὸν γενεσιουργὸν ἐννοήσει, ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν ὄντων καὶ Ποιητὴν, καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον ἀναδραμεῖται τῆς διανοίας, ταῦτα ἀφείς κάτω, ὅτι μηδὲ πέφυκε τῆς διανοίας χωρεῖν τὴν ὅλην διάβασιν, λαβεῖν ποθῶν ἀμέσως ὃν διὰ μέσων τῶν ἔργων ἐγνώρισε, καὶ τὴν περὶ τοῦ ἀναρχοῦ εἶναι τὸν κόσμον ἑαυτοῦ πλάνην

VARIE LECTIONES.

(1) Greg. Naz. Or. in novam Domin. cap. 5, tom. 1, pag. 838, ed. Bened.

ἑτοιμῶς ἀπόσεται, λογιζόμενος ἀληθῶς ὅτι πᾶν ἄκινούμενον πάντως καὶ ἤρξατο τῆς κινήσεως. Πᾶσα δὲ κίνησις οὐκ ἀναρχος, ἐπειδὴ οὐδὲ ἀναίτιος. (168 a) Ἀρχὴν γὰρ ἔχει τὸ κινεῖν, καὶ αἰτίαν ἔχει τὸ καλοῦν τε καὶ ἔλκον⁹⁹ πρὸς ὃ καὶ κινεῖται τέλος. Εἰ δὲ πάσης κινήσεως παντὸς κινουμένου τὸ κινεῖν ἐστὶν ἀρχή, καὶ τέλος ἢ πρὸς ἣν φέρεται τὸ κινούμενον αἰτία (οὐδὲν γὰρ ἀναίτιως κινεῖται), οὐδὲν δὲ τῶν ὄντων ἀκίνητον, εἰ μὴ τὸ πρῶτως κινεῖν (τὸ γὰρ πρῶτως κινεῖν πάντως ἀκίνητον, ὅτι καὶ ἀναρχον), οὐδὲν ἄρα τῶν ὄντων ἐστὶν ἀναρχον, ὅτι μὴ καὶ ἀκίνητον. Πάντα γὰρ κινεῖται τὰ ὁπωσοῦν ὄντα, δίχα τῆς μόνης καὶ ἀκινήτου καὶ ὑπὲρ πάντα αἰτίας, τὰ μὲν νοερά τε καὶ λογικά, γνωστικῶς τε καὶ ἐπιστημονικῶς, ὅτι μὴ αὐτογνωσίς ἢ αὐτοεπιστήμη ἐστίν. Οὕτε γὰρ οὐσία αὐτῶν ἢ γνῶσις αὐτῶν ἐστὶ καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἔξῃς τῆ αὐτῶν οὐσία ἐπιθεωρούμεναι, ἐκ τῆς κατὰ νοῦν καὶ λόγον (τὰς συστατικὰς αὐτῶν λέγω δυνάμεις) ὀρθῆς κρίσεως ἐπιγενόμεναι.

sed habitus qui in essentia eorum animadvertuntur, ex intellectuali et rationali (potestates dico quæ ut consistant ipsæ efficiunt) recto iudicio accedentes.

Θεωρία περὶ συστολῆς καὶ διαστολῆς οὐσίας, ποιότητός τε καὶ ποσότητος, καθ' ἣν ἀναρχοὶ εἶναι οὐ δύνανται.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀπλῶς λεγομένη οὐσία οὐ μόνον ἢ τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ κατὰ γενέσιν κινεῖται καὶ φθορᾷ, ἀλλὰ καὶ ἢ τῶν ὄντων ἀπάντων καὶ κεκίνηται καὶ κινεῖται τῷ κατὰ διαστολήν καὶ συστολήν λόγῳ τε καὶ τρόπῳ. Κινεῖται γὰρ ἀπὸ τοῦ γενικωτάτου γένους διὰ τῶν γενικωτέρων γενῶν εἰς τὰ εἶδη δι' ὧν καὶ εἰς ἃ διαιρεῖσθαι πέφυκε, προϊούσα μέχρι τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν οἷς περατοῦται ἢ κατ' αὐτὴν διαστολήν, τὸ εἶναι αὐτῆς πρὸς τὰ κάτω περιγράφουσα, καὶ συνάγεται πάλιν ἀπὸ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν διὰ τῶν γενικωτέρων ἀναποδίζουσα (168 b) μέχρι τοῦ γενικωτάτου γένους, ὧς περατοῦται ἢ κατ' αὐτὴν συστολήν, πρὸς τὸ ἄνω τὸ εἶναι αὐτῆς ὀρίζουσα, καὶ λοιπὴν διχόθεν περιγραφομένη, ἀνωθεν τε λέγω καὶ κάτωθεν, ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχουσα δείκνυται, τὴν τῆς ἀπειρίας οὐδ' ὄλως ἐπιδέξασθαι δυναμένη λόγον. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ποσότης, οὐ μόνον ἢ τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ παντὶ τρόπῳ ὧς πέφυκε θεωρεῖσθαι κατ' αὐξήσιν κινεῖται καὶ μείωσιν, ἀλλὰ καὶ ἢ πᾶσα καὶ πάντων τῷ κατ' ἀνεσίαν καὶ ἐπίτασιν λόγῳ κινουμένη καὶ ταῖς κατὰ μέρος διαφοραῖς κατὰ διαστολήν εἰδοποιουμένη περιγράφεται, τὸ ἄπειρον^{1.2} χεῖσθαι οὐκ ἔχουσα, καὶ συνάγεται πάλιν ἀναποδίζουσα, τὸ κατ' αὐτάς, ἀλλ' οὐ τὸ συμφυῆς εἶδος ἀπολύουσα. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ποιότης, οὐ μόνον ἢ τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ κινεῖται κατ' ἀλλοίωσιν, ἀλλὰ καὶ ἢ πᾶσα καὶ πάντων, τῷ τρεπτῷ τε καὶ σκεδαστῷ τῆς κατ' αὐτὴν διαφορᾶς κινουμένη, διαστολήν καὶ συστολήν ἐπιδέχεται. Οὐδεὶς δὲ τὸ πεφυ-

agnoverit, etiam errorem suum quo mundum principio carere statuit lubenter abjiciet, quodcumque moveatur jure recogitans, omnino moveri etiam cœpisse. Nullus vero motus sine principio, siquidem nec sine causa. Principium etenim habet id quod movet, atque causam id quod evocat et ad finem quo movetur attrahit. Jam si cujuscunque quod movetur motionis omnis principium illud est quod movet, et finis causa ad quam fertur res mota (nihil enim sine causa movetur), nihil porro in rebus non movetur præter unum illud quod primitus movet (nam quod primitus movet ideo caret motu quod etiam principio caret), nihil ergo in rebus sine principio est, propterea quod etiam sine motu. Moventur enim quæcumque utcumque sunt, excepta una eaque immobili et omnia superante causa, tam intellectualia quam rationalia, tam cognitione quam scientia, quia nec sui ipsius cognitio nec sui ipsius scientia exstat. Etenim cognitio eorum et scientia non essentia est eorum,

sed habitus qui in essentia eorum animadvertuntur, ex intellectuali et rationali (potestates dico quæ ut consistant ipsæ efficiunt) recto iudicio accedentes.

Contemplatio de contractione et dilatatione essentiae, qualitatis et quantitatis, secundum quam sine principio esse non possunt.

Verum et ipsa quæ simpliciter dicitur essentia non modo eorum quæ generationi sunt et interitui obnoxia secundum generationem movetur et interitum, sed etiam omnium quæ sunt et mota est et movetur, contractionis, et dilatationis ratione ac modo. Movetur enim ab generalissimo genere per generaliora genera in species per quas et in quas dividitur, progrediens usque ad specialissimas species quibus terminatur dilatatio, naturam ejus ad inferiora definiens: item contrahitur rursus a specialissimis speciebus per generaliores revocata usque ad generalissimum genus, quo contractio terminatur, naturam ejus ad superius definiens: et deinceps utrinque circumscripta, de superiori, inquam, et de inferiori, sic principium atque finem habere demonstratur, infinitatis rationis haudquaquam capax. Pariter vero etiam quantitas non solum eorum quæ generationi sunt atque interitui objecta omni quo conspicitur modo secundum incrementum motatur et decrementum, sed etiam universa et universorum remissionis et intentionis ratione mota et vicissitudinis differentiis secundum dilatationem specificata circumscribitur, inque infinitum effundi nequit, sed contrahitur rursus revocata, dum illarum quidem species, at non innatam speciem dimittit. Pariter vero etiam qualitas, non solum eorum quæ nascuntur et intereunt motantur secundum immutationem, sed etiam omnis et omnium, suæ diffo-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ ἔλκει cod. Gud. ^{1.2} ἐπὶ ἄρον cod. Gud. Sed in marg. eadem manus correxit ἄπειρον.

rentiæ mutabilitate atque dissipabilitate mota, distractionem capit et contractionem. Nemo autem sana mente præditus illud quod dissipari et contrahi ratione aut vi possit immobile esse omnino dixerit. Id vero si motu non caret, nec caret principio; si vero non principio, nec genituræ est, ut apparet, expers, sed uti id quod movetur moveri cœpisse novit, ita etiam generari ut esset cœpisse id quod factum est intelligit, atque de solo et uno non facto nec moto esse atque motari accepisse. Quod vero per existentia originem cœpit, id nequaquam potest principio carere.

Demonstratur quod præter Deum quælibet omnia plane in loco sint, et propterea necessario etiam in tempore, et quod id quod in loco sit, id omnino secundum tempus esse inceperit.

Ut autem omittam ipsam quoque existentiam rerum, cum simul ut aliquo modo existatur comprehendat, at non simpliciter, quæ quidem prima circumscriptionis species sit, valde atque egregie probare illud, quod res secundum essentiam et generationem inceperint, quis ignorat qualibet re quoquomodo existente, præter illud quod divinum et singulare est ipsamque existentiam proprie superat, prius intelligi ubi existatur, cum quo una ac simul ut etiam quando existatur intelligamus necessitas postulat. Non enim ab « aliquando esse » privative separatum « esse alicubi » cogitari capit (nam hæc simul sunt, quandoquidem nec disjungi patiuntur); nec rursus ab « esse alicubi, » nequaquam privative separatum est « aliquando esse, » quocum illud una cogitatur. Sub loci notionem autem omnia, cum in loco sint, apparent. Non enim universum superat universum ipsum universi (hoc enim et ineptum et impossibile, ipsum universum superare sui ipsius universum pronuntiare), sed a se ipso in se ipso habet circumscriptionem, post eam quæ universa circumscribit infinitam ejus qui universorum causa et fons est potestatem, ipsum sui exteriorem finem. Quod locus etiam universi est; quemadmodum definiunt quidam locum, dicentes: Locus est exterior universum circumcurrens orbis, vel exterior universi positio, vel terminus circumplectentis in quo res comprehensa comprehenditur. Etiam sub temporis notionem, quia in tempore omnino sunt, una demonstrantur; quandoquidem non simpliciter, sed aliquo modo esse habent, quæcumque post Deum sunt, existentiam suam habent. Propterea autem nec sine principio sunt. Quodcumque enim secundum quidpiam modi capit rationem, etiamsi est, tamen non erat. Unde Deum esse dicentes non aliquam existentiam dicimus; et propterea illud, « Est » quoque et, « Erat » simpliciter et indefinite et absolute de eo dicimus. Nullam enim nec rationem

κός σχεδάνυσθαι τε καὶ συνάγεσθαι λόγῳ ἢ ἐνεργείᾳ εἶποι ἂν εὐφρονῶν ἀκίνητον εἶναι παντάπασιν. Εἰ δὲ μὴ ἀκίνητον, οὐδὲ ἀναρχον· εἰ δὲ μὴ ἀναρχον, οὐδὲ ἀγέννητον δηλονότι, ἀλλ' ὡσπερ οἶδεν ἠργημένον κινήσεως τὸ κινούμενον, οὕτως καὶ τῆς πρὸς τὸ εἶναι γενέσεως ἠρχθαι τὸ γεγεννημένον ἐπίσταται, καὶ ἐκ τοῦ μόνου καὶ ἐνὸς ἀγενήτου τε καὶ ἀκινήτου τὸ εἶναι τε καὶ τὸ κινεῖσθαι λαβόν. Τὸ δὲ κατὰ τὴν τοῦ εἶναι γενέσειν ἠργημένον οὐδαμῶς ἀναρχον εἶναι δύναται.

Ἀπόδειξις τοῦ, Πᾶν ὅτιοῦν ἄνευ Θεοῦ πάντως ἐν τόπῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐν χρόνῳ, καὶ ὅτι τὸ ἐν τόπῳ πάντως κατὰ χρόνον καὶ ἤρκεται τοῦ εἶναι.

(169 a) Ἴνα δὲ ἐάσω λέγειν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τῶν ὄντων, τὸ πῶς εἶναι ἔχον, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ὅπερ ἐστὶ πρῶτον εἶδος περιγραφῆς, ἰσχυρόν τε καὶ μέγα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἠρχθαι κατ' οὐσίαν καὶ γενέσειν τὰ ὄντα, τίς ἀγνοεῖ ὅτι παντὸς τοῦ ὄπωσθαι ὄντος, πλὴν τοῦ θείου καὶ μόνου, τοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ εἶναι κυρίως ὑπάρχοντος, προεπινοεῖται τὸ ποῦ, ὧ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐξ ἀνάγκης συνεπινοεῖται τὸ πότε; Οὐ γὰρ τοῦ ποτὲ διωρισμένον κατὰ στέρησιν δυνατόν ἐστιν ἐπινοῆσαι τὸ ποῦ (τῶν γὰρ ἅμα ταῦτά ἐστιν, ἐπειδὴ καὶ τῶν οὐκ ἄνευ τυγχάνουσιν)· ἢ δὲ τοῦ ποῦ τὸ ποτὲ, ὧ συνεπινοεῖσθαι πέφυκεν, οὐδαμῶς διώριστα κατὰ στέρησιν. Ὑπὸ τὸ ποῦ δὲ πάντα, ὡς ἐν τόπῳ ὄντα, δείκνυται. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τὸ πᾶν αὐτὸ τὸ πᾶν τοῦ παντὸς (τοῦτο γὰρ πῶς καὶ ἄλογον καὶ ἀδύνατον αὐτὸ τὸ πᾶν ὑπὲρ τὸ ἑαυτοῦ πᾶν εἶναι θεσπίζειν), ἀλλ' ὑφ' ἑαυτοῦ ἐν ἑαυτῷ τὴν περιγραφὴν ἔχον, μετὰ τὴν πάντα περιγράφουσαν τοῦ παναιτίου ἀπειροῦ δύναμιν, αὐτὸ τὸ πέρασ ἑαυτοῦ τὸ ἐξώτερον. Ὅπερ καὶ τόπος ἐστὶ τοῦ παντὸς, καθὼς καὶ ὀρίζονται τινες τὸν τόπον λέγοντες, Τόπος ἐστὶν ἡ ἔξω τοῦ παντὸς περιφέρεια, ἢ ἡ ἔξω τοῦ παντὸς θέσις, ἢ τὸ πέρασ τοῦ περιέχοντος ἐν ᾧ περιέχεται τὸ περιεχόμενον. Καὶ ὑπὸ τὸ ποτὲ, ὡς ἐν χρόνῳ πάντως ὄντα, συναποδειχθήσεται, ἐπειδὴ μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ πῶς τὸ εἶναι ἔχουσι, πάντα ὅσα μετὰ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀναρχα. Πᾶν γὰρ ὅπερ καθ' ὅτιοῦν τὸν τοῦ πῶς ἐπιδέχεται λόγον, καὶ εἰ ἐστὶν, ἀλλ' οὐκ ἦν. Ὅθεν τὸ Θεῖον εἶναι λέγοντες οὐ τὸ πῶς εἶναι λέγομεν (169 b)· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ « Ἔστι » καὶ τὸ « Ἦν » ἀπλῶς καὶ ἀορίστως καὶ ἀπολελυμένως ἐπ' αὐτοῦ λέγομεν. Ἀνεπίδακτον γὰρ παντὸς λόγου καὶ νοήματος τὸ Θεῖον ἐστὶ, καθ' ὃ οὔτε κατηγοροῦντες αὐτοῦ τὸ εἶναι λέγομεν αὐτὸ εἶναι. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὸ εἶναι, ἀλλ' οὐκ αὐτὸ τὸ εἶναι. Ὑπὲρ γὰρ ἐστὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι, τοῦ τε πῶς καὶ ἀπλῶς λεγομένου τε καὶ νοουμένου. Εἰ δὲ πῶς, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἔχει τὰ ὄντα τὸ εἶναι, ὡσπερ ὑπὸ τὸ ποῦ εἶναι διὰ τὴν θέσιν καὶ τὸ πέρασ

VARIAE LECTIONES.

* ἢ δὲ restitui pro εἰ δὲ quod in apographo exstat.

τῶν ἐπ' αὐτοῖς κατὰ φύσιν λόγων, καὶ ὑπὸ τὸ ποτὲ πάντως εἶναι διὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιδέξεται.

existential. Ipse enim existentiae origo est, sed non ipsa existentia. Superior est enim vel ipsa existentia, quae aliquomodo et simpliciter se habere et dicitur et intelligitur. Si vero aliquomodo, sed non simpliciter, res habent esse, sicut sub loci notione esse propter positionem et terminum naturalium in eis rationum, ita etiam sub temporis necessario esse propter principium capiet.

Ἀπόδειξις τοῦ μὴ δύνασθαι ἀπειρον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο οὐτε ἀναρχον πᾶν, εἰ τι κατὰ τὴν ἐν πλήθει ποσότητα ἔχει τὸ εἶναι.

Καὶ πάλιν εἰ ἡ πάντων οὐσία πολλῶν ὄντων τῶν πάντων ἀπειρος εἶναι οὐ δύναται (πέρας γὰρ ἔχει αὐτῶν τῶν πολλῶν ὄντων τὴν ἐν πλήθει ποσότητα, περιγράφουσαν αὐτῆς τὸν τε τοῦ εἶναι καὶ τοῦ πῶς εἶναι λόγον, οὐ γὰρ ἀφετος ἡ τῶν πάντων οὐσία), οὐδὲ ἡ τοῦ καθ' ἕκαστον δῆλον ὑπόστασις ἐστὶ δίχα περιγραφῆς, ἀλλήλαις τῷ ἀριθμῷ καὶ τῇ οὐσίᾳ κατὰ λόγον περιγεραμμένα. Εἰ δὲ περιγραφῆς οὐδὲν τῶν ὄντων ἐλεύθερον, πάντα τὰ ὄντα δηλονότι ἀναλόγως ἑαυτοῖς καὶ τὸ ποτὲ εἶναι καὶ τὸ «ποῦ εἶναι» εἴληφε. Τούτων γὰρ ἀνευ τὸ παράπαν οὐδὲν εἶναι δυνήσεται, οὐκ οὐσία, οὐ ποσότης, οὐ ποιότης, οὐ σχέσις, οὐ ποιήσις, οὐ πάθος, οὐ κίνησις, οὐκ ἔξις, οὐκ ἕτερόν τι τῶν οἷς τὸ πᾶν περικλείουσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί. Οὐδὲν οὖν τῶν ὄντων ἀναρχον, ὃ τι ἕτερον προεπινοεῖσθαι (170 a), οὐδὲ ἀπερίγραφον ὃ τι ἕτερον συνεπινοεῖσθαι δύναται. Εἰ δὲ τῶν ὄντων οὐδὲν ἀναρχον ἢ ἀπερίγραφον, ὡς ἔδειξε ἀκολουθῶς τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐπόμενος ὁ λόγος, ἦν πάντως ποτὲ ὅτε τι τῶν ὄντων οὐκ ἦν· εἰ δὲ οὐκ ἦν, πάντως γέγονεν, εἴπερ οὐκ ἦν. Οὐ γὰρ ἀμφω ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι χωρὶς τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως. Εἰ γὰρ ἦν καὶ γέγονεν, ἐτράπη, εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταχωρήσαν κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ ἠλλοιώθη, προσθήκη οὐ ἐστέρητο κάλλους ἐπιδεξάμενον. Πᾶν δὲ τρεπόμενον, ἢ ἀλλοιούμενον, ἢ ἐλλιπὲς εἶδος, αὐτοτελὲς * εἶναι οὐ δύναται. Τὸ δὲ μὴ ὄν αὐτοτελὲς, ἑτέρου πάντως προσδεθήσεται, τοῦ παρέχοντος αὐτῷ τὴν τελειότητα, καὶ ἐστὶ τέλειον μὲν τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' οὐκ αὐτοτελὲς, διὰ τὸ μὴ φύσει, μεθέξει δὲ τὸ τέλειον ἔχειν. Τὸ δὲ ἑτέρου προσδεόμενον πρὸς τελείωσιν καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ εἶναι πολλῷ μᾶλλον προσδεθήσεται. Εἰ γὰρ εἶδος κρείττων, ὡς φασιν, ἢ οὐσία καθέστηκε, ταύτην δὲ ἑαυτῷ παρασχέειν ἢ ἀπλῶς ἔχειν δεδύνηται ἐκεῖνο τὸ ὄν, ὅπερ αὐτοὶ φάναι βούλονται, πῶς πρὸς τὸ ἔχειν ἀπλῶς ἢ παρασχέειν ἑαυτῷ ἰδὴ ἦττον, φημί δὲ τὸ εἶδος, οὐκ ἐπήρκεσε; Εἰ δὲ πρὸς τὸ παρασχέειν ἑαυτῷ τὸ ἦττον, ἢ ἀπλῶς ἔχειν ἐκεῖνο τὸ ὄν, ὅπερ εἰ τε οὐσίαν, εἰ τε ὕλην καλεῖν βούλονται οἱ τὸ ἀναρχον τοῖς μετὰ Θεὸν καὶ ἐκ Θεοῦ προσάπτειν τολμῶντες (οὐ γὰρ περὶ τούτου διαφερόμεθα) οὐκ ἐπήρκεσε, πῶς τὸ κρείττον, αὐτὸ τὸ εἶναι φημι, ἢ ἀπλῶς ἢ παρ' ἑαυτοῦ ἔχειν δεδύνηται, τὸ πρὸς τὸ ἔχειν τὸ ἦττον ἀδυνατήσαν; Εἰ δὲ παρ' ἑαυτῆς ἢ ἀπλῶς ἔχειν τὸ ἦττον οὐδαμῶς ἢ ὕλη (170 b) δεδύνηται, πολλῷ μᾶλλον

Demonstratur nihil posse infinitum esse, et propterea nec sine initio, si quid secundum numeri quantitatem habet existentiam.

Atque rursus, si universorum essentia, cum multa sint universa, infinita esse non potest (terminus enim ipsorum multorum quae existunt numeri quantitatem tenet, quae illius tam existendi quam aliquomodo existendi rationem; neque enim absoluta est universorum essentia), nec singulorum, ut patet, substantia sine circumscriptione erit, numero et essentia mutuo secundum rationem circumscripita. Si autem circumscriptione eorum quae sunt quidquam non vacat, universa nimirum quae sunt sibi ipsis convenienter et «aliquando esse» et «alicubi esse» ceperunt. His enim vacare nihil omnino poterit, non essentia, non quantitas, non qualitas, non relatio, non actio, non passio, non motio, non habitus, nec aliud ullum quo universum circumcludunt qui his rebus sunt eruditi. Itaque eorum quae sunt quo quid aliud prius cogitari potest, id principio non caret, uti nec circumscriptione quocum quid aliud simul cogitari potest. Jam si rerum quae sunt nihil principio caret nec circumscriptione, ut demonstravit consequenter naturam rerum sequens ratio, fieri non potest quin aliquando rerum quidquam non fuerit, et si non fuit, fieri non potest quin factum sit, siquidem non fuit. Utrumque enim, tam esse quam fieri, non capit sine conversione et immutatione. Namque si fuit et factum est, conversum est, postquam in id quod non fuit per ortum transit, aut immutatum est, postquam additamentum ejus qua privata erat pulchritudine recepit. Quidquid autem convertitur aut immutatur, aut forma manens est, id absolutum per se consummatumque esse nequit. Quod autem non per se absolutum est, id altero omnino indigebit quod sibi absolutionem praestet, atque est absolutum quidem tale, sed non per se absolutum, quoniam non natura, sed communicatione absolutum habet. Quod autem altero indiget ad sese consummandum, id etiam multo magis indigebit ad hoc ipsum ut sit. Nam si forma, ut aiunt, essentia praestat, eamque sibi ipsi praestare vel simpliciter habere potest illud ens, quod ipsi dicere volunt, quomodo ad habendum simpliciter vel praestandum sibi pejus formam dico, non sufficiebat? Si autem ad praestandum sibi pejus vel simpliciter habendum, illud ens, quod vel essentiam vel materiam vocare placet eis qui quod initio caret rebus quae post Deum et ex Deo sunt

VARIAE LECTIONES.

* ἀνελλιπὲς cod. Gud. Quod in marg. ab eadem manu emendatum est in αὐτοτελὲς.

inspicere conatur (neque enim de hoc litigamus), haud sufficiebat, quomodo melius, ipsam existentiam dico, vel simpliciter vel a se ipso habere potuit, quod ad pejus habendum non valuit? Si autem a se ipsa vel simpliciter materia pejus habere nequaquam potuit, multo magis ipsam existentiam simpliciter, vel aliquo modo a se habere non poterit. Ergo quæ ad habendum, ut demonstratum est, pejus, formam, inquam, haud valuit, ea nec ad melius, ipsam existentiam inquam, habendam nulla ex parte valuerit. Si vero ita est, ex Deo omnino rebus datum est ut sint et formam habeant, cum sint : si vero ex Deo omnis essentia, et materia, et forma omnis est, nemo profecto, si sana mente non est privatus, materiam infactam aut principio carentem dicere sustinebit, cum Deum meminerit rerum naturæ factorem et artificem.

Demonstratur quod quidquid moveatur vel cum altero secundum essentiam differente ex æterno simul cernatur, infinitum esse non posse, et quod dyas neque initium sit, neque sine initio, et quod monas sola proprie sit initium et sine initio.

Atque rursus, si erat, ut quidam dicunt, materia, non facta est igitur; si vero non facta est, nec motatur; si vero non motatur, esse nullo modo incepit; si vero esse non incepit, principio caret omnino; si vero caret principio, caret etiam fine; si fine caret, immobilis omnino est (immobile enim omne infinitum est; neque enim habet ubi moveatur quod non limitatum est), si vero hoc, duo omnino infinita et principio et motu carentia exstant, Deus atque materia, id quod fieri non potest. Binarius enim numerus neque infinitus est, neque sine initio, neque sine motu, neque principium omnino ullius rei esse poterit, quæ secundum unionem et disjunctionem circumscriptus sit, secundum unionem quidem ut exstantiam habens monadum compositionem, a quibus tanquam partibus continetur et in quas veluti partes secari potest (nihil autem quod disjunctum esse aut disjungi, sive compositum esse aut componi, secundum naturam, vel positionem, vel alium ullum modum cogitari queat, quinimo ne ipsa quidem quæ simpliciter dicitur disjunctio vel compositio, infinitum esse poterit, quia neque simplex et solum, neque numerabile aut numeratum connumeratumve, aut omni simpliciter qualicumque habitu liberum est; hæc enim omnia in habitu conspiciuntur, infinitum autem est sine relatione, cum nihil relative sibi conjunctum omnino habeat) : secundum disjunctionem autem, ut numero motata, ex quo incepit et a quo continetur, quandoquidem non natura et præter relationem existentiam habet. Numero enim omnis binitas et omnis unitas, in partem ejus contribuens, constat, quo numero ejus unitates de incircumscriptione invicem singulæ eximuntur. Nullus autem vel quomodocumque ratiocinandi peritus infinitum esse dixerit quocum ex æterno quid una vel additum conspiciatur essentia diversum, cum meminerit ei qui ita senserit infinitatis ratio-
nem prorsus eversam iri. Namque infinitum se-

B Ἀπόδειξις ὅτι πᾶν κινούμενον, ἢ ἄλλω διαφόρῳ κατὰ τὴν οὐσίαν ἐξ αἰδίου συνθεωρούμενον, ἄπειρον εἶναι οὐ δύναται, καὶ ὅτι ἡ δυάς οὔτε ἀρχὴ ἐστίν, οὔτε ἀναρχος, καὶ ὅτι ἡ μονὰς μόνη κυρίως ἀρχὴ καὶ ἀναρχος.

Καὶ πάλιν, εἰ ἦν, ὡς τινὲς φασιν, ἡ ὕλη, οὐ γέγονε δηλονότι, εἰ δὲ μὴ γέγονεν, οὐδὲ κινεῖται, εἰ δὲ μὴ κινεῖται, οὔτε τοῦ εἶναι ἤρξατο, εἰ δὲ τοῦ εἶναι μὴ ἤρξατο, πάντως ἀναρχον, εἰ δὲ ἀναρχον, καὶ ἄπειρον, εἰ δὲ ἄπειρον, πάντως καὶ ἀκίνητον (ἀκίνητον γὰρ πάντως τὸ ἄπειρον, οὐ γὰρ ἔχει ποῦ κινήθῃναι τὸ μὴ ὀριζόμενον), εἰ δὲ τοῦτο, δύο πάντως τὰ ἄπειρα καὶ ἀναρχα καὶ ἀκίνητα, Θεὸς καὶ ὕλη, ὅπερ εἶναι ἀμήχανον. Δυάς γὰρ οὔτε ἄπειρος, οὔτε ἀναρχος, οὔτε ἀκίνητος, οὔτε μὴν ἀρχὴ καθόλου τινὸς εἶναι δυνήσεται, καθ' ἑνωσίν τε καὶ διαίρεσιν περιγραφομένη, καθ' ἑνωσιν μὲν ὡς ὑπαρξίν ἔχουσα τῶν μονάδων τὴν σύνθεσιν, ὑφ' ἧν ὡς μερῶν περιέχεται καὶ εἰς ἃς ὡς μέρη τέμνεσθαι δύναται (οὐδὲν δὲ διαιρετὸν ἢ (171 α) διαιρούμενον, ἢ σύνθετον ἢ συντιθέμενον, κατὰ φύσιν ἢ θέσιν ἢ ἄλλον τινὰ ἐπινοηθῆναι δυνάμενον τρόπον, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴ ἢ ἀπλῶς λεγόμενῃ διαίρεσις ἢ σύνθεσις, ἄπειρον εἶναι δυνήσεται, ὅτι μὴ καὶ ἀπλοῦν καὶ μόνον, καὶ μὴ ἀριθμητὸν ἢ ἀριθμούμενον ἢ συναριθμούμενον, ἢ πάσης ἀπλῶς ἐλεύθερον τῆς εἰσασθήσεως σχέσεως· πάντα γὰρ ταῦτα ἐν σχέσει θεωρεῖται, τὸ δὲ ἄπειρον ἄσχετον, οὐ γὰρ ἔχει τι κατὰ σχέσιν συνημμένον παντάπασιν), κατὰ διαίρεσιν δὲ ὡς ἀριθμῶ κινουμένη, ἐξ οὐπερ ἤρξατό τε καὶ ὑφ' οὗ περιέχεται, ἐπεὶ οὐ φύσει τὸ εἶναι καὶ ἄσχετόν ἔχει. Ἀριθμῶ γὰρ πᾶσα δυάς καὶ πᾶσα μονὰς εἰς μέρος αὐτῆς συντελοῦσα εἶναι καθέστηκε, καθ' ὃν ἀλλήλων αἱ κατ' αὐτὴν μονάδες, ἀφαιροῦνται τὸ ἀπερίγραφον. Οὐδεὶς δὲ μεμοιραμένος καὶ ὀπωσοῦν τοῦ λογίζεσθαι εἶποι ἂν ἄπειρον εἶναι ἢ ἐξ αἰδίου συνθεωρεῖται τι ἢ συνεπιθεωρεῖται κατ' οὐσίαν διάφορον, εἰδὼς διαπεσεῖσθαι πάντως αὐτῶ τὸν περὶ τοῦ ἀπείρου λόγον οὕτω φρονούοντι. Τὸ γὰρ ἄπειρον κατὰ πάντα καὶ λόγον καὶ τρόπον ἐστὶν ἄπειρον, κατ' οὐσίαν, κατὰ δύναμιν, κατ' ἐνέργειαν, κατ' ἀμφω τὰ πέρατα, τὸ ἄνω τε λέγω καὶ τὸ κάτω, τουτέστι κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. Ἀχώρητον γὰρ κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ ἀπερινόητον κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ κατὰ τὴν

ἐνέργειαν ἀπερίγραφον, καὶ ἀναρχον ἀνωθεν, καὶ ἀτελεῦτητον κἀνωθεν ἐστὶ τὸ ἀπειρον, καὶ ἀπλῶς εἶπεῖν ἀληθέστερον, κατὰ πάντα ἀόριστον, ὡς οὐδενὸς τὸ παράπαν καθ' ἓνα τῶν ἀπληριθμημένων τρόπων (171 b.) συνεπινοηθῆναι αὐτῷ δυναμένου. Καθ' ὃν γὰρ ἂν εἴποιμεν λόγον ἢ τρόπον δύνασθαι τι ἕτερον αὐτῷ κατ' οὐσίαν διάφορον παραβάλλεσθαι, τὸν ὅλον τῆς ὅλης ἀπειρίας αὐτῷ συναφαιρούμεθα λόγον. Εἰ δὲ ἀπειρόν τι εἶναι οὐ δύναται ᾧ ἐξ αἰδίου συνυπάρχει ἕτερόν τι κατ' οὐσίαν διάφορον, ἀπειρον εἶναι οὐδαμῶς ἐνδέχεται δυάδα. Αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν μονάδες ἀλλήλαις κατὰ παράθεσιν συνυπάρχουσαι ἀλλήλας ὀρίζουσιν, οὐδετέρας τὴν ἑτέραν ἀορίστως ὀρᾶσθαι συγχωρούσης, παρακειμένην, ἀλλ' οὐχ ὑπερβαίνουσαν ἐχούσης, καὶ τὸν τῆς ἀπειρίας εἰκότως ἀλλήλων συναφαιροῦνται λόγον. Εἰ δὲ ἀπειρον, ὡς δέδεικται, μὴ ἐνδέχεται εἶναι δυάδα, οὔτε ἀναρχον δηλονότι, ἀρχὴ γὰρ πάσης δυάδος μονάς· εἰ δὲ μὴ ἀναρχον οὐδὲ ἀκίνητον, κινεῖται γὰρ τῷ ἀριθμῷ ἐκ μονάδων κατ' ἔνωσιν, καὶ εἰς αὐτὰ κατὰ διαίρεσιν τὸ εἶναι λαμβάνουσα· εἰ δὲ μὴ ἀκίνητον, οὐδὲ ἄλλου τινὸς ἀρχὴν εἶναι. Τὸ γὰρ κινούμενον οὐκ ἀρχή, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς, δηλαδὴ τοῦ κινουμένου. Μονάς δὲ μόνη κυρίως ἀκίνητος, ὅτι μήτε ἀριθμός ἐστι, μήτε ἀριθμητὸν ἢ ἀριθμούμενον (οὔτε γὰρ μέρος ἢ ὅλον ἢ σχέσις ἐστὶν ἢ μονάς), καὶ κυρίως ἀναρχος*, ὅτι μηδέτερον ἑαυτῆς ἔχει πρεσβύτερον, ἐξ οὗ κινουμένη δέχεται τὸ εἶναι μονάς, καὶ ἀπειρον κυρίως, ὅτι μηδὲν ἔχει συνυπάρχον ἢ συναριθμούμενον, καὶ ἀρχὴ κυρίως, ὅτι παντὸς καὶ ἀριθμοῦ καὶ ἀριθμουμένου καὶ ἀριθμητοῦ αἰτία τυγχάνει, ὡς πάσης σχέσεως καὶ παντὸς μέρους καὶ ὅλου ἐξηρημένη, καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς, (172 a) πρῶτως⁶ τε καὶ μόνως καὶ ἀπλῶς, ἀλλ' οὐπῶς, πρῶτη τε μονάς ὑπάρχουσα καὶ μόνη. Καὶ τοῦτο λέγοντες οὐκ αὐτὴν ὡς ἐστὶ σημαίνομεν τὴν μακρῖαν θεότητα, ἀπειρῶς κατὰ πάντα καὶ λόγον καὶ τρόπον καὶ νῶ καὶ λόγῳ παντὶ καὶ ὀνόματι ἀπρόσιτον οὖσαν παντελῶς καὶ ἀπροσπέλαστον, ἀλλ' ἑαυτοῖς ὄρον τῆς εἰς αὐτὴν πίστεως παρέχομεν βᾶσιμον καὶ ἡμῖν ἐφικτόν τε καὶ πρόσφορον. Οὐ γὰρ ὡς παραστατικὸν πάντως τοῦτο, φημί δὲ τὸ τῆς μονάδος ἔνομα, τῆς θείας καὶ μακαρίας οὐσίας ὁ θεῖος διαγορεύει λόγος, ἀλλ' ὡς ἐνδεικτικὸν τῆς παντελοῦς αὐτῆς ἀπλότητος τῆς ἐπέκεινα πάσης ποσότητός τε καὶ ποιότητος, καὶ τῆς οἰασδῆποτε σχέσεως, ἵνα γινώμεν ὅτι μὴ ὅλον τί ἐστὶν ὡς ἐκ μερῶν τινῶν, μηδέ τι μέρος ἐστὶν ἐξ ὅλου τινός. Ὑπεράνω γὰρ πάσης διαιρέσεώς τε καὶ συνθέσεως καὶ μέρους καὶ ὅλου ἢ θεότης, ὅτι ἀποσον, καὶ πάσης τῆς κατὰ θέσιν ὑπάρξεως καὶ τῆς πῶς εἶναι αὐτὴν ὀριζομένης ἐννοίας ἀπικισμένη, ὅτι ἀποιον, καὶ τῆς πρὸς ἄλλο πᾶν πάσης συναφείας τε καὶ οἰκειότητος ἐλευθέρα καὶ ἀφετος, ἀσχετον γὰρ, τὸ πρὸ αὐτῆς ἢ μετ' αὐτῆς ἢ μετ' αὐτὴν οὐκ ἔχουσα, ὡς πάντων⁷ ἐπέκεινα, καὶ μηδενὶ τῶν ὄντων

A cundum omnem tam rationem quam modum infinitum est, secundum essentiam, secundum potestatem, secundum actionem, secundum utrumque terminum, superiorem, inquam, et inferiorem, hoc est secundum initium et finem. Imperceptibile enim secundum essentiam et cogitatione incomprehensibile secundum potestatem et secundum actionem incircumscriptum, et sine principio supra, et sine fine infra est infinitum illud, et ut simpliciter verius dicam, ex omnibus partibus interminatum, cum nihil omnino secundum unum eorum quos recensui modorum una cum eo cogitari possit. Quacunque enim ratione vel modo alterum quid essentia sua diversum ei applicari posse statuerimus, tota totius infinitatis ratione ipsum privabimus. Quod si infinitum aliquid esse non potest cum quo ex æterno alterum quid simul existet essentia diversum, binitatem esse infinitam haudquaquam capit. Cujus monades invicem sibi appositæ cum simul existant, invicem sese determinant, et altera alteram interminate videri prohibet, appositam quidem sibi, sed non superantem habens, adeoque videlicet infinitatis sese invicem ratione spoliant. Jam si, ut demonstravi, infinitam esse binitatem haud capit, nec initio carere capit, cum initium omnis binitatis sit monas; si vero initio non caret, nec motione caret, cum numero moveatur ex monadibus per adunationem, et in eas secundum disjunctionem existentiam transducatur; si vero non motione caret, nec alterius alicujus initium esse potest. Quod enim movetur initium non est, sed ex initio, videlicet ejus quod movet. Monas autem sola immobilis est proprie, quia neque numerus est, neque numerabilis, neque numerata (neque enim pars aut totum aut relatio est monas), et proprie initio carens, quia alterum se antiquius non habet, unde monas esse accipiat, et infinita proprie, nihil habens quod secum simul existet vel simul censeatur, et initium proprie, quia omnis tam numeri quam numerabilis et numerati causa est, ut quæ omni relatione et omni parte et toto privata est, et proprie ac vere, primarie atque solum et simpliciter, sed nullo modo affecta, prima et sola existat et monas. Quod dicentes non eam ut est significamus beatam deitatem, infinite secundum omnem et rationem et modum tam menti quam rationi omni et vocabulo plane difficilem atque inaccessibilem, sed nobismet ipsis limitem fidei in eam stabilem, nobisque aptum atque idoneum præstamus. Neque enim ut representativum hoc, monadis, inquam, nomen, divinæ et beatæ essentiæ divinus commemorat sermo, sed ad monstrandam perfectam ejus simplicitatem, quæ omnem quantitatem et qualitatem et relationem

VARIÆ LECTIONES.

* ἀναρχον cod. Gud. m. pr. ⁶ Inde ab hoc folio usque ad fol. 228, in cod. Gud. exstant scholia, ab eadem, uti videtur, manu in margine ascripta. Doleo me eo quo libri copiam habebam tempore oculorum valetudine prohibitus fuisse quominus ea quoque, minutissimo caractere exarata, mihi transcriberem. ⁷ πάντως habet apographum.

excedit, ut neque totum aliquid velut ex partibus aliquibus neque partem aliquam ex toto aliquo esse eam animadvertamus. Est enim deitas superior omni disjunctione et conjunctione et parte et toto, utpote quæ extra quantitatem omnem est, et procul ab omni positiva exstantia et intellectu eam aliquo modo esse definiente, utpote quæ sine qualitate est, et omni ad quodvis alterum annexu libera atque soluta, est enim sine relatione, quæ ante se quidquam, aut cum se aut post se non habeat, ut omnium superior, neque cum ullo eorum quæ sunt ulla ratione aut modo composita. Quod animadvertens fortasse magnus et divinus Dionysius, « Quocirca, inquit, monas quoque celebrata et trias, divinitas omnia superans, non monas est, neque trias, sive a nobis sive ab alio quopiam agnita, sed ut quod in ipsa est supra quam in unum copulatum et Dei secundum vere prædicemus, trinum et unum Deum nominamus illum qui supra omne nomen est, et rebus vel vocabulis utimur in designando eo qui omni essentia est superior. » Nemo igitur, qui religiose per veritatem vivendi studiosus dyadem aut numerum principio carentem aut principium omnino cuiuspiam esse dicere conabitur. Unus enim per universam tam rationalem quam intellectualem contemplativam potestatem et scientiam illi Deus apparebit, omnis infinitatis ulterior, nec cuiquam omnino eorum quæ sunt ex ulla parte, præter solam per fidem cognitionem, et hoc ex operibus ejus, quod est, non quod aliquando est, perceptus atque agnitus, et omnis ævi ac temporis et omnium quæ in ævo sunt ac tempore factor atque artifex, nihil prorsus quocumque est modo ei alterum de æterno affligens cogitatione, memor quod neutrum eorum quæ existentialiter de æterno simul sunt neutrum efficere possit. Neque enim cogitari omnino id potest, neque fieri, eisque qui mente utuntur ridiculum est, rerum duarum quæ simul existunt alteram alterius facere creatricem. Sed ex Deo æterno universitatem ex nihilo factam esse in totum ac plene, at non particulatim et imperfecte, ut ex causa infinitæ et cognitionis et potestatis sapienter deductam, approbationem habet, inque eo universa constare ut in omnipotente radice custodita atque conservata, et in eundem universa redire velut in proprium suum quodque terminum, uti alicubi dicit magnus Dionysius Areopagita.

Contemplatio qua demonstratur Dei providentiam secundum naturam suam omnia prosequi.

Etiam provisorem rerum naturæ esse persuadebitur ei, per quas et Deum esse didicit, justum ac rationi consentaneum esse rerum custodem atque curatorem quam ipsum rerum conditorem. Ipsa enim rerum perennitas et ordo et positio et motio et mutua per medias partes connexio extremitatum, nihil sese invicem quanquam contrariæ sunt infestantium, et partium in totum conspiratio, et totorum æquabilis ac plena per partes coagmentatio, et ipsarum partium inter se constans discre-

κατ' οὐδένα λόγον ἢ τρόπον συντεταγμένη. Καὶ τοῦτο τυχόν ἐννοήσας ὁ μέγας καὶ θεῖος Διονύσιος φησὶ (1) : « Διὸ καὶ μονὰς ὑμνουμένη καὶ τριάς, ἢ ὑπὲρ πάντα θεότης, οὐκ ἔστιν οὔτε μονὰς, οὔτε τριάς, ἢ πρὸς ἡμῶν ἢ ἄλλου τινὸς διεγνωσμένη, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸ ὑπερῆνωμένον * αὐτῆς καὶ τὸ θεογόνον ἀληθῶς ὑμνήσωμεν. (172 b) τῇ τριαδικῇ καὶ ἐνιαίᾳ θεωνομίᾳ τὴν ὑπερώνυμον ὠνομάσαμεν, καὶ τοῖς οὔσι τῆν ὑπερούσιον. » Οὐδαμῶς οὖν τις δυάδα ἢ πλῆθος ἀναρχόν, ἢ ἀρχὴν τὸ σύνολόν τινος εἶναι λέγειν δυνήσεται, ζῆν εὐσεβῶς δι' ἀληθείας βεβουλημένος. Εἰς γὰρ διὰ πάσης τῆς κατὰ λόγον καὶ νοῦν θεωρητικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιστήμης αὐτῷ Θεοῦ ἀναφανήσεται, πάσης ἀπειρίας ὑπάρχων ἐπέκεινα, καὶ μηδενὶ καθόλου τῶν ὄντων καθ' ὅτι οὖν, πλὴν τοῦ διὰ πίστεως μόνον γινώσκεισθαι, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ὅτι ἐστίν, οὐχ ὅτι ποτέ ἐστι διεγνωσμένος, καὶ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου καὶ πάντων τῶν ἐν αἰῶνι καὶ χρόνῳ ποιητῆς τε καὶ δημιουργοῦ, οὐδὲν τὸ παράπαν ἐξ αἰδίου καθ' ὄντιναοῦν τρόπον αὐτῷ συνεπινοῶν, εἰδῶς ὅτι μηδέτερον τῶν ἅμα κατὰ τὴν ὑπαρξιν ἀλλήλοις ἐξ αἰδίου συνόντων εἶναι δύναται τοῦ ἐτέρου ποιητικόν. Ἄσυλλόγιστον γὰρ τοῦτο παντάπασι καὶ ἀνένδεκτον, καὶ τοῖς νοῦν ἔχουσι καταγέλαστον ἐπὶ τῶν ἐχόντων ἅμα τὰ εἶναι ποιεῖσθαι ἄλλο ἄλλου ποιητικόν. Ἄλλ' ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀεὶ ὄντος τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενέσθαι παντελῶς τε καὶ ὀλικῶς, ἀλλ' οὐ μερικῶς τε καὶ ἀτελῶς, ὡς ἐξ αἰτίας ἀπειρογνώστου καὶ ἀπειροδυνάμου σοφῶς παρηγμένα, δέξεται, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστηκέναι * τὰ πάντα, ὡς ἐν παντοκρατορικῷ πυθμένι φρουρούμενά τε καὶ διακρατούμενα, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα ἐπιστρέφεισθαι, καθάπερ εἰς οἶκετον ἕκαστα πέρας, ὡς ποῦ φησιν ὁ μέγας Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος (2).

(173 a) Θεωρία ἀποδεικτικὴ τοῦ εἶναι κατὰ φύσιν ἐπὶ πάντων τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν.

Καὶ προνοητὴν αὐτὸν εἶναι πεισθήσεται τῶν ὄντων, δι' ὧν ὅτι καὶ Θεός ἐστιν ἐδιδάχθη, δίκαιον εἶναι κρίνων καὶ εὐλογον, μὴ ἄλλον εἶναι φύλακα καὶ ἐπιμελητὴν τῶν ὄντων ἢ μόνον τὸν τῶν ὄντων δημιουργόν. Αὐτὴ γὰρ ἡ τῶν ὄντων διαμονὴ καὶ ἡ τάξις καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ κίνησις, καὶ ἡ ἐν ἀλλήλοις τῶν ἄκρων διὰ τῶν μέσων συνοχὴ, μηδὲν κατὰ τὴν ἐναντιότητα λυμαινομένων ἀλλήλοις, ἢ τε τῶν μερῶν πρὸς τὰ ὅλα σύννευσις, καὶ τῶν ὄλων πρὸς τὰ μέρη δι' ὅλου ἕνωσις, καὶ αὐτῶν πρὸς ἀλλήλα τῶν μερῶν

VARIAE LECTIONES.

* ὑπερῆνωμένον cod. Gud. * συνεστακέναι cod. Gud.

NOTÆ.

(1) Dionys. Areopag. *De divinis nom.* cap. 13, tom. I, p. 533. Opp. ed. Ven.

(2) Cf. Dionys. Areopag. *De divinis nom.* cap. 4, p. 397, tom. I, ed. Venet.

ἡ ἄμικτος διάκρισις κατὰ τὴν ἰδιαζούσαν ἐκάστου διαφορὰν, καὶ ἀσύγγυτος ἔνωσις κατὰ τὴν ἀπαράλλακτον ἐν ὅλοις ταυτότητα, καὶ ἡ πάντων πρὸς πάντα, ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον λέγω, σύγκρισίς τε καὶ διάκρισις, καὶ ἡ πάντων καὶ ἐκάστου κατ' εἶδος διαδοχὴ ἀεὶ φυλαττομένη, μηδεὶν τὸ παράπαν τοῦ οἰκείου τῆς φύσεως λόγου παραφθειρομένου καὶ πρὸς ἄλλο συγχεομένου τε καὶ συγχεόντος, δείκνυσι σαφῶς τὰ πάντα τῇ προνοίᾳ συνέχεσθαι τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ. Οὐ γὰρ οἷόν τε ἐστὶν ἀγαθὸν ὄντα τὸν Θεὸν μὴ καὶ εὐεργετικὸν πάντως εἶναι, μηδὲ εὐεργετικὸν ὄντα μὴ καὶ προνοητικὸν πάντως εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο τῶν ὄντων θεοπρεπῶς ἐπιμελούμενον σοφῶς ¹⁰ αὐτοῖς ὡσπερ τὸ εἶναι καὶ τὴν κηδεμονίαν χαρίζεσθαι. Πρόνοια γὰρ ἐστὶ κατὰ τοὺς θεοφόρους Πατέρας ἡ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινόμενη ἐπιμέλεια. Ὅρίζονται δὲ αὐτὴν καὶ οὕτως, Πρόνοιά ἐστὶ βούλησις Θεοῦ δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν (173 b) πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει. Εἰ δὲ Θεοῦ βούλησις ἐστὶν, ἵνα αὐτοῖς τῶν διδασκάλων χρήσωμαι τοῖς λόγοις, πᾶσα ἀνάγκη κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γίνεσθαι τὰ γινόμενα, τὴν κρείττω μὴ ἐπιδεχόμενα τάξιν, αὐτὸν οὖν εἶναι προνοητὴν ἐκ παντὸς τρόπου εἰπεῖν ἐναχθήσεται ὁ τὴν ἀλήθειαν ὁδηγὸν ἔχειν ἐλόμενος, ὃν καὶ ποιητὴν ἔγνω τῶν ὄντων ἀληθῶς, ἢ τοῦ πεποιηκότος τὰ ὄντα, εἴπερ κἀν τοῖς ζώοις, ὅταν ταῖς κατὰ λόγον ἐφόδοις τοῖς οὖσιν ἐμβαλόντες ἡμῶν τὸ νοερὸν εὐρίσκωμεν ἔμφασιν, οὐκ ἀγενῶς τὰ ὑπὲρ λόγον εἰκάζουσιν. Ἐκεῖνά τε γὰρ ὀρῶντες κατὰ γένος τῶν ἐξ αὐτῶν φυσικῶς ἐπιμελούμενα, θαρρόυντες καὶ ἡμεῖς τὸν περὶ τοῦ προνοητὴν μονώτατον εἶναι τὸν Θεὸν πάντων τῶν ὄντων μετ' εὐσεβοῦς παρρησίας εὐσεβῶς ἑαυτοῖς λόγον διορίζομεθα, καὶ οὐ τῶν μὲν, τῶν δὲ οὐ, καθάπερ τινὲς τῶν τὰ ἔξω φιλοσοφούντων, ἀλλὰ πάντων ὁμοῦ, κατὰ μίαν τῆς ἀγαθότητος καὶ ἀπαράλλακτον βούλησιν, τῶν τε καθόλου καὶ τῶν καθ' ἕκαστον, εἰδότες ὡς τῶν κατὰ μέρος πάντων τῷ μὴ προνοίας τυγχάνειν καὶ φυλακῆς τῆς πρεπούσης διαφθειρομένων καὶ τὰ καθόλου συνδιαφθαρήσεται (ἐκ γὰρ τῶν κατὰ μέρος τὰ καθόλου συνίστασθαι πέφυκε), τὴν περὶ τούτου λογικὴν ἀπόδειξιν, διὰ τῆς εὐλόγου ἀντιστροφῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὀρθῶς ποδηγοῦσαν, ἑαυτοῖς προβαλλόμενοι. Εἰ γὰρ τὰ καθόλου ἐν τοῖς κατὰ μέρος ὑφέστηκεν, οὐδαμῶς τὸ παράπαν τὸν τοῦ καθ' αὐτὰ εἶναι τε καὶ ὑφεστάναι λόγον (174 a) ἐπιδεχόμενα τῶν κατὰ μέρος διαφθειρομένων, παντί που δῆλόν ἐστιν ὡς οὐδὲ τὰ καθόλου στήσεται. Τὰ μέρη γὰρ ἐν ταῖς ὁλότησι, καὶ αἱ ὁλότητες ἐν τοῖς μέρεσι καὶ εἰσὶ καὶ ὑφεστήκασιν. Καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ λόγος· πλὴν ὅτι ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὡσπερ δεσμούμενοι ἄκοντες καὶ αὐτοὶ τῆς προνοίας τὴν δύναμιν ἐξαγγέλλουσι καὶ διὰ πάντων διήκειν κατασκευάζουσι δι' ὧν αὐτοῖς κατεσπούδασαν. Λέγοντες γὰρ ὑπὸ τῆς προνοίας ἄγεσθαι μόνα τὰ καθόλου, λελήθασιν ἑαυτοῦς καὶ τῶν κατὰ μέρος εἶναι πρόνοιαν λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἣν φεύγειν σπουδάζουσιν, ὑπαγόμενοι. Εἰ γὰρ χάριν

tio, secundum suam uniuscujusque differentiam, et mistione expers coadunatio, secundum immutatam in totis identitatem, et universorum ad universa, ne singula recenseam, concretio atque discretio, universorumque et singuli cujusque secundum speciem inviolata successio, qua nihil omnino de propria ac peculiari naturæ ratione perit, aut cum altero confunditur sive ipsum confundit, hæc luculenter manifestant omnia providentia contineri conditoris Dei. Fieri enim non potest, quin Deus, qui bonus est, non etiam beneficus sit, aut qui beneficus est, non item providens sit omnino, et quin propterea rerum, ut par ejus naturæ est, tutor sapienter eis quemadmodum existentiam, ita etiam curam tribuat. Providentia enim secundum Patres divino Spiritu afflato divina rerum procuratio est. Definiunt vero eam etiam ita: *Providentia Dei voluntas est qua omnes res convenienter peraguntur.* Quod si Dei est voluntas, ut ipsis doctorum verbis utar, necesse est omnino ut ea quæ fiunt recta ratione fiant, adeo ut meliorem ordinem non exspectent, ut ipsum igitur provisorem dicere omni modo invitetur qui veritate viæ duce uti volet, quem et conditorem rerum, aut cujus esse conditoris Dei res recte cognovit; quandoquidem vel in animalibus, cum rationalium instrumentorum mentis ope in res inquirentes inveniamus imaginem haud indigne ea quæ supra rationem sunt æmulantem. Illa enim dum pro genere suæ prolis naturaliter curam habere videmus, securi et nos quod unus Deus rebus omnibus præstet providentiam cum pia libertate pie nobis ipsis rationem definimus, idque non parti solum, cæteris non item, quomodo quidam de ethnicis philosophis statuunt, sed secundum unicam bonitatis et immutabilem voluntatem, cunctis æqualiter in universum et singulatim, bene gnari quod, si non parem singula quæque providentiam atque idoneam custodiam habuerint, necessario una etiam cuncta peritura sint (nam ex singulis universitas constat), et rationalem hujus rei demonstrationem, quæ per idoneam inversionem ad veritatem rite deducit, sibi proponentes. Nam si universa in singulis constant, neque nullo modo per se ipsa esse atque constare, postquam singula interierint, cogitari admittunt, nemo, puto, non videbit nec ipsa posse universa stare. Partes enim in totitate, et totitates in partibus tam sunt quam subsistunt. Neque ulla ratio obloquetur; nisi quod a veritate tanquam constricti inviti vel ipsi providentiæ vim prædicant per omnia currere atque astruunt per ea quibus sibi satagunt. Dicentes enim a providentiæ solummodo universa duci, providentiæ in commemoratione se ipsos esse particulas obliviscuntur, necessitate ad veritatem, quam devitare student, deducti. Nam si perennitatis gratia universa censent providentiam mereri, eam multo citius mereri singula statuunt,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ σοφοῖς cod. Gud.

in quibus stat universorum perennitas et substantia. Etenim simul afficiuntur perennitate, propter naturalem et indissolubilem inter sese relationem, ita ut altero in perennitatem conservato, nec alterum ab hac custodia aliena esse, et rursus cum alterum hac perennitatis custodia exciderit, nec alterum ea affici dicere par sit. Tribus vero potissimum modis Deum omnibus providere negant. Aut enim ignorare eum providentiæ viam ac rationem dicunt, aut nolle, aut non posse. Sed profecto, secundum communes omnium notiones bonus et plus quam bonus Deus bona et semper et omnibus omnino voluntate sua destinat, et sapiens et plusquam sapiens, vel potius omnis sapientiæ fons, novit omnino quæ conducunt, et potens, vel potius infinitæ potentiæ, condigne Deo et convenienter in omnibus placita et consilia sua conducibilia pulchre exsequitur, ut bonus et sapiens et potens, transiens per cuncta et visibilia et invisibilia, et universa et singula, et parva et magna, et cuncta quæ secundum quampiam cujuslibet generis existentiam habent, nihil de bonitatis, sapientiæ potentiæ suæ infinitate remittens, et omnia secundum singulorum existentiae rationem sibi ipsis et invicem in indissolubili cunctorum eodem et nexu et compagine, et perennitate conservans. Quid autem, nonne ipsam per se naturam de divina, quæ omnia curet, providentiæ existentia, luculenter instruere videmus? Quod enim naturaliter nobis providentiæ cognitio insita sit, ipsa natura haud exiguum præbet documentum, quando nos nulla prævia institutione veluti propulsans ad Deum per preces in subitis casibus illius salutem quærere instruit. Quotiescunque enim subito necessitate aliqua comprehendimur, involuntarie, sine ulla prævia consideratione, Deum invocare solemus, tanquam si ipsa providentia nos ad se, nullis consiliis intercedentibus, attrahat, et mentalis vis nostræ velocitatem antevertat, divinumque omnibus cæteris præsentius auxilium ostendat. Neque vero involuntarie natura nos ad illud quod naturæ expers est deduceret. Nimirum quodcunque alterum quodpiam naturaliter sequitur, ut omnibus obscurum, validam habet invictamque demonstrandæ veritatis vim. Si vero quia imperceptibilis nobis ea quæ singula curet providentiæ est ratio, ut etiam est secundum illud: *Quam recondita ejus judicia, et quam investigabiles ejus viæ* ^b, ideo providentiam negarint esse meo quidem iudicio haud recte ita statuunt. Nam si magna est et imperceptibilis inter singulos homines discrepantia, et cujusque ipsius commutatio et vicissitudo, dum in vitæ genere et moribus et voluntatibus et consiliis et cupiditatibus, in litteris, negotiis, studiis, et in ipsis mentis cogitationibus pene infinitis, omnibusque eis quæ quotidie et singulis pene horis alia

A διαμονῆς τὰ καθόλου προνοίας ἀξιούσθαι φασί, ταύτης πολλῶ πρότερον ἀξιούσθαι τὰ κατὰ μέρος εἰσάγουσιν, ἐν οἷς ἡ τῶν καθόλου διαμονὴ καὶ ὑπόστασις. Συνεισάγεται γὰρ ἀλλήλοις ταῦτα διὰ τὴν κατὰ φύσιν ἀδιάλυτον πρὸς ἀλλήλα σχέσιν, καὶ θατέρου πρὸς διαμονὴν συντηρουμένου, μηδὲ τὸ ἕτερον ταύτης εἶναι τῆς φυλακῆς ἀλλότριον, καὶ ἐνδὲς πάλιν τῆς πρὸς διαμονὴν φυλακῆς διαπίπτοντες μηδὲ τὸ ἄλλο ταύτης τυγχάνειν λέγει ἀκόλουθον. Ἄλλως τε δὲ κατὰ τρεῖς τρόπους τὸ μὴ πάντων τῶν ὄντων προνοεῖν τὸν Θεὸν λέγεται. Ἡ γὰρ ἀγνοεῖν αὐτὸν λέγουσι τῆς προνοίας τὴν μέθοδον, ἢ μὴ βούλεσθαι, ἢ μὴ δύνασθαι. Ἄλλὰ μὴν κατὰ τὰς κοινὰς πάντων ἐννοίας ἀγαθῶν καὶ ὑπεράγαθος ὁ Θεὸς αἰεὶ πάντως τὰ καλὰ βούλεται καὶ πᾶσι, καὶ σοφὸς ὑπάρχων καὶ ὑπέροσφος, μᾶλλον δὲ πάσης σοφίας πηγὴ, γινώσκει πάντως τὰ συμφέροντα, (174 b) καὶ δυνατὸς ὢν, μᾶλλον δὲ ἀπειροδύναμος, ἐνεργεῖ πάντως θεοπρεπῶς ἐν πᾶσι τὰ ἐγνωσμένα αὐτῷ καὶ βεβουλευμένα καλῶς ¹¹ καὶ συμφέροντα, ὡς ἀγαθὸς καὶ σοφὸς καὶ δυνατὸς, δικινούμενος διὰ πάντων τῶν τε ὀρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων, καὶ τῶν καθόλου καὶ τῶν μερικῶν, καὶ τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων, καὶ πάντων τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰανοῦν οὐσίαν τὸ εἶναι ἐχόντων, μηδὲν ὑφείεις τῆς κατὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν ἀπειρίας, καὶ πάντα κατὰ τὸν ἐκάστων τοῦ εἶναι λόγον πρὸς τε ἑαυτὰ καὶ ἀλλήλα κατὰ τὴν ἀδιάλυτον πάντων σχετικὴν ἁρμονίαν τε καὶ διαμονὴν συντηρῶν. Τί δὲ, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν οὐ κατανοοῦμεν τὴν φύσιν περὶ τοῦ εἶναι τὴν ἐπὶ πάντα τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν σαφῶς οὖσαν διδάσκαλον; Τεκμήριον γὰρ οὐ μικρὸν τοῦ φυσικῶς ἡμῖν ἐνεσπάρθαι τὴν τῆς προνοίας γνῶσιν ἢ φύσις αὐτὴ δίδωσιν, ὁπνίκα ἂν ἡμᾶς ἀδιδάκτως ὡσπερ ὠθοῦσα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῶν εὐχῶν ἐν ταῖς ἐξαίφνης περιστάσεσιν ἐκείθεν ζητεῖν τὴν σωτηρίαν παρασκευάζει ¹². Ὑπ' ἀνάγκης γὰρ ἄφνω συλληφθέντες ἀπροαιρέτως, πρὶν τινα καὶ σκέψασθαι, τὸν Θεὸν ἐπιδοῦμεθα, ὡς ἂν τῆς προνοίας αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν καὶ λογισμῶν χωρὶς ἐλκούσης ἡμᾶς, καὶ τὸ τάχος τῆς ἐν ἡμῖν νοερᾶς νικώσης δυνάμεως, καὶ πάντων ἰσχυροτέραν τὴν θείαν προδεικνυούσης βοήθειαν. Οὐκ ἂν δὲ ἡμᾶς ἦγεν ἀπροαιρέτως ἢ φύσις ἐπὶ τὸ μὴ φύσιν ἔχον γίνεσθαι. Πᾶν δὲ τὸ ὁμοῦν φυσικῶς ἐπόμενον, ὡς πᾶσιν ἁδηλον, ἰσχυρὰν ἔχει καὶ ἀκαταμάχητον κατὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας (175 a) τὴν δύναμιν. Εἰ δὲ ὅτι ἀκατάληπτος ἡμῖν τῆς τῶν κατὰ μέρος προνοίας ὁ λόγος, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστι κατὰ τὸ, Ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο φαῖεν μηδὲ πρόνοιαν εἶναι, οὐκ ὀρθῶς ἐροῦσι κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον. Εἰ γὰρ πολλὴ τίς ἐστὶν ἡ διαφορὰ καὶ ἀκατάληπτος τῶν ἀνθρώπων ἐκάστου πρὸς ἕκαστον καὶ ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἐκάστου ἐναλλαγῆ, ἐν τε βίοις καὶ ἡθεσι καὶ γινώμασι καὶ προαιρέσεσι καὶ ἐπιθυμίαις, ἐπιστήμασι τε καὶ

^o Rom. xi, 53.

VARIE LECTIONES.

¹¹ καλὰ cod. Gud. m. pr. ¹² παρασκευάζουσα habet apographum.

χρείαις καὶ ἐπιτηδεύμασι καὶ αὐτοῖς τοῖς κατὰ ψυχὴν λογισμοῖς ἀπειροῖς οὖσι σχεδὸν, καὶ πᾶσι τοῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὄραν ἐπισυμβαίνουνσι συμμεταβαλλομένου (ἀγχίστροφον γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ὁξέως τοῖς καιροῖς καὶ ταῖς χρείαις συμμεταβαλλόμενον), ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν πρόνοιαν, προγνωστικῶς πάντα συνειληφύϊαν κατὰ περιγραφὴν τὰ καθ' ἕκαστα, διάφορόν τε καὶ ποικίλην φαίνεσθαι καὶ πολυσχιδῆ, καὶ τῆ τῶν πεπληθυσμένων ἀκαταλήψια συνεκτεινομένην ἑκάστῳ προσφόρως καθ' ἕκαστον καὶ πρᾶγμα καὶ νόημα, μέχρι καὶ τῶν ψιλῶν κινήματων τῶν κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα συνισταμένων, ἀρμόζεσθαι. Εἰ οὖν τῶν κατὰ μέρος ἀκατάληπτός ἐστὶν ἡ διαφορὰ, καὶ τῆς ἀρμοζούσης αὐτοῖς εἰκότως προνοίας ἀπειρος ὁ λόγος, ἀλλ' οὐκ, ἐπειδὴ ἀπειρός τε καὶ ἄγνωστος ἡμῖν τῆς τῶν κατὰ μέρος προνοίας ὁ λόγος τυγχάνει, τὴν ἰδίαν ἄγνωϊαν ἀναίρεσιν ποιῆσθαι τῆς κινσφου τῶν ὄντων κηδεμονίας ὀφείλομεν, πάντα δὲ ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως, θεοπρεπῶς τε καὶ συμφερόντως, τὰ τῆς προνοίας (175 b) ἐφύμνειν ἔργα καὶ ἀποδέχεσθαι, καὶ καλῶς γίνεσθαι τὰ γινόμενα πιστεῦειν, κἂν ἡμῖν ὁ λόγος ἐστὶν ἀνέφικτος. Πάντα δὲ λέγων τὰ τῆς προνοίας φημί, οὐ γὰρ τὰ κακῶς ὑφ' ἡμῶν κατὰ τὸν τοῦ ¹³ ἐφ' ἡμῖν λόγον γινόμενα· ταῦτα γὰρ τοῦ κατὰ τὴν πρόνοιαν λόγου παντελῶς ἀλλότρια. Τὸν μὲν οὖν σημαίνοντον τρόπον περὶ τῆς τῶν ἀγίων κατὰ τὸν λόγον καὶ τὴν θεωρίαν δυνάμεως τε καὶ χάριτος ὑπὸ τοῦ μεγάλου τούτου διδασκάλου κατὰ τὸ δυνατόν στοχαστικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀποφαντικῶς (πολλῶ γὰρ ἀπολείπεται τῷ μέτρῳ τῆς κατ' αὐτὸν ἀληθείας ὁ ἡμέτερος νοῦς), διὰ τῶν εἰρημένων ὑποδραμῶν τῷ λόγῳ, καὶ ὡσπερ ἰχνηλατήσας, τοιόνδε καθ' ὑπόνοιαν μόνον φημί.

Θεωρία διάφορος τῆς διαβαθείσης ὑπὸ τῶν ἀγίων ὑλικῆς δυνάδος, καὶ τίς ἢ ἐν τῇ Τριάδι νοουμένη ἐνότης (ο).

Διὰ δὲ τοῦ ὑπὲρ τὴν ὑλικὴν δυάδα γενέσθαι, διὰ τὴν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένην ἐνότητα, τὸ ὑπὲρ τὴν ὑλὴν γενέσθαι καὶ τὸ εἶδος, ἐξ ὧν τὰ σώματα, τοὺς ἀγίους λέγειν ὑπονοῶ αὐτὸν, ἢ τὴν σάρκα καὶ τὴν ὑλὴν, ὡσπερ διασχόντας ἐφη Θεῶ συγγενέσθαι καὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ κραθῆναι φωτὶ καταξιωθῆναι, τούτεστι τὴν πρὸς τὴν σάρκα τῆς ψυχῆς σχέσιν, καὶ διὰ τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν ὑλὴν, ἢ καθόλου εἰπεῖν, πάσης τῆς αἰσθητικῆς οὐσίας πρὸς τὴν αἰσθητὴν ἀποθεμένους φυσικὴν οἰκειότητα, τῆς δὲ θείας μόνης γνησίως ἐπιλαβομένους ἐφέσεως, διὰ τὴν, ὡς ἐφη, νοουμένην ἐν τῇ Τριάδι ἐνότητα. Μέσην γὰρ κειμένην Θεοῦ καὶ ὑλῆς τὴν ψυχὴν ἐγνωκάτες, καὶ τὰς πρὸς ἄμφω ἐνοποιούς δυνάμεις ἔχουσαν, τὸν νοῦν λέγω πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν ὑλὴν τὴν αἰσθησιν, τὴν μὲν αἰσθησιν μετὰ τῶν αἰσθητῶν παντελῶς (176 a) ἀπειτινάξαντο, κατὰ τὴν ἐν διαθέσει σχετικὴν ἐνέργειαν, κατὰ δὲ τὸν νοῦν μονώτατον ἀρήρητως

A et alia accidunt una commutatur (versatīle enim hoc, cui homo nomen est, animal, cito temporibus atque necessitatibus commutatum), necesse est omnino providentiam quoque, præscie cuncta per singula ambitu suo complectentem, diversam et variam et multiplicem videri, atque, cum una cum rebus adeo multiplicatis ut numero comprehendī nequeant extendatur, secundum factum quodque et cogitatum, vel usque in tenues quæ menti aut corpori oboriantur motus unicuique convenienter accommodari. Quod si singulorum differentia notionem excedit, et infinita est ratio providentiæ illis se convenienter accommodantis, minime tamen, cum infinita et imperceptibilis nobis sit providentiæ singulas partes procurantis ratio, inde propria ignorantia sapientissimam rerum naturæ procuracionem tollere debemus, sed omnia simpliciter et sine examine, Deo convenienter et utiliter, providentiæ laudare opera et accepta referre, et quæ fiunt bene fieri confidere, etiamsi rationem eorum non possumus assequi. Cuncta vero si dico, providentiæ res dico, videlicet non ea quæ a nobis secundum nostræ voluntatis et indolis rationem prave fiunt; hæc enim a providentiæ ratione plane absona. Modum igitur rationalis et contemplativæ sanctorum potestatis et gratiæ ab magno hoc magistro significatum postquam conjectura, non certa interpretatione (multum enim abest ut mens nostra illius veritatem æquiparet), per hanc disputationem verbo assequi ejusque quasi vestigia indagare conatus sum, talem esse duntaxat suspicor.

Contemplatio diversa superatæ a sanctis materialis dyadis, et quænam in Trinitate intelligatur unitas.

Quod autem materialem dyadem superent sancti, propter unitatem in Trinitate intellectam, significari ab eo suspicor materiam atque formam, unde sunt corpora, superatas aut carnem et materiam, quibus disruptis cum Deo congressi purissima luce temperari atque perfundi mereri, hoc est animæ ad carnem, et per carnem ad materiæ relationem, vel, ut in universum loquar, omni sensuali essentia cum sensibili exuti naturalem necessitatem, divinum duntaxat recte appetitum secuti, propter unitatem quæ, ut dixi, in Trinitate intelligitur. Cum enim mediam inter Deum et materiam collocatam animam esse intellexerint, et habere in utrumque uniendi sese conflandique potestates, intellectum, inquam, in Deum et in materiam sensum, sensum quidem una cum sensibilibus plane abjecerunt, per relativam in affectione operationem, et per solum intellectum ineffabili modo eam ad Deum accom-

VARIÆ LECTIONES.

¹³ Hic vocabulum, quod cum τοῦ jungatur, excidisse suspicor.

(0) Cf. Greg. Naz. Orat. III, *De pace*, cap. 8, p. 430, tom. I, Opp. ed. Ben.

modaverunt, quocum totam, tanquam formæ primigeniæ imaginem tam mente quam ratione ac spiritu, in omprehensibili modo unitam, ut quæ similitudinem humano captui parem haberet, videntes, unitatem in Trinitate intellectam mystice didicerunt. Fortasse vero etiam animum et concupiscentiam materialem dyadem appellavit magister, propterea quod materiæ adhæreant sintque passivæ animæ partis potestates, quæ cum ratione seditiose contendant mentemque in multa distrahere possint, nisi ab initio sibi coercuerit eas atque subjugaverit. Quas si quis devicerit et currere quo debent eis persuaserit, adeo ut rationis imperio subjectæ appareant, aut etiam omnino reliquerit eas, et solus teneatur rationali et contemplativa quæ in neutram partem vergat secundum charitatem gnostice illecebra, ad unam et solam ex multis eamque puram et simplicem et indivisam vis de appetitu fortissimæ motionem contractus, qua circa Deum perpetuo in identitate perennis appetitus motionis sibi stabilitatem philosophice firmavit, is revera beatus est, et attingit non veram solum et beatam unionem cum sancta Trinitate, sed unitatem quoque in sancta Trinitate intellectæ, simplex videlicet et indivisus et uniformis secundum potestatem cum simplici secundum essentiam et indivisa illa congressus, et secundum habitum virtutum bonitatem sibi semper constantem pro viribus suis æmulatus, proprietate potestatum naturaliter divisibilem per gratiam uniti Dei deposita.

Enarratio de passibili animæ, deque universalibus ejus divisionibus et subdivisionibus.

Dividitur enim, ut dicunt, animæ passibile in eam partem quæ rationi obedit et in eam quæ non obedit rationi. Atque eam qui non obedit rationi dividunt in eam qui alit et nutrit, quam physicam appellant, et in physicam, quam appellant vitalem, quarum neutra rationi obediens agitur, non obediens vero rationi ideo appellatur, quia non ratione agitur. Crescere enim, vel bona valetudine uti, vel vivere, non penes nos est. Illa autem quæ rationi obedit in duo dividitur, in concupiscentivum et indignativum. Obediens vero rationi vocant quia rationi in bonis agatur et subjiatur. Rursus concupiscentivum dividunt in voluptatem et dolorem. Concupiscentia enim voti sui compos voluptatem efficit, non compos, dolorem. Et rursus secundum alium modum concupiscentiam tradunt divisam quatuor una cum se ipsa formas efficere universas, concupiscentiam, voluptatem, metum, dolorem. Cumque rerum pars bona sit, pars mala, hæc vero aut præsentia sint aut futura, bonum quod expectatur concupiscentiam vocavit, quod præsens, voluptatem; et rursus malum quod expectatur, metum,

A αὐτὴν τῷ Θεῷ προσφικέωσιν, πρὸς ὃν ὅλον ἀγνώστως ἐνωθεῖσαν ὅλην ὡς ἀρχετύπου εἰκόνα κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα, ὡς ἐφικτὸν καθ' ὁμοίωσιν ἔχουσιν τὸ ἐμφερὲς θεασάμενοι, τὴν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένην ἐνότητα μυστικῶς ἐδιδάχθησαν. Τυχὸν δὲ καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὑλικὴν δυάδα προσηγόρευσεν ὁ διδάσκαλος, διὰ τὸ προσύλους καὶ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους αὐτὰς εἶναι δυνάμεις, καὶ πρὸς τὸν λόγον στασιαζούσας, καὶ εἰς πολλὰ σκεδάσαι τὸν νοῦν δυναμένας, εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐπιστημόνως ἀγχιῶν ἑαυτῷ ὑποζεύξαιεν. Ὡν εἰ τις κρατήσῃ καὶ ἐφ' ἃ δεῖ πρεπόντως φέρεσθαι πείσειε, δουλικῶς ὑπεζευγμένας τῇ δυναστείᾳ τοῦ λόγου, ἧ καὶ παντελῶς αὐτὰς ἀπολιπὼν ἀπολίποι, καὶ μόνος τῆς ἀρρεποῦς κατ' ἀγάπην γνωστικῆς διὰ λόγου καὶ θεωρίας ἔχεται θέλξεως, καὶ πρὸς μίαν καὶ μόνην ἐκ τῶν πολλῶν καθαρὰν τε καὶ ἀπλὴν καὶ ἀδιαίρετον τῆς κατ' ἔφεσιν ἀρρενωτάτης δυνάμεως κίνησιν συνεστάλη, καθ' ἣν περὶ Θεὸν ἀκαταλήκτως ἐν ταυτότητι τῆς κατ' ἔφεσιν ἀεικινήσιας ἑαυτῷ φιλοσόφως ἐπήξατο τὴν μονιμότητα, μακάριος ὄντως ἐστὶ τῆς ἀληθοῦς τε καὶ μακαρίας τυχὼν οὐ μόνον ἐνώσεως τῆς πρὸς τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἀλλὰ καὶ ἐνότητος τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι νοουμένης, ὡς ἀπλοῦς καὶ ἀδιαίρετος καὶ μονοειδῆς κατὰ τὴν δύναμιν πρὸς τὴν ἀπλὴν καὶ ἀδιαίρετον κατὰ τὴν οὐσίαν γεγεννημένος, καὶ κατὰ τὴν ἕξιν τῶν ἀρετῶν τὴν ὡσαύτως ἔχουσιν ἀγαθότητα κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἐκμιμούμενος, καὶ τὴν ἰδιότητα τῶν κατὰ φύσιν μεριστῶν δυνάμεων διὰ τὴν

C τοῦ ἐνωθέντος Θεοῦ ¹⁴ χάριν ἀποθέμενος.

Ἐξήγησις περὶ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς, καὶ τῶν αὐτοῦ καθολικῶν διαιρέσεων τε καὶ ὑποδιαιρέσεων.

(176 b) Διαιρεῖται γὰρ, ὡς φασί, τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς εἰς τε τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ, καὶ τὸ μὴ πειθόμενον λόγῳ. Καὶ τὸ μὲν λόγῳ μὴ πειθόμενον διαιροῦσιν εἰς τὸ θρεπτικόν, ὃ καλοῦσι φυσικόν, καὶ εἰς τὸ φυσικόν, ὃ καλοῦσι ζωτικόν, ὧν οὐδέτερον ¹⁵ λόγῳ πειθόμενον ἄγεται· οὐκ ἐπιπειθὲς δὲ λόγῳ καλεῖται, ἐπειδὴ μὴ πέφυκεν ἄγεσθαι λόγῳ. Τὸ γὰρ αὐξάνειν, ἢ ὑγιαίνειν, ἢ ζῆν, οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. Τὸ δὲ ἐπιπειθὲς λόγῳ διαιρεῖται εἰς δύο, τὸ τε ἐπιθυμητικόν καὶ τὸ θυμικόν. Ἐπιπειθὲς δὲ λόγῳ καλοῦσιν αὐτὸ, διότι λόγῳ πέφυκεν ἐν τοῖς σπουδαίοις

D ἄγεσθαι τε καὶ ὑποτάσσεσθαι. Πάλιν δὲ τὸ ἐπιθυμητικόν διαιροῦσιν εἰς ἡδονὴν καὶ λύπην. Ἐπιτυγχάνουσα γὰρ ἐπιθυμία ἡδονὴν ἐργάζεται, ἀποτυγχάνουσα δὲ λύπην. Καὶ πάλιν καθ' ἕτερον τρόπον φασὶ τὴν ἐπιθυμίαν διαιρουμένην τέσσαρα εἶναι ἐαυτῇ τὰ πάντα εἶδη ποιεῖν, ἐπιθυμίαν, ἡδονὴν, φόβον, καὶ λύπην. Καὶ ἐπειδὴ τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐστὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ φαῦλα, ταῦτα δὲ ἢ παρόντα ἢ μέλλοντά ἐστι, προσδοκώμενον μὲν ἀγαθὸν ἐπιθυμίαν ἐκάλεσε, παρὸν δὲ ἡδονὴν, καὶ πάλιν προσδοκώμενον κακὸν φόβον, παρὸν δὲ λύπην· ὡς εἶναι τε καὶ θεωρεῖσθαι

VARIE LECTIONES

¹⁴ Χριστοῦ cod. Gud. in. pr. ¹⁵ οὐ δεύτερον cod. Gud.

περὶ μὲν τὰ καλὰ, εἴτε τὰ ὄντως ὄντα, εἴτε τὰ νομιζόμενα, τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, περὶ δὲ τὰ φαῦλα τὴν λύπην καὶ τὸν φόβον. Πάλιν δὲ τὴν λύπην διαιροῦσιν εἰς τέσσαρα, εἰς ἄχος, εἰς ἄχος, εἰς φθόνον, εἰς ἔλεον. Καὶ τὸ μὲν ἄχος εἶναι φασὶ λύπην ἀφωνίαν ἐμποιοῦσαν οἷς ἂν ἐγγένηται, διὰ τὴν εἰς βίθου πάροδον τοῦ λογιστικοῦ· τὸ δὲ ἄχος λύπην βαροῦσαν τε καὶ διοχλοῦσαν ἐπ' ἀβουλήτοις συμβάσει· τὸν δὲ φθόνον λύπην ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· τὸ δὲ ἔλεος λύπην ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς. Κακὸν δὲ πᾶσαν λύπην ἔφασαν τῇ ἑαυτῆς φύσει. Κἂν γὰρ ὁ σπουδαῖος ἐπ' ἀλλοτρίοις (177 a) λυπῆται κακοῖς, ὡς ἐλεήμων, ἀλλ' οὐ προηγουμένως κατὰ πρόθεσιν, ἀλλ' ἐφεπομένως κατὰ περίστασιν. Ὁ δὲ θεωρητικὸς κἂν τούτοις ἀπαθὴς διαμένει, συνάψας ἑαυτὸν τῷ θεῷ, καὶ τῶν τῆδε παρόντων ἀλλοτριώσας. Τὸν δὲ φόβον πάλιν διαιροῦσιν εἰς ἕξ, εἰς ὄκνον, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἐκπληξιν, εἰς ἀγωνίαν. Καὶ τὸν μὲν ὄκνον εἶναι φασὶ, φόβον μελλούσης ἀνεργείας, τὴν αἰδῶ δὲ φόβον ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου, τὴν δὲ αἰσχύνην φόβον ἐπ' αἰσχροῦ πεπραγμένῳ, τὴν δὲ κατάπληξιν φόβον ἐκ μεγάλης φαντασίας, τὴν δὲ ἐκπληξιν φόβον ἐκ μεγάλων ἀκουσμάτων τὴν ἀσθησὶν ἀφαιρούμενον, τὴν ἀγωνίαν δὲ φόβον διαπτώσεως, τουτέστιν ἀποτυχίας. Φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν ἀγωνιῶμεν. Καλοῦσι δὲ τινες αὐτὴν καὶ δειλίαν. Τὸν δὲ θυμὸν πάλιν εἶναι λέγουσι ζέσιν τοῦ περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως. Διαιροῦσι δὲ καὶ τοῦτον εἰς τρία, εἰς ὄργην, ἣν τινες ἐκάλεσαν χολὴν καὶ χόλον, καὶ εἰς μῆνιν, καὶ εἰς κότον. Καὶ τὴν μὲν ὄργην εἶναι φασὶ θυμὸν πρὸς ἐνεργειαν ἀρχὴν καὶ κίνησιν ἔχοντα, ἢ θυμὸν ἐνεργούμενον· τὴν δὲ χολὴν τὴν δι' ἄλλου ἀμυναν τοῦ λυπηθέντος· τὸν δὲ χόλον τὴν δι' ἑαυτοῦ τοῦ λυπηθέντος ἐπεξέλευσιν εἰς τὸν λυπήσαντα· τὴν δὲ μῆνιν θυμὸν εἰς παλαίωσιν (εἴρηται δὲ παρὰ τὸ μένειν καὶ τῇ μνήμῃ παρακατέχεσθαι), τὸν δὲ κότον θυμὸν ἐπιτηροῦντα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· εἴρηται δὲ παρὰ τὸ κείσθαι καὶ οὗτος. Διαιροῦσι δὲ καὶ τούτων ἕκαστον εἰς ἄλλα πολλά. Ἄπερ εἰ βουλευθεῖη τις δι' ἀκριβοῦς ἐξετάσεως παραδοῦναι γραφῇ, πολὺν ἀθροίσει λόγον καὶ χρόνον δαπανήσει, ὡς (177 b) μηδὲ ἀνεκτὸν εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσι διὰ τὸ πλῆθος. Μέγα οὖν καὶ θαυμαστὸν ὄντως ἐστὶ καὶ πολλῆς δεόμενον προσοχῆς τε καὶ σπουδῆς, καὶ πρὸς τούτων τῆς θείας ἐπικουρίας, τὸ δυναθῆναι πρῶτον μὲν τῆς ὑλικῆς δυνάμεως τῶν ἐμφύτων κρατῆσαι δυνάμεων, θυμοῦ λέγω καὶ ἐπιθυμίας, καὶ τοῦ κατ' αὐτάς μερισμοῦ, καὶ μακάριος ὃς ἄγειν ἐτοιμῶς ταῦτα ὅποι τῷ λόγῳ δοκεῖ δεδύνηται, μέχρις ἂν τοῖς πρακτικοῖς διὰ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τῶν προτέρων καθάρηται λογισμῶν.

vera est, et quod multa attentione et studio, ac posse materialem innatarum potestatum dyadem superare, indignationem, inquam, et concupiscentiam, earumque in quas patent divisæ species, atque rationi placebit potuerit, usque dum practicis, id est activis. ab eis quas ante habuit purgetur per philosophiam moralem.

A præsens vero, dolorem : adeo ut voluptas et concupiscentia ad bona pertineant et circa ea appareant, sive revera sunt, sive putantur, circa mala vero dolor et metus. Rursus dolorem dividunt in quatuor, in mærorem, in molestiam, in invidiam, in misericordiam. Atque mærorem dicunt esse dolorem obmutescere facientem eos qui sint ipso affecti, propterea quod ea anime pars quæ rationis ac consilii sedes est, hoc est λογιστικόν, in profundum transgrediatur; molestiam autem dolorem gravantem et turbantem in casibus injucundis; invidiam vero dolorem in latis rebus alienis; misericordiam denique dolorem in rebus alienis adversis atque miseris. Malum vero omnem dolorem statuunt sua ipsius natura. Etiam si enim vir bonus in aliorum rebus adversis dolet, ut misericors, tamen non ex professo et secundum propositum, sed secundo per occasionem. Contemplativus contra vel in his vacat affectu. Deo congregatus, et his terrenis rebus alienatus. Metum vero rursus dividunt in sex partes, in tergiversationem, verecundiam, pudorem, stuporem, consternationem, torporem. Et tergiversationem quidem definiunt metum actionis futuræ, verecundiam vero metum de expectatione vituperii; pudorem dein metum de re turpi perpetrata; stuporem metum de grandi et vehementi imaginatione conceptum; consternationem metum ex immanibus rumoribus qui sensum auferunt; agoniam denique, vel torporem, metum lapsus, id est successus infelicis atque spei frustratæ. Nam dum metuimus ne voti compotes fiamus, torpemus. Quam sunt etiam qui timiditatem vocant : θυμὸν, sive indignationem, vero rursus interpretantur fervorem sanguinis circum præcordia propter desiderium doloris vicissim infligendi. Etiam hanc dividunt modo triplici, in ὄργην, quam sunt qui χολὴν et χόλον appellarunt, et in μῆνιν, et in κότον. Atque ὄργην quidem definiunt indignationem quæ principium et motum habet ad agendum, sive indignationem agitatum; χολὴν autem vindictam per alterum sumptam de eo qui injuriam intulit; χόλον contra si quis per seipsum, cui illata est injuria, cum qui intulit persequitur : μῆνιν porro indignationem inveterascentem (vocata est enim μῆνις de eo quod memoria retinetur); denique κότον indignationem tempus vindictæ observans, qui dictus est item inde quod quasi reconditus jacet intus et manet. Dividunt vero horum unumquodque in alia multa; quæ si quid accurate perquirere et litteris tradere voluerit, sermonem nimium cumulabit et tempus insumet, quæ abundantia a lectoribus ferri non possit. Magnum itaque atque admirandum revera est, et quod multa attentione et studio, ac divina præsertim ope indigeat, primum quidem indignationem, inquam, et concupiscentiam, earumque in quas patent divisæ species, atque beatus est qui expedite has ducere quocumque rationi placebit potuerit, usque dum practicis, id est activis. ab eis quas ante habuit purgetur per philosophiam moralem.

Contemplatio ex Scriptura de eo quod qui cognoscendi facultate præditus est cum lege naturæ non debeat coniungere legem sapientiæ, et quid sibi velit littera alpha Abrahami nomini addita.

Deinde vero etiam superare eas potestates ac prorsus excutere, tanquam Agarem et Ismaelem, Abrahamus ille magnus, cum ejus mens jam ut in Isaaci illius sacrificio circa divina spectacula exerceri norit, a voce divina per cogitationem descendentem eruditus divinam liberæ spiritualis cognitionis in mente progeniem, quæ cum servili carnis semine conjuncta est, beatam annuntiationem impetrare non posse, quæ est deificationis gratia eorum quæ Dominum diligunt spei exposita, quam typice jam anticipaverat, monadis rationi per fidem mystice adjunctus, qua uniformis factus, vel potius de multis unus, solus ad solum plane Deum magnifice congregatus est, nulla omnino circa aliud quid eorum quæ dissipata sunt qualiscunque cognitionis imagine simul illata, id quod alpha litteræ, quæ nomini ejus addita est, vi significari puto. Quare etiam eorum qui, omnibus quæ post Deum sunt abdicatis, per fidem ad Deum adducti sunt, pater appellatus est P, utpote qui eisdem per fidem in spirita imaginibus patri similes esse liberi possent.

Contemplatio in Moysen de detractis calceis.

Quod in principio gnosticæ vitæ fortasse etiam Moyses ille, cum accederet ad conspectum lucis in rubo mystice apparentis, a divina voce: *Solve calceos de pedibus tuis, nam ubi stas terra sancta est* ⁹, didicit animam ab omnibus corporalibus secundum affectionem perfecte solutam esse, eam quæ contemplationis via ad res cœlestes intelligendas gnosticam perfectionem sit instituta, ac perfectam pristinae in carnis habitu vitæ alienationem tenere per calceos depositos.

Contemplatio in partes sacrificiorum.

Hoc rursus fortasse idem perdivinus Moyses in sacrificiorum regulis significabat, adipem et renes et pectus et jecinoris libram de hostiis jubens præcidere ^r, ipsas nimirum generales nostrarum passionum potestates, indignationem dico et concupiscentiam, quæ vera est materialis dyas, earumque vires activas esse præcidendas et comburendas divino igni potestatis mysticæ per cognitionem, concupiscentia quidem per renes, activa vero ejus vi, hoc est voluptate, per pinguedinis partes, sive adipem, indignatione per pectus, et activa ejus vi

A Θεωρία ἐκ τῆς Γραφῆς περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὸν γνωστικὸν τῷ τῆς φύσεως νόμῳ τὸν τῆς σοφίας λόγον συνάπτειν, καὶ τίς ἡ προσθήκη τοῦ ἄλφα στοιχείου εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβραάμ.

Ἐπειτα δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτὰς γενέσθαι καὶ παντελῶς ἀπώσασθαι, ὡς τὴν Ἄγαρ καὶ τὸν Ἰσμαήλ, ὁ Ἀβραάμ ἐκεῖνος ὁ μέγας, τοῦ λογιστικοῦ ἤδη περὶ τὰ θεῖα κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐκεῖνον γυμνασθῆναι δυναμένου θεάματα, ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν γνῶσιν φερομένης θείας φωνῆς διδασκόμενος, μὴ δύνασθαι τὸ κατὰ νοῦν θεῖον τῆς ἐλευθέρας κατὰ πνεῦμα γνώσεως γέννημα, τῷ δουλικῷ τῆς σαρκὸς ἐπισυνημμένον σπέρματι, τῆς μακαρίας τυχεῖν ἐπαγγελίας, ἣτις ἐστὶν ἡ κατ' ἐλπίδας προκειμένη τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον τῆς θεώσεως χάρις, ἣν ἤδη τυπικῶς ὑπῆρχε προειληφῶς, τῷ περὶ μονάδος λόγῳ διὰ πίστεως μυστικῶς συναφθεὶς, καθ' ὃν ἐνοειδῆς γενόμενος, μᾶλλον δὲ ἐκ πολλῶν εἰς, μόνος πρὸς μόνον δι' ὅλου τὸν Θεὸν μεγαλοπρεπῶς συνήχθη, μηδένα τὸ παράπαν τῆς οἰασοῦν περὶ τι ἄλλο τῶν σκεδαστῶν γνώσεως τύπον ἑαυτῷ συνεπιφερόμενος, ὅπερ οἶμαι δηλοῦν τὴν τοῦ δοθέντος εἰς προσθήκην τοῦ ὀνόματος ἄλφα γράμματος δύναμιν. Διὸ καὶ πατὴρ τῶν διὰ πίστεως προσαγομένων (178 a) Θεῷ κατὰ στέρησιν πάντων τῶν μετὰ Θεὸν ἐχρημάτισεν, ὡς τοὺς αὐτοὺς κατὰ πίστιν ἐν πνεύματι τύπους τῷ πατρὶ τῶν τέκνων ἐμπερῶς ἔχειν δυναμένων.

C Θεωρία εἰς τὸν Μωϋσῆν περὶ τῶν ἀφαιρουμένων ὑποδημάτων.

Τοῦτο τυχὸν ἐν ἀρχῇ τῆς γνωστικῆς ἀγωγῆς καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς ἐκεῖνος διδασκόμενος ὑπὸ τῆς θείας φωνῆς ἐπαιδεύετο, ἠνίκα προσῆγεν ἰδεῖν τὸ ἐν τῇ βάτῳ μυστικῶς φανταζόμενον φῶς φασκούσης, Λῦσον τὰ ὑποδήματα ἀπὸ τῶν ποδῶν σου, ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ ἔστηκας γῆ ἁγία ἐστὶ, τὸ δεινῶς, οἶμαι, τῶν σωματικῶν ἀπάντων ἀπολεῦσθαι κατὰ διάθεσιν τὴν ψυχὴν, μέλλουσαν τὴν διὰ θεωρίας πρὸς τὴν τῶν ὑπερκοσμίων νόησιν γνωστικὴν ποιῆσθαι πορείαν, καὶ τελείαν τοῦ ἐν σχέσει σαρκὸς προτέρου βίου ἀλλοτριώσιν διὰ τῆς τῶν ὑποδημάτων ἔχειν ἀποθέσεως.

Θεωρία εἰς μέρη τῶν θυσιῶν.

Τοῦτο πάλιν ἴσως ὁ αὐτὸς θεϊότατος Μωϋσῆς ἐν ταῖς τῶν θυσιῶν διατάξεσι παρεδήλου τῶν ἱερῶν ἀφαιρεῖν τὸ στέαρ, καὶ τοὺς νεφροὺς, καὶ τὸ στηθύριον, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, ἐπιτάσων, τὸ δεῖν αὐτὰς τε τὰς γενικὰς τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν δυνάμεις, τὸν θυμὸν λέγω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν ὄντως ὑλικτὴν δυάδα, καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν ἀφαιρεῖν, καὶ τῷ θεῷ περὶ τῆς κατὰ γνῶσιν μυστικῆς ἐκτεῆσαι δυνάμειος, τῆς μὲν ἐπιθυμίας διὰ τῶν νεφρῶν, τῆς δὲ ἐνεργείας αὐτῆς, τουτέστι τῆς ἠδονῆς, διὰ τοῦ λίπους, ἥτοι τοῦ στέατος δηλουμένης, καὶ τοῦ θυμοῦ

⁹ Gen. xxi, 5. ^r Exod. iii, 5. ^r Levit. vii, 50.

διὰ τοῦ στηθυλίου, τῆς δὲ κατ' αὐτὸν ἐνεργείας, A per fibrām jecinoris, cum qua amara et acris bilis cohæret, significatis.

Θεωρία σύντομος εἰς τὴν κατὰ νόμον διάφορον λέπραν.

Τοῦτο πάλιν κἀν τῷ περὶ λέπρας τόπῳ σοφῶς οἶμαι παρεμφαίνειν δι' αἰνιγμάτων συμβολικῶν, τὴν ἀφὴν τῆς λέπρας εἰς τέσσαρα (178 b) γένη μερίσαντα, εἰς λευκὸν καὶ χλωρὸν καὶ ξανθὸν καὶ ἀμαυρὸν, δι' ὧν τό τε θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν εἰς τὰ ὑπ' αὐτὰ εἶδη διαιρούμενα δεικνύται, τῆς μὲν ἐπιθυμίας διὰ τοῦ λευκοῦ καὶ χλωροῦ, εἰς ἡδονὴν καὶ λύπην μερίζεσθαι δηλουμένης, τοῦ δὲ θυμοῦ διὰ τοῦ ξανθοῦ καὶ τοῦ ἀμαυροῦ εἰς ὀργὴν καὶ μῆνιν καὶ τὴν κεκρυμμένην κακουργίαν τῆς ὑποκρίσεως τεμνομένου. Ταῦτα γὰρ πρῶτα γένη τῶν ὑπ' αὐτὰ παθῶν, ὡς φασί, καὶ πάντων ἀρχηγικώτερα τῶν τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας γεννήματα, οἷς τὴν νοσηλευομένην ψυχὴν οὐχ οἶόν τε, ἕως ὑπὸ τούτων κατέστικται, τοῖς τῆς θείας ἡξιωμένοις παρεμβολῆς ἐναριθμίων εἶναι.

Θεωρία εἰς τὸν Φινεὲς καὶ τοὺς ἀναιρεθέντας ὑπ' αὐτοῦ.

Τοῦτο καὶ τὸν θαυμαστὸν οἶμαι Φινεὲς ἐκεῖνον τῷ καθ' ἑαυτὸν ζήλῳ παραινίτεσθαι. Τὴν γὰρ Μαδιανίτιν τῷ Ἰσραηλίτῃ συγκαταιχμάσας, μυστικῶς διὰ τοῦ δόρατος τὴν ὕλην τῷ εἶδει, καὶ τῷ θυμῷ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν ἀλλόφυλον ἡδονὴν τῷ ἐμπαθεῖ λογισμῷ διὰ τῆς τοῦ ἀρχιερέως λόγου δυνάμεως συναπωθείσθαι χρῆν παντάπασιν τῆς ψυχῆς ἐνέφαινεν. Εἶδος¹⁶ γὰρ πρὸς ὕλην τρόπον ἐπέχει, ὃ τε θυμὸς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, τῷ προσεγγισμῷ διδοὺς αὐτῇ κίνησιν, καθ' ἑαυτὴν οὖσαν ἀκίνητον, ὃ τε λογισμὸς πρὸς τὴν ἡδονὴν, εἰδοποιεῖν αὐτὴν πεφυκῶς, ἀνείδεον καὶ ἀμορφον κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ὑπάρχουσαν. Δηλοὶ δὲ τοῦτο καὶ αὐτῇ τῶν ὀνομάτων ἡ δύναμις. Χασβὴ γὰρ ἡ Μαδιανίτις ὀνομάζεται, ὅπερ ἐστὶ Γαργαλισμὸς μου, καὶ Ζαμβρὶ ὁ Ἰσραηλίτης, ὅπερ ἐστὶν Ἄσμα¹⁷ μου, τουτέστι μετεωρισμὸς μου. Ἐπειδὴν οὖν τῆς θείας ἀπονεῦσαν μελέτης τε καὶ ἐνατενίσεως τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς καὶ μετεωρισθὲν τῷ ὕλικῷ τῆς σαρκὸς γαργαλισμῷ (179 a) συμπλακῆ κατὰ τὴν κάμινον τῆς ἀμαρτίας, τοῦ ζηλωτοῦ πάντως δεῖται ἀρχιερέως λόγου, πρὸς ἀναίρεσιν μὲν τῶν οὕτω κακῶς ἀλλήλοις συμπλεγμένων, ἀποστροφὴν δὲ τῆς φερομένης θείας ἀγανακτήσεως.

Θεωρία εἰς τὸ, « Μὴ δώτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, καὶ¹⁸ εἰς τὸ, Μήτε ράβδον μήτε πήραν μήτε ὑποδήματα χρῆναι τοὺς ἀποστόλους βαστάζειν. »

Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος αὐτὸς, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, τυχὸν παρεδήλου, τοῦτο μὲν ἐν οἷς φησί, Μὴ δώτε τὸ

¹⁶ Levit. xiii, passim. ¹⁷ Num. xxv, 7 seqq. ¹⁸ Matth. vii, 6. ¹⁹ Luc. ix, 3.

VARIAE LECTIONES.

¹⁶ εἶδος cod. Gud. ¹⁷ ἄσμα cod. Gud. ¹⁸ xxi desideratur in cod. Gud.

Contemplatio brevis in diversam secundum legem lepram^o.

Hoc rursus etiam in loco de lepra sapienter per symbolicas imagines significare arbitror, lepræ affectionem in quatuor genera discernit, in album, et viride, et rubrum, et cæcum, per quæ concupiscentium et indignativum in species suas divisa ostenduntur, concupiscentia quidem per album et viride in voluptatem et dolorem indignatione vero per rubrum et cæcum in iram et succensionem, occultamque simulationis malitiam discreta. Hæc enim primaria sunt genera earum, ut dicunt, affectionum et omnium principaliores indignationis et concupiscentiæ progenies, quibus quæ anima comprehensa atque infecta, quandiu ab eis compungitur in divinæ phalangis numero censerī non potest.

Contemplatio in Phinees, et qui ab eo interfecti sunt¹.

Hoc etiam admirabilem illum Phinees zelo suo significare arbitror. Madianitidem enim una cum Israelita mystice jaculo transfigens, materiam una cum forma, et concupiscentiam una cum indignatione, et alienigenam voluptatem una cum cogitatione affectu irretita per pontificis rationis vim simul excutiendas omnino ex anima esse indicavit. Forma enim ad materiam applicat modum, et indignatio ad concupiscentiam, appropinquando commovens quæ per se immobilis est, et cogitatio ad voluptatem, cui formam præbet, cum alias forma ac specie secundum propriam rationem careat. Indicat hoc vel ipsa nominum vis et significatio. Chasbi enim Madianitis illa appellatur, quod est, Titillatio mei, et Zambri Israelita, quod est Canticum mei, id est elevatio mei in sublime. Cum igitur divinam meditationem et intuitionem avei-sata animæ pars rationalis, sive λογιστικὸν, atque in sublime evecata cum materiali titillatione coit in peccati ardore, acri omnino pontifice ratione opus est, tam ad tollendum quæ tam improbe coiverunt, quam ad avertendam divinæ iræ invasionem.

Contemplatio in illud: « Ne date sacra canibus², »
Item in illud: « Quod neque baculum, neque peram, neque calceos apostoli debeant ferre³. »

Hoc etiam ipse Dominus, ut mihi videtur, fortasse significavit, partim ubi dicit: Ne date sacrum

canibus, neve projicite margaritas porcis, sacrum, ni fallor, vocans intellectuale in nobis, ut divinæ gloriæ imaginem, quod ne improbe ab indignationis motibus allatrari ac perturbari sineremus vult, margaritas vero divinas ejus et splendidas cogitationes, quibus omne dignum ornatur et nobile, quas cogitationes intaminatas et ab impuris materialis concupiscentiæ passionibus liberatas servandas præcepit: partim ubi ad sanctos suos discipulos ad prædicandum emissos, dum ut succincti omnique supervacaneo liberi essent informat inter alia hoc quoque dicit: *Ne autem peram tollite in viam, aut baculum, aut cacos in pedes vestros*, cum nimirum sit necesse ut qui sese ad sublimem cognitionis iter accinxerit omni materiali pondere vacet, et omni patibili de concupiscentia et indignatione affectione liberetur, quemadmodum demonstrat pera et baculus, quorum altera concupiscentiam, alter indignationem significat, in primis vero ut nudus sit hypocrisios improbitate, quæ calceamenti instar vitæ vestigium obtegit et animæ patibile æquitatis figmento obscurat; quam hypocrisin Pharisæi induti, speciem pietatis, non ipsam pietatem habentes, etiamsi latere sibi videbantur, tamen a ratione confutati esse didicerunt.

Contemplatio de lunatico.

Qua materiali dyade, indignationis, inquam, et concupiscentiæ, rursus Dominus, ni fallor, lunaticum liberavit *, vel potius, cum malus dæmon igni indignatione et aqua concupiscentia eum perdere vellet, coercuit, atque sustulit rabiem furiosam (lunæ enim increcendo decrecendoque habitus nihil differt ab hominibus materia superatis); qua abusus dæmon concitator passionum tanquam in aquam et ignem in concupiscentiam et indignationem injicere mentem et suffocare non desinit, usque dum Dei Verbum et ratio advenerit et materialem atque malum dæmonem expulerit (per quem vetus et terrenus homo exprimitur), vexatum vero illum a mala dominatione asseruerit, dum naturalem ei moderationem gratia sua reddit, per quam novus et ad Dei imaginem creatus homo designatur. Sic igitur omnes sancti hanc divinam et non fallacem rationem rite aggressi hoc sæculum transiverunt, in nulla earum quas habet voluptatum vestigia animæ imprimentes. In summas enim earum quas homini assequi licet de Deo rationes, bonitatis, inquam, et charitatis, oculos rectissime figentes, quibus Deum commotum eis quæ sunt existentiam eamque bonam gratia sua largiri didicerunt (siquidem moveri Deum qui solus immobilis est dicere fas est, et non potius

* Matth. xvii, 14.

** An διεδείχθησαν?

ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ βάλλετε τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων, ἅγιον Ἰσως καλῶν τὸ ἐν ἡμῖν νοερόν, ὡς θείας ἀπεικόνισμα δόξης, ὅπερ μὴ κακῶς ἔσῃν ὑπὸ τῶν θυμικῶν κινήματων καθυλακτούμενον ἐκταράσσεσθαι παρηγγύησε, μαργαρίτας δὲ τὰ θεία καὶ λαμπρὰ τούτου νοήματα, οἷς τίμιον ἅπαν κοσμεῖσθαι πέφυκεν, ἅπερ διαφυλάττειν ἀμόλυντα καὶ τῶν ἀκαθάρτων τῆς ὕλικῆς ἐπιθυμίας παθῶν ἐλεύθερα δεῖν παρεκελεύσατο· τούτο δὲ ἐν οἷς πρὸς τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς ἀποστελλομένους ἐπὶ τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ πῶς εὐσταθεῖς αὐτοὺς εἶναι καὶ ἀπερίττους διατυπῶν καὶ τούτο πρὸς τοῖς ἄλλοις φησὶ, *Μὴ δὲ πήραν αἰρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ῥάβδον, μήτε ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας ὑμῶν*, ὡς δεόν τὸν τῆς ὑψηλῆς κατὰ τὴν γνῶσιν πορείας ἐπειλημμένον παντὸς μὲν ὕλικου βάρους ἐλεύθερον εἶναι, πάσης δὲ τῆς κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν ἐμπαθοῦς διαθέσεως καθαρὸν, ὡς δηλοῖ ἢ τὴν πήραν καὶ ἢ τὴν ῥάβδον, ἢ μὲν τὴν ἐπιθυμίαν, ἢ δὲ τὸν θυμὸν ἐπισημαίνουσα, μάλιστα δὲ τῆς καθ' ὑπέκρισιν γυμνὸν κακουργίας, τῆς οἷον ὑποδήματος δίκης τοῦ βίου τὸ ἔχνος ἐπικαλυπτούσης, καὶ τὸ ἐμπαθὲς τῆς ψυχῆς ἐπικρυπτούσης (179 β) ἐπιεικείας πλάσματι· ἦν ὑποδησάμενοι ἀφρόνως οἱ Φαρισαῖοι, μόρφωσιν εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ εὐσέθειαν ἔχοντας, καὶ εἰ λαθεῖν ἐνόμιζον, ὑπὸ τοῦ λόγου ἐλεγχθέντες ἐδιδάχθησαν¹⁹.

Θεωρία περὶ τοῦ σεληνιαζόμενου.

Ταύτης τῆς ὕλικῆς δυάδος, τῆς κατὰ θυμὸν λέγουσας καὶ ἐπιθυμίαν, πάλιν ὁ Κύριος ἠλευθέρωσεν, ὡς οἶμαι, τὸν σεληνιαζόμενον, μᾶλλον δὲ τοῦ πυρὶ τῷ θυμῷ καὶ ὕδατι τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτὸν βουληθέντος ἀπολέσαι πονηροῦ δαίμονος, ἐπέσχε τε καὶ κατήργησε τὴν μανιώδη λύσαν (σελήνης γὰρ οὐδὲν διενήνοχεν ἢ πρὸς τὰ γινόμενα καὶ ἀπογινόμενα σχέτις τῶν ἠττημένων τοῖς ὕλικοῖς ἀνθρώπων)· ἦς ἐπιλαθόμενος ὁ τὰ πάθη διεγείρων δαίμων ὡσπερ ὕδατι καὶ πυρὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῷ θυμῷ ἐμβάλλον τὸν νοῦν καὶ ἐναποπνίγων οὐ παύεται, ἕως τοῦ Θεοῦ Λόγος παραγενόμενος τὸ μὲν ὕλικόν καὶ πονηρὸν ἀπελάσει πνεῦμα (δι' οὗ ὁ παλαιός τε καὶ χοῖκος χαρακτηρίζεται ἄνθρωπος), τὸν δὲ ἐνεργούμενον τῆς πονηρίας ἐλευθερώσει τυραννίδος, τὴν φυσικὴν αὐτῷ σωφροσύνην ἀποδοῦς καὶ χαρισάμενος, δι' ἧς ὁ νέος καὶ κατὰ Θεὸν κτιζόμενος ἄνθρωπος διαδείκνυται. Οὕτω μὲν οὖν πάντες οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκλυνοῦς λόγου γνησίως ἐπειλημμένοι τὸν αἰῶνα τούτου διέβησαν, οὐδὲν τῶν ἐν αὐτῷ τερπνῶν τὸ τῆς ψυχῆς ἔχνος ἐναπερείσαντες. Πρὸς γὰρ τοὺς ἄκρους τῶν ἀνθρώπων ἐφικτῶν περὶ Θεοῦ λόγους, τῆς ἀγαθότητός τ' ἐφημι καὶ τῆς ἀγάπης, μάλα γε εἰκότως ἐνατενίσαντες, οἷς κινήθηεν τὸν Θεὸν τὸ εἶναι τε δοῦναι τοῖς οὐσι καὶ τὸ εἶναι χαρισθῆναι ἐπαυδαῖσθαι (εἴπερ κίνησιν ἐπὶ Θεοῦ τοῦ ὁμόνυμον ἀκινήτου

(180 a) θέμις εἶπειν, ἀλλὰ μὴ μᾶλλον βούλησιν, ἅπαντα κινουστίν τε καὶ εἰς τὸ εἶναι καὶ παρ-
 ἄγουσαν καὶ συνέχουσαν, κινουμένην δὲ οὐδαμῶς οὐ-
 θέποτε), τούτοις καὶ αὐτοὶ σοφῶς ἑαυτοὺς ἀπετύπω-
 σαν, τοῦ ἀφανοῦς καὶ ἀοράτου κάλλους τῆς θείας
 μεγαλοπρεπείας εὐμιμήτως φέροντες φαινομένην
 διὰ τῶν ἀρετῶν τὴν ἰδιότητα. Διὰ τοῦτο ἀγαθοὶ καὶ
 φιλόθεοι καὶ φιλόανθρωποι, εὐσπλαγχοὶ τε καὶ οἰ-
 κτιρμοῦνες γεγόνασι, καὶ μίαν πρὸς ἅπαν τὸ γένος
 διάθεσιν ἔχοντες ἀγάπης ἐδείχθησαν, ὑφ' ἧς τὸ πάν-
 των ἐξαιρετὸν εἶδος τῶν ἀρετῶν, τὴν ταπεινώσιν
 λέγω, διὰ πάσης αὐτῶν τῆς ζωῆς βεβαίαν κατασχόν-
 τας τὴν φυλακτικὴν μὲν τῶν ἀγαθῶν, φθαρτικὴν δὲ
 τῶν ἐναντίων, οὐδενὶ τὸ παράπαν ἀλώσιμοι τῶν δι-
 οχλούντων γεγόνασι πειρασμῶν, τῶν τε ἐκουσίων καὶ
 τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγου, καὶ τῶν ἀκουσίων καὶ οὐκ ἐφ'
 ἡμῖν, τῶ τοῖς μὲν δι' ἐγκρατείας ἀπομαραίνειν τὰς
 ἐπαναστάσεις, τῶν δὲ δι' ὑπομονῆς τὰς προσβολὰς
 ἀποσεισθαι. Διχόμενοι γὰρ βαλλόμενοι, ὑπὸ τε δόξης
 καὶ ἀτιμίας, διέμενον ἄσειστοι, πρὸς ἄμφω ἀκινή-
 τως ἔχοντες, μήτε ὑβρεσι τιτρωσόμενοι διὰ τὴν
 ἐκουσίαν ὑβρῶν, μήτε δόξαν προσιέμενοι, δι' ὑπερ-
 βάλλουσαν πτωχείας οἰκείωσιν, ὅθεν οὐ θυμὸς, οὐ
 φθόνος, οὐκ ἔρις, οὐκ ὑπόκρισις, οὐ δόλος, οὐκ εἰ-
 ρωνευτικὴ τις καὶ ἐπίκλυστος τῶ φαινομένῳ πλά-
 σματι δι' ἀπάτης ὑποσύρουσα πρὸς ἄλλο στοργή, τὸ
 πάντων παθῶν ὀλεθριώτατον, οὐκ ἐπιθυμία τῶν
 κατὰ τὸν βίον δοκούντων εἶναι λαμπρῶν, οὔτε τι
 ἕτερον τῆς πονηρᾶς τῶν παθῶν πληθύσεως, οὐκ ἀπει-
 λαὶ παρ' ἐχθρῶν ἐκπνατεινόμεναι, οὐδέ τις (180 b) C
 θανάτου τρόπος αὐτῶν ἐκυρίευσεν. Διὸ καὶ μακάριοι
 δικαίως παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἐκρίθησαν, ὅτι
 τῆς φανησομένης ἀρρήτου καὶ περιφανοῦς δόξης
 κατὰ τὴν χάριν τοῦ μεγάλου δώρου Θεοῦ ἐμφανεῖς
 εἰκόνας ἑαυτοὺς κατέστησαν, ἵνα χαίροντες ὡς γνω-
 ρίμοις τοῖς λόγοις τῶν ἀρετῶν, μᾶλλον δὲ Θεῷ, ὑπὲρ
 οὗ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκοντες διεκαρ-
 τήρησαν, ἐνωθῶσιν, ἐν ᾧ πάντων οἱ λόγοι τῶν ἀγα-
 θῶν, ὡσπερ πηγῇ ἀειδλύστῳ, προῦφραστήκασι τε
 κατὰ μίαν, ἀπλήν καὶ ἐνιαίαν τῶν πάντων περιοχὴν,
 καὶ πρὸς ὃν ἔλκουσι πάντας τοὺς καλῶς καὶ κατὰ
 φύσιν ταῖς ἐπὶ τούτῳ δοθείσαις χρωμένους δυνά-
 μεσι.

Ἐκ τοῦ μβ' λόγου τοῦ Θεολόγου περὶ ὧν ἐμνή-
 σθη τοῦ μακαρίου Ἰωβ, εἰς τὸ, « Τὰ δὲ ἐξῆς μι-
 κρὰ, καὶ μικρῶν ἔτεκεν οἰκονομηθέντα (6). »

Τῇ γενομένῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Ἰωβ ἀναρρήσει,
 ὡς οἶμαι, συγκρίνων τὰ μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν πει-
 ρασμῶν δοθέντα σωματικὰ μικρὰ προσηγόρευσεν,
 ὡς κατ' οὐδένα τρόπον τοῖς αἰωνίοις δυνάμενα πα-
 ραβάλλεσθαι. Μικρῶν δὲ ἔτεκεν οἰκονομηθέντα
 φησὶ, τῶν περὶ δαίμονα γνωστικὴν θελοντά μικρῶν,
 τῶν εὐχερῶς ἐν τοῖς περὶ προνοίας καὶ κρίσεως
 λόγοις σκευδαλιζομένων, καὶ περὶ αὐτὴν τὴν εὐσε-

A velle, cujus voluntate omnia et moventur et in
 existentiam ducuntur, inque ea continentur, dum
 ipsa nimirum non ullo unquam modo movetur 7),
 his etiam ipsi sapienter sese reformarunt, invisibilis
 ac nos latentis pulchritudinis divinæ magnifi-
 centiæ proprietatem quæ per virtutes se manifestat
 feliciter æmulatam ferentes. Ideoque boni et Dei
 amantes et benevoli erga homines, et misericordes
 facti sunt, unamque ad universum genus affectio-
 nem charitatis habere visi sunt; a qua omnium
 virtutum exquisitissimum genus, humilitatem dico,
 quæ bona servat, inimica perimit, per totam suam
 vitam firmiter tuentes, molestiarum tentationum
 nulli omnino succubuerunt, tam voluntariarum
 quæque nostræ sunt rationis, quam involuntariarum
 quæque non nostræ sunt, dum harum eruptio-
 nes continentia reprimimus, illarum contra impe-
 tus fortitudine excutimus. Utrinque enim petiti, a
 gloria et ab ignobilitate, inconcussi persevera-
 verunt, et immobiles contra utramque steterunt,
 neque injuriis vulnerati, propter voluntariam sub-
 missionem, neque gloriam admittentes, propter
 exsuperantem paupertatis familiaritatem, unde nec
 indignatio, nec livor, nec dissensio, nec hypocri-
 sis, nec dolus, nec cavillatorius et subdolos qui
 specioso figmento fraudulentè ad aliud pelliciat
 amor, quæ omnium passionum exitiosissima est,
 nec concupiscentia earum rerum quæ lautissima
 videntur in vita esse, nec aliud quidquam de
 iniquo passionum grege, neque minæ ab inimicis
 intentatæ, neque ullum mortis genus eos devicit.
 Ideo etiam beati tam apud Deum quam apud ho-
 mines merito sunt iudicati, quod apparituræ inef-
 fabilis et splendidissimæ gloriæ per gratiam magni
 Dei manifestas imagines sese effecerunt, ut gau-
 dentes tanquam notis et familiaribus virtutum
 rationibus, vel potius Deo, pro quo etiam quotidie
 mori perseverassent, unirentur, in quo omnium
 bonorum rationes, tanquam in fonte perenni,
 præexistenter per unam, simplicem et singularem
 rerum universarum complexionem, et ad quem
 omnes attrahunt quicunque bene et secundum
 naturam facultatibus ad hoc datis utuntur.

D Ex quadragesimo secundo Theologi sermone de iis
 quæ de beato Jobe commemoravit in illud: « Quæ
 autem deinde secuta sunt, parva, et parvorum gra-
 tia constituta 2. »

Dei in Jobum pronuntiato, ut puto, temporalia
 ea quæ post certamina tentationum concessa sunt
 comparans parva appellavit, quæ nimirum nullo
 modo cum æternis conferri possent. Parvorum gra-
 tia constituta autem dicit parvorum videlicet circa
 gusticam mentis statum, qui facile in providentia
 et iudicio considerandis offenduntur, et circa ipsam
 pietatem fluctuant. De quibus Dominum in Evange-

7 Act. xvii, 28. 2 Job viii, 7.

(6) Greg. Naz. Or. in laudem S. Athanasii cap. 18, p. 597, tom. I, Opp. ed. Beza.

his dixisse arbitror : *Qui offendit unum ex parvulis A* his^a. Qui quotiescunque justum vident infirmum vel pauperem, vel alio modo laborantem (atque hi infirmiores plenam fere peccatorum omnium impunitatem statuunt, quanto magis in multiplice Jobi vicissitudine, qui ex confesso ab omnibus est justus aestimatus?), id pati possint, si non ad pristinum statum rediit ei conduplicatus splendor et fama. De his igitur magister dixit : *Parvorum gratia constituta.*

Ex eodem sermone in illud : « Purgat templum sacrilegis et Dei et Christi nundinatoribus^b, nisi quod non flagello contorto, sed sermone ad persuadendum accommodato hoc facit. »

Neque acerbiores in his, ut quidam existimaverunt, beato Patre Athanasio Dominum nostrum et Deum clarissimus hic magister ostendit, absit neque profecto sancto Athanasio gratificatur, dum illum flagello, hunc sermone usum esse in templo a sacrilegis nundinatoribus purgando dicit : ut hinc necesse sit, secundum proverbium, ut ex duobus alterutrum statuamus, aut ut Dominus noster et Deus mitiorem medicinæ viam ignoraverit, aut ut sanctus Athanasius modorum spiritualis curæ ignarus, intempestivæ humanitati indulserit. Sed cum ratio eorum quæ egimus iudex in nobis commota, tanquam in vivo aliquo templo et animato, pœnitentiam delictis parem exercent, per quam Christus Deus et sermo semper nos cædit peccantes, veluti torto flagello usus, ipsa videlicet conscientia ex prave ac perperam cogitatis et facinoribus contorta, sanctus vero Athanasius leniter ad emendationem deducebat peccantes, quippe qui ipse infirmitatis carne indutus esset, propterea divinum hunc doctorem tropice et per figuram hæc verba arbitror usurpasse.

Ejusdem ex sermone extemporalis ad Eunomianos, in illud : « Sunt enim, sunt quibus auditus et lingua pruriunt^c. »

Qui circa vocabula exercuerunt studia, nec vulgarem sibi inde gloriam pepererunt, et accuratos eorum significatus pernoscendos et rei suam cuique et conveniens vocabulum attribuendum esse statuunt, quod proprietatem contra quodvis alienæ significationis, quoquo modo dictum sit, puram et intaminatam tueatur, hi bene illud se habere et prurientes auditu et lingua esse qui novi aliquid audire vel dicere cupiant, quique semper novis rebus molendis gaudeant, et terminos, ut expresse dicam, transponant quos patres sui collocaverunt, quique recentibus et inusitatis delectentur contraque ea

θειαν σαλευομένων. Περὶ ὧν οἶμαι τὸν Κύριον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φάναι, Ὁ σκαρδαλλίζων ἕνα τῶν μικρῶν τούτων· οἷς ὅταν ἴδοισι δίκαιον ἀσθενοῦντα, ἢ πτωχέοντα, ἢ ἄλλως κακουχούμενον (καὶ σχεδὸν οἷγε ἀσθενέστεροι ἀδειαν τοῦ παντός κατακρίνουσι, πόσω μᾶλλον ἐν τῇ ἀθρόα μεταβολῇ τοῦ Ἰωβ, ὡμολογημένως δίκαιον πᾶσιν ὑπειλημμένου ;) εἶχον τοῦτο παθεῖν, εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀρχαῖον αὐτῷ σωματικῶς κατὰ τὸ διπλάσιον ἐπανῆλθε τὸ περιφανές καὶ ἐπίδοξον. (181 a) Περὶ τούτων οὖν εἴρηται τῷ διδασκάλῳ, Μικρῶν ἕνεκεν οἰκοδομηθέντα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Καθαίρει μὲν τὸ ἱερὸν τῶν θεοκαπήλων καὶ χριστεμπόρων, πλὴν ὅσον οὐ φραγελλίῳ πλεκτῷ, λόγῳ δὲ τιτανῷ τούτο ἐργάζεται (7). »

Ὅτε στυπτικώτερον ἐν τούτοις, ὡς τινες ὑπειλήφασιν, τοῦ μακαρίου Πατρὸς Ἀθανασίου τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν ἀποδείκνυσιν ὁ ἀοίδιμος οὗτος διδασκαλος, μὴ γένοιτο. ὅτε μὴν καταχαρίζεται τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ τῷ τὸν μὲν φραγελλίῳ, τὸν δὲ λόγῳ χρῆσάμενον, καθαίρειν τὸ ἱερὸν τῶν θεοκαπήλων εἰπεῖν. Ὡς ἀνάγκη ἐκ τούτων εἶναι, κατὰ τοὺς λέγοντας, δυσὶν θάτερον ὑποληφθῆναι, ἢ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν τὴν προσηνεστέραν ἡγνοηκέναι μέθοδον τῆς ἰατρείας, ἢ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον μὴ γινώσκοντα τῆς πνευματικῆς ἐπιμελείας τοὺς τρόπους φιλανθρωπίαν ἀκαιρον μετιέναι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ διαγνωστικὸς λόγος ὧν πεπράχαμεν ἐν ἡμῖν ἀνακινούμενος, οἷον ἱερῷ τινι ἐμφύχῳ τε καὶ ζῶντι, ἀναλογούσαν τοῖς πλημμεληθεῖσι μεταμέλειαν ἐργάζεται, δι' ἧς Χριστὸς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος ἀεὶ τύπτει ἡμᾶς ἀμαρτάνοντας, πλεκτὸν ὡσπερ ἔχων φραγελλίον, αὐτὴν ἡμῶν τὴν ἐξ ἀτόπων ἐνοιῶν συμπεπλεγμένην καὶ ἔργων συνειδήσιν, ὁ δὲ ἅγιος Ἀθανάσιος ἠπίως τοὺς πταίοντας ἐνήγε πρὸς διόρθωσιν, ὡς καὶ αὐτὸς ἀσθενείας σάρκα περιχείμενος, τούτου χάριν τῷ τρόπῳ τούτῳ τῷ λόγῳ χρῆσθαι τὸν θεόφρονα τοῦτον οἶμαι διδάσκαλον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ σχεδιασθέντος πρὸς Εὐνομιανούς λόγου, εἰς τὸ, « Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ τινες οἱ τὴν ἀκοὴν κνηθόμενοι καὶ τὴν γλῶτταν (8). »

Φασὶν οἱ περὶ λόγους ἐσχολακότες καὶ τὰς αὐτῶν ἀκριθεῖς σημασίας γινώσκουσιν, κλέος οὐ τὸ τυχὸν ποιησάμενοι, καὶ ἐκάστῳ πράγματι φωνὴν πρόσφορον δεῖν ἀπονέμεσθαι, παραστατικὴν τῆς πρὸς ὀτιοῦν (181 b) ἄλλου τοῦ σημαυνομένου, καθ' ὄντινα τρόπον τύχοι λεγόμενον, ἀμιγυῖς ιδιότητος, καλῶς ἔχειν ἀποφηνάμενοι, κνηθομένους δὲ τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν γλῶσσαν εἶναι τοὺς καινότερόν τι μαθηθῆναι ἢ λέγειν ἐθέλοντας, καὶ ἀεὶ ταῖς καινοτομίαις χαίροντας, καὶ ὄρια μετατιθεμένους, γραφικῶς εἰπεῖν, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες αὐτῶν, καὶ τοῖς προσφάτοις καὶ ξένοις ἡδομένους, καὶ τῶν συνήθων

^a Marc. ix, 44. ^b Matth. xxi, 12. ^c II Tim. iv, 5.

7) Idem ibid. cap. 31, p. 406, tom. I, Opp. ed. Bened.

(8) Greg. Naz. Or. theologicæ I, ἀέν. Εὐνομιανῶν cap. 1, p. 487, tom. I Opp. edit. Bened.

καὶ πάσαι γνωρίμων καὶ ὡσαύτως ἐχόντων ὡς ἐώλων καὶ πεπιτημένων καὶ μηδενὸς ἀξίων, κατεξανίστα- μένους, καὶ μᾶλλον τὰ νεαρώτερα προσδεχομένους ἀσπασίως, κἂν ψευδῆ τύχοιεν ὄντα, καὶ μηδεμίαν εἰς ψυχὴν διαβαίνουσαν ὠφέλειαν ἔχοντα. Ὑπὲρ τῆς μάλιστα πᾶς εὐσεβῆς λόγος καὶ πόνος σωτήριος ἔδεται τε καὶ γράφεται καὶ ἐπιτηδεύεται, ὁ μὲν κατὰ τῆς ἀγνοσίας, ὁ δὲ κατὰ τῆς ἡδονῆς ὀπλιζόμενος, ὁ μὲν ἵνα τῆς ἀγνοίας ἐκτεμῶν τὰ πηρώματα τῆς ψυχῆς οἰκειώσῃ θεῷ διὰ γνώσεως τὴν ἀλήθειαν ἔχον- τας, τοὺς διὰ τοῦτο τοῖς μαθήμασι χαίροντας, καὶ τῶν ὀρωμένων τε καὶ νοουμένων ὑπεράνω τὸν νοῦν παραπέμψας θέλξῃ τῷ ἀβρότη τῆς θείας καλλονῆς ἔρωτι, καὶ προσηλώσῃ τῷ πόθῳ μηδαμοῦ φέρεσθαι δυνάμενον, μᾶλλον δὲ δυνηθῆναι μὴ ἀνεχόμενον· ὁ δὲ ἵνα τῆς καθ' ἡδονὴν σχέσεως τοὺς ἡλούς ἐκκρούσῃ- ται οἷς ὁ περὶ θεῶν τῆς ψυχῆς πόθος τε καὶ τόνος ἐκ τῆς ἀρχαίας παρακοῆς πρὸς τὴν ὕλην ἐνεπάγη καὶ τὰ φθειρόμενα, καὶ ἀπαλλάξῃ κακίας τοὺς ἐνεσχημέ- νους²⁰, καὶ ἀρετῆς ποιήσῃ φοιτητὰς γνησίους, καὶ ἀσίστον πρὸς πάντα τὰ κωλύειν δοκοῦντα τῆς ψυχῆς τὴν πρὸς τὸ καλὸν οἰκειώσιν ἀπεργάσῃται, διδάξας πρὸς μὲν ἀποστροφὴν ἡδονῆς, (182 a) διὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀτόπων ἀπατηλῶς σαινούσης καὶ μαλασ- σούσης τὸ στεῦρον τῆς γνώμης, καὶ πειθοῦσης προαιρεῖσθαι τὰ παρόντα τῶν μελλόντων, καὶ τὰ ὀρώμενα τῶν νοουμένων, ἐγκράτειαν, πρὸς δὲ φό- βου καὶ δειλίας ἀπόθεσιν, δι' αὐτῶν²¹ οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὰ ἀνήκεστα καὶ ἀνθρωπίνης εἶναι δοκοῦντα κρείτ- τωνα δυνάμει ὑποτιθεμένων, καὶ βίᾳ κρατεῖν διὰ τῆς τῶν φοβερῶν ἐπαγωγῆς τοῦ σώφρονος λογισμοῦ μηχανωμένων, ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐκ τούτων συμ- πληρουμένην ἀνδρίαν, τὴν πρὸς πᾶσαν ἡδονὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ ὀδύνην τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἀνένδοτον καὶ ἀήττητον ἔξιν. *Κνηθομένους δὲ τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν γλῶσσαν* ἐκάλεσεν ὁ διδάσκαλος τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος, ἐπειδὴ πᾶς λόγος διὰ γλώσσης καλεῖσθαι τε καὶ προφέρεσθαι καὶ δι' ἀκοῆς ἀκούεσθαι τε καὶ μανθάνεσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ καὶ κατ' ἄλλην ἐπιβο- λὴν ἐκδέχεσθαι θελήσομεν τὸ λεγόμενον, *Κνηθόμε- νοι τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν γλῶσσαν*, τυχὸν οἱ μόνον πρὸς φόγον καὶ τῆς κατ' ἄλλων διαβολῆς ἢ λοιδο- ρίας ἀκούειν τε καὶ καλεῖν προθυμούμενοι, καὶ τὸ κατὰ παντὸς ἀμαθῶς ἐπαίρεσθαι λόγου τε καὶ ἀν- δρὸς σεμνολόγημα κρίνοντες, καὶ πρὸ τοῦ τι φάναι τὸν ὑποπτον αὐτοῖς καὶ φθονούμενον σφραδάζοντες τῷ πνεύματι καὶ οἷον τὴν ψυχὴν προωθοῦντες καὶ τὴν ἀκοὴν ἐτοιμάζοντες καὶ τὴν γλῶσσαν πρὸς θή- ραν τινὸς συλλαβῆς ἢ λέξεως, οὐκ ἵνα εὐθυμῶσιν, ἀλλ' ἵνα κακίσωσι καὶ ὕλην ἔχωσι τῆς κατ' αὐτοῦ γλωσσαλγίας. Ὅπερ ἐποιοῦντο τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ οἱ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, προπη- δῶντες, καὶ προεξανιστάμενοι, καὶ πρὶν λεχθῆναι, τῶν λεγομένων· καθάπερ τῶν ἵππων τοὺς πολεμι- στήριους τε καὶ (182 b) ἀμιλλητηρίους, οἳ καὶ πρὸ τῶν ἀγῶνων καὶ τῆς σάλπιγγος εὐθυτενῆ τὰ ὦτα

A quæ vulgaris usus sunt et pridem cognita et non novata velut contra obsoleta et trita et vilia insur- gant, adeo ut recentiora, vel si mendacia sint, ne- que ulla inde in animam utilitas redundet, tamen lubenter recipiant. Animæ præsertim commodo omnis pius et sermo et labor salutaris prædica- tur, conscribitur, accuratur; quorum alter contra ignorantiam, alter contra voluptatem armatur, alter ut infirmis et mutilis animæ partibus excisis eos qui per cognitionem veritatem habent ideoque in disciplinis versari gaudent, Deo conciliet, men- temque sursum supra ea quæ videntur et intelli- guntur emissam ineffabili divinæ pulchritudinis amore demulceat, atque ita affligat ut nullo usquam desiderio stimulari possit, sive potius posse non sustineat: alter ut voluptatis habitus clavos excu- tiat quibus animæ circa Deum desiderium et inten- tio de veteri inobedientiæ delicto ad materiam et ea quæ interitui subjacent applicata sunt, et impro- bitate indutos liberet, et virtutis veros faciat cultor- es, et immobiles nos et inconcussos stare faciat contra omnia quæ animæ cum honesto et pulchro familiaritatem ineundam prohibere videantur, ad declinandam quidem voluptatem, quæ per absurdi- tates nostras fraudulenter consilii duritatem adula- tur et mollit, et præsentia futuris, quæque videntur eis quæ cogitatione percipiuntur præferre suadet, instruens continentia, ad deponendum vero timo- rem atque metum, qui ipsi gravissima quæque non in nostra manu sed humanam potestatem videri superare persuadent violenterque per terrorum invasionem rationis consiliique sobrietatem oppri- mere conantur, instruens constantia et fortitudine inde consummata, habitu ad quamlibet eorum quæ in nobis sunt voluptatem, et quemlibet eorum quæ extra nos sunt dolorem imperterrito et invicto. *Prurientes autem auditu et lingua* magister vocavit eos ad quos spectat sermo, siquidem omnis sermo per linguam et appellatur et profertur, atque per audi- tum auscultatur et ediscitur. Jam si etiam ad alte- rum quoque propositum excipere volumus illud, *Prurientes auditu et lingua*, fortasse erunt qui solum ad vituperium aliorum et obtrectionem calum- niamque audiendam et proferendam inclinant, et contra quemvis sive sermonem sive hominem im- perite et rustice insolescere venustum et lepidum judicant, ac priusquam is qui sibi ipsis suspectus est, vel cui invident, aliquid dicat, spiritu exsultant et veluti animam propellunt auditumque præparant et linguam ad syllabam aliquam vel locutionem venandam, non quo lætitia et hilaritate animi affi- ciant, sed ut injuriam inferant materiamque suæ petulantia habeant. Id quod huic sancto viro acci- dit illo tempore ab veritatis inimicis, ejusmodi qui prosiliunt, et vel priusquam dicta sint, in verbis ansam et occasionem se incitandi arripere solent;

VARIE LECTIONES.

²⁰ ἐνιασημένους cod. Gud. ²¹ διὰ τῶν cod. Gud.

In modum equorum bellatorum celetumque, qui vel ante certamen et tubam aures arrigunt et pedibus terram pulsant et unguis fodiant, et ad cursum se incitant et flagellum instigans haud raro avertunt; nisi quod nullum equos, quia rationis sunt expertes, vituperium tangit, si legitima certaminum tempora non exspectant quæ tubæ sonitu et flagelli ictu significantur, tales contra viri nullo vituperio possunt ad suam nequitiæ æstimandam commoveri. Negotium eis et studium est mendacii meditatio et veritatis expugnatio. Quare merito ejusmodi, *prurientes auditu et lingua*, dicantur, propterea quod ut aliquis succus aterbissimus et crassissimus, qui in corporis profundo delitescit, haud raro per pruriginem irritatus in apertum provocatur, ita etiam hos bonorum sermonum obtrectatores occulta quædam affectio, postquam ansam arripuerunt, ad animæ malignitatem in publicum evomendum præcipue irritat, quæ affectio tanto profundius sedet quanto processu suo videatur debilitari. Etenim non excedit de profundo per facinora edita improborum hominum affectio, sed etiam externa omnia furore suo depascitur, et suam in anima sedem haudquaquam relinquit.

Ex eodem sermone, in illud: « Quomodo flos in hieme plane intempestivus, et mulieribus virilis ornatus vel viris muliebris, aut mærori geometriæ studium. »

Moderationis in omni sermone omnique negotio, qua uniuscujusque et universorum decoris ratio integra ac pura manifestatur, per dissimilium enumerationem exemplum proponens hæc dicit magister, quibus ut moderati esse et cauti velint protervi et immoderati nulliusque modi gnari, nullius quidem rei, sed in primis disputandi de Deo modi, verum audacter cuncta discrepantia inter se temere commiscentes atque confundentes instruat. Etenim si præter naturam est legitimumque rerum ordinem flos in hieme spectatus, ac mulieribus ornatus virilis indutus aut viris muliebris, et mærori aptam geometriam dicere (ille enim tempus novat suamque positionem et ordinem destituit, alter vero *avvicem in viro et muliere apparens naturam adulterat et modum ex natura eis convenientem ac propriam tollit, tertia dum quæ coexistere nequeunt, gaudium, inquam, et mærorem, in unum cogere tentat, inquinat ea prorsus et perimit*), nonne multo potius sermo de Deo temere et a quolibet susus et quo haud decet tempore et loco insuper prolatus, informis et inconveniens erit, et nequaquam dignus qui audiatur, cum, ut ego sentio, tanto potius necesse sit idoneum de Deo disserendi tempus deligant prudentes, quanto in rebus plane discrepantibus nullamque commercium inter se habentibus, quas commemoravit magister, geometriam a mæ-

A ποιῶσι, καὶ τοὺς πόδας τῆ γῆ προσαράσσουσι, καὶ προσκνήθονται ταύτην ταῖς ὀπλαῖς, καὶ πρὸς ὄρθρον ἑαυτοὺς διεγείρουσι, καὶ τὴν ὠθοῦσαν πολλάκις προλαμβάνοντες μάστιγα· πλὴν ὅτι τῶν ἵππων οὐδεὶς ἄπτεται ψόγος ὑπὸ τῆς φυσικῆς ἀλογίας, μὴ ἀναμενόντων τοὺς εὐθέτους τῶν ἀγώνων καιροὺς, οὗς διασημαίνει ἡ τε φωνὴ τῆς σάλπιγγος καὶ ἡ τῆς μάστιγος πληγὴ, τοῖς δὲ τοιοῦτοις ἀνδράσι οὐδεὶς ἐστὶν ὁ πρὸς ἀξίαν τῆς αὐτῶν κακίας ἐπινοηθῆναι δυνάμενος ψόγος. Ἔργον ἔχουσι καὶ σπουδασμα τὴν μελέτην τοῦ ψεύδους, καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐνοστασιν. Εἰκότως οἱ τοιοῦτοι κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν γλῶτταν λεγέσθωσαν, διότι καθάπερ τις χυμὸς δριμύτατός τε καὶ παχύτατος, τῷ βάθει τοῦ σώματος ἐμφωλεύων, πολλάκις διὰ τοῦ κνήθεσθαι πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ἐρεθιζόμενος ἐκδίδεται, οὕτως καὶ τοὺς ἐπηρεαστάς τῶν καλῶς λεγομένων ἐρεθίζει λαθομένους ἀφορμῆς μάλιστα δημοσιεύειν τὴν κατὰ ψυχὴν κακουργίαν ἢ κεκρυμμένην διάθεσιν, ἥτις τοσοῦτον τὸ βάθος κατέχειν πέφυκε μᾶλλον, ὅσον κενουῖσθαι τῇ προόδῳ κατὰ τὸ εἶκος ἔδοξεν. Οὐ γὰρ ἐξίσταται τοῦ βάθους προφερομένη διὰ τῶν ἔργων ἢ τῶν μοχθηρῶν ἀνθρώπων διάθεσις, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκτὸς πάντα μανικῶς ἐπινέμεται, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν οὐδαμῶς ἐξίσταται χώρας.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Ὅσπερ ἄνθος ἐν χειμῶνι παρτελῶς ἄωρον, καὶ γυναιξὶ κόσμος ἀνδρείος ἢ ἀνδράσι γυναικεῖος, ἢ πένθει γεωμετρία (9). »

C Τὴν ἐπὶ παντὸς λόγου τε καὶ πράγματος εὐταξίαν, καθ' ἣν τῆς ἐκάστου καὶ πάντων εὐπρεπείας ὁ λόγος ἀναφαίνεσθαι πέφυκεν (133 a) ἀκραιφνῆς, διὰ τῆς τῶν ἀπεμφαινόντων ἀπαριθμήσεως εισηγούμενος, ταῦτά φησιν ὁ διδάσκαλος, ἵνα διὰ τούτων εὐτάκτους εἶναι καὶ εὐλαβεῖς τοὺς θρασεῖς καὶ ἀτάκτους καὶ μηδεμίαν τάξιν εἰδότας, οὐδενὸς μὲν, μάλιστα δὲ τῆς περὶ Θεοῦ διαλέξεως, ἀλλὰ πάντα τολμηρῶς ἀλλήλοις παμιγιῶς τὰ διεστῶτα φύροντάς τε καὶ συγγέοντάς διδάξειεν. Εἰ γὰρ τῶν οὐκ ἔχόντων φύσιν ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τάξιν, τὸ τε ἄνθος ἐν χειμῶνι ὀρώμενον, καὶ γυναιξὶ κόσμος ἀνδρείος ἐπιβεβλημένος, καὶ ἀνδράσι γυναικεῖος, καὶ πένθει συνημμένην γεωμετρίαν λέγειν (τὸ μὲν D γὰρ καινοτομεῖ τὸν χρόνον καὶ τῆς ἰδίας ἐξίσταται θέσεως, ὃ δὲ παραχαράττει τὴν φύσιν ἐναλλάξ, ἀνδρὶ τε καὶ γυναικὶ ἐπιφαινόμενος, καὶ τὴν αὐτοῖς προσοῦσαν ἐκ φύσεως τάξιν ἐξίστησιν, ἡ δὲ τὰ μηδέπω συνυπάρχον ἀλλήλοις δυνάμενα, χαρὰν τε φημι καὶ πένθος, εἰς ἕν ἀγαγεῖν βιαζομένη φύρει πάντως καὶ ἀπνίξει), οὐ πολλῷ μᾶλλον ὁ περὶ Θεοῦ λόγος, ὡς ἔτυχε καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος, καὶ ἤνικα καὶ οὐ μὴ καθῆκον ἐτι προφερόμενος, ἀειδὴς ἐστὶ καὶ ἀπρεπῆς, καὶ οὐδ' ὄλως ἀκουσθῆναι περὶ Θεοῦ ἄξιον, ἐφ' οὐ μᾶλλον τοσοῦτον τιθέναι δεῖν οἶμαι τὸ εὐκαιρον τοὺς νοῦν ἔχοντάς, ὅσον πάντων ἀσυγκρίτως προβεβλημένων, πένθει δὲ γεωμετρίαν ἀνέμροστον φη-

(9) Idem *ibid.* cap. 4, p. 190. tom. I, Opp. ed. Bened.

σιν ὁ διδάσκαλος. Ὁ δὲ μᾶλλον ἀπορεῖν ὑμᾶς πε-
ποίηκεν, ὡς οἶμαι, κατὰ τοιούτους τρόπους, ἢ ἅτι
περ οἱ χώρας τινὸς διὰ στρατιωτικῆς κρατήσαντες
χειρὸς γεωμετρίᾳ ταύτην καταδιαιροῦνται, ἥνικα
βασιλείας νόμῳ κρατεῖν (183 b) ἐθέλωσι, χαρᾶς
δὲ καὶ χρῆμα μέγιστον, χαρᾶς, τοῖς μόνον τὰ παρόν-
τα μεταδιώκουσιν ἀγαθὰ, καὶ τὸ νικητὰς αὐτοὺς γε-
νέσθαι, καὶ πλοῦτον ἀθρόον κτήσασθαι, οἷς τὸ οἰον-
οῦν πένθος συνεῖναι ἀμήχανον· ἢ ἐπειδὴ φασιν οἱ
περὶ ταῦτα δεινοὶ τοὺς ἀναγκαστικούς ἰδίως συλλο-
γισμοὺς ἀνῆρθαι τῇ γεωμετρίᾳ, φορτικὸς τις εἰκό-
τως ὀφθῆσεται, καὶ τὸ καθῆκον μὴ συνορῶν, τὸν
πενθοῦντα συλλογιζόμενος, καὶ ἀλόγως αὐτὸν πεν-
θοῦντα δεῖξαι πειρώμενος· ἢ τυχὸν καὶ αὐτῷ τῷ
πενθοῦντι φαίη τις ἀνάρμοστον εἶναι τὸ συλλογιζε-
σθαι, πιθανότητι λόγων ἑαυτὸν μηχανώμενος πεί-
θειν ὡς οὐ πέπονθε τὴν ἔργῳ καὶ πράγματι συμβῆ-
σαν αὐτῷ συμφορὰν, ἢ καὶ αὐτῷ τῷ πένθει, ἦτοι τῇ
τούτου φύσει, παντελῶς ἐναντίον. Ἐκκρούεται γάρ
ὡσπερ τὸ πένθος ὁ πενθῶν συλλογιζόμενος, οὕτω
καὶ τὸ πένθος τοῦ εἶναι πένθος ἐκπίπτει, πρὸς συλ-
λογισμὸν μετατιθέμενος. Ἀποβαλὼν γάρ τις τὸν
εἰς ὃν τὰς ἐλπίδας εἶχε τῆς διαδοχῆς, περιττὰ λοι-
πὸν ἡγεῖται τὰ τῆδε πάντα. Καὶ κατὰ τοῦτον ἴσως
τὸν τρόπον οὐκ ἔξω λόγου φαίη τις εἶναι τὰ θεωρη-
θέντα, γνοὺς μὴ δύνασθαι συμβαίνειν ἀλλήλοις κατὰ
τὸ αὐτὸ τὴν χαρὰν καὶ τὸ πένθος, τῆς ἑκατέρου ποιητι-
κῆς αἰτίας οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν ἐχούσης θηλονότι
τὰς ἀφορμὰς. Καὶ τούτων μάρτυς ἐχέγγυος ὁ ἅγιος
καὶ θεόφρων Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, αὐτῶσι δι-
εξιῶν περὶ τῆς ἀγγελικῆς εἰκονογραφίας· «Τὰ δὲ γεω-
μετρικὰ καὶ τεκτονικὰ σκεύη, τὸ θεμελιωτικὸν καὶ
οἰκοδομικὸν καὶ τελειωτικὸν, καὶ ὅσα ἄλλα τῆς ἀναγω-
γῆς καὶ ἐπιστρεπτικῆς ἐστὶ τῶν δευτέρων (186 a)
προνοίας (10).» Ταῦτα δὲ πάντα φαιδρὰν ἐνδείκνυ-
ται διαγωγῆν, ἥτινι πάντως τὸ πένθος ἐναντίον, καὶ
διὰ τοῦτο ἀνάρμοστον. Εἰ δὲ καὶ ἄλλως ἔστιν ἐκλα-
θεῖν τὸν τόπον, οὐκ ἄκαιρον εἶναι νομίζω, καὶ τὸ
τοῦ Σιράχ Ἰησοῦ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις. Ἔστι
δὲ τοῦτο· *Μουσικὰ ἐν πένθει, ἀκαιρος διήγησις.*
Ὡς οὖν τῆς μουσικῆς πάσης περιεχούσης τὰς παι-
δεύσεις, ὡν μίαν φασὶ τὴν γεωμετρίαν οἱ περὶ ταῦ-
τα τὴν σπουδὴν ἐσχηκότες, τούτου χάριν, ὡς οἶμαι,
συμπερόμενος τῷ τὴν προρόρηθεῖσαν ἐκθεμένῳ ῥῆσιν
ὁ διδάσκαλος ἀνάρμοστον ἔφη τῷ πένθει τὴν γεω-
μετρίαν. Εἰ δὲ τις φαίη, τί δήποτε τὰς λοιπὰς
παρεῖς παιδεύσεις ταύτην μόνην ὡς ἀνάρμοστον τῷ
πένθει παραίληψε; φημὲν ὅτι ταύτην ἐσκόπησε κατ-
ἄλληλον εἶναι πάσαις ταῖς προλεχθείσαις ἐπιβολαῖς.
Ἐπειτα δὲ καὶ διὰ ταύτης τῆς μιᾶς καὶ αἱ λοιπὴ
συνεχόμενως συμπαραλήφθησαν. Ταῦτα μὲν, κατ'
ἐμὲ φάναι, λελέχθη. Εἰ δὲ τις τὸ κρεῖττον ἐξέβροι,
ἐμολογήσῃ χάριν τῶν ἠγνοημένων περ' αὐτοῦ τὴν
γνώσιν λαβῶν.

^a Eccli. xii, 6.

(10) Dionys. Areopag. De caelesti hierarchia cap. 15, p. 131, tom. I, Opp. ed. Venet.

rore dissidere ait. Hic autem magis hæsitare, ut
videtur, vos fecit hisce modis : vel, quod qui mili-
tari manu regionem aliquam occupaverunt, geo-
metriæ ope dispertiunt, cum regni lege obtinere
voluerint, summi gaudii vero negotium esse, certe
gaudii eis qui sola præsentia sequantur bona, et
superiores fieri, et divitias spissas comparare, cum
quibus commodis qualiscunque mæror junctus esse
non possit : vel, cum qui in hac re periti sunt syllo-
gismos proprie coactivos tribui geometriæ dicant,
fatuus merito videbitur, et quid deceat parum intel-
ligens, qui ad ipsum mærentem applicato syllogismo
inepte eum mærerere probare conatus fuerit : vel
fortasse etiam ab ipso mærore, id est a natura
ejus, abhorrere aliquis dixerit, nec convenire ut
qui mæret syllogismos colligat ac probabilibus
rationibus sibi persuadere tentet casum qui revera
acciderit sibi non accidisse. Quomodo enim mæror
ex eo expellitur qui, dum mæret, ratiocinatur et syl-
logismis operam dat, ita etiam mæror mæror esse
desinit, cum ad syllogismum se transfert. Nam si
quis eum amisit in quo spem successionis colloca-
verat, superflua sibi et vana hæc terrena omnia
habebit. Et hoc fortasse modo haud abhorrere a
ratione aliquis dixerit ea quæ contemplati sumus,
si meminerit non posse una contingere gaudium et
mærorem, cum utriusque efficiens causa non ex
eisdem principiis profecta sit. Cujus rei sponsor est
testis nobis est sanctus et divina sapiens Dionysius
Areopagita, qui de angelica descriptione ita edisse-
rit : « Geometrica atque fabrilla instrumenta
fundandi et ædificandi absolvendique facultatem, et
quæcunque alia subductricis et deductricis sunt
inferiorum providentiæ. » Quæ omnia hilare mon-
strant institutum, cui plane adversatur mæror, et
dissidet. Sed etiam si aliter locum accipere potes,
haud tamen inopportunum esse reor etiam Sirach
Jesu eis quæ disseruimus apponere dictum. Est
autem hoc : *Musica in luctu est intempestivus
sermo*^d. Cum igitur musica omnes disciplinas cir-
cumplectatur, quarum unam esse geometriam di-
cunt qui in iis rebus studium posuerunt, propterea,
ut puto, magister suprædictæ vocis interpretationem
assentiens geometriam a mærore dissidere dixit.
Sed si quis dicat : Quid tandem cæteris disciplinis
omissis hanc solam tanquam incongruentem cum
mærore composuit, respondemus hanc eum apte
vidisse posse jungi cum supra propositis. Deinde
vero etiam hac una reliquæ quoque eadem sunt
comprehensæ atque conjunctæ. Atque hæc me ex-
posuisse sufficiat. Verum si quis melius investiga-
verit, si eorum quæ ignorabam ab eo interpretatio-
nem accepero, gratias habebō.

Ejusdem ex magno Theologico, in illud : « Etenim quod Deus sit, ac princeps quædam causa, quæ res omnes procreavit atque conservet, tum oculi ipsi, tum lex naturalis docent, illi, dum rebus in aspectum cadentibus aciem affigunt, easque et pulchre fixas et stabiles esse et progredi, atque immote, ut ita dicam, moveri volvi que perspiciunt, hæc autem dum per res oculis subjectas ac recto ordine collocatas auctorem earum certo quidem ratiocinando assequitur. »

Qui eorum quæ videntur pulchritudinis, quæ ornata sunt, et naturæ amplitudinem cum ratione sensualiter aggreditur, haud eam per se creatam efficere quidquam concedet et a moderatrice sui ratione disjunctam, nec ipsam rationem intellectus simplicitate liberam, qua ratione tam sensus species et formæ per mediam potestatem rationalem in omnifarias rationes diriguntur, quam rationalis potestatis diversitate varietas omnifariarum eorum quæ sunt rationum in uniformem et simplicem et indifferentem intellectionem cogitur, qua individua, ut dicitur, et quantitatis expers et simplex cogitatio constat, is revera quantum id homini licet, per visibilia eorumque ordinem factorem ipsorum et conservatorem et principem animo sibi informavit, atque Deum agnovit, non quo quid essentia et substantia sint (nam hoc fieri non potest), at de singularitate existentia ejus doctus. Atque hæc post omnem sensualis in specie positionis et figuræ et formationis et imaginis transitum, et, si cui non nimius esse videbor, extra ipsam quoque plane rerum quæ sunt rationum differentiam constitutus, et quasi conterminum sese interponens inter Deum et universorum quæ post Deum sunt, quorum alter supereminet et intactus æternæ manet, neque ullum qui se assequatur aut attingat intellectum habet, altera relicta sunt et mentalis cognitionis exsuperantia superata, et mente inferiora visa, cum quid superius eis sit firmiter esset ac vere intellectum, hæc mihi magister per visum et naturalem legem secundum rationem redditam significare, non vero ut quidam existimaverunt, pro uno et eodem ponere visum et legem naturalem. Uterque enim circa eadem vim suam exercens quomodo ab altero differat cogitando potest percipi, cum alter irrationaliter visibilium tactu solum nisus ulterius progredi non possit, altera et ratione socia adjuncta de eis diligenter inquirat et mente bene atque prudenter transcendit, quo maxime cogitationem et fidem de Dei existentia naturalis per visum lex insinuavit. Visum igitur appellavit sensum simpliciter, non aliquo modo, sensibilia petentem (neque enim sensus peculiare est simpliciter aliquid ex aliquo aliud colligere), et legem naturalem vim naturalem quæ intellectualiter ac rationaliter per sensum fiat, secundum quam a pejore sit idoneæ explorationis ope ad melius ascensus. Immobiliter

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ μεγάλου θεολογικοῦ, εἰς τὸ, « Τοῦ μὲν γὰρ εἶναι Θεὸν καὶ τῶν πάντων ποιητικὴν τε καὶ συνεκτικὴν αἰτίαν, καὶ ὄψις διδάσκαλος καὶ ὁ φυσικὸς νόμος, ἡ μὲν τοῖς ὀρωμένοις προσβάλλουσα καὶ πεπηγῶσι καλῶς καὶ ὁδεύουσι, καὶ ἀκινήτως, ἢ οὕτως εἶπω, κινουμένοις τε καὶ φερομένοις, ὁ δὲ διὰ τῶν ὀρωμένων καὶ τεταγμένων τὸν ἀρχηγὸν τούτων συλλογιζόμενος (11). »

Ὁ τὸ μέγεθος τῶν ὀρωμένων ὡς ἔχει κάλλους καὶ φύσεως, σὺν λόγῳ κατὰ τὴν αἰσθησιν ἐπελθὼν, μὴ συγχωρῶν αὐτῇ παντελῶς καθ' ἑαυτὴν γενομένην ἐνεργεῖν τοῦ ἠνιοχοῦντος αὐτὴν λόγου χεχωρισμένην οὐδὲν, (184 b) μηδὲ τὸν λόγον αὐτὸν τῆς τοῦ νοῦ ἀπλότητος ἀφετον, καθ' ἣν τῆς μὲν αἰσθήσεως τὰ τε εἶδη καὶ τὰ σχήματα διὰ μέσης τῆς κατὰ τὸν λόγον δυνάμεως εἰς λόγους παντοδαποὺς ἀγεσθαι πέφυκε, τῆς δὲ τοῦ λόγου δυνάμεως ἡ κατὰ τὴν διαφορὰν ποικιλία τῶν ἐν τοῖς οὔσι παντοδαπῶν λόγων εἰς ἐνοειδῆ καὶ ἀπλῆν καὶ ἀδιάφορον συνάγεσθαι νόησιν, καθ' ἣν ἡ ἀμερῆς λεγομένη καὶ ἀποσος καὶ ἐνιαία γνώσις συνέστηκεν, οὗτος ἀληθῶς διὰ τῶν ὀρωμένων καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς εὐταξίας τὸν ποιητὴν τούτων καὶ συνοχέα καὶ ἀρχηγὸν, ὡς ἀνθρώπῳ δυνατόν, ἀνετυπώσατο, καὶ ἔγνω Θεὸν, οὐ κατὰ τὸ τί ποτε τὴν οὐσίαν εἶναι καὶ τὴν ὑπόστασιν (τοῦτο γὰρ ἀμήχανον καὶ ἀνεπιχείρητον), ἀλλὰ κατ' αὐτὸ τὸ μόνον εἶναι μαθὼν. Καὶ ταῦτα μετὰ πᾶσαν τὴν κατ' αἰσθησιν ἐν σχήματι θέσεως τε καὶ μορφῆς καὶ τυπώσεως καὶ φαντασίας διάβασιν, καὶ εἰ μὴ τῷ περιττὸς εἶναι δοκῶ, καὶ αὐτῆς ἐξω παντελῶς τῆς ἐν τοῖς λόγοις τῶν ὄντων διαφορᾶς γενόμενος, καὶ οἷον μεθόριον ἑαυτὸν παρενθεῖς Θεοῦ τε καὶ πάντων τῶν μετὰ Θεὸν, τὸν μὲν ὡς ὑπερέχοντος καὶ ἀψάστου δι' ὅλου μένοντος καὶ μηδεμίαν φθάνουσαν αὐτὸν ἔχοντος νόησιν, τῶν δὲ καταλελειμμένων καὶ τῆ περιουσία τῆς κατὰ νοῦν γνώσεως διαβαθέντων καὶ κατωτέρων ἐννοίας φανέντων τῷ τί ποτε εἶναι βεβαίως ὑπὲρ αὐτὰ καὶ ἀληθῶς ἐννοῆσαι, ταῦτά μοι δοκεῖ διὰ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν ὁ διδάσκαλος παραινίσσεσθαι, ἀλλ' οὐ ταῦτὸν τίθεσθαι, καθὼς τινες φήθησαν, τὴν ὄψιν τε καὶ τὸν φυσικὸν νόμον. Ἄμφω γὰρ περὶ τὰ αὐτὰ τὴν ἐνέργειαν ἔχοντα τὴν ἀπ' ἀλλήλων δύναται κατ' ἐπίνοιαν δέχεσθαι διάκρισιν, τῷ τὴν μὲν (185 a) ἀλόγως τῇ προσφάσει τῶν ὀρατῶν μόνον στηρίζεσθαι περαιτέρω βαίνειν οὐκ ἔχουσαν, τὸν δὲ τῷ τε συνημμένῳ λόγῳ ταῦτα πολυπραγμονεῖν καὶ τῷ νῷ καλῶς τε καὶ σοφῶς ὑπερβαίνειν, καθ' ὃ μάλιστα τὴν περὶ τοῦ εἶναι Θεὸν ἐννοίαν τε καὶ πίστιν ὁ φυσικὸς διὰ τῆς ὄψεως εἰσαγήχοι νόμος. Ὅψιν οὖν ἐκάλεσε τὴν ἀπλῶς, ἀλλ' οὐ τὴν πῶς, πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς αἰσθήσεως προσβολὴν (οὐ γὰρ αἰσθήσεως ἀπλῶς τὸ ἐκ τινος ἕτερόν τι συλλογιζέσθαι καθέστηκεν ἴδιον), νόμον δὲ φυσικὸν τὴν διὰ τῆς αἰσθήσεως γινομένην κατὰ νοῦν καὶ λόγον φυσικὴν ἐνέργειαν.

(11) Greg. Naz. Or. theol. II, cap. 6, p. 499, tom. I, Opp. edit. Bened.

καθ' ἣν ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον μετ' ἐμμελοῦς ἐξετάσεως καθ' ἑδὴν ἀπὸ τῶν ἡττόνων ἀνάβασις γίνεται. Ἀκινήτως δὲ κινεῖσθαι τε καὶ φέρεσθαι τὰ ὁρώμενα εἴρηται τῷ διδασκάλῳ τῷ μὲν λόγῳ, ὃ γέγονε ταῦτα, κατὰ τε φύσιν καὶ δύναμιν καὶ ἐνεργειαν, τάξιν τε καὶ διαμονὴν ἀμεταστάτως ἔχειν, καὶ μὴ ἐξίστασθαι καθ' ὅτι οὖν τῆς φυσικῆς ιδιότητος καὶ μεταβάλλειν εἰς ἄλλο καὶ φύρεσθαι, κινεῖσθαι δὲ πάλιν τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀπορροῆν λόγῳ, αὐξήσει τε τῇ περὶ τὸ πῶσον καὶ μειώσει καὶ τῇ περὶ τὸ ποῖον ἀλλοιώσει, καὶ κυρίως εἰπεῖν, τῇ ἐξ ἀλλήλων διαδοχῇ, ὑπεξισταμένων ἀεὶ τοῖς ἐπιγνομένοις τῶν προειληφότων. Καὶ ἀπλῶς ἵνα συνελθὼν εἴπω, πάντα τὰ ὄντα καθ' ὅν μὲν ὑπέστησαν τε καὶ εἰσὶ λόγον, στάσιμά τε παντελῶς εἰσὶ καὶ ἀκίνητα, τῷ δὲ τῶν περὶ αὐτὰ θεωρουμένων λόγῳ, καθ' ὅν ἡ τοῦ παντὸς τούτου σαφῶς οἰκονομία συνέστηκε τε καὶ διεξάγεται, πάντα κινεῖται δηλονότι καὶ ἀστατεῖ. Οὐ ταῦτόν δέ φασιν εἶναι τῇ φορᾷ τὴν κίνησιν. Τὴν μὲν γὰρ κίνησιν μᾶλλον εἶναι (185 b) φασὶ τῶν ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ, ὡς ἐπιδεχομένων τοῖς περὶ αὐτὰ θεωρουμένοις τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον (κᾶν ἐπὶ πάντων ὁμοῦ τῶν γεννητῶν κυρίως λέγεσθαι δυνατόν), τὴν δὲ φθορᾷ τῆς κατὰ κύκλον κινουμένης οὐσίας καὶ ἀκαμάτως τὴν περιδινησιν. Οὐκ οἶδα πότερον θαρσύνθησαν περὶ τὸ πᾶν φυσικῶς ἐνεργούσης λέγειν ἐστὶν ἀσφαλές ἢ ἐνεργουμένης, πλὴν ὅτι κυρίως εἰπεῖν ἐστὶν ἐνεργουμένης τὸ φέρεσθαι. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων παντελῶς ἐστὶν αὐτενέργητον, ὅτι μηδὲ ἀναίτιον, τὸ δὲ μὴ ἀναίτιον, κινεῖται πάντως δι' αἰτίαν, ἐνεργούμενον δηλονότι τὸ κινεῖσθαι φυσικῶς ὑπὸ τῆς αἰτίας, δι' ἣν καὶ πρὸς ἣν ποιεῖται τὴν κίνησιν. Ἀναίτιως γὰρ οὐδαμῶς κινεῖται καθ' ὅσον ὁμοῦ τῶν κινουμένων οὐδέν. Ἀρχὴ δὲ πάσης κινήσεως φυσικῆς ἐστὶν ἡ τῶν κινουμένων γένεσις, ἀρχὴ δὲ τῆς τῶν κινουμένων γενέσεως ὁ Θεὸς, ὡς γενεσιουργός. Τῆς δὲ τῶν γεγεννημένων φυσικῆς γενέσεως τέλος ἡ στάσις ἐστὶν, ἣν ποιεῖ πάντως μετὰ τὴν διάβασιν τῶν πεπερασμένων ἢ ἀπειρίας, ἐν ἣ δια τὸ μὴ εἶναι διάστημα πᾶσα ποιεῖται κίνησις τῶν φυσικῶν²² κινουμένων, οὐκ ἔχουσα λοιπὸν ὅποι τε καὶ πῶς καὶ πρὸς τί κινηθῆναι, ὡς τὸν ὀρίζοντα καὶ αὐτὴν τὴν πάσης ὀριστικὴν κινήσεως ἀπειρίαν Θεὸν τέλος ὡς αἰτίον ἔχουσα. Πάσης οὖν γενέσεώς τε καὶ κινήσεως τῶν ὄντων, ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένων καὶ δι' αὐτοῦ κινουμένων, καὶ εἰς αὐτὸν τὴν στάσιν ποιησομένων. Πάσης δὲ φυσικῆς τῶν ὄντων κινήσεως προεπινοεῖται ἡ γένεσις, πάσης δὲ στάσεως προεπινοεῖται (186 a) κατὰ φύσιν ἡ κίνησις. Εἰ οὖν κινήσεως προεπινοεῖται κατὰ φύσιν ἡ γένεσις, κινήσεως δὲ μετεπινοεῖται κατὰ φύσιν ἡ στάσις, γένεσις δηλονότι καὶ στάσις εἶναι τῶν ἅμα κατὰ τὴν ὑπαρξιν ἀμήχανον, ἀλλήλων αὐτὰς φυσικῶς διεργούσαν²³ ἔχουσαι κατὰ τὸ μέσον τὴν κίνησιν. Οὐ γὰρ φυσικὴ ἐνέργεια τῆς γενέσεως τῶν κινουμένων ἡ στάσις ἐστὶν, ἀλλὰ τέλος τῆς κατ' αὐτὴν δυνάμεως ἢ ἐνεργείας, ἢ ὅπως ἂν τις ἐθέλοι τοῦτο λέγειν.

A vero moveri ferrique ea quæ videntur magister dicit ea qua facta sunt ratione, secundum naturam et potestatem et actionem, ordinem atque perseverantiam, immutabilia esse, et non ullo modo de naturali proprietate cedere mutarique in alterum et commisceri, ac moveri rursus fluxus et defluxus ratione, incremento et decremento, quo quantitas, et immutatione, qua qualitas afficitur, et ut proprie dicam, alterius ex altero successione ac vicissitudine, dum anticipata semper cedunt eis quæ subsequuntur. Atque ut paucis absolvam, universa quæ sunt, secundum rationem qua exstiterunt ac sunt, firma omnino sunt et immota, sed ratione eorum quæ circa ipsa contemplamur, qua universitatis hujus manifesto constat œconomia et absolvi-
B tur, universa, ut apparet, motantur et inquietantur. Nec tamen impetum et motionem idem significare statuunt. Motionem enim magis tribuunt eis quæ generationi subjacent et interitui, ut quæ eis quæ circa ipsa observantur augendi minuendique notionem admittunt (etiamsi de cunctis creatis proprie dici id potest), impetum vero substantiæ esse volunt circulo sese et indefesse commoventis rotationem. Nescio utrum de universo dicere conanti naturaliter operari id tutum sit, an incitari, nisi quod ejus qui incitatur peculiare dicendum est ferri. Nulla enim res, quæcunque existunt, ipsa per se operatur omnino, quia nec causa caret; quod vero causa non caret, id omnino per causam movetur, unde apparet quod causa incitatur ad se commovendum naturaliter ad quam et quo motionem dirigit. Sine causa enim eorum quæ moventur nihil usquam ullo modo movetur. Initium vero omnis naturalis motionis est eorum quæ moventur generatio, cujus rursus ipsius initium Deus est, ut generationis auctor. Eorum quæ facta sunt naturalis generationis finis est status, quem plane post consummatorum transgressum infinitas efficit, in qua propter existentiae cessationem omnis motio eorum naturalium quæ moventur intervallum facit, non reliquum habens quo aut quomodo et ad quid moveatur, cum Deum, qui vel ipsam omnis motionis terminatricem infinitatem definit, finem ut causam habeat. Itaque omnis generationis et motionis re-
D rum existentium initium et finis Deus est, cum ex eo generatæ sint et motentur, statum quoque in eum facturæ. Omni vero naturali rerum quæ sunt motione prior intelligitur generatio, omnique statu prior secundum naturam intelligitur motio. Jam si motionem secundum naturam anticipat generatio, motionem vero secundum naturam subsequitur status, apparet generationem et statum simul subsistere non posse, dum mediam, quæ alteram ab altera naturaliter dirimat, habeant motionem. Non enim naturalis actio generationis motorum status est, sed finis potestatis vel actionis ad statum pertinentis, vel quoquo id aliquis modo dicere volet.

VARIÆ LLECTIONES.

²² Fortasse φυσικῶς. ²³ διεργούσαν cod. Gud.

Sub actione enim quæ facta sunt facta sunt, omnis vero actio ad finem aliquem pertinet, ne sine careat. Quodcumque enim naturalium actionum finem non habet, id nec perfectum est, finis autem naturalium actionum eorum quæ facta sunt ad causam motionis est status. Quemadmodum, ut ex uno quæcunque sunt omnium motionis modum perspiciamus, anima, cum intellectualis et rationalis essentia sit, et cogitat et ratiocinatur, facultate utens mente, motione, cogitatione, actione denique cogitatio. Hoc enim cogitantis et ejus quod cogitatur cogitationis finis est, ut quod extremitatum mutuam inter se relationem circumscribit. Cogitare enim anima desinit illud cogitatum postquam cogitavit. Nam cogitatum proprie semel, neque iterum, animæ facultatem provocat, et per singulas quasque cogitationes sic statum capit qualiscunque cogitationis in cogitando eo quod cogitatur. Quando igitur omnia cogitata omnium quæ cogitari possunt sensibilibium et cogitabilium cogitatione transiverit, desinet anima, uti ab omnibus quæ cogitantur, ita etiam a tota cogitatione atque relatione ad omnia tam relativa quam cogitabilia, nec habet reliquum omnino quid cogitet, post cogitationem eorum quæ naturaliter cogitari possunt, post quam supra mentem et rationem et cognitionem modo nec intelligibili nec perceptibili nec effabili cum Deo unietur, non cogitans omnino, imo neque considerans Deum aut æstimans. Nihil enim exstat eorum quæ cogitantur, quo per relationem aliquam anima cogitationem suam dirigere possit, sed per simplicem (quippe habitu ac relatione vacantem) unionem, quæ cogitari non capit, et ineffabilem quamdam et haud vestigabilem rationem, quam solus novit Deus qui inenarrabilem hanc gratiam dignis largitur, et qui eam aliquando accepturi sunt, quando conversione et immutatione omnia vacabunt, postquam rerum quæ existunt quælibet circa quidquam motio prorsus terminum invenerit infinitatem Deum comitantem, in qua quæcunque motantur statum sumunt. Jure quidem, arbitror, gravissimam meretur reprehensionem qui præexistentiam animarum statuit, gentilem in modum commiscens quæ a commistione abhorrent et secundum substantiam contemporare cum generatione rationalium statum asserens. Neque enim generationem ante statum, quæ immobilis natura sit, aut statum post immobilem generationem, aut denique una cum generatione statum cogitare rationis veritati competit. Non enim facultas generationis est status, adeo ut cum generatione eorum quæ facta sunt una cogitetur, sed facultativæ eorum quæ facta sunt generationis actionis finis exstat; ac simpliciter, ut paucis absolvam, si eorum est status quæ ad quid sunt, non ad generationem, sed ad motionem esse dicitur, ad quam etiam differentiam capit, dum ad generationem quidem minime refertur, ad quam differre haud capit. Donec igitur statum audio, solum cessatio-

A Ἐπ' ἐνεργείᾳ γὰρ τὰ γενόμενα γέγονε, πᾶσα δὲ ἐνεργεία πρὸς τι τέλος ἐστίν, ἵνα μὴ ἀτελής. Τὸ γὰρ τέλος μὴ ἔχον τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν οὐδὲ τέλειόν ἐστι, τέλος δὲ τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν, ἡ τῆς πρὸς τὸ αἴτιον τῶν γεγενημένων κινήσεως στάσις. Οἷον ἵνα ἐξ ἑνὸς τῶν ἐπὶ πάντων τῶν ὄντων κατανοήσωμεν τῆς κινήσεως τρόπον, ἡ ψυχὴ, οὐσία νοερά τε καὶ λογικὴ ὑπάρχουσα, καὶ νοεῖ καὶ λογίζεται, δύναμιν ἔχουσα τὸν νοῦν, κίνησιν δὲ τὴν νόησιν, ἐνεργείαν δὲ τὸ νόημα. Πέρασ γὰρ τοῦτο τῆς τε τοῦ νοοῦντος καὶ τοῦ νοουμένου νοήσεως ἐστίν, ὡς περιοριστικὸν τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν ἀκρων ὑπάρχον σχέσεως. Νοοῦσα γὰρ ἡ ψυχὴ ἴσταται τοῦ νοεῖν ἐκεῖνο τὸ νοηθὲν μετὰ τὴν αὐτοῦ νόησιν. Τὸ γὰρ νοηθὲν κυρίως ἀπαξ, οὐκ ἔτι τὴν πρὸς τὸ νοηθῆναι πάλιν ἐκκαλεῖται τῆς ψυχῆς δύναμιν, καὶ καθ' ἕναστος νόημα οὕτω στάσιν δέχεται τῆς ποιᾶς ἐπὶ τῷ νοήματι τοῦ νοηθέντος νοήσεως. Ἦνίκα οὖν πάντα τὰ νοήματα τῶν νοουμένων πάντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν κατὰ τὴν νόησιν παρέλθῃ, παύεται, ὡσπερ τῶν νοουμένων ἀπάντων, οὕτω καὶ τῆς ὅλης νοήσεως τε καὶ σχέσεως πρὸς τὰ σχετὰ πάντα καὶ νοητὰ, οὐκ ἔχουσα λοιπὸν τί νοῆσαι τὸ παράπαν, μετὰ τὴν τῶν νοηθῆναι φυσικῶς δυναμένων νόησιν, μεθ' ἣν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον καὶ γνῶσιν ἀνοήτως, ἀγνώστως τε καὶ (186 b) ἀφράστως κατὰ ἀπλήν προσβολὴν ἐνωθήσεται τῷ Θεῷ, οὐ νοοῦσα παντάπασιν, οὔτε μὴν τὸν Θεὸν λογιζομένη. Οὐ γὰρ ἐστὶ τι τῶν νοουμένων, ἵνα κατὰ τινα σχέσιν ἡ ψυχὴ τὴν αὐτοῦ δύνηται νόησιν ἔχειν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπλήν, ὡς ἀσχετον, καὶ ὑπὲρ νόησιν ἐνωσιν, καὶ τινα λόγον ἀρρήτον τε καὶ ἀνερμήνευτον, ὃν μόνος οἶδεν ὁ τὴν ἀφατον ταύτην χάριν τοῖς ἀξίοις δωρούμενος Θεός, καὶ οἱ ταύτην ὕστερον πείσεσθαι μέλλοντες, ἡνίκα πάντα τροπῆς ἐλεύθερα καὶ ἀλλοιώσεως ἔσται πάσης, τῆς καθ' ὅτιον περι τι κινήσεως τῶν ὄντων παντελῶς πέρας λαβούσης τὴν περὶ Θεὸν ἀπειρίαν, ἐν ἣ τὰ κινούμενα πάντα δέχεται στάσιν. Περὶ Θεὸν γὰρ, ἀλλ' οὐ Θεός, ἡ ἀπειρία, ἔστις καὶ ταύτης ἀσυγκρίτως ὑπέρκειται. Δικαίως γοῦν, εἶμαι, μέμφεως ἀξίως πλειστής ὁ τὴν προὑπαρξιν τῶν ψυχῶν δογματίζων ἐστὶ, καὶ τὴν ἀκίνητον καθόλου τῶν λογικῶν ἐνάδα θεσπίζων, φύρων Ἑλληνικῶς τὰ μὴ φυρόμενα, καὶ λέγων ἅμα κατὰ τὴν ὑπαρξιν εἶναι τῇ γενέσει τῶν λογικῶν τὴν στάσιν. Οὐ γὰρ συμβαίνει τῷ ἀληθεῖ λόγῳ τὴν γένεσιν προεπινοεῖσθαι τῆς στάσεως, ἀκίνητον φύσει κατ' αὐτὸν ὑπάρχουσαν, οὔτε μετεπινοεῖσθαι στάσιν ἀκινήτου γενέσεως, οὔτε μὴ συνεπινοεῖσθαι τῇ γενέσει τὴν στάσιν. Οὐ γὰρ δύναμις τῆς γενέσεως ἡ στάσις ἐστίν, ἵνα συνεπινοηθῇ τῇ γενέσει τῶν γεγενημένων, ἀλλὰ τῆς κατὰ δύναμιν ἐνεργείας τῆς τῶν γεγενημένων γενέσεως τέλος ὑπάρχει, καὶ ἀπλῶς, ἵνα συνελὼν εἶπω, τῶν πρὸς τι οὔσα ἡ στάσις, οὐ πρὸς γένεσιν, ἀλλὰ πρὸς κίνησιν λέγεται, πρὸς ἣν καὶ ἀντιδιαστολὴν ἐπιδέχεται, οὐδαμῶς τὴν πρὸς γένεσιν ἀναφορὰν ἔχουσα, πρὸς ἣν διαστολὴν οὐκ ἐπιδέχεται. Ἔως δ' ἂν οὖν στάσιν ἀκούω. (187 a) παῦλαν μόνον μανθάνω κινήσεως. Εἰ δὲ τῶν ἀμαθῶν κατὰ τὴν ὑπαρξιν οὐκ ἔστι

γένεσι: καὶ στάσις, ἄρα παραχαράττει, σαφῶς τὸν
τῆς ἀληθείας λόγον ὁ τοῦτο θεσπίζων, καὶ τὴν ἀκί-
νητον ἄμα τῇ γενέσει προϋπάρχουσαν ἐνάδα τῶν
λογικῶν δογματίζων. Εἰ δέ τις λέγοι, Καὶ πῶς ἐπὶ
θεοῦ λέγεται στάσις, μὴ ἴχουσα προεπισουμένην
κίνησιν; φημί πρῶτον μὲν, Οὐ ταῦτὸν Κτίστης καὶ
κτισίς, ἔν' ὅπερ ἐνὶ δυνατὸν προεῖναι, κατ' ἀνάγκην
τῷ ἐτέρῳ ὡσαύτως ἐπιθεωρηθῆναι δύνηται, ἐπεὶ
οὕτως οὐδαμῶς τὸ κατὰ φύσιν διάφορον τούτων
ἔσται καταφανές· ἔπειτα κυρίως εἰπεῖν, ὁ Θεὸς οὔτε
κινεῖται παντελῶς οὔτε ἵσταται (τοῦτο γὰρ τῶν κατὰ
φύσιν πεπερασμένων καὶ ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἐχόντων
ἔστιν ἴδιον), οὔτε μὴν τι ποιεῖ παντάπασιν, οὔτε πᾶ-
σχει τῶν ὅσα ἐπ' αὐτοῦ δι' ἡμᾶς καὶ νοεῖται καὶ λέ-
γεται, διὰ τὸ κατὰ φύσιν ὑπὲρ πάντων εἶναι κίνησιν τε
καὶ στάσιν, καὶ μηδενὶ λόγῳ τοῖς καθ' ἡμᾶς²⁶ ὑποβάλ-
λεσθαι τρόποις. Ταῦτα παρεκβατικῶς εἰρήσθω περὶ
τοῦ μηδὲν χρῆναι λέγειν τῶν ὄντων κατὰ φύσιν
ἀπολελυμένως ἐνεργεῖν, ἵνα μὴ ἀναίτιόν τι τῶν
μετὰ Θεὸν ἀφρόνως εἰσάγωμεν, ἐνεργεῖσθαι δὲ φυ-
σικῶς τὸ ἐνεργεῖν τοῦθ' ὑπὲρ ἐνεργούμενον τέφυκεν
ἐνεργεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, « Ἄλλ' εἰ ἀσώματον,
οὐπω μὲν οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παρα-
στατικόν, ὡσπερ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον, καὶ
τὸ ἀναρχον, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ ἀφθαρ-
τον, καὶ ὅσα περὶ Θεοῦ ἢ περὶ Θεῶν εἶναι
λέγεται. »

Πρὸς τοὺς ἀνόμοιον μάλιστα τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν
κακούργως εἰσάγοντας, διὰ τοῦ νομίζειν οὐσίαν εἶναι
τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, ὡς οἶμαι, τὸν λόγον
ποιούμενος, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων τὸ δέον αὐτοῦς
ἐπιγνώσθαι διδάσκων, ταῦτά φησιν ὁ διδάσκαλος, ἔν'
ὑπὸ τῆς ἀληθείας πρὸς τὴν εὐσέθειαν συναυνοῦμενοι
εὐπειθῶς σὺν ἡμῖν τὸ μὴ ἔχειν γένεσιν (187 b)
τὸν Πατέρα μόνον δηλοῦν τὸ ἀγέννητον ὁμολογήσωσι,
συνειδότες ὡς εἴπερ οὐσίαν Θεοῦ τὸ ἀγέννητον εἶναι
πάντως βιάσαιντο, οὐσίαν Θεοῦ καὶ τὸ ἀσώματον ἐξ
ἀκρίτου, καὶ τὸ ἀναρχον, καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ
ἀναλλοίωτον, καὶ τὸ ἀφθαρτον, καὶ ὅσα διὰ τῆς
στερητικῆς ἀναιρέσεως διὰ τὴν ὑπεροχὴν ὁ Θεὸς
εἶναι λέγεται, λέγειν εἰκότως, ἑαυτῆς γοῦν στοι-
χοῦντες, ἐκδιασθήσονται, καὶ οὕτω πολλὰς οὐσίας
θεοῦ, καὶ οὐ μίαν, μᾶλλον δὲ, κυριώτερον εἰπεῖν καὶ
ἀληθέστερον, πολυθεῖαν Ἑλληνικὴν νοσοῦντες ἐλεγ-
χθήσονται, ὅπερ ὡς ἀσεβὲς εἰπεῖν αἰσχυρόμενοι τῆς
ἀπονοίας πάντως ἀφέξονται καὶ μὴ βουλόμενοι. Τὰ
γὰρ στερητικὰ ἢ ἀναιρετικὰ περὶ τι θεωρούμενα
οὐκ αὐτὸ ἐκεῖνο τυγχάνει ὄντα τὸ περὶ ὃ θεωροῦνται,
ἐπεὶ πάντως ἔσονται τῶν σημαινόντων τὸ τί ἐστίν,
ὡς ἐκεῖνο αὐτὸ ὄντα, ἀλλ' οὐ τὸ τί οὐκ ἔστιν αὐτὸ
ἐκεῖνο σημαίνοντα· εἰ δὲ τοῦτο, ὅρος ἐκεῖνου τοῦ

A nem motionis intelligo. Si vero secundum existen-
tiam generatio et status non contemporant, ma-
nifesto veritatis rationem adulterat is qui hoc
prædicat atque unitatem immobilem una cum
generatione ante rationalia præexistere statuit. At
si quis dicat: Et quomodo Deo attribuitur status,
cum motionem ante se ipsum cogitari non admittit?
Primum quidem respondeo: Non idem Conditor
est atque conditio, ut quod uni inesse potest, ne-
cessario etiam in altero una observari queat,
quando ita quidem naturalis horum differentia
nullomodo manifesta erit: deinde, ut proprie
dicam, Deus neque movetur omnino neque stat
(hoc enim eorum est peculiare quæ naturaliter
terminata sunt atque initium existentie habent),
B neque quidquam omnino facit aut patitur quæcun-
que per nos cogitantur de eo et dicuntur, propterea
quod naturaliter omnem et motionem et statum
superat, neque ulla ratione nostræ naturæ modis
subjacet. Hæc per digressionem dicta sint de eo
quod nihil in rebus naturaliter absolute agere de-
beamus dicere, ne quid causa vacans eorum quæ
post Deum sunt inepte inducamus, sed agi natu-
raliter esse agere id quod actum agere valeat.

Ejusdem sermonis in illud: « Sed si incorporeum, non-
dum tamen hoc essentia patrocinator, non magis
quam quod ingenitum, et sine initio, et immuta-
bile, et sine interitu, et quæcunque de Deo aut
circa Deum esse dicuntur. »

C
Ad eos in primis qui Filium Patri dissimilem
nefarie introducunt, eo quod, ut arbitror, Patris
essentiam in eo collocant quod ingenitus sit, ser-
monem dirigens, et ex similibus quid agnoscere
debeant instruens, hæc dicit magister, ut veritate
ad pietatem coacti libenter eum nobis eo quod
Pater generatione caret nihil nisi quod ingenitus
sit probari concedant, memores quod, si essentiam
Dei plane hoc esse contenderent quod ingenitus
est, etiam incorporalitatem ejus, et quod sine
initio, et immortalis est, et immutabilis, et interitu
caret, et quæcunque privative propter exsupe-
rantiam Deus esse dicitur (certe si sibi constantes
D esse voluerint) necessario utique statuere cogen-
tur, adeoque non unam statuere, sed multas Dei
essentias, imo, ut magis proprie ac verius dicam,
quod gentilis multorum deorum religionis morbo
laborent sic traducentur; quod, ut impium, con-
fiteri si reverentur, amentia sua plane vel inviti
decident. Privativa enim sive negativa quæ circa
rem aliquam observantur haud ipsum illud sunt
circa quod observantur, quia quidem omnino sic
eorum essent quæ quid sit denotant, ut ipsum
illud existentia, sed non quid non sit illud ipsum

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ ὁμᾶς cod. Gud.①) Item *ibid.* cap. 9, p. 501, tom. I, Opp. ed. Bened.

denotantia; quod si verum esset, finis illius circa A quod dicuntur esse hæc demonstrarentur, id quod ineptum est et fieri nequit. Non enim ex iis quæ non sunt rerum fines colliguntur, sed ex iis quæ sunt, quæ exiguum rerum expandunt atque amplificanc ambitum, qui nomen earum est. Nihil itaque omnino ex iis quæ de Deo aut circa Deum esse dicuntur, Dei essentia unquam esse potest, quia nec positionem, quæ sola et soli Deo competit, et relatione vacat, nec ipsum illud quod vi circa aliquid activa prorsus solutum est secundum essentiam ac substantiam indicare potest.

Ex eodem sermone in illud : « *Quemadmodum enim non sufficit corpus dicere, aut generatum esse ad demonstrandum atque manifestandum hoc vel illud circa quod hæc versentur, sed illud quoque quod his subjectum est dicere oportet, si quis perfecte et plene quid cogitemus monstrare voluerit; nam vel homo vel bos vel equus hoc corporeum esse potest et interitui obnoxium.* »

Cum sanctus hæreticos videret id unum certare, ut superessentialem naturam amentes secum ipsis destruerent, artificiosisque rationibus potestatem insuperabilem omni que conditioni ex pari imperceptibilem suæ cognitionis comprehensione capere conari, per totum sermonem privative et negative de Deo dicere maluit, nulli omnino positioni aut affirmationi indulisit, ne tanquam impudentes canes hanc mordicus captarent et venenatis dentibus in veritatis sermonem furiose irruerent occasionem præterdendi utcumque et fallendi et proprii studii artificium conficiendi qualemcumque de Deo sibi concessam sermonis positionem facientes. Quare neque corpus, neque immateriale corpus, neque incorporale omnino, neque in universo, neque in ulla universi parte, neque supra universum, et ut simpliciter dicam, nihil omnino et in nihilo eorum quæ qualicumque modo, ut verum est, videntur vel comprehenduntur vel dicuntur vel cogitantur vel nosci utcumque possunt, Deum esse docet, de omni eos opinione, Dei essentia quid sit comprehendendi posse, propulsans. Deinde instantius eos ad pietatem instigans, et ex inferiorum et incomparabile quantum a Deo distantium investigatione universale de Deo temerarie neque cogitare, nedum edicere ulli fas esse conans persuadere, hæc dicit. Et profecto ad stabilienda quoque ea quæ contra eos jam privative et negative disputaverat, ut inde commonefacti, quod etiam ultimorum in creatis accurata comprehensio rationalis nostræ vis facultatem superet, multo majoris temeritatis et audaciæ impetum coercere possent, postquam in parvis naturæ infirmitatem nossent. Etenim si de figura aliqua inquirimus finge homine, vel equo, vel bove, ad plene comprehendendum figuram corpus dixisse haud sufficit, vel generabile modo aut interibile,

περὶ ὃ λέγονται εἶναι ταῦτα δειχθήσεται, ὅπερ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. Οὐ γὰρ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἔστι τῶν πραγμάτων οἱ ὄροι συνάγονται, ἀλλ' ἐκ τῶν ἃ ἔστιν, ἐξαπλοῦντα τὴν σύντομον τῶν πραγμάτων περίληψιν, ἥτις ὀνομασία τούτων ὑπάρχει. Οὐδὲν οὖν τὸ σύνολον τῶν περὶ Θεοῦ ἢ περὶ Θεῶν εἶναι λεγομένων οὐσία εἶναι Θεοῦ πώποτε δύναται, ὅτι μηδὲ θέσιν, μόνην καὶ μόνῳ Θεῷ ἀρμόζουσαν, ἄσχετον, καὶ τῆς περὶ τι παντάπασιν ἐνεργείας ἄφετον αὐτὸ ἐκεῖνό κατὰ τὸ τί ποτε εἶναι ἐμφῆναι δύναται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « *Ὡς γὰρ οὐκ ἀρκεῖ τὸ σῶμα εἰπεῖν, ἢ τὸ γεγεννηθῆσθαι, πρὸς τὸ καὶ περὶ ὃ ταῦτα παραστήσῃς τε καὶ δηλώσῃς, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ ὑποκείμενον τούτοις εἰπεῖν, εἰ μέλλοι τελείως καὶ ἀποχρώτως τὸ νοούμενον παραστήσασθαι· ἢ γὰρ ἄνθρωπος ἢ βοῦς ἢ ἵππος τούτο τὸ ἐν σώματι καὶ φθειρόμενον.* »

Ἐπειδήπερ ἑώρα τοὺς αἰρετικούς ὁ ἅγιος ἕνα μόνον ἔχοντας (188 a) ἀγῶνα, τὴν ὑπερούσιον ἑαυτοῖς ἀνοήτως συγκαταβάλλειν φύσιν, καὶ τεχνικαῖς μεθόδοις περιλήψει τῆς κατ' αὐτοὺς γνώσεως κρατεῖν ἐπιχειροῦντας, ὡς ᾤοντο, τὴν ἀκράτητον δύναμιν, καὶ πάσῃ τῇ κτίσει κατὰ τὸ ἴσον ἀχώρητον, δι' ὅλου τοῦ λόγου τὰς στερήσεις τε καὶ τὰς ἀποφάσεις προὔτιμησεν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, μηδεμιᾶς παντελῶς ἀνασχόμενος θέσεως ἢ καταφάσεως, ἵνα μὴ ταύτης λαβόμενοι ὡς ἀναιδεῖς κύνες δῆγματι τοὺς ἰσοδόλους ὀδόντας μανικῶς τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας ἐμβάλλωσιν, ἀφορμὴν τοῦ ὀπωσοῦν προτείνειν καὶ παραλογίζεσθαι, καὶ τὸ οἰκεῖον εἰς πέρας ἀγαγεῖν δυνηθῆναι σπυδασμα, τὴν ὁποιοῦν περὶ Θεοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς τοῦ λόγου θέσιν ποιούμενοι. Διὰ τοῦτο οὔτε σῶμα, οὔτε ἄϋλον σῶμα, οὔτε ἀσώματον παντελῶς, οὔτε ἐν τῷ παντὶ, οὔτε ἐν τινὶ τοῦ παντός, οὔτε ὑπὲρ τὸ πᾶν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐδὲν τὸ παράπαν καὶ ἐν οὐδενὶ καθ' οἶονδῆποτε τρόπον, ὡς ἔστιν ἀληθές, τῶν ὀρωμένων ἢ χωρουμένων ἢ λεγομένων ἢ νοουμένων ἢ γνωσθῆναι καθ' ὅτι οὖν δυναμένων, εἶναι τὸν Θεὸν ἀποφαίνεται, πάσης αὐτοῦ τῆς περὶ Θεοῦ καταληπτικῆς κατὰ τὸ τί ποτε εἶναι τὴν οὐσίαν ἐννοίας ἀπορραπίζων. Ἐπειτα δυσωπητικώτερον αὐτοῦς ἐνάγων πρὸς εὐσέβειαν, καὶ ἐκ τῆς περὶ τὰ δεύτερα καὶ μακρὰν ἀσυγκρίτως ἀπὸ Θεοῦ ἐρεῦνης τὸ καθόλου περὶ Θεοῦ τολμηρῶς μηδὲ ἐννοεῖν, μήτιγε λέγειν, εἶναι τινὶ θεμιτὸν δεῖξαι βουλόμενος, ταῦτά φησι. Καὶ μὴν καὶ πρὸς σύστασιν τῶν ἤδη πρὸς αὐτοὺς κατὰ στέρησιν τε καὶ ἀπόφασιν εἰρημένων, ὥστε αὐτοὺς συνειδότας ἐντεῦθεν, ὡς καὶ ἡ τῶν ἐσχάτων ἐν τοῖς ποιήμασιν ἀκριβῆς κατάληψις τῆς καθ' ἡμᾶς λογικῆς ἐνεργείας (188 b) ὑπερβαίνει τὴν δύναμιν, τῆς περὶ τὰ πολλῶν μείζω θρασύτητος τὴν ἀλόγιστον δυνηθῆναι φορὰν ἐπισχεῖν, ἐν τοῖς μικροῖς τὸ ἀσθενὲς μαθόν-

τας τῆς φύσεως. Εἰ γὰρ ἐξετάζουσιν ἡμῖν στοιχεῖον τι, φέρε εἰπεῖν ἢ ἄνθρωπον ἢ ἵππον ἢ βοῦν, οὐκ ἀρκεῖ πρὸς τελείαν κατάληψιν τὸ σῶμα λέγειν τὸ στοιχεῖον, ἢ γεννητὸν μόνον ἢ φθαρτὸν τὸν ἄνθρωπον ἢ τὸν βοῦν ἢ τὸν ἵππον, ἀλλὰ δεῖ παραστῆσαι καὶ τὸ τούτοις ὑποκείμενον, ὅπερ γεννᾶται καὶ φθείρεται καὶ πεποιῶται. Σῶμα δὲ ἢ γέννησις ἢ φθορὰ, οὐδαμῶς ὑπάρχον, ἐπεὶ ἔσται κατὰ τοῦτο ἀνάγκης ἀκολουθία, εἴ τι σῶμα, καὶ στοιχεῖον εἶναι, καὶ εἴ τι γεννητὸν ἢ φθαρτὸν, ἢ ἄνθρωπος εἶναι ἢ βοῦς ἢ ἵππος. Οὐ γὰρ εἴ τι σῶμα, πάντως ἐξ ἀνάγκης καὶ στοιχεῖον ἢ ἄνθρωπος ἢ βοῦς ἢ ἵππος. Εἴ τι μὲν γὰρ στοιχεῖον, πάντως ἐξ ἀνάγκης καὶ σῶμα, οὐκ εἴ τι δὲ σῶμα, πάντως ἐξ ἀνάγκης καὶ στοιχεῖον. Οὔτε εἴ τι σῶμα ἢ γεννητὸν ἢ φθαρτὸν, πάντως ἐξ ἀνάγκης καὶ ἄνθρωπος, ἐπεὶ οὕτω γε καὶ ἄνθρωπος ἔσται πάντως ἐξ ἀνάγκης πᾶν εἴ τι σῶμα, καὶ πᾶν εἴ τι γεννώμενον ἔστιν ἢ φθειρόμενον. Εἴ τι μὲν γὰρ ἄνθρωπος, πάντως ἐξ ἀνάγκης καὶ σῶμα καὶ γεννώμενον καὶ φθειρόμενον, οὐκ εἴ τι δὲ σῶμα ἢ γεννητὸν ἢ φθαρτὸν, πάντως ἐξ ἀνάγκης καὶ ἄνθρωπος. Οὔτε γὰρ ἔπεται πάντως, ἐπεὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος, ἐξ ἀνάγκης καὶ στοιχεῖον καὶ βοῦς καὶ ἵππος, καὶ πᾶν εἴ τι ἄλλο ἐνσώματον καὶ γεννώμενον καὶ φθειρόμενον. Οὐ γὰρ κατηγορεῖται ποτε τὰ μερικᾶ κατὰ τῶν καθόλου, οὔτε τὰ εἶδη τῶν γενῶν, οὔτε τῶν περιεχόντων τὰ περιεχόμενα, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀντιστρέφει τὰ καθόλου τοῖς ἐπὶ μέρους, οὐδὲ τὰ γένη τοῖς εἶδεσιν, οὐδὲ τὰ κοινὰ τοῖς ἰδιάζουσιν, οὐδὲ (189 a), συνελόντα φάναι, τοῖς περιεχομένοις τὰ περιέχοντα. Οὕτως οὖν κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον καὶ ἐπὶ βοῦς καὶ ἵππου καὶ παντὸς τοῦ ὅτι οὐκ ἔτι ἑτέρου ληπτέον.

Εἰ τοίνυν οὐκ ἀρκεῖ πρὸς τελείαν γνῶσιν τῶν πραγμάτων τὸ πλῆθος τῶν περὶ αὐτὰ θεωρουμένων εἰπεῖν, λέγω δὴ τὸ σῶμα καὶ τὸ γεννᾶσθαι καὶ φθείρεσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα περὶ τὸ ὑποκείμενον ἔστιν, ἀλλὰ δεῖ πάντως καὶ τὸ ὑποκείμενον τούτοις, θεμελίου τρόπον ἐφ' ᾧ τὰῦτα βέβηκε, τί ἔστιν ἐνδείξασθαι, εἰ μέλλοιμεν τελείως καὶ ἀπαραλείπτως τὸ νοούμενον καριστάναι. Ἡ γὰρ ἄνθρωπον ἔχομεν εἰπεῖν ἢ βοῦν ἢ ἵππον, ταῦτα δὴ τὰ μὴ ὄντα αὐτὸ τοῦτο σῶμα, ἀλλ' ἐνσώματα, καὶ μὴ ὄντα αὐτὸ τοῦτο γέννησις καὶ φθορὰς, ἀλλὰ γεννώμενα καὶ φθειρόμενα, ὡς εἶναι ταῦτα, σῶμά φημι καὶ γέννησιν καὶ φθορὰν, δηλαδὴ περὶ τὰ ζῶα, ἀλλ' οὐ τὰ ζῶα ταῦτα

Εἰ τοίνυν οὐδὲν τὸ σύνολον τῶν ἔντων ἔστι κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι ὅπερ ἔστι καὶ λέγεται τὸ ἄθροισμα τῶν ἡμῖν περὶ αὐτὸ νοουμένων τε καὶ λεγομένων, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα, τὸ περὶ δὲ ταῦτά ἐστι, συνεκτικὸν μὲν τούτων, αὐτὸ δὲ τούτοις οὐδαμῶς συνεχόμενον (οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐκ τούτων, ἢ ταῦτα, ἢ τι τούτων, ἢ ἐκ τινῶν, ἢ τινος αὐτῶν, ἢ ἐν τούτοις, ἢ τισιν, ἢ τινι τούτων, τὸ περὶ δὲ ταῦτα καὶ ἔστι καὶ λέγεται), παυσάσθω πᾶσα ψυχὴ παντὶ λόγῳ τῶν περὶ Θεοῦ θρασείως ἐπιτηδᾶν εἰδισμένη τοῦ διακενῆς ἀπειθεῖν, καὶ ἐν τοῖς μικροῖς μαθοῦσα τὴν οἰκείαν

A hominem vel bovem vel equum, sed quod his subjectum sit, id est quod generetur et intereat, et qualitate affectum sit representare oportet. Corpus vero haudquaquam generatio est, aut interitus; siquidem inde necessario sequeretur, si quid corpus sit, et figuram esse, et, si quid generabile sit vel interibile, et hominem esse, vel bovem vel equum. Neque enim, si quid corpus est, omnino necessarium ut figura sit vel homo vel bos vel equus. Nam si quid figura, necessario prorsus etiam corpus est, non vero si quid corpus, necessario etiam figura. Neque si quid corpus, vel generabile, vel interibile, necessario prorsus etiam homo est, quando ita quidem etiam homo omnino necessario esset quodcumque corpus, vel quodcumque generabile est vel interibile. Nam si quid homo, necessario prorsus etiam corpus, et generabile, et interibile, non vero si quid corpus, vel generabile, vel interibile, necessario prorsus etiam homo. Neque enim omnino quando homo est, necessario sequitur ut et figura et bos et equus sit, et si quod aliud corporeum et generatum et interiens. Nunquam enim particularia prædicantur de universalibus, neque species de generibus, neque de continentibus contenta, ideoque neque recipiuntur inter se universalia et particularia, neque genera et species, neque communia et peculiaria, neque denique continentia et contenta. Sic igitur secundum hanc explicationem et de bove et de equo et de quolibet alio statuendum. Itaque non sufficit ad plenam rerum cognitionem eorum quæ circa eas spectantur plura enumerare, corpus, inquam, et quod generetur et intereat, et quæcumque id genus subjectum comitantur, sed quod his subjectum est, ut fundamentum in quo illa stant, omnino etiam quid sit demonstrari opus est, si perfecte et plene quid cogitetur representare voluerimus. Aut enim hominem habemus dicere aut bovem aut equum hæc jam quæ non sunt ipsum hoc corpus, sed corporalia, et quæ non sunt hoc ipsum generationes et interitus, sed generata et intereuntia, adeo ut hæc, corpus, inquam, et generatio et interitus, manifesto animalia comitentur, sed non animalia ipsa existant hæc, corpus, inquam, et generatio et interitus.

ὑπάρχειν, σῶμα λέγω καὶ γέννησιν καὶ φθορὰν. Itaque si nihil de rebus omnino secundum ipsam existentiam, id est quod eorum quæ a nobis de eo cogitantur et dicuntur congregatio et est et dicitur, sed aliud quid ab his diversum, id videlicet quod illa comitantur, ea conservans ac continens quidem, ipsum vero his nequaquam contentum aut conservatum (id enim circa quod hæc et sunt et dicuntur non est ex his, neque hæc, neque aliquod horum, neque ex aliquibus, neque alicujus eorum, neque in his, aut aliquibus, aut aliquo horum), desinat vane et impie agere omnis anima cuilibet

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Fortasse του.

Dei rerum rationi insultare petulanter solita, ac vel in parvis propriam animadvertat infirmitatem, et tacite revercatur ineffabilem solum omnique et cogitatione et cognitione superiorem divinæ essentiae veritatem. Nec ipsa enim, ut antea docuit sanctus, « Accurata vel paululum conditionis perceptio » secundum veram rationem a nostra cognitione comprehenditur, ut ego quoque paululum sermone immorarer, atque summam et non vestigabilem sapientiam admirarer. Quis enim hominum quantumvis eruditorum rationalibus fretus instrumentis et documentis quæ non sunt confisus eorum quæ sunt majestatem ratione aggressus cognoscere, enarrare atque probare poterit? Quænam sunt de existentia cuique eorum quæ existunt ab initio insertæ rationes atque implicatæ, secundum quas unumquodque et est et naturam habet, et formam et speciem nactum est, et compositum est, et valet, et agit, et patitur, ne commemorem quantitatis et qualitatis et affectionis et loci et temporis et positionis et motionis et habitus differentiam ac proprietatem, ad quæ et nostra laute atque magnifice rationalis facultas ex pari numero diffunditur in mentem, et cogitationem, et intellectum, et sententiam, et reputationem, et sermonem in mente conceptum, inque prolatum et sonantem sermonem, hoc est vocem et clamorem, et rursus recolligitur, ut in quanto et quali et reliquis, quemadmodum recensuimus, hujus absque ea quam doctrina et ars novit hujus differentia et proprietate? Quis est qui norit eorum quæ existunt rationes ut etiam existunt, quemadmodum dixi, et distant, et immobilem de natura statum habent et motionem invicem sese non turbantes, dum in motione statum, et in statu, quod maxime mireris, motionem habent? quodnam contrariorum inter se in unius mundi constitutionem sit vinculum, et ordinati et inconfusi motus et administrationis modus? qui rursus in corporibus nostris contrariorum secundum permistionem compositio sit ac nexus, quo quæ naturaliter distant in familiare contubernium coguntur, quique medietate extremitatum austeritatem mitigat, perque se invicem meare sine noxa instruit, et hanc compositorum stabilitatem instituit, extremitatum secundum

A ἀσθένειαν, καὶ σιγῇ σεβέσθω μόνον τὴν ἀρρήτον τε καὶ ὑπὲρ νόησιν καὶ πάσης ἐπέκεινα γνώσεως τῆς θείας οὐσίας ὄντοτητα. « Οὐδὲ αὐτὴ γὰρ κατὰ μικρόν, ὡς προλαβὼν ἐδίδαξεν ὁ ἅγιος, ἢ τῆς κτίσεως ἀκριβοῦς κατανοήσις (1) » κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον ὑπὸ τῆς ἡμῶν περιέχεται γνώσεως, ἵνα καὶ γὰρ (189 b) μικρόν τι προσδιατρίψω τῷ λόγῳ, καὶ τῆς ὑπὲρ πάντα σοφίας θαυμάσω τὸ ἀνεξιχνίαστον. Τίς γὰρ τῶν ἄγαν σοφῶν ταῖς λογικαῖς πιστεύων ἐφόδοις καὶ ταῖς οὐκ οὐσαις θαρρόων ἀποδείξεσι μετὰ λόγου τὴν τῶν ὄντων ἐπελθὼν μεγαλειότητα δυνήσεται γινῶναι, εἰπεῖν τε καὶ παραστήσαι; Τίνες οἱ ἐκάστῳ τῶν ὄντων τῇ ὑπάρξει πρώτως ἐγκαταβληθέντες λόγοι, καθ' οὓς καὶ ἔστι καὶ πέφυκε τῶν ὄντων ἕκαστον, καὶ εἰδοπεποιήται, καὶ ἐσχημάτισται, καὶ συντέθειται, καὶ δύναται, καὶ ἐνεργεῖ, καὶ πάσχει, ἵνα μὴ λέγω τὴν ἐν τῷ ποσῷ τε καὶ τῷ ποιῷ, καὶ τῇ σχέσει, καὶ τῷ τόπῳ, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ θέσει, τῇ τε κινήσει καὶ ἔξει, διαφορὰν καὶ ιδιότητα, πρὸς ἃ καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς μεγαλοφυῶς λογικὴ πέφυκεν ἰσαριθμῶς πλατύνεσθαι: δύναμις εἰς νοῦν, καὶ νόησιν, καὶ ἐννοίαν, καὶ διάνοιαν, καὶ σύννοιαν, καὶ τὸν ἐνδιάθετον λόγον, τὸν τε κατὰ προφορὰν καὶ τὸν γεγωνότα, τουτέστι φωνὴν καὶ κραυγὴν, καὶ αὐθις συνάγεσθαι, χωρὶς τῆς κατ' ἐπιστήμην καὶ τέχνην, ὡσπερ ἐν ποσῷ τε καὶ ποιῷ καὶ τοῖς λοιποῖς, καθὼς ἀπηριθμηται, τούτου διαφορᾶς τε καὶ ιδιότητος; Τίς ὁ γινώσκων τοὺς λόγους τῶν ὄντων καθὼς καὶ εἰσιν, ὡς εἶπον, καὶ διαφέρουσι, καὶ στάσιν ἔχουσιν ἀκίνητον τὴν κατὰ φύσιν καὶ πρὸς ἄλληλα μηδαμῶς μεταπίπτουσαν κίνησιν, ἐν τῇ κινήσει τὴν στάσιν, καὶ ἐν τῇ στάσει τὸ παραδοξότατον τὴν κίνησιν ἔχοντα; τίς πρὸς ἄλληλα τῶν ἐναντίων εἰς ἐνὸς κόσμου σύστασιν ὁ δεσμὸς, καὶ τῆς εὐτάκτου τε καὶ ἀφύρτου κινήσεώς τε καὶ διοικήσεως ὁ τρόπος; τίς πάλιν τῶν καθ' ἡμᾶς σωμάτων ἢ τῶν ἐναντίων κατὰ τὴν κρᾶσιν διὰ συνθέσεως συμπλοκῆ, τὰ διεστῶτα κατὰ τὴν φύσιν εἰς φιλικὴν συνοικίαν ἐνάγουσα (190 a) καὶ τῇ μεσότητι τὸ ἐν τοῖς ἄκροις αὐστηρόν τιθασσεύουσα, καὶ χωρεῖν δι' ἀλλήλων ἀλυμάντως παρασκευάζουσα καὶ ταύτην ποιουμένη τῶν συνθέτων συντήρησιν, τὴν τῶν ἄκρων κατὰ τὴν κρᾶσιν εἰς ἄλληλα περιχώρησιν, καὶ πῶς ἕκαστον τούτων ἐστὶ, καὶ τί ἐστὶ, καὶ πῶς φέρον ἢ φερόμενον καὶ ἐπὶ τίνι γεγένηται ἢ φέρεται ἢ φέρεται, οὐ μόνον, ὡς εἴρηται, οἷς προηγουμένως ὑπάρχουσι ταῦτα λόγοις, ἀλλὰ καὶ οἷς πρὸς ἑαυτὰ τε καὶ πρὸς ἄλληλα μυρίοις κατ' ἐπίνοιάν τε καὶ ἐνεργεῖαν διαίρουνται τε καὶ ἐνοῦνται τρόποις; καὶ αὐθις τίς ὁ λόγος τῆς τοῦ καθ' ἕκαστον οὐσίας, φύσεως, εἶδους, σχήματος, συνθέσεως, δυνάμεως, ἐνεργείας, πάθους; τίς δὲ πάλιν ὁ καθόλου τοῖς ἄκροις κατὰ τὸ ἐκάστου πέρασ διὰ τοῦ μέσου τὴν πρὸς ἄλληλα συνάφειαν ἐνεργῶν λόγος, ἵνα τὸν τε νοῦν καὶ τὸ νοούμενον διὰ τῆς μέσης νοήσεως, σχέσεως οὐσης ἐνωτικῆς τῶν διηρημένων περὶ τὸ ἐξ ἀμοιβῶν νόημα, συναφθῆ καὶ περιληφθῆ ἀλλήλοις ἑκάτερα, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν

(1) Idem ibid. cap. 5.

κατὰ τοῦτο δειχθῆ τῶν μετὰ θεὸν περιγραφῆς ὑπάρ-
χον ἐλεύθερον; ὡς περ καὶ τὰ αἰσθητὰ πάντα καὶ τὰ
αἰσθανόμενα, ἤγουν αἰσθητικά, διὰ τῆς μέσης
αἰσθήσεως, σχέσεως οὐσης κοινῆς τῶν διηρημένων
ἄκρων, τῶν μὲν ὡς δι' αὐτῆς ἀντιλαμβανομένων
τῶν αἰσθητῶν, τῶν δὲ δι' αὐτῆς ὑποπιπτόντων, τοῖς
αἰσθανομένοις, περὶ τὸ αἰσθητήριον, ἐν ᾧ τὸ πέρασ
τῆς ἐκάστου κατὰ τὴν σχέσιν δυνάμει ὑπάρχον
καθέστηκε, καὶ περὶ ὃ ἀλλήλοις τὰ ἄκρα διὰ τῆς
μέσης σχέσεως ἐνοῦσθαι πέφυκε.

bus, alteris per eam iis quæ sentiunt succidentibus, circa sentiendi instrumentum, ubi singuli
cujusque secundum affectionem facultatis terminus collocatus est, et circa quod per mediam af-
fectionem sive relationem uniuuntur extremitates. Horum, vel unius alteriusve horum rationes cum
investigare conamur, imbecilli plane et muti in explicatione hæsitabimus, nec præter divinam po-
testatem quo mentem accurate infigamus habebimus.

Τούτων, ἢ τινος τούτων ἐρευνᾶν ἐπιχειροῦντες Β
τοὺς λόγους, ἄστονοι παντελῶς καὶ ἄφωνοι περὶ τὸν
λόγον μένομεν, οὐκ ἔχοντες ᾧ τινι τὸν νοῦν ἀκριβῶς
(190 b) ἐπερσιδόμεθα, πλὴν τῆς θείας δυνάμειος.
Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον, ὡς ἰοῖμαι, τῷ ἀγίῳ,
γυμνάζοντι τὸν ἡμέτερον νοῦν πρὸς εὐτέθειαν, « Κατὰ
μικρὸν γοῦν, οὐδὲ ἢ τῆς κτίσεως ἀκριβῆς καταλό-
σις. » (1) Τὸ δὲ, « Ἀλλὰ πολὺ πρὸ τούτων ἢ ὑπὲρ
ταῦτα καὶ ἐξ ἧς ταῦτα φύσις, ἀληπτός τε καὶ ἀπε-
ρίληπτος, » κατὰ κοινῆς θετέου τῆς κτίσεως καὶ τῆς
ὑπὲρ ταῦτα καὶ ἀφ' ἧς τινος ταῦτα, δηλαδὴ τὰ κτί-
σματα, φύσεως τὸ « Ἀληπτός τε καὶ ἀπερίληπτος. »
Τὸ δὲ, « Οὐχ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἦς » ἐστὶν, ἐπενεχθέν
προκατάληψις ἐστὶν ἀνθυποφορᾶς. Ἴνα γὰρ μὴ
καταδράμη αὐτοῦ πρὸς ὃν ὁ λόγος, φάσκων, Οὐκοῦν
εἰ ἀληπτον πάντη τὸ σέβας ἡμῶν, κενὸν ἄρα τὸ Χρι- C
στιανῶν κήρυγμα, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις, κατ' οὐδε-
νὸς στηριζομένη, ταῦτά φησι προλαμβάνων τὸν
ἐπηρεαστὴν λόγον ἢ ἀνθρωπον. Οὐκ ἔφη ἀληπτον
εἶναι ταύτην τὴν φύσιν, περὶ ἧς ὁ λόγος, ὅτι περ
ὑπάρχει, ἀλλὰ τί ὑπάρχει, καὶ προσεπάγει πρὸς
τὴν τοῦ λόγου βεβαίωσιν τὸ, « Πολὺ γὰρ διαφέρει
τοῦ εἶναι τι πεπεισθαι τὸ τί ποτέ ἐστι τοῦτο εἰδέναι, »
τουτέστι, πολλὴ πρόσεστιν ἡ διαφορὰ τοῦ πεπεισθαι
περὶ τινος ὅτι περ ὑπάρχει πρὸς τὸ εἰδέναι τὴν
ἀκριβῆ τῆς οὐσίας τούτου κατάληψιν. Μὴ οὖν, φησὶν,
εὐγνωμόνως ἡμῶν εἰπόντων ἀληπτον εἶναι τὴν θεϊαν
οὐσίαν, κακούργως τὸν λόγον μεταβιβάσης, εἰς τὸ
δηθεν εἰσάγειν ἡμᾶς ἀληπτον αὐτὴν, εἰς αὐτὴν τὴν
ὑπαρξιν, κακ τούτου συνάξεως ἀθεῖαν ἡμᾶς πάντη
προσεύειν. Καὶ μετὰ τινά φησιν, Τί γὰρ ὑπολήψη D
τὸ θεῖον, εἴπερ ὅλως ταῖς λογικαῖς πιστεύσεις
ἐφόδοις (τουτέστιν, εἰ οἶει τῷ λόγῳ περιτρέχων
ἐναποκλείειν γνώσει τινὶ δύνασθαι τὸ ζητούμενον);
« Πότερον σῶμα (191 a) (τουτέστιν, Ἄρα σῶμα);
Καὶ πῶς τὸ ἄπειρον καὶ ἀόριστον καὶ ἀσχημάτι-
στιν καὶ ἀναφῆς καὶ ἀόρατον; » ἵνα σαφηνιζόμενον
νοηθῆ, οὕτως τῶν κοινῶν ἐννοιῶν κεκρατηκυῖων,
ἄπειρον εἶναι τὸ θεῖον, ὅπερ ἐστὶ πέρασ μὴ ἔχειν.
Τοῦτο γὰρ τοῦ τέτρασι διεληγμένου πέρασιν ἴδιον,
κέντρον καὶ γραμμῆ, ἐπιφανεία καὶ στερεῶ, προσ-

A efficitur, ratio sit, ut quod cogitat et quod cogi-
tatur per mediam cogitationem, quæ distantium
circa cogitatum, amborum prolem, unitiva est
affectio, ut utraque invicem jungantur et compre-
hendantur, neve quidquam omnino eorum quæ
post Deum sint circumscriptione vacans ostenda-
tur? Quemadmodum sensibilia quoque omnia et
quæ sentiunt, sive sensu prædita, per medium
sensum, quæ distantium extremitatum communis
affectio est, alteris per eam sensibilia percipienti-

bus, alteris per eam iis quæ sentiunt succidentibus, circa sentiendi instrumentum, ubi singuli
cujusque secundum affectionem facultatis terminus collocatus est, et circa quod per mediam af-
fectionem sive relationem uniuuntur extremitates. Horum, vel unius alteriusve horum rationes cum
investigare conamur, imbecilli plane et muti in explicatione hæsitabimus, nec præter divinam po-
testatem quo mentem accurate infigamus habebimus.

Atque hoc, ut arbitror, illud est quod dixit
sanctus, mentem nostram ad pietatem exercens,
« Nec plena et accurata vel paululum conditionis
perceptio. » Quod vero ad illud attinet: « Sed
multo magis natura illa his sublimior, et ex qua
hæc originem traxerunt imperceptibilis atque in-
comprehensibilis, » illud, « imperceptibilis et in-
comprehensibilis, » in commune est de conditione
et natura his sublimiore, et ex qua hæc originem
traxerunt, est condita, sumendum. Illud vero quod
addit, « Non quod est, sed quæ, » est anticipatio
subjectionis. Ne enim offendat ad quem ejus est
sermo, dicens: Itaque si imperceptibile est quod
colimus ac veneramur, vanæ igitur Christianorum
prædicatio, vana etiam fides ac nusquam stabili-
tate hæc profert ut prævertat obtrectatorem sive ser-
monem sive hominem. Non statuit imperceptibile
esse quod sit hæc de qua sermo natura, sed quid
sit, et ad stabiliendam suam sententiam addit in-
super: « Multum enim differt persuasum habere
quod aliquid est et nosse quidnam hoc sit, » id est
multum differt de re aliqua quod sit persuasum
habere et certam et accuratam essentia ejus no-
tionem tenere. Noli igitur, inquit, cum nos ex
bona fide percipi divinam essentiam posse nege-
mus, sermonem maligne in ipsam substantiam tor-
quere, tanquam eam videlicet imperceptibilem esse
statuamus, neu inde nos Deum negandum præ-
dicare concludas. Et paulo post subjicit: Quid
enim esse censes Deum, si quidem rationalibus
plane instrumentis fidem habebis (hoc est si ser-
mone circumveniens quod quæritur posse in aliqua
cognitione includi putas)? « Corpusne (hoc est,
Num corpus)? Et quonam ergo modo qui infinitus
et interminatus et infiguratus, qui denique nec
tangi nec oculis cerni potest? » ut hoc modo de-
monstratum intelligatur, quod communes adeo
notiones evincunt, infinitum esse Deum, quod est
terminum non habere. Hoc enim peculiare est ejus
quod quatuor distinctum est terminis, puncto et
linea, superficie et solido, præterea tribus quoque

(1) Idem *ibid.* cap. 5, p. 499.

(1) Idem *ibid.* cap. 7, p. 500, ed. Bened. Opp. tom. I.

distantiis, longitudine et latitudine et altitudine, quæ ipsæ iterum sex terminis discernuntur, quorum unusquisque videlicet duobus definitur, ut longitudo superiore et inferiore, latitudo dextero et lævo, altitudo anteriori termino et posteriori. Atque iterum, cum eadem communes notiones indefinitum Deum esse insinuent, hoc est non capere plenam ex quibusnam constet subjectum explicationem, nec magis admittere in loco collocationem, aut intra tempus initium vel finem, insuper etiam infiguratum, ut qui non globosus est aut quadrangulus aut erectus aut deorsum vergens, quin eum etiam tactum et visum fugere, cum sensui non subiaceat (hæc enim corporum sunt propria), absurdum est ex eis quæ evertimus divinum corpus esse, atque in tot necesse habere dividi in quot rursus, ut corpus, contrahatur, collegisse. Individuus enim plane est Deus, quia et plane quantitatis expers; quantitatis autem plane expers, quia et qualitatis plane expers; qualitatis autem plane expers, quia et omnino simplex; simplex autem plane, quod omnino non distat; distat autem omnino quod prorsus infinitus est; infinitus autem est prorsus, quod et prorsus immobilis (nequaquam enim movetur quod non habet ubi moveatur); immobilis autem plane, quod et initio omnino caret (nihil enim ante se habet seu majus, nihil cum se ipso seu æquale, nihil post se, quodve conferri aut capere ipsum possit); initio autem omnino caret, quod et ingenitus est plane, ingenitus autem plane, quod et omnino unus et solus; unus autem omnino et solus, quod et omnino caret affectione et relatione, et ob hoc penitus ineffabilis et incognitus, omnisque eorum qui probe et Deo convenienter ad eum promoventur cognitionis finis quod non possit cognosci.

Ex eodem sermone in illud: « Nam si id quod non est nusquam est, ne est quidem fortasse. Quod si alicubi esse dixeris, procul dubio, quandoquidem est, vel in universo est, vel supra universum. »

Qua de causa, audiens fortasse inquiet, inversionem ancipitem magister posuit, addito « fortasse » adverbio? cum de rationalibus suppositionibus nemo non dubitet quin jure omnino concedatur id non esse quod nusquam sit. Cui pro exilis nostræ intelligentiæ indigentia respondebimus, quod Eunomii ejusque discipulorum, qui Deum ut ipse se ipsum nosse jactarent, insaniam coercere studens propter tales sermones in placitum absurdum redegit. Aut enim, cum Deum tanquam ipse se ipsum nosse dicunt necessarium plane habent, ut etiam ubi sit quem norint ipsi adjiciant, in plenam cogniti comprehensionem, et ita nihil omnino ab existentium ullo secundum ipsos Deus differt,

ἔτι δὲ καὶ διαστήμασι τρισὶ, μήκει καὶ πλάτει καὶ βάθει, καὶ αὐτοῖς ἕξ διαιλημένοις πέρασιν, ἐκάστου δηλονότι δυοῖ περιγραφομένου, ὡς τὸ μὲν μήκος τῷ ἄνω τε καὶ τῷ κάτω, τὸ δὲ πλάτος τῷ δεξιῷ καὶ τῷ ἀριστερῷ, τὸ δὲ βάθος τῷ ἐμπρὸς πέρατι καὶ τῷ ὀπίσω. Καὶ πάλιν, τῶν σὺτῶν κοινῶν ἐννοιῶν ἀόριστον τὸν Θεὸν εἰσαγούσῳν, τουτέστι μὴ ἐπιδεχόμενον διεξοδεύουσαν ἀνάπτυξιν, ἐκ τίνων συνέστηκε τὸ ὑποκείμενον, μήτε μὴν τὴν ἐν τόπῳ θέσιν, ἢ τὴν ἐν χρόνῳ ἀρχὴν ἢ τέλος, προσέτι καὶ ἀσχημάτιστον, ὡς οὐ σφαιροειδὲς ἢ τετράγωνον ἢ ὀρθιον, ἢ κάτω νενευκὸς, ναὶ μὴν καὶ ἀναφῆς καὶ ἀόρατος, ὡς αἰσθήσει μὴ ὑποπίπτον (ταῦτα γὰρ σωμάτων ἴδια), παράλογον ἐκ τῶν ἀνασκευασθέντων ὑπειληφέναι τὸ θεῖον εἶναι σῶμα καὶ ἀνάγκην ἔχειν εἰς τσσαῦτα μερίζεσθαι εἰς ὅσα πάλιν ὡς σῶμα συνάγεται. Ἄμερὲς γὰρ πάντῃ τὸ θεῖον ἐστίν, ὅτι καὶ παντελῶς ἄποσον, ἄποσον δὲ παντελῶς, ὅτι καὶ παντελῶς ἄποιον, ἄποιον δὲ παντελῶς, ὅτι καὶ πάντῃ ἀπλοῦν, ἀπλοῦν δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ ἀδιάστατον πάντῃ, ἀδιάστατον δὲ πάντῃ ὅτι καὶ πάντῃ ἄπειρον, ἄπειρον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ πάντῃ ἀκίνητον (οὐ κινεῖται γὰρ πάντῃ πώποτε τὸ μὴ ἔχον ποῦ κινήθηαι), ἀκίνητον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ παντελῶς (191 b) ἀναρχον (οὐ γὰρ ἔχει τι πρὸ αὐτοῦ καὶ μείζον, οὔτε τι σὺν αὐτῷ καὶ ἴσον, οὔτε τι μετ' αὐτὸ, καὶ παραμετρεῖσθαι καὶ χωρεῖν αὐτὸ δυνάμενον), ἀναρχον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ ἀγέννητον πάντῃ, ἀγέννητον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ παντελῶς ἐν καὶ μονώτατον, ἐν δὲ πάντῃ καὶ μονώτατον, ὅτι καὶ παντελῶς ἀσχετον, καὶ διὰ τοῦτο παντάπασιν ἄρρητόν τε καὶ ἄγνωστον, καὶ πάσης τῆς τῶν ἐπ' αὐτὸ καλῶς τε καὶ θεοπρεπῶς κινουμένων γνώσεως πέρας μονώτατον, καὶ μονωτάτην γνώσιν ἔχον ἀληθῆ τὸ μὴ γινώσκεισθαι.

unicus, et unicam cognitionem veram habens eam

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Εἰ γὰρ τὸ μὴ ὄν οὐδαμοῦ, τὸ μηδαμοῦ τυχόν οὐδὲ ὄν, εἰ δὲ ἔστι που, πάντως, ἐπείπερ ἔστιν, ἢ ἐν τῷ παντί, ἢ ὑπὲρ τὸ πᾶν (δ). »

Δι' ἣν αἰτίαν, ἴσως ὁ ἀκούων ἐρεῖ, Τὴν ἀντιστροφὴν ἀμφίβολον ὁ διδάσκαλος ἔθετο, προσθεὶς τὸ « τυχόν » ἐπιρρήμα, πᾶσι δῆλου ὄντος, κατὰ τὰς λογικὰς ὑποθέσεις, τοῦ, τὸ μηδαμοῦ ὄν μὴδὲ εἶναι, δικαίως παντάπασιν ὁμολογεῖσθαι. Πρὸς δὲ κατὰ τὸ τῆς πτωχῆς ἡμῶν διανοίας ἐπιδεῖς ἐροῦμεν, ὅτι εὐνόμιον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν, λέγοντας εἰδέναι τὸν Θεὸν ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν, τῆς πολλῆς ἐπισχεῖν μανίας βουλόμενος εἰς ἄτοπον δόξαν διὰ τῶν τοιαύτων ἀπήγαγε λόγων. Ἡ γὰρ λέγοντας εἰδέναι τὸν Θεὸν ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν, καὶ τὸ ποῦ χρὴ τὸν γινωσκόμενον εἶναι προσεπάγειν αὐτοὺς πάντως ἀνάγκη, πρὸς τελείαν τοῦ γινωσκομένου²⁶ κατάληψιν, καὶ οὐδὲν οὐδενὸς τῶν ἔντων τὸ παράπαν οὕτω γε διενήνοχε

VARIAE LECTIONES.

²⁶ Eadem manus in cod. Gud. marg. rubro adscripsit σημαυνομένου.

(3) Idem *ibid.* cap. 10, p. 502. Opp. edit. Bened. tom. I.

κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς, τόπω καὶ χρόνῳ περιγραφόμενος, οὐ τί γίνεται ἂν ἀτοπώτερον; ἢ μὴ λέγοντας ποῦ, ἢ μηδὲ εἶναι τὸ σύνολον λέγειν, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ λόγου ὑπόθεσιν, οὐ τί γίνεται ἂν ἀθειώτερον; (πῶς γὰρ καὶ (192 a) τί ἂν εἶη τὸ μὴ πάντως ποῦ τὸ εἶναι ἔχον;) ἢ πάντως εἶναι ἐξ ἀνάγκης αὐτοῦ; ἢ ἀκολουθία τοῦ λόγου λέγειν βιάζεται καὶ μηδαμοῦ εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι μὲν καὶ ὑπάρχειν τὸ θεῖον, τί δὲ εἶναι καὶ ὑπάρχειν μὴ εἰδέναι. Εἰ γὰρ τὸ ποῦ τὸ θεῖον εἶναι κατ' αὐτοὺς ἄγνωστον, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸ τὸ θεῖον, ὃ τί ποτε κατ' οὐσίαν ἔστιν, ἄγνωστότερον ἔσται. Διὸ μηδὲ ποῦ εἶναι τὸ μὴ γνωσκόμενον εὐσεβοῦντας αὐτοῦ ἀνάγκη πάντως ὁμολογεῖν. Διὰ ταύτην, ὡς οἶμαι, τὴν αἰτίαν συμπεριφερόμενος μὲν τοῖς περὶ Εὐνόμιον ἀμφέβαλε τὴν ἀντιστροφήν ὁ διδάσκαλος, τὸ « τυχόν » ἐπιβήρημα θέμενος, καὶ ἡμῖν καταλιμπάνων νοεῖν ὑπερ οὐ πάντως τὸ μηδαμοῦ, τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν εἰσάγει. Θεὸν γὰρ ἡμεῖς εἶναι φάμεν, καὶ μηδαμοῦ τυγχάνειν, τῷ μὴ ὡς ἐν τόπῳ οὐσιωδῶς κατὰ τὴν ὑπαρξίν περιγράφεσθαι, καὶ πάντως εἶναι, τῷ μὴ δεῖσθαι παντελῶς τοῦ παντός τῶν ὄντων πρὸς τὸ εἶναι, ὣν χωρὶς καὶ ἦν καὶ ἔστι, καὶ ἀεὶ εἶναι δύνησται, μᾶλλον δὲ ἔστιν ἀεὶ. Οὐ γὰρ θέσιν ἔχει τὰ ὄντα ὁ καὶ πρὶν εἶναι τὰ ὄντα ὑπάρχων. Εἰ γὰρ παρ' ἡμῖν οὐκ ἐν τοῖς τεχνητοῖς πάντως τὸ εἶναι κατὰ τὴν ὑπαρξίν ὑποστατικῶς ἔχουσιν οἱ τεχνῖται περιγεγραμμένον τὸ φθειρόμενον τοῦτο πρᾶγμα, καὶ ἀληθέστερον κυρίως εἰπεῖν μηδέποτε ὄν, τί ἂν τις φαίη περὶ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀγνώστου καὶ ἀχωρήτου πᾶσιν ὁμοίως καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐχούσης δυνάμεως;

A ipse loco circumscriptus, quo nihil absurdius foret: aut, si enim nusquam vel prorsus non existere statuunt, secundum ipsius rationis suppositionem, quid foret magis impium? (quomodo enim comparatum et quid esset quod omnino alicubi esse non haberet?) aut plane necessario esse eum rationis consequentia statuere illos cogit, et nusquam esse, perque hoc esse quidem et existere Deum, quid autem sit et existat se non nosse. Si enim ubi nam sit Deus ignorari statuunt, multo magis ipsum Numen divinum quidnam secundum essentiam sit, ignorabitur. Quare si religiose et pie agere volunt, quod ignoratur nec usquam esse omnino consentire debebunt. De hac, ut arbitror, causa Eunomianis morigerans inversione eos induit magister; adverbio « fortasse » posito, nobisque considerandum reliquit, quod nequaquam id quod nusquam existat omnino existere neget? Deum enim nos esse dicimus, et nusquam esse, quia non, quasi in loco, essentialiter secundum substantiam circumscribitur, et esse omnino, quia tota universitate eorum quæ sunt plane non eget ad sanam existentiam, sine quibus et erat, et est, et semper esse poterit, vel potius semper est. Haud enim pro positione utitur eis quæ sunt qui vel ante fuit quam ipsa quæ sunt. Nam si penes nos in suis artificibus substantialem existentiam artifices plane non habeat circumscriptam, rem interituram istam, et quæ verius nunquam esse diceretur, quid, quæso, de ineffabili et incognita et omnibus pariter imperceptibili ac semper eadem potestate dixeris?

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « *Εἴτε φαντασίαι τις ἦν ἡμερινή, εἴτε νυκτὸς ἀψευδῆς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡμεροῦ τυπώσις, συγγινομένου τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν* (4). »

Ἄκρως καθαρθεὶς τῶν οἷς μολύνεσθαι πέφυκε τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις ὁ μακάριος οὗτος Πατὴρ διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, (192 b) καὶ τὸν νοῦν δι' ὄλου ποιωθεὶς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν θεῶν θεωρημάτων, διὰ τῆς ἀληθοῦς κατὰ τὴν γνῶσιν μυσταγωγίας, οἷα δὲ τὰ ἴσα τοῖς ἁγίοις προφήταις παθῶν, τὰ εἶδη τῆς προφητείας ἐν τούτοις ἡμῖν ἀπηρίθμησεν. Οἷς εἶπερ τὸ δεῖν ὄλωσ' οὕτω μεγαλοφυῶς τε καὶ ἐνθεατικῶς εἰρημένους, καὶ πάντων τῶν μὴ τοιούτων οἷος αὐτὸς ἦν ὁ διδάσκαλος τὴν δύναμιν ὑπερβαίνουσιν, ἐπιβάλλειν οὐδὲν μεθὰ χρήσιμον, στοχαστικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀποφαντικῶς τοῦτο ποιητέον. Οἶμαι τοίνυν στοχαστικῶς εἰπεῖν κατὰ τὴν ἐμὴν ἀμβλυωπίαν, « φαντασίαν ἡμερινήν » αὐτὸν εἰρηκέναι τὴν τῶν ἀπροσώπων τοῖς ἁγίοις ὡς δι' αἰσθήσεως ἀκουσμένων πνευματικῶς καὶ φαινομένων λόγων καὶ πραγμάτων ὄψιν τε καὶ ἐνήχησιν. Οὐ γὰρ δὴ λέγειν θέμις ἐπὶ τῶν θεῶν τὸ θαυμαστὸν⁷⁷ πάντως δεῖν παρεῖναι πρὸς διατύπωσιν τῆς

Ex eodem sermone, in illud: « *Sive diurnum quoddam erat spectrum, sive minime fallax noctis visio, sive prævia quædam mentis impressio, futura tanquam præsentia exhibens.* »

Beatus hic Pater iis quibus hominum natura conspurcatur per activam, quæ dicitur, philosophiam penitus purgatus, ac mente a sancto Spiritu divinarum contemplationum propositis ex toto præparatus, per veram cognitionis initiationem, quippe eadem atque sancti prophætæ passus, prophetiæ species in his nobis enumeravit. Quæ tam magnifice atque divine pronuntiata, et omnium qui non tales qualis ipse magister fuit facultatem superantia, suscipere interpretanda audere saltem nos debere postquam utile visum est, conjecturaliter hoc, non enuntiative erit faciendum. Arbitror igitur, ut quid suspicer pro hebetate meo et obtunso ingenio edicam, « diurnum spectrum » cum dixisse visionem et sonitum sanctis viris tanquam per sensum spiritualiter auditum ac visum rerum ac verborum. De divinis enim non fas est statuere miraculum vere adesse oportere ad imaginem imprimendam, sed miro quodam et insolito modo, nec

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ Recentior manus voci θαυμαστὸν superscripsit in Gud. libro φαντ, quo φανταστὸν emendandum esse significaret. Quod magis placet.

(4) Idem *ibid.* cap. 19, p. 510, tom. I. Opp. edit. Bened.

pectro ullo presente, nec vocibus sensibilibus per auram sonantibus, imaginem efficere, quam rebus divinis initiatus revera et audiat et videat. Siquidem omnis imaginatio aut presentium est, aut præteritorum; futurorum autem nunquam est. Est enim affectio extremitatum in medio collocata. Extremitates autem dico id quod imaginatur et quod imagine apparet, ex quibus per mediam imaginationem, quæ extremitatum affectio et relatio est, imago nascitur, actionis et passionis terminus, actionis quidem ejus quod imaginatur, et passionis ejus quod imagine apparet, extremitatibus per mediam imaginationem, id est relationem et affectionem circa ipsam imaginem, coherentibus. Quæcumque enim secundum quidpiam altera petunt, agere dicuntur, quæcumque autem secundum quidpiam alteris succidunt, pati. Itaque quæ petunt, naturaliter agunt, quæ petuntur naturaliter patiuntur, cum passionis et actionis terminum habeant mutuam inter se per medium coherentiam. Quare de divinis quod imagine apparet non adesse statuere consentaneum videtur, quando id non jam adfuturum est quod secundum propriam substantiam ad rei instar jam adest, neque divinum simul esse creditur, cum naturalem consequentiam nihil superet. Nam si nos noctu per somnum imaginando et videmus et audimus, nemine sæpenumero præsentem qui loquatur aut videatur, multo magis vigilantem revera sancti hoc patientur, Deo in eis agitante mira quadam gratia vigilantibus, quod nos naturæ lege per somnum pati consuevimus. « Non fallacem » autem « noctis visionem » eum suspicor dicere aut rerum futurarum in somnis certam atque accuratam comprehensionem, ut Josepho et Danieli accidit *, aut rerum divinarum visionem quamdam, cujusmodi de perfecta, quæ ex summa puritatis et innocentie plenitudine nascitur impassibilitate, vel carneis sanctorum oculis obveniat. « Principalis » autem, id est mentis, « præxiam impressionem » dicentem suspicor eum significare futurorum simulacra, sanctis singulari quodam modo per simplicem quamdam nulloque intervallo distantem intellectus applicationem apparentia. Atque ego quidem hæc de istis conjecturaliter dicere audebam, qui experiundi ejusmodi gratiam nactus non sim, ejus quidem jusso qui id mihi negotii injunxit. Sed si quis eorum qui gratiam nacti sunt hanc qualemcunque meam scriptionem legerit, rogo, ne me petulantiae criminari, sed magis obedientiam probare velit, etiamsi ista disputatio eorum quæ proposita erant summam ei cardinem demonstrandi viam habeat nullam.

Ex eodem sermone, in illud: « Quod si Paulo ea quæ tertium cœlum †, atque ad illud usque progressio, vel ascensio, vel assumptio, exhibuit, evulgare licuisset. »

Qui in divinis sapienter sermonibus versati sunt

* Gen. xxxvii, 7 seq.; Dan. ii, 19. † II Cor. xii, 2.

(5) Idem ibid. c. 20, p. 510, tom. I Opp. edit. Bened.

φαντασίας, ἀλλὰ παραδόξως τε καὶ ὑπερφυῶς καὶ μὴ παρόντος προσώπου καὶ φωνῶν αἰσθητῶν μὴ κτυπουμένων δι' αἴρος τὴν φαντασίαν ἐνεργεῖν, ὥστε ἀληθῶς ἀκούειν καὶ ὄρᾶν τὸν τὰ θεῖα μυσταγωγούμενον. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσα φαντασία ἢ τῶν παρόντων, ἢ τῶν παρελθόντων· τῶν δὲ μήπω γενομένων παντάπασιν ἐστὶν οὐδαμῶς. Σχέσις γὰρ ἐστὶ τοῖς ἄκροις δι' ἐαυτῆς μεσιτεύουσα. Ἄκρα δὲ φημι τὸ τε φανταστικόν, καὶ τὸ φανταστὸν, ἐξ ὧν διὰ μέσης τῆς φαντασίας, σχέσεως οὕσης τῶν ἄκρων, τὸ φάντασμα γίνεται, πέρας ὑπάρχον ἐνεργείας καὶ πάθους, ἐνεργείας μὲν τοῦ φανταστικοῦ, πάθους δὲ τοῦ φανταστοῦ, τῶν διὰ μέσης τῆς φαντασίας, σχέσεως αὐτῶν ὑπαρχούσης περὶ αὐτὸ, ἀλλήλοις (193 a) συναπτομένων ἄκρων. Πάντα γὰρ τὰ κατὰ τί τινων ἀντιλαμβανόμενα ἐνεργεῖν λέγεται, πάντα δὲ κατὰ τι ἄλλοις ὑποπίπτοντά πάσχειν. Τὰ οὖν καταλαμβάνοντα φυσικῶς ἐνεργοῦσι, τὰ δὲ καταλαμβάνόμενα φυσικῶς πάσχουσι, πέρας ἔχοντα πάθους καὶ ἐνεργείας τὴν πρὸς ἀλλήλα κατὰ τὸ μέσον συναφειαν. Διὰ τοῦτο δεῖν ἐπὶ τῶν θεῶν τὸ φανταστὸν οἴεσθαι μὴ παρεῖναι νομίζω πρόσφορον, ἐπεὶ οὐκ ἐτι μέλλει παρεῖναι τὸ καθ' ὑπόστασιν ἰδίαν πραγματειωδῶς ἤδη παρὸν, καὶ ἅμα μηδὲ θεῖον εἶναι πιστεύεται, τῆς κατὰ φύσιν ἀκολουθίας πλέον ἔχον οὐδέν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς καθ' ὕπνον νύκτωρ φανταζόμενοι καὶ ὄρωμεν καὶ ἀκούομεν, πολλάκις μηδενὸς ὄντος τοῦ λαλοῦντος ἢ ὄρωμένου, πολλῶ μᾶλλον γρηγοροῦντες ἀληθῶς οἱ ἅγιοι πείσονται τοῦτο, τοῦ Θεοῦ ἐνεργοῦντος αὐτοῖς γρηγοροῦσι κατὰ παράδοξον χάριν, ὅπερ ἡμεῖς πάσχειν νόμῳ φύσεως κατὰ τὸν ὕπνον εἰώθαμεν. « Ἀψευδῆ δὲ νυκτὸς ὄψιν » αὐτὸν ὑπολαμβάνω λέγειν ἢ τὴν ἐν τοῖς ὕπνοις κατὰ ψυχὴν ἀκριβῆ γινομένην τῶν μελλόντων πραγμάτων κατάληψιν, ὡς ἐπ' Ἰωσήφ καὶ Δανιὴλ, ἢ ὄπτασίαν τινὰ θεῶν πραγμάτων διὰ τὴν ἐκ πολλῆς καθαρότητος ἄκραν ἀπάθειαν καὶ σαρκὸς ὀφθαλμοῖς ἁγίων ὑποπίπτουσαν. « Τὴν δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσιν » οἶμαι κατ' ἔμφασιν αὐτὸν λέγειν τοὺς μονοτρόπως, ὡς ἐν εἰκόνι, κατὰ τὴν ἀπλὴν καὶ ἀδιάστατον τοῦ νοεροῦ προσβολὴν τοῖς ἁγίοις προσφαινομένους τῶν μελλόντων τύπους. Κάγῳ μὲν ταῦτα στοχαστικῶς περὶ τούτων θαρρήσας εἶπον, τῆς κατ' αὐτὰ πείρας τὴν χάριν οὐκ εἰληφώς, (193 b) διὰ τὴν τοῦ ἐπιτάξαντος κέλευσιν. Εἰ δὲ τις τῶν εἰληφόντων τὴν χάριν τούτοις ἐντύχοι, μὴ με τῆς προπετείας μέμφαιτο, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς εὐπειθείας ἀποδείξαιτο, κἂν οὐδεμίαν ἐμφαντικὴν δύναμιν τοῦ σκοποῦ τῶν προτεθέντων ὁ παρὼν ἐχη λόγος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Παύλῳ δὲ εἰ μὲν ἐκφορὰ ἦν ἢ παρέσχεν ὁ τρίτος οὐρανός, καὶ ἢ μέχρις ἐκείνου πρόοδος, ἢ ἀνάβασις, ἢ ἀνάληψις (5). »

Φασὶν οἱ τοῖς θεοῖς σοφῶς ἐμμελετήσαντες λόγοις

τῶν ὀνομάτων κατὰ περίληψιν τὰ μὲν οὐσίας εἶναι, τὰ δὲ σχέσεως, τὰ δὲ χάριτος ἢ ἀπωλείας. Οἶον οὐσίας μὲν, ὡς ὅταν λέγωσιν « ἄνθρωπος » σχέσεως δὲ, ὡς ὅταν λέγωσιν « ἀγαθός, » ἢ « ἅγιος, » ἢ « σοφός ἄνθρωπος, » ἢ τὸ ἐναντίον « πονηρὸς ἄνθρωπος, » ἢ « ἄφρων, » ἢ « ἀκάθαρτος » (τὸ γὰρ πρὸς τί πως ἔχειν τῶν ἐκ δ. αμέρου τοῖς ἐναντίοις διειλημμένων ἕκαστον ἢ σχέσις παριστῶσα δικαίως ἐξ ὧν ἔχει τὴν προαιρετικὴν ἔξιν ἐνδιάθετον προσαγορεύει) χάριτος δὲ, ὅταν Θεὸς ὁ ἄνθρωπος τοῖς λόγοις ὀνομάζηται, ὁ δὲ διὰ πάντων ὑπὲρ χάριτος Θεῷ γενόμενος ἄνθρωπος, κατὰ τὸ, Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἐστε, οὔτε κατὰ φύσιν οὔτε κατὰ σχέσιν ἔχων τὸ εἶναι ἢ καλεῖσθαι Θεός, ἀλλὰ κατὰ θέσιν καὶ χάριν γενόμενός τε καὶ ὀνομαζόμενος· ἢ γὰρ χάρις τῆς θέσεως ἀσχετός ἐστὶ παντάπασιν, οὐκ ἔχουσα τὴν οἰανοῦν δεκτικὴν ἐαυτῆς ἐν τῇ φύσει δύναμιν, ἐπεὶ οὐκ ἔτι χάρις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν φυσικὴν δύναμιν ἐνεργείας φανέρωσις. Καὶ οὕτω γε πάλιν οὐκ ἔσται παράδοξον τὸ γινόμενον, εἰ κατὰ δεκτικὴν φύσεως δύναμιν ἢ θέωσις ἦν. Φύσεως γὰρ ἂν εἰκότως ἔργον, ἀλλ' οὐ Θεοῦ δῶρον ἢ θέωσις ἐστὶ, καὶ δυνήσεται καὶ (194 a) φύσει Θεός ὁ τοιοῦτος εἶναι καὶ κυρίως προσαγορεύεσθαι. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο καθέστηκεν ἢ κατὰ φύσιν τῶν ὄντων ἕκαστου δύναμις ἢ φύσεως πρὸς ἐνέργειαν ἀπαράβατος κίνησις. Πῶς δὲ καὶ ἐξίστησιν ἐαυτοῦ τὸν θεοῦμενον ἢ θέωσις, εἰ τοῖς ὄροις τῆς φύσεως αὐτὴ περιελήπτο, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀπώλειαν καὶ ἄδην, καὶ υἱοῦς ἀπωλείας, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύουσι τοὺς τὸ μὴ ὄν κατὰ διαθέσεις ἑαυτοῖς ὑποστήσαντας, καὶ τοῖς τρόποις αὐτῶν²⁸ διὰ πάντων γενομένους παρεμφερεῖς. Οἶμαι τοίνυν τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ μέγαν διδάσκαλον ἐπὶ νοῦν τὰ προειρημένα λαβόντα τὴν ἐν τούτοις ἀρπαγὴν τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου διασκευάσαι, προσφυῶς ἕκαστῶ τὴν ἀρμόζουσαν φωνὴν ἀπονείμαντα. Διὸ « πρόδοξον » μὲν αὐτὸν ὑπονοῶ λέγειν τὴν ἔξω τῆς φυσικῆς ἀνάγκης τὸν ἅγιον Ἀπόστολον καταστήσασαν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὴν ἔξιν ἀπάθειαν, καθ' ἣν οὐδεμίαν εἴλετο πρὸς τὴν φύσιν ἔχειν προαιρέσεως σχέσιν, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς κατ' αἰσθησιν φυσικῆς ἐνεργείας ἔξω γενομένου, μᾶλλον δὲ καὶ ταύτην πρὸς πνευματικὴν ἔξιν μεταβαλόντα· « ἀνάβασιν » δὲ τὴν τε τῶν αἰσθητῶν πάντων ἀπόλειψιν, οὐκ ἔτι ἐνεργούντων ἢ ἐνεργουμένων παρ' αὐτῶ κατὰ τὴν αἰσθησιν, καὶ τῆς περὶ αὐτὰ κατὰ φύσιν ἐν πνεύματι γνωστικῆς θεωρίας ὑπέρβασιν· « ἀνάληψις » δὲ τὴν ἐν τῷ Θεῷ γενομένην αὐτῶ μετὰ ταῦτα μόνην τε καὶ ἰδρυσιν, ἣν προσφόρως « ἀνάληψιν » ὁ διδάσκαλος εἶπεν, ὡς παθόντα μᾶλλον ἢ ὀράσαντα τὸν Ἀπόστολον τὴν ἀνάληψιν ἐνδεικνύμενος. Ἡ ἀνάληψις γὰρ πάθος ἐστὶ τοῦ ἀναλαμβανομένου, (194 b) ἐνέργεια δὲ τοῦ ἀναλαμβάνοντος. Ὡν τοιγαροῦν φυσικῶν τε καὶ σχετικῶν ὀνομάτων ὑπῆρχε Κύριος ὁ Ἀπόστολος, κατὰ τε φύσιν καὶ σχέσιν ὑπερέβη τὴν κλησιν, ὑπερρύσιν καὶ ἀρετὴν καὶ γνώσιν ἀνθρωπίνην γενόμενος.

A vocabulorum, si comprehendere volumus, partem substantiæ esse, partem affectionis, partem gratiæ aut perniciæ. Quale est, substantiæ quidem, ut cum dicunt « homo; » affectionis vero, ut cum dicunt « bonus, » vel « sanctus, » vel « sapiens homo, » aut contrarium huic « malus homo, » vel « insipiens, » vel « impurus » (ad aliquid enim aliquomodo se habere eorum quæ contrariis directe distant unumquodque affectio sive relatio representans jure ex quibus voluntatis habitum habet intus conceptum appellat), gratiæ vero, cum homo Deus in sermonibus appellatur, homo per omnia Deo obediens factus, secundum illud : *Ego dixi : Dii estis* ^ε, nec natura nec affectione Deum esse aut appellari habens, sed positione et gratia factus et appellatus; positionis enim gratia affectione omnino caret, nec habet qualemcumque sui capacem in natura potestatem, cum non amplius gratia sit, sed virtutis naturali facultate agentis et efficientis manifestatio. Atque sic rursum quod sit haud mirum erit, si per capacem naturæ facultatem deificatio foret. Naturæ enim probabiliter opus, at non Dei donum deificatio esset, et talis etiam natura Deus fieri appellarique proprie posset. Nihil enim aliud est naturalis rerum quæ existunt ejusque facultas quam naturæ ad agendum perpetua motio. Quomodo autem deificatio cum qui deificatur a se ipso alienet, si ea naturæ finibus comprehensa erat, hoc intelligere non possum. Æque vero etiam ex contrario perniciem et infernum, et perniciæ filios, et similia appellant eos qui quod non est secundum affectionem sibi representant, moribusque ei per omnia facti sunt suppres. Arbitror igitur hunc sanctum et magnum magistrum cum in ea quæ supra dixi animum intendisset commemoratum illic sancti Apostoli raptum exornasse, apte suam cuique vocem et consentaneam distribuendo. Quare « progressionem » quidem eum dicere suspicor virtutis secundum habitum impassibilitatem quæ sanctum Apostolum extra naturalem necessitatem constituat, qua nullam voluntatis ad naturam relationem habere voluit, cum extra ipsam quoque naturalem secundum sensum actionem constitutus esset, imo potius hanc quoque in spiritualem habitum convertisset : « ascensionem » vero omnium sensibilibus derelictionem, quæ non amplius agerent aut agerentur in eo secundum sensum, et naturalis in spiritu circa ea gnosticiæ contemplationis transgressionem : « assumptionem » vero in Deo quæ posthac fieret mansionem et ædificationem, quam magister idoneo sane vocabulo « assumptionem » vocavit, quo passum magis esse quam egisse assumptionem Apostolum significaret. Assumptio enim passio est ejus qui assumitur, actio autem ejus qui assumit. Quorum igitur naturalium et relativorum nōminum

^ε Joann. x, 51.

²⁸ αὐτῶ cod. Gud.

dominus erat Apostolus, secundum naturam et affectionem transgressus est appellationem, cum naturam et virtutem et cognitionem humanam superasset. Quo autem magis carebat infinite divino nomine, hujus per gratiam participavit vocationem, cum Deus orae omni cetero, quod adhaerebat, nomine et naturali et relativo factus esset assumptione et vocaretur. Aut etiam rursus ita: « Progressio » quidem est plena secundum virtutem naturae renuntiatio, « ascensio » vero est eorum in quibus natura est transgressio, locum inquam, et tempus, in quibus rerum quae sunt substantia constat; « assumptio » vero ad eum est, ex quo cuncta et per quem et in quem, tanquam ad finem rerum omnium per gratiam restitutio. Et aliter dicam: « Progressio » per practicam, quae dicitur, philosophiam est in virtutem deductio, ut qua magister Apostolus promovet discipulos; nam in omnibus magister antecedere debet discipulis ad agenda ea quae decent: « ascensio » vero perita rationum rebus inhabitantium per naturalem contemplationem comprehensio: « assumptio » denique pia verae et theologicæ sapientiae initiatio, quae qualis sit verbo exprimi non potest. Tertium autem caelum suspicor esse fines circumscriptivos practicæ philosophiæ et naturalis contemplationis ac theologicæ initiationis summas rationes, sive harum terminos, quandoquidem modus aliquis comprehendendæ et virtutis et naturæ et quæ in utraque sita est theologiæ, convenienter et secundum naturam unicuique eorum quæ sunt a Deo adaptatus est, quibus in terminis et finibus beatus Apostolus eorum quæ dixi rationes, quantum sibi liceret superavit. Nam si eorum quæ naturaliter intus continet caelum descriptio est, ac finis cunctorum quaecunque sensui obnoxia sunt, secundum sublimiorem nimirum et mysticam rationem omnis quoque virtutis vel cognitionis rationes circumscribens, quæ summopere reverenda, cessatio, ut finis eorum quæ videntur, et terminus eorum quæ circumscribuntur, figurate caelum appellatur. Aut rursus « tertium » Scriptura « caelum » fortasse appellat sanctorum angelorum tria, quæ supra nos ordine sursum ascendunt castra, ad quæ sanctus Paulus fortasse pertransiit, cognitionum suarum negationibus in illorum affirmationes initiatus, et præcipuis priorum privationibus illorum habitus imitatus. Omnis enim rationalium natura secundum ordinem suum et facultatem in superioris ipsa essentiae et ordinis gnosticos habitus et positiones et affirmationes privative ablativis suis negationibus initiatur atque eas imitatur, estque secundum cognitionem affirmatio eorum quæ superjacent eorum quæ subjecta sunt negatio, atque rursus earum quæ subjectæ sunt secundum cognitionem negatio earum quæ supereminet est affirmatio, usque ad cunctorum unice summam naturam et ordinem negative progrediens, quos post omnes ordines et potestates immediata circa

Α Οὗ δὲ μάλλον ἀπέριως ἀπίδει θεοῦ ὀνόματος, τοῦτου κατὰ χάριν μετέσχε τῆς κλήσεως, θεοῦ ἀντὶ παντός ἄλλου προσόντος ὀνόματος φυσικοῦ τε καὶ σχετικοῦ τῇ ἀναλήψει καὶ γενόμενος καὶ καλούμενος. Ἡ καὶ πάλιν οὕτω· « Προόδος » μὲν ἐστὶν ἡ παντελὴς κατ' ἀρετὴν τῆς φύσεως ἀρνησις, « ἀνάβασις » δὲ ἡ τῶν ἐν οἷς ἐστὶν ἡ φύσις ὑπέρβασις, λέγω δὲ τόπον καὶ χρόνον, ἐν οἷς ἡ τῶν ὄντων ἐστὶν ὑπόστασις, « ἀνάληψις » δὲ ἡ πρὸς τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι' οὗ καὶ εἰς ὄν, ὡς πρὸς πέρας τῶν ὄλων κατὰ χάριν ἀποκατάστασις. Καὶ ἄλλως δὲ φάναι, « πρόοδος » ἐστὶν ἡ διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας ὡς διδασκάλου τοῦ Ἀποστόλου τῶν αὐτοῦ μαθητῶν εἰς ἀρετὴν προκλήθησις· δεῖ γὰρ ἐν παντὶ προπορεύεσθαι τῶν μαθητῶν τὸν διδάσκαλον, πρὸς τὴν τῶν καθηκόντων ἐνέργειαν· « ἀνάβασις » δὲ ἡ διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας ἐπιστημονικῆ τῶν ἐν τοῖς οὐσι λόγων περίληψις, « ἀνάληψις » δὲ ἡ εὐσεβῆς τῆς ἀληθείας καὶ θεολογικῆς σοφίας ἀρρήτως μύησις. Τρίτον δὲ οὐρανὸν κατὰ στοχασμὸν εἶναι νομίζω τοὺς περιγράφοντας ὅρους τῆς τε πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς φυσικῆς θεωρίας, καὶ τῆς θεολογικῆς μυσταγωγίας τοὺς ὑψηλοτάτους λόγους, ἦτοι τὰ τούτων πέρατα, ἐπειδὴ μέτρον ἐστὶ τι καταλήψεως ἀρετῆς καὶ φύσεως καὶ τῆς ἐπ' ἀμφοῖν θεολογίας, ἀναλόγως κατὰ φύσιν ἐκάστην (195 a) τῶν ὄντων παρὰ θεοῦ προσηρμοσμένον, ἐν οἷς ὅροις καὶ πέρασιν ὁ μακάριος Ἀπόστολος τοὺς τῶν εἰρημένων κατὰ τὸ ἐφικτὸν παρελθόντων λόγους ἐγένετο. Εἰ γὰρ περιγραφή τῶν ἐντὸς διεληγμένων κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ οὐρανός, καὶ ὅρος πάντων τῶν ὑπὸ αἴσθησιν, δηλονότι κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον καὶ πᾶσα περιγράφουσα τοὺς περὶ τινος ἀρετῆς ἢ γνώσεως λόγους λήξει, ὡς ὅρος τῶν ὀριζομένων, καὶ πέρας τῶν περιγεγραμμένων, τροπικῶς οὐρανός ἐνομάζεται. Ἡ πάλιν « τρίτον οὐρανὸν » εἶναι τυχόν φησιν ἡ Γραφή τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς πρὸς τὸ ἄνω καθ' εἰρμὸν τρεῖς τῶν ἀγίων ἀγγέλων τάξεις, ὥσπερ ἐφθασεν Ἰωάννης ὁ ἅγιος Παῦλος, ταῖς τῶν κατ' αὐτοὺς γνώσεων ἀποφάσει τῶν κατ' ἐκείνους τὰς καταφάσεις μυσούμενος, καὶ ταῖς καθ' ὑπεροχὴν τῶν οἰκείων στερήσει τὰς ἐκείνων ἐξείς μυσούμενος. Πᾶσα γὰρ φύσις τῶν λογικῶν κατὰ τὴν ἑαυτῆς τάξιν καὶ δύναμιν τῆς ὑπὲρ αὐτὴν οὐσίας καὶ τάξεως τὰς γνωστικῆς ἐξείς τε καὶ θέσεις καταφάσεις στερητικῶς ταῖς κατ' αὐτὴν ἀφαιρετικαῖς ἀποφάσει μυσίται τε καὶ μιμείται, καὶ ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν γνῶσιν τῶν ὑπερκειμένων κατάφασις τῶν ὑποθεβληκῶτων ἀφάσεις, καὶ ἔμπαλιν τῶν ὑποθεβληκῶτων ἡ κατὰ τὴν γνῶσιν ἀφάσεις τῶν ὑπερεχουσῶν κατάφασις, μέχρι τῆς πρῶτων καθ' ὑπεροχὴν ἀνωτάτης φύσεως τε καὶ τάξεως ἀποφατικῶς προοδεύουσα, ἣν μετὰ πάσας τάξεις τε καὶ δυνάμεις ἡ ἄμεσος περὶ θεοῦ διαδέχεται κατὰ τὴν γνῶσιν ἀφάσεις, ὑπ' οὐδενὸς παντελῶς καταφασκομένη τῶν ὄντων, μὴ ὄντος λοιπὸν ὅρου τινός ἢ πέρατος τοῦ ταύτην περιλαμβάνοντος τὴν ἀφάσειν (195 b). Ὅσπερ γὰρ τῶν αἰσθητῶν κατὰ φύσιν ἀφάσεις ἐστὶ τὰ νοητὰ, οὕτω καὶ ἐν ταῖς συμπληρουσαῖς τὸν ἄνω κόσμον οὐσίαις τε καὶ δυνάμειν αἱ τῶν πρώτων κατὰ τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν

ὑπεροχὰ διὰ τὴν ὕψειν ταῖς μετ' αὐτὰς ἀποφά-
σκονται. Ὡς γὰρ ἄπερ ἡμεῖς νοεῖν οὐ δυνάμεθα,
τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀγίοις ἀγγέλοις εἰσὶ νοητὰ, οὕτω
καὶ τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀγίοις ἀγγέλοις τὰ μὴ νοούμενα
τοῖς ὑπὲρ αὐτοὺς ἀγίοις ἀγγέλοις εἰσὶ νοητὰ, καὶ
οὕτω καθ' ἐξῆς ἀπὸ δυνάμεως εἰς δύναμιν ἀναβαί-
νων ὁ λόγος καὶ ὑψούμενος, καὶ πάσας τάξεις τε καὶ
δυνάμεις διαβαίνων, εἰς τὸ ἀβύρρητον τε καὶ ἀνόητον
λήγει καὶ παντελῶς ἄγνωστον. Εἰ τοίνυν κατὰ τὸν
Ἄρσοπαγίτην Διονύσιον αἱ μὲν ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν
θεῶν ἀληθεῖς (6), αἱ δὲ καταφάσεις ἀνάρμοστοι τῇ
κρυφίότητι τῶν ἀπορρήτων, εἰκότως ὁ θεσπέσιος
Ἀπόστολος πασῶν τῶν κατ' αὐτὸν γνώσεων ἀποφί-
σας τὴν νόησιν, καὶ πάσης ὑπεράνω γενόμενος τῶν
δυντῶν σχέσεως, οὕτε ἐν σώματι, καθὼς εἶπεν, εἰκό-
τως ἦν, ἐνεργοῦσαν οὐκ ἔχων τὴν αἴσθησιν, οὕτε
ἐκτὸς αἰσθῆτος τοῦ σώματος, ἀργοῦσαν ἔχων τὴν νόησιν
κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αὐτῷ γενομένης ἀρπαγῆς, καθ'
ἦν ἀφράστως τε καὶ ἀγνώστως τινὰ δεξάμενος κατὰ
μύησιν ὑπερκόσμιον ῥήματα σιγῇ ταῦτα τιμήσας
ἐφύλαξε παντελῶς ἀνέκφορα, ὡς μήτε νοῦ νοῆσαι,
μήτε γλώσσης λαλῆσαι, μήτε ἀκοῆς αὐτὰ δεξασθαι
δυναμένων. Ποιεῖ δὲ, καθὼς οἱ πεπειραμένοι φασί,
τὴν μὲν ἐν τῇ λεχθείσῃ « προόδῳ » τῆς ἀρετῆς τε-
λείαν πρᾶξιν πίστις ὀρθὴ καὶ φόβος εἰς Θεὸν ἀνό-
θευτος, τὴν δὲ κατὰ τὴν ἀνάβασιν ἄπταιστον φυσι-
κὴν θεωρίαν ἐλπίς (196 a) βεβαία καὶ ἀλώθητος
σύνεσις, τὴν δὲ κατὰ τὴν « ἀνάληψιν » θέωσιν ἀγάπη
τελεία, καὶ νοῦς τοῖς οὔσι καθ' ὑπεροχὴν πάνπαν
ἐκουσίως πεπηρωμένος. Καὶ τῆς μὲν πρακτικῆς φι-
λοσοφίας πάλιν ἔργον εἶναι φασί πάσης τὸν νοῦν
ἐμπαθῆ φαντασίας καθαρὸν καταστῆσαι, τῆς δὲ φυ-
σικῆς θεωρίας πάσης τῆς ἐν τοῖς οὔσι καθ' ἦν αἰ-
τίαν ὑπάρχουσιν ἀληθοῦς γνώσεως αὐτὸν ἐπιστήμονα
δεῖται, τῆς δὲ θεολογικῆς μυσταγωγίας ὁμοίον Θεῶ
καὶ ἴσον, ὡς ἐφικτὸν, τῇ χάριτι κατὰ τὴν ἔξιν ποιῆ-
σαι, μηδενὸς τὸ σύνολον ἔτι τῶν μετὰ Θεὸν διὰ τὴν
ὑπεροχὴν ὄντα νοήμονα.

et plane ultro abdicata. Atque activæ quidem philosophiæ rursus esse dicunt mentem passioni obnoxiam omni imaginatione ac sæculari pompa liberare, naturalis autem contemplationis omni eam rerum qua causa existant vera cognitione imbuere, theologicæ denique initiationis et instructionis eam Deo æqualem et parem, quatenus licet, gratia secundum habitum reddere, ut jam quæcumque post Deum sunt propter eminentiam plane ignoret.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Οὐδ' ἄν αὐτὸν
δυνηθῆναι χωρῆσαι τὸν κάτω κόσμον, Ἰωάν-
νης ὁ τοῦ Λόγου πρόδρομος, ἡ μεγάλη τῆς
ἀληθείας φωνή, διωρίζετο ? »

Ἐῶκαιρον ἦν καμὲ πρὸς τὸν ἅγιον ταῦτον καὶ μέ-
γαν τῆς ἀληθείας διδάσκαλον, τὸ μέγεθος ὁρῶντα
τῆς αὐτῷ παρὰ Θεοῦ δοθείσης σοφίας, εἶπεν ὅπερ
Δαβὶδ, ὁ τῶν προφητῶν καὶ βασιλέων ἐπισημότατος,
πρὸς τὸν Θεὸν, τὸ ἄπειρον τῆς ἐν πᾶσιν αὐτοῦ με-
γαλειότητος καταπλαγαίς, ἐνθεαστικῶς ἀπεφθέγγε-
το, λέγων Ἐθιωμαστῶθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ,

^a I Cor. II, 9.

(6) Dionys. Areopag. *De mystica theol.* cap. I, p. 544, tom. I. Opp. ed. Ven.

A Deum excipit secundum cognitionem negatio, quæ a nullo omnino eorum quæ sunt affirmatur, neque ullus de cætero omnino finis exstat aut terminus qui hanc negationem comprehendat. Quemadmodum enim sensibilibus secundum naturam negatio sunt intelligibilia, ita etiam in eis qui superiorem mundum complent essentiis ac potestatibus primariorum secundum Dei cognitionem quæ excellunt propter submissionem eis quæ post se sunt negantur. Ut enim quæ nos intelligere non possumus, sanctis, qui nos superant, angelis intellecta sunt, ita quæ angelis nos superantibus, non sunt intellecta eis sunt angelis sanctis intellecta quæ hos superant, atque ita deinceps a potestate in potestatem ascendens ratio, et exaltata, et omnes ordines atque potestates transgressa, in ineffabile desinit ac plane incognitum. Itaque si secundum Dionysium Areopagitam negationes in rebus divinis veritatem habent, contra affirmationes rerum ineffabilium obscuritati non conveniunt, divinus Apostolus omnium suarum cognitionum intellectu negato, omni quæ sunt affectione superata, neque in corpore, ut dixit, fuisse probabiliter videatur, cum activum non haberet sensum, neque rursus extra corpus, cum intellectum habere cessantem eo quo raptus est tempore, quo in raptu inenarrabili quodam et incognito modo secundum cælestem initiationem quædam verba accepit, quæ tacite coleret et nunquam divulganda custodiret, utpote, quæ neque mens intelligere, neque lingua effari, neque aures percipere possent ^b. Efficit autem, ut ii qui experti sunt tradunt, virtutis in « progressionem, » quam dixi, perfectam actionem fides recta et metus in Deum incorruptus, naturalem vero in « ascensione » inoffensam contemplationem spes firma et immaculata conscientia, deificationem denique in « assumptione » perfecta charitas ac mens rebus quæ sunt penitus

D Ex eodem sermone, in illud : « Nec ab inferiori posse capi Joannes Verbi præcursor et magna veritatis vox pronuntiavit. »

Opportunum erat ut et ego sanctam hunc atque magnum veritatis magistrum, cum magnitudinem sapientiæ viderem a Deo ei datæ, ita alloquerer ut David prophetarum regumque insignissimus, Deum, infinitam ejus in omnibus rebus majestatem admiratus, divino numine plenus dicens : *Mirabilior facta est tui cognitio, et invaluit, quam ut*

(7) Greg. Naz. *or. theol.* II, cap. 20, p. 511, tom. I. Opp. edit. Bened.

ei sufficiam ⁱ, ut justum erat, maxime cum admirando solum in circumscriptam circumscribere conaretur potestatem, nec usquam alias circa res, quas assequi non possumus, vagum et mobile animæ gradum sistere haberet, et ut ego quoque, ut dixi, satis haberem ex admiratione sapientis magistri intelligentiæ sanctificationem abstulisse, nec multum quærerem quomodo et qua ratione, quæ nomina divina vox sanctis mystice indidit contra historiam, inter sese converterit, filium tonitru Joannem præcursorem ibi appellans ⁱ. Cum vero præclarum habeat præmium obedientia, qua maxime præsulibus morigerari jubemur, eumque Scripturis sacris otium impendere et nosse eas et pervestigare, divinæque legi die ac nocte incumbere, bonis ac frugi maxime convenire viderem, simul tergiversationis et inobedientiæ periculum reformidans, meam de his conjecturam pro viribus enarrabo, vestris, qui hoc me negotii injunxistis, preceationibus fretus. Arbitror igitur, quod iste divinus contra historiam dixit doctor, Christi præcursorem pro tonitru filio ponens, id non aliter posse nisi per contemplationem complanari, quæ sola est eorum quæ de historia sibi contradicere videntur complanatio, quia veritatem in omnibus simplicem secundum naturam incorporaliter demonstrat, non vocibus aut corporibus concretam. Quemadmodum igitur magnus Joannes Baptista præcursor vocatus est, respectu ejus qui revera expectabatur, et Vox respectu Sermonis, cujus denuntiator antecessit, et lucerna respectu solis, ut artificialis et positiva et temporalis lux respectu naturalis et essentialis et non artificiosæ et æternæ atque inexstinguibilis lucis, arbitror vero etiam ut resipiscentiæ, naturalem quæ se antecesserit justitiam post se secundum œconomiam factum iri prædicans, ita hic quoque divinum istum doctorem eo quod contra historiam magnum apostolum Joannem præcursorem dixerit figurate velle significare, etiam evangelistam magnum Joannem in Evangelio suo præcursorem esse Sermonis magis mystici et majoris, quem prædicaverit, quique nec verbis exprimi nec linguæ carnalis voce edici possit. Sanctorum enim Evangeliorum scriptura institutio est ad cognitionem, eis semper obtingentem qui per illa exaltentur et corporalis prudentiæ crassitie spiritualiter se purgent, vel quæ in futuro obtinget, post rerum quæ motantur consummationem. Nam sicut lex institutio erat, per temporalem quæ in ea apparebat cognitionem, eorum qui per ipsam in Christum, Sermonem in carne factum, erudiebantur et ad primum ejus adventum Evangelio cogebantur, ita sanctum quoque Evangelium institutio est eorum qui per ipsum in Christum, Sermonem spiritualem, erudiuntur, et ad secundum ejus adventum futuro in mundo coguntur; si quidem caro et spiritus

A ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν, ὡς ἦν δίκαιον, μάλιστα θαύματι μόνῃ περιγράφας τὴν ἀπερίγραφον δύναμιν, οὐκ ἔχων ἀλλοθί ποι περὶ τῶν ἀνεφίκτων τῆς ψυχῆς ἐρεῖσαι τὴν πολυκίνητον βᾶσιν· κάμῃ, ὡς εἶπον, ἀρκεῖσθαι τὸν ἐκ τοῦ θαυμάζειν σοφοῦ διδασκάλου σύνεσιν ἀγιασμὴν κομίσασθαι, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν, πῶς καὶ τίνι λόγῳ παρ' ἱστορίαν, ἅπερ θεῖα φωνὴ τοῖς ἀγίοις μυστικῶς ἠνόματα τέθεικεν, ἀλλήλοις ὁ διδάσκαλος περιτρέπει, τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς (196 b) Ἰωάννην πρόδρομον ἐνταῦθα προσαγορεύων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς εὐπειθείας πολὺς ἐστὶ ὁ μισθός, ἐντολῆς μάλιστα τοῖς ἡγουμένοις πείθεσθαι κελευούσης, καὶ σχολάζαι καὶ γινῶναι καὶ ἐρευνᾶν τὰς Γραφάς, καὶ μελετᾶν τὸν θεῖον νόμον ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ἐν τοῖς εὐ

B ἔχουσι μάλιστα κείμενον ἔγνω, τοῦ τε ὅκνου καὶ τῆς ἀπειθείας τὸν κίνδυνον ὑφορώμενος, στοχατικῶς περὶ τούτων κατὰ δύναμιν ἐρῶ, ταῖς ὑμῶν θαρρῶν τῶν ἐπιταξάντων εὐχαῖς. Οἶμαι τοίνυν τὸ παρ' ἱστορίαν εἰρημένον τῷ θεοφόρῳ τούτῳ διδασκάλῳ, παρατιθεμένῳ τὸν τοῦ Χριστοῦ πρόδρομον ἀντὶ τοῦ τῆς βροντῆς υἱοῦ, μὴ δύνασθαι ἄλλως ἢ κατὰ θεωρίαν ὁμαλίζεσθαι. Μόνῃ γὰρ αὕτη τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀλλήλοις ἀντικεῖσθαι δοκούντων ἐστὶν ὁμαλισμός, ὡς τὴν ἐν ὅλοις ἀλήθειαν ἀπλήν οὔσαν κατὰ τὴν φύσιν ἀσωμάτως ἐμφαίνουσα, μὴ συμπαχυνομένην ταῖς φωναῖς ἢ τοῖς σώμασιν. Ὡςπερ οὖν ὁ μέγας Βαπτιστῆς Ἰωάννης ἐρρέθη πρόδρομος, ὡς πρὸς τὸν ἀληθῶς προσδοκώμενον, καὶ φωνὴ πρὸς λόγον, ὡς τούτου μηνυτικῶς προηγουμένη, καὶ λύχνος πρὸς ἥλιον, ὡς τεχνικόν τε καὶ θετικόν καὶ πρόσκαιρον φῶς πρὸς φυσικόν τε καὶ οὐσιῶδες καὶ ἀτέχναστον καὶ αἰώνιον φῶς καὶ ἄσθεστον, οἶμαι δὲ ὅτι καὶ ὡς μετάνοια, τὴν πρὸ αὐτῆς κατὰ φύσιν ὑπάρχουσαν δικαιοσύνην μετ' αὐτὴν κατ' οἰκονομίαν γενομένην κηρύττουσα, — οὕτως οἶμαι κἀνταῦθα τὸν θεόφρονα τοῦτον διδάσκαλον διὰ τοῦ παρ' ἱστορίαν εἰπεῖν πρόδρομον τὸν μέγαν ἀπόστολον Ἰωάννην παραινέξασθαι, θέλειν, ὅτιπερ καὶ Ἰωάννης ὁ μέγας εὐαγγελιστῆς ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίῳ πρόδρομός ἐστι τοῦ δι' αὐτοῦ μηνυομένου (197 a) μυστικώτερου καὶ μείζονος Λόγου, καὶ γράμμασι τυπωθῆναι καὶ φωνῇ γλώσσης σαρκίνης ῥηθῆναι μὴ δυναμένου. Στοιχειώσις γὰρ ὡς πρὸς τὴν ἐπιγινομένην ἐκάστοτε

D τοῖς δι' αὐτῶν ὑφουμένοις, καὶ τὸ πάχος τοῦ σωματικοῦ φρονήματος πνευματικῶς ἑαυτῶν ἀποξέουσιν, ἢ καὶ ἐπιγενησομένην ἐς ὕστερον γινῶσιν, μετὰ τὴν τῶν κινουμένων συντέλειαν, ἢ τῶν ἀγίων Εὐαγγελίων ἐστὶ συγγραφή. Ὡςπερ γὰρ ὁ νόμος στοιχειώσις ἦν, κατὰ τὴν τέως ἐμφαινόμενην αὐτῷ γινῶσιν, τῶν δι' αὐτοῦ εἰς Χριστὸν τὸν ἐν σαρκὶ Λόγον παιδαγωγουμένων, καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρώτην παρουσίαν συναγομένων· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον στοιχειώσις ἐστὶ τῶν δι' αὐτοῦ εἰς Χριστὸν τὸν ἐν πνεύματι Λόγον παιδαγωγουμένων, καὶ τῷ μέλλοντι κόσμῳ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, συναγομένων· ἐπειδὴ γὰρ σὰρξ καὶ πνεῦμά

ἔστιν ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν ἐκάστην τῆς γνώσεως ἀνα-
λογίαν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο γινόμενος, πᾶς γὰρ λόγος φω-
ταῖς ὑποπίπτων καὶ γράμμασι.

Θαυρῶ δὲ εἶπειν ὅτι καὶ πᾶν νόημα, νῶ τυπωθῆ-
ναι δυνάμενον, στοιχειώσεως οὐδὲν διενήνοχε τὰ ὑπὲρ
αὐτὴν μηνυούσης. Διὸ καὶ τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν
ὑπάρχει τὰ Εὐαγγέλια, ὡς τοῖς ὑπὸ αἰσθησιν ἔτι καὶ
φθορὰν οὔσι τέως χωρητά. Τοσαῦτα γὰρ καὶ τὰ
στοιχεῖα τυγχάνει τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τέσσαρες
πάλιν ἀρεταί, ἐξ ὧν ὁ κατὰ διάνοιαν πνευματικὸς
συνέστηκε κόσμος, ἵνα τὸν τέως ἐν ἡμῖν νοητὸν κό-
σμον, καὶ τὸν ἐν ᾧ ἔσμεν, περιγράφη τῆς ἀληθείας
ὁ λόγος, καὶ ἀλλήλοις αὐτοὺς ἀσυγχύτως καθ' ἑνω-
σιν συμβάλλῃ, καὶ ἀλλήλων πάλιν ἀδιαίρετως δια-
κρίνη, ταῖς τῶν συνιστῶντων αὐτοὺς στοιχείων
ὁμοιότησιν. Ὅπερ γὰρ ἔστιν, (197 b) ὡς φασιν, ὁ
αἰσθηρ, ἡγουν τὸ πύρινον στοιχεῖον ἐν τῷ κατ' αἰσθη-
σιν κόσμῳ, τοσῦτ' ἐν τῷ κόσμῳ τῆς διανοίας ἔστιν
ἡ φρόνησις, ὡς ἕξις φωτιστικὴ καὶ τῶν ἐφ' ἐκάστου
τῶν ὄντων ἰδίως πνευματικῶν λόγων ἀποδεικτικὴ,
τὴν ἐν ὄλοις ἀπλανῶς δι' αὐτῶν αἰτίαν ἐκφαίνουσα,
καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν περὶ τὸ Θεῖον ἐφέσεως ἐλκτικὴ
καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ὁ ἄηρ, τοῦτο ἐν τῷ
κατὰ διάνοιαν κόσμῳ ἔστι ἡ ἀνδρεία, ὡς ἕξις κινή-
σῃ, καὶ τῆς ἐμφύτου κατὰ πνεῦμα ζωῆς συνεχτικῆς
τε ἅμα καὶ δραστικῆς, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν περὶ τὸ
Θεῖον ἀεικινήσεως τομωτικῆς καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ
κόσμῳ ἔστι τὸ ὕδωρ, τοῦτο ἐν τῷ τῆς διανοίας κό-
σμῳ ἔστιν ἡ σωφροσύνη, ἕξις ὑπάρχουσα τῆς ἐν
Πνεύματι ζωτικῆς γονιμότητος ποιητικῆς, καὶ τῆς
θειοδύστου κατὰ τὴν ἔφεσιν περὶ τὸ Θεῖον ἐρωτικῆς
θέλησεως γεννητικῆς καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ
ἔστιν ἡ δικαιοσύνη, ἕξις ὑπάρχουσα κατ' εἶδος γεν-
νητικὴ πάντων τῶν ἐν τοῖς οὔσι λόγων, καὶ τῆς ἐν
Πνεύματι κατὰ τὸ ἴσον ἐκάστη ζωτικῆς διαδόσεως
ἀπονεμητικῆς, καὶ τῆς οἰκειᾶς ἐν τῷ καλῷ κατὰ τὴν
θέδιν βίσεως ἀμετάθετος ἴδρυσις. Γῆς οὖν καὶ δι-
καιοσύνης μυστικῶς λόγον ἐπέχει, τὸ κατὰ Ματθαῖον
Εὐαγγέλιον, ὡς φυσικώτερον τὸν λόγον ποιούμενον,
ὕδατος δὲ καὶ σωφροσύνης τὸ κατὰ Μάρκον, ὡς ἐκ
τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου καὶ τῆς κηρυττομένης
ὑπ' αὐτοῦ μετανοίας, καθ' ἣν ἡ σωφροσύνη συνέστη-
κεν, ἀρχόμενον, ἀέρος δὲ καὶ ἀνδρείας τὸ κατὰ
Λουκᾶν, ὡς περιοδικώτερον καὶ πλείοσιν ἱστορίαις
πυκνούμενον, αἰθέρος δὲ καὶ φρονήσεως τὸ κατὰ
Ἰωάννην, ὡς πάντων (198 a) ἀνώτατον, καὶ ἀπλὴν
μυστικῶς τὴν περὶ Θεοῦ πίστιν εἰσάγον, καὶ ἑνω-
νοίαν. Φασὶ δὲ καὶ ἄλλως σύμβολον εἶναι τὴν τῶν
ἁγίων Εὐαγγελίων τετράδα, πίστεως, καὶ πρακτι-
κῆς, καὶ φυσικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας· καὶ
τῆς μὲν πίστεως σύμβολον εἶναι τὸ κατὰ Ματθαῖον,
ὡς ἀπίστους μετὰ δώρων προσηκούντας εἰσάγον
τοὺς Μάγους, τῆς δὲ πρακτικῆς τὸ κατὰ Μάρκον,
ὡς ἐκ τῆς μετανοίας, καθ' ἣν πᾶσα πρᾶξις ἔστιν
ἐνάρετος, τῆς διδασκαλίας ἀρχόμενον, τῆς δὲ φυσι-
κῆς τὸ κατὰ Λουκᾶν, ὡς περιοδικωτέραν τοῦ λόγου
τὴν ἐξήγησιν ἔχον, καὶ τὴν τῆς διδασκαλίας ἱστο-

A idem est ac secundum cognitionis unicuique con-
venientiam et hic fit vel illa, quia omnis sermo
vocibus et litteris subjacet.

Audeo vero dicere quodcumque etiam cogitatum,
quod menti imprimi queat, ab institutione, ea que
se superiora sint instructe, non differre. Quare
etiam quatuor numero sunt Evangelia, ut eis qui
sensui adhuc et interitui subjecti sunt interim per-
ceptibilia. Pari enim numero sunt elementa quoque
hujus mundi, et quatuor rursus virtutes, ex qui-
bus spiritualis secundum intellectum constat mun-
dus, eo ut mundum temporaliter in nobis intelle-
ctualem, et eum in quo versemur, veritatis sermo
circumscribat, ac sibi invicem unitos, sed non
commistos, conferat, et haud disjungendo rursus
inter se disparet, elementorum ipsos constituen-
tium similitudinibus. Quod enim, ut tradunt, æther
est, sive igneum in sensibili mundo elementum,
id in intellectus hoc mundo prudentia est; utpote
habitus illuminans et rationum proprie spiritua-
lium, quæ singulis quibusque eorum quæ sunt in-
hæreant index, qui causam rerum universarum
certo per ipsas demonstrat, ac mentis circa divi-
num desiderium attrahit et ducit: et quod in sen-
sibili mundo aer, id in intellectuali mundo fortitudo
est, utpote habitus movens, ac vitam spiritualiter
ingenitam conservans, et incitans, et animæ circa
Deum immobilitatem discindens: et quod in sen-
sibili mundo aqua, id in intellectuali mundo est
temperantia, qui habitus est vitalis in Spiritu fe-
cunditatis factitator, atque amatorii de desiderio
circa Deum perennis gaudii procreator: et quod in
sensibili mundo terra, id in intellectuali mundo
justitia est, qui habitus est omnium in rerum na-
tura quæ sunt rationum per formam ac speciem
procreator, ac vitalis secundum æquum singulis
quibusque in Spiritu distribuendorum assignator b,
nostrique per consilium ac voluntatem in honesto
gradus immutabilis stabilitor. Itaque terræ ac ju-
stitiæ rationem mystice tenet Matthæi Evangelium,
ut quod naturalius instituat sermonem; aquæ vero
et temperantiæ Evangelium Marci, ut quod ex
baptismo Joannis et pœnitentia ab eo prædicata,
qua temperantia constat, inchoet; aeris vero et for-
titudinis Evangelium Lucæ, ut quod amplius sit
pluribusque narrationibus confertum; ætheris de-
nique et prudentiæ Evangelium Joannis, ut quod
cæteris superius sit, simplicemque mystice Dei fidem
introducat atque intelligentiam. Tradunt vero ali-
ter quoque sanctorum Evangeliorum quadrigam
symbolum esse, fidei, et practicæ, sive activæ, et
naturalis, et theologicæ philosophiæ; atque fidei
symbolum esse Evangelium Matthæi, ut quæ infi-
deles cum donis adorantes inducat magos; practi-
cæ vero sive activæ, philosophiæ, Evangelium
Marci, ut quod ex pœnitentia, quam omnis actio
virtutis sequitur, disciplinam instituat; naturalis

* I Cor. xii, 11.

vero Evangelium Lucae, ut quod ampliore sermo-
nis enarrationem contineat, et institutionis histo-
ricam modis congruam et consentaneam; theologicæ
denique symbolum esse Joannis Evangelium, ex quo

ρίαν τοῖς τρόποις κατάλληλον, τῆς δὲ θεολογίας τὸ
κατὰ Ἰωάννην, ἐξ ἧς καὶ εἰς τὴν θεσπεσιῶς ἡρξάτο
τε καὶ ἔληξε.

et in quod Deo convenienter inchoaverit et

finiverit.
Atque rursus ut sensibilis mundus quinque sen-
sum naturaliter est institutor, dum subjacet eis
atque ad se comprehendendum eos deducit, ita
etiam intellectualis mundus virtutum est, dum ani-
mæ facultatibus obnoxia ad spiritum eas instituit,
et uniformes reddit circaque eum duntaxat com-
moveri ejusque perceptionibus inniti jubet. Et ip-
sis vero corporis sensibus secundum diviniorem
rationem eis convenientem, institui aiunt animæ
facultates, ut quibus ad agendum paulatim in-
struantur, rationibus nimirum quæ in rebus exis-
tentibus insint apprehendendis ac percipiendis,
per quas veluti per litteras quasdam eis qui
oculorum in veritatem aciem intendunt Deus
Sermo legitur. Unde et exemplares animæ faculta-
tum imagines sensus vocaverunt, cum unusquisque
sensus cum instrumento suo, unicuique animæ fa-
cultati convenienter ratione magis mystica de prin-
cipio a natura attributus sit. Ac facultatis intelli-
gendi, sive mentis, visum, rationalis vero, sive
sermonis auditum, animi olfactum, concupiscentiæ
gustum, vitalis tactum esse sensum dicunt, atque
simpliciter ut clarius me exprimam, mentis quidem
imago est visus, hoc est oculus, sermonis est au-
ditus, hoc est auris, animi est olfactus, hoc est
nasus, concupiscentiæ est gustus, atque vitæ est
tactus; quibus anima secundum Dei, qui cuncta
sapienter instituit, legem naturaliter innitens per
suas facultates, et ad sensibilia varie transducta,
si bene per facultates suas usa fuerit in multipli-
cibus rerum rationibus colligendis, et ad se ipsam
sapienter transferre potuerit universa quæ oculis
objacent in quibus Deus tacitus præco delitescit,
pulcherrimum etiam ipsa de voluntate in intellectu
et spiritualement mundum condit, generalibus qua-
tuor virtutibus elementorum in modum inter se
junctis ad mundi intelligibiliter inde in spiritu
consummandi compaginationem, nimirum dum pro
nexu et applicatione facultatum ipsius in sensus
actionis singulas virtutes sistit: ut prudentiam ex
gnostica et perita intellectualis et rationalis cum
sermone facultatum ad videndi audiendique sen-
sum applicatarum circa sensibilia sua actione; for-
titudinem vero ex summa animi ad olfactum, hoc
est nasum, in quo animi spiritum sedem habere
dicunt, applicati circa suum sensibile secundum
actionem æquabilitate; temperantiam ex concupi-
scentivæ facultatis ad gustum applicatæ circa suum
sensibile moderato usu; justitiam ex æqua et ordi-
nata et in cunctis æquabili per tactum et circa uni-
versa fere sensibilia vitalis facultatis secundum
actionem distributione. Ex his generalibus rursus

Καὶ πάλιν ὡς περὶ ὁ αἰσθητὸς κόσμος στοιχειω-
τικὸς ἐστὶ κατὰ φύσιν τῶν πέντε αἰσθήσεων,
ὑποπίπτων αὐταῖς καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ κατάλη-
ψιν ὁδηγῶν, οὕτω καὶ ὁ κατὰ διάνοιαν κόσμος τῶν
ἀρετῶν, ταῖς τῆς ψυχῆς ὑποπίπτων δυνάμει· στοι-
χειοῖ αὐτὰς πρὸς τὸ πνεῦμα, ἐνοσιδεῖς ἐργαζόμε-
νος τῷ περὶ αὐτὸ μόνον αὐτὰς κινεῖσθαι, καὶ τοῖς
αὐτοῦ ἀντιλήψεσιν ἐπερξίδεσθαι. Καὶ αὐτὰς δὲ τὰς
αἰσθήσεις τοῦ σώματος, κατὰ τὸν αὐταῖς ἐμπρέποντα
θειότερον λόγον, στοιχειωτικὰς εἶναι φασὶ τῶν τῆς
ψυχῆς δυνάμεων, στοιχειοῦσας αὐτὰς ἕνδεκα πρὸς ἐν-
έργειαν, ταῖς δὲ ἡ⁹⁹ ἑαυτῶν ἀντιλήψεσι τῶν ἐν τοῖς οὐσι
λόγων, δι' ὧν ὡς διὰ γραμμάτων τινῶν τοῖς ἐξουποῦσι
πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁ Θεὸς Λόγος ἀναγινώσκειται.
"Θθεν καὶ παραδειγματικὰς τῶν ψυχικῶν δυνάμεων
εἰκόνας τὰς αἰσθήσεις ἐκάλεσαν, ὡς ἐκάστης αἰσθή-
σεως μετὰ τοῦ αὐτῆς ὄργανου, ἡγουν αἰσθητηρίου,
προηγουμένως (198 b) ἐκάστη δυνάμει τῆς ψυχῆς
ἀναλόγως μυστικωτέρῳ τινὲ λόγῳ κατὰ φύσιν νενε-
μημένης. Καὶ φασὶ εἶναι τῆς μὲν νοερᾶς δυνάμεως
ἦτοί τοῦ νοῦ τὴν ὀπτικὴν αἰσθησίν, τῆς δὲ λογικῆς
ἦτοί τοῦ λόγου τὴν ἀκουστικὴν, τῆς δὲ θυμικῆς τὴν
ὁσφραντικὴν, τῆς ἐπιθυμητικῆς δὲ τὴν γευστικὴν,
τῆς δὲ ζωτικῆς τὴν ἀπτικὴν, καὶ ἀπλῶς ἵνα σαφέστε-
ρον εἴπω, τοῦ μὲν νοῦ ἐστὶν εἰκὼν ἡ ὄψις, ἡγουν ὁ
ὀφθαλμὸς, τοῦ δὲ λόγου ἐστὶν ἡ ἀκοή, ἡγουν τὸ οὖς,
τοῦ δὲ θυμοῦ ἐστὶν ἡ ὁσφρησις, ἡγουν ἡ ῥίς, τῆς δὲ
ἐπιθυμίας ἐστὶν ἡ γεῦσις, καὶ τῆς ζωῆς ἡ ἀφή· αἷς
ἡ ψυχὴ κατὰ τὸν νόμον τοῦ τὰ πάντα σοφῶς δη-
μιουργήσαντος Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐποχομένη διὰ
τῶν αὐτῆς δυνάμεων, καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ποικίλως
διαβιβαζομένη, εἰ μὲν καλῶς χρήσαιτο ταῖς αἰσθή-
σεσι διὰ τῶν οἰκείων δυνάμεων τοὺς παντοδαπούς
τῶν ὄντων λόγους ἀναλεγομένη, καὶ δυναθῆ μεταβι-
βάσαι πρὸς ἑαυτὴν σοφῶς πᾶν τὸ ὀρώμενον, ἐν ᾧ
κέκρυπται Θεὸς σιωπῆ κηρυττόμενος, κάλλιστον καὶ
αὐτὴ κατὰ προαίρεσιν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ πνευματι-
κὸν κόσμον ἐδημιούργησε, τὰς γενικὰς τέσσαρας
ἀρετὰς στοιχείων δίκην ἀλλήλαις συνθεῖσα πρὸς
σὺμπληξιν τοῦ ἐξ αὐτῶν νοητῶς κατὰ πνεῦμα συμ-
πληρουμένου κόσμου, κατὰ συμπλοκὴν μέντοι τῆς
πρὸς τὰς αἰσθήσεις τῶν αὐτῆς δυνάμεων ἐνεργείας
ἐκάστην ἀρετὴν ὑποστήσασα· οἷον τὴν μὲν φρόνησιν
ἐκ τῆς κατὰ συμπλοκὴν τῆς τε νοερᾶς καὶ λογικῆς
δυνάμεως πρὸς τὴν ὀπτικὴν τε καὶ ἀκουστικὴν αἰ-
σθησίν, περὶ τὰ αὐτῶν αἰσθητὰ, γνωστικῆς τε καὶ
ἐπιστημονικῆς ἐνεργείας, τὴν δὲ ἀνδρείαν ἐκ τῆς
κατὰ συμπλοκὴν τοῦ θυμικοῦ πρὸς τὴν ὁσφρησίν,
ἡγουν τὸν μυχτῆρα, ἐν ᾧ τὸ θυμικόν, ὡς φασὶν,
αὐλίξεται πνεῦμα, (199 a) περὶ τὸ συμφυὲς
αἰσθητὸν ἄκρας κατὰ τὴν ἐνεργείαν ὁμαλότητος,
τὴν δὲ σωφροσύνην ἐκ τῆς κατὰ συμπλοκὴν τῆς

κατ' ἐπιθυμίαν δυνάμειος πρὸς τὴν γευστικὴν αἰσθητικὴν περὶ τὸ οἰκεῖον αἰσθητῶν μεμετρημένης χρήσεως, τὴν δὲ δικαιοσύνην ἐκ τῆς ἐν ὅλοις διὰ τῆς ἀπτικῆς καὶ περὶ ὅλα σχεδὸν τὰ αἰσθητὰ τῆς ζωτικῆς δυνάμειος κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἴσης καὶ εὐτάκτου καὶ ἀρμονικῆς διανεμησεως. Ἐκ δὲ τούτων αὐθις τῶν γενικῶν τεσσάρων ἀρετῶν δύο γενικωτέρας κατὰ σύνθεσιν ἀρετὰς ποιεῖν ἐκδιδάσκειται, τὴν σοφίαν φημὶ καὶ τὴν πραότητα, τὴν μὲν σοφίαν, ὡς πέρασ οὔσαν τῶν γνωστῶν, τῶν δὲ πρακτῶν, τὴν πραότητα· οἷον ἐκ μὲν τῆς φρονήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης ποιεῖ τὴν σοφίαν, ὡς γνώσεως τῆς κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ τῆς κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπιστήμης ὑπάρχουσαν συνεκτικὴν αἰτίαν, καὶ διὰ τοῦτο πέρασ τῶν γνωστῶν, ὡς εἶπον, τυγχάνουσαν· ἐκ δὲ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σωφροσύνης τὴν πραότητα, μηδὲν ἄλλο τυγχάνουσαν ἢ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας παντελεῖ πρὸς τὰ παρὰ φύσιν ἀκινήσιαν, ἣν τινες ἐκάλεσαν ἀπάθειαν, καὶ διὰ τοῦτο τῶν πρακτῶν τέλος ὑπάρχουσαν. Ταύτας δὲ πάλιν εἰς τὴν τῶν πασῶν γενικωτέτην ἀρετὴν, φημὶ δὲ τὴν ἀγάπην, συνάγει, ἐκστατικὴν οὔσαν τῶν ἐξ αὐτῆς καὶ προσαγωγικὴν τῶν δι' αὐτῆς καὶ ἐνοποιητικὴν τῶν εἰς αὐτὴν ἀρξαμένων τε καὶ κινήθέντων καὶ ληξάντων, καὶ διαφερόντως ἐπὶ πᾶσι θεοποιητικὴν. Οὕτω μὲν οὖν ἡ ψυχὴ κινουμένη τε σοφῶς καὶ ἐνεργοῦσα καθ' ἑαυτὴν καὶ ἔστι καὶ γεγένηται θεοτελεῖ λόγον τῶν μὲν αἰσθητῶν χρησίμως διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλαμβάνεται, τοὺς ἐν αὐτοῖς πνευματικῶν λόγους οἰκουμενῆ, τὰς δὲ αἰσθήσεις αὐτὰς, λογισθείσας ἤδη (199 b) τῇ τοῦ λόγου περιουσίᾳ, ὡς περὶ ἑχρήματα λογικὰ προσίεται τῶν αὐτῆς δυνάμειος, αὐτὰς δὲ τὰς δυνάμειος ταῖς ἀρεταῖς συνάπτει, καὶ ἑαυτὴν διὰ τῶν ἀρετῶν ταῖς ἐν αὐταῖς θειοτέροις λόγοις, εἰ δὲ θειότεροι τῶν ἀρετῶν λόγοι τῶ ἐν αὐτοῖς ἀφανῶς κεκρυμμένῳ πνευματικῶ νῷ, ὁ δὲ πνευματικὸς νοῦς τῶν ἐν ταῖς ἀρεταῖς θειοτέρων λόγων, πᾶσαν τῆς ψυχῆς ἣν ἔχει πρὸς τὰ παρόντα φυσικὴν τε καὶ προαιρετικὴν σχέσιν διωθούμενος, ἀπλήν ὅλην ὅλην δίδωσι τῷ Θεῷ, ὁ δὲ Θεὸς ταύτην δι' ὅλου περιλαβὼν μετὰ τοῦ συμπεφυκότος αὐτῇ σώματος ἀναλόγως αὐτὰ ἐξομοιοῖ ἑαυτῷ, ὥστε δι' αὐτῆς ὅλης ἀπεριγράφως ὅλον φαίνεσθαι δύνασθαι, τὸν³⁰ μὲν μὲν τῶν ὄντων καθ' ὅτι οὖν ἐξ ἑαυτοῦ φαίνεσθαι φύσιν ἔχοντα. Καὶ τοῦτο τυχόν ἐστὶν ὅπερ νοήσας ὁ μακάριος οὗτος καὶ μέγας διδάσκαλος ἐν τῷ εἰς Καισάριον τὸν ἀδελφὸν Ἐπιταφίῳ ἀναστάσεως ἔφη, « Μικρὸν δὲ ὕστερον καὶ τὸ συγγενὲς σαρκίον ἀπολαβούσα (περὶ τῆς ψυχῆς δηλονότι φάσκων) ἣ τὰ ἐκεῖθεν συναφιλοσόφησε, παρὰ τῆς καὶ δούσης καὶ πιστευθείσης γῆς, τρόπον ὃν οἶδεν ὁ ταῦτα συνδήσας καὶ διαλύσας Θεὸς, τούτῳ συγκληρονομεῖ τῆς ἐκεῖθεν ἐδόξης, καὶ καθάπερ τῶν μοχθηρῶν αὐτοῦ μετέσχε διὰ τὴν συμφύσιν, οὕτω καὶ τῶν τερπνῶν ἑαυτῆς μεταδίδωσιν, ὅλον εἰς ἑαυτὴν ἀναλώσασα, καὶ γενομένη συν τούτῳ ἐν, καὶ πνεῦμα, καὶ νοῦς, καὶ Θεὸς, καταποθέντος ὑπὸ τῆς ζωῆς τοῦ θνητοῦ τε καὶ

A quatuor virtutibus duas generaliores de compositione virtutes efficere discit, sapientiam, inquam, et mansuetudinem, sapientiam quidem, quæ rerum perceptibilem, mansuetudinem, quæ rerum agendarum finis est; nam ex prudentia et justitia efficit sapientiam, quæ cognitionis a prudentia et artis ab justitia moderatæ causa est conservatrix, ideoque, ut dixi, perceptibilem finis est: ex fortitudine vero et temperantia mansuetudinem, quæ nihil aliud est quam animi et concupiscentiæ perfecta ad ea quæ naturæ contraria sunt immobilitas, quæ quidam indolentiam vocarunt, ideoque eorum quæ sub actionem cadunt finis est. Has vero rursus in virtutem omnium generalissimam, charitatem dico, contrahit, quæ dimovet ea quæ ex ipsa, et conciliat ea quæ per ipsam, et in unum conflant ea quæ in ipsam occiperunt et mota sunt et finem habuerunt, quæque in omnibus denique maxime deficiat. Sic igitur anima motata sapienter et agens secundum divinæ perfectionis rationem qua et existit et facta est, sensibilia quidem utiliter per sensus percipit, earumque rationes spiritualis sibi adjungit, ipsos vero sensus, rationis facultate jam æstimatos, tanquam vehicula rationalia suarum ipsius facultatum admittit, ipsasque facultates virtutibus sequens ipsam per virtutes diviniorem earum rationibus adjungit, et diviniorem virtutum rationes spirituali qui in eis occulto latet intellectui; spiritualis autem intellectus diviniorem in virtutibus rationum omnem animæ, quam habet ad præsentia naturalem voluntatisque affectum et relationem removens, simplicem totam toti tradit Deo, atque Deus eam ex toto una cum corpore quocum cognata est amplexus, convenienter utrumque sibi ipsi assimilat, adeo ut per ipsam totam plane incircumscribitur apparere et totus possit, qui ea natura est ut eorum qui sunt ulli ullo modo de se ipso non appareat. Atque hoc est fortasse quod beatus hic et magnus doctor in animo habens in Epitaphio in Cæsarium fratrem dicebat: « Post etiam aliquanto, id est post resurrectionem, cum cognatam carnem (de anima videlicet loquens), quam cum hic philosopharetur, sociam habuit, a terra, quæ et dederat et in fidem acceperat, recepit (quod quomodo fiet Deus novit, qui ea inter se conjunxit atque dissolvit), tum demum eam quoque ad gloriæ celestis hæreditatem secum admissuram, et quemadmodum ob naturæ conjunctionem ærumnarum ipsius particeps fuerat, sic etiam jucunditates suas cum ipsa communicaturam, totum videlicet corpus in se ipsam absorbentem, et cum eo unam effectam, et spiritum, et mentem, et Deum, absorptum nimirum a vita eo quod mortale et caducum erat. » Quomodo enim per peccatum caro ab interitu absorpta erat, a carne vero anima de actionibus agnita, ab anima vero per plenam ignorantiam agnitio Dei, adeo ut vel an Deus esset ignoraret, ita jam

VARIE LECTIONES.

³⁰ τῶν habet apographum

tempore resurrectionis secundum pulchram inversionem in sancto Spiritu eventuram de Dei qui caro factus est gratia caro ab anima plane in Spiritu absorbetur, anima autem a Deo, qui vera vita est, et quem illa solum omnium et unicum tota totam in conspectu apparentem habet, et, ut simpliciter dicam, cuncta nostra aliter atque in his presentibus rebus, circa quas nunc sumus et degimus, se habent, in futuro divine manifestabit gratia resurrectionis, ut quomodo per peccatum hic mors corroborata absorbit, sic jure infirmata illic per gratiam absorbeat. Quare si anima bene, uti dixi, suis facultatibus utetur, et secundum Dei propositum, sensibili hoc mundo per spirituales in co rationes sapienter peragrato ad Deum perveniet cum intelligentia; at si male utetur, præter convenientem rationem presenti mundo perlustrato, non occulto forte in infamiae affectus illapsa, divina quoque in futuro gloria merito excidet, horrendaque judicii in infinitas æternitates sententia damnabitur ut omne cum Deo vinculum et nexum amittat, in quam sententiam si se induet, se injuriam pati dicere non habebit, cum affectum Non-existentis repræsentantem habeat accusatorem, quem ignorare non possit. Sed ad propositum sermo revocandus est.

ἀλλοτριώσιν, ἐφ' ἧ τρεχομένη οὐκ ἔχει λέγειν ὡς οὐ δικαίως, τὴν ὑποστήσασαν τὸ μὴ ὄν διάθεσιν κατὰ λόγον.

Etenim evangelista dicens: *Sunt vero etiam alia quam multa quæ Jesus fecit, quæ si in unum conscriberentur, ne ipsum quidem mundum capturum esse arbitror libros scriptos*¹, per hæc nobis revelavit, ea quæ ab se scripta essent complanationem quamdam præviam esse perfectioris. et adhuc imperceptibilis rationis. Hæc igitur sententia Joannem sanctum evangelistam si quis præcursorem appellarit, in suo nimirum Evangelio quod ad præparandam viam intellectui ad perfectiorem rationem recipiendam composuit, is a veritate non aberrabit. Sic igitur magnam veritatis vocem doctor vocat eum qui spiritualia tonuerat. Tonitru autem est vox nihil nisi terrorem audientibus creans, nihil utique clari reddens, qualis est elementarius sermo. Omnis enim sermo divinitus in hoc sæculo hominibus perscriptus præcursor est perfectioris sermonis qui nullarum litterarum ope per se in spiritu menti reveletur, quique in futuro apparebit, veritatem quidem in se ipso revelatam habens, sed involucro suo nudatam non ostendens. Sic igitur, uti videtur, totius sacræ Scripturæ intellectus pie complanatus nihil difficile aut inæquale in eis quæ secundum historiam sibi contraria esse videntur habere monstrabitur. Antiquiorum enim unusquisque sancto-

Α βίοντος (8). Ὡς γὰρ κατεπόθη διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἡ σὰρξ ὑπὸ τῆς φθορᾶς, ὑπὸ δὲ τῆς σαρκὸς ἡ ψυχὴ γνωσθεῖσα ταῖς ἐνεργείαις, ὑπὸ δὲ τῆς ψυχῆς διὰ τῆς παντελοῦς ἀγνωσίας ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ, ὡς μηδὲ (200 α) εἰ ἔστι Θεὸς γινώσκεισθαι, οὕτω δὲ πάντως τῷ καιρῷ τῆς ἀναστάσεως κατὰ τὴν καλῶς γενησομένην ἀντιστροφὴν ἐν Πνεύματι ἀγίῳ διὰ τὴν χάριν τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ καταποθήσεται ἡ σὰρξ ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐν πνεύματι, ἡ δὲ ψυχὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῆς ὄντως οὔσης ζωῆς, ὡς αὐτὸν μονώτατον διὰ πάντων ὄλον ὄλη προφαινόμενον ἔχουσα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀντιστρόφως τοῖς παροῦσι, περὶ ἃ νῦν ἐσμὲν τε καὶ διεξαγόμεθα, πάντα κατὰ τὸ μέλλον δείξει τὰ ἡμέτερα ἢ θεοπρεπῆς τῆς ἀναστάσεως χάρις, ἵνα ὥσπερ διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐνταῦθα κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, οὕτω καταποθήσεται δικαίως ἀσθενήσας ἐκεῖ διὰ τὴν χάριν. Ταῦτα μὲν εἰ καλῶς, ὡς εἴρηται, χρήσαιο ταῖς αὐτῆς δυνάμεσι, καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἰσθητὸν κόσμον διὰ τῶν ἐν αὐτῷ πνευματικῶν λόγων ἡ ψυχὴ σοφῶς διοδεύσασα πρὸς Θεὸν ἔλθῃ μετὰ συνέσεως· εἰ δὲ κακῶς χρήσαιο, παρὰ τὸν θέοντα λόγον τὸν παρόντα διαθρήσασα κόσμον, οὐκ ἄδηλόν πως εἰς πάθη ἀτιμίας ἐκπίπτουσα, καὶ τῆς θείας δόξης εἰκότως κατὰ τὸ μέλλον ἀπορριφήσεται, φοβεράν ἐπ' αἰῶσιν ἀπείραις λαβοῦσα κατάκρισιν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σχετικὴν δικαίως, τὴν ὑποστήσασαν τὸ μὴ ὄν διάθεσιν κατὰ λόγον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν ἐπανακτέον τὸν

Εἰπὼν γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς· Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἕνα, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία, ἐνέφηεν ἡμῖν διὰ τούτων, ὅτι τὰ γραφέντα πρὸς αὐτοῦ προσημασιμὸς τίς ἐστι τοῦ τελωτέρου καὶ τέως (200 β) ἀχωρήτου λόγου. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν ἔννοιαν εἰπὼν τις τὸν ἅγιον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην πρόδρομον, ἐν ᾧ συνέταξεν εὐαγγελίῳ προοδοποιῶντι τὴν διάνοιαν πρὸς παραδοχὴν τοῦ τελωτέρου λόγου, τῆς ἀληθείας οὐχ ἀμαρτήσεται. Ταύτητοι καὶ μεγάλην τῆς ἀληθείας ἀποκαλεῖ φωνὴν ὁ διδάσκαλος τὰ πνευματικὰ βροντήσαντα. Βροντὴ δὲ ἐστὶ φωνὴ μόνον κατάπληξιν τοῖς ἀκούουσιν ἐμποιοῦσα, μηδὲν μέντοι τρανοῦσα, οἷόσπερ ἐστὶν ὁ στοιχειώδης λόγος. Πᾶς γὰρ λόγος θεόθεν τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον γραφείς πρόδρομός ἐστι τοῦ δι' αὐτοῦ ἀγράφως ἐν πνεύματι κατὰ νοῦν μηνυομένου καὶ ἐς ὕστερον φανησομένου τελωτέρου λόγου, ὡς ἀλήθειαν μὲν ἔχων ἐν ἑαυτῷ μηνυομένην, οὐ μὴν δὲ αὐτὴν εὐπερικαλύπτως²¹ γυμνὴν δεικνύς τὴν ἀλήθειαν. Οὕτω μὲν οὖν, ὡς οἶμαι, τῆς θείας ὅλης Γραφῆς ὁ νοῦς εὐσεβῶς ἀμαλιζόμενος οὐδὲν δυσχερὲς ἢ ἀνώμαλον διὰ τῶν καθ' ἱστορίαν δοκουσῶν ἐναντιώσεων ἔχων δειχθήσεται. Πᾶς γὰρ τῶν ἀνέκαθεν ἀγίων κατὰ

¹ Joan. xxi, 25.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ Rescribere ἀπερικαλύπτως.

(8) Greg. Naz. Or. funebr. in laudem Cas. fratris hab. cap. 21, p. 215, tom. i. Opp. ed. Bened.

τὸν ἀληθῆ λόγον τοῦ δι' αὐτοῦ μνησμένου τε καὶ A
 προτυπομένου μυστηρίου πρόδρομος ἦν, δι' ὧν ἔπα-
 σχέ τε καὶ ἔδρα καὶ ἔλεγε τὰ τούτων προκηρύττων
 ἀρχέτυπα. Διὸ καὶ ἀντ' ἀλλήλων ἀμέμπτως παραλαμ-
 βάνονται, καὶ πάντων ἅπαντες, καὶ ἕκαστος ἕκά-
 στοῦ, καὶ ἀντὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν συγγραφεισῶν βιβλίων,
 καὶ ἀντ' αὐτῶν αἱ βιβλοὶ παρὰ τῆ συνηθείᾳ τῆς
 Γραφῆς προσαγορεύονται. Καὶ δηλοῖ τοῦτο σαφῶς
 τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην Ἠλίαν καὶ ποιῶν καὶ
 λέγων ὁ Κύριος, εἴτε διὰ τὴν ἴσιν τῆς ἀρετῆς ἔξιν,
 ὡς φασιν οἱ διδάσκαλοι, καὶ τὴν κατὰ νοῦν διὰ
 πάντων καθαρότητα, καὶ τὸ τῆς πολιτείας σύντανον,
 εἴτε διὰ τὴν ἐν ἀμφοτέροις ταυτότητα τῆς ἐν τῇ
 χάριτι δυνάμεως, (201 a) εἴτε καθ' ἕτερον λόγον
 ἀπόκρυφον, αὐτὸς ἂν εἰδείη ὁ λέγων ὡς Θεὸς, καὶ
 οἱ παρ' αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα μυστήρια σοφίζόμενοι. Καὶ B
 πάλιν Μωϋσέα τὸν νόμον, καὶ προφήτας τὰς αὐτῶν
 προφητικὰς βίβλους, καλέσας, ἐν οἷς πρὸς τὸν ἐν
 τῇ γεένῃ βασανιζόμενον πλούσιον φήσαντα τὸν
 πατριάρχην εἰσήγαγεν Ἀβραάμ· Ἐχουσι Μωϋσέα
 καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν, ἀντὶ
 τῶν ὑπ' αὐτῶν συγγραφεισῶν θείων βιβλίων αὐτοὺς
 ἐκείνους παραθέμενος, Μωϋσέα φημί καὶ τοὺς προ-
 φήτας. Καὶ θαυμαστὸν οὐδέν. Εἰ γὰρ εἰς ἔστιν ὁ δι'
 αὐτῶν καταγγελλόμενος, οἱ πάντες ὡς εἰς ὃν καταγ-
 γέλλουσι νοεῖσθαι δύνανται, καὶ ἀντὶ πάντων
 ἕκαστος καὶ πάντες πάντων εὐσεβῶς ἀντιπαραλαμβά-
 νεσθαι, τῶν τε διακονησαμένων τῷ κατὰ τὴν Παλαιάν
 Διαθήκην μυστηρίῳ καὶ τῶν πιστευθέντων τὸ
 κήρυγμα τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον χάριτος. Οὐκοῦν C
 ὡσπερ εἰς ὅλην οὔσαν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῆς
 κατ' αὐτὴν λατρείας ὁ μέγας Βαπτιστὴς Ἰωάννης
 εὐσεβῶς παραλαμβάνεσθαι δύναται, οὕτω δικαίως
 εἰς ὅλην τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν κατ' αὐτὴν
 λατρείαν, πρόδρομον οὔσαν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι
 αἰῶνι μυστικῆς τῶν ἀρρήτων ἀγαθῶν κρυφίότητος,
 καὶ Ἰωάννης ὁ μέγας ἀληθῶς εὐαγγελιστῆς ληφθῆ-
 ναι δύναται, ὡς πρόδρομος φωνῆ τοῦ μέλλοντος
 τρανώς λαλεῖσθαι θειοτέρου λόγου, καὶ εἰκῶν τῆς
 δειχθησομένης ἀληθείας. Σκιᾶ γὰρ καὶ εἰκῶν καὶ
 ἀληθεῖα τὸ καθ' ἡμᾶς ὄλον τῆς σωτηρίας σοφῶς
 ὠκονομήθη μυστήριον. Σκιᾶν γὰρ εἶχεν ὁ νόμος,
 ὡς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, τῶν μελλόντων ἀγα-
 θῶν, οὐκ αὐτὴν (201 b) τὴν εἰκόνα τῶν
 πραγμάτων, δι' ἧς τοῖς κατὰ νόμον οἰκειῶς ἑαυτοῖς D
 κατ' ἀμυδράν τινα τῶν ἀληθῶν ἔμφασιν πρὸς τὴν
 τοῦ Εὐαγγελίου παραδοχὴν ὁ λόγος ἐπαιδαγώγει. Τὸ
 δὲ Εὐαγγέλιον εἰκόνα κέκτηται τῶν ἀληθῶν, ὅλους
 ἔχον τρανώς ἀπεντεῦθεν ἤδη τοὺς τῶν μελλόντων
 ἀγαθῶν ὁμοιότητα κτησαμένους. Ἐτοίμους ὁ λόγος
 δι' ἐλπίδος καθίστησι τῇ παραδοχῇ τῆς τῶν ἀληθῶν
 ἀρχετυπίας ψυχοῦσθαι καὶ γενέσθαι ζώσας εἰκόνας
 Χριστοῦ, καὶ ταυτὸν αὐτῷ μᾶλλον κατὰ τὴν χάριν
 ἢ ἀφομοίωσιν, τυχόν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, εἰ μὴ
 φορτικῶς ὁ λόγος τισὶν εἶναι δοκεῖ. Ὡς πρόδρομος
 ἑαυτοῦ πρὸς τοῦ θεοφόρου διδασκάλου προσηγόρευται
 νῦν, ὡς ἑαυτὸν ἀναλόγως τοῖς ὑποδεχομένοις κατὰ

rum revera ejus quod ipse revelaret et præforma-
 ret mysterii præcursor erat, imagines per ea quæ
 patiebatur et agebat et dicebat horum exemplaria
 primigenia prænuntians. Quare etiam bene et præ-
 ter reprehensionem pro se invicem accipiuntur, et
 pro omnibus omnes et quisque pro quoque, etiam
 pro libris ab ipsis conscriptis, et pro ipsis libri in
 Scripturæ usu appellantur. Quod aperte manifestat
 Dominus Joannem baptistam Eliam et faciens et
 dicens ^m, sive propter parem virtutis habitum,
 ut discipuli dicunt, ac mentis per omnia purita-
 tem, propterque conversationis et vitæ æqua-
 litatem, sive ob identitatem utriusque in gratia po-
 testatis, sive de alia occulta ratione, ipse qui ut
 Deus locutus est sciverit, et qui talia ab eo mysteria
 edocti sunt. Atque iterum Moysen legem, et pro-
 phetas libros eorum propheticos appellans, ubi
 Abrahamum patriarcham ad divitem in gehenna
 afflictatum et vexatum introducit dicentem: *Habent
 Moysen et prophetas, audiant eos* ⁿ, pro libris ab eis
 conscriptis ipsos illos ponens, Moysen, inquam, et
 prophetas. Neque mirum hoc. Nam si unus est per
 eos prædicatus, universi tanquam unus quem præ-
 dicant intelligere, et pro universis singuli quique,
 et omnes pro omnibus, pie accipi possunt, qui Ve-
 teris Testamenti mysterio inservierunt et quibus
 Evangelii gratiæ prædicatio credita erat. Itaque ut
 magnus Joannes Baptista in totam Novi Testamenti
 ejusque cultus gratiam pie intelligi potest, ita jure
 in totum Novum Testamentum ejusque cultum,
 qui futuri ævi mysticæ ineffabilium bonorum oc-
 cultationis præcursor est, etiam Joannes magnus
 revera evangelista potest accipi, ut vox præcursor
 divini Sermonis aperte olim pronuntiandi, et
 simulacrum veritatis demonstrandæ. Umbra enim
 et simulacro et veritate totum salutis apud nos
 mysterium sapienter dispensatum est. *Umbra
 enim habebat lex*, ut dicit divinus Apostolus, *futu-
 rorum bonorum, non ipsum rerum simulacrum* ^o qua
 suo sibi sermo modo per obscuram quamdam veri-
 tatum significationem ad Evangelium accipiendum
 legis cultores instrueret. Evangelium autem simu-
 lacrum possidet veritatum, et totos aperte tenet
 hinc jam qui sibi futurorum bonorum similitudi-
 nem quæsiverunt. Præparat sermo per spem veri-
 tatum forma primigenia recepta animatum iri nos
 et vivas Christi fore imagines, imo idem quod ille
 potius per gratiam fore quam simulacrum, quia
 fortasse vel ipsum Dominum fore, nisi durius hæc
 dictum aliquibus videatur. Quemadmodum nunc
 præcursor sui ipsius a divino doctore appellatus
 est qui sese eis quæ et de Vetere et de Novo Testa-
 mento acceperat convenienter ostendisset, per æni-
 gmata et voces et imagines sui ipsius præcursor,
 perque hæc ad veritatem his nudatam deducens;
 id quod ipsius Domini verbis testatur, quibus dixit:
Adhuc multa vobis dicere habeo, sed non potestis nunc

^m Matth. xi, 14. ⁿ Luc. xvi, 29. ^o Hebr. x, 1.

bajulare P, sublimiorem quidem ea quæ prægressa erat, sed ea quæ post se per divinum Spiritum circa ipsum futura esset humiliorem et ipsam disciplinam discipulis significans. Unde, ni fallor, adjecit illud: *Cum autem venerit ille veritatis Spiritus, deducet vos in omni veritate* 9; vel eis quæ alibi ait: *Ecce ego una cum vobis ero omnes dies usque ad avi consummationem* r. Non quod postea plane non futurus sit una cum eis, sed quod sublimior videlicet sit futurus quam quem eo usque humiliorem novissent, ut quem ad suam facultatem augendam essent agnitori. Idem enim per se semper existens, nullamque ex immutatione conversionem, nec in magis aut minus augmentum aut imminutionem admittens, omnibus omnia per bonitatis fit exsuperantiam, humilis humilibus, sublimis sublimibus, et eis qui se per se ipsum deificentur proprie Deus, adeo ut præsentis ævi omnia providentiæ circa hominem formæ atque mysteria, quantacunque sunt, viæ præparatio et futurorum prævia descriptio sit. Comparatus igitur et ipse Domini perceptibilis interim sermo cum eo qui magis mysticus discipulis olim dabitur, et pristinus ejus rursus cum secundo adventus, sui ipsius præcursor est, obscure quidem in se ostendens ad audientium facultatem, non patefaciens, nunc quæ in occulto penes se tacite habet mysteria, propterea quod interim conditioni plane sint imperceptibilia. Quidquid enim, ut dixi, litteris subjacet et vocibus, id fieri non potest quin et suum ex semet intellectum, vel si spirituale quid sit, quatenus haudquaquam in

litteras atque elocutionem cadit, tanquam ad manifestum et perspicuum dirigat verbum; ideoque quæcunque a Christo Deo discipulis in inenarrabilem intellectum et interpretationem dicta sunt Joannem fortasse divinus hic doctor appellavit, præcursorem gratiam ex eo quo ad recipiendum aptus erat pulchre atque sapienter nominans.

ἐκφωνήσει προσπίπτον, φωνῆς λόγον ὡς πρὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τοῖς μαθηταῖς λαληθέντα πρὸς τὸν ἀλάλητον νοῦν ἦτοι νόησιν Ἰωάννην ἴσως ὁ Θεσπέσιος οὗτος διδάσκαλος προσηγόρευσε, τὴν πρόδρομον χάριν ἐκ τοῦ δεκτικοῦ καλῶς τε καὶ σοφῶς ὀνομάσας.

Ex eodem sermone, in illud: « Disputatio vero ea quæ de Deo suscipitur, quo perfectior, eo quoque difficilius est, pluribusque objectionibus patet, in iisque diluendis ac dissolvendis plus negotii facessit. »

Si quæ facta sunt multa sunt, differunt quoque omnino quæ facta sunt, siquidem multa sunt. Fieri enim non potest quin quæ multa, eadem non et diversa sint. Atque si diversa sunt multa, diversæ sunt etiam intelligendæ rationes quibus secundum essentiam existunt, quibus et propter quas magis differunt quæ differunt; non enim inter sese different quæ differunt, nisi rationes

P Joan. xvi, 12. 9 Ibid. 13. r Matth. xxviii, 20.

(9) Idem ibid. cap. 21, p. 511, tom. I. Opp. ed. Bened.

α τε τὴν Παλαιὰν κατὰ τε τὴν Νεάν Διαθήκην ἐκφώνων, δι' αἰνιγμάτων τε καὶ φωνῶν καὶ τύπων προτρέχων αὐτὸς ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τούτων πρὸς τὴν χωρὶς τούτων ἀγων ἀλήθειαν, τοῖς αὐτοῦ Κυρίου λόγοις τοῦτο τεκμαιρομένου, δι' ὧν ἔλεγεν, Ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· σημαίνων τὴν ὑψηλοτέραν μὲν τῆς προλαβούσης, χθαμαλωτέραν δὲ καὶ αὐτὴν τῆς μετ' αὐτὴν διὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος περὶ αὐτοῦ μέλλουσαν ἔσεσθαι, πρὸς αὐτοὺς διδασκαλίαν. Ὅθεν εἰκότως ἐπήγαγεν· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὀδηγήσει ὑμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πάση· ἢ καὶ δι' ὧν ἐτέρωθι φησιν· Ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· οὐχ ὡς μετὰ τοῦτο παντελῶς (202 a) οὐκ ἔσομένου μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ὡς ὑψηλοτέρου δηλονότι παρ' ὃν τέως ἠπίσταντο χθαμαλωτέρου, ὡς πρὸς τὴν ἑαυτῶν δύναμιν γινώσκεισθαι μέλλοντος. Ὡσαύτως γὰρ ὑπάρχων αἰεὶ δι' ἑαυτὸν, καὶ μηδεμίαν παραδεχόμενος ἐξ ἀλλοιώσεως μεταβολὴν, οὔτε τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, πᾶσι πάντα γίνεται δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, ταπεινὸς τοῖς ταπεινοῖς, ὑψηλὸς τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ τοῖς δι' αὐτὸν θεουμένοις ὁ φύσει Θεὸς, ὡς εἶναι τὰ τοῦ παρόντος αἰῶνος πάντα τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον προνοίας εἶδη τε καὶ μυστήρια, κἂν μεγάλα ἦ, προσοδοποιήσιν τινα καὶ προδιατύπωσιν τῶν μελλόντων. Συγκρινόμενος οὖν καὶ αὐτὸς ὁ τέως τοῦ Κυρίου χωρητὸς λόγος πρὸς τὸν μέλλοντα τοῖς μαθηταῖς μυστικώτερον ἐπιχορηγεῖσθαι, ἢ τε προτέρα πάλιν αὐτοῦ παρουσία τῇ δευτέρᾳ, πρόδρομός ἐστιν ἑαυτοῦ, παραδείξας μὲν ἀμυδρῶς ἐν ἑαυτῷ πρὸς τὴν τῶν ὑποδεχομένων δύναμιν, οὐ φανερώσας δὲ νῦν ἄπερ ἔχει σεσιγημένως παρ' ἑαυτῷ ἐν ἀποκρύφῳ μυστήρια, διὰ τὸ τῇ κτίσει τέως εἶναι παντελῶς ἀχώρητα. Πᾶν γὰρ δὲ γράμμασιν ὑποπίπτει, καθὼς εἴρηται, καὶ φωναῖς πάντως ὅτι καὶ τὸν νοούμενον ἐξ αὐτοῦ, κἂν πνευματικὸν ἦ, ὅσον πρὸς τὸ μηδὲν γράμμασι καὶ τρανὸν λόγον ἐπέχει, καὶ διὰ τοῦτο πάντα τὰ διὰ

(202 b) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Ὁ δὲ περὶ Θεοῦ λόγος, ὁσφ' τελεώτερος, τοσούτῳ δυσεφικτότερος, καὶ πλείους τὰς ἀντιλήψεις ἔχων, καὶ τὰς λύσεις ἐργωδεστέρας. »

Εἰ πολλὰ τὰ γεγονότα ἐστί, καὶ διάφορα πάντως τὰ γεγονότα ἐστίν, εἴπερ πολλὰ. Οὐ γὰρ δυνατόν τὰ πολλὰ μὴ καὶ διάφορα εἶναι. Καὶ εἰ διάφορά ἐστι τὰ πολλὰ, διάφορους καὶ τοὺς οἷς κατ' οὐσίαν ὑπάρχουσι λόγους νοητέον, οἷς μᾶλλον καὶ δι' οὓς διαφέρουσι τὰ διαφέροντα· οὐ γὰρ ἂν διέφερον ἀλλήλων τὰ διαφέροντα, μὴ τῶν λόγων οἷς γεγονάσιν ἐχόντων διαφορὰν. Εἰ τοίνυν ὡσπερ αἱ αἰσθήσεις φυσικῶς

ὄντι λαμβανόμενοι τῶν αἰσθητῶν ἐξ ἀνάγκης κατὰ A
 παραδοχὴν πολλὰς ποιοῦνται καὶ διαφόρους τῶν
 ὑποκειμένων καὶ ὑποπιπτόντων αὐταῖς τὰς ἀντιλή-
 ψεις, οὕτω καὶ ὁ νοῦς πάντων φυσικῶς ἀντιλαμβάνο-
 μένος τῶν ἐν τοῖς οἷσι λόγων, οἷς ἀπείροις ἐνθεω-
 ρῶν ἐνεργείαις Θεοῦ πολλὰς ποιεῖται καὶ ἀπείρους,
 εἰπεῖν ἀληθῆς, τῶν Ἰν ἀντιλαμβάνεται θεῶν ἐνερ-
 γειῶν διαφορὰς, ἄτονον εἰκότως ἔξει τὴν δύναμιν
 καὶ τὴν μέθοδον ἄπορον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης
 τοῦ ὄντως ὄντος ἀληθοῦς, οὐκ ἔχων νοῆσαι πῶς ἐν
 ἑκάστῳ τῶν καθ' ἑαυτὸ ἑκάστων³² λόγῳ καὶ ἐν
 πᾶσιν ὁμοῦ καθ' οὓς ὑπάρχουσι τὰ πάντα λόγοις ὁ
 μηδὲν ὦν τῶν ὄντων ἀληθῶς καὶ πάντα κυρίως ὦν
 καὶ ὑπὲρ πάντα Θεός. Εἰ γοῦν πᾶσα θεῖα κατὰ τὸν
 ἀληθῆ λόγον ἐνεργεῖα τὸν Θεὸν ἀμερῶς ὅλον δι'
 ἑαυτῆς ἐν ἑκάστῳ καθ' ὄνπερ τινὰ λόγον ἐστὶν ἰδικῶς B
 ὑποσημαίνει, τίς ἀκριβῶς ἐστὶν ὁ νοῆσαι τε καὶ
 εἰπεῖν δυνάμενος, πῶς ἐν πᾶσι τε κοινῶς ὅλος καὶ
 ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων ἰδιαζόντως, ἀμερῶς τε καὶ
 ἀμερίστως ἐστὶν ὁ Θεός, μήτε ποικίλως συνδιαστελλό-
 μένος ταῖς τῶν ὄντων οἷς ἐνεστὶν ὡς ὦν (203 a)
 ἀπείροις διαφοραῖς, μήτε οὖν συστελλόμενος κατὰ
 τὴν τοῦ ἑνὸς ἰδιάζουσαν ὑπαρξίν, μήτε συστέλλων
 κατὰ τὴν μίαν πάντων ἐνικήν ὁλότητα τὰς τῶν
 ὄντων διαφορὰς, ἀλλὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐστὶν ἀληθῶς,
 ὁ μηδέποτε τῆς οἰκειᾶς ἀμεροῦς ἀπλότητος ἐξιστά-
 μένος; Καλῶς οὖν ὁ διδάσκαλος ἔφη τὰς ἀντιλήψεις
 τοῦ περὶ θεότητος λόγου πολλὰς εἶναι, ἐξ ὧν ὅτι ἐστὶ
 μόνον Θεός διδασκόμεθα, καὶ τὰς λύσεις ἐργω-
 δεστέρας, ἐξ ὧν πάλιν τί οὐκ ἐστὶ μαθηθάνομεν C
 πρὸς τὸ παῦσαι περιεργίας ἀνωφελοῦς καὶ βλαβεραῆς
 τοῦ λεπτοῦ οἰομένους τὸ θεῖον τοῖς διακένοις ἀνα-
 κλασμαῖς τῆς αὐτῶν διανοίας, ἧ οὐδὲ τὸ ἔσχατον τῶν
 ἐν τοῖς οἷσι καθ' ὄν ἐστὶ καὶ ὑπάρχει λόγον ἀληθῶς
 ἐστὶ λεπτόν.

nis ingeniorum suorum figmentis comprehendere posse sibi videntur, quibus ne ultimum quidem eorum quæ sunt qua sit ratione et existat vere comprehendi potest.

Ἐκ τοῦ περὶ Υἱοῦ πρώτου λόγου, εἰς τὸ, « Διὰ
 τοῦτο μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα
 μέχρι Τριάδος ἔστη (10). »

Πᾶν κατὰ φύσιν κινούμενον δι' αἰτίαν πάντως
 κινεῖται, καὶ πᾶν τὸ δι' αἰτίαν κινούμενον δι' αἰτίαν
 πάντως καὶ ἐστὶ, πᾶν δὲ τὸ δι' αἰτίαν ὄν καὶ δι'
 αἰτίαν κινούμενον ἀρχὴν μὲν εἶχε πάντως τοῦ εἶναι D
 τὴν δι' ἣν ἐστὶ καὶ ἐξ ἧς πρὸς τὸ εἶναι ἤχθη αἰτίαν,
 τέλος δὲ τοῦ κινεῖσθαι τὴν αὐτὴν δι' ἣν κινεῖται καὶ
 πρὸς ἣν ἐπέιγεται αἰτίαν. Πᾶν δὲ τὸ δι' αἰτίαν καὶ
 ὄν καὶ κινούμενον καὶ γενητὸν πάντως. Εἰ δὲ τοῦ
 κινουμένου τέλος ἐστὶν ἡ δι' ἣν κινεῖται αἰτία, ἡ
 αὐτὴ πάντως ἐστὶ τῇ δι' ἣν γεγένηται καὶ ἐστὶν
 αἰτία. Μία οὖν ἄρα πάντως τοῦ ὁπωσοῦν ὄντος καὶ
 κινουμένου κατὰ φύσιν ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος αἰτία δι'
 ἣν καὶ ἐστὶ καὶ κινεῖται πᾶν τὸ ὄν καὶ κινούμενον.
 Ἀρχετήριος γὰρ ὑπάρχουσα δύναμις καὶ ποιεῖ τὰ

quibus facta sunt differentiam haberent. Si igitur
 ut sensus naturaliter sensibilia percipientes nec-
 cessario multas pro receptione faciunt et diversas
 eorum quæ subjacent sensibus et succedant per-
 ceptiones, sic etiam mens, cum omnes naturaliter
 in rebus rationes percipiat, in quibus infinitis Dei
 actiones intuendo multas efficit et infinitas, ut ve-
 rum dicam, divinarum a se perceptarum actionum
 virtutumque differentias, infirma utetur nimirum
 facultate irritamque habebit veræ veritatis inda-
 ganda artis suæ viam atque rationem, cum in-
 telligere haud queat quomodo in unaquaque sin-
 gulorum quorumque ratione, et in cunctis simul
 quibus cuncta existunt rationibus, is qui revera
 inter ea quæ sunt non censetur, et omnia proprie
 sit, et supra omnia Deus. Certe si omnis divina
 ut verum est, actio et virtus Deum individue totum
 per semetipsam in unaquaque re, quæqua
 ratione inest proprie significat, quis accurate et
 intelligere et enarrare poterit, quomodo in cunctis
 communiter totus et in unoquoque eorum quæ
 sunt privatim partium expers et individuus existat
 Deus, neque varie ac multipliciter diductus una
 cum rerum quibus, ut existens, inest infinitis
 differentiis, neque contractus secundum singulæ
 cuiusque peculiarem existentiam, neque contra-
 hens secundum unam eunctorum et singularem tot-
 titatem eorum quæ sunt differentias, sed omnia in
 omnibus revera existat is qui nunquam peculiarit
 sua et individua simplicitate excidat? Bene igitur
 magister deitatis rationis multas esse perceptiones
 dixit, de quibus solum quod Deus sit doceamur,
 solutionesque operosiores et difficiliiores, de quibus
 rursus quid non sit discamus; quo ab inutili atque
 nociva curiositate revocaret eos qui divinum va-

Ex primo de Filio sermone, in illud: « Quocirca
 unitas principio in binarium mota in Trinitate
 constitit. »

Quodcumque secundum naturam movetur, ne-
 cesse est ut de causa moveatur, et quodcumque
 de causa movetur, necesse est ut de causa etiam
 existat; quodcumque vero de causa existit at-
 que de causa movetur, initium quoque existen-
 tiæ ut habeat necesse est eam per quam ex-
 sistit et ex qua ad existentiam ducta est cau-
 sam, finem vero motionis eandem qua movetur, et
 ad quam properat causam. Quodcumque autem per
 causam et est et movetur factum ut sit fieri ne-
 cesse est. Quod si ejus quod movetur finis est
 causa per quam movetur, necesse est eadem sit
 causa per quam factum est et existit. Ergo una
 omnino est ejus quod utcumque existit et movetur

VARIÆ LECIONES.

³² ἑκάστου cod. Gud.

(10) Greg. Naz. Or. Theol. III. de Filio, cap. 2, p. 524, tom. I Opp. edit. Bened.

secundum naturam ut initium et finis causa per quam et est et movetur quodcumque est: et movetur. Strenua enim et efficax cum vis sit, Deo convenienter tam efficit ea quæ fiunt, ut initium, et producit, quam trahit providenter ea quæ moventur, ut finis, atque terminat. Jam si quodcumque movetur et factum est per causam existit et movetur et factum est, sequitur ut nec effectum sit quodcumque existentie causam habet nullam, nec mobile sit. Non enim movetur omnino quod existentie causa caret. Si autem quod causa caret idem caret motione, sequitur ut divinum sit immobile, quod existentie suæ causam non habet rerumque quæ sunt omnium causa est. Quomodo igitur, fortasse aliquis interrogabit, admirabilis hic doctor tanquam mobile introducit Deum in præpositis? Cui respondebimus quod noverat præcul dubio: Ratio cujusque artis conservans, immobilis omnino ad se manens, ut exemplo utar, cum per singulas formas eorum quæ ad eandem artem pertinent formatur, moveri dicitur potius, quod secundum se movet id quod arte efficitur, quam quod movendo appareat, vel, ut lux quæ ad videndum movet visum dicitur moveri, cum movens omnis visus proprie causa sit magis quam quod movetur, ita et divinum plane immobile existens pro essentia sua atque natura, utpote infinitum et non affectum et interminatum, tanquam aliquis conscia ratio rerum quæ sunt essentias inhabitans moveri dicitur, providenter eorum quæ sunt secundum suam unumquodque qua moveatur rationem movendo, et, ut causa, quæcumque de iis quorum est causa prædicantur, sine affectu recipiendo. Quod commendandum suscipiet qui in his quærendis studium posuit divinus et magnus vates sanctus Dionysius Areopagita, ubi ait: « Quid tandem theologi significare volunt, cum divinum Numen, nunc amorem, nunc charitatem, nunc amabile et charum vocant? » Questionem absolvit his verbis: « Quod hic movetur, illic movet; » atque ut luculentius dicam: Nunc amor divinum est atque charitas et movetur, nunc amabile est et charum, et movet ad se quæcumque amorem atque charitatem capiunt; et ut rursus apertius dicam: Movetur dum affectum amoris et charitatis inserit eis quæ

κινούμενα θεοπρεπῶς ὡς ἀρχὴ καὶ προβάλλεται, καὶ ἔλκει τὰ κινούμενα προνοητικῶς ὡς τέλος καὶ ἐρῖζει (203 b). Εἰ δὲ πᾶν κινούμενον καὶ γενετὸν δι' αἰτίαν ἐστὶ τε καὶ κινεῖται καὶ γεγέννηται, πᾶν δὲ μὴ δι' αἰτίαν ἐστὶν οὐδὲ ποιητὸν ἐστὶν, οὐδὲ κινήτην δηλονότι. Οὐ γὰρ κινεῖται τὸ παντάπασιν μὴ ἔχον τοῦ εἶναι αἰτίαν. Εἰ δὲ τὸ ἀναίτιον πάντως καὶ ἀκίνητον, ἀκίνητον ἄρα τὸ θεῖον, ὡς τοῦ εἶναι μηδεμίαν ἔχον αἰτίαν, καὶ πάντων τῶν ὄντων ὑπάρχον αἰτία. Ἡὼς οὖν, ἴσως ἔρει τις, ὁ θαυμαστὸς οὗτος διδάσκαλος κινούμενον εἰσάγει τὸ θεῖον ἐν τοῖς προτεθείσι; Πρὸς δὲ ἐροῦμεν οὐ παντὸς μᾶλλον ἦδαι, τὰ· Ἐκάστης τέχνης συνεκτικὸς λόγος, ἀκίνητος μένων παντάπασιν ἐφ' ἑαυτὸν, ἵνα παραδείγματι χρῆσωμαι, καθ' ἕκαστον εἶδος τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν τέχνην μορφούμενος, κινεῖσθαι λέγεται τῷ κινεῖν μᾶλλον καθ' ἑαυτὸν τὸ τεχνούμενον ἢ τῷ κινεῖσθαι προφανόμενος· ἢ, ὡς φῶς πρὸς τὸ ὄρῃν τὴν ὄξιν κινῶν λέγεται κινεῖσθαι, κινήτικόν ὑπάρχον πάσης ὄψεως κυρίως ἢ περ κινήτων, οὕτω καὶ τὸ θεῖον ἀκίνητον πάντη κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν ὑπάρχον, ὡς ἀπειρον καὶ ἀσχετον καὶ ἀόριστον, οἴονεῖ τις ἐπιστημονικὸς λόγος ἐνυπάρχων ταῖς τῶν ὄντων οὐσίαις λέγεται κινεῖσθαι, τῷ κινεῖν προνοητικῶς ἕκαστον τῶν ὄντων καθ' ὃν κινεῖσθαι πέφυκε λόγον, καὶ ὡς αἰτίον πάντα τὰ κατηγορούμενα κατὰ τῶν ὄντων ἐστὶν αἰτίον ἀπαθῶς ἀναδεχόμενον. Ἀνελεῖται τοῦτο ζητήσας ὁ θεοφάντωρ καὶ μέγας Ἀρεοπαγίτης ἅγιος Διονύσιος ἐν οἷς φησὶ· « Τί δήποτε τὸ θεῖον οἱ θεολόγοι ποτὲ μὲν ἔρωτα, ποτὲ δὲ ἀγάπην, ποτὲ δὲ ἐραστὸν καὶ ἀγαπητὸν ἀποκαλοῦσι; » Συμπεραίνει τὸν λόγον οὕτως ἐφ' ἑαυτοῦ· « Ὅτι περ τῷ μὲν κινεῖται, τῷ δὲ κινεῖ· » καὶ σαφέστερον εἰπεῖν, Ὡς μὲν ἔρωσ ὑπάρχον (204 a) τὸ θεῖον καὶ ἀγάπη κινεῖται, ὡς δὲ ἐραστὸν καὶ ἀγαπητὸν κινεῖ πρὸς ἑαυτὸ πάντα τὰ ἔρωτος καὶ ἀγάπης δεκτικὰ· καὶ τρανότερον αὐθις φάναι· Κινεῖται μὲν ὡς σχέσιν ἐμποιοῦν ἐνδιάθετον ἔρωτος καὶ ἀγάπης τοῖς τούτων δεκτικοῖς, κινεῖ δὲ ὡς ἔλκτικόν φύσει τῆς τῶν ἐπ' αὐτῷ κινουμένων ἐφέσεως· καὶ πάλιν· Κινεῖ καὶ κινεῖται, ὡς δὲ φῶς τὸ δεψᾶσθαι, καὶ ἐρῶν τὸ ἐρᾶσθαι, καὶ ἀγαπῶν τὸ ἀγαπᾶσθαι. Κατὰ τοῦτον τρόπον καὶ ὁ θεόφρων Γρηγόριός φησὶ· « Μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινήθησα μέχρι Τριάδος ἔστη. » Κινεῖται γὰρ ἐν τῷ ταύτης δεκτικῷ νῷ, εἴτε ἀγγελικῷ, εἴτε ἀνθρωπίνῳ, δι' αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ τὰς περὶ αὐτῆς ἐξετάσεις ποιούμενον, καὶ σαφέστερον εἰπεῖν, διδάσκει αὐτὸν ἀμερίστως ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ τὸν περὶ μονάδος λόγον, ἵνα μὴ διαίρεσις τῷ πρώτῳ αἰτίῳ ἐπαισαχθῆ, προδιβάσει δὲ αὐτὸν καὶ τὴν θεῖαν καὶ ἀπόρρητον τούτου γονιμότητα δέξασθαι, λέγουσα μυστικῶς τε καὶ κρυφίως αὐτῷ μὴ δεῖν ἄγονον εἶναι πώποτε φρονεῖν τοῦτο τὸ ἀγαθὸν λόγου καὶ σοφίας, ἢ ἀγιαστικῆς δυνάμεως, ὁμοουσίῳν τε καὶ ἐνυπαστάτων, ἵνα μὴ σύνθετον ἐκ τούτων ὑποληφθῆ τὸ θεῖον ὡς συμμεσσηκότων, καὶ οὐχὶ ταῦτα ὑπάρχον ἀεὶ πιστευθῆ. Κινεῖσθαι οὖν ἢ θεότης λέγεται ὡς αἰτία τῆς καθ' ὃν ὑπάρχει τρόπον ἐξετάσεως. Ἄνευ γὰρ ἐλλάμψεως

ἐπιβάλλειν θεότητι τῶν ἀμηχάνων ἐπί. Λέγεται δὲ κινεῖσθαι πάλιν καὶ διὰ τὴν κατὰ μέρος φανέρωσιν τοῦ περὶ αὐτῆς τελειωτέρου λόγου κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἀπὸ τοῦ Πατέρα ἐμολογεῖν ἀρχομένου, καὶ εἰς τὸ Υἱὸν συνομολογεῖν Πατρὶ προβαίνοντος, καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπαραδέχεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ συμπροσκυβεῖν (204 b) τοὺς διδασκομένους ἐνάγοντος Τριάδα τελείαν μονοθεῖα τελεία, ἕχουσαν μίαν οὐσίαν καὶ θεότητα καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν.

manifestationis perfectioris circa ipsum rationis per A stice et occulte ei persuadens infecundum cen-
tendum nunquam esse hoc bonum sermonis et
tendo, et procedit in profiteandum una cum Patre B sapientie, sive potestatis sanctificatorie, coessen-
Filium, et ad recipiendum una cum Patre Filio tialium et subsistentiam habentium, ne ex his
Spiritum sanctum, et ad Trinitatem perfectam perfecta unitate, hoc est unam essentiam et deitatem
et potestatem et actionem in tribus substantiis conjunctim et una venerandas instruit atque deducit-

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ « Ἄλλ' ἕτερον, σῆμαι, θέλων καὶ θέλησις, γεννῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύομεν· τὰ μὲν ὁ κινούμενος, τὰ δὲ εἶον ἢ κίνησις. Οὐκ οὖν θελήσεως τὸ θεληθὲν, ρυθμὸς τὸ γεννηθὲν γεννήσεως (οὐδὲ γὰρ ἔπεται πάντως), οὐ δὲ τὸ ἀκουσθὲν ἐκφωνήσεως, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος καὶ τοῦ γεννῶντος καὶ τοῦ λέγοντος. Τὰ τοῦ Θεοῦ δὲ καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα, ᾧ γέννησις ἐστὶν ἴσως ἢ τοῦ γεννῶν θέλησις (12). »

Πρὸς τοὺς Ἀρειανούς πάντα κινουῦντας τρόπον, πρὸς τὸ εὐεπίβητον αὐτοῖς εἶναι τὴν κατὰ τοῦ Μονογενοῦς βλασφημίαν, καὶ λέγοντας θελήσεως, ἀλλ' οὐ Πατρὸς Υἱὸν εἶναι τὸν μονογενῆ Υἱὸν, ταῦτά φησιν ὁ σοφὸς διδάσκαλος, εὐδιάλυτον οὐσαυ δεικνύς πάσαν αὐτῶν ἐντεῦθεν τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας μηχανήν. Εἰ γὰρ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἃς ἴσως φαίη τις εἶναι συμπληρωτικὰς τῆς οὐσίας αὐτῆς, δύνασθαι μὲν ταύτας ἐνεργεῖν λέγομεν ἐν ἧ συνεισιν οὐσίᾳ, μὴ μέντοι καὶ κινεῖσθαι πάντως κατ' ἐνέργειαν ἀποτελεσματικὴν χωρὶς τῆς τοῦ θέλοντος ἐπινεύσεως δύνασθαι. Εἰ δὲ καὶ δοθεῖη καθ' ὑπόθεσιν τὸ ἴδιον εἶθελειν αὐτάς ἐνεργεῖν ἐκ τῆς φυσικῆς κινήσεως, χωρὶς τῆς τοῦ ταύτας, ἐν' οὕτως εἶπω, κεκτημένου βροπῆς μηδὲν ἰσχύειν αὐτάς καθάπαξ ἀποτελεσματικῶς ἐνεργεῖν τῆς ἰδίας ὀρμῆς. Οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ πάντως τῇ δυνάμει τὸ ἔργον, μὴ ἐχούσῃ τὴν τοῦ οὐ ἐστὶ δύναμιν βροπῆν, συνεισφέρουσαν αὐτῇ τὸ κατ' ἐνέργειαν ἐν πράγματι τέλος, καθ' ἑαυτὴν οὐσὴ ἀνυποστάτω (205 a). Μάτην τὴν θέλησιν προεβάλλοντο, μὴ οὐσάν τινος ἀποτελεσματικὴν, χωρὶς τοῦ αὐτῆν ἔχοντος τε καὶ θέλοντος. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ φησιν ὁ διδάσκαλος. Οὐδὲ γὰρ ἔπεται πάντως δηλονότι τῇ θελήσει τὸ θεληθὲν, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὡσαύτως τὰ λοιπὰ, χωρὶς τῆς τοῦ ταύταις ὑποκειμένου ἐν ᾧ καὶ εἰσὶ συνεισφορᾶς. Εἰ τοίνυν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς παραδειγμάτων τεκμαίρεσθε τὰ θεῖα, ὧ οὗτοι, δέξασθε ταῖς ὑμῶν γούν αὐτῶν στοιχοῦντες ὑποθέσει τῶν ἅμα πάντως εἶναι τὰ κατὰ τὴν μέσην σχέσιν ἀλλήλοις συνόντα, λέγω δὴ τὸν θέλοντα καὶ τὸ θεληθὲν, τὸν γεννῶντα καὶ τὸ γεννηθὲν, κατὰ τὴν σχέσιν,

stice et occulte ei persuadens infecundum cen-
tendum nunquam esse hoc bonum sermonis et
sapientie, sive potestatis sanctificatorie, coessen-
tialium et subsistentiam habentium, ne ex his
tanquam congressis compositum esse divinum Nu-
men putetur, et non semper hæc esse credatur.
Moveri igitur Deus dicitur ut causa questionis de
modo quo ipse existat. Etenim sine illuminatione
aggredi deitatem nunquam poteris. Rursus autem
moveri dicitur etiam propter vicissitudinem ma-

sacram Scripturam, quæ initium facit Patrem pro-
ficiendo, et procedit in profiteandum una cum Patre
Filium, et ad recipiendum una cum Patre Filio
Spiritum sanctum, et ad Trinitatem perfectam perfecta unitate, hoc est unam essentiam et deitatem
et potestatem et actionem in tribus substantiis conjunctim et una venerandas instruit atque deducit-

Ex eodem sermone, in illud: « Verum aliud, ni fal-
lor, est volens, aliud voluntas, aliud gignens, aliud
generatio, aliud qui loquitur, aliud sermo, nisi
forte temulenti simus: horum enim alterum est is
qui movet, alterum velut motus ipsi. Non ergo vo-
luntatis est volitum, nec generationis quod genitum
est (neque enim hoc prorsus sequitur), nec locu-
tionis quod auditum est, sed volentis et gignentis
et loquentis. At quæ in Deo considerantur, supra
hæc quoque omnia sunt, utpote cui generatio for-
tasse sit ipsa gignendi voluntas. »

Ad Arianos omnia perturbantes, quo Unigeni-
tum blasphemandi opportunitatem sibi facerent,
atque Filium voluntatis, non autem Patris esse
unigenitum Filium statuentes, hæc sapiens doctor
dicit, facile esse demonstrans inde ad dissolven-
dum omne artificium contra veritatem structum.
Nam si animæ facultates, quas aliquis dixerit es-
sentia hujus completorias esse, has quidem in qua
simul insunt essentia agere statuamus, haud ta-
men item moveri per actionem effectum præstar-
tem nisi per volentis nutum posse. Si autem etiam
daretur sub conditione privatam et propriam
velle eas agere ex naturali motu, tamen præter
ejus qui eas possidet, ut ita dicam, libramento
nihil eas ita ut perfectam administrarent efficaciam
proprii impetus posse. Neque enim omnino facul-
tatem sequitur opus, quæ ejus cujus est facultas
libramento caret, quod activam in facto consum-
mationem ei afferat, dum ipsa per se est sine sub-
stantia. Frustra voluntatem proposuerunt, quæ ni-
hil perficit præter eum qui ipsam habet et vult.
Atque hoc est quod dicit magister. Nequaquam
enim, ut apparet, voluntatem sequitur volitum,
nec magis reliquas reliqua, sine ejus quod his sub-
jacet, in quo et insunt, collatione. Quod si de hu-
manis nostris, o isti, exemplis divina æstimatis,
vestris saltem ipsis conditionibus innisi necesse
esse concedite ut quæ secundum medium affectum
sive relationem sese comitantur simul sint, vo-
lentem, inquam, et volitum, generantem et gene-
ratum, quæ secundum affectum sive relationem

id est voluntatem et generationem, se invicem comitantur. Quemadmodum enim extra videntem et visum non est visus, neque cogitatio extra cogitantem et cogitatum, ita nec extra generantem et generatum generatio, nec extra volentem et volitum voluntas, quia, ut demonstratum est, nec volitum sequitur voluntatem sine ejus qui vult collatione. Quod si simul sunt hæc secundum affectum, immobilis enim amborum affectus, — contemporabat ergo generanti Patri, Patri qui semper erat, per generationem etiam secundum vos generatus Filius, cum inter semetipsum et Patrem generantem nullo modo admittat intervallum temporis, neque est amplius voluntatis Filius Filius, sed Patris generantis. Atque hæc, inquit, ex humanis nostris dicta sint exemplis; at quæ in Deo considerantur, supra hæc quoque omnia sunt, cui generatio fortasse est gignendi voluntas. Indubium vero id adduxit per « fortasse » adverbium, propterea quod Filii ex Patre generatio etiam voluntatem superat. Neque enim separatur voluntate a Patre Filius, neque ullo modo Patris voluntas cogitantibus nobis anticipat Filium, quia nec Pater antecedebat Filium, non magis quam intellectus ante sermonem ex ipso, aut lux ante splendorem. Nam simul habentes existentiam unam Pater et qui ex eo sine initio generatus est Filius, et voluntatem habent simplicem atque individuum, ut etiam essentiam unam et naturam.

Ex eodem sermone, in illud: « Alioqui quid prohibet quominus ipse quoque allata hac propositione: Pater major natura est, ac deinde assumpta altera, Natura autem non omnino major, nec Pater, ita postremo concludam: Majus igitur omnino non majus, vel, Pater omnino non Pater? »

Cum de causa majorem Filio Patrem, quia ex Patre sit Filius, at non ex Filio Pater existat, doctor sapienter definiret, Ariani quod de natura causa sit propositione assumpta ei maligne quod de natura majus sit collegerunt. Atque primum strenue quod isti privata ratiocinatione collegerunt diluit dicens: « Haud scio se ipsosne potius an eos ad quos dirigunt sermonem captiosa hac argumentatione circumveniant. » Neque enim simpliciter quæcumque de aliquo dicuntur, etiam de isto dicuntur quod ipsi subjacet; sed patet de quo, et quamnam dicantur. Nimirum quæcumque de causa tanquam causa, inquit, dicuntur, ea etiam de eo quod de natura est dicuntur. Neque enim rationis est ea quæ ut exemplo hoc utar, de sapiente vel rege ut sapiente vel ut rege dicuntur etiam de eo quod his subjacet dicere, ut hominibus, et præter legem essentiali definitione eorum quæ subjacent una comprehendere quæ de sapientia ut sapientia, quæque de regno ut regno dicuntur, id est quæ nihil omnino communicant cum ratione essentiali,

A φημι δὲ τὴν θέλησιν καὶ τὴν γέννησιν, ἀλλήλοις συνόντα. Ὡς γὰρ τοῦ ὀρώμετος καὶ τοῦ ὀρωμένου χωρὶς οὐκ ἔστιν ὄρασις, οὔτε τοῦ νοοῦντος καὶ τοῦ νοουμένου νόησις, οὕτως οὐδὲ τοῦ γεννῶντος καὶ τοῦ γεννωμένου γέννησις, οὐδὲ τοῦ θελοντος καὶ τοῦ θελομένου θέλησις, ὅτι μηδὲ ἔπεται θελήσει τὸ θεληθὲν, ὡς ἐδείχθη, χωρὶς τῆς τοῦ θελοντος συνεισφορᾶς. Εἰ δὲ τῶν ἅμα ταῦτά ἐστι κατὰ τὴν σχέσιν, ἀκίνητος γὰρ ἢ ἐπ' ἀμφοῖν σχέσις, ἅμα ἦν ἄρα τῷ γεννῶντι Πατρὶ, ἀεὶ ὄντι Πατρὶ, διὰ γεννήσεως, καὶ καθ' ἑμᾶς ὁ γεννώμενος Υἱὸς, μὴ παραδεχόμενος καθ' οἰονδήποτε τρόπον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ γεννῶντος Πατρὸς παρενθήκην χρόνου, καὶ οὐκ ἔτι θελήσεως ἔστιν Υἱὸς ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ τοῦ γεννῶντος Πατρὸς. Καὶ ταῦτα, φησὶν, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς παραδειγμάτων εἰρήσθω, τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα, ἧ γέννησις ἴσως ἔστιν ἡ τοῦ γεννῶν θέλησις. Ἀμφέβαλε δὲ τοῦτο διὰ τοῦ « ἴσως » ἐπιρρήματος διὰ τὸ καὶ ὑπὲρ θέλησιν εἶναι τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. Οὐ γὰρ μεσάζεται θελήσει ἐκ τοῦ (205 b) Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐδὲ προεπινοεῖται τοῦ Υἱοῦ καθ' ὅτι οὐν ἡ τοῦ Πατρὸς θέλησις, ὅτι μηδὲ προὔπῃν ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ὡσπερ οὐδὲ νοῦς λόγου τοῦ ἐξ αὐτοῦ, οὔτε φῶς τοῦ ἀπαυγάσματος. Ἄμα γὰρ τὸ εἶναι ἔχοντες καὶ θέλησιν μίαν ἔχουσιν ὁ τε Πατὴρ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως γεννηθεὶς Υἱὸς, ἀπλῆν τε καὶ ἀδιαίρετον, ὡσπερ οὖν καὶ οὐσίαν μίαν καὶ φύσιν.

C Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ « Ἐπεὶ τί κωλύει καὶ μὲ ταύτην πρότασιν ποιησάμενον τὴν ὅτι, Ὁ Πατὴρ μείζων τῆ φύσει, ἔπειτα προσλαβόντα τὸ, Φύσει δὲ οὐ πάντως μείζον, οὐδὲ Πατὴρ, συναγαγεῖν, Τὸ μείζον οὐ πάντως μείζον, ἢ, Ὁ Πατὴρ οὐ πάντως Πατὴρ; »

Ἐπειδήπερ μείζονα τῷ αἰτίῳ τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα σοφῶς ὁ διδάσκαλος, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντος τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχοντος, διωρίζετο, προσλαβόντες οἱ Ἀρειανοὶ τὴν τὸ αἰτίον φύσει πρότασιν συνῆγον αὐτῷ κακούργως τὸ φύσει μείζον. Πρῶτον μὲν ἐπιλύεται γενναίως τὸ παραλλογισμένως ὑπ' αὐτῶν συναχθὲν εἰπῶν « Οὐκ οἶδα πότερον ἑαυτοῦ παραλογίζονται, ἢ τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος. » Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὅσα κατὰ τίνος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ἀποκειμένου τούτῳ ῥηθήσεται· ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος καὶ τίνα τοῦτ' ἔστιν. Οὐ γὰρ ἴσα κατὰ τοῦ αἰτίου ὡς αἰτίου, φησὶ, λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ φύσει ῥηθήσεται. Οὐκ ἔστι γὰρ λόγου τὰ κατὰ τίνος φέρε εἰπεῖν σοφοῦ ἢ βασιλέως ὡς σοφοῦ ἢ ὡς βασιλέως λεγόμενα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου τούτοις ῥηθῆναι, ὡς ἀνθρώπων, καὶ συμπαραλαμβάνειν ἀθέσμως τῷ τῆς οὐσίας ὄρω τῶν ὑποκειμένων τὰ κατὰ τῆς σοφίας ὡς σοφίας, καὶ τὰ κατὰ τῆς βασιλείας ὡς βασιλείας λεγόμενα, τὰ μηδὲν καθόλου τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας (206 a) ἐπικοινωνοῦντα ὡς συστατικὰς διαφορὰς αὐτῆς καὶ συμπληρωτικὰς

τοῦ καὶ αὐτὴν ἔρου παραλαμβάνειν. Ἐπειτα σοφώ-
τερον συμπλέξας αὐτοῖς ἐκ τῆς αὐτῶν προτάσεως
συλλογισμόν περιτρέπει αὐτοὺς ἑαυτοῖς. Ἐχει δὲ
οὕτως· Ἐπεὶ τί κωλύει καμὲ ταύτην πρότασιν
ποιησάμενον τὴν ὅτι, Ὁ Πατὴρ μείζων τῆ φύσει,
ἔπειτα προσλαβόντα τὸ, Φύσει δὲ οὐ πάντως μείζων
οὐδὲ Πατὴρ, ἐντεῦθεν συναγαγεῖν, Τὸ μείζων οὐ
πάντως μείζων, ἢ, Ὁ Πατὴρ οὐ πάντως Πατὴρ;
Πρὸς δὲ τὸ σαφέστερον ἡμῖν γενέσθαι καὶ συνεκτι-
κώτερον διαγράψωμεν, εἰ δοκεῖ, σχήματι τὸ λεγό-
μενον, ἐκ μὲν τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιχειρήσεως ἀρχό-
μενοι, εἰς δὲ τὴν τοῦ Πατρὸς καταπαύοντες διδασκα-
λίαν.

Πρότασις Ἀρειανῶν, ἡγουν Εὐνομιανῶν· « Εἰ
φύσει αἰτίος ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, μείζων δὲ ὁ Πατὴρ
τοῦ Υἱοῦ, μείζων ἄρα τῆ φύσει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ. »
Ἐπίλυσις τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου διὰ
τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς περιτρέποντος τοὺς ἐναν-
τίους· « Εἰ φύσει μείζων καθ' ὑμᾶς ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ,
τὸ δὲ φύσει οὐ πάντως μείζων ἢ Πατὴρ, τὸ μείζων
ἄρα οὐ πάντως μείζων, ἢ ὁ Πατὴρ οὐ πάντως Πατὴρ. »

Οὕτω περιτρέπονται τοῖς οἰκειοῖς ἐαλωκότες μη-
χανήμασιν οἱ τὴν ἀλήθειαν ἀπαναινόμενοι, κενὸν
κενῶς τῆς εὐσεβείας ἐκτιναχθέντες. Ἐπὶ γὰρ τῶν
τοιούτων λόγων τὰ συμπεράσματα τῶν προτάσεων
εἰσι συστατικά, τῶν δὲ συμπερασμάτων αἱ προτάσεις
ὑπάρχουσιν ὀριστικά, οἷς περιπεπτώκασιν ἐκ πολ-
λῆς ἀμαθίας οἱ ἑαυτοὺς οἰόμενοι σοφοῦς.

« Ἐστὼ δὲ καὶ ἐνεργείας, εἰ δοκεῖ, οὐδὲ οὕτως
ἡμᾶς αἰρήσετε. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνηρηγῶς ἂν
εἶη τὸ ὁμοούσιον, εἰ καὶ ἄτοπος ἄλλως ἢ τῆς
περὶ τοῦτο ἐνεργείας ὑπόληψις (14). »

Ἐπειδὴ οἱ τὴν γλῶσσαν ὡσεὶ ξυρὸν κατὰ τῆς ἀλη-
θείας ἠκονημένην ἔχοντες ἔλεγον δῆθεν ἐρωτῶντες·
Ὁ Πατὴρ οὐσίας ἐστίν, ἢ ἐνεργείας ὄνομα (206 b);
ἵνα εἰ μὲν εἰπωμεν οὐσίας ὄνομα εἶναι τὸ, Πατὴρ,
ἐντεῦθεν συναγάγῃ τὸ ἑτεροούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ
τὸν Υἱόν, ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας δύο μὴ ἐπιδεχομένης
καὶ διάφορα κυρίως ὀνόματα (εἰ γὰρ τὸ Πατὴρ
οὐσίας ἐστίν ὄνομα, οὐκ ἂν ποτε τῆς αὐτῆς ὄνομα
εἶη τὸ Υἱός)· εἰ δὲ ἐνεργείας, σαφῶς τοῦ Πατρὸς
ποίημα τὸν Υἱόν ὁμολογοῦντας δείξωσιν, ὡς ἐνέρ-
γημα, μετὰ τὸ τὴν κυριολεξίαν ἀντιθετικῶς διεξελ-
θεῖν εὐθέως πρὸς αὐτοὺς τὸν διδάσκαλον εἰρηκότα
οὔτε οὐσίας εἶναι τὸ πατὴρ ὄνομα, οὔτε ἐνεργείας,
ἀλλὰ σχέσεως, καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱόν ὁ
Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱός πρὸς τὸν Πατέρα, συμπεριφορικῶς
ἐνήγαγεν εἰπών· « Ἐστὼ καὶ ἐνεργείας, εἰ τοῦτο
δοκεῖ, » καὶ ἐπιφέρει· « Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνηρηγῶς
ἂν εἶη τὸ ὁμοούσιον. » Πῶς οὖν ἐνεργεῖ τὸ ὁμοού-
σιον; ζητήσαι τις ἂν τυχὸν τῶν ἄγαν ἐξεταστικῶν
καὶ μηδὲν τῶν συμφερόντων ἀγνοεῖν ἀνεχομένων.
Τοῦτο δὲ κατὰ τοιόνδε τρόπον ὀμαλισθήσεται. Δύο
καθόλου τὰς ἐνεργείας εἶναι φασιν ἐν τοῖς οὗτοι,

A ut differentias ipsam constituentes et complentes
ejus definitionem admittere. Deinde sapientius ad-
juncto eis ex propositione ipsorum syllogismo suo
ipsorum eos gladio jugulat. Quæ ita se habent :
« Alioqui quid prohibet quominus ipse quoque al-
lata hac propositione : Pater major natura est, ac
deinde assumpta altera, Natura autem omnino non
major, nec Pater ; ita postremo concludam : Majus
igitur omnino non majus, vel, Pater omnino non
Pater. » Verum quo magis nobis fiat perspicuum et
consummatum, age, in formulam, si placet, redi-
gamus quod dicitur, ab adversariorum conamine
incipientes, et in Patris doctrinam desinentes.

Propositio Arianorum, sive Eunomianorum : « Si
Pater natura Filii causa est, et major Pater Filio
est, sequitur ut Pater natura Filio major sit. » So-
lutio sancti nostri patris Gregorii ad absurdum
deducentis et confutantis adversarios ita : « Si na-
tura secundum vos Pater major est Filio, id vero
quod natura est nequaquam majus est Patre, se-
quitur ut majus omnino non sit majus, aut ut Pa-
ter omnino non Pater sit. »

Ita confutantur suis ipsorum artificiis capti ve-
ritatis renegatores, et leves pietate leviter excu-
tiuntur. De talibus enim dictis conclusiones con-
stituunt propositiones, conclusiones autem defi-
niunt propositiones, quibus se induerunt pro magna
sua ignorantia illi qui sibi sapientes ipsis videntur
esse.

C « Sit etiam actionis, si ita videtur, nec sic quidem
causam obtinebitis. Eodem enim modo dicemus
hoc ipsum egisse Patrem, ut consubstantialis ipsi
Filius esset; etsi alioquin absurditate non caret
hujusmodi actionis opinio. »

Qui linguam tanquam novaculam contra verita-
tem acutam habent cum dicerent, interrogantes
nimirum : Pater essentiæne est, an actionis nomen ?
ut, si essentiæ quidem nomen esse « Pater »
statuerimus, inde aliæ a Patre substantiæ
Filius esse colligant, quod eadem substan-
tia duo et diversa proprie haud capiat nomina
(nam si Pater essentiæ est nomen, nequaquam ejus-
dem sit « Filius » nomen), sin actionis, ut clare
atque aperte Filium Patris conditionem statuere
nos, velut actione conflatum, ostendere habeant,
postquam de propriis nominibus contra disputavit
magister statimque dixit neque essentiæ Patris
nomen esse, neque actionis, sed relationis, et
quomodo ad Filium se Pater, aut Filius ad Pa-
trem se habeat, comiter infert dicens : « Sit etiam
actionis, si ita videtur, et addit, « Eodem enim mo-
do dicemus hoc ipsum egisse Patrem ut consubstan-
tialis ipsi Filius esset. » Quomodo igitur, quæret
fortasse aliquis curiosior et nihil quod utile sit
ignorare sustinens, quomodo agit ut consubstantia-
lis Filius sit ? Quod hoc fere modo explanabitur.

(14) Idem *ibid.* cap. 16, p. 535, tom. I. Opp. ed. Bened.

Duas in universum actiones in rebus statuunt, quarum una est quæ ex iis quæ sunt naturaliter procreat quæ sint ejusdem et generis et essentialis, sibi que ipsis eadem ubique et constantia. De qua veluti morigerans argutulis illis recte magister, quo paulisper saltem a blasphemando eos prohibeat, dicit: « Esto vero secundum vos, » secundum disputationis suppositum, « esto etiam actionis nomen Pater; » et his subjungit: « Eodem enim modo dicemus hoc ipsum egisse Patrem; » id est ut consubstantialis ipsi Filius esset, tanquam efficeret actionem essentialiter substantem et viventem, quemadmodum et Sermonem profecto vivum et potestatem et sapientiam per se ipsam substantem unigenitum Dei Sermonem et Filium Patris divini veritatis doctores dixerunt. Alteram autem actionem ad externa efficienda pertinere statuunt, qua quis circa externum aliquid et alienæ essentialis agens alienum quid a propria essentiali atque diversum ex materia jam prius existente instituit. Hanc autem actionem cum artibus secundum scientiam communicari et compositam esse aiunt. De qua divinus doctor: « Etsi, inquit, alioquin absurditate non caret, » juxta quam videlicet rationem accepta est, « hujusmodi actionis opinio, » præsertim si de Patre et Filio accipitur, de quibus ne priorem quidem proprie actionem statuere nos pius sensus patitur, propterea quod etiam hanc superat ineffabilis et incomprehensibilis Unigeniti substantia, qua ex Patre et cum Patre et in Patre est.

Ex secundo de Filio sermone, in illud: « Deus vero dicatur non ratione Verbi, sed partis quæ in oculorum sensum cadit. Quo enim modo illius, qui proprie Deus est Deus dici queat? Quemadmodum Pater non humanitatis, sed Verbi respectu. Duplici quippe natura constabat; quo fit ut alterum de utroque proprie dicatur, alterum improprie, contra quam in nobis se res habet. Deus enim proprie noster Deus est, non autem proprie Pater. »

« Alterum proprie de utroque » est ponendum, et de Patre et de Deo, ut quorum utrumque proprie potest de Christo dici propter substantiæ unitatem. Christi enim Pater proprie est Deus, quia Filius et Deus Sermo et unus sanctæ Trinitatis existit vel post carnificationem; ut etiam Dei ejusdem Christi rursus est proprie, quia homo revera est propter carnem, et unus hominum appellabatur; quæ enim partium sunt, ea de toto quod inde consistit, proprie prædicantur, quia proprie recipit quæcumque naturaliter inhaerent partibus, unde etiam constant. « Alterum improprie de utroque » æque capiendum est et de Deo et de Patre, quia utrumque vocabulum de Christo proprie dici nequit, propter naturaliam earum ex quibus et in quibus consistit naturalium differentiam. Quæ enim ei quod de compositione totum est adherent de una alterave partium suarum, ea nunquam proprie prædicabuntur. « Contra » autem

A μίαν μὲν τὴν προάγουσαν ἐκ τῶν ὄντων φυσικῶς τὰ ὁμογενῆ καὶ ὁμοούσια καὶ ἑαυτοῖς πάντα ταῦτά. Καθ' ἣν συμπεριανεχθεὶς ταῖς λογιόεσχαις ἐπιεικῶς πρὸς τὸ μικρὸν γοῦν ἐπισχεῖν αὐτοῦ τοῦ βλασφημεῖν φησὶν ὁ διδάσκαλος, « Ἐστὼ δὲ καθ' ὑμᾶς, » κατὰ τὸν ἀποδοθέντα σκοπὸν τοῦ λόγου, « καὶ ἐνεργείας ἕνομα ὁ Πατήρ. » Οὗτος ἐπάγει: « Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνηργητικῶς ἂν εἴη ὁ Πατήρ, » δηλονότι τὸ ὁμοούσιον, ὡς ἐνεργείαν οὐσιωδῶς ὑφesseύωσαν καὶ ζῶσαν, ὡς περ εὐν ἀμέλει καὶ λόγον ζῶντα καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν αὐθυπόστατον τὸν μονογενῆ Θεοῦ Λόγον καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς εἰρήχασιν οἱ θεόφρονες τῆς ἀληθείας διδάσκαλοι. Τὴν δὲ ἐτέραν ἐνεργείαν φασὶν εἶναι τῶν ἐκτὸς ἀπεργαστικὴν, καθ' ἣν περὶ τι τῶν ἐξωθεν (207 a) καὶ ἑτεροουσίῳ ἐνεργῶν τις ἑτερόν τι τῆς ἰδίας οὐσίας ἀλλότριον ἐκ προὑποκειμένης ὑλτικῆς κατασκευάζει. Ταύτην δὲ τὴν ἐνεργείαν ταῖς τέχναις ἐπιστημονικῶς συγκεκρισθαι φασὶ. Περὶ ἧς ὁ θεόφρων διδάσκαλος φησὶ, « Εἰ καὶ ἄτοπος ἄλλως, » παρ' ὃν ἐλήφθη δηλονότι τρόπον, « Ἡ τῆς περὶ τοῦτο ἐνεργείας ὑπόληψις, » καὶ μάλιστα ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λαμβανομένης, ἐφ' ὧν οὐδὲ τὴν πρώτην κυρίως δέξασθαι ὁ εὐσεβὴς ἀνέχεται νοῦς, διὰ τὸ καὶ ὑπὲρ ταύτην εἶναι τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ἄφραστον καὶ ἀπερινόητον ὑπαρξίν τοῦ Μονογενοῦς.

C Ἐκ τοῦ β' περὶ Υἱοῦ λόγου, εἰς τό: « Θεὸς δὲ λέγοιτο ἂν οὐ τοῦ Λόγου, τοῦ ὄρωμένου δέ. Πῶς γὰρ εἴη τοῦ κυρίως Θεοῦ Θεός; ὡς περ καὶ Πατήρ οὐ τοῦ ὄρωμένου, τοῦ Λόγου δέ. Καὶ γὰρ ἦν διπλοῦς, ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν, τὸ δὲ οὐ κυρίως ἐναντικῶς δὲ ἐφ' ἡμῶν ἔχει. Ἡμῶν γὰρ κυρίως Θεός ὁ Θεός, οὐ κυρίως δὲ Πατήρ (15). »

Τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν θετέον, τοῦ, Πατρὸς, καὶ τοῦ, Θεός, ὡς ἀμφοῖν ἐπὶ Χριστοῦ κυρίως λέγεσθαι δυναμένων διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν. Χριστοῦ γὰρ Πατήρ κυρίως ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς Υἱοῦ καὶ Θεοῦ Λόγου καὶ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος ὑπάρχοντος καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ Θεοῦ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ πάλιν κυρίως ἐστὶν, ὡς ἀνθρώπου κατὰ ἀλήθειαν ὄντος διὰ τὴν σάρκα, καὶ ἐνὸς τῶν ἀνθρώπων χρηματίζοντος: τὰ γὰρ τῶν μερῶν τοῦ ἐξ αὐτῶν ὅλου κυρίως κατηγορεῖται, ὡς ἐπιδεχομένου πάντα κυρίως τὰ φυσικῶς προσόντα ταῖς μέρεσιν, ἐξ ὧν καὶ ὑφέστηκε. « Τὸ δὲ οὐ κυρίως ὡσαύτως ἐπ' ἀμφοῖν » ληπτέον, τοῦ, Θεός, καὶ τοῦ, Πατὴρ, ὡς ἀμφοῖν ἐπὶ Χριστοῦ κυρίως λαχθῆναι μὴ δυναμένων, διὰ τὴν φυσικὴν διαφορὰν τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνέστηκε φύσεων. Τὰ γὰρ τῷ κατὰ σύνθεσιν ὅλῳ προσόντα θατέρου τῶν ἑαυτοῦ μερῶν οὐδέποτε κυρίως κατηγορηθήσεται. « Ἐναντικῶς » δὲ « ἢ ἐφ' ἡμῶν (207 b) ἔχει, » τουτέστιν ἑμπαλιν καθὼς ἐφ' ἡμῶν ἔχει. Ἡνίκα γὰρ τὴν

διαφορὰν θεωρῶ τῶν φύσεων, καὶ τὴν αὐτῶν κατ' ἀμφοῖν κυρίως τιθέναι, τοῦ, Πατὴρ, φημί, καὶ τοῦ, Θεός. Οὐ γὰρ κυρίως τοῦ Λόγου Θεός ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὐδὲ κυρίως Πατήρ τῆς σαρκὸς ἐστὶν ὁ Θεός. « Ἐναντίως δὲ, » τούτέστιν ἔμπαλιν δὲ, ἢ ἀντιστρόφως δὲ, τοῦ τε « κυρίως » δηλονότι καὶ « οὐ κυρίως, » ἐπὶ τε τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, ἐπὶ τε τῆς διαφορᾶς τῶν φύσεων καὶ τῆς κατ' ἐπίνοιαν αὐτῶν διακρίσεως λαμβανομένων, ὡς τῆς μὲν μίαν ὑπόστασεως κυρίως Θεὸν καὶ Πατέρα λεγόμενον, ὡς ἑνὸς Χριστοῦ, τὸν Θεὸν ἐπιδεχομένης κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν, τῆς δὲ κατ' οὐσίαν διαφορᾶς τῶν φύσεων ἔμπαλιν τὸ μὴ κυρίως ἐπιδεχομένης, καθὼς ἐφ' ἡμῶν ἔχει. Ἡμῶν γὰρ κυρίως μὲν Θεός ὁ Θεός, ὡς περ καὶ τῆς τοῦ Λόγου σαρκὸς, οὐ κυρίως δὲ Πατήρ, ὡς περ οὐδὲ τῆς τοῦ Λόγου σαρκὸς. Ἐνηλλαγμένως οὖν τὰ τοῦ ὄλου τοῖς μέρεσι, καὶ τῷ ὄλω τὰ τῶν οἰκείων μερῶν ἐκφωνητέον, καὶ ἔσται ῥαδίᾳ καὶ σαφῆς ἡ τοῦ προκειμένου κατάληψις. Καὶ ἵνα σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἦνίκα μὲν ὡς ὑπόστασις ὁ Χριστὸς θεωρεῖται, τὸ « κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν, » τοῦ, Θεός, λέγω καὶ τοῦ, Πατήρ, θετέον, ἦνίκα δὲ διὰ τὴν ἀσύγχυτον ὑπαρξιν τῶν ἐν οἷς καὶ ἐξ ὧν ἐστὶν αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις θεωροῦνται, τὸ « ἔμπαλιν » θετέον, ὅπερ ἐστὶ τὸ μὴ κυρίως, καθὼς ἐφ' ἡμῶν ἔχει. Καὶ δηλοῖ τοῦτο σαφῶς λέγων ὁ διδάσκαλος διὰ τοῦ ἐπαγαγεῖν, « Καὶ τοῦ... ποιεῖ τοῖς αἰρετικοῖς τὴν πλάνην, ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπιζευξίς, ἐπαλλαττομένων τῶν ὀνομάτων διὰ τὴν σύγκρασιν. » Σημεῖον δὲ, ἦνίκα αἱ (208 a) φύσεις διίστανται ταῖς ἐπινοαίαις, συνδιήρηται καὶ τὰ ὀνόματα. Τούτέστιν, ἕως ὑπόστασιν μίαν σκοπεῖς τὸν Χριστὸν, ἢ κατ' ἐπαλλαγὴν τῶν ὀνομάτων ἐπιζευξίς ἐστὶν ἀδιαίρετος, ἐπειδὴν δὲ ταῖς ἐπινοαίαις διαστήσης τὰς συμπληρούσας τὴν μίαν ὑπόστασιν τοῦ Χριστοῦ φύσεις, συνδιείλες ταῖς φύσεσι καὶ τὰ ὀνόματα· ἢ πάλιν, ἐπειπερ τὴν φύσιν διπλοῦς ὁ Χριστὸς, ἀμφοῦν κατηγορεῖται αὐτοῦ, τὸ Θεός καὶ Πατήρ, κυρίως μὲν ἦνίκα συνεκφωνεῖται καταλλήλως ταῖς φύσεσι τὰ ὀνόματα, οὐ κυρίως δὲ ὅταν ἢ κατὰ φύσιν ἑκατέρου τῶν ἐξ ὧν ἐν οἷς τε καὶ ἄπερ ἐστὶ θετέρον διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν ἐπηλλαγμένως ἀντιδίδωται κτήσις. Ὅπερ ποιεῖν μὴ γινώσκοντες, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν μὴ ἀνεχόμενοι, οἱ τότε καὶ οἱ νῦν αἰρετικοὶ τὸν μονογενῆ Θεὸν Ἄλογον βλασφημεῖν οὐ παραιτοῦνται, οἱ μὲν εἰς κτίσμα κατάγοντες διὰ τὰ ἀνθρώπινα, οἱ δὲ τὴν οἰκονομίαν συγχέοντες διὰ τὴν ἄσχησιν τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων. Ἄλλος δὲ πάνυ τὰ θεῖα σοφῶς τοῦτον ἐρωτηθεὶς παρ' ἐμοῦ τὸν τρόπον ἔρη· Τὸ μὲν « κυρίως, » τὸ δὲ « οὐ κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν, » τῆς αὐτῆς ἐστὶ κατηγορίας τῆς σχετικῆς, εἴτε τῆς Πατὴρ, εἴτε τῆς Θεός, ἢ καὶ ἑκατέρας, ὡς ἐφ' ἑνὸς Χριστοῦ τιθεμένης, τοῦ συνεστώτος ἐκ δυοῖν τῶν ἐναντίων, « κυρίως » καὶ « οὐ κυρίως. » Εἰ μὲν Θεός ὁ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ λεγθεῖη κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῶν δύο φύσεων, « κυρίως » μὲν τοῦ κτίσματος ἂν λέγοιτο, « οὐ κυρίως » δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων Πατήρ « κυρίως » τοῦ Λόγου, τὸ δὲ

A « quam in nobis se res habet, » hoc est rursus ut de nobis se habet res. Quando enim naturarum specto differentiam, easque cogitatione discerno, de utroque proprie ponere non possum, de Patre, inquam, et de Deo. Haud enim proprie Sermonis Deus est Pater, neque proprie Pater carnis est Deus. « Contra quam, » hoc est rursus vero, vel contrario modo, quod nimirum pertinet ad illud « proprie » et « improprie, » ad unitatem et substantiæ unitatem, ad differentiam naturarum et ad discrimen quo mente percipimus, cum substantiæ unitas proprie dici Deum et Patrem, ut unius Christi, de causa prædicta Deum admittat, cumque rursus essentialis naturarum differentia improprie dici recipiat, quemadmodum in nobis se res habet. Noster enim proprie Deus est Deus, ut etiam Sermonis carnis, sed non proprie, Pater, ut nec Sermonis carnis. Invicem enim atque mutuo quæ totius sunt debemus partibus, quæque propriarum est partium toti debemus tribuere, atque facilis erit et perspicua eorum quæ tractantur comprehensio. Et quo magis perspicuum fiat quod dico, quando ut substantiam contemplamur Christum illud « proprie de utroque, » de Deo, inquam, et Patre, ponendum; quando autem per existentiam inconfusam eorum in quibus et ex quibus constant Christi naturæ, illud « rursus » ponendum, quod est non proprie, quemadmodum in nobis se res habet. Et hoc significat manifesta magistri oratio, cum subjiciat, « Atque hoc est quod hæreticos in errorem inducit nempe nominum hærum conjunctio, permutatis videlicet inter se nominibus propter naturæ utriusque connexionem. » Argumento est quod cum naturæ animo et cogitatione distinguuntur, simul quoque nomina dividuntur. Hoc est, quandiu Christum unam contemplaris substantiam, nominum secundum permutationem conjunctio individua est, ubi autem intellectu discriminaveris naturas quæ Christi substantiæ unitatem consummant, una cum naturis nomina quoque discriminabis; aut rursus, cum Christus duplex natura sit, utrumque de eo prædicatur, et Deus et Pater, proprie quidem quando naturis convenienter nomina simul pronuntiantur, improprie autem quando naturalis utriusque possessio eorum unde et in quibus existit quod existit alterutri propter substantiæ unitatem invicem attribuitur. Quod cum facere nesciant, aut, ut magis proprie dicam, non sustineant et refragentur, veteres et hodie qui existant hæretici unigenitum Deum Sermonem blasphemare non detrectant, nunc ad creaturam eum deprinendo propter humana, nunc dispensationem confundendo per earum unde constat naturarum renegationem. Alius vero divinarum rerum peritissimus a me consultus in hunc serè modum interpretatus est: Hoc « proprie, » et illud, « improprie » de utroque, « ejusdem est prædicationis relative, sive Patris, sive Dei, sive etiam et utriusque nominis, ut de uno Christo usurpare, qui ex duobus

contrariis constat, id est ex eo quod « proprie » et ex eo quod, « non proprie. » Itaque si Deus Christi Pater duarum naturarum respectu dicetur, « proprie » sane ad creaturam pertinebit; « improprie » autem ad Deum Sermonem. Item ex diverso Pater pertinebit « proprie » ad Sermonem; ad creaturam contra « improprie, » prout etiam apud nos hæc uti dicuntur se habent. Noster enim, « proprie » quidem Deus est, « improprie » autem Pater. Quam observationem a sapiente illo acceptam, cum elegans sit, libro inserendam esse putavi.

Ex eodem sermone, in illud: « Accipere eum, id est Christum, vitam aut judicium aut gentium hereditatem aut omnis carnis potestatem aut gloriam aut discipulos, aut cætera ejus generis quæ dicantur, » quodque magister hisce subjungat: « Hoc quoque ad humanitatem spectat, » et deinceps: « Quanquam ut hæc etiam Deo tribuamus, nulla inde absurditas consequetur. Non enim velut ascititia ei tribues, sed quæ velut a principio una cum ipso existierint, et ratione naturæ, non gratiæ. »

De hæc mecum sæpenumero cum hæsitassem, quomodo et qua ratione, ut ait magister, Deus quod natura habet accipere dicatur, cumque mihi satisfacere non potuissem, denique senem sapientem adire satius visum est, qui eam quæstionem quam petite expedivit ita locutus: Si quem rerum naturæ aliquibus interpretem se præstare velle flagamus, ille suis auditoribus dicit: Demus Deo omnipotentiam, sapientiam, bonitatem, justitiam, æque conditioni servitium, obedientiam, circumscriptionem, de nihilo existentiam, et quæ ex his consequuntur, prout natura utriusque in communibus notionibus sua propria sibi quæque vindicat. His igitur ille verbis, « Demus Deo, » ei quod non adhærebat non tribuit, sed quod naturæ peculiaris est. Hoc enim « demus » significat veluti definire naturam per ea quæ ipsi adherent ab eis quæ non sunt ejusmodi. Pari modo hic quoque doctorem nostrum pie accipe dicentem: « Quanquam ut hæc etiam Deo tribuamus, » hoc est dum natura quæ sibi adherent ab rerum generis examineribus attributa accipit.

Ex eodem sermone, in illud: « Ut enim impossibile esse dicimus Deum malum esse, aut omnino non esse. »

Etiam hoc quæsi a sapiente senæ supra memorato qui respondit non pertinere illud « non esse » ad ea quæ præcesserunt, ne scilicet illud « esse » suspicemur significare esse Deum malum: « Ut enim impossibile esse dicimus Deum malum esse, aut non esse » malum, sed esse malum, illo « malum » ex communi posito. Dux enim negationes unam efficiunt affirmationem. Quo fit ut illud negativum « impossibile » cum illo « non esse malum » conjunctum efficiat ut malus sit. Quod ita non est.

(16) Idem *ibid.* cap. 9, p. 518 tom. I Opp. ed. Bened.

Α κτίματος « οὐ κυρίως, » καθὰ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔχει ταῦτα λεγόμενα. Ἡμῶν γάρ « κυρίως » μὲν Θεός, « οὐ κυρίως » ἐκ Πατρός. Ταύτην ἀποδεξάμενος ἐγὼ τοῦ σοφοῦ τὴν ἐπιβολὴν ὡς καλῶς ἔχουσαν συνείδον ἐνταγῆναι τῷ γράμματι.

(208 b) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « λαμβάνειν αὐτόν, δηλαδὴ τὸν Χριστόν, ζωὴν, ἢ κτίσιν, ἢ κληρονομίαν ἐθνῶν, ἢ ἐξουσίαν πάσης σαρκός, ἢ δόξαν, ἢ μαθητὰς, ἢ ὅσα λέγεται, » καὶ τοῦτοις ἐπιμαγεῖν τὸν διδάσκαλον ὅτι, « καὶ τοῦτο τῆς ἀνθρωπότητος, εἴτα προσεμαγεῖν, » « εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ δόξης, οὐκ ἄτοπον. Οὐ γὰρ ὡς ἐπίκτητα δώσεις, ἀλλ' ὡς ἐξαρχῆς συνυπάρχοντα, καὶ λόγῳ φύσεως, ἀλλ' οὐ χάριτος (16). »

Πρὸς ἑμαυτὸν περὶ τούτου πολλάκις διαπορήσας, πῶς καὶ τίνι λόγῳ, καθὼς φησὶν ὁ διδάσκαλος, ὃ κατὰ φύσιν ἔχει λαμβάνειν ὁ Θεός λέγεται, καὶ μὴ δυναθεὶς ἑμαυτὸν πληροφορῆσαι, τέλος καλῶς ἔχειν ἔρεσθαι γέροντα σοφὸν διέγνω, ὅστις τὸν περὶ τούτου λόγον ἐπιστημόνως μάλα διέθυεν οὕτως λέγων, ἔτι περ καθ' ὑπόθεσιν εἰδῶμέν τινα σαφηνίζοντά τι τῆς τῶν ὄντων φύσεις, ἔρειν πρὸς αὐτούς· Δῶμεν τῷ Θεῷ τὸ παντοδύναμον, τὸ σοφόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ δίκαιον· ὡσαύτως τῇ κτίσει τὸ δούλον, τὸ ὑπήκουον, τὸ περιγραπτόν, τὸ ἐκ μὴ ὄντων ὑποστῆναι, καὶ τὰ τοῦτοις ἀκόλουθα, ὡς τῆς φύσεως ἐκάστου ἐν ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀπαιτούσης τὰ ἴδια· Φάσκων οὖν ὁ τυχὼν τὸ· « Δῶμεν τῷ Θεῷ, » οὐχὶ τὸ μὴ προσὸν αὐτῷ παρεῖχεν, ἀλλ' ἔπερ ἡ φύσις ἔχει. Τοῦτο γὰρ τὸ « Δῶμεν » σημαίνει οἶον τὸ διορίζειν τὴν φύσιν διὰ τῶν αὐτῇ προσόντων ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων. Τὸν αὐτὸν τρόπον κἀνταῦθα λέγοντα τὸν διδάσκαλον εὐσεβῶς ἐκδέχου, « εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ δῶμεν, » τοῦτο ἐστὶ τῆς φύσεως τὸ προσὸν αὐτῇ πρὸς τῶν διευκρινούντων τὰ πράγματα λαμβανούσης.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ· « Ὡς γὰρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν πονηρὸν εἶναι Θεόν, ἢ μὴ εἶναι (17). »

Καὶ τοῦτο τὸν προλεχθέντα σοφὸν ἐρωτήσας γέροντα ἔφη μὴ ἰρηθεῖν τὸ « μὴ εἶναι » τῷ προλεχθέντι, ἵνα μὴ συναχθῆ τὸ εἶναι τὸν Θεὸν πονηρὸν· « Ὡς γὰρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν πονηρὸν εἶναι Θεόν, ἢ μὴ (209 a) εἶναι » πονηρὸν, ἀλλ' εἶναι πονηρὸν, κατὰ κοινῶ τοῦ « πονηρὸν » κειμένου. Δύο γὰρ ἀρνήσεις μίαν συγκατάθεσιν ἐπάγουσιν. Ἔστιν οὖν ἀρνητικὸν τὸ « ἀδύνατον, » συμπλεκόμενον δὲ τῷ « μὴ εἶναι πονηρὸν, » συνάγει τὸ πονηρὸν εἶναι. Ὅπερ οὐχ οὕτως ἔχει. Μὴ γένοιτο! Ἄλλ' ἐκαστον

(17) Idem *ibid.* cap. 11, p. 516, tom. I Opp. ed. Bened.

ἀπὸ ἰδίας ἀρχῆς ἔχει τὸν εἰρμὸν. ἵνα ἢ τὸ κῶλον οὐ-
τως ὀμαλιζόμενον, « Ὡς γὰρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν
πονηρὸν εἶναι Θεόν, » καὶ στίξαι καὶ πάλιν ἀρξασθαι
νοήματος ἐτέρου καὶ προσεπαγαγεῖν, « Ἡ μὴ εἶναι, »
ἀντὶ τοῦ ἀνύπαρκτον εἶναι.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Ἐχεις τὰς τοῦ
υἱοῦ προσηγορίας, βᾶδιζε δι' αὐτῶν, ὅσαι
ὑψηλαί, θεϊκῶς, καὶ ὅσαι σωματικαί, συμ-
παθῶς, μᾶλλον δὲ ὄλον θεϊκῶς, ἵνα γένη Θεὸς
κάτωθεν ἀνελθὼν διὰ τὸν κατελθόντα δι' ἡμᾶς
ἄνωθεν (18). »

Ὁ τὸν νοῦν διὰ τῆς ὑψηλῆς θεωρίας κατὰ τὴν
ἐκάστου τῶν θεῶν ὀνομάτων ἐπίνοιαν καταφωτίσας
καὶ πρὸς τὸν ἀρχικὸν ἐκάστου καὶ πνευματικὸν λό-
γον ἀναγαγὼν τε καὶ μεταποιήσας, καὶ τοῖς ὑπὲρ
ἀρετῆς πόνοις τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καθυποτάξας
τῷ πνεύματι, ὑπήκοός τε μέχρι θανάτου γενόμενος,
οὗτος ἀληθῶς βᾶδιζε « διὰ τῶν θεῶν προσηγοριῶν »
ἀμέμπτως κατὰ τε πνεῦμα καὶ σάρκα, τὴν θεῖαν
καὶ πρὸς Θεὸν ἀγούσαν πορείαν ποιούμενος, « ὑψηλῶς »
μὲν κατὰ τὴν μυστικὴν θεωρίαν διὰ τῶν ὑψηλῶν
ὀνομάτων, « συμπαθῶς » δὲ κατὰ τὴν πρακτικὴν
φιλοσοφίαν, διὰ τῶν σωματικῶν πρὸς τὴν ἄνω λήξιν
ἐπειγόμενος, « μᾶλλον δὲ τὸ ὄλον θεϊκῶς, » ὡς θεωρη-
τικῆς οὔσης καὶ τῆς πράξεως καὶ λογικῆς χάριτος
μὴ ἀμοιρούσης· ἀλλ' ὅτου χάριν τὴν πρὸς τὴν σάρκα
γνωμικὴν ἀλλοτρίωτιν διὰ τῆς τελείας περιτομῆς
τῶν αὐτῆς φυσικῶν κινήματων εἴλετο σαφῶς ὑπα-
γορεύων ἔτι περ, ἵνα γένηται καὶ αὐτὸς χάριτι Θεοῦ,
ὑπὲρ τὴν ὕλην κατὰ σάρκα διὰ τῆς πράξεως³³, καὶ
κατὰ νοῦν διὰ θεωρίας ὑπὲρ τὸ εἶδος, (209 b) ἐξ ὧν
ἢ τῶν ὄντων ὑπαρξίς ὑφέστηκεν, ἑαυτὸν καταστή-
σας, καὶ τὸ ὄλον εἶπεῖν, κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς
καὶ τῆς γνώσεως ἄυλος καὶ ἀνείδεος πάντη γενό-
μενος, διὰ τὸν δι' ἡμᾶς ἐν ὕλῃ καὶ εἶδει καθ' ἡμᾶς
ἀληθῶς ἐξ ἡμῶν γενόμενον Θεὸν Λόγον, τὸν κατὰ φύ-
σιν κυρίως ἄυλον καὶ ἀνείδεον. Ἡ καὶ πάλιν τό·
« Μᾶλλον δὲ ὄλον θεϊκῶς, » διὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ
κατορθώσαντι τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις ἀρετὴν καὶ
γνώσιν, ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον συμ-
παθείας, ἀπάθειαν, ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ὀφειλῆς πά-
σχειν καὶ τὴν ψυχὴν ἐτοίμως προΐεσθαι, ὡς κηλίδων
παντάπασις ὑπάρχων ἐλεύθερος.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὰ Γενέθλια λόγου, εἰς τὸ,
Νόμοι φύσεως καταλύονται· πληρωθῆναι δεῖ
τὸν ἄνω κόσμον. Χριστὸς κελεύει· μὴ ἀντι-
τείνωμεν. »

Κατὰ ἀλήθειαν οἱ νόμοι τῆς φύσεως καταλυθέντες
τὴν τοῦ ἄνω κόσμου πλήρωσιν εἰργάσαντο. Δηλοῦ-

• Philipp. II, 8.

VARIAE LECTIONES.

³³ In apographo exstat ὑπὲρ τὴν ὕλικὴν κατὰ σάρκα τῆς πράξεως, quae supplevi et emendavi.

(18) Idem cap. 21, pag. 556, tom. I Opp. ed. Bened.

A Absit. Sed suum unumquodque a suo proprio prin-
cipio nexum habet, ut membrum orationis illud ita
complanetur : « Quemadmodum enim impossibile
esse dicimus malum esse Deum, » postque inciden-
dum est, ut rursus alterum enuntiatum inde addi-
tum incipiat : « Aut non esse, » id est existentia
carere.

Ex eodem sermone, in illud : « Habet filii appella-
tiones, per eas incede, per eas, inquam, omnes
quae sublimes sunt, divine, per corporeas autem
humane, imo vero prorsus divine, ut ex imis hisce
ascendens fias Deus propter eum qui propter nos
de supernis descendit. »

B Qui mentem sublimi contemplatione per unius-
cujusque divinarum appellationum interpretatio-
nem illustravit et ad principalem ejusque et spiri-
tualem rationem subduxit atque transformavit, ac
laboribus pro virtute susceptis prudentiam carnis
spiritui subjecit, ad mortem usque obediens fac-
tus, is vere incede « per divinas appellationes »
et spiritu irreprehensibiliter et carne, divinum iter
et quod ad Deum ducit ingrediens, « sublimis »
quidem secundum mysticam contemplationem per
sublimes appellationes, « eademque patiens » se-
cundum practicam philosophiam, dum per corpo-
ralia ad supernam properas quietem, « imo vero
prorsus divine, » cum contemplativa tua etiam sit
actio et rationali gratia non indigeat; sed ejus
gratia voluntatis a carne alienationem perfecta
ejus naturalium motionum circumscriptione ceperit
aperte indicat, nimirum ut etiam ipse gratia Deus
fieret, super materiam in carne per actionem, inque
mente per contemplationem super formam, ex qui-
bus rerum natura constat, sese constituens, et ut
totum edicam, secundum habitum virtutis et cog-
nitionis immaterialis et formæ expers plane factus
per Deum Sermonem qui propter nos in materia et
forma revera ad nos de nobis pervenit, qui natura
sua proprie est immaterialis formæque expers. Vel
etiam rursus, illud : « Imo vero prorsus divine, »
dixit propter ejus, qui virtutem ac cognitionem
quantas hominibus liceret exercuit, ex Dei et
proximi amore, liberum ab affectu statum, quo de
aliorum debito patitur animamque libenter projiciat,
utpote ab omnibus omnino nævis et maculis
liber.

Ejusdem ex sermone in Nativitatem, in illud :
« Leges naturæ solvantur; impleri oportet et con-
summari mundum supernum. Christus jubet : ne
obsistamus. »

Leges naturæ revera solutæ superni mundi con-
summationem effecerunt. Nimirum non solutis eis

(19) Greg. Naz. Or. in Theophan. cap. 2, p. 664.
tom. I Opp. ed. Bened.

supernus mundus imperfectus mansisset atque in-
consummatus. Quænam sunt autem istæ quæ sol-
vuntur leges naturæ? Est conceptio per sationem,
et per interitum, ut puto, generatio, quarum neu-
tra veram Dei incarnationem perfectamque humani
corporis assumptionem plene designavit. Sationis
enim vere fuit conceptio, et interitus omnino gene-
ratio, pura atque immaculata, proptereaque vel
post generati partum virgo mater, cum per id quod
peperit potius sine passione permaneret, id quod
etiam mirum et præter omnem naturæ legem atque
rationem factum est, uti Deus qui ex illa in carne
nasci dignatus est, qui virginitatis vincula illi, ut
matri, potius astrinxit per generationem. Id quod
factu non minus quam auditu vere admirandum
est, generari nimirum infantem et partu edi, geni-
talibus claustris matris non apertis. Necesse erat
enim revera, necesse erat ut naturæ conditor per
semetipsum naturam emendans primas naturæ
leges dissolveret, quibus peccatum propter inobe-
dientiam parem cum irrationalibus animalibus
homines damnaverat habere ex semetipsis succes-
sionem continuandæ stirpis, et primæ adeo ac
revera divinæ creationis leges innovaret, ut quod
homo ex negligentia, ut infirmus, perdidisset, hoc
Deus de clementia sua, ut potens, restauraret. Si
igitur leges naturæ de peccato impositæ in Christo
solutæ sunt, et omnis affectuum servilis insurrectio
de Sermonis adventu penitus remota est, necesse
est omnino ut supernus mundus consummetur, ut
ait magister. Et contra hoc ne obstrepamus. Nam
si vetus, qui peccato subiacebat, Adam simplex et
exilis homo, primas in spiritu leges naturæ inobe-
dientia dissolvit, inferioremque mundum prole re-
plevit de suo semine et in carne sata in interitum,
transgressionis suæ similitudine princeps factus,
et nemo obloquetur, multo magis qui sine peccato
est novus Adam Christus Deus leges irrationalitatis
naturæ de peccato illatas dissolverit, ut ratio, supe-
rioremque mundum recte iis repleverit quos ex se
in spiritu generat interitus expertes, obedientiæ
suæ similitudine princeps factus. Et nemo fidem
deneget eorum qui vel paululum senserunt Dei im-
perium ejusque magnitudinem agnoverunt. Sic igitur
superior mundus repletur iis qui de Christo in
spiritu generantur, et sic finem sortitur convenien-
tem carnalis et inferioris hujus generationis lex,
et ad superiorem mundum æquali ordine
dispunguntur.

Alia in idem observatio.

Cum vero aliam quoque magistri sermo interpre-
tationem admittere mihi videatur, hæc quoque pro
viribus meis erit proponenda, Deo in Evangeliiis
ipso sermonem dirigente. Sola et unica rerum uni-

A ὅτι μὴ καταλυθέντων ²⁴ ἑλλιπῆς ἂν ὁ ἄνω κόσμος
διέμεινε καὶ ἀπλήρωτος. Τίνες δὲ οἱ καταλυόμενοι
νόμοι τῆς φύσεως εἰσιν; Ἡ διὰ σπορᾶς σύλληψις
καὶ ἡ διὰ φθορᾶς ἐστίν, ὡς οἶμαι, γέννησις, ὣν οὐ-
δέτερον τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ σάρκωσιν καὶ τε-
λείαν ἐνανθρώπησιν παντελῶς ἐχαρακτήρισε. Σπο-
ρᾶς γὰρ ἀληθῶς ἡ σύλληψις, καὶ φθορᾶς γέγονε
πάμπαν ἡ γέννησις, καθαρὰ καὶ ἀνέπαφος, καὶ διὰ
τοῦτο Παρθένος καὶ μετὰ τὸν τόκον τοῦ γεννηθέντος
ἡ Μήτηρ, διὰ τοῦ τοκετοῦ μᾶλλον ἀπαθῆς διαμεί-
νασα, ὃ καὶ παράδοξον καὶ πάντα φύσεως νόμον τε
καὶ λόγον ἐκθεσθηκός, καὶ Θεὸς ὁ ἐξ αὐτῆς σαρκὶ γεν-
νηθῆναι καταξιώσας, διασφίγγας αὐτῇ μᾶλλον ὡς
μητρὶ τὰ τῆς παρθενίας (210 a) δεσμὰ διὰ τῆς γεν-
νήσεως. Τὸ θαυμαστὸν ὄντως καὶ πρῶγμα καὶ ἀκου-
σμα, γέννησιν γενέσθαι βρέφους καὶ πρόσθον, τῶν
γεννητικῶν κλειθρῶν τῆς τεκούσης μὴ ἀνοιγέντων.
Ἔδει γὰρ ὄντως, ἔδει τὸν ποιητὴν τῆς φύσεως δι-
ἑαυτοῦ τὴν φύσιν ἐπανορθούμενον πρώτους καταλύ-
σαι τοὺς νόμους τῆς φύσεως, οἷς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς
παρακοῆς τὴν αὐτὴν τοῖς ἐλόγοις ζώοις τοὺς ἀνθρώ-
πους ἔχειν τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς ἰδιότητα κατε-
εδίκασε, καὶ οὕτω τῆς πρώτης καὶ ὄντως θείας δη-
μιουργίας τοὺς νόμους ἀνανεώσασθαι, ἵνα ὅπερ ὁ
ἄνθρωπος ἐξ ἀπροσεξίας ὡς ἀσθενὴς ἠφάνισε, τοῦτο
διὰ φιλανθρωπίαν ὁ Θεὸς ὡς δυνατὸς ἐπανορθώσῃται.
Εἰ τοίνυν οἱ διὰ τὴν ἁμαρτίαν νόμοι τῆς φύσεως ἐν
Χριστῷ κατελύθησαν, καὶ πᾶσα δουλοπρεπῆς τῶν
παθῶν ἐπανάστασις διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Λόγου
παντελῶς ἀπεγένετο, πληρωθῆναι δεῖ πάντως τὸν
ἄνω κόσμον, ὡς φησὶν ὁ διδάσκαλος. Καὶ πρὸς τοῦτο
μὴ ἀντιτείνωμεν. Εἰ γὰρ ὁ παλαιὸς ὑπὸ τὴν ἁμαρ-
τίαν ²⁵ Ἰὼδὰμ ψιλὸς ἄνθρωπος ὢν τοὺς πρώτους ἐν
πνεύματι νόμους τῆς φύσεως διὰ τῆς παρακοῆς κα-
ταλύσας τὸν κάτω κόσμον ἐπλήρωσε τῶν κατ' αὐτὸν
σαρκὶ γεννηθέντων εἰς φθορὴν, τῷ ὁμοιώματι τῆς
αὐτοῦ παραβάσεως γενόμενος ἀρχηγός, καὶ οὐδεὶς
ἀντερεῖ, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἀναμάρτητος νέος, ὁ Ἰὼδὰμ
Χριστὸς ὁ Θεὸς τοὺς διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπεισαχθέν-
τας τῇ φύσει νόμους τῆς ἀλογίας καταλύσας, ὡς
λόγος, τὸν ἄνω κόσμον πληρώσειεν ἂν δικαίως τῶν
κατ' αὐτὸν εἰς ἀφθαρσίαν πνεύματι γεννωμένων, τῷ
ὁμοιώματι τῆς αὐτοῦ ὑπακοῆς γενόμενος ἀρχηγός.
Καὶ ἀπιστεῖτω μηδεὶς τῶν κἄν μικρὸς ἐπησθυμένων
τῆς τοῦ Θεοῦ δυναστείας καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς μὴ
ἀγνοούντων. Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἄνω κόσμος πληροῦται
(210 b) τῶν κατὰ Χριστὸν ἐν πνεύματι γεννωμέ-
νων, καὶ οὕτω πέρας δέχεται πρόσφορον ὁ κατὰ
σάρκα νόμος καὶ τῆς κάτω γεννήσεως, καὶ πρὸς
τὸν ἄνω κόσμον πάντα ἀναδύθμιζεται.

** Ἄλλη ἐπιβολὴ εἰς τὸ αὐτό.*

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄλλον νοῦν πρὸς τοῦτοις ὁ τοῦ δι-
δασκάλου λόγος ἔχων μοι φαίνεται, λεκτέον καὶ τοῦ-
τον ὡς καθ' ἡμᾶς ἐστὶ δυνατὸν, Θεοῦ τὸν λόγον ἰθύ-
νοντος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Ἡ μόνη τῶν ὄλων αἰτία

VARIE LECTIONES.

²⁴ Ἀπογραφὴν καταλυθέντας. ²⁵ Ἀ πρώτα manu scriptum est τῆς ἁμαρτίας in cod. Casl.

καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς ἐν παραβολαῖς κρυφίως ἀποφαινομένων πρὸς τὸν Θεὸν ἐκατοντάδος ἀποφοιτήσαν, καὶ δραχμὴν θείας δεκάδος παραπολομένην, καὶ υἱὸν ἀσωτον ἀφραδῶς ³⁶ τοῦ πατρὸς ἀποκηθήσαντα καὶ ἀδελφικῆς θείας δυάδος τὴν ἐμόνοιαν λύσαντα τὸν ἄνθρωπον ἐκάλεσε πρόβατον μὲν ὡς προνοητὴν, οἶμαι, καὶ ἀγόμενον, καὶ ταπτόμενον, καὶ τριῶν χρειωδῶν τῷ κεκτημένῳ παρεκτικόν, μαλλοῦ καὶ ἀγνοῦ καὶ γάλακτος, ὡς τρεφόμενόν τε καὶ τρέφοντα, τῷ λόγῳ τε καὶ τῷ τρόπῳ τῆς φυσικῆς θεωρίας, καὶ ἐνδύμενον καὶ ἐνδύοντα τῷ τρόπῳ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, καὶ πλουτοῦντα καὶ πλουτίζοντα κατὰ τὴν τοῦ ὁμοίου γέννησιν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἀληθοῦς ἐποφίας· δραχμὴν δὲ, ὡς λαμπρὸν καὶ βασιλικόν, καὶ τῷ τῆς εἰκόνος λόγῳ χαρακτηριστικὸν τῆς θείας ἀρχετυπίας, καὶ ὅλης ὑπάρχοντα τῆς θεϊκῆς ὡραιότητος ὡς ἐφικτὸν δεκτικόν· υἱὸν δὲ, ὡς κληρονόμον τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν καὶ ἰσότημον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν ἐκ χάριτος δωρεάν. Τοῦτον δὲ τὸν ἄνθρωπον ὡς μὲν πρόβατον πλανηθέντα ὁ προνοητὴς Θεὸς ζητήσας ὡς ποιμὴν εὔρε, καὶ τοῖς οἰκείοις ὄμοις ἐπιθεῖς πρὸς τὴν τῶν συννόμων ἐπανήγαγε μάνδραν· ὡς δὲ εἰκόνα συγχωθεῖσαν (211 a) τοῖς πάθεσι καὶ τῷ ἀρχικῶν κάλλος ἀρχειώσαντα ὡς σοφία τὴν ἑαυτοῦ σάρκα λύχνου τρόπον ἐξάψας τῷ φωτὶ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ὁ Λόγος εὔρε, καὶ χαρᾶς ὑπόθεσιν μεγάλης ποιεῖται τὴν εὔρεσιν, δι' ἧς τῆς θείας δεκάδος τὴν ἑλλειψίν ἀνεπλήρωσεν. Ὡς δὲ υἱὸν νεκρωθέντα τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ἀποδόμενον τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀγνωσίᾳ ὡς πατὴρ ἀγαθὸς ἐπιστρέφοντα προσήκατο, καὶ τῆς C προτέρας ἀξίας ἐπιτίθησι πάλιν ἀνελλιπῶς τὰ γνωρίσματα, καὶ τὸ δὴ μέγιστον πάντων καὶ μυστικώτατον, τὸν μόσχον θύει τὸν σιτευτὸν, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ μόσχος οὗτος καὶ ἡ τούτου παράδοξος θυσία (οἶμαι δὲ ὅτι ὁ ἀκρότατός ἐστι τοῦ κατὰ τὴν θεῖαν καὶ ἀρρήτου προνοίαν ἀπερινοήτου καὶ ἀγνώστου τρόπου κρυφιώτατός τε καὶ ἀγνωστότατος Λόγος, καὶ ἡ τούτου θεοπροπέης τοῖς οὔσι μετάδοσις), καὶ χαρᾶς ἀρρήτου ποιεῖται κεφάλαιον τοῦ υἱοῦ τὴν ἐπάνοδον, πληρώσαντα μεγαλοφυῶς τῶν υἱῶν τὴν δυάδα, ἧτις ποτὲ ἐστὶν αὕτη, καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς δεκάς τῶν δραχμῶν, καὶ ἡ πρὸ ἐκείνης τῶν προβάτων ἐκατοντάς. Περὶ ὧν νῦν λέγειν, εἰ δοκεῖ, παραλείψωμεν, εὐκαιρότερον ἐν ἄλλοις μετ' ἐμμελοῦς ἐξεργασίας τὸν ἐφ' ἐκάστῳ ἀριθμῷ μυστικῶς Θεοῦ διδόντος ³⁷ συνοψόμενοι λόγον. Εἰ τοίνυν ὡς μὲν πρόβατον ὁ καλὸς ποιμὴν τοῖς ὄμοις ἐπιθεῖς πρὸς τὰ σύννομα τὸν ἄνθρωπον ἐπανήγαγε, καὶ ὡς δραχμὴν διὰ τῆς εἰκόνος τὴν βασιλικὴν ἐκτύπωσιν ἔχοντα τὸν ἄνθρωπον ὡς σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ δύναμις διὰ τῆς σαρκώσεως εὔρεν ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ, καὶ ὡς υἱὸν ἐπιστρέφοντα προσήκατο ὁ ἀγαθὸς καὶ πανοικτίρμων Πατὴρ, καὶ ταῖς κατ' οὐρανὸν δυνάμει συναριθμήσας ἐγκατέταξεν, ἐκάστου τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀριθμοῦ πληρώσας τὴν ἑλλειψίν διὰ τοῦ σωθέντος

A versarum causa atque Deus meus Jesus in parabolis occulte docens de ove quæ de divino centum numero aberravit ¹, et de drachma quæ de divina decade amissa est ², et de filio prodigo qui et patrem inconsiderate dereliquit et fraternæ divinæ dyadis concordiam solvit ³, hominem appellavit ovem quidem, ut ejus cura habetur, puto, quique agitur et in ordinem redigitur possessorique suo tria necessaria prestat, lanam et agnum et lac, ut qui alitur et alit, ratione et modo naturalis contemplationis, et qui vestitur et vestit modo moralis philosophiæ, et qui ditatur et ditat secundum paris generationem mysterio veræ intuitionis. Item drachmam, utpote nitidam et regalem imaginisque verbo divinam originem exprimentem, et omnis divinæ pulchritudinis quam potest fieri capacem. Item filium, ut paternorum honorum hæredem et pari cum patre honore fruentem de gratiæ munere. Hunc vero hominem tanquam ovem errantem Deus providentia sua vestigatam ut pastor invenit, suisque humeris injectam ad consortium ovile reduxit. Ut imaginem vero affectibus conspurcatam et regali forma orbatam Sermo, ut sapientia sui ipsius carnem in lucernæ modum incensam luce divinitatis suæ invenit, et magni gaudii occasionem hanc inventionem facit, qua divinæ decadis defectum supplevit. Ut filium vero peccato mortificatum et Dei ignorantia perditum ut pater bonus reducem recepit, eique pristinæ dignitatis insignia plene rursus indit, et quod maximum omnium sane est cuique summum inest mysterium, vitulum mactat saginatum, quisquis erat vitulus iste et mirificum ejus sacrificium (erat vero, ut mihi videtur, summus de divina atque ineffabili providentia imperceptibilis et incogniti modi Sermo occultissimus atque plane incognitus, ejusque cum eis qui existunt divina communicatio), et pro gaudii ineffabilis summa filii reditum habet, qua filiorum dyas magnifice expleta et consummata est, quisquis est reditus iste, et drachmarum quæ eum prægressa est decas, et ovium centum numerus ante hanc commemoratus. De quibus, si lubet, nunc dicere omittamus, opportunius in aliis cum accurato studio mystice in unoquoque quæ insit numero, si Deus dederit, observaturi rationem. Si igitur ut ovem bonus pastor humeris injectam ad consortes hominem reportavit, et ut drachmam regalem in imagine effigiem habentem hominem ut sapientia Dei ac Patris et virtus per carnificationem Dominus et Salvator invenit, et ut filium reducem bonus et semper misericors Pater receptum cælestibus potestatibus annumeravit, uniuscujusque cælestis numeri defectu per hominem salvatum suppleto, manifestum est quod Christus Deus superiorem mundum complevit, divine in semetipso ipse cunctorum salutem operatus.

¹ Luc. xv, 4. ² ibid. 8. ³ ibid. 12.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ Ἀπόγραφον αὐθεντικόν. ³⁷ Eadem manus correxit μυστικὸν ὡς Θεοῦ διδόντος, etc.

ἀνθρώπου, ὁ ἄνω ὡς τὸν ἄνω κόσμον ἐπλήρωσε Χριστὸς ὁ Θεός, τὴν πάντων ἐν ἑαυτῷ θεοπρεπῶς αὐτοργήσας σωτηρίαν.

Alia in idem contemplatio.

Sed aliter quoque, si placet, hanc quaestionem pertractemus. Qui rerum accurate dispexerunt naturam, uniuscujusque naturæ legem rationis secundum quam sit et exstiterit constantem et immutabilem soliditatem esse statuunt, et legis naturæ definitionem sic bene se habere, ut mihi videtur, nemo rationis particeps ubi audierit non concedet. Quod si verum est, apparet lege naturæ necessario iam rationem naturæ custodiri inviolatam, quam ejus secundum positionem omnino locum perservari immutatum. Verum qui lege et ratione et natura sapienter per singulas species rerum substantiam definit, is natura et lege et intellectu et ratione et loco et motione superior secundum nullum naturalium agit eis quæ naturæ subjecta sunt, sed sibi-
Bmetipsi congruenter in iis quæ subjacent naturæ sectans supernaturaliter ea quæ secundum naturam sunt et facit et patitur, utrisque, tam sibi patienti quam eis quæ fiunt mirifice custodiens naturaliter illibatam constantiam. Ita et ad nos ipse revera motus sua apud nos apparentia perfectus homo factus est, nullo tamen modo de semetipso motus, nullumque plane localis circumscriptionis periculum expertus, atque nos perfecte deificavit, nihil omnino nostræ naturæ de immutatione intercipiens, totumque ac plene se tradens et totum de ineffabili inviolataque unione plenum hominem sumens nihil de altera perfectione diminuit, et revera est totus Deus idem, et totus homo idem,
Cdum utriusque eorum in quibus revera est consummatione sibi-
Bmet testificatur utriusque immutabilitatem atque constantiam. Sic Deus solvit leges naturæ, dum supernaturaliter in naturalibus utitur natura.

Alia contemplatio, in illud : « Consummari oportet mundum superiorem. »

Si igitur Christus, ut homo, delibatio nostræ naturæ et quasi fermentum totius massæ apud Deum ac Patrem est, est vero apud Deum ac Patrem secundum humanitatis opinionem is qui nunquam de sua in Patre soliditate excessit, ut Sermo, ne ambigamus quin, secundum ipsius apud Patrem petitionem, eos futuri simus ubi ipse est nostri
Dgeneris, delibatio. Quemadmodum enim propter nos descendit immutatus, et homo ad nostri instar factus est præter ullum peccatum, postquam admirabiliter solvit leges naturæ, ita nos quoque consequenter per eum ascendemus, Dei futuri, ut ille, gratiæ mysterio, nihilque naturam nostram omnino immutabimur. Atque ita, secundum sapientem magistrum, superior rursus repletur mundus, membris corporis ex dignitate atque merito ad caput congregatis, nimirum cum suum unum-

A

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ δοκεῖ, θεωρήσωμεν τὸ προκει-
Bμενον ἄπορον. Φασὶν οἱ τῶν (211 b) ὄντων τὴν φύσιν ἀκριβῶς διαθρήσαντες νόμον εἶναι φύσεως ἐκάστης τὴν τοῦ καθ' ὄν ἐστι καὶ γεγένηται λόγου ἀρρεπῆ καὶ ἀναλλοίωτον μονιμότητα, καὶ καλῶς ἂν ἔχειν οὕτω τὸν ὄρον τοῦ νόμου τῆς φύσεως, ὡς οἶμαι, πᾶς λόγου μετεληφῶς ἀκούων συνθήσεται. Εἰ δὲ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, δηλονότι ὁ νόμος τῆς φύσεως ἐξ ἀνάγκης ὡσπερ τὸν λόγον ἀπαράβατον φυλάττει τῆς φύσεως, οὕτω καὶ τὸν αὐτῆς κατὰ τὴν θέσιν πάντως διατηρεῖ τόπον ἀμετάθετον. Ἄλλ' ὁ νόμος καὶ λόγος καὶ φύσει σοφῶς διορίσας καθ' ἑκάστον εἶδος τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν, ὑπὲρ φύσιν καὶ νόμον καὶ νοῦν καὶ λόγον καὶ τόπον καὶ κίνησιν ὑπάρχων, κατ'
Bοὐδὲν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργεῖ τοῖς ὑπὸ φύσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ προσφυῶς ὑπὲρ φύσιν τὰ κατὰ φύσιν τῶν ὑπὸ φύσιν μετερχόμενος δρᾷ τε καὶ πάσχει, ἀμφοῖν φυλάττων ἑαυτῷ τε πάσχοντι καὶ τοῖς δρωμένοις παραδόξως κατὰ φύσιν ἀκραιφνῆς τὸ ἀμετάβολον. Οὕτω τε κάτω πρὸς ἡμᾶς αὐτὸς κινήθεις ἀληθῶς τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκφάνσει ἄνθρωπος γέγονε τέλειος, μὴ κινήθεις ἑαυτοῦ τὸ παράπαν καὶ τῆς ἐν τόπῳ περιγραφῆς μηδαμῶς πείραν λαθῶν, καὶ ἡμᾶς ἐθέωσε τελείως, μηδὲν ἡμῶν τῆς φύσεως παντάπασιν κατ' ἀλλοίωσιν ὑφελόμενος, ὅλον τε τοῦ ἀνελλιπῶς ἑαυτὸν καὶ ὅλον κατὰ τὴν ἀφραστον καὶ ἀλώθητον ἐνωσιν πλήρη τὸν ἄνθρωπον εἰληφῶς οὐδὲν τῆς κατ' ἕτερον ἐμείωσε τελειότητος, καὶ ἐστὶν ἀληθῶς ὅλος Θεὸς ὁ αὐτὸς, καὶ ὅλος ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, τῇ κατ' ἀμφω τῶν ἐν οἷς ἀληθῶς ἐστὶ τελειότητι μαρτυρῶν ἑαυτῷ τὸ κατ' ἀμφω ἀτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον. Οὕτω λύει τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ὑπὲρ φύσιν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν τῇ φύσει χρώμενος, ὁ Θεός.

Ἄλλη θεωρία, εἰς τὸ : « Πληρωθῆναι δεῖ τὸν ἄνω κόσμον. »

Εἰ τοίνυν ἀπαρχὴ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως, ὡς ἄνθρωπος, ἐστὶν ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ οἷον ζύμη τοῦ ὅλου φουράματος, ἐστὶ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῆς ἀνθρωπότητος ὁ «μηδέποτε τῆς ἐν τῷ Πατρὶ ἐκστάς μονιμότητος, ὡς λόγος, (212 a) μὴ ἀπιστήσωμεν ἔσεσθαι, κατὰ τὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα αἴτησιν, ἐνθα αὐτὸς ἐστὶν ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἡμετέρου γένους. Ὡς γὰρ γέγονε κάτω δι' ἡμᾶς ἀναλλοιώτως καὶ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς χωρὶς μόνης ἀμαρτίας, λύσας ὑπερφυῶς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, οὕτω καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἄνω δι' αὐτὸν γενησόμεθα, καὶ θεοὶ κατ' αὐτὸν τῷ τῆς χάριτος μυστηρίῳ, μηδὲν τὸ παράπαν ἀλλοιοῦντες τῆς φύσεως. Καὶ οὕτω πληροῦνται πάλιν κατὰ τὸν σοφὸν διδάσκαλον ὁ ἄνω κόσμος, πρὸς τὴν κεφαλὴν τῶν μελῶν τοῦ σώματος κατ' ἀξίαν συναγομένων, ἐκάστου δηλονότι μέλους

τῆ κατ' ἀρετὴν ἐγγύτητι τὴν πρέπουσαν αὐτῷ θε-
σιν διὰ τῆς ἀρχιτεκτονίας τοῦ πνεύματος ἐναρμο-
νίως λαμβάνοντος καὶ συμπληροῦντος τοῦ τὰ πάντα
ἐν πᾶσι πληρουμένου τὸ σῶμα τὴ πάντα πληροῦν καὶ
ἐκ πάντων πληρούμενον. Εἶτε οὖν, ὡς εἴρηται, κατὰ
τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῶν κατὰ Χριστὸν
γεννωμένων, εἶτε κατὰ τὴν ἐν Χριστῷ καὶ διὰ Χρι-
στοῦ γεγεννημένην τῶν τοῖς οὐρανοῖς μυστικῶν ἀρι-
θμῶν ἀναπλήρωσιν, τῆς τε θείας φημί τῶν λογικῶν
προβάτων ἑκατοντάδος, καὶ τῆς τῶν νοερῶν δρα-
χμῶν μυστικῆς δεκάδος, καὶ τῆς τῶν υἰῶν τιμίας
δυάδος, εἶτε κατὰ τὴν τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς
τὴν οἰκείαν κεφαλὴν καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπαρχὴν τοῦ
φυράματος ἐπισυναγωγὴν, ὁ ἄνω κόσμος πληρωθή-
σεται πάντως κατὰ τὴν διδάσκαλον, πληρωθεὶς μὲν
ἤδη ἐν Χριστῷ, πληρωθησόμενος δὲ ἐν τοῖς κατὰ
Χριστὸν αὐθις ὑστερον, ἥνικα σύμφυτοι γενήσονται
καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ³⁸ οἶγε τῷ ὁμοιώματι
τοῦ θανάτου αὐτοῦ διὰ τῶν αὐτῶν παθημάτων ἤδη
γεγονότες.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ « Παιδίον ἐγεννήθη
ἡμῖν Υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ
ἔμου αὐτοῦ τῷ γὰρ σταυρῷ συνεπαίρεται (20). »

Ὅλος διὰ τοῦ λόγου τῷ πρώτῳ λόγῳ προσθέμενος
κατὰ λόγον τὸν περὶ τοῦ Λόγου λόγον ὃν μέγας
προφήτης Ἡσαΐας ποιεῖται περὶ τοῦ σαρκωθέντος
Λόγου, μυστικῶς φήσας, Οὗ ἢ ³⁹ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ
ἔμου αὐτοῦ, συνοπτικῶς, ὡς ἔθος αὐτῷ ἐστι, τίνα
τὴν ἀρχὴν ταύτην δεῖν οἶεσθαι θέμις διετράνωσεν
(212 b) ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος, εἰπὼν « Τῷ
γὰρ σταυρῷ συνεπαίρεται. » Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλὰς ὁ
σταυρὸς ταῖς περὶ αὐτὸν ἐπινοίαις ἐπιδέχεται θεω-
ρίας, ἄξιόν ἐστι ζητῆσαι κατὰ ποίαν ἐπινοίαν τὸν
σταυρὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρχὴν ὁ διδάσκαλος εἶπε.
Θεωρεῖται γὰρ ὁ σταυρὸς κατὰ σχῆμα, κατὰ σύνθε-
σιν, κατὰ τὴν τῶν μερῶν ιδιότητα, καὶ κατ' ἐνέρ-
γειαν καὶ κατ' ἄλλας πολλὰς ἐπινοίας, αἷ τοῖς τῶν
θειῶν φιλοθεάμοσιν εἰσιν ὁραταί. Κατὰ σχῆμα μὲν,
ὡς ἔταν τὴν τὰ ὅλα, τὰ τε ἄνω καὶ τὰ κάτω ἐφ' ἐκά-
τερα, τοῖς καθ' αὐτὰ πέρασι διαλαμβάνουσιν ὁ σταυ-
ρὸς θεωρούμενος, ὑποσημαίνη δύναμιν κατὰ σύν-
θεσιν δὲ, ὡς ἔταν οὐσίαν καὶ πρόνοιαν καὶ κρίσιν,
ἡγουν τὰς τούτων ἐκφάνσεις, σοφίαν φημί καὶ γνῶ-
σιν καὶ ἀρετὴν τῆς τὸ πᾶν διεπούσης ἐμφαίνη δυ-
νάμειος, τὴν μὲν οὐσίαν καὶ τὴν σοφίαν ὡς ποιητικὴν
διὰ τῆς ὑψιτενοῦς γραμμῆς, τὴν δὲ πρόνοιαν καὶ τὴν
γνῶσιν ὡς περιποιητικὴν διὰ τῆς ἐγκαρσίας, τὴν δὲ
κρίσιν καὶ τὴν ἀρετὴν ὡς κακίας ἀναιρετικὴν, καὶ
τῆς τῶν πεποιημένων καὶ περιπεποιημένων πρὸς
τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν συνδετικὴν διὰ τοῦ ὅλου·
κατὰ δὲ τὴν τῶν μερῶν ιδιότητα, ὅταν διὰ μὲν τῆς

A quodque membrum pro virtutis suae propinquitate
convenientem sibi locum per spiritus architecto-
niam congruenter obtineat, atque ejus qui per
universa in universis completus et consummatus
est corpus, quod universa explet et ex universis
expletur compleat. Itaque sive, ut dictum est, se-
cundum spiritualem eorum qui per Christum ge-
nerantur regenerationem, sive secundum mysticam
quæ in Christo et per Christum facta est in cælo
numerorum repletionem, id est divini rationalium
ovium centuriam, et intellectualium drachmarum
mysticæ decadis, et filiorum honorificæ dyadis,
sive secundum membrorum corporis ad propria
caput et ad propriam delibationem massæ con-
gregationem, superior mundus complebitur plane
secundum magistrum, completus jam quidem in
Christo, complendus vero rursus postea in eis
qui secundum Christum sunt, ubi coalescent cum
eo et, qui mortis ejus similitudine easdem pas-
siones jam sunt experti, etiam resurrectionis ejus
fient participes.

Ex eodem sermone, in illud : « Puer nobis natus est,
et filius datus est nobis, cujus principatus super
humerum ejus; cum cruce enim extollitur. »

Plane per sermonem sententiæ priori adjungens
secundum ordinem illud de Sermone dictum quod
magnus propheta Isaias de Sermene qui caro
factus est profert, mystice dicens : *Cujus princi-
patus super humerum ejus* x, perspicue, ut solet.
hic magnus magister, quinam principatus intelli-
gendus esset explicuit, dicens : « Cum cruce enim
extollitur. Sed cum multas crux nobis cogitantibus
contemplationes admittat, dignum operæ pretium
erit quærere qua significatione magister in præ-
senti crucem principatum dixerit. Contemplamur
enim crucem secundum formam, secundum com-
positionem, secundum partium proprietatem, se-
cundum actionem, secundum alias multas cogita-
tionum rationes, quas qui res divinas spectare
amant percipere possunt. Atque primum quidem
secundum formam, vel ut cum crux potestatem
quæ universa, tam quæ supra quam quæ infra et
quæ ad utraque latera suis quæque terminis compre-
hendit significat; secundum compositionem vero,
velut cum essentiam et providentiam et judicium,
id est manifestationes earum, sapientiam, inquam,
et cognitionem et virtutem potestatis universitatem
moderantis denotat, essentiam quidem et sapien-
tiam ut factricem per erectam lineam, providentiam
et cognitionem ut conservatricem per obliquitatem,
judicium denique et virtutem ut pravitatis et ne-
quitie expugnatricem, quæ ea quæ facta et con-

^x Isa. ix, 6

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ Si schedæ non fallunt, cod. Gud. habet αὐτῶν pro αὐτοῦ. ³⁹ Articulus debetur secundis librarit
euris.

(20) Idem *ibid.* cap. 2, p. 664, tom. I Opp. ed. Bened.

servata sunt ad ipsorum principia atque causam astringat, per totum; secundam partem proprietatem, cum per erectam quidem lineam Deum, qui semper sibi constat propriaque soliditate nunquam excidit, propter stabilem et immutabilem collocationem, per obliquitatem vero totam Dei conditionem ubique suspensam crux significat, quæ alia existentiae principia aut fundamentum extra Deum non habet; secundum actionem denique, cum eorum qui cruci suffixi sunt inactivitatem et mortificationem denotat; quo contemplationis modo, uti mihi videtur, propheta nunc dictum magister excepit. Quemadmodum igitur uniuscujusque principatus (convenit enim de nostris rebus petere exempla quibus veritatem rerum supernarum probemus) quædam sunt insignia quibus qui accipiunt omnibus noscantur quod alter quidem nunc ab rege teneat magistratum, uti præsidi sunt quos dicimus codicilli, alter vero illum, uti duciano, quem dicimus, gladius insigne est, atque aliis alia sunt insignia, quæ ipsi ab rege accipiunt propriisque manibus præferunt, cum autem domo egrediuntur, domesticis tradunt portanda servitiis, in hunc modum etiam Dominus noster Jesus Christus humanitatis respectu proprii regni symbola crucem suam accepit et egressus in humeris portavit, primumque ipse bajulavit, deinde alteri dedit, hac re significans cum cui imperium mandetur debere primum præire eis qui eo imperio ducantur atque tueri eos qui illi addicuntur (ita enim jussis ejus et adhortationibus libenter parebunt), ac deinceps eos qui sibi mandati sunt idem facere jubere. Quod si Domini nostri Jesu Christi insigne imperii crux est, quam in humeris bajulavit, scire oportet quid per eos significasse cupiens tam mystice hac disposuerit atque suslinuerit. Symbolorum gnari humerum dicunt actionis esse documentum, crucem vero impassibilitatis, utpote mortificatione afficientem. His igitur ænigmatis Dominus noster atque Deus, utraque exsecutus quorum sunt ænigmata (actionis, inquam, et impassibilitatis), ne actio vana gloria perimeretur eas indicavit virtutes per quas munere suo perfunctus sit pro eis qui in obsequio sibi ac fide haberet, fere clara vociferans voce: Hoc symbolum mei imperii est: quicumque igitur de vobis diligit hoc imperium, is se ipsum abneget, et tollat crucem suam et me sequatur, hoc est actionem passionum interfetricem, probitatem et animum honestum et ab omni invidia liberum: quibus verbis significat se omnes sibi similiter cupere hoc imperio impertire. Quod enim, « Cum cruce contollitur, » dicit magister, eo hoc nobis docere videtur, quod cum rationali hominum natura per actionem et quæ ei conjuncta est im-

7 Matth. xvi, 24.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁰ Cf. Cod. Theod. VII, 4, 30, de erog. mil. annon. XV, 11, 2, de venal. le... XI, 25, f, de quadrim. brev. ⁶¹ Fortasse υπαγομένων. ⁶² Eadem manus superscripsit κατὰ in cod. Gud.

A ὑψιτενοῦς γραμμῆς τὸν αἰὶ ὡσαύτως ἔχοντα καὶ τῆς οἰκείας μονιμότητος οὐδαμῶς ἐξιστάμενον διὰ τὴν σταθιρὰν καὶ ἀμετακίνητον ἰθρυσιν Θεοῦ ὁ σταυρὸς δηλοῖ, διὰ δὲ τῆς ἐγκαρσίας τὴν ἅπασαν κτίσιν Θεοῦ παντελῶς ἠρτημένην ὑποφαίνει, ἄλλας ἀρχὰς τοῦ εἶναι Θεοῦ χωρὶς ἢ βάσιν οὐκ ἔχουσιν· κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὅταν τῶν ὑπ' αὐτῷ πηγνυμένων τὴν ἀπραξίαν δηλοῖ καὶ τὴν νέκρωσιν, καθ' ὄντινα τρόπον θεωρίας νῦν, ὡς οἶμαι, τὸν προφητικὸν ὁ διδάσκαλος ἐξείληψε λόγον. Ὅσπερ οὖν ἐκάστης ἀρχῆς (καλὸν γὰρ τοῖς καθ' ἡμᾶς παραδείγμασι τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς πραγμάτων ἐνδείξασθαι τὴν ἀλήθειαν) εἰσὶ σημαντρά τινα δι' ὧν οἱ λαμβάνοντες ἐκδηλοῖ πᾶσι γίνονται ὅτι ὁ μὲν τήνδε ἀρχὴν παρὰ τοῦ βασιλέως εἴληφεν, οἷον ὁ ἀρχὸν τοὺς λεγομένους (213 a) κωδικίλλους, ὁ δὲ διὰ τοῦ ξίφους τὴν λεγομένην δοκιανὴν ⁶⁰, καὶ ἄλλος ἄλλην διὰ τινος ἐτέρου συνθήματος, καὶ παρὰ μὲν τοῦ βασιλέως αὐτοὶ δέχονται καὶ φέρουσι τοῦτο ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἐξελθόντες δὲ τοῖς οἰκείοις διδάσαι τοῦτο κομίζουσιν, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ὁ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ἐπινοίαν τῆς ἀνθρωπότητος τὰ σύμβολα τῆς ἰδίας ἀρχῆς τὸν αὐτοῦ σταυρὸν δεξάμενος ἐπὶ τῶν ὤμων ἐξήλθεν ἔχων, πρῶτος αὐτὸς βαστάσας, ἔπειτα τοῦτον ἐτέρω δοῦς, διὰ τούτων ἐμφαίνων ὅτι δεῖ τὸν ἀρχὴν ἐγχειριζόμενον πρῶτον καθιγεῖσθαι τῶν δι' αὐτῆς ἀγομένων καὶ ἀντέχεσθαι τῶν ὑπ' αὐτῆς ὑπαγορευμένων ⁶¹ (οὕτω γὰρ ἂν εὐπαράδεκτος ἐν ταῖς ὑποθήκαις γενήσεται), καὶ τότε προστάσσειν τοῖς ἐγχειρισθεῖσιν αὐτῷ τὴν ταυτότητα δρᾶν. Εἰ δὲ τὸ σημαντρὸν τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχῆς ἐστὶν ὁ σταυρὸς, ὃν ἐπὶ τῶν ὤμων φέρων ἐκόμισε, γινῶναι προσῆκε τί διὰ τούτων ἐμφῆναι βουλόμενος μυστικῶς οὕτω ταῦτα διέθηκέ τε καὶ ὑπέμεινε. Φασὶν οἱ τῶν συμβόλων ἐπιστήμονες τὸν μὲν ὤμον πράξεως εἶναι τεκμήριον, τὸν δὲ σταυρὸν ἀπαθείας, οἷα νέκρωσιν ἐμποιοῦντα. Διὰ τούτων οὖν τῶν αἰνιγμάτων ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, ἀμφοτέρα διεξελεθὼν τῶν ὧν εἰσι τὰ αἰνίγματα (πράξεως τε φημι καὶ τελείας ἀπαθείας), ὥστε μὴ παραφθείρεσθαι διὰ κενοδοξίας τὴν πράξιν, ἔδειξε δι' ὧν αὐτὸς κατεπράξατο, τοῖς ὑπηκόοις, μονονουχί διαπρυσίως βοῶν ὅτι, « Τοῦτο σύμβολον ὑπάρχει τῆς ἀρχῆς μου· » πᾶς οὖν ὅστις ἐξ ὑμῶν ἐπιθυμητικῶς ἔχει πρὸς ταύτην τὴν ἀρχὴν, ⁶² ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι, τουτέστιν τὴν νεκρωτικὴν τῶν παθῶν πράξιν, τὴν ἀγαθότητα καὶ ⁶³ τὴν ἀφθονίαν καλὴν, διὰ τούτων ἐμφαίνων ὅτι γλίγεται πάντας ὁμοίως ἑαυτῷ ταύτην μεταχειρίζεσθαι τὴν ἀρχὴν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν τὸν θεοφόρον διδάσκαλον ὅτι « Τῷ σταυρῷ συνεπαίρεται, » οἶμαι διὰ τούτων ἔμφασιν ἡμῖν τοιάνδε παρέχειν, ὅτι τῆς λογικῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ πράξεως καὶ τῆς αὐτῆ συνευγεμένης ἀπαθείας ὑψουμένης (213 b) αὐτὸς ὁ

Χριστὸς δηλονότι συνυφουῖσθαι λέγεται, τούτεστιν ἢ ἐν ἀνθρώποις Χριστοειδῆς κατάστασις, καθ' εἰρμὸν καὶ τάξιν ὑφουμένη, διὰ πράξεως ἀποθουῖς εἰς θεωρίαν τῆς φύσεως γνωστικὴν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς θεολογικὴν μυσταγωγίαν κινουμένη. Ὅπερ μάλιστα μοι φαίνεται δευτέρῳ ὁ ἅγιος Ἀρεοπαγίτης μέγας Διονύσιος ἐν οἷς φησιν: « Ἄλλ' ἐπειπερ εὐταξίας ἐστὶν ἀρχὴ τῷ θεῷ ἱερῶς, καθ' ἣν ἐαυτῶν ἐπιγνώμονες οἱ ἱερεῖς γίνονται νόες, ὁ πρὸς τὸ οἰκαῖον τῆς φύσεως ὁρατὸν ἀνατρέχων ἐν ἀρχῇ μὲν ὄντως πρῶτος ἐστὶν αὐτὸς ὄψεται, καὶ λήψεται πρῶτον ἐκ τῆς πρὸς τὸ φῶς ἀναγεύσεως ἱερὸν δῶρον: ὁ δὲ τὰ οἰκαῖα καλῶς ἀπαθείσιν ὀφθαλμοῖς ἐπισκοπήσας, τῶν ἀλαμπῶν μὲν ἀποφοιτῆσαι τῆς ἀγνοίας μυγῶν, τῆς δὲ θεοῦ τελειωτάτης ἐλλάμψεως καὶ μεθυστικῆς ἀτελῆς ὄν αὐτὸς οὐκ αἰτέθεν ἐπιθυμήσει, κατὰ βραχὺ δὲ διὰ τῶν αὐτοῦ πρώτων ἐπὶ τὰ ἔτι πρότερα, καὶ τελειωθεὶς ἐπὶ τὴν ἀκροτάτην θεουργικὴν ἐν τάξει καὶ ἱερῶς ἀναχθήσεται κοινωνίαν (21). » Οὕτω μὲν οὖν συνεπαίρεται τῷ σταυρῷ κατὰ τὸν μέγαν καὶ θεόφρονα τοῦτον διδασκαλὸν δι' ἡμῶν ἐν πνεύματι κατ' αὐτὸν ὑφουμένων ὁ μόνον ὄψιστος, διὰ πράξεως καὶ τῆς αὐτῆ συνημιμένης ἀπαθείας εἰς γνῶσιν ἐναγομένων, καὶ δι' ἐξείτης ἐν ἀλλῷ τῷ νῶ πρὸς τὴν μυστικὴν ὑφουμένων τῶν θεῶν θεωρίαν τε καὶ μύησιν, προσθήσω δὲ θαρρόν ὅτι καὶ μετουσίαν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό: « Ὁ λόγος παχύνεται (22). »

Παχύνεσθαι ὁ λόγος εἴρηται τῷ θεοφύρῳ διδασκάλῳ κατὰ τήνδε, ὡς οἶμαι, τὴν ἔννοιαν, ἢ ὅτι λόγος ὢν ἀπλοῦς τε καὶ ἀσώματος, καὶ πάσας καθεξῆς πνευματικῶς τρέφων τὰς ἐν οὐρανῷ θείας δυνάμεις, κατηξίωσε καὶ διὰ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας ἐξ ἡμῶν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς ἀμαρτίας χωρὶς παχυνθῆναι, καὶ ἡμῖν προσφυῶς φωναῖς τε (214a) καὶ παραδείγμασι τὴν περὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ παντὸς λόγου δύναμιν ὑπερβαίνουσαν ἐκθέσθαι διδασκαλίαν (διὰ παραβολῶν γὰρ εἴρηται πάντα λελαληκέναι, καὶ χωρὶς παραβολῆς μηδὲν διεξιέναι: (23) φίλον γὰρ οὕτω τοῖς διδασκάλοις χρῆσθαι, ἐπὶν οἱ ἀκροαταὶ μὴ παρακολουθῶσι τοῖς πρωτοτύπως λεγομένοις, καὶ εἰς συναίσθησιν αὐτοῦ ἀγειν τῶν λεγομένων): ἢ ὅτι τοῖς τῶν ὄντων ἐαυτὸν δι' ἡμᾶς ἀπορρήτως ἐγκρύψας λόγοις ἀνσλόγως δι' ἐκάστου τῶν ὄρωμένων ὡς διὰ τινων γραμμάτων ὑποσημαίνεται, ὅλος ἐν ὅλοις ἅμα πληρέστατος, καὶ τὸ καθ' ἕναστος ὁλόκληρος, ὅλος καὶ ἀνελάττωτος, ἐν τοῖς διαφόροις ὁ ἀδιάφορος καὶ ὡσαύτως ἀεὶ ἔχων, ἐν τοῖς συνθέτοις ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ ἀρχὴν ὁ ἀναρχος, καὶ ὁ ἀόρατος ἐν τοῖς ὄρωμένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπτοῖς ὁ ἀναφής: ἢ ὅτι δι' ἡμᾶς, τοὺς παχεῖς τὴν διάνοιαν, σωματωθῆναι τε δι' ἡμᾶς καὶ γράμμασι καὶ συλ-

A passibilitatem sublata ipse videlicet Christus una tollitur, hoc est status in hominibus Christo similis, secundum ordinem et legem exaltatus, ac per actionem impassibilem in gnosticam naturae contemplationem, et inde in theologiceam mystagogiam promotus. Id quod maxime mihi significare videtur sanctus Areopagita magnus Dionysius, ubi ait: « Sed cum sacrae disciplinae principium Deus sit, qua sanctae mentes in sui deveniunt praitionem, quisquis ad insitum naturae lumen recerit, principio quidem quis tandem ipse sit ipse videbit, et hoc primum accipiet sacram de sua ad lucem accessione munus: qui autem oculis nullo affectu turbatis propria sua probe et recte considerarit, is obscuris ignorantiae latebris relictis, sed Dei perfectissime illuminationis atque communionis adhuc exors, hujus desiderio sponte non afficietur, sed sensim per prima sua ad priora etiam ac posteriora, et absolutus ad summam demum divini imperii in ordine et sanctae evibetur communionem. » Sic igitur secundum magnum atque divinum hunc magistrum contollitur cum cruce per nos in spiritu ad ipsius instar exaltatos solus summus, dum per actionem et quae ei adhaeret impassibilitatem nos in cognitionem introducitur, perque hanc in immateriali mentes ad mysticam exaltantur divinorum contemplationem atque initiationem, audeo addere etiam communionem.

Ex eodem sermone, in illud: « Sermo crassatur. »

Quod sermo crassatur, divinus magister haec, ni fallor, dixit sententia, vel quod sermo, cum simplex atque incorporealis sit omnesque ex ordine spiritualiter divinas in caelo potestates nutriet, per suum quoque in carne adventum de nobis propter nos ut nos, sed sine peccato, crassari dignatus sit, nobisque congruenter et vocibus et exemplis exponere doctrinam de rebus infandis omnisque verbi vim superantem (parabolis enim traditur omnia enarrasse et extra parabola figuram non quidquam explanasse; amasse enim ita discipulis suis uti, quando auditores originaliter dicta minus assequerentur, adeoque eos in sermonum intelligentiam ac sensum deducere): vel quod in rerum quae sunt rationibus ineffabili quodam modo propter nos sese ipsum occultans congruenter per unumquodque eorum quae oculis videntur tanquam per aliquas scripturas significatur, totus in totis simul plenissimus, et in singulis quibusque integer, totus et non diminutus, in diversis ipse qui non diversus eodemque semper existens modo, in compositis qui simplex ipse atque incompositus, et in eis quae principio sunt subjecta ipse qui sine principio, et invisibilis in

(21) Dionys. Areopag. De Eccles. Hierarch. cap. 2, § 4, p. 171, tom. I Opp. ed. Ven.

(22) Greg. Naz. Or. in Theophan. cap. 2, p. 664,

tom. I Opp. ed. Bened.

(23) Idem ibid. cap. 7, pag. 667, tom. I Opp. edit. Bened.

visibilibus, et in eis quæ tangi possunt ipse qui tactui non obnoxius: vel quod propter nos, qui crassi et pingues sumus intellectu, corpus fieri ac nostra gratia litteris et syllabis et vocibus, exprimi passus est, ut ex omnibus his nos eum sequentes post paulo ad sese ipsum colligeret, unitos in spiritu, et in simplicem circa eum omnique affectu liberam cogitationem reduceret, in tantum nos propter se sibi coadunandos attrahens, in quantum ipse propter nos clementie ratione sese remouit.

Ex eodem sermone, in illud: « Non ex iis quæ in ipso sunt, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, alia ex alio collecta specie, in unum quoddam veritatis simulacrum. »

Ex essentialibus, id est, ex ipsa essentia, quod Deus existat nequaquam cognoscitur. Est enim plane intractabilis et inuia universæ conditioni, ex pari tam visibili quam invisibili, cogitatio si queramus quid sit, sed ex iis quæ circa essentiam sunt, si bene atque pie observantur, sese Deus solummodo quod sit intelligendum videntibus largitur. Quæcunque vero circa essentiam sunt non quid sit, sed quid non sit significant, veluti quod non factus est, quod principio caret, quod sine, quod corpore caret, quæque alia ejusmodi circa essentiam sunt, et aliquid non esse, verum non aliquid eam esse probant; sed etiam providentiæ et iudicii rationes, quibus universum sapienter regit, quarum socia congruens quoque naturæ contemplatio circa Deum esse dicitur, conditoris sui solummodo existentiam convenienter demonstrans. Dum igitur affirmationibus adversantur negationes, mutuo inter se circa Deum et amice sibi conciliant sese et excipiunt: ut negationes non aliquid esse Deum, sed aliquid non esse significantes circa hoc quod aliquid est quod hoc non est conciliantur affirmationibus, contra affirmationes solum quod est, quid vero tandem id sit non aperiens, circa hoc quod aliquid non est quod hoc est conciliantur negationibus, cum invicem contrarietatem ostendunt ex oppositione, circa Deum autem familiaritatem de extremitatum matua in se, prout res fert, conversione natam.

Ex eodem sermone, in illud: « Cum vero bonitati solum sua ipsius contemplatione moveri non sufficeret, sed diffundi bonum atque propagari oporteret, ut plura essent quæ beneficio afficerentur. »

Quem sæpe dixi senex ille magnus et sapiens, quem de hoc loco consului, magnum et divinum Gregorium his verbis significare respondit Deum eundem in semetipso unum, utpote qui unus proprie sit, ac nihil omnino quod una secum cogitari possit habeat natura diversum, sed in semetipso habeat solum soliditatem imperceptibilem, initio ac fine carentem, et incomprehensibilem, ex qua de infinita bonitatis et gratiæ

λαβαῖς καὶ φωναῖς τυπωθῆναι κατεδέξατο, ἵνα ἐκ πάντων τούτων ἡμᾶς ἐπομένους αὐτῷ κατὰ βραχὺ πρὸς ἑαυτὸν συναγάγῃ, ἐνοποιηθῆντας τῷ πνεύματι, καὶ εἰς τὴν ἀπλήν περὶ αὐτοῦ καὶ ἄσχετον ἔννοιαν ἀναγάγῃ, τοσοῦτον ἡμᾶς δι' ἑαυτὸν πρὸς ἑνωσιν ἑαυτοῦ συστειλάς, ὅσον αὐτὸς δι' ἡμᾶς ἑαυτὸν συγκαταβάσεως λόγῳ διέστειλεν.

tantum nos propter se sibi coadunandos attrahens, in quantum ipse propter nos clementie ratione sese remouit.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό: « Οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἓν τι τῆς ἀληθείας Ἰνδαλμα. »

Ἐκ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν, ταυτέστι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ὁ Θεὸς οὐδέποτε τι ὑπάρχων γινώσκειται. Ἀμήχανος γὰρ καὶ παντελῶς ἄβρατος πάση τῇ κτίσει, ὁρατῇ τε καὶ ἀοράτῳ κατὰ τὸ ἴσον, ἢ περὶ τοῦ τί καθέστηκεν ἔννοια, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν μόνον ὅτι ἐστὶ, καὶ ταῦτα καλῶς τε καὶ εὐσεβῶς θεωρουμένων, τοῖς ὁρώσιν ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ὑπενδίδωσι. Πάντα δὲ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν οὐ τὸ τί ἐστίν, ἀλλὰ τί οὐκ ἐστὶν ὑποδηλοῖ, (214 b) οἷον τὸ ἀγένητον, τὸ ἀναρχον, τὸ ἄπειρον, τὸ ἀσώματον, καὶ ὅσα τοιαῦτα περὶ τὴν οὐσίαν εἰσὶ, καὶ τό τι μὴ εἶναι, οὐχ ὅτι δὲ τό τι εἶναι αὐτὴν παριστῶσιν· ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς προνοίας καὶ τῆς κρίσεως λόγοι, καθ' οὓς τὸ πᾶν σοφῶς διεξάγεται, μεθ' ὧν καὶ ἡ ἐναρμόνιος τῆς φύσεως θεωρία περὶ Θεοῦ εἶναι λέγεται, τὴν δημιουργὸν ἑαυτῆς ὅτι ἐστὶ μόνον ἀναλόγως δεῖκνύουσα. Ἐναντίως οὖν ταῖς καταφάσεσι κειμένων τῶν ἀποφάσεων, ἐναλλάξ ἀλλήλαις περὶ Θεὸν φιλικῶς συμπλέκονται καὶ ἀλλήλων ἀντιπαραλαμβάνονται· οἷον αἱ μὲν ἀποφάσεις τὸ μὴ τι εἶναι, ἀλλὰ τι μὴ εἶναι σημαίνουσαι τὸ Θεῖον, περὶ τό τι εἶναι τὸ τοῦτο μὴ ἦν, ἐνοῦνται ταῖς καταφάσεσιν, αἱ δὲ καταφάσεις τὸ μόνον ὅτι ἐστὶ, τίποτε δὲ τοῦτό ἐστι μὴ δηλοῦσαι, περὶ τό τι μὴ εἶναι τὸ τοῦτο ἦν ἐνοῦνται ταῖς ἀποφάσεσιν, πρὸς μὲν ἀλλήλας δεῖκνύουσαι τὴν ἐξ ἀντιθέσεως ἐναντιότητα, περὶ δὲ τὸν Θεὸν τῷ εἰς ἀλλήλα τῶν ἄκρων κατὰ περίπτωσιν τρόπον τὴν οἰκειότητα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου: « Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἤρκει τῇ ἀγαθότητι τοῦτο τὸ κινεῖσθαι μόνον τῇ ἑαυτῆς θεωρίᾳ, ἀλλ' ἔδει χυθῆναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεῦσαι ὡς πλέονα εἶναι τὰ εὐεργετούμενα (24). »

Τὸν πολλάκις εἰρημένον ἐρωτήσας περὶ τούτου μέγαν καὶ σοφὸν γέροντα δηλοῦν ἔφη διὰ τούτων τὸν μέγαν καὶ θεοφόρον Γρηγόριον τὸ τὸν αὐτὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ μόνον, οἷα δὴ ἓνα κυρίως ὄντα, μηδὲν ἑαυτῷ τὸ παράπαν συνεπινοούμενον ἔχοντα κατὰ τὴν φύσιν διάφορον, ἐν ἑαυτῷ τε μόνον ἔχοντα τὴν ἀπειρινότητα ἀναρχόν τε καὶ ἄπειρον καὶ ἀκατάληπτον μονιμότητα, ἐξ ἧς κατὰ ἀπειρόδωρον χύσιν ἀγαθότητος τὰ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγεῖν τε καὶ

(24) Idem ibid. cap. 9, p. 668, tom. I. Op. edit. Bened.

ὑποστήσασθαι, θελήσαι καὶ ἑαυτὸν ἀναλόγως τοῖς ὅλοις καὶ τῷ καθ' ἕκαστον ἀχράντως μεταδοῦναι, τὴν πρὸς τὸ εἶναι καὶ διαμένειν ἕκαστῷ χαριζόμενον δύναμιν, κατὰ τὸν ἅγιον καὶ θεοείκελον (215 a) μέγαν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην φάσκοντα, τὸ ἐν ὁμηγερέων ἐπὶ Θεοῦ, τῷ πάντων ὑπεξαιρεῖσθαι, εἰς τὸ εἶναι ἀγαθότητι παραγαγόντα τὴν τε τῶν νοητῶν πᾶσαν διακόσμησιν καὶ τὴν τῶν ὁρατῶν εὐπρέπειαν, ἀναλόγως ἕκαστῷ τῶν κτισμάτων κατὰ τινα λόγον ἀπόρρητον σοφίας ἀμειώτως ἐνυπάρχειν, καὶ μηδενὶ λόγῳ ἢ τρόπῳ τὸ σύνολον πάλιν κατέχεσθαι, τοῖς μὲν κατὰ περιττὴν ἀγαθόωρον χύσιν, τοῖς δὲ μέσως, τοῖς δὲ τὸ κατὰ τι γαῦν ἐξεικονίζειν αὐτὸν δύνασθαι (25). Καὶ τοῦτο ἂν εἴη τυχόν, κατὰ τὴν ἐμὴν ἀφροσύνην, τὸ χεῖσθαι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεύειν, τὸ τὸν ἕνα Θεὸν ἀναλόγως πρὸς τὰ δεκτικὰ τῆ μεταδόσει τῶν ἀγαθῶν πληθύνεσθαι. »

tasse est, ut meæ videtur ignorantiae, illud quod bonum effunditur et progreditur, quod Deus, qui unus est, prout quis capax est, honorum multiplicatur communicatione.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Δευτέραν κοινωνεῖ κοινωνίαν, πολὺ τῆς προτέρας παραδοξοτέραν (26). »

Ὅχι ἦν θαυμαστὸν, ὡς οἶμαι, τοσοῦτον, καίπερ ἐν τηλικούτῳ, τὸ κατὰ τὴν πρώτην πλάσιν καθαρὰν οὔσαν τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ἅτε δὴ χειρὶ Θεοῦ τιμηθεῖσαν, πρὸς κοινωνίαν ἑαυτοῦ διὰ τῆς ἐμπνεύσεως ἀγαγεῖν τὸν Θεόν, τῷ ὁμοίῳ μεταδιδόντα τῆς κατ' εἰκόνα θείας ὠραιότητος, ὅσον τὸ ρυπωθεῖσαν ταύτην καὶ Θεοῦ δραπετεύσασαν, δι' ὧν ἀνεμάξατο παθῶν, ταύτῃ προσομιλῆσαι καταδέξασθαι, καὶ τοῦ χείρονος μετασχεῖν, καὶ τῷ πάντῃ τῶν πραγμάτων ἀμίκτῳ τῆ παραδόξῳ ἐνώσει προσεπιτεῖναι τὸ θαῦμα. Πρῶτερον μὲν γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον ἢ λόγον οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, τῶν ἐν οἷς τὰ ὄντα πάντα καθολικῶς θεωρεῖται, τὸ ἐν πρὸς τὸν Θεόν ἢ φύσιν εἰλήφει, νῦν δὲ τὸ καθ' ὑπόστασιν ἐν πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς ἀφράστου ἐνώσεως ἔλαβε, τὸν οἰκείον δηλαδὴ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀναλλοιώτως πρὸς τὴν θεϊαν οὐσίαν διάφορον διαφυλάττουσα λόγον, πρὸς ἣν ἔχει διὰ τῆς ἐνώσεως τὸ καθ' ὑπόστασιν ἐν καὶ διάφορον, ἵνα τῷ μὲν τοῦ εἶναι λόγῳ, καθ' ὃν γεγένηται καὶ ἔστι, διαμένοι τὸ ἑαυτῆς ὃν κυρίως ἔχουσα κατὰ πάντα τρόπον ἀμειώτον, τῷ δὲ τοῦ πως (215 b) εἶναι λόγῳ τὸ ὑφεστάναι θεϊκῶς λαβοῦσα τῆς περὶ τι ἄλλο κινήσεως τὴν ῥοπὴν παντελῶς μήτε γινώσκη, μήτε προσίηται. Ταύτῃ γαῦν πολὺ τῆς προτέρας παραδοξοτέραν τὴν πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ὁ λόγος ἐποίησατο κοινωνίαν, αὐτὴν τὴν φύσιν οὐσιωδῶς ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσας

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ, « Νυνὶ δὲ μοι δέξαι τὴν κῆσιν, καὶ προσκίρτησον, καὶ εἰ μὴ ὡς Ἰωάννης ἀπὸ γαστρὸς, ἀλλ' ὡς Δαβὶδ ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιβωτοῦ (27). »

Ἰωάννης ὁ μέγας οὐ μόνον μετανοίας καὶ τῆς

(25) Cf. Dionys. Areopag. *De divin. nomin.* cap. 2, 11, pag. 322. tom. I. Opp. ed. Venet., et alibi.
(26) Greg. Naz. *Or. in Theophan.* cap. 13.

A abundantia ea quæ existant ex non existentia proferat atque subsistere faciat, voluisse seipsam quoque universis convenienter et singulis illibatum communicare, existentiae unicuique et perennitatis facultatem largiendo. Quod sanctus atque divinus ille magnus Dionysius Areopagita significare videtur, dicens unitatem esse in Deo prædicandam, inde quod de universis excipiat, qui bonitate sua in existentiam produxerit omnem rerum quæ intelliguntur ordinem, quæque videntur venustatem, ut unicuique creaturæ secundum ineffabilem quamdam sapientiæ rationem indeminutus insit, et tamen nulla omnino ratione aut modo rursus comprehendatur, atque his quidem de larga bonorum suorum et effusa abundantia, alteris mediocriter, aliis in tantum ut aliquantulum certe ipsius imaginem referre possint. Atque hoc fortasse est, ut meæ videtur ignorantiae, illud quod bonum effunditur et progreditur, quod Deus, qui unus est, prout quis capax est, honorum multiplicatur communicatione.

diocriter, aliis in tantum ut aliquantulum certe ipsius imaginem referre possint. Atque hoc fortasse est, ut meæ videtur ignorantiae, illud quod bonum effunditur et progreditur, quod Deus, qui unus est, prout quis capax est, honorum multiplicatur communicatione.

Ex eodem sermone, in illud : « Alteram communicationem communicat, priore multo admirabiliorem. »

Non ita admirandum erat, ut puto, quantumvis magnum sit, quod Deus humanam naturam de prima creatione puram, quippe quæ Dei manu honorata erat, ad sui communionem duxit inflato Spiritu, parem divina imaginis pulchritudine impertiens, quam quod maculata hac Deique fugitiva facta passionum conspurcatione natura versari indulsit, pejorisque communionem non aversavit, et in eum usque qui negotiorum ubique dispar atque alienus est, admirabili unitione intendit miraculum. Prius enim nullo modo aut ratione essentialiter substantiæve, in quibus universa quæ sunt generaliter conspiciuntur, unitatem cum Deo natura cepit, nunc vero substantiæ cum eo unitatem ineffabili unitione nacta est, ita ut propriam videlicet essentialiter immutatam et a divina essentia diversam custodiret rationem, cum qua divina essentia unita habet et unitatem et diversitatem, ut existentiae ratione, qua facta est et existit, quod peculiare sibi habet perservet nulla parte deminutum, nec qualitatis ratione divinam existentiam nacta motionis circa aliud quid librationem sentiat ullo modo aut admittat. Hoc quidem modo sermo communionem priore multo admirabiliorem cum hominum natura effecit, cum ipsam naturam essentialiter sibi secundum substantiam copularet.

Ex eodem, in illud : « Nunc autem conceptum accipe ac præsulata, et si non ut Joannes ex utero, certe ut David ob arcæ repositionem. »

Joannes magnus non solum pœnitentiæ et præ-

p. 672, tom. I. Opp. ed. Bened.

(27) Idem *ibid.* cap. 17, p. 674, tom. I. Opp. ed. Bened.

cticæ philosophiæ impassibilitatis et gnosticæ contemplationis imago est, hujus ut præco et baptista, alterius ut eremita et a mundo penitus segregatus, illius vero ut Levita et sacerdos et divini verbi præcursor, sed etiam ejus quæ in his deprehenditur habitualis constantiæ ac stabilitatis symbolum utpote qui ex utero vel usque ad mortem animæ in his tenorem infractum conservavit. David autem confessionis, actionis atque contemplationis et ipse imago est, ut Judaicæ tribus et pastor primum et postea rex, et Allophylorum confector, at non item habitualis illarum stabilitatis symbolum. Excidit enim post agnitionem, humanum aliquid passus, et virtutis atque cognitionis habitum non servavit immutatum. Quamobrem fortasse nec de Verbi utero, quomodo magnus Joannes, exultasse narratur, sed post perfectam Allophylorum interfectionem arcæque restitutionem, hoc est post repressas passiones reversamque rursus cognitionem. Imago igitur Joannis quidem est omnium virtute et cognitione per pœnitentiam in spiritu generatorum habitumque in his immutatum ad finem usque per progressum perservantium. David vero omnium post agnitionem delinquentium, rursusque gaudii divini exultationem de virtute et cognitione animæ per pœnitentiam reducentium. Itaque brevis esse studens magnus magister, et sermonis vim in latitudinem pronam spiritu restringere cupiens, cum Joanne et Davide, magnis duumviris, per utriusque habitum comparavit divini eloquii auscultatores, tanquam alterutri horum omnino, uti videtur, eo qui luculenter de utroque demonstratus est modo, unusquisque eorum qui pie vivunt respondeat, quasi diserte clamans: Quicumque divinum virtutis et cognitionis in vobis per pœnitentiam ingeneratum recepistis sermonem, sive in magni Joannis modum ex principio usque ad finem per progressum firmiter conservastis habituales animæ de ipso exultationem divinam, nulla omnino malignitatis specie et ignorantia subactivi, sive in modum beati Davidis, etiam si secundum divinum cursum vobis quid grave acciderit, gnaviter per pœnitentiam operam date ut virtutem et cognitionem constantiæ nervis et divinorum sermonum exercitationibus ad vos reducat, atque ne ignavia aut socordia divinam hanc in vobis, virtutis, inquam, et cognitionis, arcam destituentes ac dedentes Heli sacerdotis malo succumbatis, et humero actionis percussi retrorsus cadentes circa templi in Selom portas interficiamini².

Id quod, ut mihi videtur, apertius demonstrans beatus hic Pater in oratione in Novam Dominicam habita: «Canere vero, inquit, Domino novum jubemur cantum, sive qui in Babylonem malamque

² I Reg. iv, 47.

VARIÆ LECTIONES.

³ Cod. Gud., si schedæ non fallunt, habet νοῶν.

(28) Greg. Naz. in Nov. Domin., cap. 1, p. 835, tom. I. Opp. ed. Bened.

A κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν ἀπαθείας καὶ γνωστικῆς θεωρίας ἐστὶν εἰκὼν, τῆς μὲν ὡς κῆρυξ καὶ βαπτιστής, τῆς δὲ ὡς ἐρημίτης καὶ τοῦ κόσμου πάντῃ κεχωρισμένος, τῆς δὲ ὡς Ἀευίτης καὶ ἱερεὺς καὶ Θεοῦ Λόγου πρέδρομος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἕξιν ἀτρεφίας σύμβολον, ὡς ἀπὸ γαστρὸς καὶ μέχρι θανάτου τὸν ἐν τούτοις τῆς ψυχῆς τόνον ἀμείλιχτον διατηρήσας. Ὁ δὲ Δαβὶδ ἐξομολογήσεως πράξεώς τε καὶ θεωρίας καὶ αὐτὸς ἐστὶν εἰκὼν, ὡς τῆς Ἰουδαϊκῆς φυλῆς καὶ ποιμὴν πρότερον καὶ ὕστερον βασιλεὺς, καὶ τῶν ἀλλοφύλων ἀναιρέτης, οὐ μὴν δὲ καὶ τῆς τούτων κατὰ τὴν ἕξιν ἀτρεφίας σύμβολον. Παρέπεσε γὰρ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν, ἀνθρώπινόν τι παθὼν, καὶ τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως οὐκ ἐφύλαξεν ἀτρεπτον. Διὸ τυχὸν οὐδὲ ἀπὸ γαστρὸς τοῦ λόγου προσχιρτῆσαι γέγραπται κατὰ τὸν μέγαν Ἰωάννην, ἀλλὰ μετὰ τὴν τῶν ἀλλοφύλων τελείαν ἀναίρεσιν καὶ τὴν τῆς κιβωτοῦ ἀποκατάστασιν, τουτέστι μετὰ τὴν τῶν παθῶν ὑποχώρησιν καὶ τὴν τῆς γνώσεως αὐθις ἐπάνοδον. Τύπος οὖν ἐστὶν ὁ μὲν Ἰωάννης πάντων τῶν κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν διὰ μετανοίας ἐν πνεύματι γεννωμένων, καὶ μέχρι τέλους διὰ προκοπῆς τὴν ἐν τούτοις ἕξιν ἀτρεπτον διατηροῦντων, ὁ δὲ Δαβὶδ πάντων τῶν μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν παραπιπτόντων, καὶ πάλιν διὰ μετανοίας τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἐπαναγόντων τῆς ψυχῆς τῆς θείας χαρᾶς ἀγαλλίαμα. Σύντομος (216 a) οὖν ὑπάρχων, καὶ τῷ πνεύματι τὴν εἰς πλάτος τοῦ λόγου δύναμιν νοερῶς συστειλάς ὁ μέγας διδάσκαλος, Ἰωάννη καὶ Δαβὶδ τοῖς μεγάλοις παρείκασε διὰ τῆς καθ' ἑκάτερον ἕξεως τοῦ τῶν θείων λογίων ἀχροατᾶς, ὡς ἐνὶ πάντως τούτων, καθάπερ οἶμαι, κατὰ τὸν ἐφ' ἑκάστῳ καλῶς ἀποδοθέντα τρόπον, ἑκάστου τῶν κατ' εὐσέβειαν ζώντων ἐνισχημένου, οἷον ἐ διαβρήδην βοῶν³ ὅτιπερ Πάντες ὅσοι τὸν θεῖον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἐν ἑαυτοῖς διὰ μετανοίας κυϊσκόμενον ἐδέξασθε Λόγον, ἢ κατὰ τὸν μέγαν Ἰωάννην ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους διὰ προκοπῆς τὸ ἐπ' αὐτῷ τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν ἕξιν ἀτρεπτικῶς θεῖον διετηρήσατε σκίρτημα, μηδενὶ τὸ παράπαν ὑπαγόμενοι κακίας εἶδει καὶ ἀγνωσίᾳ, ἢ κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, κἂν εἰ συμβέβηκε τι κατὰ τὸν θεῖον ἐρόμον ὑμῖν ἀβούλητον, φιλοπόνως διὰ μετανοίας σπουδάζετε πρὸς ἑαυτοὺς τὴν ἀρετὴν ἐπαναγαγεῖν καὶ τὴν γνῶσιν ὑπομονῆς τόνοις καὶ λόγων θείων ἀσκήμασι, καὶ μὴ τῇ ῥαθυμίᾳ τοῖς πάθεσιν ἐκδοτον ταύτην τὴν ἐν ὑμῖν θεῖαν, τῆς ἀρετῆς λέγω καὶ τῆς γνώσεως, ἐάσαντες κιβωτὸν τὸ τοῦ ἱερέως Ἡλὶ ὑπομένητε πάθος, καὶ ὀπισθίως πεσόντες περὶ τὰς πύλας τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Σηλώμ ἀποθάνητε, τὸν ὦμον τῆς πράξεως συντριβέντες.

³ Ὅπερ, ὡς οἶμαι, σφέστερον διδάσκων ὁ μακάριος οὗτος Πατὴρ ἐν τῷ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν λόγῳ φησὶν: «Ἄδειν δὲ τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν κελευόμεθα, εἴτε οἱ εἰς Βαβυλῶνα καὶ τὴν πονηρὰν

σύγχυσιν κατασυρέντες ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἔπειτα ἄ
 πρὸς Ἱερουσαλήμ ἀνασωθέντες, κάκει μὲν οὐ δυνά-
 μενοι τὴν θεῖαν ᾄδειν ᾠδὴν ὡς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας,
 ἐνταῦθα δὲ νέαν ᾠδὴν καὶ πολιτείαν ἱστάμενοι, εἴτε
 οἱ μείναντες ἐν τῷ καλῷ καὶ προκόπτοντες, καὶ τὸ
 μὲν κατωρθωκότες ἤδη, τὸ δὲ κατορθοῦντες παρὰ
 τοῦ καινοποιῦ Πνεύματος. Ἐταῦτα (216 b) στο-
 χαστικῶς κατὰ τὴν ἐμὴν ἀφροσύνην νενοτηκότα τὸν
 διδάσκαλον φάσαι νομίζω· «Νυνὶ δέ μοι δέξαι τὴν
 κύησιν καὶ προσκίρτησον, εἰ καὶ μὴ ὡς Ἰωάννης
 ἀπὸ γαστρὸς, ἀλλ' ὡς Δαβὶδ ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς
 κιθωτοῦ, τῷ κατ' ἀξίαν καὶ γένος τῆς θεωρίας τρό-
 πῳ συνηρηκότα τὴν τῶν εἰρημένων θεωρίαν. Φασὶ
 γὰρ οἱ τῶν τοιοῦτων ἀκριβεῖς ἐπιμελεῖται μυστηρίων
 καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς πνευματικῶν λόγων ἐρασταὶ καὶ
 φιλοθεάμονες, τὸν καθόλου τῆς Γραφικῆς θεωρίας
 λόγον, ἓνα τυγχάνοντα, δεκαχῶς πλατυνόμενον θεω-
 ρεῖσθαι, τόπῳ, χρόνῳ, γένει, προσώπῳ, ἀξίᾳ, ἡγουν
 ἐπιτηδεύματι, πρακτικῇ, φυσικῇ, θεολογικῇ φιλοσο-
 φία, ἐνεστῶτι, καὶ μέλλοντι, ἡγουν τύπῳ καὶ ἀλη-
 θεία, καὶ αὐθις συναγόμενον τοὺς πέντε τρισὶ περι-
 γράφειν τρόποις, καὶ πάλιν δυσὶ τοὺς τρεῖς, καὶ τοὺς
 δύο ἐνὶ συγκλείειν παντελῶς μὴ ἀριθμουμένῳ λόγῳ·
 οἷον τοὺς κατὰ χρόνον καὶ τόπον καὶ γένος καὶ πρό-
 σωπον καὶ ἀξίαν, λέοντε τυγχάνοντας, εἰς τρεῖς συνάγειν
 τοὺς τῆς πρακτικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς, τού-
 τούς δὲ πάλιν τρεῖς ὄντας, εἰς δύο, τοὺς τὸ παρὸν τε
 καὶ τὸ μέλλον σημαίνοντας, καὶ τούτους εἰς τὸν τελε-
 στικὸν καὶ ἀπλοῦν, ὡς φασὶ, καὶ πάντων περιεκτι-
 κὸν ἀόρητον λόγον, ἐξ οὗ κατὰ πρόοδον γέγονεν ἡ
 καθολικὴ τῶν ὑπὸ θεωρίαν τῆς Γραφῆς τρόπων δε-
 κάς, καὶ εἰς ὃν ὡς ἀρχὴν κατὰ περιγραφὴν ἡ αὐτὴ
 δεκάς ἀνατατικῶς εἰς μονάδα πάλιν συνάγεται. Καὶ
 κατὰ μὲν χρόνον ὁ τῆς Γραφῆς θεωρεῖται λόγος,
 ἡνίκα τὸ Ποτέ, τὸ Ἦν, τὸ Ἔστι, τὸ Ἔσται, τὸ Ἦρὸ
 τοῦδε, τὸ Παρὸν, τὸ Μετὰ τὸδε, καὶ Ἐπὶ τοῦδε, καὶ
 Ἄπ' ἀρχῆς, τὸ Παρελθὸν, τὸ Μέλλον, ἐνιαυτούς τε καὶ
 καιροὺς καὶ μῆνας καὶ ἐβδομάδας καὶ ἡμέρας καὶ
 νύκτας καὶ τὰ τούτων μέρη, καὶ ἀπλῶς ὅσα ἐμφαντικῶς
 (217 a) χρόνου, δηλοῖ· κατὰ δὲ τόπον, ὅταν οὐ-
 ρανὸν καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ θάλασσαν, οἰκουμένην,
 πέρατα, χώρας, νήσους, πόλεις, ναοὺς, κώμας,
 ἀγροὺς, ὄρη, φάραγγας, ὁδοὺς, ποταμοὺς, ἐρήμους,
 ληνοὺς, ἄλωνας, ἀμπελῶνας, καὶ ἀπλῶς ὅσα τόπον
 χαρακτηρίζειν δύναται, σημαίνη· κατὰ γένος δὲ,
 καθολικῶς μὲν ὁπότεν ἀγγέλους, ἢ ὅσα τῆς ἐν οὐ-
 ρανοῖς ἔστι τῶν νοερῶν οὐσιῶν διακοσμήσεως, πρὸς
 δὲ καὶ ἥλιον καὶ σελήνην, ἀστέρας, πῦρ, καὶ ὅσα
 ἐν ἀέρι, ἐν γῆ, ἐν θαλάσῃ τυγχάνει ὄντα, ἢ ζῶα,
 ἢ ζωόφυτα, ἢ φυτὰ, καὶ ὅσα ἐκ γῆς μεταλλεύεται
 καὶ τέχναις ἀνθρώπων ὑποπίπτει, καὶ ὅσα ἕτερα
 τοιαῦτα, δηλοῖ, ἰδιοτρόπως δὲ πάλιν, ὅταν ἀνθρώ-
 πους, ἔθνη, λαοὺς, γλώσσας, φυλάς, πατριάς, καὶ
 ὅσα τοιοῦτα, σὺν ἀριθμῷ ἢ ἀριθμοῦ χωρὶς ἰνομάξῃ·
 κατὰ πρόσωπον δὲ, ὅταν τόνδε τὸν ἀγγελον, ἢ τόνδε
 τὸν ἀρχάγγελον, ἢ Σεραφίμ, ἢ ὅσα τῶν ἐν οὐρανοῖς
 διαιτωμένων νοερῶν οὐσιῶν, ἐξ ὀνόματος καλῆ, ἢ
 Ἀβραάμ, ἢ Ἰσαάκ, ἢ Ἰακώβ, ἢ ἕτερον τινα τῶν ἐν
 ἐπαίνῳ ἢ ψόγῳ τῇ Γραφῇ κειμένων, δι' ὀνόματος

A confusionem peccato sumus detracti, deinde in
 Jerusalem rursus salvati (atque illic quidem non
 potuimus divinum carmen, ut in terra aliena, ca-
 nere, hic autem novum carmen novamque vitæ ra-
 tionem inchoamus), sive qui mansimus in ho-
 nesto atque progressi sumus, partim jam re bene
 gesta, partim gerentes adhuc Spiritus instauratoris
 ope. Hæc secundum meam ignorantiam suspicor
 magistrum in animo habuisse cum diceret: «Nunc
 autem conceptum accipe et præsulata, et si non ut
 Joannes de utero, tamen ut David ob repositionem
 arcæ, » et contemplationis secundum dignitatem
 atque genus modo dictorum contemplationem una
 comprehendisse. Qui enim cum studio et cura in
 huiusmodi mysteriis versantur, spiritualiumque in
 eis rationum amatores et spectatores, generalem
 tradunt Scripturæ contemplandæ rationem, cum
 una sit, decemplici modo diffusam spectari, loco,
 tempore, genere, persona, dignitate, sive studio,
 activa, naturali, theologica philosophia, præsentia
 ac futura, sive figura et veritate, et rursus colle-
 ctam quinque tribus comprehendere modis, rur-
 susque duabus tres et duas una includere omnino
 ratione, quæ non numeretur: sic temporis, loci,
 generis, personæ, dignitatis, cum quinque sint, in
 tres colligere activæ et naturalis et theologicæ, has
 vero rursus, cum tres sint, in duas quæ ad præsen-
 tiam atque futurum spectant, et has demum in
 consummatoriam et simplicem, ut aiunt, omniaque
 comprehendentem ineffabilem rationem, unde per
 progressionem generalis modorum sub contempla-
 tione Scripturæ decas facta erat, et in quam, ut
 principium, circumscriptione eadem decas reversa
 in unionem rursus colligitur. Atque secundum
 tempus Scripturæ ratio spectatur, cum Aliquando,
 Erat, Est, Erit, Ante hoc, Præsens, Post hoc, et
 Sub hoc, et Ab initio, Præteritum, Futurum, an-
 nos et tempestates et menses et hebdomades et
 dies et noctes horumque partes, et quodcumque
 simpliciter tempus denotat, significat; secundum
 locum, cum cælum et tellurem et aerem et mare,
 terram, terminos, regiones, insulas, urbes, fana,
 vicos, agros, montes, valles, vias, fluvios, deserta,
 lacus, areas, vineta et simpliciter quodcumque
 locum exprimat, significat; secundum genus vero,
 generaliter primum cum angelos vel quidquid cæ-
 lestis est intellectualium essentialium ordinis,
 deinde vero etiam solem et lunam, stellas, ignem, et
 quodcumque in aere, in terra, in mari exstat, sive
 animalia, sive zoophyta, sive plantæ, et quodcum-
 que ex terra effoditur artibusque hominum subji-
 citur, et quæcumque alia ejusmodi, ostendit, specia-
 liter vero rursus, cum homines, nationes, populos,
 linguas, tribus, gentes, et quæ sunt generis hu-
 jusmodi, cum numero aut sine numero appellat;
 secundum personam vero, cum hunc angelum, vel
 hunc archangelum, vel Seraphim, vel quæcumque
 intellectualium in cælo essentialium, nomine ap-
 pellat, vel Abraham, vel Isaac, vel Jacob, vel

alium quempiam eorum qui in Scriptura aut laudantur aut vituperantur, nomine denotat; secundum dignitatem autem, quando regnum, aut regem, aut pastorem, aut gregem, aut sacerdotem, aut sacerdotium, aut agricolam, aut prætorem, aut architectum, et simpliciter si quid aliud eorum quibus humanum genus dividitur studiorum et professionum. Quæcumque enim quinque illis modis comprehensa ratio ostendit, essentia et potestate et actione, primariis circa ea distinctionibus, consistentia, ea movent omnino aut inoventur, agunt aut aguntur, spectant aut spectantur, dicunt aut dicuntur, docent aut docentur, advertunt aut avertunt, et simpliciter, ut paucis dicam, dum faciunt aut patiuntur, activam et naturalem et theologiam de mutuo earum inter se nexu varie nobis introducunt philosophiam, cum unumquodque eorum nimirum quæ dicta sunt multifariam contemplationis circa se ipsum cogitationibus cum laude aut vituperio accipiatur, suasque rationes faciendas aut non faciendas, naturales aut innaturales, intelligibiles aut non intelligibiles ostendat. Duplex enim, uti dixi, uniuscujusque rationis modus est, ad facultatem ejus qui contemplationis in eis explorationem prudenter instituit, ut ex faciendorum et naturalium et intelligibilium rationum positione, et ex phantasiarum non faciendarum et innaturalium et non intelligibilium ademptione activa et naturalis et theologica pariatur piis philosophia, vel quod idem est, Dei amor. Quæ rursus dividuntur præsentis ac futuro, cum umbram et veritatem habeant, et typum et archetypiam. Quod si egregiam homo atque sublimem hoc sæculo habet facultatem summum adipiscendi virtutis et cognitionis et sapientiæ modum excellendique scientia rerum divinarum, habet in typo et imagine archetyporum. Typus enim revera omnis nostra nunc quæ censetur veritas est, et umbra majoris rationis atque imago est. Ratio ea quæ in universis in præsentia ad usque futurum inest, universorum conditrix, cum tam in typo quam in veritate insit, tam existere intelligitur quam videri, cum tam præsentiam quam futurum, tam typum quam veritatem superet, eo quod nihil oppositum, quod secum una spectetur, habet. Oppositum autem veritati est mendacium. Itaque veritatem superat ea ad quam universa colliguntur ratio, pariterque rursus, ut homo et Deus, etiam superat.

Colliguntur igitur priores quidem quinque rationes de multifaria ipsarum contemplatione in activam et naturalem et theologiam philosophiam, hæc vero rursus in præsentiam atque futurum, id est typum atque veritatem, præsentia vero et futurum in principale, sive in rationem, id est Sermonem, quæ erat in principio, quæ semet pati et videre facit eos qui sui digni facti fuerint, et per ea quæ dicta sunt summo cum studio ad sese iter, et decadem per ipsas factam per ipsum effecerint monadem, de omni eos motione passioni obnoxia

A παραδηλοῖ· κατ' ἀξίαν δὲ, ἤνικα βασιλείαν, ἢ βασιλέα, ἢ ποιμένα, ἢ ποιμνὴν, ἢ ἰσρέα, ἢ ἱερωσύνην, ἢ γεωργόν, ἢ στρατηγόν, ἢ ἀρχιτέκτονα, καὶ ἀπλῶς εἴ τι ἄλλο τῶν οἷς διήρηται τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπιτηδεύμασι. Ταῦτα γὰρ πάντα ὅσα τοῖς πέντε περιεχόμενα τρόποις ἔδειξεν ὁ λόγος, οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνεργεία, ταῖς περὶ αὐτὰ πρώταις διαιρέσεσι, συνιστάμενα, ἢ κινεῖ πάντως ἢ κινεῖται, ἢ ἐνεργεῖται ἢ ἐνεργεῖ, ἢ θεωρεῖ ἢ θεωρεῖται, ἢ λαλεῖ ἢ λαλεῖται, ἢ διδάσκει ἢ διδάσκεται, ἢ ἐπιτροπὴν ἢ ἀποτροπὴν δέχεται, καὶ ἀπλῶς ἵνα συνελὼν εἴπω, ἢ ποιῶντα ἢ πάσχοντα τὴν πρακτικὴν (217 b) καὶ τὴν φυσικὴν καὶ τὴν θεολογικὴν κατὰ συμπλοκὴν δι' ἀλλήλων ποικίλως ἡμῖν εἰσηγοῦνται φιλοσοφίαν, ἐκάστου δηλαδὴ τῶν ὀνομασμένων πολυτρόπως ταῖς περὶ αὐτὸ κατὰ τὴν θεωρίαν ἐπινοήσας ἐπαινετῶς ἢ ψεκτῶς λαμβανομένου, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ ποιητέους ἢ οὐ ποιητέους, ἢ φυσικοὺς ἢ ἀφυσικοὺς, ἢ νοητοὺς ἢ ἀνοητοὺς λόγους ἐκφαίνοντος. Διττὸς γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ ἐφ' ἐκάστῳ λόγῳ τρόπος ἐστὶ, κατὰ τὸ δυνατὸν τῷ παιουμένῳ τὴν ἐπ' αὐτοῖς συνेतῶς τῆς θεωρίας ἐξέτασιν, ἵνα ἕκ τε τῆς τῶν ποιητέων καὶ φυσικῶν καὶ νοητῶν λόγων θέσεως, καὶ ἐκ τῆς τῶν οὐ ποιητέων καὶ ἀφυσικῶν καὶ ἀνοητῶν φαντασιῶν ἀφαιρέσεως, ἢ πρακτικὴ καὶ ἢ φυσικὴ καὶ ἢ θεολογικὴ περιποιηθῇ τοῖς εὐσεβέσι φιλοσοφία, ταῦτὸν δὲ ἐστὶν εἰπεῖν, φιλοθεΐα. Καὶ αὗται δὲ πάλιν τῷ τε παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι διαιροῦνται, ὡς σκιὰν ἔχουσαι καὶ ἀλήθειαν, καὶ τύπον καὶ ἀρχετύπιαν. Ὡς δ' ἂν ὑπερφυῶς τε καὶ ὑψηλῶς δυνατόν ἐστι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀκρότατον φθάσαντες μέτρον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας περιγενέσθαι τὴν τῶν θεῶν ἐπιστήμην, ἐν τύπῳ καὶ εἰκόνι τῶν ἀρχετύπων ἐστὶ. Τύπος γὰρ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς πᾶσα παρ' ἡμῶν νῦν εἶναι νομιζομένη ἀλήθεια, καὶ σκιά τοῦ μείζονος λόγου καὶ εἰκῶν. Ὁ ἐν ὅλοις κατὰ τὸ παρὸν πρὸς τὸ μέλλον καὶ τῶν ὅλων ποιητικὸς λόγος κατανοούμενός ἐστιν ὡς ἐν τύπῳ καὶ ἀληθείᾳ, καὶ ὢν καὶ φαινόμενος, ὡς ὑπὲρ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ὢν, καὶ ὑπὲρ τύπον καὶ ἀλήθειαν, τῷ μηδὲν ἔχειν ἀντικείμενον συνθεωρούμενον. Ἀντίκειται δὲ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος. (218 a) Ὑπὲρ ἀλήθειαν ἄρα ὁ πρὸς ὃν τὰ πάντα συνάγεται λόγος, καὶ αὐθις, ὡς ἄνθρωπος καὶ θεὸς ὑπάρχων, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ὦν ἀληθῶς ἀνθρωπότητά τε καὶ θεότητα.

omnem revera humanitatem et divinitatem su-

Συνάγονται τοίνυν οἱ μὲν πρότεροι πέντε τρόποι κατὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς πολύτροπον θεωρίαν εἰς πρακτικὴν καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν, αὗται δὲ πάλιν εἰς τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἦτοι τύπον καὶ ἀλήθειαν, τὸ παρὸν δὲ καὶ τὸ μέλλον εἰς τὸ ἀρχικόν, ἤγουν τὸν ἐν ἀρχῇ Λόγον, τὸν ποιῶντα παθεῖν αὐτὸν καὶ ἰδεῖν τοὺς ἀξίους αὐτοῦ γενομένους, καὶ διὰ τῶν εἰρημένων φιλοπόνως τὴν πρὸς αὐτὸν ποιησαμένους πορείαν, καὶ τὴν δι' αὐτοὺς γενομένην δεκάδα δι' αὐτὸν ποιησαμένους μονάδα τῆν αὐτοῦ ἐκτινάξασαν παντὸς ἐμπαύσεως τε καὶ φυσικῆς

καὶ νοητοῦ κινήματος, καὶ τὴν ἐν ἄριστοι θεϊαν ἀ-
 τοῖς κατὰ τὴν ὀλόκληρον ἔξιν ἐμμορφώσαντες τῆς
 κατὰ φύσιν θείας ἀπλότητος ιδιότητα. Ἰστέον δὲ καὶ
 τοῦτο, ὅτι τῆς μὲν προνοίας ὁ λόγος τῆ φυσικῆ, καὶ
 ὁ τῆς κρίσεως λόγος τῆ πρακτικῆ κατέσπαρται φιλο-
 σοφίᾳ, κατὰ τοὺς αὐτοῖς πρέποντας τρόπους, οἷον διὰ
 τῆς θεωρίας τῶν ὄντων τε καὶ γινομένων ἐμφαίνον-
 ται. Ταῦτα, καθὼς εἴρηται, νενοηκότα τὴν θεόφρονον
 τοῦτον διδάσκαλον οἶμαι ⁶⁶ προσφόρως τοὺς ὀνομα-
 σθέντας ἀγίους ἐκ τοῦ κατὰ γένος καὶ ἀξίαν τρόπου
 τῆς ἐπ' αὐτοῖς θεωρίας καλέσαι, τὸν δὲ μέγαν Ἰωάν-
 νην καὶ ἐκ τοῦ τόπου. Διόπερ ὁ μὲν ἅγιος Ἰωάν-
 νης, ὡς μὲν κῆρυξ μετανοίας, πράξεώς ἐστιν εἰκὼν,
 ὡς δὲ ἐρημίτης, ἀπαθείας, ὡς Λευίτης δὲ καὶ ἱερεὺς,
 γνωστικῆς θεωρίας, ὡς δὲ τοῦ λόγου προσηκρήσας
 ἀπὸ γαστρὸς, ἀτρεψίας καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ B
 γνῶσιν ἔξαιώς ἐστι σύμβολον· ὁ δὲ ἅγιος Δαβὶδ, ὡς
 μὲν Ἰουδαῖος (218 b) καὶ ποιμὴν, τὴν δι' ἐξου-
 λογίσεως πρακτικὴν φιλοσοφίαν εἰκονίζεται, ὡς δὲ
 βασιλεὺς Ἰσραὴλ, τὴν θεωρητικὴν εἰσηγεῖται μυσ-
 τήριον. Γένος οὖν τοῦ μὲν ἀγίου Ἰωάννου τὸ
 ἔθνος καὶ ἡ φυλὴ ἐξ ὧν ὀπήρχει, ἀξία δὲ τὸ κῆρυγμα
 καὶ ἱεροσύνη, καὶ τόπος ἡ ἐρημος ἐν ἣ διήγει· τοῦ
 δὲ ἀγίου Δαβὶδ ὡσαύτως, τὸ μὲν γένος τὸ ἔθνος ἐστὶ
 καὶ ἡ φυλὴ, τὸ δὲ ἐπιτήδευμα, ἡ γουὴ ἡ ἀξία, ἡ ποι-
 μαντικὴ καὶ ἡ βασιλεία. Αἷς ἐκάτερος, ἀναλόγως
 ἐσωτῆ κατὰ τὸν πρέποντα λόγον τῶν ἐπ' αὐτῷ λεγο-
 μένων τρόπων θεωρούμενος, τὸ δι' αὐτῷ δηλούμε-
 νον « ἀπειρίτως » μυστήριον δείκνυσιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ· « Ἄν εἰς Αἴγυπτον C
 φεύγῃ, προθύμως συμφουγαδεύθητι· καλὸν τῷ
 Χριστῷ συμφεύγειν διωκομένῳ. Ἄν ἐν Αἰγύ-
 πτῳ βρωδύνη, κάλεσον αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου,
 καλῶς ἐκεῖ προσκυνούμενον (29). »

Δεῖ, καθάπερ οἶμαι, πρὸς τῷ γινώσκειν εἰς Αἴγυ-
 πτον φυγόντα τὸν Κύριον καὶ ὑπὸ τίνος διωκόμενον
 κατὰ τὸ ἀκόλουθον εἰδέναι. Φεύγει τοίνυν ὁ Κύριος
 οὐ μόνον ἀπλῶς εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Ἡρώ-
 δου διωκόμενος, τοῦ τῆνικαυτὰ τῆς Ἰουδαίας γῆς
 βασιλεύοντος. Ἐρμηνεύεται δὲ ὁ Ἡρώδης, ὡς φασί,
 πάθος, καὶ δερμάτινος, καὶ φύσις, ἡ δὲ Αἴγυπτος
 καὶ αὐτὴ πολλαχῶς λαμβάνεται, κατὰ τὰς ἐπ' αὐτῇ
 τῶν θεωρητικῶν τρόπων ἐπινοίας, ποτὲ μὲν εἰς τὸν
 ἐνεστώτα κόσμον, ποτὲ δὲ εἰς τὴν σάρκα, ποτὲ δὲ D
 εἰς τὴν ἀμαρτίαν, ποτὲ δὲ εἰς τὴν ἀγνοίαν, ποτὲ δὲ
 εἰς τὴν κάκωσιν, καθ' ἣν μάλιστα νῦν ἐπιβολὴν πρέ-
 πον ἐστὶν ἐκδέξασθαι τὴν εἰς Αἴγυπτον τοῦ Κυρίου
 φυγὴν. Καλὸν οὖν ἐστὶ συμφεύγειν εἰς Αἴγυπτον
 τῷ Χριστῷ, τούτεστι τῷ ἐν ἡμῖν διαγνωστικῷ θεῷ
 λόγῳ, διὰ νηπιότητα τέως διωκομένῳ, δι' ἡμᾶς τοὺς
 κατ' αὐτὸν νηπιάζοντας, ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος ἡμῶν
 ἔτι καὶ βασιλεύοντος διὰ τῶν ἐμπαθῶν τῆς σαρκὸς
 κινήματων (219 a) χοῖκου φρονήματος, εἰς τὴν

A et naturali et intellectuali decussuram divinamque
 in gratia eis secundum integrum habitum infor-
 maturam divinæ naturaliter simplicitatis proprieta-
 tem. Sciendum autem hoc quoque est, providentiæ
 rationem naturali, iudicii rationem activa esse phi-
 losophia satam, secundum modos convenientes, in
 quibus per eorum quæ existunt et fiunt contempla-
 tionem manifestantur. Hoc, uti dixi, intellectu at-
 que consilio divinam hunc arbitror magistrum
 sanctos, quos appellavit, congruenter ex modo con-
 templationis eorum vocasse secundum genus et
 dignitatem, magnum vero Joannem etiam de loci
 modo. Quare sanctus Joannes, ut poenitentiae præ-
 co, actionis est imago, ut eremita, impassibilitatis,
 ut Levita et sacerdos, gnosticæ contemplationis, ut
 vero rationis ex utero exsultans, constantiæ et ha-
 bitus virtutis et cognitionis symbolum est: sanctus
 contra David, ut Judæus et pastor, activam per
 confessionem philosophiam figurat, ut rex Israel,
 contemplativam introducit mystagogiam. Genus igitur
 sancti Joannis gens est et tribus unde originem
 ducebat, dignitas vero præconium et sacerdotium,
 et locus desertum ubi versari solebat; sancti con-
 tra Davidis pari modo genus est gens et tribus,
 munus, id est dignitas, pastorale officium et regnum.
 Quibus, philosophia, inquam, activa et contem-
 plativa mystagogia, si uterque sibi convenienter
 secundum congruentem modorum in eis indicato-
 rum rationem spectatur, mysterium per semet ma-
 nifestatum sine « ullius offensione » demonstrat.

Ex eodem sermone, in illud: « Si in Ægyptum pro-
 fugiat, alacri animo te ipsi fugæ comitem adjuuge,
 præclarum est cum Christo persecutionem patiente
 fugere. Si diuturniorem in Ægypto moram faciat,
 ex Ægypto eum voca, qui rite illic adoratur et
 colitur. »

Debemus, ut opinor, cum Dominum in Ægyptum
 fugisse sciamus, nosse etiam consequenter quem-
 nam persecutorem fugerit. Fugit igitur Dominus
 non solum simpliciter in Ægyptum, sed etiam ab
 Herode, Judææ terræ tunc temporis rege petitus.
 Herodis vero, uti tradunt, interpretatio est passio,
 et pelliceus, et natura, Ægyptus autem ipsa mul-
 tifarum refertur secundum contemplativorum in
 ea modorum rationes, modo ad præsentem mun-
 dam, modo ad carnem, modo ad peccatum, modo
 ad ignorantiam, modo ad vexationem, qua potis-
 simum interpretatione Domini in Ægyptum fugam
 nunc accipere debemus. Præclarum est igitur cum
 Christo in Ægyptum fugere, id est cum dijudica-
 tore in nobis sermone divino, propter infantiam
 tandiu persecutionem patiente, propter nos qui eo
 infantes sumus, persecutionem patiente a terrena
 quæ in nobis adhuc per motus carnis affectibus
 obnoxios dominatur voluntate, in vexationem per

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ ὡς οἶμαι habet liber scriptus.

(29) Greg. Naz. Or. in Theophan., cap. 18, tom. I Opp., p. 675, edit. Bened.

activam, donec per impassibilitatem mors nobis A indicata fuerit eorum qui divini in nobis infantis Sermonis animæ insidiantur, hoc est eorum qui nostram secundum Sermonem in Deo consummatum vitam mortificare student, constitutionemque Christo consentaneam, sive habitum extinguere furiose conantur, qui sermo divinus per acrem de voluntate animi nostri firmitatem tanquam per nubem levem ad nostram Ægyptum accedit, carnem, inquam, et motus ejus et affectus veluti simulacra quædam manufacta conentit atque de sede sua dejicit et ab anima plane repellit, remotisque imaginibus in se ipsum, ut decet, adorationem transducit. Hoc igitur modo nos cum Christo persecutionem patiente bene fugimus, de fugæ cum eo consortii vexatione sponte suscepta præclaram accipientes mercedem impassibilitatem. Rursus vero Christum ex Ægypto revocamus dum divinum in nobis dijudicationis sermonem affectibus expulsis et enecatis non patimur imprudenter operam dare artibus adversus ea quæ non sunt molientibus, neque carnem sermonem in nobismetipsis solum potius quam in cæteris qui cum nobis conversantur agnoscere sinimus. In hoc pulchre et religiose in activæ secundum vexationem philosophiæ formis per virtutes præinstituti ascendamus ex iis per contemplationem ad eorum quorum formæ istæ et imagines sunt cognitionem, veluti de Ægypto aliqua in Judæam pulchre ascendentes comitesque nostros ascendere instrumentes, et de carnis Sermonis quod Christus sit cognitione per activam transgrediamur ad gloriam, hoc est ad Unigeniti apud Patrem suum cognitionem. Ita præclare aliquis atque pie cum Christo persecutionem patiente fugit, et ita rursus eum revocat de activa ad contemplationem et cognitionem transgrediens, omnia cum sermone secundum sermonem faciens pro sermone. Ne autem mireris quod Ægyptus in vexationem secundum virtutem institutam hic tracta est, sed diligenter ea considera quæ in Veteri Testamento narrantur, quomodo non solum Israellem illa lateribus conficiendis vexaverit, sed ipsos Ægyptios quoque per Moysis profectionem in interitum cruciaverit: Vexationem enim et tenebras, uti dixi, Ægyptum interpretantur. Omnis autem probabilis interpretatio ejus quod sub se cadit tam laudabilem plerumque quam vituperabilem per contemplationem admittit cogitationem. Quod si carnis bene valentis et pinguescentis passionibus anima cruciatur et obscuratur, virtutum statu et cognitionis illuminatione recedentibus, pari omnino modo, uti consequitur, cum anima divina virtutum pulchritudine et illuminatione cognitionis servetur atque illustretur, externus homo perit, dum caro propter Sermonis præsentiam bonam habitudinem naturalem abjicit, in qua delitescens, vel potius regnans, serpens in umbilico potens, velut aliqui rerum pulchrarum dissipator invisibilis Phærao, reptabat et animam delicti morsibus

διὰ τῆς πρακτικῆς κάκωσιν, ἕως οὗ θάνατος ἡμῖν μηνυθῆ διὰ τῆς ἀπαθείας τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν τοῦ ἐν ἡμῖν νηπιάζοντος θειοτάτου λόγου, τουτέστι τῶν τὴν ἡμῶν κατὰ τὸν Λόγον θεοτελεῖ ζωὴν νεκρῶσαι θελώντων, καὶ τὴν Χριστοειδῆ κατάστασιν, ἔχουν ἕξιν, ἀφανίσαι μαινομένων, τοῦ διὰ τῆς ἡμῶν ἀδυστάκτου κατὰ προαίρεσιν προθυμίας ὡσπερ διὰ νεφέλης κούφτης ἐπιθαίνοντος ἡμῶν τῇ Αἰγύπτῳ, λέγω δὲ τῇ σαρκί, καὶ τὰ ταύτης κινήματά τε καὶ παθήματα ὡσπερ τινὰ χειροποίητα εἰδῶλα κατασεύοντος καὶ τῆς ἕδρας μετακινούντος τε καὶ παντελῶς τῆς ψυχῆς ἀπωθουμένου, καὶ εἰς ἑαυτὸν μετὰ τὴν εἰκόνων ἀποβολὴν δεόντως μεταγόντος τὴν προσκύνησιν. Οὕτω μὲν οὖν συμφερόμεν καλῶς τῷ Χριστῷ διωκομένῳ, τῆς σὺν αὐτῷ φυγῆς διὰ τῆς ἐκουσίῳ κακώσεως καλὸν λαμβάνοντες μισθὸν τὴν ἀπάθειαν. Καλοῦμεν δὲ πάλιν τὸν Χριστὸν ἐξ Αἰγύπτου μὴ ἔωντες τὸν ἐν ἡμῖν θεῖον τῆς διαγνώσεως λόγον μετὰ τὴν τῶν παθῶν ὑποχώρησιν καὶ τελείαν νέκρωσιν ταῖς κατὰ τῶν μὴ ὄντων μηχαναῖς ἀνοήτως προσανέχειν, μηδὲ σὰρκα λόγον ἐν ἑαυτοῖς μόνον ἢ ἐν ἑτέροις ἡμῖν προσομιλοῦσιν αὐτὸν συγχωροῦντες γινώσκεισθαι. Ἄλλὰ καλῶς τε καὶ πιστῶς ἐν τοῖς κατὰ τὴν κάκωσιν τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τύποις διὰ τῶν ἀρετῶν προπαιδευθέντες ἀναβαίνωμεν ἐκ τούτων διὰ θεωρίας ἐπὶ τὴν ὧν εἰσι τύποι καὶ προχαράγματα γνῶσιν, ὡσπερ ἀπὸ τινος Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἰούδα καλῶς ἀναβαίνοντες καὶ τοὺς σὺν ἡμῖν ἀναβαίνειν διδάσκοντες, καὶ ἀπὸ τοῦ σὰρκα Λόγον εἰδεῖναι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πρακτικῆς μεταβαίνωμεν ἐπὶ τὴν δόξαν τὴν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς (219 b) αὐτοῦ γνῶσιν. Οὕτω τις καλῶς τε καὶ εὐσεβῶς συμφεύγει Χριστῷ διωκομένῳ, καὶ οὕτω πάλιν αὐτὸν καλεῖ πρὸς θεωρίαν καὶ γνῶσιν ἀπὸ τῆς πρακτικῆς μεταβαίνων, πάντα ποιῶν σὺν τῷ λόγῳ κατὰ τὸν λόγον ὑπὲρ τοῦ λόγου. Μὴ φανήτω δὲ σοι παράδοξον εἰς τὴν κατ' ἀρετὴν ληφθεῖσα νῦν ἡ Αἰγυπτος κάκωσιν, ἀλλ' ἐπίσκηψον ἀκριβῶς τοῖς κατὰ τὴν Παλαιὰν ἱστορηθεῖσαι, πῶς οὐ μόνον τὸν Ἰσραὴλ ἐπίσζε πλινθοουργοῦντα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς Αἰγυπτίους διὰ τῆς Μωσέως ἐπιδημίας εἰς φόβον ἐθασάνιζε. Κάκωσις γὰρ ὡσπερ καὶ σκότος, ὡς ἔφην, ἡ Αἰγυπτος ἐρμηνεύεται. Πᾶσα δὲ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἐρμηνεία τὴν ἐπαινετὴν ἐπιδέχεται καὶ τὴν ψεκτὴν τοῦ ὑπὲρ ἐκείνου διὰ τῆς θεωρίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔννοϊαν. Εἰ τοίνυν σαρκὸς εὐεκτούσης καὶ πεινομένης τοῖς πάθεσιν ἡ ψυχὴ βασανίζεται καὶ σκοτιζέται τῆς τῶν ἀρετῶν ἕξεως καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως ὑποχωρούντων, τὴν αὐτὴν τρόπον πάντως κατὰ τὸ εἶδος, καὶ τῆς ψυχῆς τῷ θεῷ κάλλει τῶν ἀρετῶν καὶ τῷ φωτισμῷ τῆς γνώσεως φρουρουμένης τε καὶ λιμπρονομένης, ὁ ἕξω ἄνθρωπος διαφθείρεται, τῆς σαρκὸς διὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ λόγου τὴν φυσικὴν εὐεξίαν ἀποδαλλομένης, ἐν ἧ κρυπτόμενος, μᾶλλον δὲ βασιλεύων, ὁ τὴν ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ δύναμιν ἔχων δράκων, οἷόν τις τῶν καλῶν σκεδαστῆς Φαραὼ ἀόρατος, διεῖρπε, τὴν ψυχὴν τοῖς καθ' ἁμαρτίαν δῆγμασι βάλλων, ὃς διὰ τοῦ κατὰ μέρος τοῦ φρόνημα τῆς σαρκὸς σθένυσθαι κατὰ τὴν πρακτικὴν κακωσίαν

ὑποχωρεῖ τελείως νεκρούμενος, οὐδὲ ἶχνος τῆς ποτε A
 τυραννίδος εἰκότως ἀφείξ, ὥστε βοᾶν διὰ Χριστοῦ
 δύνασθαι τοὺς τῆς ἐλευθερίας τετυχηκότας, καὶ πρὸ
 τῆς (220 a) γενικῆς ἀναστάσεως διὰ τὴν ἤδη γε-
 γεννημένην αὐτοῖς τῆς προαιρέσεως ἐθελούσιον ἀνά-
 στασιν, *Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου,
 ἄδη, τὸ νίκος; τὴν ἡδονὴν λέγοντες τῆς στρκὸς καὶ
 τὴν συνημμένην αὐτῇ τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς ἀγνοίας
 ἀπάτην, οἱ ὧν ποτε πρὸ τοῦ Χριστοῦ κρατῶν τῆς
 ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ παμμίαιρος διάβολος ἀφειδῶς
 διετίτρα τῷ κέντρῳ τῆς ἡδονῆς τὴν τῶν ἀνθρώπων
 φύσιν, καὶ φιλονείκως τῷ ξίφει τῆς ἀπάτης πρὸς
 ἀπώλειαν αὐτὴν ὑπεσῦρετο.*

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὰ Φῶτα λόγου, εἰς τὸ B
 « *Εἰπερ ἀσεβεῖν αὐτοὺς ἔδει πάντως, καὶ τῆς
 τοῦ Θεοῦ δόξης ἀποπεσεῖν, εἰς εἰδῶλα κατ-
 ενεχθέντας καὶ τέχνης ἔργα καὶ χειρῶν πλά-
 σματα, μὴ ἄλλο τι κατ' αὐτῶν εὐξασθαι τοὺς
 νοῦν ἔχοντας, ἢ τοιαῦτα σεβασθῆναι καὶ οὕτω
 τιμῆσαι (30).* »

Τούτων ἀναγνωσθέντων εἶπατε, τινὲς τῶν ἀκρω-
 μένων ἐπέσκηψαν τῷ διδασκάλῳ, φάσκοντες μὴ
 δίκαιον εἶναι τοὺς νοῦν ἔχοντας καὶ εὐαγγελικῶς
 ζῆν προθεμένους κατὰ τινος εὐξασθαι τοιαῦτα σε-
 βασθῆναι καὶ οὕτω τιμῆσαι. Πρὸς οὓς ἐμὸν μὲν
 οὐδὲν, ὃ δὲ παρά τινος γέροντος τὰ θεῖα σοφοῦ καὶ
 τὴν τῶν Πατέρων περὶ πολλοῦ ποιουμένου διδασκα-
 λίαν ἐδιδάχθην περὶ τούτου, φημί. Ὁ ἅγιος καὶ C
 μακάριος Πατὴρ ἡμῶν καὶ διδάσκαλος Γρηγόριος,
 ὃ οὔτοι, (ὡς γὰρ παροῦσιν αὐτοῖς διαλεχθήσομαι),
 θεασάμενος τοὺς Ἑλληνας προηγουμένως οὕτως
 ἀλόγως πλανηθέντας, καὶ τῆς περὶ τοῦ κυρίως
 ὄντος Θεοῦ πάμπαν ἐννοίας ἀπαχθέντας, συμπαθείας
 νόμῳ ταῦτα διέξεισιν, ἵνα ἐκ τῆς τῶν σεβασμάτων
 ἀλογίας τε καὶ εὐτελείας, μᾶλλον δὲ κυριώτερον
 εἰπεῖν βδελυρίας, πολλῇ τῶν ἐπιχειρηματικῶν
 λόγων αὐτοῖς γενομένη τῶν σεβασμάτων ἀνασκευῇ
 ῥάστη γένηται αὐτοῖς πρὸς ὀρθοτομίαν ἢ ἀνοδος,
 προσέτι γε μὴν (220 b) καὶ μηδέ τινα τούτων κα-
 κοδοξίᾳ κατατυρῆναι, διὰ τὸ τὴν ἀπάτην ἐκ τοῦ προ-
 χείρου πᾶσιν εὐδελον εἶναι καὶ εὐφύρατον, μηδενὶ
 τιμίῳ δοκοῦντι συγκαλύπτουσαν τὸ λαυθάνεν κακόν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « *Οὐ δὲ κάθαρσις, D
 ἔλλαμψις, ἔλλαμψις δὲ πύθου πλήρωσις, τοῖς
 τῶν μεγίστων, ἢ τοῦ μεγίστου, ἢ ὑπὲρ τὸ μέγα
 ἐφιεμένοις. (31)* »

Φασὶν οἱ τῶν θεῶν ἐπιστήμονες μυστηρίων ὅτι
 ἐνθα κάθαρσις ψυχῆς ἢ διὰ τῶν ἀρετῶν, ἐκεῖ καὶ
 ἔλλαμψις γνώσεως μετὰ τὴν εὐσεβῆ τῶν ὄντων
 διάσκεψιν ἀναφαίνεται, πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ κατανοή-

« I Cor. xv, 55.

(30) Greg. Naz. Or. in Sancta Lumina, cap. 6,
 p. 680, tom. I. Opp. ed. Bened.

sauciabat, qui eo quod carnis partim insolentia
 de activa mala tractatione exstinguitur, plane
 mortificatus recedit, adeo ut ne vestigium quidem
 pristinae dominationis, ut par est, relinquat, ut
 liberati per Christum possint vel ante generalem
 resurrectionem propter ultroneam voluntatis quæ
 ipsis jam contingit, resurrectionem exclamare :
*Ubi est tuus, o mors, stimulus? ubi tua, o orce,
 victoria? ?* carnis voluptatem et quæ cum ea jun-
 cta est animæ de ignorantia fraudem dicentes,
 quibus olim ante Christum in humanam naturam
 dominatus nequissimus diabolus voluptatis stimulo
 hominum naturam nimium quantum convulnerabat,
 et contentiose gladio fraudis ad perniciem tra-
 hebat.

Ejusdem ex sermone in Lumina, in illud : « *Si qui-
 dem omnino eos impietate constringi atque ad
 simulacra et artis opera manuumque figmenta
 prolapsos a Dei gloria dejici oportebat, nihil a iud
 ipsis cordati homines imprecari possent, quam ut
 talia venerarentur, talibusque honoribus affice-
 rent.* »

His perlectis, quidam, inquit, s, auditorum ma-
 gistrum improbarunt, homines cordatos atque
 evangelice vivere cupientes talia alicui imprecari
 ut veneretur talibusque honoribus ut afficiat jus-
 tum esse negantes. Adversus quos ego quidem ni-
 hil; quod vero a sene quodam divinarum rerum
 sapiente Patrumque doctrinam plurimi faciente de
 hoc doctus sum, dicam. Sanctus et beatus noster
 Pater atque magister Gregorius, o isti, (colloquar
 enim cum eis tanquam si adsint Græcos videns præ-
 cipue versari in tanta erroris stultitia, et a notione
 ejus qui proprie est Dei prorsus abductos commisc-
 rationis lege talia persequitur, ut inde quod ea quæ
 coluntur ratione carent, et ex vilitate, aut quod
 magis proprie est dicere, scurrilitate eorum, post
 crebram sermonum quibus is cultus expugnatus
 est refutationem, facillimus eis ad rectam viam fiat
 reditus, insuper vero etiam ne quis horum prava
 opinione trahatur, propterea quod fraus omnibus
 sit in promptu et facile ad deprehendendum, cum
 neminem honestum malum quod delitescat cecet.

Ex eodem sermone, in illud : « *Porro ubi purgatio,
 illic illuminatio, illuminatio autem desiderii sum-
 ma est, iis utique qui maximarum rerum, vel
 potius maximæ rei, atque adeo magnitudinem
 omnem superantis, cupiditate flagrant.* »

Divinorum mysteriorum periti affirmant ubi pur-
 gatio animæ sit per virtutes facta, ibi etiam illu-
 minationem cognitionis post institutam piam rerum
 quæ sunt considerationem apparere, quæ mentem

(31) Idem. ibid. cap. 8, p. 682, tom. I. Opp. ed.
 Bened.

ad Dei perceptionem adigat atque desiderium ejus extremo eorum quæ appetuntur affligat, quod est Deus, qui in summis, vel in summo vel in eo quod magnitudinem omnem superat proprie existit atque agnoscitur: atque « in summis, » ut in tribus substantiis coessentialibus et æque potentibus, iisdemque non commiscendis de accurata et immutabili circa unam quatuorque proprietate, ingeneratione inquam, et generatione et processione: « in summo » vero propter Dei secundum substantiam, unitatem et identitatem et singularitatem: in eo denique « quod omnem magnitudinem superat, » propterea quod quantitate nulla aut magnitudine vel multitudine circumscribatur Deus, aut aliquibus finibus discernatur. Omnis enim magnitudo definita est, deitas sola indefinita secundum magni Davidis verba: *Magnus est Dominus et valde laudabilis* ^b, et *magnitudinis ejus nullus est finis* ^c, utpote quæ nulla circumscriptione limitata est, ideoque etiam indefinita, cum temporis qualemunque et naturæ notionem antevertentem sese habeat nullam, secundum quam artificiosa rationalium argumentorum methodus studiosis talium excogitata est ea ob quam præsertim et cum qua circa veritatis indagationem reprobari ipsos videmus, cum quodcumque suis ratiocinationibus expugnari non potuisset, id nec verum omnino esse putarent. Quæ probat magister etiam in aliis locis iisdem verbis usus. Quemadmodum in sermone in Adventum Ægyptiorum habito, theologice de essentia incondita atque divina deque condita natura sæpeque existentie principium sortita hoc modo enarraas: « Vocatur autem, inquit, illa quidem Deus, et in tribus maximis consistit, in causa, in opifice, in perfectore, hoc est in Patre, Filio, et Spiritu sancto. » Et iterum in sermone de Baptismate de uno eodemque sancto in tribus sanctis substantiis Deo disputans ait: « Undequaque æqualem, undequaque eandem, non secus ac una cœli pulchritudo et magnitudo, trium infinitorum infinitam conjunctionem. » Ipse igitur suimetipsius interpret magister stat eis qui non obiter divinos suos sermones perlegunt.

Ex eodem sermone, in illud: « *Innovantur nature, et Deus homo efficitur.* »

Qui magnam divinorum mysteriorum partem ex eis qui assecræ et ministri Sermonis facti, indeque immediate erant rerum cognitione initiati, per successionem ab antiquioribus tradita acceperunt sancti quinque statuunt distinctionibus universorum que facta sunt substantiam, discerni, harumque unam volunt esse quæ dividat ab incondita natura conditam universam naturam, et existentiam generatione sortitam. Etenim Deum,

^b Psal. XLVII, 2. ^c Psal. CXLIV, 3.

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ Cod. Gud., ni faller, habet καὶ εἰ ἐν τρισί, cett.

(52) Greg. Naz. *Or. in Ægypt. Adv.*, cap. 8, 625, tom. I. Opp. ed. Bened.

(53) Idem *Orat. in sanct. Baptism.*, cap. 41,

αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀναδιβάζουσα, καὶ τὸν πόθον αὐτῆς προσηλοῦσα τῷ ἐσχάτῳ τῶν ὀρεκτῶν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ ἐν τοῖς μεγίστοις καὶ ἐν τῷ μεγίστῳ καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα κυρίως ὑπάρχων καὶ γινωσκόμενος: « ἐν τοῖς μεγίστοις » μὲν, ὡς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ὁμοουσίαις καὶ ὁμοδυναμίς, ἀσυγχύτοις τε τῇ ἀκριθεί καὶ ἀμεταβόλῳ περὶ ἐκάστην ἰδιότητα, ἀγεννησίῳ λέγω καὶ γεννήσει καὶ ἐκπορεύσει: « ἐν τῷ μεγίστῳ » δὲ, διὰ τὸ κατ' οὐσίαν ἐν καὶ ταῦτόν καὶ μοναδικὸν τῆς θεότητος: ὑπὲρ τὸ μέγα δὲ, διὰ τὸ « μὴ ποσῶ τινι ἢ μεγέθει ἢ πηλικότητι περιγραφῆσθαι » καὶ πέρασί τισι διαλαμβάνεσθαι τὸ θεῖον. Πᾶν γὰρ μέγεθος πεπερατωμένον ἐστὶ, τὸ δὲ θεῖον μόνον ἀπέραντον, ἧ φησὶν ὁ μέγας Δαβὶδ, *Μέγας Κύριος καὶ αἰνετός σφόδρα, καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ πέρας*, ὡς οὐδενὶ περιορισμῶ περατούμενον, διὸ καὶ ἀπειρον, μὴ ἔχον φθάνουσαν αὐτὸ τὴν οἰανοῦν χρόνου καὶ φύσεως ἔννοιαν, καθ' ἣν ἡ τεχνικὴ τῶν λογικῶν ἐπιχειρημάτων μέθοδος τοῖς τὰ τοιαῦτα σπουδασταῖς ἐπένοήθη δι' ἣν μάλιστα καὶ μεθ' ἧς ἀδόκιμοι περὶ τὴν τῆς ἀληθείας εὑρεσιν ἀπεδείχθησαν, πᾶν δ' τοῖς σφῶν αὐτῶν λογισμοῖς μὴ γέγονεν ἀλωτῶν, μήτε εἶναι τὸ (221 a) παράπαν πιστεύσαντες (52). Δηλοῖ δὲ τὰ προσηρημένα λέγων ὁ διδάσκαλος ἐκ τοῦ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς αὐτοῖς χρήσασθαι λόγοις. Λέγει οὖν ἐν τῷ εἰς τὸν Κατάπλου τῶν ἀπὸ Αἰγύπτου λόγῳ, θεολογικῶς οὕτως διεξιῶν περὶ τῆς ἀκτίστου καὶ θεοῦ οὐσίας, καὶ τῆς κριστῆς καὶ ἀρχῆς τοῦ εἶναι λαβούσης φύσεως: « Καλεῖται δὲ ἡ μὲν Θεός, καὶ ἐν τρισί ⁴⁵ τοῖς μεγίστοις ἵσταται, αἰτίῳ καὶ δημιουργῶ καὶ τελειοποιῶ τῷ Πατρὶ λέγω καὶ τῷ Υἱῶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι (53). » Καὶ αὐθίς ἐν τῷ περὶ Βαπτίσματος λόγῳ περὶ τῆς ἐν τρισὶν ἁγίαις ὑποστάσεσι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἁγίας θεότητος διαλαμβάνων φησὶ, « Πάντοθεν ἴσην, τὴν αὐτὴν πάντοθεν, ὡς ἐν οὐρανοῦ κάλλος καὶ μέγεθος, τριῶν ἀπέριων ἀπειρον συμφύαν. (54) » Αὐτὸς οὖν ἑαυτοῦ καθέστηκεν ἑρμηνευτῆς ὁ διδάσκαλος τοῖς μὴ παρέργως ἐντυγχάνουσι τοῖς αὐτοῦ θεοφράστοις λόγοις.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « *Καιροτομοῦνται φύσεις, καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται.* »

Οἱ τὰ πολλὰ τῶν θεῶν μυστηρίων ἐκ τῶν ἐπαδῶν καὶ ὑπηρετῶν γενομένων τοῦ λόγου, καὶ αὐτόθεν ἀμέσως τὴν τῶν ὄντων μνηθέντων γνώσιν, κατὰ διαδοχὴν διὰ τῶν πρὸ αὐτῶν εἰς αὐτοὺς διαδοθέντα λαβόντες ἅγιόν φασὶ πάντε διαιρέσει διεληφθαι τὴν πάντων τῶν γεγονότων ὑπόστασιν: ὧν πρώτην μὲν φασὶ εἶναι τὴν διαιρούσαν τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν κριστὴν καθόλου φύσιν, καὶ διὰ γενέσεως τὸ εἶναι λαβούσαν. φασὶ γὰρ τὸν Θεὸν ἀγαθότητι πε-

p. 724, tom. I, Opp. edid. Bened.

(54) Idem *Orat. in Sancta Lumina*, cap. 15, p. 635, tom. I, Opp. ed. Bened.

ποιηκότα τῶν ὄντων ἀπάντων λαμπρὸν διακόσμη-
 σιν, μὴ αὐτόθεν αὐτῇ καταφανῇ γενέσθαι τινὰ καὶ
 ὁποῖον εἶναι, τὴν περὶ τοῦτο τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ
 διακρίνουσαν ἀγνοίαν διαίρεσιν λέγοντες. Τὴν γὰρ
 φυσικῶς (221 b) ἀλλήλων ταῦτα διαιροῦσαν,
 μηδέποτε δεχομένην εἰς μίαν οὐσίαν ἔνωσιν, ὡς τὸν
 ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μὴ δυναμένην ἐπιδέξασθαι λόγον
 εἶασαν ἀρήρητον. Δευτέραν δὲ, καθ' ἣν ἡ διὰ κτίσεως
 τὸ εἶναι λαβοῦσα σύμπασα φύσις ὑπὸ Θεοῦ διαιρεῖται
 εἰς νοητὰ καὶ αἰσθητά. Τρίτην, καθ' ἣν ἡ αἰσθητῆ
 φύσις διαιρεῖται εἰς οὐρανὸν καὶ γῆν. Τετάρτην δὲ, καθ'
 ἣν ἡ γῆ διαιρεῖται εἰς παράδεισον καὶ οἰκουμένην, καὶ
 πέμπτην, καθ' ἣν ὁ ἐπὶ πᾶσιν, ὡς περ τι τῶν ὄλων
 συνεκτικώτατον ἐργαστήριον, καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ
 πᾶσαν διαίρεσιν ἄκροις δι' αὐτοῦ φυσικῶς μεσιτεύων
 ἀγαθοπρεπῶς κατὰ γένεσιν τοῖς οὐσιν ἐπεισαχθεὶς
 ἄνθρωπος διαιρεῖται εἰς ἄρσεν καὶ θῆλυ, πᾶσαν
 ἔχων διπλασθὴ φυσικῶς ταῖς τῶν ἄκρων πάντων με-
 σότησι διὰ τῆς πρὸς τὰ ἄκρα πάντα τῶν ἰδίων
 μερῶν σχετικῆς ιδιότητος τὴν πρὸς ἔνωσιν δύναμιν,
 δι' ἧς ὁ κατὰ τὴν αἰτίαν τῆς τῶν διηρημένων γενέ-
 σεως συμπληρούμενος τρόπος ἔμελλε τοῦ θεοῦ
 σκοποῦ τὸ μέγα μυστήριον ἐκδηλῶν δι' ἑαυτοῦ
 καταστῆσαι, τὴν πρὸς ἀλλήλα τῶν ἐν τοῖς οὐσιν
 ἄκρων ἑναρμονίως ἀπὸ τῶν προσεχῶν ἐπὶ τὰ πόρρω,
 καὶ τῶν ἡττόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα καλεξῆς ἀνατα-
 τικῶς προϊούσαν, εἰς Θεὸν ἀποπερατώσας ἔνωσιν.
 Τοῦτου δὴ χάριν ἔσχατος ἐπεισάγεται τοῖς οὐσιν ὁ
 ἄνθρωπος, οἷον ἐὶ σύνδεσμός τις φυσικῶς τοῖς καθόλου
 διὰ τῶν οἰκείων μερῶν μεσιτεύων ἄκροις, καὶ εἰς ἕν
 ἄγων ἐν ἑαυτῷ τὰ πολλῶ κατὰ τὴν φύσιν ἀλλήλων
 διαστηκότα τῷ διαστήματι, ἵνα τῆς πρὸς Θεὸν, ὡς
 αἴτιον, τὰ πάντα συναγωγῆς (222 a) ἐνώσεως
 ἐκ τῆς ἰδίας πρότερον ἀρξάμενος διαίρεσεως, καθ-
 εξῆς διὰ τῶν μέσων εἰρημῶ καὶ τάξει προβαίνων
 εἰς τὸν Θεὸν λάβῃ τὸ πέρας τῆς διὰ πάντων κατὰ
 τὴν ἔνωσιν γινομένης ὑψηλῆς ἀναβάσεως, ἐν ᾧ οὐκ
 ἔστι διαίρεσις, τὴν μηδαμῶς ἡρητημένην δηλαδὴ
 κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον τῆς περὶ τὴν γένεσιν
 τοῦ ἀνθρώπου θείας προθέσεως κατὰ τὸ θῆλυ καὶ
 τὸ ἄρσεν ιδιότητα τῆ περὶ τὴν θεϊαν ἀρετὴν ἀπα-
 θεσάτη σχέσει πάντη τῆς φύσεως ἐκτιναξάμενος,
 ὥστε δειχθῆναι τε καὶ γενέσθαι κατὰ τὴν θεϊαν
 πρόθεσιν ἀνθρώπου ⁶⁶ μόνον, τῆ κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ
 τὸ θῆλυ προσηγορίᾳ μὴ διαιρούμενον, καθ' ὃν καὶ
 προηγουμένως γεγένηται λόγον τοῖς νῦν περὶ αὐτὸν
 οὐσι τμήμασι μὴ μεριζόμενον, διὰ τὴν τελείαν πρὸς
 τὸν ἴδιον, ὡς ἔφην, λόγον καθ' ὃν ἔστιν γνῶσιν· εἶτα
 τὴν παράδεισον καὶ τὴν οἰκουμένην διὰ τῆς οἰκείας
 ἀγιοπρεποῦς ἀγωγῆς ἐνώσας μίαν ποιήσας γῆν, μὴ
 διαιρούμενην αὐτῷ κατὰ τὴν τῶν μερῶν αὐτῆς δια-
 φορὰν, ἀλλὰ μᾶλλον συναγομένην, ὡς μηδεμίαν
 πρὸς μηδὲν τῶν αὐτῆς ὑπαγωγῆν παθόντι μερῶν
 εἶτα οὐρανὸν καὶ γῆν ἐνώσας διὰ τὴν πρὸς ἀγγέλους
 τῆς ζωῆς παντὶ τρόπῳ κατ' ἀρετὴν, ὡς ἐφικτὸν
 ἀνθρώποις, ταυτάτητα μίαν ποιήσας ἀδιαίρετον

A bonitate fabricatum clarum rerum universarum or-
 dinem atque ornatum, inde quod aliquis et qualis
 esset ipsi manifestatum esse, negant, et ignoran-
 tiam eam qua hic conditio a Deo discernitur di-
 stinctionem appellant. Quæ enim naturaliter ea inter
 se seceruit, ac nunquam in essentiam unam coire
 sinit, cum unam eandemque rationem recipere ne-
 queat, eam indictam liquerunt. Alteram, quæ uni-
 versa quæ per conditionem a Deo existentiam
 accepit natura secernitur in intelligibilia et sensi-
 bilia. Tertiam, qua sensibilis natura secernitur in
 cælum ac terram. Quartam denique, qua terra
 secernitur in paradysum et orbem terrarum habi-
 tabilem, et quintam, qua homo in omnibus tan-
 quam officina aliqua arctissimo sui vinculo, uni-
 versa continens, et omnibus, secundum omnem
 distinctionem extremitatibus per se naturaliter
 interjectus convenienter secundum generationem
 rebus existentibus illatus secernitur in ma-
 sculinum et femininum, omni profecto extremi-
 tatum omnium medietatibus naturaliter de pro-
 priarum ad omnes extremitates partium suarum
 relativa facultate præditus uniendi cœundique
 potestate, qua modus secundum causam genera-
 tionis eorum quæ distincta sunt completus divini
 magnum consilii mysterium per sese patefacturus
 erat, qui mutuam in rebus quæ existunt extremi-
 tatum congruenter a proximis ad ulteriora, pe-
 jorumque ad meliora deinceps et per ascensionem
 progredientem in Deum unionem determinat.
 Idecirco videlicet homo in creaturas ultimas infer-
 tur, tanquam naturalis quædam generalibus per
 partes suas extremitatibus copula, atque in semet-
 ipso coadunans ea quæ naturaliter multum inter
 se distant, ut unionis cum Deo, tanquam causa,
 universa cogentis, de propria distinctione capto
 initio, deinceps serie et ordine per media pro-
 gressus finem ascensionis in sublimitatem, quæ
 unionis gratia fit per universa, inveniat in Deo,
 in quo nulla est distinctio, dum sexualem feminini
 et masculini proprietatem, quæ ex principali ac
 primitiva ratione nequaquam suspensa est a Dei
 circa generationem hominis proposito, habitu
 circa divinam virtutem plane incompatibili ubique et
 natura excutit, adeo ut secundum divinum propo-
 situm homo solus ostendatur ac fiat, feminini et
 masculini appellatione non distinctus, non magis
 presentibus circa eum sectionibus in partes divi-
 sas quam qua est antea ratione, propter perfectam
 ad propriam, uti dixi, rationem secundum quam
 est cognitionem; deinde paradysum cum terræ ha-
 bitabilis orbe per castam conversationem unitam
 unam terram efficiat, quæ secundum partium ejus
 diversitatem sibi non sit distincta, sed potius con-
 gregata, ut qui ad nullam ejus partium patiat
 aliquam subductionem: deinde cælum et terram

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ In apographo meo inveni ἀνθρώπου.

coadunans per vitæ cum angelis similitudinem omni modo de virtute, pro hominum viribus, partam sensibilem conditionem unam et a semetipsa nullibi discernendam efficiat, quæ localiter plane ab illo non distet, qui spiritu levis factus est, nullaque corporali gravitate ad terram detrahitur, aut ab ascensione in cœlos prohibetur ob perfectam ad hæc mentis gnæviter ad Deum properantis invisibilitatem, et extensionis ad eum deinceps sapienter iter instituentis ita ut, quemadmodum in communi via, naturaliter de eo quod ante est ad id quod post est procedat : deinde intelligibilia et sensibilia ad hæc coadunans per similitudinem de cognitione cum angelis unam efficiat totam conditionem, quam indistinctam sibi habeat secundum cognitionem et ignorantiam, cum pari cum angelis et plene imbutus sit rerum quæ sunt rationum gnostica doctrina, qua veræ sapientiæ largissima effusio subsecuta, ut par est, de reliquo sincere eis qui digni sunt et immediate Dei præbeat notionem ad pernoscendum difficilem atque ineffabilem : et denique ad hæc omnia, conditam quoque naturam cum incondita per charitatem coadunans (o rem novam et admirandam divinæ circa nos clementiæ !) unum atque idem per gratiæ habitum ostendat, dum totum in totum sese Deum ac plene transfundit, et quidquid est Deus jam ipse fit, præter unam essentiæ identitatem, et totum ipsum pro se ipso Deum accipit, ascensionisque ad Deum institutiæ tanquam præmium ipsum consequitur ac solum Deum, ut rerum motarum motionis finem, ac si mam et stabilem eorum quæ ad eum feruntur stationem, omnisque finis et regulæ et legis, sermonis atque mentis et naturæ finem, et infinitam interminatamque metam.

Cum igitur naturaliter homo, postquam fabricatus est, circa immobile ut sui initium (Deum, inquam), non motus esset contra circa subjecta sibi, quorum imperium a Deo ei mandatum erat, innaturaliter sponte sua et insipienter motus sit, cum naturali facultate, quæ ei secundum nativitatem data erat ad discretorum unitiorem in unitorum potius discretionem abuteretur, et in hoc negotio pene misere esset in non-existentiam relapsus, idcirco innovantur naturæ, et incredibili modo ac supra naturam circa id quod natura movetur immobiliter, ut ita dicam, movetur id quod secundum naturam suam plane immobile est, et Deus homo fit, ut hominem perditum salvum faciat, et generalis in universitate naturæ per semetipsum naturales jungens rupturas, et generales particularium prolatas rationes, quibus discretorum unitio instituenda erat, manifestans magnum Dei ac Patris consilium implet, in sese omnia recolligens, tam cœlestia quam terrena, in quo etiam condita erant. Profecto igitur generalis qua cuncta in semetipsum congregat unitiorem ex nostra discretionem facto

A πάντα πρὸς ἑαυτὴν τὴν αἰσθητὴν κτίσιν, μὴ διαιρουμένην αὐτῷ τοπικῶς τὸ παράπαν τοῖς διαστήμασι, κούφιῳ γενομένῳ τῷ πνεύματι καὶ μηδενὶ βάρει σωματικῷ κατεχομένῳ πρὸς γῆν, καὶ τῆς πρὸς οὐρανοὺς ἀναβάσεως εἰργομένῳ διὰ τὴν πρὸς ταῦτα τοῦ νοῦ τελείαν ἀορασίαν γνησίως πρὸς τὸν Θεὸν ἐπειγομένου, καὶ σοφῶς ποιουμένου τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνατάσεως ἐφεξῆς, ὡς ἐν ὁδῷ κοινῇ, φυσικῶς τοῦ ⁴⁷ πρὸ αὐτοῦ τὸ φθάσαν ἐπίθασιν· εἶτα τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ πρὸς τούτοις ἐνώσας διὰ τὴν πρὸς ἀγγέλους κατὰ τὴν γνῶσιν ἰσότητα (222 b) μίαν ποιήσῃ κτίσιν τὴν ἅπασαν κτίσιν, μὴ διαιρουμένην αὐτῷ κατὰ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀγνωσίαν, ἴσης αὐτῷ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἀνελλιπῶς γενομένης τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς λόγων γνωστικῆς ἐπιστήμης, καθ' ἣν ἡ τῆς ἀληθοῦς σοφίας ἀπειρόδωρος χύσις ἐπιγενομένη κατὰ τὸ θεμιτὸν ἀκραιφνῶς λοιπὸν τὴν περὶ Θεοῦ καὶ ἀμεσιτεύτως παρέχεται τοῖς ἀξίοις ἀδιάγνωστον καὶ ἀνερμήνευτον ἔννοιαν· καὶ τέλος ἐπὶ πᾶσι τούτοις, καὶ κτιστὴν φύσιν τῇ ἀκτίστῳ δι' ἀγάπης ἐνώσας (ὡ τοῦ θαύματος τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία) ἐν καὶ ταῦτῶν δεῖξειε κατὰ τὴν ἕξιν τῆς χάριτος, ὅλος ὅλῳ περιχωρήσας ὀλικῶς τῷ Θεῷ, καὶ γενόμενος πᾶν εἴ τι πέρ ἐστὶν ὁ Θεός, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος, καὶ ὅλον αὐτὸν ἀντιλαβὼν ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτὸν τὸν Θεὸν ἀναβάσεως οἶον ἑπαθλον αὐτὸν μονώτατον κτησάμενος τὸν Θεὸν, ὡς τέλος τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως, καὶ στάσιν βásiμόν τε καὶ ἀκίνητον τῶν ἐπ' αὐτὸν φερομένων, καὶ παντὸς ὄρου καὶ θεσμοῦ καὶ νόμου, λόγου τε καὶ νοῦ, καὶ φύσεως ὄρον καὶ πέρας ἀόριστόν τε καὶ ἄπειρον ὄντα.

Ἐπειδὴ τοίνυν φυσικῶς, ὡς δεδημιούργητο, περὶ μὲν τὸ ἀκίνητον, ὡς ἀρχὴν ἰδίαν (φημι δὲ τὸν Θεὸν) ὁ ἄνθρωπος οὐ κεκίνητο, περὶ δὲ τὰ ὑπ' αὐτὸν, ὧν αὐτὸς Θεόθεν ἄρχειν ἐπετάγη, παρὰ φύσιν ἐκὼν ἀνοήτως κεκίνηται, τῇ πρὸς ἔνωσιν τῶν διηρημένων δοθείσῃ αὐτῷ φυσικῇ δυνάμει κατὰ τὴν γένεσιν εἰς τὴν τῶν ἠνωμένων μᾶλλον διαίρεσιν παραχρησάμενος, καὶ ταύτῃ μικροῦ δεῖν ἐλσεινῶς εἰς τὸ μὴ ὄν πάλιν κινδυνεύσας μεταχωρῆσαι, διὰ τοῦτο καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ παραδόξως ὑπὲρ φύσιν περὶ τὸ φύσει κινούμενον ἀκινήτως, ἵν' οὕτως εἴπω, κινεῖται τὸ πάντα κατὰ φύσιν ἀκίνητον, καὶ Θεός ἄνθρωπος γίνεται, ἵνα σώσῃ τὸν ἀπολόμενον ⁴⁸ ἄνθρωπον, καὶ τῆς κατὰ τὸ πᾶν (223 a) καθόλου φύσεως δι' ἑαυτοῦ τὰ κατὰ φύσιν ἐνώσας ῥήγματα, καὶ τοὺς καθόλου τῶν ἐπὶ μέρους προφερομένους λόγους, οἷς ἡ τῶν διηρημένων γίνεσθαι πέφυκεν ἔνωσις, δεῖξας τὴν μεγάλην βουλήν πληρώσῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰς ἑαυτὸν ὀνακεφαλαιώσας τὰ πάντα, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ καὶ ἐκτίσθησαν. Ἀμέλει τοι τῆς καθόλου τῶν πάντων πρὸς ἑαυτὸν ἐνώσεως ἐκ τῆς ἡμῶν ἀρεσκ-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁷ Hic mendum aliquod latet. ⁴⁸ ἀπολλόμενον cod. Gud., nec semel ita.

μενος διαιρέσεως γίνεται τέλειος ἄνθρωπος, ἔξ ἡμῶν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς, πάντα τὰ ἡμῶν ἀνελλειπῶς ἔχων, ἀμαρτίας χωρὶς, τῆς κατὰ φύσιν ἀκολουθίας γαμικῆς οὐδόλως εἰς τοῦτο προσδεθεῖς· ὁμοῦ τε καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ δεικνύς, ὡς οἶμαι, τυχόν ὡς ἦν καὶ ἄλλος τρόπος τῆς εἰς πλῆθος τῶν ἀνθρώπων αὐξήσεως προσεγνωσμένος Θεῷ, εἰ τὴν ἐντολὴν ὁ πρῶτος ἐφύλαξεν ἄνθρωπος καὶ πρὸς κτηνωδίαν ἑαυτὸν τῷ κατὰ παράχρησιν τρόπῳ τῶν οἰκείων δυνάμεων μὴ κατέβαλε, καὶ τὴν κατὰ τὸ ἄρρην καὶ θῆλυ διαφορὰν τε καὶ διαίρεσιν τῆς φύσεως ἐξωθοίμενος, ἧς πρὸς τὸ γενέσθαι, καθάπερ ἔφη, ἄνθρωπος, οὐδόλως προσέβη, ὣν δὲ ἄνευ εἶναι τυχόν ἐστὶ δυνατόν, ταῦτα εἰς τὸ διηνεχὲς παραμεῖναι οὐκ ἀναγκη. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οὔτε ἄρρην οὔτε θῆλυ. Εἶτα τὴν καθ' ἡμᾶς ἀγίασας οἰκουμένην διὰ τῆς οἰκείας ἀνθρωποπροποῦς ἀναστροφῆς μετὰ θάνατον εἰς τὸν παράδεισον ἀπαραποδίστως χωρεῖ, καθὼς τῷ ληστῇ ἀψευδῶς ἐπηγγείλατο, Σήμερον, φήσας, ἔσῃ μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἐντεῦθεν ὡς κατ' αὐτὸν λοιπὸν μὴ ἐχούσης πρὸς τὸν παράδεισον διαφορὰν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης πάλιν ἐπ' αὐτῆς ἐφάνη τοῖς μαθηταῖς συνδιαιτώμενος μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, δεικνύς ὡς ἡ γῆ μία οὔσα τυγχάνει πρὸς ἑαυτὴν ἀδιαίρετος, τὸν καθ' ὃν ἐστὶ λόγον τῆς κατὰ (223 b) τὴν διαφορὰν διαιρέσεως ἐλεύθερον διασώζουσα. Εἶτα διὰ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλήψεως τὸν οὐρανὸν ἤνωσε δηλονότι καὶ τὴν γῆν, καὶ μετὰ τούτου ⁴⁹ τοῦ γῆινου σώματος τοῦ ἡμῖν ὁμοφυοῦς τε καὶ ὁμοουσίου χωρήσας εἰς οὐρανὸν μίαν οὔσαν τῷ κατ' αὐτὴν καθολικωτέρῳ λόγῳ πᾶσαν τὴν αἰσθητὴν φύσιν ἀπέδειξε, τῆς τεμνούσης αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ διαιρέσεως ἀμαυρώσας τὴν ἰδιότητα. Ἐπειτα πρὸς τούτοις, τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ καθεξῆς διὰ πάντων τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν καὶ νοητῶν ταγμάτων διελθὼν μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ταυτέστι τελείας τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἤνωσε, τὴν πρὸς τὸ ἐν τῆς ὅλης κτίσεως κατὰ τὸν ἑαυτῆς ἀρχικώτατον τε καὶ καθολικώτατον λόγον σύννευσιν δεῖξις ἐν ἑαυτῷ παντελῶς ἀδιαίρετον τε καὶ ἀστασίαστον. Καὶ τέλος ἐπὶ πᾶσι τούτοις κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς αὐτὸν γίνεται τὸν Θεὸν, ἐμφανισθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν δηλονότι, καθὼς γέγραπται, τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὡς ἄνθρωπος, ὁ καθ' οἰονδήποτε τρόπον μηδέποτε τοῦ Πατρὸς ὡς Λόγος χωρισθῆναι δυνάμενος, πληρώσας ὡς ἄνθρωπος ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ καθ' ὑπακοὴν ἀπαράβατον ὅσα προώρισεν αὐτὸς ὡς Θεὸς γενέσθαι, καὶ τελειώσας πᾶσαν βουλήν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀχρειωσάντων τῇ παραχρήσει τὴν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν φυσικῶς πρὸς τοῦτο δοθεῖσαν δύναμιν, καὶ πρῶτον ἐνώσας ἡμῖν ἑαυτοῦς ⁵⁰ ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς κατὰ τὸ ἄρρην καὶ τὸ θῆλυ διαφορᾶς, καὶ ἀντὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἷς ὁ τῆς διαιρέσεως ἐνθεωρεῖται μάλιστα τρό-

A principio, perfectus homo fit, ex nobis propter nos ad nos, qui omnia nostra plene habeat, peccati ex-pers, naturalis conjugii convenientiam nequaquam in hoc necessariam habens : pariter et eodem modo ostendens fortasse, uti mihi videtur, alium quoque Deo fuisse modum in multitudinem incre-menti hominum antea constitutum, si primus homo præceptum custodivisset neque ad brutorum ani-malium stoliditatem secundum abusionis facultatum suarum modum descendisset, et differentiam masculini ac feminini et distinctione naturæ sus-tulisset, quam, uti dixi, homo ad generationem nequaquam necessariam habuisset quibusque egere fortasse possumus. Ea in perpetuum servari non necesse est. *Nam in Christo Jesu, inquit divinus* B *Apostolus, neque masculinum neque femininum* ^d. Deinde nostro terrarum orbe sanctificato per suum post mortem, ut fert humana conditio, reditum in paradisum expedite ingreditur, quomodo latroni veraciter annuntiavit, *Hodie*, dicens, *mecum eris in paradiso* ^e! Inde cum de reliquo noster terrarum orbis a paradiso nihil illi distaret, rursus in hac terra apparuit et cum discipulis conversatus est ^f, postquam de mortuis resuscitatus est, et terram unam esse eamque a se ipsa non discretam mon-stravit, quæ eam secundum quam est rationem differentiali distinctioni liberam servet. Deinde in cælum receptus adeo cælum, uti apparet, cum terra univit, cumque terreno, cujus et essentia et natura eadem est quæ nostra, corpore in cælum ingressus sensibilem omnem naturam cum genera-liori sua ratione unam et eandem esse demonstra-vit, distinctionis quæ in semetipso eam dividebat proprietatem obtundens. Deinde ad hæc, sensibilia et intelligibilia, per omnes deinceps cæli divinos atque intelligibiles ordines transgressus cum anima et corpore, hoc est perfecta nostra natura univit, et universæ conditionis secundum potentissimam suam et generalissimam rationem cum unitate con-spirationem in semetipso plane indistinctam atque stabilem esse monstravit. Atque postremo ad hæc omnia, secundum humanitatis cogitationem, ad ipsum Deum accedit, Dei et Patris oculis nostri ni-mirum, ut scriptum est, gratia representatus ut D homo, qui nullo unquam modo, ut Sermo, de Patre secerni potest, postquam ut homo opere et veri-tate, nunquam læso obsequio quæcunque fieri ut Deus prædestinaverat implevit, omnemque Dei ac Patris voluntatem nostri gratia exsecutus est, qui potestatem naturaliter nobis a principio in hoc da-tam abusione irritam reddideramus, atque primum nos cum nobis in semetipso univit, differentia fe-minini et masculini subiecta, proque viris et femi-nis, in quibus maxime differentie cernitur modus, homines solummodo proprie ac vere representavit,

^d Galat. iii, 28. ^e Luc. xxiii, 43. ^f Baruch. iii, 58.

VARIE LECTIONES.

⁴⁹ Apographum meum præbet μετὰ τούτου. ⁵⁰ Apographum habet ἑαυτοῦς.

ad sui instar ab omni parte figuratos salvamque ejus ac prorsus sinceram imaginem ferentes, cui nullatenus ulla interitus nota adhæret, cumque nobis propterque nos omnem conditionem per medias partes ut propriarum partium extremitates complexus circum sese indissolubiliiter inter se innectens paradisum et orbem terrarum, cælum ac terram, sensibilia et intelligibilia, ut corpus et sensum et animam et mentem non aliter quam nos ipsi habens, quibus ut partibus extremitates singulis quibusque suas generaliter cognatas accommodans modo supra indicato cuncta Deo convenienter in semetipsum recollegit, unam esse omnem ostendens conditionem, quemadmodum alium hominem, partium singularum mutuo inter se nexu consummatam, ac subsistentiæ integritate atque plenitudine in se ipsam vergentem atque inclinantem, secundum unam atque simplicem atque indefinitam et indifferentem de non-existentia productionis cogitationem, qua unam eandemque potest omnis conditio recipere rationem plane indistinctam, quod « Non fuisse » prius quam « Esse » habens.

Revera etenim sibi invicem secundum quidquid omnino, etiam si non ubique, coincidunt quæcumque post Deum sunt existenciasque suas per generationem a Deo habent, cum rerum quæ existunt nulla omnino, ne iis quidem exceptis quæ plurimi aestimandæ sunt, quæque superant, a generali ad summum gradum qui habitu caret relatione naturaliter libera sit, nec rerum utique existentium ne vilissima quidem ab generali et naturæ consentanea ad ea quæ vilissima sunt relatione destituatur omnino aut expers fiat. Quæcumque enim propriis peculiariter sunt discriminibus inter se distincta, ea generalibus atque communibus generaliter identitatibus sunt unita, adque unitatem et mutuam inter semet identitatem generali quadam ratione naturæ compelluntur; sic genera essentialiter sibi invicem unita unitatem habent et identitatem et individuitatem. Nihil enim eorum quæ universalis sunt et comprehendunt et generalia nullo simul cum eis modo discernitur quæ particularia sunt et comprehensa et specialia. Non enim amplius id potest generale esse quod ea quæ secernuntur naturaliter cogere nequeat, sed una cum ipsis secernitur, et de singularitate sua et unitate decedat. Omne enim generale secundum suam rationem totum indivisibiliter in totis sibi ipsi subjectis singulariter inest, et quod singulis privum est totum spectatur generaliter. Species autem secundum genus pariter differentiæ varietate solutæ mutuam capiunt identitatem. Individua vero secundum speciem mutuam secum ipsis congregationem capientia unum idemque cum ipsis inter sese ubique constant, naturæ communitate immutabili-

A πως, ἀνθρώπους μόνον κυρίως τε καὶ ἀληθῶς ἀποδείξας⁸¹, κατ' αὐτὸν δι' ὅλου μεμορφωμένους καὶ σίωαν αὐτοῦ καὶ παντελῶς ἀκίβδηλον τὴν (224 α) εἰκόνα φέροντας, ἧς κατ' οὐδένα τρόπον οὐδὲν τῶν φθορᾶς γνωρισμάτων ἄπτεται, καὶ σὺν ἡμῖν καὶ δι' ἡμᾶς τὴν ἅπασαν κτίσιν διὰ τῶν μέσων ὡς μερῶν ἰδίων τὰ ἄκρα περιλαβόν καὶ περὶ ἑαυτὸν ἀλύτως ἀλλήλοις διασφίγγας παράδεισον καὶ οἰκουμένην, οὐρανὸν καὶ γῆν, αἰσθητὰ καὶ νοητὰ, ὡς σῶμα καὶ αἰσθησιν καὶ ψυχὴν καθ' ἡμᾶς ἔχων καὶ νοῦν, οἷς ὡς μέρεσι καθ' ἕνα τὸ ἐκάστῳ καθόλου συγγενὲς οἰκειωσάμενος ἄκρον κατὰ τὸν προαποδοθέντα τρόπον θεοπροπῶς τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν ἀνεκεφαλαιώσατο, μίαν ὑπάρχουσαν τὴν ἅπασαν κτίσιν δείξας, καθάπερ ἄνθρωπον ἄλλον, τῇ τῶν μερῶν ἑαυτῆς πρὸς ἀλλήλα συνόδῳ συμπληρουμένην καὶ πρὸς ἑαυτὴν νεύουσαν τῇ ὁλότητι τῆς ὑπάρξεως, κατὰ τὴν μίαν καὶ ἀπλὴν καὶ ἀπροσδιόριστον, τῆς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγωγῆς καὶ ἀδιάφορον ἔννοιαν, καθ' ἣν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν πᾶσα ἡ κτίσις ἐπιδέξασθαι δύναται λόγον παντελῶς ἀδιάκριτον, τὸ « Ὅχι ἦν » τοῦ « εἶναι » πρεσβύτερον ἔχουσα.

Πάντα γὰρ κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον ἀλλήλοις συνεμπίπτει καθ' ὅτι οὖν πάντως, εἰ καὶ μὴ πάντη, τὰ μετὰ Θεὸν ὄντα καὶ ἐκ Θεοῦ τὸ εἶναι διὰ γενέσεως ἔχοντα, μηδεὶς καθόλου τῶν ὄντων, μηδὲ τῶν ἄγαν τιμίων καὶ ὑπερβεθηκότων τῆς πρὸς τὸ ἄγαν ἄσχετον γενικῆς σχέσεως, παντάπασιν φυσικῶς ἀποκελυμένου, μήτε μὴν τοῦ ἐν τοῖς-τούσιν ἀτιμοτάτου τῆς πρὸς τὰ ἀτιμιώτατα κατὰ φύσιν γενικῆς παντελῶς ἀπολιμπανομένου καὶ ἀμοιροῦντος σχέσεως. Πάντα γὰρ τὰ ταῖς οἰκείαις ἰδίως διαφοραῖς ἀλλήλων διακεκριμένα ταῖς καθόλου καὶ κοιναῖς γενικῶς ταυτότησιν ἦνονται, καὶ πρὸς τὸ ἓν καὶ ταῦτὸν ἀλλήλοις γενικῶς τινι λόγῳ φύσεως συνωθοῦνται, οἷον τὰ μὲν γένη κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλήλοις ἐνούμενα τὸ (224 β) ἓν ἔχει καὶ ταῦτὸν καὶ ἀδιαιρέτον. Οὐδὲν γὰρ τῶν καθόλου καὶ περιεχόντων καὶ γενικῶν τοῖς ἐπὶ μέρους καὶ περιεχομένοις καὶ ἰδικοῖς παντελῶς συνδιαιρεῖται. Οὐ γὰρ ἐστὶ γενικὸν εἶναι δύναται τὸ μὴ συνάγον τὰ διηρημένα φυσικῶς, ἀλλὰ συνδιαιρούμενον αὐτοῖς, καὶ τῆς οἰκείας μοναδικῆς ἐνότητος ἐξιτάμενον. Πᾶν γὰρ γενικὸν κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ὅλον ὅλοις ἀδιαιρέτως τοῖς ὑπ' αὐτὸ ἐνικῶς ἐνυπάρχει, καὶ τὸ⁸² καθ' ἕνα τὸν ὅλον ἐνθεωρεῖται γενικῶς. Τὰ δὲ εἶδη κατὰ τὸ γένος ὡσαύτως τῆς ἐν τῇ διαφορᾷ πικιλίας ἀπολυθέντα τὴν πρὸς ἀλλήλα ταυτότητα δέχεται. Τὰ ἄτομα δὲ κατὰ τὸ εἶδος τὴν πρὸς ἀλλήλα δεχόμενα σύμβασιν ἓν καὶ ταῦτὸν ἀλλήλοις πάντη καθέστηκε, τῇ ὁμοφυίᾳ τὸ ἀπαράλλακτον ἔχοντα καὶ διαφορᾶς πάσης ἐλεύθερον. Τὰ δὲ συμβεθηκότα κατὰ τὸ ὑποκείμενον ἀλλήλοις συγκριθέντα τὸ ἐνιαῖον ἔχει, τῷ ὑποκειμένῳ παντελῶς μὴ σχεδαννόμενον. Καὶ μάρτυς τούτων ἀψευδῆς ὁ ἀληθὴς θεηγάρος, ὁ μέγας καὶ ἅγιος Διο-

VARIAE LECTIONES.

⁸¹ Cod. Gud. a m. pr. habet ἀπέδειξε. ⁸² In cod. Gud. exstat ἐνυπάρχει πραγματικῶς, καὶ τὸ, cett. Ἐλενί γου. πραγματικῶς, quod glossema videtur esse.

νόσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ἐν τῷ περὶ τελείου καὶ ἐνός A κεφαλαίῳ τῆς *Περὶ θεῶν ὀνομάτων πραγματείας* (35) οὕτως ἐφάσκων: « Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ πλῆθος ἀμέτοχόν πη τοῦ ἐνός, ἀλλὰ τὸ μὲν πολλὰ τοῖς μέρεσιν ἐν τῷ ὅλῳ, καὶ τὸ πολλὰ τοῖς συμβεβηκόσιν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, καὶ τὸ πολλὰ τῷ ἀριθμῷ ἢ ταῖς δυνάμεσιν ἐν τῷ εἶδει, καὶ τὸ πολλὰ τοῖς εἶδεσιν ἐν τῷ γένει, καὶ τὸ πολλὰ ταῖς προόδοις ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ οὐδὲν ἐστὶ τῶν ὄντων ὃ μὴ μετέχει πη τοῦ ἐνός. » Καὶ ἀπλῶς, ἵνα συνελθὼν εἴπω, πάντων τῶν διηρημένων καὶ μερικῶν οἱ λόγοι τοῖς τῶν καθόλου καὶ γενικῶν, ὡς φασι, περιέχονται λόγοις, καὶ τοὺς μὲν τῶν γενικωτέρων καὶ καθολικωτέρων λόγους ὑπὸ τῆς σοφίας συνέχεσθαι, τοὺς δὲ τῶν μερικῶν (225 a) ποικίλως τοῖς τῶν γενικῶν ἐνισχημένους ὑπὸ τῆς φρονήσεως περιέχεσθαι, καθ' ἣν ἀπλούμενοι πρότερον, καὶ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς ὑποκειμένοις ἀπολύοντες συμβολικὴν ποικιλίαν, ὑπὸ τῆς σοφίας ἐνίζονται, τὴν εἰς ταυτότητα τοῖς γενικωτέροις συμφυῖαν δεξάμενοι. Σοφία δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ φρονήσις ἐστὶν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὃ καὶ τὰ καθόλου τῶν ὄντων συγέχων τῇ δυνάμει τῆς σοφίας, καὶ τὰ συμπληρωτικά τούτων μέρη περιέχων τῇ φρονήσει τῆς συνέσεως ὡς πάντων φύσει δημιουργὸς καὶ προνοητής, καὶ εἰς ἐν ἄγων τὰ διεστῶτα δι' ἑαυτοῦ, καὶ τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καταλύων πόλεμον, καὶ πρὸς εἰρηνικὴν φιλίαν τὰ πάντα καὶ ἀδιαίρετον συνδέων ὁμόνοιαν, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καθὼς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος.

continet, et completivas horum partes intelligentiæ prudentia comprehendit, ut cunctorum naturaliter artifex atque provisor, inque unum congregans per semetipsum ea quæ distant, ac bellum in eis quæ existunt profligans, et ad pacificum amorem inseparabilemque concordiam cuncta connectens, tam quæ in cœlis quam quæ in terra ^ε, ut ait divinus Apostolus.

^τ *Ἄλλη εἰς τὸ αὐτὸ ἀπορον θεωρία.*

Καινοτομοῦνται πάλιν αἱ φύσεις, τῆς μὲν θείας δι' ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν ἀμετρον τῆς καθ' ἡμᾶς κατὰ θέλησιν ἐκούσιον σαρκικῆς ὑπερφυῶς ἀνεχομένης ¹² γεννήσεως, τῆς ἡμετέρας δὲ παραδόξως ἀσπορον τῷ σαρκωθέντι Θεῷ ξένῳ παρὰ τὴν φύσιν θεσμῶ τὴν λογικῶς ἐψυχωμένην γεωργούσης σάρκα, κατὰ πάντα τὴν αὐτὴν ἡμῖν οὖσαν καὶ ἀπαράλλακτον χωρὶς ἀμαρτίας, καὶ τὸ δὴ παραδοξότερον, μηδὲν τοῦ νόμου τῆς παρθενίας τῆς γενομένης μητρὸς διὰ τῆς γεννήσεως τὸ σύνολον μειωθέντος. Καινοτομία δὲ κυρίως οὐ μόνον τὸ γεννηθῆναι χρονικῶς κατὰ σάρκα τὴν ἀνάρχως ἤδη γεγεννημένον ἀφράστως ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Θεὸν Λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῦναι σάρκα τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνευ σπορᾶς, καὶ τὸ τεκεῖν παρθένον ἀνευ φθορᾶς. Τούτων γὰρ ἕκαστον φανεράν ἔχον τὴν καινοτομίαν τὴν καθ' ἣν γέγονεν (225 b) ἀρρήτῳ τε καὶ ἄγνωστον λόγον παντελῶς ἀποκρύπτεται κατὰ ταῦτόν καὶ ἀποδείκνυσι, τὸ μὲν τῷ ὑπὲρ φύσιν καὶ γνῶσιν τρέπω, τὸ δὲ τῷ λόγῳ τῆς πίστεως, ἧ πάντα τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ γνῶσιν ἀλίσκεσθαι πέφυκεν.

¹² Coloss. 1, 20.

C *Altera in eandem quæstionem contemplatio.*

Innovantur rursus naturæ, divina, cum de bonitate et charitate immensa legibus naturæ solutis sponte per carnem humanam generari voluit, nostra, cum admirandum in modum carnem non satam, quæ prorsus cum nostra convenit nec nisi hoc uno ab ea differt quod peccatum non capiat, rationaliter animatam alieno præter naturam vinculo Deo qui caro lactus est conciliet, quodque magis admirandum est, ita conciliet, ut virginitatis ejus quæ mater per generationem facta est nequaquam violaretur. Innovatio autem proprie est non solum quod is qui sine principio ineffabili modo ex Deo ac Patre Deus Sermo jam generatus erat temporaliter in carne generatus est, sed hoc quoque quod nostra natura carnem sine semine præbuit, et quod virgo inviolata peperit. Horum enim quodque manifestam præferens innovationem qua natus sit rationem arcanam atque incognitam omnino celat pariter atque demonstrat, alterum modo naturam atque cognitionem superante, alterum fidei ratione

VARIÆ LECTIONES.

¹³ In apographo exstat ἀνεχόμενος.

(35) Dionys. Areop. *De divin. nomin.*, cap. 13, § 2, p. 531, tom. J. Opp. ed. Ven.

qua quæcunque naturam atque cognitionem superant evincuntur. Sic igitur quæstionem quoad fieri potuit solvisse mihi videor, et qua alia ratione eam enarrem ignoro. At tuæ fortasse philosophiæ erit aut censuram agere eorum quæ disputavi, aut meliora de tuo ipsius penu sapientius invenire et exponere, et cognitionis sublimis omnisque terreni puræ fructum mecum communicare.

Ejusdem, ex secundo in baptismum sermone, in illud: « Triplex nativitatis genus agnoscit Scriptura, primam ex corporibus, alteram ex baptismo, tertiam ex resurrectione. » Quibus deinceps addens nonnulla, et nativitates interpretans pergit: « Has porro cunctas nativitates honore a Christo meo affectas fuisse constat primam quidem per primam illam et vitalem insufflationem, secundam vero per incarnationem et baptismum, tertiam denique per resurrectionem quam ipse auspicatus est; nimirum, sicut primogenitus in multis fratribus existit, ita primogenitus quoque ex mortuis fieri non dedignatus. »

Quomodo in istis divinus hic magister uberio-rem videtur eorum quæ antea dixerat repetitionem instituisse? Triplice etenim nativitate indicata, prima quidem ex corporibus, altera ex baptismo, tertia ex resurrectione, tanquam oblitus, per verba quæ superabundare videantur et quartam addidit, dicens: « Primam quidem per primam illam ac vitalem insufflationem. » Cujus enim cum tribus reliquis non memineral nativitatibus, de ea, quasi supra significasset, addidit dicens: « Primam quidem per primam illam ac vitalem insufflationem. » Quo igitur modo magister id revera dixerit sciet plane qui virtute illum æquaverit, nec procul a sapiente ejus rerum divinarum peritia abstiterit. Sed quatenus ego intelligo pro infirmi intellectus mei debilitate, non otiosa videtur esse quarta illa quæ superaddita est nativitas, imo potius complere supra dictam illam ex corporibus nativitatem, interpretarique divinas in ea rationes ac modos. Qui enim propter factum primum Adam homo fieri dignatus, ejusque peccati gratia generari non dedignatus est, per factitationem is suam ad eum qui cecidit condescensionem, per generationem vero voluntariam suam exinanitionem in ejus qui condemnatus est gratiam designavit: factitatione quidem naturaliter in idem cum homine secundum vitalem insufflationem deductus, unde Dei imaginem nactus, ut homo, invenalem servavit semper libertatem et impeccantiam inviolatam; generatione autem secundum incarnationem hominis interitui obnoxii similitudinem sponte in servili suscepit forma eisdemque cum nobis affectibus naturalibus subjacere præter peccatum tanquam obnoxius, qui sine peccato erat, ultro passus est. Bipartito enim secundum utrumque ex partibus est compositus,

A Οὕτω μὲν οὖν, κατ' ἐμὲ φάναι, τὸ ἄπορον ὡς δυνατὸν ἐπιλέλυται, καὶ οὐκ οἶδ' ἕπως ἐτέρως αὐτὸ χρῆ διεξελθεῖν. Τῆς σῆς δ' ἂν εἴη φιλοσοφίας ἢ ἐγκρί- ναι τὰ εἰρημένα, ἢ τὰ κρείττω παρ' ἐαυτῆς σοφώ- τερον ἐξευρεῖν τε καὶ φράσαι, καὶ μεταδοῦναι μοι καρπὸν γνώσεως ὑψηλῆς καὶ μηδὲν ἐχούσης ἐπίγειον.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὸ βάπτισμα β' λόγου, εἰς τὸ, « Τρισσὴν γέννησιν ἡμῖν οἶδεν ὁ Λό- γος, τὴν ἐκ σωμάτων, τὴν ἐκ βαπτίσματος, τὴν ἐξ ἀναστάσεως. » εἶτα ἐπειπόντος τούτοις τινὰ, καὶ τὰς γεννήσεις ἐρμηνεύοντος, φῆσαι, « Ταῦτας δὲ τὰς γεννήσεις ἀπάσας παρ' ἐαυ- τοῦ τιμήσας ὁ ἐμὸς Χριστὸς φαίνεται, τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ, τὴν δὲ τῇ σαρκώσει καὶ τῷ βαπτίσματι ὅπερ αὐτὸς ἐβαπτίστατο, τὴν δὲ τῇ ἀναστάσει ἧς αὐτὸς ἀπήρξατο, ὡς ἐγένετο πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γενέσθαι καταξιώσας (36). »

Πῶς ἐν τούτοις ὁ θεόφρων οὗτος διδάτκαλος δο- κεῖ περιττοτέραν τὴν ἐπανάληψιν τῶν προρόθηέν- των πεποιηκένας; Τρισσὴν γὰρ εἰπὼν γέννησιν, τὴν ἐκ σωμάτων, τὴν ἐκ βαπτίσματος, τὴν ἐξ ἀναστά- σεως, ἐπήγαγεν ὡς περ ἐπιλαθόμενος διὰ τῆς δοκού- σης περιττῆς εἶναι φράσεως καὶ τετάρτην, διὰ τοῦ φάναι, « Τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ. » Ἡς γὰρ μετὰ τῶν τριῶν οὐκ ἐμνημόνευσε γεννήσεων ὡς περὶ προλεχθείσης ἐπήγαγεν εἰπὼν, « Τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ (226 a) ζωτικῷ. » Πῶς οὖν τοῦτο κατ' ἀλήθειαν εἶρηκεν ὁ διδάσκαλος, οἶδε πάντως ὁ κατ' ἀρετὴν αὐτῷ γεγο- νῶς παρὰ πλήσιος, καὶ μὴ πόρρω τῆς αὐτοῦ περὶ τὰ θεῖα σοφῆς ἐπιστήμης διεστηκώς. Ὅσον δ' οὖν ἐμὲ γινώσκειν κατὰ τὸ τῆς ἐμῆς ἀσθενοῦς διανοίας ἀδλη- χρὸν, οὐκ οἶμαι περιττὴν εἶναι τὴν ἐπαχθεῖσαν τε- τάρτην γέννησιν, ἀλλὰ μᾶλλον συμπληρωτικὴν τῆς ἐκ σωμάτων προτεθείσης γεννήσεως, καὶ ἐρμηνευτι- κὴν τῶν ἐπ' αὐτῇ θείων λόγων τε καὶ τρόπων. Ὁ γὰρ τῆς γενέσεως ἔνεκεν τοῦ πρώτου Ἀδάμ ἄν- θρωπος γενέσθαι καταδεξάμενος, καὶ γεννηθῆναι τῆς αὐτοῦ παραβάσεως χάριν οὐκ ἀπαξιώσας, διὰ μὲν τῆς γενέσεως τὴν πρὸς τὸν πεσόντα συγκατάβασιν, διὰ δὲ τῆς γεννήσεως τὴν πρὸς τὸν καταδεδικασμέ- νον ἐκούσιον κένωσιν ἐπεδείξατο· τῇ μὲν γενέσει φυ- σικῶς εἰς ταύτῳ τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὴν ζωτικὴν ἀγόμενος ἐμπνευσιν, ἐξ ἧς τὸ κατ' εἰκόνα λαβὼν ὡς ἄνθρωπος ἄπρατον διέμεινε ἔχων τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀναμαρτησίας καὶ ἀχραντον· τῇ δὲ γεννήσει κατὰ τὴν σάρκωσιν τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον τῆς φθορᾶς ὁμοίωσιν ἐκούσιως διὰ τῆς δουλικῆς μορφῆς ὑποδύς τοῖς αὐτοῖς παραπλησίως ἡμῖν κατὰ θέλησιν ὑποχεῖσθαι φυσικοῖς παθήμασι χωρὶς ἀμαρτίας, ὡς ὑπεύθυνος ὁ ἀναμάρτητος, ἠνέσχετο. Κατ' ἄμφω γὰρ ταῦτα μέρη τεμῶν ἐκ μερῶν συνετέθη, καὶ γέγονε

τελείως νέος Ἀδάμ, τὸν πρῶτον τοῖς κατ' ἄμφω μέ-
 ρεσιν Ἀδάμ ἐν ἑαυτῷ φέρων ἀμείωτον. Τῆς γὰρ
 πρὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ γενέσεως νόμῳ
 συγκαταβάσειως ἀνασχόμενος κατὰ τὴν πλάσιν τὸ
 ἀναμάρτητον φυσικῶς λαβὼν διὰ τῆς ἐμπνεύσεως,
 τὸ ἀφθαρτον οὐ προσέλαβε. (226 b) Τῆς δὲ μετὰ
 τὴν παράβασιν ἐκ καταδίκης γεννήσεως κατὰ τὴν
 ἐκούσιον κένωσιν τὸ παθητὸν φυσικῶς εἰληφὼς τὸ
 ἀμαρτητικὸν οὐ προσεῖληψε, καὶ γίνεται νέος Ἀδάμ,
 γένεσιν λαμβάνων τὴν αὐτὴν ἀναμάρτητον καὶ γεν-
 νήσεως τῆς αὐτῆς παθητῆς ἀνεχόμενος. Ἄμφω γὰρ
 ἀλλήλαις τελείως περὶ ἑαυτὸν ἐναλλάξ τοῖς κατ'
 ἄμφω μέρεσιν συμπλέξας ἄμφω δι' ἀλλήλων τῆ
 ἑλλείψει τοῦ περὶ ἑκατέραν ἄκρου δυνατῶς ἐξιάσατο,
 τῆς μὲν πρώτης καὶ τιμίας τὴν δευτέραν καὶ ἀτιμον
 ποιούμενος σωστικὴν τε καὶ ἀνανεωτικὴν, τῆς δὲ
 δευτέρας τὴν πρώτην συστατικὴν τε καὶ περιποιη-
 τικὴν καταστήσας. Ἄκρα δὲ φημι τῆς μὲν γενέσεως
 πρώτης καὶ τιμίας ὑπαρχούσης τὸ ἀφθαρτον, ὡς
 ἀναμαρτησίας ἀρχή, τῆς δὲ γεννήσεως ὡς δευτέρας
 οὐσης καὶ ἀτίμου τὸ ἀμαρτητικὸν, ὡς παντὸς πάθους
 αἴτιον καὶ φθορᾶς. Ἄπερ εἰς ἑαυτὸν κατὰ τὴν σάρ-
 κωσιν μηδαμῶς εἰληφὼς ὁ Σωτὴρ καὶ τὰ δι' αὐτὰ κα-
 ταδεξάμενος τῆς μὲν γενέσεως τὴν γέννησιν σωστι-
 κὴν ἐποίησατο, τῶ κατ' αὐτὴν πάθει παραδόξως τὴν
 τῆς γενέσεως ἀφθαρσίαν ἀνανεούμενος, τῆς δ' αὖ
 πάλιν γεννήσεως τὴν γένεσιν περιποιητικὴν κατ-
 εστήσατο, τῆ κατ' αὐτὴν ἀναμαρτησίᾳ τὴν τῆς γεν-
 νήσεως καθαρᾶζων ἐμπάθειαν, ἵνα τὴν μὲν γένεσιν
 παντελῶς ἀνασώσῃται, τῷ κατ' αὐτὴν θεοτελεῖ λόγῳ
 τὴν φύσιν διακρατοῦσαν, τῆς δὲ γεννήσεως τὴν ὑπο-
 πεσοῦσαν αὐτῇ φύσιν διὰ τὴν ἀμαρτίαν παντελῶς
 ἐλευθερώσῃ, τῷ κατ' αὐτὴν ἴσως τοῖς λοιποῖς ἐπι-
 γῆς ζώοις ἐπιβρύτῳ τῆς σπορᾶς τρόπῳ μὴ κρατου-
 μένην. Συνάψας οὖν γένεσιν καὶ πλάσιν καὶ ἐμπνευ-
 σιν φυσικῶς τῆ (227 a) σαρκώσει καὶ τῆ γεννή-
 σει, κατὰ μόνην ἐπίνοιαν ἀλλήλων διέλε, καὶ εὐρή-
 σεις κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον τὴν τετάρτην γέν-
 νησιν, συμπληροῦσαν τὴν ἐκ σωμαίων, καὶ μόνη
 ἐπινοῖα τὴν ἀπ' αὐτῆς δεχομένην διάκρισιν κατὰ τὸν
 ἀποδοθέντα τρόπον. Λέγω δὲ ταῦτόν εἶναι τὴν γένε-
 σιν προεπινοουμένην φυσικῶς τῆς ἐπεισάχτου γεν-
 νήσεως, ἧς ἰδίον ἐστὶ τὸ ἐμφύσημα τὸ πρῶτον καὶ
 ζωτικόν.

autem nihil differre conditionem quæ naturaliter ante superadditiam illam generationem, cujus peculiare est insufflatio prima atque vitalis, animo concipitur.

Θεωρία εἰς τὸ, « Τρισην γέννησιν ἡμῶν οἶδεν ὁ
 Λόγος. »

Καὶ συλλήθδην εἰπεῖν, εἰ βούλοιο γινῶναι τῶν τοῦ
 διδασκάλου λόγων τὴν ἀκρίθειαν, ζῆται τίς ὁ κατ'
 αἰτίαν προηγούμενος τῆς ἀνθρώπου γενέσεως λόγος
 ἐστίν, ὁ τῆς ἰδίας ἐντὸς μένων ἀεὶ μονιμότητος
 ἀνεκφοιτήτως, καὶ τίς ὁ κατὰ τὴν παιδευτικὴν οἰκο-
 νομίαν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ διὰ τὴν ἀμαρτίαν τρό-
 πος, ὁ τέλος ἔχων τὴν τοῦ παιδαγωγούμενου διόρ-
 θωσιν καὶ πρὸς τὸν λόγον τῆς αὐτοῦ γενέσεως τὴν
 τελείαν ἐπάνοδον, καὶ μαθήσῃ σαφῶς πῶς ὁ Θεὸς
 γενόμενος ἄνθρωπος κατ' ἄμφω τελείως γέγονε,

A estque perfecte factus novus Adam, primum Ada-
 mum istis secundum utrumque partibus in semet
 ipso circumferens imminutum. Factitationis enim
 quæ ante Adami lapsum contigit lege figurationis
 sustinens condescensionem id quidem naturaliter
 per insufflationem recepit ut sine peccato esset,
 sed incorruptibilitatem haud pariter. Generationis
 autem post lapsum de damnatione institutæ volun-
 taria sua exinanitione affectus naturaliter cum re-
 cepisset, peccandi facultatem non simul recepit,
 et fit novus Adamus, eandem videlicet factitatio-
 nem sortitus peccato liberam, simulque genera-
 tionem eandem cum illo passus affectui obnoxiam.
 Utramque etenim circa semet atque vicissim parti-
 bus utriusque perfecte connectens ambabus per se-
 ipsas utriusque extremitatis defectu mutuam et
 fortissimam attulit medelam, unius et honorabilis
 alteram et inhonoratam faciens conservatricem et
 renovatricem, alterius vero priorem constitutricem
 et vindicem collocans. Extremitates autem voco
 primæ conditionis et honorabilis incorruptibilita-
 tem, ut quæ impeccantiæ principium est, genera-
 tionis vero, ut secundæ et inhonorabilis, indolem
 peccandi, quippe quæ omnis passionis atque inte-
 ritus causa est. Quibus a Salvatore cum caro fieret
 nequaquam receptis, et eis quæ per ea sunt ad-
 missis, conditionis quidem generationem fecit con-
 servatricem, affectu ejus nimirum quemdam in
 modum factitationis renovans incorruptibilitatem ;
 item generationis rursus conditionem constituit
 vindicem, impeccantia ejus statum generationis
 affectui obnoxium sanctificans, ut conditionem
 plene salvam faceret, divinæ sua perfectionis ra-
 tione conservantem naturam, a generatione vero
 naturam huic propter delictum subjectam plane
 liberaret, sationis modo, inde fortasse reliquis in
 terra animalibus adventitio, non domitam. Quod si
 conditionem et figurationem et insufflationem na-
 turaliter cum incarnatione et cum generatione
 conjunxeris, distingue has inter se sola cogitatione,
 et invenies, secundum magnum magistrum, quar-
 tam generationem, complere eam quæ ex corpori-
 bus fit, solaque cogitatione capientem istam ab se
 ipsa distinctionem eo quem enarravi modo. Status

D Contemplatio in illud : « Triplex nativitatis genus
 nobis agnoscit Scriptura. »

Utque paucis absolvam, si magistri accuratam in
 disputando diligentiam cognoscere vis, quære quæ-
 nam sit illa hominis generationem causaliter præ-
 cedens ratio, quæ in sua stabilitate perseverat nun-
 quam egressura, et quis sit generationis ejus ex
 delicto secundum institutorium vel castigatorium
 Dei consilium modus, cujus finis est ejus qui in-
 stituitur emendatio adque rationem conditionis
 suæ perfectus reditus, et luculenter discas quo-
 modo Deus cum homo fieret ex utroque perfectus

factus sit, ad eum quem habebat revera conditionis rationem divini consilii modum sapienter reducens et tum jure admiraberis de magistri acumine, quod ea quæ naturaliter coherent cogitatione segregans totam mysterii si quod aliud divini in nobis occulte manifestavit rationem. Corporalem enim generationem vitali insufflatione et incarnatione in mente distinguens generatorii modi a conditionis ratione differentiam obscure significavit. Quas nostra causa Deus naturæ renovator, verius dixerim novator, assumpsit, adque pristinum honorem incorruptibilitatis illam adduxit per sanctam suam quæ de nobis sumpta et rationabiliter animata erat carnem, eamque liberaliter insuper deificatione ornavit, de qua ad animæ instar in corpore inhabitante ipsi qui incarnatus est Deo excidere haud liceret, quæ totum inconfuse secundum unionem circumiret, proque ipsius per eam manifestatione in tantum occultari reciperet in quantum ipse per eam manifestatus et occultationem suam egressus esse putatus est: et quid quod admirabilius? quod naturaliter Deus existens, et homo tamen naturaliter fieri dignatus, neutrius naturæ naturales omnino fines per alteram migravit, sed totus Deus existens totus homo factus perseveravit? eo quod Deus est quominus homo fieret non prohibitus, neque profecto eo quod homo factus est deitate deminutus, unus et idem totus per utrumque semper consistens, et tamen revera utrumque et homo et Deus, naturaliter existens, neque essentiali partium naturalis differentiæ integritate divisus, neque singularitate substantiæ confusus, non mutatus in inferiorem naturam aut in id quod non esset delapsus. Carnis specie et forma divinum, haud præ se ferens consilium, et quæ alia ad subjectum recipiens, consummavit illud, sed ipsam proprie et revera assumptam humanam secum ipso naturam substantialiter coadunavit stabiliter et constanter et integre et inseparabiliter, atque essentiali ejus ratione ac fine ne dilaberetur continuit. Qua etiam corporalem, secundum sanctum hunc et magnum magistrum, nostram generationem honoravit, et homo vere factus et humanum in modum generatus, ut nos de generationis vinculis solveret, ac de lege qua nos ad feni instar ob peccatum seri et nasci consuevimus, quaque in parem cognatamque cum plantis atque brutis animalibus existentiam procreamur. Ut alicubi magnus magnorumque spectator Ezechiel divina mysteria initiatus causamque præsentis circa hominem Dei consilii edoctus, veluti ad Hierusalem verba faciens: *Hæcce, ait, Dominus dicit Hierusalem: Radix tua et generatio tua de terra Chanaanæ, pater tuus Amorrhæus et mater tua Hetthæa: in die de qua nata es, non ligatus est umbilicus tuus, et in aqua non es lota, nec sale salita, nec involuta pannis: et proje-*

A πρὸς ὃν εἶχεν ἀληθῶς τῆς γενέσεως λόγον τὸν κατ' οἰκονομίαν σοφῶς ἐπανάγων τρόπον, καὶ τότε δικάως θαυμάσεις τῆς συνέσεως τὸν διδάσκαλον, πῶς τὰ κατὰ τὴν φύσιν συντημμένα κατ' ἐπίνοιαν διελὼν τὸν ὅλον τοῦ ἐφ' ἡμῖν θειοτάτου μυστηρίου κρυφίως διετράνωσε λόγον. Τὴν γὰρ ἐκ σωμάτων γέννησιν τῷ ζωτικῷ ἐμφυσήματι καὶ τῇ σαρκώσει κατ' ἐπίνοιαν ἐπιμερίσας τὴν πρὸς τὸν κατὰ τὴν γένεσιν λόγον τοῦ κατὰ τὴν γέννησιν τρόπου διαφορὰν παρηλίξατο. Ὡν ἐπιλαβόμενος δι' ἡμᾶς ὁ τὴν φύσιν ἀνακαινίσας Θεὸς, μᾶλλον δὲ καινίσας εἰπεῖν ἀληθέστερον, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον κάλλος αὐτὴν τῆς ἀφ' ἁθαρσίας ἐπαγαγὼν διὰ τῆς (227 b) ἐξ ἡμῶν ἀγίας αὐτοῦ καὶ λογικῶς ἐψυχωμένης σαρκὸς, καὶ πλεον παρασχόμενος αὐτῇ φιλοδώρος τὴν θέωσιν, ἧς μεταπεσεῖν παντελῶς ἀμήχανον αὐτῷ τῷ σαρκωθέντι Θεῷ ψυχῆς τρόπον ἐνούσης σώματι, δι' ὅλου περιχωρήσασαν ἀσυγχύτως κατὰ τὴν ἔνωσιν, καὶ τῆς αὐτοῦ κατ' αὐτὴν ἐκφάνσεως τοσοῦτον ἀντιλαβοῦσαν τὸ κρύπτεσθαι ὅσον αὐτὸς δι' αὐτὴν γέγονε φανερός καὶ τῆς οικείας φυσικῆς κρυφίτητος ἐκθεθηκῶς ἐνομίσθη· καὶ τί τούτου παραδοξότερον, ἔτι φύσει Θεὸς ὑπάρχων, καὶ ἄνθρωπος φύσει γενέσθαι καταξιώτας, οὐδετέρας φύσεως τοὺς φυσικοὺς ὅρους διὰ τῆς ἐτέρας παντελῶς παρήμειψεν, ἀλλ' ὅλος Θεὸς ὢν ὅλος γενόμενος διέμεινεν ἄνθρωπος; οὐ τῷ εἶναι Θεὸς ἄνθρωπος γενέσθαι κωλυόμενος, οὔτε μὴν τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος τοῦ εἶναι Θεὸς ἐλαττούμενος, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὅλος δι' ἀμφοῖν συντηρούμενος, ἀμφω φυσικῶς κατὰ ἀλήθειαν ὑπάρχων, μήτε τῷ ἀκραιφνεῖ τῆς κατ' οὐσίαν τῶν μερῶν φυσικῆς διαφορᾶς διαιρούμενος, μήτε μὴν τῷ ἄκρως μοναδικῷ τῆς ὑποστάσεως συγγεόμενος, οὐ τραπεῖς εἰς τὴν κάτω φύσιν⁵⁴ καὶ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταπεσῶν. Οὐ φαντάσας σαρκὸς εἶδει καὶ σχήματι τὴν οἰκονομίαν, καὶ ὅσα ἕτερα καθ' ὑποκειμένου λέγεται εἶναι χωρὶς τοῦ ὑποκειμένου λαβῶν, ταύτην ἐπλήρωσεν, ἀλλ' αὐτὴν κυρίως πράγματι καὶ ἀληθείᾳ τὴν ἀνθρωπίνην προσλαβῶν φύσιν ἦνωσεν ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως καὶ ἀμειώτως καὶ ἀδιαίρετως, τῷ κατ' οὐσίαν αὐτῆς λόγῳ καὶ ὄρω συνέχων ἀνέκπτωτον. Καθ' ἣν καὶ τὴν ἐκ σωμάτων κατὰ τὸν ἁγιον τοῦτον καὶ μέγαν (228 a) διδάσκαλον ἡμετέραν ἐτίμησε γέννησιν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ἀληθῶς καὶ ἀνθρωπίνως γεννώμενος, ἵνα ἡμᾶς τῶν δεσμῶν τῆς γεννήσεως ἐλευθερώσῃ, καὶ τοῦ παραπλησίως χόρτου σπειρομένου ἐκ καταδίκης διὰ τὴν ἁμαρτίαν φύεσθαι νόμου, καὶ τοῦ τὴν αὐτὴν ἔχειν φωτοῖς τε καὶ ἀλόγοις ζώοις τῆς πρὸς τὸ εἶναι γενέσεως τὴν συγγένειαν· Ὡς ποῦ φησιν ὁ μέγας καὶ τῶν μεγάλων θεατῆς Ἰεζεκιήλ τὰ θεῖα μυστογωγούμενος καὶ τὴν αἰτίαν τῆς νῦν περὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπαρχούσης οἰκονομίας ἐκπαιδευόμενος, ὡς πρὸς Ἱερουσαλήμ φάσκων· *Τάδε λέγει Κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ, Ἡ ρίζα σου καὶ ἡ γέννησίς σου ἐκ γῆς Χαναάν, ὁ πατήρ σου Ἀμοιφραῖος, καὶ ἡ*

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁴ In apographo cod. Gud. meo exstat τραπεῖς τὴν κατὰ φύσιν, cell.

μήτηρ σου Χετταία· ἐν ἡμέρᾳ ἣ ἐτέχθης οὐκ ἔδησαν τὸν ὄμφαλόν σου⁵⁵, καὶ ἐν ὕδατι οὐκ ἐλεύθηθης, οὐδέ ἀλλ' ἠλίσθηθης, καὶ σπαργάνοις οὐκ ἐσπαργανώθηθης, καὶ ἀπεβρίφηθης ἐπὶ πρόσωπον τοῦ πεδίου τῆς σκολιότητι τῆς ψυχῆς σου ἐν ἣ ἡμέρᾳ ἐτέχθης· καὶ διήλθον ἐπὶ σέ, καὶ εἶδόν σε πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματι σου, καὶ εἶπά σοι, Ἐκ τοῦ αἵματός σου ἡ ζωὴ σου, πληθύνου, καθὼς ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἀγροῦ δέδωκά σε. Τῆς οὖν τοῦ φύεσθαι διὰ τῆς σπορᾶς ἴσα χόρτω καὶ δι' αἵματος κατὰ τὰ λοιπὰ ζῶα τὴν ζωὴν ἔχειν καταδίκη· ὁ τὴν φύσιν ἐξιόμενος καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῆς ἀφθαρσίας χάριν ἐπανάγων Κύριος, ἦλθεν αὐτὴν ἐλευθερῶσαι, καὶ ἐμφανῶς μὲν αὐτῇ δεῖξαι πρὸς ὅπερ γενομένη κατ' ἀρχὰς οὐδὲλως ἐκινήθη καλόν, καὶ πατῆσαι τὸ παντὴρ πρὸς ὅπερ ἅμα τῷ γενέσθαι διὰ τῆς ἀπάτης τὴν ὄλην αὐτῆς κινήθεισα παρὰ φύσιν κατεκένωσε δύναμιν, καὶ καταδῆσαι πρὸς ἑαυτὸν τὴν τῆς ἐπιθυμίας δύναμιν (ἣς ὑπάρχει ὁ ὄμφαλός (228 b) σύμβολον), τὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ γόνιμον ἔξιν λαβοῦσαν παγίαν καὶ ἀμετάπτωτον, καὶ λούσασθαι ἐν ὕδατι, καθῆραι λέγω τῶν μολυσμῶν τῆς ἀγνοίας τῷ πελάγει τῆς περιχυθείσης αὐτῇ κατὰ τὴν χάριν γνώσεως, καὶ ἀλίσει ἀλλ', καὶ σπαργανῶσαι σπαργάνοις, τουτέστι τὴν πρὸς ὅπερ γέγονεν ἀγαθὸν φυσικὴν ἐνέργειαν ἀπρίξ στερεώσας τῷ πνεύματι, σήψως παθῶν καθαρὰν καταστῆσαι καὶ ἀνεπίδεκτον, καὶ τῇ περιβολῇ τῶν ἐν τοῖς οὖσι ἀληθῶν λόγων δίκην σπαργάνων περισφίγγας ἀδιάχυτον παντελῶς ἀπεργάσασθαι.

Ἄλλη εἰς τὸ αὐτὸ θεωρία.

Τυχὸν δὲ διὰ τῶν εἰρημένων ὁ διδάσκαλος διττὸν εἶναι τὸν κατὰ τὴν γένεσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λόγον τε καὶ τρόπον εἰσηγούμενος, τὸν μὲν ψυχῆς, τὸν δὲ σώματος, τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν εἰς δύο κατ' ἐπίνοιαν διεῖλε γεννήσεις, τὴν μὲν ψυχὴν ἐμφαινῶν ἀρρήτως ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ζωτικῷ ἐμφυσήματος συνισταμένην, τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης τοῦ ἐξ οὐπὲρ ἐστὶν ἅμα τῇ ψυχῇ κατὰ τὴν σύλληψιν γινόμενον σώματος. Οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἀπαραλλάκτως φάναι θέμις ἐπ' ἀμφοῖν τῆς γένεσεως εἶναι τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον, ὅτι μηδὲ ταυτὸν ἀλλήλοις κατὰ τὴν οὐσίαν ἄμφω ταῦτα τυγχάνουσιν. Ὡν γὰρ ἀλλήλοις μὴ ταυτὸν ἐστὶ τὸ εἶναι, τούτων δηλονότι καὶ ὁ πρὸς ἀλληλα τῆς γένεσεως παρήλλακται λόγος καὶ τρόπος. Ἄλλὰ ψυχῆς μὲν ἄλλον εἶναι δίκαιον οἶεσθαι καὶ λόγον καὶ τρόπον, καθ' ὃν γίνεται τε καὶ ἐστὶ καὶ ἀμεταβόλως μένει σῶμα καὶ ψυχῇ συναπτόμενον.

(229 a) Θεωρία σύντομος πρὸς τοὺς λέγοντας προϋπάρχειν ἢ μεθυπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς.

Εἰ καὶ ἅμα κατὰ τὴν ὑπαρξιν ἀμφοτέρων, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, ὁ αὐτὸς ἐστὶ τῆς γένεσεως χρόνος, οὐδενὸς τοῦ ἐτέρου προϋπάρχοντος, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν γένεσιν ἢ μεθυπάρχοντος, ἵνα μὴ τοῦ ἐξ

^h Ezech. xvi, 5 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ Apographum præbet ὄφθαλμόν σου.

Acta es super faciem terræ in abjectione animæ tuæ in die qua nata es: et transivi ad te, et vidi te conculcari in sanguine tuo, et dixi tibi: Ex sanguine tuo vita tua. Multiplicare, ut ortum agri dedi te^b. Damnatoria igitur lege, qua per sationem parem cum gramine, et per sanguinem eandem cum reliquis animalibus vitam habemus, liberaturus naturam venit Dominus, naturæ persanator et ad pristinam incorruptibilitatis gratiam deductor, simulque luculenter ei monstraturus pulchrum ad quod condita principio haudquaquam promotæ est, et malum conculcaturus, ad quod simul atque facta est fraudulenter omne suum innaturaliter promotæ robur exinanivit, et colligaturus concupiscentiæ vim (cujus umbilicus est imago), quæ genitabilem in bono habitum firmum atque stabilem sortita est, et loturus in aqua, purgaturus, inquam, de ignorantiae inquinamentis in unda cognitionis secundum gratiam ipsi circumfusæ, et saliturus sale, et involuturus pannis, hoc est naturalem ad quod bonum procreata est actionem spiritu firmiter solidando, putrefactionis affectuum puram redditurus et incapacem, et verarum in rebus quæ sunt rationum amicta pannorum modo circumstringendo ab omni effusione cobibiturus.

Alia in idem contemplatio.

Fortasse vero istis verbis magister duplicem esse humanæ secundum conditionem naturæ rationem ac modum statuens, alterum animæ, alterum corporis, corporalem generationem in duas cogitatione divisit generationes, animam quidem occulte significans ex divino atque vitali insufflatione constare, corpus vero ex subjecta materia ejus unde sit corporis simul cum anima conceptionis via fieri. Neque enim fas est absque ulla differentia in utroque eandem conditionis dicere rationem et modum, quoniam nec idem de essentia ambo existuat. Quorum enim existentia non eadem est, horum et conditionis rationem ac modum discrepare patet. Imo, animæ quidem par est credere alium esse et rationem et modum, quo fiat et sit et perseveret, et alium similiter corporis, quo fiat et sit et sine ulla immutatione maneat, et cum anima copulatum, corpus.

Contemplatio brevis ad eos qui dicunt animas ante vel post corpora existere.

Quamvis simul juxta substantiam utriusque, animæ, inquam, et corporis, idem est generationis tempus, cum neutrum alteri præexistat, quemadmodum dixi, secundum generationem, vel post

existat, ne ex formæ de utroque conflatae integritate solvatur, justa videri queat ratio relativa, qua præcedere substantiam unius tanquam partis secundum se existentem putes, quæ ad aliud secundum naturam irrelativam omnino habeat unitiorem, ac propterea nunquam cum alio de compositione alterius cujusdam naturaliter compleat substantiam, quin id fiat cum corruptione et mutatione in id quod non erat. Quod enim per se singulatim præexistebat, in alterius cujusdam speciei substantiam transferri per naturam non potest. Si vero in alterius speciei complementum quod præexistebat ad aliud compositionem suscipit, aut secundum naturam istud omnino facit, aut contra naturam. Ac si quidem secundum naturam, nunquam videbitur cessare a compositione ad aliud quæ in alterius speciei complementum fiat, propter vim naturæ, quæ se ipsam deserere nequit, atque hæc ratione nec sine corpore anima, nec sine anima corpus unquam concipietur animo, atque intelligentissimis istis sapientia in stultitiam conversa est, suntque eo delati necessario quod vitare studebant. At si contra naturam suscipit compositionem ad aliud pro alterius speciei complemento alterutrum horum, corrumpitur omnino, quippe quod fines naturæ egrediatur, fiatque id quod natura comparatum non est, ut sit et evadat quod non erat. Quo quid

Animæ igitur generatio, ut ait scite magister, ex subjecta materia non fit, quemadmodum corpora, sed voluntate Dei per inspirationem vitalem ineffabiliter et modo quem scire non possumus, ut novit solus ejus Conditor. Anima existentiam suam accipiens in conceptione una cum corpore ad unius hominis complementum agitur, corpus ex subjecta materia, altero nempe corpore, fit per conceptionem, simul cum anima compositionem, qua una cum illa species prodeat, accipiens. Quod alibi manifestius ostendens dicit magister: Per duplicem insufflationis virtutem, et spiramen inspirati omnes, et Spiritum sanctum. Dividenda est igitur cogitatione in conceptione inspiratio vivifica, atque Spiritus sanctus intellectuali animal essentiali, et incarnatio atque insufflatio corporis naturæ, quemadmodum Patres aiunt. Et progenitoris Adæ mystice producta est generatio, aliam animæ habens existendi que rationem et nativitatis modum, et aliam nimirum corporis, sicut divinæ nos magnifice docuerunt Litteræ, non sinentes ut anima et corpus uno eodemque modo generationis invicem concurrentia commiscerentur secundum naturam, et ignoraretur cujusque ratio essentiali et modus generationis.

A ἀμφὸν εἶδους ὡς ὄλου λυθῆ, δικαίως ἂν ὁ τοῦ πρὸς τι λόγος πρεσβυτέρων ἔχων καθ' ἑαυτὴν οὔσαν τὴν τοῦ ἐνὸς ὡς μέρους ὑπόστασιν, καὶ πρὸς ἄλλο κατὰ τὴν φύσιν παντάπασιν⁵⁷ ἄσχετον ἔχουσαν τὴν ἐνωσιν⁵⁸, καὶ διὰ τοῦτο μηδέποτε τὴν σὺν ἄλλῳ κατὰ σύνθεσιν ἄλλου τινὸς φυσικῶς συμπληροῦσαν ὑπόστασιν χωρὶς φθορᾶς καὶ τῆς πρὸς ὅπερ οὐκ ἦν ἀλλοιώσεως. Τὸ γὰρ καθ' ἑαυτὸ ἰδικῶς προϋφιστάμενον εἰς ἄλλου τινὸς εἶδους ὑπόστασιν οὐ πέφυκεν ἄγεσθαι. Εἰ δὲ εἰς τὴν ἐτέρου εἶδους συμπλήρωσιν τὴν πρὸς ἄλλο δέχεται σύνθεσιν τὸ προϋφιστάμενον, ἢ κατὰ φύσιν τοῦτο ποιεῖ πάντως, ἢ παρὰ φύσιν. Καὶ εἰ μὲν κατὰ φύσιν, οὐδέποτε τῆς πρὸς ἄλλο⁵⁹ πρὸς ἐκπλήρωσιν εἶδους ἐτέρου συνθέσεως⁶⁰ παυόμενον ὀραθήσεται, διὰ τὴν βίαν τῆς φύσεως ἑαυτῆς ἐκστῆναι μὴ δυναμένης, καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ οὔτε σώματος χωρὶς ἢ ψυχῆς, οὔτε ψυχῆς σώμα ποτε νοηθήσεται, καὶ περιετράπη τοῖς περιττοῖς τὴν σύνθεσιν εἰς ἑλιθιότητα τὸ σφόν, ἐναχθεῖσι βία πρὸς ὅπερ φεύγειν ἐσπούδασαν. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν τὴν πρὸς ἄλλου συμπλήρωσιν εἶδους θάτερον τούτων τὴν πρὸς τὸ ἕτερον δέχεται σύνθεσιν, φθείρεται πάντως, τοῦ κατὰ φύσιν ἐξιστάμενον ὄρου, καὶ γινόμενον ὅπερ μὴ πέφυκε⁶¹, καὶ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταπίπτων. Οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀσυνετώτερον; Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

stolidius esse possit? Sed ad propositum revertamur.

C (229 b) Ψυχῆς μὲν οὖν γένεσις, ὡς φησὶν ἐμφαντικῶς ὁ διδάσκαλος, ἐξ ὑποκειμένης ὕλης οὐ γίνεται, καθάπερ τὰ σώματα, ἀλλὰ τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ζωτικῆς ἐμπνεύσεως ἀρρήτως τε καὶ ἀγνώστως, ὡς οἶδε μόνος ὁ ταύτης δημιουργός. Ἡ ψυχὴ τὸ εἶναι λαμβάνουσα κατὰ τὴν σύλληψιν ἅμα τῷ σώματι πρὸς ἐνὸς ἀνθρώπου συμπλήρωσιν ἄγεται, τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης τοῦ ἐτέρου δηλαδὴ γίνεται σώματος κατὰ τὴν σύλληψιν, ἅμα τῇ ψυχῇ τὴν⁶² τοῦ ἐν εἶδος εἶναι σὺν αὐτῇ δεχόμενον σύνθεσιν. Ὅπερ ἀλλαγοῦ τρανότερον ἐμφαίνων φησὶν ὁ διδάσκαλος, « Κατὰ τὴν διπλὴν τοῦ ἐμφυσήματος δύναμιν, καὶ πνοὴν ἐμφυσώμενοι πάντες καὶ Πνεῦμα ἅγιον (3). » Μεριστέον⁶³ οὖν τῇ ἐπινοίᾳ κατὰ τὴν σύλληψιν τὸ μὲν ζωτικὸν ἐμφύσημα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ νοεῖ τῆς ψυχῆς οὐσίᾳ, τὴν δὲ σάρκωσιν καὶ τὴν πνοὴν τῇ φύσει τοῦ σώματος, καθὼς οἱ Πατέρες φασί⁶⁴. Καὶ ἡ τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ μυστικῶς παρήχθη γένεσις, ἕτερον τῆς ψυχῆς ἔχουσα τὸν τε τοῦ εἶναι λόγον καὶ τὸν τοῦ γενέσθαι τρόπον, καὶ ἕτερον δηλαδὴ τοῦ σώματος, ὡς⁶⁵ τὸ θεῖον ἡμᾶς μεγαλοφυῶς ἐμυσταγωγῆσε γράμμα, μὴ συγχωροῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς⁶⁶ γενέσεως ἀλλήλοις συμπέσοντα συρῆναι κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὸν ἐκάστου τῆς οὐσίας λόγον ἀγνοηθῆναι, καὶ τὸν τῆς γενέσεως τρόπον.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁷ δίκαιος: suspicabantur editores Galland. ⁵⁸ παντάπασιν om. ed. Galland. ⁵⁹ γινώσιν ed. Gall. ⁶⁰ πρὸς ἄλλο non habet ed. Gall. ⁶¹ συνθέτως ed. Gall. ⁶² πέφυκεν ed. Gall. ⁶³ πρὸς τὴν ed. Gall. ⁶⁴ μεριστόν ed. Gall. ⁶⁵ φασίν ed. Gall. ⁶⁶ σώματος τὸν τοῦ εἶναι λόγον καὶ τοῦ γενέσθαι τρόπον, ὡς, etc., ed. Gall. ⁶⁶ Cod. Gud. apographum habet καὶ pro τῆς.

Εἰ δὲ τῷ Ἀδάμ ἐνηκολούθησεν ⁶⁷ ἡ διπλῆ τοῦ Α ἔμφυσηματος δύναμις κατὰ τὴν εἰς τὸ εἶναι γένεσιν σύνδρομος, τί ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα συναμφοτέρου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος; ὅπερ κρᾶμα κατὰ τὸ δυνατὸν ἐμφέρειαν σώζει πολλὴν πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδάμ. Ὡς περ γὰρ, ὡς αὐτὸς φησιν ὁ διδάσκαλος, παρὰ τῆς ὕλης τὸ σῶμα (230 α) λαβὼν ὁ Θεὸς, νεοτελοῦς ⁶⁸ δηλονότι προὑποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ζωὴν ἐνθείς, ἔδῃ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος, δημιουργεῖ τὸν ἀνθρώπον, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐξ ἀχράντου Παρθένου οἶονετ γῆς ἀμιάντου τὸ σῶμα λαβὼν, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ζωὴν ἐνθείς, ἔδῃ ψυχὴν ⁶⁹ νοερὰν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος, τὸ ἑαυτοῦ ἀνθρώπινον ⁷⁰ ἐδημιούργησεν, ἢ ἑαυτὸν ἀτρέπτως κατὰ πρόσληψιν σαρκὸς, B humanitatem suam operatus est, vel seipsum immutabiliter secundum assumptionem carnis, intellectualiter rationaliterque animatæ, propter nos sponte, utpote omnipotens Conditor, hominem fecit.

Ταύτη γοῦν καὶ τετιμηκέναι, καθάπερ οἶμαι, φησὶν ὁ διδάσκαλος τὴν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν τὴν καθ' ἡμᾶς τρισσὴν γέννησιν, τούτέστι τοὺς καθόλου τρόπους τῆς ἡμῶν εἰς τὸ εἶναι καὶ τὸ ⁷¹ εὔ εἶναι καὶ ἀεὶ εἶναι γενέσεως, τὴν μὲν ἐκ σωμάτων, μίαν οὔσαν τοῦ συναμφοτέρου κατὰ τὴν ἄμα τῶν μερῶν ἀλλήλοις συνύπαρξιν, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, εἰς δύο διαιρουμένην, διὰ τὸν ἑτεροῖον τῆς ἐκατέρου γενέσεως τρόπον, δι' ἧς τὸ εἶναι λαμβάνομεν, τὴν δὲ ἐκ βαπτίσματος, καθ' ἣν τὸ εὔ εἶναι πλουσίως ὑποδεχόμεθα, τὴν δὲ ἐξ ἀναστάσεως, καθ' ἣν πρὸς τὸ ἀεὶ εἶναι διὰ χάριτος μεταποιούμεθα. Ἀκριβῶς C τοίνυν δεῖ τοῖς τοῦ διδασκάλου λόγοις ἐπισκῆπτειν διὰ τοὺς ἐπηρραστὰς τῶν καλῶς κειμένων. Τῇ γὰρ ἐπινοίᾳ μόνῃ διελὼν τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν διὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν, ἄμα τῇ συλλήψει κατὰ ταυτὸν χρονικῆς οὐδ' ὄλως ῥοπῆς προεπινοουμένης, εἰληφέναι τὸν Κύριον τὸ ζωτικὸν πνεῦμα, ἦτοι ἔμφυσημα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, λέγω δὲ τὴν νοερὰν ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ ἐκ τῆς ἀχράντου Παρθένου ⁷², καὶ οὐ μετὰ τὴν σύλληψιν, ὁ διδάσκαλος διορίζεται.

Quod si Adamo consequenter contigit duplex inspirationis virtus concurrrens ad existentiae procreationem, quid dicere quis valeat de Deo et Salvatore nostro Jesu Christo, qui secundum humanitatem utrumque habet, animam videlicet et corpus? quæ complexio quantum fieri potest magnam similitudinem servat cum primo Adam. Quemadmodum enim, sicut idem ait doctor, a materia capiens corpus Deus, quæ recens videlicet subsistebat antea, a se vero vitam indens, quod nimirum intellectualem animam et imaginem Dei Scriptura intelligit, hominem efformavit, haud aliter etiam ex intaminata Virgine tanquam intemerata terra corpus assumens, ex se autem vitam indens, quod nimirum animam intellectualem et Dei imaginem Scriptura novit, B humanitatem suam operatus est, vel seipsum immutabiliter secundum assumptionem carnis, intellectualiter rationaliterque animatæ, propter nos sponte, utpote omnipotens Conditor, hominem fecit.

Hoc quidem pacto et honorasse dicit, sicut existimo, magister Dominum et Deum nostrum triplicem nostram nativitatem, id est generales modos generationis nostræ in existentiam, in bonam existentiam, in æternam existentiam: generationem, inquam, ex corporibus, quæ una est utriusque secundum mutuam partium inter se coexistentiam, animæ videlicet et corporis, sed bifariam divisa, propter diversum utriusque generationis modum, per quam existentiam accipimus; alteram ex baptisate, per quam bene esse abunde consequimur; tertiam ex resurrectione, qua ad æternam existentiam per gratiam commutamur. Diligenter igitur attendendum est verbis magistri propter calumniatores eorum quæ probe stant. Sola enim cogitatione distinguens nativitatem ex corporibus, propter allatam rationem, simul cum conceptione, ne temporis momento quidem præintellecto, accepisse Dominum vitalem spiritum, sive inspirationem, pro humanitate sua, hoc est animam intellectualem una cum corpore ex immaculata Virgine, et non post conceptionem, definit doctor.

Πρὸς τοὺς λέγοντας προὑπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς.

Contra eos qui dicunt animas ante corpora existere.

Τινὲς μὲν γὰρ φασιν, ὡς ἤδη προλαβὼν ἔφην, προὑπάρχειν (230 β) τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς, τινὲς ⁷³ δὲ τὸ ἐναντίον, τῶν ψυχῶν προὑπάρχειν τὰ σώματα. Ἡμεῖς δὲ τὴν μέσσην ὁδὸν ὡς βασιλικὴν κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν ὁδεύοντες οὔτε προὑπαρξιν οὔτε μεθύπαρξιν ⁷⁴ ψυχῆς ἢ σώματος, συνύπαρξιν δὲ μάλλόν φασιν, τὰς ἐφ' ἑκάτερα φυλαττόμενοι ἐγκλίσεις ⁷⁵, καὶ μήτε ἀριστερὰ μήτε δεξιὰ ⁷⁶, καθὼς φησιν ἡ ἀγία Γραφή, παντάπασι ῥέποντες, φόβον φοβούμενοι

D Quidam enim dicunt, uti jam præfatus sum, ante corpora animas existere; alii vero contra ante animas existere corpora. Nos autem media via, ut regia, secundum patres nostros incedentes, neque anteriorem neque posteriorem animæ corporisve existentiam affirmamus, sed coexistentiam potius, inclinationes in utramque partem caventes, ac neque sinistrorsum neque dextrorsum, ut sancta Scriptura loquitur, omnino propendentes, metuen-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ ἐνηκολούθησεν ed. Gall. ⁶⁸ νεοτελοῦ ed. Gall. ⁶⁹ νοερὰν ψυχὴν ed. Gall. ⁷⁰ τὸ ἀνθρώπινον ἑαυτοῦ ed. Gall. ⁷¹ τὸ om. ed. Gall. ⁷² παρθένου om. ed. Gall. ⁷³ ἑτεροὶ ed. Gall. ⁷⁴ προὑπάρχειν οὔτε μεθύπαρξιν ed. Gall. ⁷⁵ μετεγκλίσεις ed. Gall. ⁷⁶ ἀριστερὰ μήτε δεξιὰ ed. Gall.

tes metā, quo nihil magis metuendum est, ne forte, si præexistere dicamus corporibus animas, ac supplicii causa animarum fuisse inventa corpora, propter flagitia quæ ab iis ante corpora commissa fuerint, præstantissimi horum quæ oculis subjecta sunt et nobilissimi opificii, per quod agnoscitur Deus tacito præconio manifestatus, sola flagitia causam fuisse jure suspicemur, necessitatem Deo inducentia præter voluntatis propositum ut substantiam conderet, cujus fortasse ab initio ne rationem quidem habuerit ante sæcula cum reliquis occultam. Eorum enim quæ contra propositum fiunt Deum dicere essentiali habere producendæ rationes, non mihi videtur prudentis esse iudicii aut opinionis, et utcumque recte de Dei majestate sentientis, qui solus sine affectionibus est et verax, nec quidquam in universum habet juxta præexistentes in ipso rerum quæ sunt rationes quod recens sit, ac præsertim contra voluntatis propositum. Cuncta enim ei utcumque existentia aut existura secundum essentialiam jam antea volita, intellecta, statuta fuerunt; cuique vero eorum quæ sunt juxta idoneum et opportunum tempus essentialiam tribuit et substantiam. Neque enim quando efficientem quidpiam Deum videmus, tunc quoque voluntatis circa eam rem initium fecisse aut intellectus aut cognitionis ipsum arbitremur. Absit! Hoc enim multa profecto absurditate scateret, si quod Deus ab initio ante sæcula neque cogitavit, aut statuit ut esset, aut voluit, nunc cogitans et statuens et volens, vel resipiscens, ut magis proprie loquar, ut bonum perficeret: ne dicam quod ne ipsam quidem eorum factitationem quorum rationes antecedenter non habeat, novit. Imo cuncta Dei voluntate per præscientiam secundum infinitam ejus virtutem semper contineri credimus, nulla re ab eo quoque id modo fieret recens excogitata et existentiam essentialiam accipiente. Neque enim existimo eos qui pie ac religiose sentiunt debere Deum putare quæ per præcognitionem infinita virtute in seipso secundum eorum rationes præcontinentur, ea singula cognoscere per productionem in existentiam. At nobis sæcula et tempora secundum præfinitum opportunumque ejusque rei tempus sapienter quælibet fieri ostendunt, et ad existentiam provehi: sicut etiam de Levi dicit divinus Apostolus, hoc modo loquens: *Adhuc enim in lambdo patris erat*ⁱ antequam existeret. Qui potentia quidem in patriarcha Abrahamo existens, juxta præfinitum vero tempus per conceptionem de effectu nactus generationem in existentiam, serie et ordine omnia, præintellecto atque præcognito tempore, secundum ineffabilem Dei sapientiam accipere existentiam conditionem ut nos intelligeremus et crederemus persuasit.

ⁱ Hebr. vii, 10.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ ἐφευρῆσθαι ed. Gall. ^{77*} Sic cod. Gud. et ed. Gall. ⁷⁸ ἠὲ δόκησεν ed. Gall. ⁷⁹ ἢ ὄντα ed. Gall. ⁸⁰ εὐθετον ed. Gall. ⁸¹ νομίζομεν ed. Gall. ⁸² δεῖ ed. Gall. ⁸³ προπερισχόμενα apogr. cod. Gud. ⁸⁴ ἄριστον ed. Gall. ⁸⁵ σαφῶς ed. Gall. ⁸⁶ δείκνυσι ed. Gall. ⁸⁷ προβάλλεται ed. Gall. ⁸⁸ μὴ ἔστιν ed. Gall.

Α οὐ πλέον φοβεῖσθαι οὐδὲν ἐστὶ φοβερώτερον, μήπως προϋπάρχειν λέγοντες τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς, καὶ τιμωρίας ἕνεκεν τῶν ψυχῶν ἐφευρέσθαι⁷⁷ τὰ σώματα, διὰ τὴν προγεγεννημένην τῶν ἀσωμάτων κακίαν, τῆς τῶν ὀρωμένων ἐκπρεποῦς μεγαλοργίας, δι' ἧς ὁ Θεὸς γινώσκειται σιωπῇ κηρυττόμενος, αἰτίαν εἰκότως^{77*} εἶναι μόνην ὑποτιθέμεθα τὴν κακίαν, ἀνάγκην ἐπάγουσαν τῷ Θεῷ παρὰ πρόθεσιν ἦν οὐκ εὐδόκησεν⁷⁸ οὐσίαν δημιουργῆσαι, ἧς τυχόν ἀπ' ἀρχῆς οὐδὲ τὸν λόγον ἔχει πρὸ τῶν αἰώνων μετὰ τῶν ἄλλων ἀπόκρυφον. Τῶν γὰρ παρὰ πρόθεσιν γινομένων λέγεται τὸν Θεὸν ἔχειν τοὺς τῆς οὐσιώσεως λόγους, οὐ μοι δοκεῖ συνετῆς διανοίας εἶναι, καὶ ὀπωσοῦν εὖ συνησθημένης Θεοῦ μεγαλειότητος, τοῦ ἀπαθοῦς καὶ μόνου ἀληθοῦς, καὶ μηδὲν ἔχοντος καθόλου κατὰ τοὺς ἐν αὐτῷ προόντας τῶν ὄντων λόγους πρόσφατον, καὶ μάλιστα παρὰ πρόθεσιν. Πάντα γὰρ αὐτῷ τὰ ὀπωσοῦν ὄντα⁷⁹ ἢ γενησόμενα κατὰ τὴν οὐσίαν προτεθέληται τε καὶ προενενόηται, καὶ προέγνωσται· ἕκαστον δὲ τῶν ὄντων κατὰ τὸν εὐθετον⁸⁰ καὶ ἐπιτήδειον καιρὸν οὐσιῶσι καὶ ὑφίστησι. Μηδὲ γὰρ ὅτε τι κατασκευάζοντα τὸν Θεὸν ὀρωμεν, τότε καὶ τῆς περὶ αὐτὸ θελήσεως ἤρχθαι ἐννοίας τε καὶ γνώσεως αὐτὸν νομίζομεν⁸¹. Ἄπαγε. Πολλῆς γὰρ ὄντως ἐστὶ τοῦτο μεστὸν ἀτοπίας, εἰ ὅπερ ὁ Θεὸς (231 a) ἐξ ἀρχῆς πρὸ τῶν αἰώνων μήτε ἐνενόησεν ἢ ἔγνω ἢ ἐθέλησεν εἶναι, νῦν νοήσας τε καὶ θελήσας καὶ γνοὺς, ἢ μεταγνοὺς εἰπεῖν οἰκειότερον, ὡς καλὸν ἐξετέλεσεν· ἵνα μὴ λέγω ὅτι οὐδὲ αὐτῶν τοὺς λόγους προηγουμένως οὐκ ἔχει, γινώσκει τὴν ποίησιν. Ἄλλὰ πάντα τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ προγνωστικῶς κατὰ τὴν ἀπειρον αὐτοῦ δύναμιν ἀεὶ περιέχεσθαι πιστεύομεν, μηδεὶνος αὐτῷ καθ' οἶον δῆποτε τρόπον προσφάτως ἐπινοουμένου, καὶ τὸ εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν λαμβάνοντος. Μηδὲ γὰρ οἰεσθαι δεῖν⁸² εὐσεβῶς φρονούντας ὑπολαμβάνω τὸν Θεὸν τὰ κατὰ πρόγνωσιν ἀπειροδυνάμως ἐν ἑαυτῷ κατὰ τοὺς ἑαυτῶν λόγους προπεριεχόμενα⁸³ ἕκαστα μαθάνειν διὰ τῆς εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆς. Ἄλλ' ἡμῖν οἱ αἰῶνές τε καὶ οἱ χρόνοι κατὰ τὸν προωρισμένον⁸⁴ καὶ τὸν εὐθετον ἕκαστου καιρὸν σοφῶς⁸⁵ ἕκαστα δημιουργούμενα δείκνυσι⁸⁶, καὶ εἰς τὸ εἶναι προβάλλονται⁸⁷· καθὰ καὶ περὶ τοῦ Λευὶ φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος οὕτως διεξίτων, Ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, πρὶν εἰς τὸ εἶναι παρελθεῖν. Ὅστις δυνάμει μὲν⁸⁸ ἐν τῷ πατριάρχῃ Ἀβραάμ ὑπάρχων, κατὰ δὲ τὸν τετελεσμένον καιρὸν τὴν πρὸς τὸ εἶναι διὰ κηΐσεως κατ' ἐνέργειαν γένεσιν λαθὼν, εἰρημῶ καὶ τάξει κατὰ τὴν ἀπόδρητον σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα τὴν πρὸς τὸ εἶναι γένεσιν δέχεσθαι νοεῖν ἡμᾶς καὶ πιστεύειν κατὰ τὸν προγνωσθέντα καιρὸν ὑπηγάγετο.

Πάντων οὖν τῶν κατ' οὐσίαν ὑπαρκτικῶς ὄντων τε καὶ ἐσομένων, ἢ γενομένων⁸⁹, ἢ γενησομένων ἢ φαινομένων, ἢ φανησομένων, ἐν τῷ Θεῷ προϋπάρχουσι παγίως ὄντες οἱ λόγοι, καθ' οὓς καὶ εἰς τὰ πάντα καὶ γέγονασι καὶ διαμένουσιν⁹⁰ ἀεὶ τοῖς ἑαυτῶν κατὰ πρόθεσιν λόγοις, διὰ κινήσεως φυσικῆς ἐγγίζοντα (231 b) καὶ πρὸς τὸ εἶναι μᾶλλον συνεχόμενα, κατὰ τὴν πρῶτην τε καὶ δευτέραν τῆς προαιρέσεως κίνησιν τε καὶ ῥοπήν, τὸ εὖ δι' ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν λόγον καθ' ὃν ἐστὶν εὐθυπορίαν, ἢ τὸ φεῦ εἶναι διὰ κακίαν καὶ τὴν παρὰ τὸν λόγον καθ' ὃν ἐστὶ κίνησιν λαμβάνοντα, καὶ συντόμως εἰπεῖν κατὰ τὴν ἕξιν ἢ τὴν στέρησιν τῆς αὐτῶν κατὰ φύσιν μεθεκτικῆς δυνάμεως τοῦ παντελῶς ἀμεθέκτου κατὰ φύσιν ὑπάρχοντος, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἑαυτὸν ἀξίους τε καὶ ἀναξίους ὅλον κατὰ χάριν δι' ἀπειρον ἀγαθότητα παρέχοντος⁹¹, καὶ τὴν τοῦ ἀεὶ εἶναι καθὼς ἕκαστος ὑφ' ἑαυτοῦ διατέθεται⁹² τε καὶ ἐστὶ διαμονὴν ἐμπούησοντος. Οὗτος ἢ τοῦ κυρίως ὄντος καὶ εὖ ὄντος καὶ ἀεὶ ὄντος ἀνάλογος μέθεξις ἢ ἀμεθεξία, τιμωρίας τῶν μετασχεῖν μὴ δυναμένων, καὶ ἀπολαύσεως τῶν⁹³ μετασχεῖν δυναμένων, ἐπίτασις ἐστὶ καὶ ἐπαύξεισις. Οὐδὲν γὰρ τὸ παράπαν ἐστὶ τῶν ὄντων οὐ μὴ παρὰ τῷ Θεῷ πάντως ὁ λόγος προένεστιν. Ὡν δὲ παρὰ τῷ Θεῷ προϋπάρχουσιν ὄντες τῆς οὐσίας οἱ λόγοι, τούτων δηλαδὴ κατὰ πρόθεσιν θεῖαν πάντως ἐστὶν ἡ γένεσις. Ὡν δὲ κατὰ πρόθεσιν θεῖαν ἐστὶν ἡ γένεσις, τούτων ἢ κατ' οὐσίαν ὑπαρξίς μένει πρὸς τὸ μὴ ὄν ἀπὸ τοῦ ὄντος ἀμεταχώρητος. Ὡν δὲ πρὸς τὸ μὴ ὄν ἀμεταχώρητος μετὰ τὴν γένεσιν ἀπὸ τοῦ ὄντος ἢ κατ' οὐσίαν ὑφ' ἑστήκεν ὑπαρξίς, τούτων οἱ λόγοι τυγχάνουσι μόνιμοί τε καὶ βᾶσιμοι, μόνην ἔχοντες ἀρχὴν τοῦ εἶναι τὴν σοφίαν, ἐξ ἧς καὶ δι' ἣν ὑπάρχουσι, καὶ ὑφ' ἧς τὴν πρὸς τὸ εἶναι δύνασθαι παγίως δύναμιν ἔχουσιν. Ὡν δὲ οἱ λόγοι μόνιμως ὑπάρχουσι παρὰ τῷ Θεῷ, — καὶ ἡ περὶ αὐτοὺς τοῦ πεποιηκότος (232 a) τὰ πάντα Θεοῦ πρόθεσις ἐστὶν ἀδιάπτωτος · χρονικοῖς γὰρ ἢ τοῦ Θεοῦ πρόθεσις παντάπασιν οὐ περιελήπται πέραςιν, οὔτε μὴν τὴν ἐκ μεταβολῆς ἀλλοίωσιν ἐπιδέχεται τοῖς ὑποκειμένοις συμμεταπίπτουσα, τούτων ἀναμφηρίστως⁹⁴ αἱ ὑπαρξίς σαφῶς⁹⁵ εἰσὶν ἀδιάφθοροι⁹⁶. Ἡ γὰρ οὖν κατὰ πρόθεσιν θέλων πεποίηκεν ὁ Θεὸς τὰ ἀνθρώπινα σώματα, καὶ μένει δι' αὐτὸν πρὸς τὸ μὴ ὄν ἀμετάπτωτα παντελῶς, ἀεὶ θέλοντα εἶναι τὸ σὺν λόγῳ καὶ σοφίᾳ κατὰ πρόθεσιν θεληθὲν, καὶ οὐκ ἐστὶ κατ' αὐτοὺς ἡ παντελῆς τῶν σωμάτων πρὸς⁹⁷ τὸ μὴ ὄν ἀπογένεσις, ἢ κατὰ πρόθεσιν οὐ πεποίηκε⁹⁸, καὶ μὴ θέλων ἐτυραννήθη, κατὰ βίαν ἀγόμενος πρὸς γένεσιν, ὧν τοὺς λόγους ἔχων οὐ πέφανται. Καὶ εἰ μὲν τυραννηθεὶς παρὰ πρόθεσιν ἤλθε⁹⁹ ποιῆσαι μὴ θέλων τὰ σώματα, λόγος δηλονότι καὶ σοφία τῆς τούτων γενέσεως οὐδαμῶς καθηγῆσατο. Τὸ γὰρ παρὰ πρόθεσιν θεῖαν γινόμενον, λόγου καὶ σοφίας παντελῶς ἐστέρηται τε

A Omnium igitur rerum secundum essentiam substantialiter existentium et exstiturarum, sive natarum sive nasciturarum, sive apparentium sive appariturarum, in Deo præexistunt stabiliter rationes, secundum quas et sunt omnia et fuerunt et manent semper suis secundum voluntatis propositum rationibus, per naturalem motum appropinquantia et ad existentiam magis coarctata, secundum qualemcunque et quantumcunque voluntatis motum atque momentum, accipientia bene esse per virtutem rectumque ad rationem qua utuntur iter, vel male esse propter vitium et motum ei qua utuntur ratione contrarium, et, ut paucis dicam, secundum habitum vel privationem suæ juxta naturam participativæ virtutis
B ejus qui plane imparticipabilis est secundum naturam, et nihilominus cunctis ex æquo seipsum tam dignis quam indignis integrum secundum gratiam ex infinita bonitate exhibet, perpetuitatemque existentiae inoperatur, prout quisque a seipso afficitur et est. Quibus sane vere existentis, et bene existentis, et semper existentis consentanea participatio vel non-participatio, eorum qui participare non possunt, est pœnæ, et eorum qui possunt, fruitionis intensio est et incrementum. Omnino enim eorum quæ existunt nullum exstat cujus apud Deum prorsus ratio non præexistat. Quorum vero apud Deum præexistunt essentialiter exstantes rationes, horum profecto secundum divinam voluntatem fit creatio. Quorum vero secundum divinam voluntatem fit creatio, horum essentialis existentia manet, et ad non-existentiam ab existentia non transit. Quorum vero ad non-existentiam post creationem ab existentia non transit essentialis exstantia, eorum rationes stabiles sunt atque firmæ, unicum habentes existentiae principium sapientiam, ex qua et per quam existunt, et a qua virtutem habent constanter ut esse possint. Quorum vero rationes stabiles sunt apud Deum, — et Dei rerum cunctarum conditoris immutabilis est ac firma circa eas voluntas, cum temporaneis Dei voluntas haudquaquam comprehensa est limitibus, neque mutationem ex vicissitudine admittit, una cum subjectis variata, —
D horum manifeste et sine controversia exstantiæ interitu carent. Vel igitur secundum propositum volens effecit Deus humana corpora, et manent per eum ad non-existentiam prorsus non declinantia, cum semper velit esse quod cum ratione et sapientia volitum est secundum propositum, et ita non continget secundum eos plena corporum ad non-existentiam degeneratio: vel secundum propositum non effecit, et non volens dominationem passus est, quippe vi coactus ad facienda

VARIAE LECTIONES.

⁸⁹ ἢ γενομένων non habet ed. Gall. ⁹⁰ καὶ διαμένουσιν non habet ed. Gall. ⁹¹ παρέχοντος habet apographum cod. Gud. ⁹² διατέθεται ed. Gall. ⁹³ Verba μὴ δυναμένων, καὶ ἀπολαύσεως τῶν non comparant in ed. Gall. ⁹⁴ ἀναμφηρίστως ed. Gall. ⁹⁵ σαφῶς abest ab ed. Gall. ⁹⁶ ἀδιάφθοροι ed. Gall. ⁹⁷ εἰς ed. Gall. ⁹⁸ πεποίηκεν ed. Gall. ⁹⁹ ἤλθεν ed. Gall.

ea quorum rationes habere non visus est. Ac si quidem dominationem passus contra voluntatis propositum et invitus devenit ad facienda corpora, jam ratio et sapientia productioni plane eorum faciem non prætulit. Quod enim fit contra divinum propositum, ratione et sapientia omnino caret, ab iisque alienum est: at quod caret prorsus ratione et sapientia hoc solum est malum, cujus existentiam denotat inexstantia, cujus auctorem Deum ne cogitare quidem nobis unquam in mentem veniat, nedum palam dicere, et perniciose audere credere. At quis contra Deum tyrannidem usurpaverit, siquidem passus est eam, et fas est omnino ut eum contra propositum quod noluit fecisse dicamus? Et quomodo qui tyrannidem passus est Deus erit, ex necessitate et contra propositum constituens in interitum rerum conditionem? Qui hujusmodi opinionem tuentur, dicere audento. Aut enim Deum hæc fecisse dicerent, et gravissimam blasphemiam admitterent, necessitatem Deo inducentes tanquam aliquid fecisset contra voluntatis propositum: aut non fecisse dicerent, et necessario

aliud principium in modum Manichæorum, quod fecerit hoc, introducere deprehendentur. Nam peculiaris est omnino eorum qui duo contraria principia inter se committunt præexistentiæ originio. Quos Dei gratia misericordissimi profunda exterminii caligo obruens in plenam oblivionem detrusit, cum splendorem prædicatæ a patribus nostris veritatis ferre non possent.

Miror autem quomodo illos, ut cætera interea omittam multa quæ dici possent, ne orationem meam diutius protraham, verum Christi Dei nostri C mysterium provocet ad excutiendam prompte ex animo suo hujusmodi sententiam. Si omnium enim mysteriorum divinorum mysteriosissimum est Christi, quod utique omni secundum omnem intellectum vel existenti vel existuræ perfectioni limites imponit, quodque omnium limitum ac finium repagula supergreditur, hoc vero mysterium cum incarnato ac perfecte homine Dei Verbo et esse et existere corpus docet de nostra carne desumptum atque nobis coessentiale, unitum ipsi secundum substantiam, cum quo et assumptus est in cælos i, supra omnem principatum et potestatem et virtutem nomenque quodcumque nominatur, non modo in hoc sæculo, sed etiam in futuro k, atque cum Deo atque Patre nunc et per interminata sæcula sedet, omnes D transgressus cælos et superior omnibus factus, et rursus veniet, ut reformet atque instauret universum, nostrasque animas salvas reddat et corpora, sicut credidimus et credimus semperque utinam credere perseveremus, — quis tam est temerarius atque audax, solumque petulanter adversus conspicua et manifesta litigandi gnarus, ut vel leviter cogitet corpora ad non-existentiam unquam transitura, juxta profectum in id quod perfectum est

Λ και ἠλλοτριῶται. Τὸ δὲ λόγου καὶ σοφίας παντελῶς ἐστερημένον μόνον ἐστὶ τὸ κακὸν, οὐ τὸ εἶναι χαρακτηριστὶκὴ ἡ ἀνυπαρξία, οὐτινας ποιητὴν τὸν Θεὸν μήτε ἐννοεῖν ἡμῖν γένοιτο πώποτε, μήτιγε δὴ ἴ λέγειν ἀναφανδὸν, καὶ πιστεύειν ὀλεθρίως τολμᾶν. Τίς δὲ ὁ τυραννήσας τὸν Θεὸν, εἴπερ τετυράννηται, καὶ ἠθέμις ὄλωσ' εἰπεῖν ποιῆσαι παρὰ πρόθεσιν ὃ μὴ βεβούληται; Καὶ πῶς ὁ τυραννηθεὶς ἐστὶ Θεὸς, πρὸς ἀνάγκης ὑφιστῶν παρὰ πρόθεσιν ἐπ' ἀπωλείᾳ γένεσιν πραγμάτων; Οἱ ταύτην περιέποντες τὴν δόξαν λέγειν τολμάτωσαν. Ἡ γὰρ ἂν τὸν Θεὸν ταῦτα πεποιηκέναι φαῖεν, καὶ τὰ μέγιστα βλασφημῆσαιεν, ἀνάγκην ἑπάγοντες τῷ Θεῷ ποιῆσαι τι παρὰ πρόθεσιν ἢ μὴ (232 b) πεποιηκέναι, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἄλλην ἀρχὴν Μανιχαϊκῶς τὴν ταῦτα ποιούσαν εἰσάγοντες φωραθήσονται. Πάντως γὰρ ἰδιὸν ἐστὶ τῶν δύο ἀρχὰς ἀλλήλαις ἀντιπαρεξάγοντων τὸ τῆς προϋπάρξεως δόγμα. Οὗς χάριτι Θεοῦ τοῦ παντελεσήμενος ὁ βαθὺς τῆς ἀφανείας ζόφος περιλαβὼν εἰς τελείαν ἀπήλασε λήθην, τὸ φέγγος τῆς κηρυττομένης ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἀληθείας οὐ φέροντας.

Θαυμάζω δὲ πῶς αὐτοὺς, ἵνα παραλείψω νῦν ὅσα ῥηθῆναι δυνατόν ἐστὶ, διὰ τὴν συμμετρίαν τοῦ λόγου, τὸ κατὰ Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν μυστήριον, οὐ δυσωπεῖ ταύτην προθύμως ἐκυτῶν ἐκτινάξασθαι τὴν δόξαν. Εἰ γὰρ πάντων τῶν θείων μυστηρίων μυστηριωδέστερον τὸ κατὰ Χριστὸν ὑπάρχει μυστήριον, καὶ πάσης τῆς κατὰ πᾶσαν ἐννοίαν ἐν πᾶσιν ἢ οὐσης ἢ γενησομένης τελειότητος ὀριστικόν, καὶ παντὸς ὄρου καὶ πέρατος ὑπεράνω καθέστηκε, τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον μετὰ τοῦ σαρκωθέντος καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου εἶναί τε καὶ ὑπάρχειν διδάσκει τὸ σῶμα τὸ ἐξ ἡμῶν ληφθὲν καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον, ἡνωμένον αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν, μεθ' οὗ καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας συγκαθέζεται, πάντα διεληλυθὼς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὑπεράνω πάντων γενόμενος, καὶ πάλιν ἐλεύσεται ἐπὶ μεταποιήσει τε καὶ μεταστοιχείωσει τοῦ παντὸς καὶ σωτηρίᾳ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, καθὼς ἐπιστεύσαμεν τε καὶ πιστεύομεν καὶ εἰς αἰὲ πιστεύοντες διαμένοιμεν, (233 a) — τίς οὕτως τολμηρὸς ἐστὶ καὶ αὐθάδης, καὶ πρὸς τὰ δηλὰ τε καὶ προφανῆ μάχεσθαι μόνον εἰδῶς προπετῶς, ὥστε κἂν φιλῶς ἐνθυμηθῆναι πάροδον τὴν

i Marc. xvi, 19. k Ephes. i, 21.

VARIAE LECTIOES.

¹ δεῖ ed. Gall., sed. emendat. in annot. ² εἰ ed. Gall. ³ ἐν ed. Gall. ⁴ ἀνάγκειν ed. Gall. ⁵ τὸν Θεὸν ed. Gall. ⁶ Μανιχαϊκῆς ed. Gall. ⁷ πάντων ed. Gall. ⁸ ὁμῶν ed. Gall. ⁹ πάντα παραλείψω ed. Gall. ¹⁰ ἡμῶν Θεὸν ed. Gall. ¹¹ τοῦ om. ed. Gall. ¹² τε non habet ed. Gall. ¹³ οὕτω ed. Gall. ¹⁴ προπετῶς μόνον εἰδῶς ed. Gall.

εις τὸ μὴ ἔξειν ¹⁵ ποιῆ τὰ σώματα, κατὰ τὴν εἰς
τὸ τέλειον, ὡς ἐκεῖνοι φασί, τῶν λογικῶν προκοπῆν,
τὸν Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν τῶν ὄλων πιστεύων μετὰ
σώματος εἶναι νῦν τε καὶ εἰς αἰετὴν, τὴν καὶ τοῖς ἄλλοις
τὴν τοῦ προκόπτειν δύνασθαι παρεχόμενον δύναμιν,
καὶ πάντα πρὸς τὴν οἰκειάν δόξαν, ὡς ἐφικτὸν τῇ
δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐνάγοντά τε καὶ προσκα-
λούμενον ὡς ἀρχηγὸν τῆς πάντων σωτηρίας, καὶ τὰς
ἐν ὄλοις ἀνακαθαίροντα ¹⁶ κηλίδας;

Ἄλλ' οὐχ ὑπ' ἐκείνων ὡς τύπων τῆς αὐτοῦ τε-
λειότητος, εἴπερ ὄλως τοῦτο κἂν ἐννοῆσαι τολμή-
σαιεν ¹⁷, ἀγόμενον πρὸς ἀπόθεσιν τοῦ σώματος. Οὐ
γὰρ ἐπιταί πρὸς τελείωσιν ἄλλοις, οὔτε διὰ προκοπῆς
ἐνθεωρούμενον ἔχει τὸ τέλειον, ὁ μόνος κατὰ φύσιν
τελειότατος καὶ πάσης ποιητῆς τελειότητος, οὔτε
σὺν ἄλλοις ἀναμένει τὸ τέλειον δέξασθαι, κατ' οὐδὲν
οὐδὲν τῶν ὄντων τὸ σύνολον εἰς τὸ δεῖσθαι προκοπῆς
ὑπάρχων ὁμοιος, ἕνα καὶ αὐτὸς τότε τοῦ σώματος
τὴν φύσιν ἀπόθηται, ὅτε τοῖς λοιποῖς ἢ ἐπ' ἄκρον
προκοπῆ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθεσιν γενέσθαι παρα-
σκευάζει. Ἐπεὶ οὐκ ἔτι ἀρχηγὸς τῶν σωζομένων
ἐστὶ καὶ Σωτὴρ, ὡς τὸ καθ' ἡμᾶς τέλος τῆς τελειότη-
τος μυστικῶς ἐφ' ἑαυτῷ ἐν ἑαυτῷ μὴ παραδείξας,
ἀλλ' εἰς τῶν σωζομένων καὶ ἀρχομένων καὶ δεομέ-
νων ἄλλου τοῦ δεικνύοντος ¹⁸ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐφ' ἣν
πάντες οἱ λόγου φυσικῶς μετεληφότες ἐπιείγονται
τελειότητα καὶ αὐτὸς ὑπάρχων ἀναφανήσεται. Οὐχ
οὕτω δὲ τοῦτ' ἔχει. Πόθεν; Οὐδὲ τῆς (233 b) ἀλη-
θείας ὁ λόγος τῶν ταῦτα ¹⁹ λεγόντων ἀγέχεται.
Ἀρχηγὸν γὰρ καὶ τελειωτὴν τῆς ἡμῶν σωτηρίας
αὐτὸν φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ὡς σαρκωθέντα δι'
ἡμᾶς ἕνα τὴν ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐν ἑαυτῷ δαπανήσῃ,
καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀγωγῆς ἑαυτὸν πᾶσι δι' ὅσον
καὶ πρόγραμμα τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, ὡς δι-
δάσκαλος ἀγαθὸς τε καὶ ²⁰ σοφός, τὰ ῥητέα καὶ τὰ
πρακτέα πρὸς ὑποτύπωσιν ἡμῶν δι' ἑαυτοῦ πρότε-
ρον ἐκτελοῦντα, ἀποθανόντα καὶ ²¹ ἀναστάντα καὶ
ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς, καὶ καθεσθέντα μετὰ
τοῦ σώματος ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἕνα
καὶ ἡμεῖς ἀποθνήσκοντες βεβαίως ἐλπίζωμεν ἀνα-
στῆναι, καὶ ζωὴν ζῆσαι παντὸς θανάτου καὶ πάσης
φθορᾶς παντελῶς κεχωρισμένην, καὶ ἀναληφθῆναι
εἰς οὐρανοὺς, καὶ τὴν ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ διὰ τοῦ
Υἱοῦ αὐτοῦ μεσιτεύοντος τιμὴν τε καὶ δόξαν λήψε-
σθαι, καὶ τὴν σὺν αὐτῷ μακκρίαν καὶ αἰώνιον μονήν, ²²
σώματος δὲ καθ' ὅτι οὐκ ²³ ἀπόθεσιν μὴ ἐκδέχεσθαι,
ὅτι μηδὲ τῆς ἁγίας Γραφῆς ὁ λόγος ἡμᾶς τοῦτο δι-
δάσκει. Μῆτε μὴ ἐν τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ἡμῶν
τεθεάμεθα τοῦτο προγεγεννημένον. Εἰ γὰρ φίλον ἦν
αὐτῷ καὶ τοῦτο γενέσθαι ²⁴, πρῶτος ἂν αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ
προενήργει καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν, οἷς ἑαυτὸν
δι' ἡμᾶς ὡς φιλόανθρωπος ὑποθεῖς καθ' ἡμᾶς ἐτε-
λείωσεν, εἰς τὸ ἡμᾶς μετὰ τῶν ἄλλων εἰς ²⁵ τοῦτο
πιστεύοντας ἐλπίζειν. Πῶς δὲ, εἴπερ ἀνασχόμεθα

¹ Hebr. ii, 10. ² Marc. xvi, 19.

entium rationalium, ut ipsi loquuntur, si modo
credat Dominum ac Deum universorum cum cor-
pore esse et nunc et in perpetuum, qui etiam
aliis proficiendi facultatem potentiamque largitur,
quique omnes ad propriam gloriam, quantum fieri
potest, virtute incarnationis adducit et provocat,
ut auctorem salutis omnium, et qui omnium emac-
culet sordes?

Sed neque ab illis ut exemplaribus suae per-
fectionis, si quidem prorsus hoc vel cogitare au-
deant, inducitur ad corporis depositionem. Non
enim aliis obsequitur perfectionis gratia, neque
per profectum quid sit perfectum agnoscit, ipse
qui solus natura est perfectissimus omnisque per-
fectionis auctor, neque cum aliis praestolatus ut
quod perfectum est recipiat, nullatenus nulli, quot-
quot existunt, similis existens in eo quod indi-
geat profectu, ut et ipse tum corporis naturam
deponat, quando reliquis summus profectus cor-
poris depositionem conciliet. Siquidem haud am-
plius dux et Salvator eorum qui salvantur esset,
quippe qui finem perfectionis nostrum mystice in
semetipso semel non ostenderit, sed eorum unus
etiam ipse cernetur qui salvantur et ab alio re-
guntur, quique indigent altero qui ostendat in
seipso perfectionem istam ad quam omnes qui ra-
tionis natura sunt participes contendunt. Non ita
haec res se habet. Qui enim? Nec veritatis sermo
taliam dicentes tolerat. Auctorem enim et consum-
matorem salutis nostrae ipsum appellat divinus
Apostolus ¹, utpote incarnatum propter nos ut
peccatum nostrum in seipso conficeret, seque
imaginem praerberet omnibus atque exemplar casti-
tatis vitae et integritatis iis qui credant in eum,
ut magister bonus et sapiens, ea quae dicenda
quaeque facienda sint ad informationem institutio-
nemque nostram per seipsum prius perficientem,
morientem atque resurgentem atque assumptum
in caelos, et sedentem cum corpore ad dextram
Dei ac Patris ², ut nos quoque morientes firmiter
spereamus fore ut resurgamus, vitamque vivamus
omnis mortis omnisque corruptionis prorsus ex-
pertem, assumamurque in caelos, ac compotes
fiamus in Deo et Patre, mediatore Filio ipsius,
honoris et gloriae, mansionisque beatæ et aeternæ
cum illo, corporis vero depositionem nullo om-
nino modo patiamur, quandoquidem neque di-
vinæ Scripturae sermo istud nos docet. Neque enim
in auspice salutis nostrae vidimus hoc antea factum
fuisse. Si enim ipsi placuisset ut etiam hoc fieret,
primus utique ipse in se operatus fuisset, et id
cum reliquis quibus seipsum utpote benignus
propter nos subiecit, quaeque secundum nos per-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ ἔξειν ed. Gall. sed emendat. in annot. ¹⁶ ἀνακαθαίροντα ed. Gall. ¹⁷ τολμήσαι ed. Gall. Editores con-
jecerunt τολμήσαις. ¹⁸ δεικνύοντος ed. Gall. ¹⁹ ταῦτα ed. Gall. ²⁰ Videntur haec per quartum casum effe-
renda. (Editores Galland.) ²¹ τε καὶ ed. Gall. ²² καθοτιοῦν ed. Gall. ²³ λέγεσθαι ed. Gall. ²⁴ καὶ ed. Gall.

fecit, ut nos cum cæteris hoc quoque credentes speraremus. Quomodo enim, si hoc eos dicentes feramus, secundum sanctum hunc magistrum, credemus id quod unitur Deo, etiam salvari? « Quod enim, » ait ad Cleodonium scribens, « unitum est Deo, hoc etiam salvatur. » Porro unitum est Deo Verbo simul cum anima etiam corpus, ergo simul cum anima corpus quoque salvatur. Et rursus, si propterea incarnatur, juxta divinum hunc doctorem, Dei Verbum, ut et imaginem salvet et carnem immortalem reddat, quanam ratione id quod salvetur interituum sit, moriturum sit item quod immortale effectum sit, vel, ut magis proprie dicam, divinum effectum sit totum, mediante anima intellectuali divinitatem inter et corpus, præsentique omni ineffabili quodam modo essentialiter suscepta Dei Sermonis incarnati substantia, qui etiam proprium sibi corpus effecerat et præ se tulerat, hoc equidem intelligere non habeo. Cujus vero rei gratia, siquidem mysterio fidei ecclesiasticæ et hoc continetur dogma, non sit cum cæteris comprehensum in symbolo quo sincera et inculpata Christianorum fides a sanctis et beatis Patribus nostris exposita fuit, identidem congregatis ad stabilienda divina sanctæ Dei et apostolicæ Ecclesiæ dogmata, id sapientibus dicere relinquamus. Sed satis esse existimo nunc contra istos hæc per digressionem dicta fuisse. Jam igitur ad alios convertamur.

Contra eos qui corpora ante animas existere affirmant.

Post corpora existere animas, o isti, dicere facile et cujusvis volentis est, at ratione probare quod dicitur perquam difficile est atque operosum, studiique et diligentiae in hac quæstione collocatae facile nunquam habebit fructum et probationem. Si enim id quod secundum vos in generationis humanæ materia ponitur inanimatum omnino est, sequitur necessario ut etiam vitalis nimirum potestatis plane sit expers. Nam quod anima, quoquo modo comparata fuerit, caret, id omni vitali privatum est virtute. Quod si anima ejusque vitalis potestatis et virtutis plane expers est, mortuum esse manifestum est; verum si mortuum esse statuitur, neque alitur neque crescit, neque ullo modo subsistere poterit, aut indissipatum et indiffusum manere. Quod probat vulnere in corpore sanatio. Quæ quando medicorum filii attingunt tentantes si corpus mortuum emergens reperiant, medicamentis quæ id devorent ante insumptis, ita quæ reficiendo corpori de vulnere læso idonea sint adhibent ad suppletionem, quatenus vivum videlicet corpus

A τοῦτο λεγόντων αὐτῶν, κατὰ τὴν ἅγιον τοῦτον διδάσκαλον, πιστεύσομεν ὅτι τὸ ἐνωθὲν τῷ Θεῷ καὶ σώζεται ²⁵; « Ὁ γὰρ, φησὶ πρὸς Κληδόνιον γραφών, ἦνωται τῷ Θεῷ, τοῦτο καὶ σώζεται ²⁶ (38). » Ἠνώθη δὲ τῷ Θεῷ ²⁷ Λόγῳ μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα. Ἄρα μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα σωθήσεται. Καὶ πάλιν, εἰ διὰ τοῦτο σαρκούται, κατὰ τὸν θεόφρονα τοῦτον διδάσκαλον, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ, πῶς τὸ σωζόμενον ἀπολείται, καὶ (234 a) θνήσκει πάλιν τὸ ἀθανατιζόμενον, μᾶλλον δὲ κυριώτερον εἶπεῖν, θεωθὲν ὅλον διὰ μέσης τῆς νοεράς ψυχῆς θεότητι μεσιτευσούσης καὶ σώματι, παρούσαν ὅλην ἀβρότητος οὐσιωδῶς ²⁸ τὴν τοῦ σαρκωθέντος ὑπόστασιν Θεοῦ Λόγου δεξάμενον ²⁹, καὶ ἴδιον αὐτὸ σῶμα ποιησαμένου τε καὶ ἀποφθάντος, οὐκ ἔγωγε συνιδεῖν. Τίνος δὲ χάριν, εἴπερ τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ τοῦτο περιέχεται τὸ δόγμα, μὴ τοῖς ἄλλοις συμπεριελήφθη ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς κατὰ τὴν ἀμώμητον πίστιν τῶν Χριστιανῶν ἐκθέσεως ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων ³⁰ Πατέρων ἡμῶν, τῶν ³¹ συναθροισθέντων κατὰ καιροῦς ἐπὶ βεβαιώσει τῶν θείων τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, λέγειν τοῖς σοφοῖς καταλείψωμεν ³²; Ἄλλ' ἀρκεῖν οἶμαι πρὸς τὸ παρὸν παρεκβατικῶς ταῦτα ῥηθῆναι πρὸς τοῦτους. Πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους τρεψώμεθα.

C Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν ψυχῶν προὑπάρχειν τὰ σώματα.

Τὸ μεθυπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς, ὧ οὗτοι, λέγειν εὐκολόν καὶ τοῦ βουλομένου παντός, τὸ δὲ λόγῳ συστήσασθαι πρὸς λεγόμενον πάνυ δύσκολον καὶ ἐργῶδες, καὶ οὐποτε ῥάστην ἔχον τῆς σπουδῆς τὴν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ τὸ καταβαλλόμενον καθ' ὑμᾶς εἰς πρόφασιν τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως παντάπασιν ἐστὶν ἄψυχον, καὶ ζωτικῆς δηλονότι δυνάμεως πάντη καθέστηκεν ἄμοιρον. Τὸ γὰρ ψυχῆς παντελῶς τῆς οἴασθαι ἐστερημένον καὶ πάσης ζωτικῆς ἐνεργείας ἐστὶν ἔρημον. Εἰ δὲ ψυχῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ζωτικῆς δυνάμεως τε καὶ ἐνεργείας παντελῶς καθέστηκεν ἄμοιρον, δηλονότι νεκρὸν τυγχάνει· εἰ δὲ νεκρὸν αὐτὸ ὑποτιθέμεθα εἶναι, οὔτε τρέφεται οὔτε αὐξεται, οὐδ' ὅλως ὑποστῆσαι δυνήσεται, καὶ μέναι παντελῶς ἀσκέδαττόν τε καὶ ἀδιάχυτον. Τεκμηριοῖ δὲ τὸ (234 b) λεχθὲν ὁ ἐν τοῖς σώμασι τῶν ἐλκῶν ἀκυσμός. Ἠνίκα γὰρ ἐφάπτονται τούτων ἰατρῶν παῖδες, εἰ εὐροῖεν ἐπιπολάζον σῶμα νεκρὸν, τοῖς κατεσθίουσι τοῦτο φαρμάκοις προαναλώσαντες, οὕτω τὰ πρὸς ἀνάδοσιν τοῦ κοιτανθέντος ἐκ τῆς ὠτειλῆς σώματος ἐπιβάλλουσιν εἰς ἀναπλήρωσιν, ὡς τοῦ ζῶντος δι-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ ζώσεται ed. Gall. ²⁶ ζώσεται ed. Gall. ²⁷ Θεῷ om. ed. Gall. ²⁸ οὐσιωδῶς in codicis Gudianii marginæ ab eadem manu ascriptum legitur. ²⁹ δεξάμενους suspicabantur editores Galland. ³⁰ καὶ μακαρίων non comparet in ed. Gall. ³¹ τῶν non habet ed. Gall. ³² καταλείψωμεν ed. Gall.

(38) Greg. Naz. Epist. ad Cleod., p. 87, tom. II edit. Bened.

λαοῦ σώματος φύσιν ἔχοντος ἀναπεμπάζουσιν καὶ δύνανται τῆς οἰκείας ἔξωθεν συστατικῆν τε καὶ ἐπανακλητικῆν, τοῦ δὲ νεκροῦ τοῦτο μηδαμῶς ἐνεργοῦντος, ἅπασι νεκρωμένου καὶ παντελῶς ζωτικῆς ἐστερημένου δυνάμεως, καὶ διὰ τοῦτο ἀνενεργήτου τυγχάνοντος. Πῶς δὲ καὶ στήσεται τὸ φύσει σκεδαστόν τε καὶ εὐδιάλυτον, μὴ οἴονεϊ θεμελίου τρόπον κατ' ἐπίνοιαν προὑποκειμένης τινὸς ζωτικῆς δυνάμεως, περὶ ἑαυτὴν φυσικῶς συγκρινοῦσης τε καὶ διασφιγγούσης τὸ σκεδαννύμενον, ἐν ᾗ τὸ εἶναι τε καὶ εἰδοποιεῖσθαι παρὰ τῆς τὰ ὅλα σοφῶς τεχνιτευσούσης δυνάμεως ἔχειν ἔλαχεν; Ἐν ᾧ γὰρ ἂν πράγματι μετὰ τὸ τεχθῆναι περίεστιν ἀληθῶς τὸ³³ εἶναι τῷ σώματι, ἐν ἑκείνῳ πάντως δικαίως ἂν λέγοιτο ἔχειν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως. Οὕτινος γὰρ τῷ χωρισμῷ διαλύεσθαι πέφυκε τὸ σῶμα, τοῦτου δηλαδὴ τῆς ὑπάρξεως κατὰ τὴν γένεσιν εὐλόγως ἂν πάντως καὶ συνυφέστηκεν.

Εἰ δὲ τούτοις στενοχωρούμενοι τοῖς λογισμοῖς, ὧ οὔτοι, φατέ μὴ νεκρὸν εἶναι παντάπασιν τὸ καταβαλλόμενον εἰς πρόφασιν τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως, ζωτικῆς δὲ τινος καὶ ποσῶς μετέχειν δυνάμεως, ὡς ψυχὴν ἔχον δηλονότι τῆς τοιαύτης μετέχει δυνάμεως (χωρὶς γὰρ ψυχῆς εἶδος ζωῆς οὐκ ἂν εἶη πώποτε καθάπαξ ἐν τοῖς ὑπὸ φύσιν ἀναγομένοις καὶ τῆς οὐρανοῦ δῆλον ἀεικινήτου περιφορᾶς ἐντὸς διειλημμένοις, ἀεὶ δὲ ζωῆς εἶδος ἀνεψυχῆς τὸ παρᾶπαν οὐκ ἔστι κατὰ τὴν λογικὴν ἀκολουθίαν), οἷον δ' ἂν ὑποτίθησθε ζωῆς εἶδος τὸ καταβαλλόμενον ἔχειν κατὰ τὴν σύλληψιν, ψυχῆς τινος μόνον ἰδιότητα ἐνεφύνατε, συστατικὴν μὲν τῆς ἐν ἧπέρ ἐστιν οὐσίας ἀφοριστικὴν δὲ τῶν μὴ τοιούτων διαφορᾶν. Εἰ δὲ (235 a) καὶ ψυχὴν ἔχειν τὸ ἐμβρυον βίας πρὸς τὸ δέον ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὠθοῦμενοι λέγετε, τίνα τε καὶ ὁποῖαν ταύτην, καὶ πῶς θεωρουμένην ἢ λεγομένην, ὑμᾶς λέγειν ἐστὶν ἀκόλουθόν τε καὶ πρόσφορον; Καὶ εἰ μὲν μόνην τὴν θρεπτικὴν τε καὶ αὐξητικὴν ἔχειν αὐτὸ διαθεσθαι ψυχὴν, φυτοῦ τινος δηλονότι καὶ οὐκ ἀνθρώπου τῷ λόγῳ τούτῳ καθ' ὑμᾶς τὸ τρεφόμενον καὶ αὐξόμενον ἔσται σῶμα. Καὶ πῶς τοῦ φυτοῦ πατὴρ ὁ ἀνθρώπος ἔσται συνιδεῖν οὐκ ἔχω, πολλὰ σκοπῶν, ἐξ ἀνθρώπου παντελῶς τὸ εἶναι κατὰ φύσιν οὐκ ἔχοντος. Εἰ δὲ τὴν αἰσθητικὴν μόνην τῷ ἐμβρύῳ προσνέμετε ψυχὴν, ἵππου πάντως ἢ βοῦς ἢ ἐτέρου τινὸς τῶν χερσαίων ἢ ἐναερίων ζώων ψυχὴν ἔχων δειχθήσεται κατὰ τὴν σύλληψιν τὸ ἐμβρυον, καὶ πατὴρ οὐκ ἔσται κατὰ φύσιν ἀνθρώπου καθ' ὑμᾶς ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν· ἀλλὰ φυτοῦ τινος, καθὼς ἔφην, ἢ ζώου τῶν ἐπὶ γῆς. Οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀτοπιώτερον ἢ φρενοβλαβέστερον; Τὸ γὰρ μὴ συνυπάρχειν διαθεσθαι τῇ πρώτῃ συστάσει τῶν ὄντων κατὰ τὴν ἐκάστου φυσικὴν διαφορᾶν ἀπαρλείπτως τοὺς οἰκείους τῆς ὑπάρξεως ὀρισμοὺς, φύρειν ἐστὶν εἰς ἄλληλα τὰ πάντα, καὶ μηδὲν εἶναι κύριως τῶν ὄντων ὅπερ ἐστὶ τε καὶ λέγεται εἰσχυρίζεσθαι. Καὶ τὸ δὴ μείζον κακόν, διαβολὴν

A natura præditum est resarciente et virtute quadam habitum proprium compingendi revocandique, cum mortuum contra corpus id nullo modo efficiat, semel mortificatum, vitalique potestate prorsus destitutum, et idcirco inefficax. Quomodo vero et stabit quod natura dissipatum est atque nullo negotio dissolvitur, cum tanquam fundamenti in modum cogitatione nulla ante subjecta sit virtus vivifica, quæ circa sese naturaliter coagmentet diffusum atque constringat, in qua et exsistentia et formatio ab ea virtute quæ est universa sapienter fabricata inesse sortitæ sunt? In quacunque enim re postquam facta est generatio vere superstes est exsistentia corpori, in ea recte omnino principium quoque exsistentiæ inesse dicatur. Nam a quo separatum corpus dissolvitur, hujus, uti apparet, cum exsistentia in generatione etiam coexistisse plane est consentaneum.

Si autem, o isti, his argumentationibus coacti quod hominis procreandi gratia seminatur mortuum esse negatis, vitalem vel quantulumcunque virtutem participare affirmantes, quod animam videlicet hujus virtutis communiōne habeat (sine anima enim nulla semel vitæ species tam in eis unquam quæ in naturam prolata quam quæ in orbe cœli semper mobile intus comprehensa sunt, reperitur, ac semper vitæ species secundum rationis consequentiam exstat prorsus nulla nisi cum anima), qualemcunque vitæ speciem supponitis inesse in conceptionis propagine, animæ alicujus solum proprietatem significastis, qua quidem ea in qua inest essentia struatur et eorum quæ non ejusmodi sunt differentia definiatur. Jam vero etiam si embryon animam præditum esse a veritate coacti (nam acriter vos urgere opus est) statuitis, qua et quali ista, et quomodo observata aut appellata convenienter sequitur ut doceatis. Atque si solam illud nutriendi et augendi animam habere affirmatis, plantæ alicujus profecto non hominis, hac ratione secundum vos corpus illud quod nutritur et augetur erit. Et quomodo plantæ pater homo sit intelligere, quoquo consideratione vertor, equidem non habeo, cum de homine plane exsistentiam secundum naturam non habeat. Si contra sensualem solam in embryo inesse animam asseveratis, equi plane vel bovis vel alterius alicujus animalium terrestrium aut volatiliū animam habere embryon de conceptione manifestabitur, ac secundum naturam hominis per vos homo pater non erit, in prima coagmentatione, sed plantæ alicujus, uti dicebam, vel animalium terrestrium alicujus. Et quid hoc esset absurdius aut amentius? Non enim coexistere plene cum prima eorum quæ sunt compositione pro uniuscujusque naturali differentia proprios exsistentiæ fines asseverare, hoc omnia inter se confundere est, atque

VARIÆ LECTIONES.

³³ τῷ habet apographum cod. Gudiani.

eorum quæ exstant nullum id proprie esse quod est affirmare. Et gravius malum, divinæ sapientiæ atque potestatis calumniam maximam manifesto id continere probabitur. Nam si omnibus quoquomodo existentibus antequam procreentur secundum Dei præcognitionem propria inest ratione perfectio, apparet quod etiam simul cum existentia secundum propriam rationem in originem producta plene ipsa virtute et actione habebunt perfectionem. Jam si perfectio inest secundum Dei præcognitionem in rebus existentibus, sed imperfectio secundum productionem in existentiam et originem, fit aut ut non ipsa illa sint quæ præcognita sunt, sed alia pro aliis, aut ut opificis hoc sit manifesta imbecillitas atque aperta, cum quod secundum præcognitionem præcognosset statim una cum generatione comparatum est, plenissime repræsentare non

Quæ quidem argumenta reformidantes si ad illud extremum confugitis, iniquum esse dicentes quod imago atque pars divina (intellectualem ita appellatis animam) cum fluxione atque sordida voluptate coexistat, et honestius esse statuendum post quadraginta conceptionis dies insinuari illam, naturæ opificem aperte calumniari videbimini, argueminique quod horrendum blasphemiam hujus, quæ palam est, periculum non temere subitis. Nam si matrimonium malum est, mala est, ut apparet, naturalis quoque procreationis lex: et si mala est ea naturalis procreationis lex, etiam is videlicet qui naturam effecit, ac legem procreandi ei dedit, in malitiæ apud vos crimen jure incurret. Et quid Manichæos et antiquiores, si ita est, aversamini hæreticos, propter hanc quodam modo, et unicam causam duo principia substituentes Deumque universarum rerum abnegantes, postquam vos ipsos idem quod illi, etsi non per eadem, statuere deprehendistis? Quod si hæc propter coexistere per conceptionem cum corpore animam rationalem et intellectualem pudoris metu dicere refugitis, ne post quadraginta quidem dies, nec post novem graviditatis menses, nec post ipsam partus editionem, ante quadraginta purgationis dies partum habere rationalem atque intellectualem animam dicere audebitis. Intra hoc enim tempus ad Dei templum accedere infanti non licet, quippe impuro secundum legis sanctionem. Ita reliquum est ut ante dies purgationis completos partus nec rationalem nec intellectualem animam habere secundum argumentationis probabilitatem putetis, sed, ut paulo antea dixi, habere animam plantæ, aut irrationalis animalis alicujus de numero eorum quæ rerum natura comprehendit. Cujusmodi opinionis si forte inde occasionem sumpsistis quod magnus Moyses scripsit ab eo pœnas non esse repetendas qui gravidam mulierem cecidisset, ante quadraginta dies si propter plagam embryonem in lucem ederet, sciendum est quod sapiens Moyses non rationalis ibi animæ in corpus ingressum, sed perfectam satisfigurationem absolvi intra id tempus

A τῆς θείας σοφίας τε καὶ δυναμείως ἀρίδιον ἔχον μεγίστην πάντως δειχθήσεται. Εἰ γὰρ πάντα τὰ ὄντων ὄντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν κατὰ τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ τῷ οἰκείῳ λόγῳ τὸ τέλειον ἔχει, δηλονότι καὶ ἅμα τῷ εἶναι κατὰ τὸν ἴδιον λόγον πρὸς γένεσιν παραγόμενα ἀπαραλείπτως αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ τὸ τέλειον ἔξει. Εἰ δὲ τὸ μὲν τέλειον κατὰ τὴν πρόγνωσιν ἔχει τὰ ὄντα, κατὰ δὲ τὴν εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν τε καὶ γένεσιν τὸ ἀτελές, ἢ οὐκ αὐτὰ ἐκεῖνα ἔσται τὰ προγνωσθέντα, ἀλλ' καθ' ἑτέρων ἕτερα, ἢ τοῦ δημιουργοῦ πρόδηλος ἀσθένεια τοῦτο ἂν εἴη καὶ σαφές, μὴ δυναθέντος κατὰ τὴν πρόγνωσιν τὸ προγνωσθὲν ἀθρόως. ἅμα τῇ γενέσει κατὰ τὴν ἐνέργειαν (235 b) ὡς εἶναι πέφυκε κατὰ τὴν οὐσίαν, παραστῆσαι πληρέστατον.

secundum virtutem et actionem, ita ut essentialiter posset.

B Εἰ δὲ τούτους ὑφορώμενοι τοὺς ἐλέγχους ἐπ' ἐκεῖνο καταφύγοιτε τελευταῖον, φάσκοντες μὴ δίκαιον εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ θεῖον (οὕτω τὴν νοερὰν καλοῦντες ψυχὴν) ρεύσει καὶ ἡδονῇ ῥυπαρᾶ συνυπάρχειν, μετὰ δὲ τὰς τεσσαράκοντα τῆς συλλήψεως ἡμέρας ἐπεισκρίνεσθαι λέγειν εὐσχημονέστερον οἴεσθαι δεῖν, τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν σαφῶς αἰτιώμενοι φανήσεσθε, καὶ τὸν ἐντεῦθεν τῆς βλασφημίας ἀναφαινόμενον εἰκότως ὑπέχοντες φοβερὸν δειχθήσεσθε κίνδυνον. Εἰ γὰρ κακὸς ὁ γάμος, δηλονότι καὶ ὁ κατὰ φύσιν τῆς γενέσεως νόμος· εἰ δὲ κακὸς ὁ τοιοῦτος τῆς κατὰ φύσιν γενέσεως νόμος, ὁ τὴν φύσιν δηλονότι πεποιηκὸς, καὶ δοὺς αὐτῇ νόμον γενέσεως, δικαίως ἂν καθ' ἡμᾶς αἰτιαθῆσεται. Καὶ τί τοὺς ἀπὸ Μάνεντος καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ αἰρετικούς, ταύτης ἕνεκα τρόπον τινὰ καὶ μόνης τῆς αἰτίας, δύο ἀρχὰς ὑποστησαμένους, καὶ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀρνησαμένους, ἀποστρεφόμεθα, τὸ αὐτὸ λέγοντας, εἰ καὶ μὴ διὰ τῶν αὐτῶν, καὶ ὑμᾶς εὐρηκότες; Εἰ δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας συνυπάρχειν τῷ σώματι κατὰ τὴν σύλληψιν τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν λέγειν δι' αἰσχύνης εὐλάβειαν παραιτεῖσθε μηδὲ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, μήτε μετὰ τὸν ἐννεαμηνιαῖον τῆς κυοφορίας χρόνον, μήτε μὴν μετὰ τὸν τόκον, πρὸ τῶν μ' ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ φάναι ταλμήσετε τὸ γεννηθὲν ἔχειν τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν. Οὐ γὰρ προσιτὸν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ τέως ἐστὶ τὸ τεχθὲν, ὡς ἀκάθαρτον τῷ νόμῳ διοριζόμενον. Ὡς λοιπὸν μέχρι τῆς τῶν ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ συμπληρώσεως μὴ ἔχειν τὸ τικτόμενον τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ὑπονοεῖν, ἀλλὰ τινος, ὡς ἔφην μικρῷ πρόσθεν, φυτοῦ ἢ ζώου ἀλόγου τῶν ἐν τοῖς οὐσι διελημμένων. Εἰ δὲ πρόφασις (236 a) ὑμῖν τοῦ τοιοῦτου λόγου καθέστηκε τὸ γεγραφέναι τὸν μέγαν Μωϋσῆν, δίκαιος μὴ ἀπαιτεῖσθαι τὸν πλήξαντα τὴν κυοφοροῦσαν γυναῖκα, πρὸ τεσσαράκοντα ἡμερῶν εἰ συμβαίη διὰ τῆς πληγῆς αὐτὴν παρὰ τὸν καιρὸν ἀποθέσθαι τὸ ἔμβρυον, ἰστέον ὡς οὐ τὴν εἰς τὸ σῶμα τότε τῆς λογικῆς ψυχῆς γινομένην εἰσοδὸν ἐμφαίνων ὁ σοφὸς Μωϋσῆς, ἀλλὰ τὸν τέλειον τοῦ καταβληθέντος ἐξεκονισμὸν ἀπαρτίζεσθαι τότε δειλῶν,

τέως κατὰ τὸν πρόχειρον νοῦν τοῦτο γέγραφε. Πρὸς-
 επιτούτοις δὲ πᾶσι, δέδοικα τὴν τοιοῦτον προσδέξασθαι λόγον, μήπως ἢ τοῦ λόγου καθ' εἰρημὴν προβαίνουσα τάξις φιλοερῶν ποιήσῃ με δικαίως ἐγκλημάτων ὑπεύθυνον, ὅπερ μὴ θέμις εἰπεῖν ὅσον ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου με βιαζομένη τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν λέγειν, εἴπερ ἀληθῶς καθ' ἡμᾶς γενέσθαι κατηξίωσεν ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, κατὰ τὴν σύλληψιν ἄψυχον καὶ ἄνουν ἄνθρωπον γεγονέναι, καὶ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας οὕτως ἔχοντα μεμενηγέ-
 ναι, τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν καὶ διδασκάλων διαβρότην βοῶντων, μᾶλλον δὲ τῆς δι' αὐτῶν λαλούσης τε καὶ λαλουμένης ἀληθείας, ἅμα τῇ καθόδῳ τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὴν σύλληψιν ἀχρόνως διὰ μέσης ψυχῆς λογικῆς ἐνωθῆναι σαρκὶ τὸν Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν Λόγον, ἀλλ' οὐ διὰ μέσης σαρκὸς ἀψύ-
 χου λογικῆς ψυχῆς προσδέξασθαι προσγινομένην, καὶ οὐκ ἄψυχον σῶμα παντελῶς ἢ ἄνουν ψυχῆν καὶ ἄλογον ἀνειληφέναι, ἀλλὰ τελείαν ἀνελλιπῶς τὴν φύσιν τὴν ἐκ ψυχῆς λογικῆς ἅμα καὶ σώματος συνισταμένην ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἀβρότητως ἐνωῶσαι. Διὸ μάλιστα περιέγομαι τοῦ τῆς συνυπάρξεως λόγου, τοὺς ἐφ' ἑκάτερα δι' ἐναντίας ὄντας ἀλλήλοις τε καὶ τῇ μεσότητι προσφυῶς ἀποπεμπόμενος, αὐτὸν τὸν τῆς φύσεως ποιητὴν ἔχον τῷ καθ' ἑαυτὸν μυστηρίῳ τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ τοιοῦτου λόγου (236 b) συνήγορόν τε καὶ διδάσκαλον ἀπαραλόγητον, τὸν γενόμενον ἀληθῶς ἄνθρωπον, καὶ τὴν φύσιν τελείως ἔχουσαν ἅμα τῷ εἶναι κατὰ τὴν γένεσιν ὑφίστασθαι δι' ἑαυτοῦ βεβαιωσάμενον, καὶ μόνην, καινοτομή-
 σαντα τὴν καινοτομίαν τῆς φύσεως, λέγω δὴ τὴν διὰ σπορᾶς σύλληψιν καὶ τὴν διὰ φθορᾶς γέννησιν, ἅπερ ἢ φύσις μετὰ τὴν παράβασιν ἐπεσπάσατο, τῆς θείας ἀποπεσθεῦσα καὶ πνευματικῆς εἰς πλῆθος σύξήσεως, ἀλλ' οὐ τὸν λόγον τῆς φύσεως καθ' ὃν ἔστι τε καὶ γίνεσθαι πέφυκεν ἅμα τῷ εἶναι ἐκ ψυχῆς λογικῆς ὑφισταμένη καὶ σώματος.
 delapsa esset, sed non naturæ rationem, secundum ex rationali anima atque corpore suscepisset.

Περὶ τοῦ πῶς καινοτομία γίνεται τῶν καινοτομουμένων πραγμάτων μερόντων ἀτρέπτων κατὰ τὴν φύσιν.

Πᾶσα γὰρ καθόλου φάναι καινοτομία περὶ τὸν τρόπον τοῦ καινοτομουμένου πράγματος πέφυκεν, ἀλλ' οὐ περὶ τὸν λόγον τῆς φύσεως γίνεσθαι, διόπερ ὁ μὲν λόγος καινοτομούμενος φθείρει τὴν φύσιν, οὐκ ἔχουσαν τὸν καθ' ὃν ἔστι λόγον ἀραδιούργητον, ὁ δὲ τρόπος καινοτομούμενος φυλαττομένου δηλαδὴ τοῦ κατὰ φύσιν λόγου θαύματος ἐνδείκνυται δύναμιν, ὡς τὴν φύσιν ἐνεργουμένην τε καὶ ἐνεργοῦσαν ὑπὲρ τὸν ἑαυτῆς ἀποδεικνύς δηλονότι θεσμὸν. Λόγος δὲ φύσεως ἀνθρωπίνης ἔστι τὸ ψυχῆν καὶ σῶμα καὶ ἐκ ψυχῆς λογικῆς εἶναι τὴν φύσιν καὶ σώματος, τρόπος δὲ ἢ ἐν τῷ ἐνεργεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι φυσικῶς τάξις ἔστιν, ἀμειβομένη τε πολλακίς καὶ ἀλλοιούμενη, τὴν δὲ φύσιν ἑαυτῇ παντελῶς οὐ συναμείβουσα.

¹ Exod. xxi, 22.

A significans", interim in hunc sensum hæc scripserit. Ad hæc vero omnia talem admittere sententiam reformido, ne qua sermonis serie procedens ordo horrendorum me criminum jure obnoxium faciat, quoad ex disputationis consequentia me dicere cogens Dominum nostrum ac Deum, quod dixisse nefas est, siquidem vere ad nos homo fieri dignatus est, peccati tamen expers, hoc est dixisse eum de conceptione inanimatum et mente non præditum hominem effectum fuisse, et per quadraginta dies hoc statu perseverasse, cum sancti Patres nostri atque doctores diserte conclament, imo ipsa per eos Veritas affirmet et affirmetur, simul cum Dei Verbi per conceptionem descensione statim et nullo tempore interjecto per mediam animam rationalem Dominum ipsum et Deum Verbum cum carne coisse, non vero per mediam carnem inanimatam animam rationalem accedentem recepisse, et non inanimatum prorsus corpus aut mentis expertem irrationalemque animam adoptasse, sed perfectam plene naturam ex anima rationali simul et corpore consistentem sibimet secundum substantiam ineffabili quodam modo coadunasse. Quamobrem maxime amplexor coexistentiæ opinionem, cæterasque in utramque partem divergentes, quæ tam sibi invicem quam medio contraria sunt, ut consentaneum est, missas facio, et ipsum naturæ Conditorem suo quod sibi habet incarnationis mysterio patronum hujus opinionis atque doctorem infallibilem habeo, qui vere est homo factus, qui que naturam, simul atque esse incepit, secundum generationem subsistere perfecte habentem per semetipsum confirmavit et solum naturæ innovationem inchoavit, conceptionem per sationem, inquam, atque generationem per interitum, quas natura post transgressionem sibi contraxerat, cum de divino et spiritali in multitudinem incremento quam et est et fieri potest, simul cum existentia

Quomodo innovatio fiat dum res innovandæ firmæ natura ac stabiles maneant.

D Omnis etenim, ut universe dicam, innovatio circa modum rei innovandæ, non circa rationem naturæ, fieri comparata est, quia ratio innovata naturam lædit, quæ eam secundum quam existit rationem non teneat intemeratam, modus vero innovandus, ita nimirum ut naturalis ratio servetur, miraculi ostendit virtutem, cum naturam nempe et actam et agentem ultra suam ipsius legem ac normam promoveat. Ratio autem humanæ naturæ est animam et corpus et ex anima rationali et corpore naturam esse, contra modus est ordo quo agitur naturaliter et agit, qui sæpenumero vertitur et immutatur, sed naturam una cum semetipso omnino non mutat. Quemadmodum etiam in quacunque re alia fieri solet,

quando Deus circa suam aliquid conditionem voluerit innovare Providentiæ gratia eorum quibus providetur, et ad demonstrandam suam quæ cuncta comprehendit ac permeat virtutem. Ita profecto virtutem exhibens miraculorum antiquitus atque ostentorum magnificentis ratione innovationis est usus, cum ad alteram vitæ speciem juxta istam in carne et interitui obnoxiam Henoch et Eliam beatos viros transferret^o, non immutata eorum natura, sed vicissitudine instituendi ejus administrandique; cum aquam ad submergendos improbos in terra homines quantitate multiplicari juberet^p; cum in arca simul cum feris agrestibus primum navitam Noe vitam degere haud infestatam ostenderet^q; cum Abraham et Saram magnos sui cultores partu honoraret præter ætatem ac legitimam proles serendæ terminum naturæ ac tempus^r; cum ignem desuper cadere in hominum impiorum submersionem juberet^s, nequaquam tamen per hoc imminutum ratione sua naturali, cum rubi ignem non urentem servi sui advocandi gratia accenderet^t; cum aquam in Ægypto in sanguinis mutaret qualitatem^u, naturam suam omnino non abnegantem, quippe quæ aqua maneret secundum naturam quamvis rubefacta, cumque cætera miracula illa atque ostenta perficeret, ut fidelibus spem e calamitatibus quibus obsidebantur evadendi, infidelibus vero sensum castigantis virtutis suæ præberet, ad dissolvendam eorum circa Deum qua tenebantur indurationem, mare virga dissecans atque aquæ cohærentiam separans, ita ut de peculiari sua natura haud degeneraret, cum in transgressum eorum qui propter sese ab instante hoste premebantur, tum in repressionem eorum qui nobilitatem ac libertatem impudenter persequebantur, aquam ligno dulcem reddens, et panem nullo aratro partum cœlitus pluens novum atque incognitum, et aviam multitudinem esculentarum subito de mari ebulliens, extra naturalem singulorum ex se quo cohærent ordinem ac seriem in solatium eorum qui in deserto afflictabantur, aquæ matrem saxum ostendens, in obfirmationem fidei eorum qui in acie ordines deserebant, flumen retundens in siccum transgressum pii populi, solis atque lunæ cursum inhibens mirificè nullo obstaculo impeditum, et sistens cœli naturam semper immobilem adeo ut immota staret, in perniciem impiæ dominationis, Deo per ignorantiam aciem opponentis, idque ne prius ostenti omnium oculis objecti virtus cessaret quam perfecta foret clades, atque ut in posterum obtinerent hæreditatem verociter annuntiatam. Et reliqua quotquot Deus tam in terra possessionis quam in cæteris in quas Israel vetus ob peccata veniebat, effecisse narratur, circa modum virtutis, sed non circa rationem exstantiæ innovando naturam eorum quæ innovabantur, Deus effecit. In quibus omnibus et post quæ illud, propter quod hæc sunt omnia et

^o IV Reg. ii, 11; Gen. v, 24. ^p Gen. v, passim. ^q Exod. iii, 2. ^u Exod. vii, 17.

A Καθάπερ καὶ ἐπ' ἄλλου παντὸς ἔχει πράγματος, ἤνίκα καινίσαι τι περὶ τὴν ἑαυτοῦ κτίσιν ὁ Θεὸς βουληθῆ πρόνοιας ἕνεκεν τῶν προνοουμένων, καὶ ἐνδειξέως τῆς ἐπὶ πάντα καὶ διὰ πάντων διηκούσης δυνάμεως. Ὡσπερ ἀμέλει παραδοξοποιῶν ταῖς ἀνεκαθεν τῶν θαυμάτων τε καὶ σημείων μεγαλειότησι καινοτομίας λόγῳ πεποίηκε, πρὸς ἕτερον εἶδος ζωῆς παρὰ τὸ ἐν σαρκὶ τῇ ὑπὸ φθορὰν μεταβιβάσας τὸν Ἐνώχ τε καὶ τὸν Ἰλίαν τοὺς μακρικούς, οὐ κατ' ἁλλοίωσιν φύσεως, ἀλλὰ κατὰ (237 a) παραλλαγὴν τῆς κατ' αὐτὴν ἀγωγῆς καὶ διοικήσεως, ὕδωρ εἰς ἐπίκλυσιν τῶν ἐπὶ γῆς μοχθηρῶν ἀνθρώπων καθιστῶν τῷ ποσῷ πολλαπλάσιον, ἐν τῇ κίβωτῷ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἀποφαίνων τὸν πρῶτον πλωτῆρα Νῶε διαίταν· ἔχειν ἀλύμαντον, Ἀβραὰμ καὶ Σάρραν τοὺς μεγάλους αὐτοῦ θεράποντας παιδὶ τιμῶν παρ' ἡλικίαν καὶ τὸν νενομισμένον πρὸς παιδοποιίαν ὄρον τε καὶ χρόνον τῆς φύσεως, πῦρ τὴν ἐπὶ τὰ κάτω ποιείσθαι φορὰν εἰς ἐπίκλυσιν ἀσεβῶν παρασκευάζων, οὐδ' ὅλως τοῦ κατὰ φύσιν λόγου διὰ τοῦτο μειούμενον, τῆς βάρου πῦρ ἀκ' αὐστως ἐξάπτων εἰς τὴν τοῦ θεράποντος πρόσκλησιν, ὕδωρ ἐν Αἰγύπτῳ πρὸς αἵματος μεταβάλλον ποιότητα, τὴν φύσιν αὐτοῦ παντελῶς μὴ ἡρνημένον, ὕδωρ μετ' ἕναν κατὰ φύσιν καὶ μετὰ τὴν φοίνικιν, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐκεῖσε θαυμάτων τε καὶ σημείων ἐπιτελῶν, πρὸς τὸ δοῦναι τοῖς μὲν πιστοῖς τῶν κατεχόντων δεινῶν ἐλευθερίας ἐλπίδα, τοῖς ἀπίστοις δὲ συναίσθησιν τῆς κολαζούσης δυνάμεως, πρὸς ἀπόθεσιν τῆς κατεχούσης αὐτοῦ περὶ τὸ θεῖον πωρώσεως, θάλασσαν τέμνων ῥάβδῳ καὶ τὸ συνεχῆς διαλύων τοῦ ὕδατος, τῆς ριχείας μὴ ἐξισταμένου φύσεως, εἰς δίοδον μὲν τῶν δι' αὐτὸν διωκομένων, ἐποχὴν δὲ τῶν ἀναιτίως διωκόντων τὸ εὐγενὲς καὶ ἐλεύθερον, ὕδωρ ξύλῳ γλυκαίνων, καὶ ἄρτον ἀνήροτον οὐρανόθεν ὕωρ ξένον καὶ ἄγνωστον, καὶ πλῆθος ὀρνέων ἐδωδίμων ἐξαίφνης τῆς θαλάττης ἐκβράζων, χωρὶς τῆς κατὰ φύσιν ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς, πρὸς παραμυθίαν τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ κακοπαθούντων, ὕδατος μητέρα τὴν πέτραν ἀποδεικνύς, εἰς βεβαίωσιν πίστεως τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι λειποτακτούντων, ποταμὸν ἀνακόπτων πρὸς διάβασιν ἄβροχον λαοῦ θεοσεβοῦς, ἡλίου τε καὶ σελήνης δρόμον ἐπέχων ἀκώλυτον παραδόξως, τὴν ἀεικίνητον τοῦ περιέχοντος (237 a) φύσιν στήσας ἀκίνητον, πρὸς ὄλεθρον ἀσεβοῦς δυναστείας ἀμαθῶς ἀντιπαραταττομένης θεῷ, καὶ πρὶν λάβῃ πέρας τῶν ὀρωμένων ἢ δυνάμεις, καὶ εἰς κατάσχεσιν τῆς πόρρωθεν ἀψευδῶς ἐπηγγελμένης κληρονομίας. Καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα δὴ πεποιηκέναι λέγεται, κατὰ τε τὴν γῆν τῆς κατασχέσεως καὶ τὰς λοιπὰς εἰς ὅσας ἦλθε παρανομήσας ὁ παλαιὸς Ἰσραὴλ, περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ περὶ τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως, τὴν φύσιν καινοτομήσας τῶν καινοτομηθέντων πεποίηκεν ὁ Θεός. Μεθ' ὧν ἀπάντων καὶ μεθ' ἃ τὸ δι' ὃ πάντα καὶ δι' οὗ καινότατον ὄντως μυστήριον τῆς αὐτοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσεως ἐπιτελέσας περὶ τὸν τρόπον, ἀλλ' οὐ περὶ τὸν λόγον, τὴν φύσιν

^r Gen. vii, passim. ^s Gen. xvii, 17. ^t Gen. xix,

ἐκαινοτόμησε, πρόσληψε σαρκὸς διὰ μέσης ψυχῆς A
νοερῶς, ἀρρήτους κυηθεὶς ἄνευ σπορᾶς, καὶ γεννη-
θεὶς ἀληθῶς ἄνευ φθορᾶς ἄνθρωπος τέλειος, ψυχὴν
νοερὰν μετὰ σώματος ἐξ αὐτῆς τῆς ἀφράστου συλ-
λήψεως ἐσχηκίως.

conceptus, et generatus vere sine corruptione homo perfectus, animam intellectualem cum corpore ex ipsa quam interpretari non capit conceptione nactus.

Ὅτι πᾶσα φύσις τῷ οικείῳ λόγῳ διαπαντὸς ἔχει
τὸ τέλος.

Πᾶσα γὰρ, καθολικῶς εἰπεῖν, φύσις, νοητὴ τε καὶ
αἰσθητὴ, ἤγουν ἀπλῆ καὶ σύνθετος, καθ' οἰονδήποτε
τρόπον ἐκ μέρους τὴν πρὸς τὸ εἶναι τῆς γενέσεως
ἀρχὴν, οὐδέποτε δέχεται, οὔτε μὴν ἐξ ἡμισείας μοί-
ρας ὑφίστασθαι δύναται. Ἄλλ' εἰ μὲν σύνθετος B
φύσις ἐστίν, ὅλη τελεία τελείοις τοῖς οικείοις μέρε-
σιν ἀθρόως συνυφίσταται, μὴ ἔχουσα πρὸς ἑαυτὴν ἢ
πρὸς ἄλληλα τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ μερῶν τὴν οἰανοῦν
κατὰ τὸν χρόνον διάστασιν. Εἰ δὲ ἀπλῆ φύσις ἐστίν,
ἤγουν νοητὴ, ὡσαύτως ἅμα τοῖς ἑαυτῆς ἀπαρα-
λείπτως λόγοις τελεία τελείοις ἀθρόως συνυφίστα-
σθαι πέφυκε, χρόνου τινὸς τὸ σύνολον αὐτῆν τῶν
οικείων λόγων, οὐδαμῶς διακρίνοντος. Οὔτε γὰρ ἦν
ποτε καθόλου τις φύσις ἐν τοῖς οὖσιν, οὔτε ἐστίν,
οὔτε ἐσται κατὰ τὸν ἑαυτῆς λόγον ὑπάρχουσα ὅπερ
νῦν οὐκ ἐστίν, οὔτε μὴν (238 a) νῦν ἐστίν ἢ ἐς
ὑστερον ἐσται ὅπερ οὐκ ἦν πρότερον. Ὡν γὰρ οἱ
λόγοι παρὰ τῷ θεῷ ἅμα τῷ εἶναι τὸ τέλειον ἔσχον,
τούτων ἢ κατὰ τοὺς οικείους λόγους παραγωγὴ καὶ
εὐσίωσις προσθήκης πάσης καὶ ἐλλείψεως τῆς πρὸς C
τὸ εἶναι ὅπερ ὄντα τυγχάνει παντελῶς ἐστίν ἀνεπί-
δεκτος. Ἄλλ' ἀρκεῖν οἶμαι κατὰ τὴν τοῦ λόγου
παρέχθασιν καὶ πρὸς τούτους τὰ νῦν ῥηθέντα, πρὸς
τὸ μὴ παρασύρεσθαι ῥαδίως εἰς ἀτόπους δόξας παρὰ
τῶν πίστιν ποιουμένων τὴν ἐν ταῖς κομψείαις τῶν
λόγων τεχνικὴν πιθανότητα.

Διὰ τί συνῆψε τῇ σαρκώσει τὴν ἐκ βαπτίσματος
γέννησιν ὁ διδάσκαλος.

Πρὸς τί δὲ βλέπων καὶ τίνας ἕνεκὲν τῇ σαρκώσει
συνῆψε τὴν ἐκ βαπτίσματος γέννησιν ὁ διδάσκαλος
(τούτο γὰρ εἰς τὴν ἐξέτασιν ἐτι τοῦ προκειμένου D
λείπεται λόγου), συντόμως ὡς ἔμαθον ἐρῶ κατὰ
δύναμιν. Φασὶν οἱ τὰ θεῖα μυστικῶς περιέποντες
λόγια, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις, ὡς εἰκὸς, αὐτὰ σεμνύ-
νοντες θεωρήμασι, κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατ' ἀρχὰς
γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον, ἐπὶ τῷ πάντως γεννη-
θῆναι κατὰ προαίρεσιν πνεύματι, καὶ προσλαβεῖν τὸ
καθ' ὁμοίωσιν διὰ τῆς τηρήσεως τῆς θείας ἐντολῆς
αὐτῷ προσγεγόμενον, ἵνα ἢ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος πλάσμα
μὲν τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν, Υἱὸς δὲ Θεοῦ καὶ Θεὸς διὰ
Πνεύματος κατὰ χάριν. Οὐ γὰρ ἦν δυνατόν ἄλλως
Υἱὸν ἀποδειχθῆναι Θεοῦ καὶ Θεὸν κατὰ τὴν ἐκ χάριτος
θέωσιν τὸν γενόμενον ἄνθρωπον, μὴ πρότερον κατὰ
προαίρεσιν γεννηθέντα τῷ Πνεύματι, διὰ τὴν ἐνοῦσαν
αὐτῷ φυσικῶς αὐτοκίνητον καὶ ἀδέσποτον δύναμιν.

Quod omnis natura propria semper ratione habeat
finem.

Omnis enim, ut generatim loquar, natura, intel-
ligibilis et sensibilis, vel simplex et composita,
quocumque modo id est, ex parte nunquam capit
initium generationis in existentiam, neque profe-
cto ex dimidia parte subsistere potest. Sed si com-
posita est natura, tota subsistit perfecta simul cum
perfectis suis ipsius particulis, nec sui habet aut
particularum ex quibus constat inter se ullam
secundum tempus distantiam. Verum si simplex
natura est, sive intelligibilis, pari modo una cum
suis plene rationibus perfectis ipsa perfecta sum-
matim subsistit, tempore prorsus nullo a suis ratio-
nibus utcumque separata. Neque enim erat unquam
omnino aliqua natura in eis quæ existunt, neque
est, neque erit secundum suam ipsius rationem tale
quid exstans quod nunc non est, neque profecto
nunc est aut in futuro erit quod antea non fuit.
Quorum enim rationes apud Deum simul cum exsi-
stentia perfectionem habuerunt, horum secundum
suas rationes productio atque in essentiam prolatio
additamenti omnis et defectus ad existentiam eam
quam sortita sunt expertes et non capaces. Sed
satis esse opinor quæ nunc secundum sermonis
digressionem etiam adversum hos disputavi, ne
facile in absurdas opiniones abstraherentur ab eis
qui artificiosam probabilitatem in sermonum ele-
gantibus pro fide habent atque commendant.

Quare magister cum incarnatione conjunxerit gene-
rationem per baptismum.

Quo respectu et qua causa magister cum incar-
natione conjunxerit generationem per baptismum
(hoc enim restat adhuc quærendum in hac disputa-
tione), id breviter ut didici pro viribus meis expo-
nam. Qui divina mystice tractant oracula, ac subli-
mioribus, ut par est, contemplationibus honorant,
hominem ad Dei imaginem in principio factum esse
tradunt, cum plane secundum voluntatem genera-
tus esset Spiritu, et similitudinem hanc accepisse
attributam propter servatum Dei mandatum, ut
idem homo figmentum quidem sit Dei secundum
naturam, sed Filius Dei et Deus per Spiritum
secundum gratiam. Non enim aliter Dei Filius ac
Deus secundum gratiæ deificationem potuit desi-
gnari homo factus, nisi antea secundum voluntatem
esset Spiritu generatus, ob eam quam naturaliter
in se habet potestatem liberi arbitrii. Hanc igitur

deificam atque divinam et immaterialem generationem cum primus homo deseruisset, quia eis quæ intellectus sunt et ob oculorum obtutu remota interim bonis prætulit sensibilem voluptatem et manifestam, corporali, quæ non nostri nempe sit arbitrii, ac materiali et fato concedenda generatione damnatur, justo Dei iudicio, qui sponte pejora prætulit melioribus, id est generationem passioni subjectam et servilem et coactam, in modum bestiarum terræ brutarum et pecudis mente carentis, prætulit libertati ac generationi a passione liberæ et sui arbitrii et sanctæ, atque pro honore cum Deo et divino et ineffabili mercari voluerit parem cum insensatis bestiis et inhonoratam in materiam relegationem. Qua hominem liberare et ad beatitudinem divinam reducere volens Sermo, naturæ humanæ artifex, homo ex hominibus vere fit: atque generatur corporaliter sine peccato propter hominem, et baptizatur, sponte subiens generationem pro nobis in adoptionem spiritualem, essentialiter Deus et Dei secundum naturam Filius, ut infirmaret corporalem generationem. Cum igitur qui nos fecit, quique solus Patri cum Spiritu par est et deitate et gloria Filius et Sermo, propter nos apud nos ex nobis vere homo fit, et corporaliter nascitur sine peccato, et generationem de baptismo in adoptionem spiritualem pro nobis subeundam suscepit naturaliter Deus, ideo cum incarnatione, ut mihi videtur, magister conjunxit generationem ex baptismo, ut hoc infirmandæ expiandæque corporalis generationis gratia factum esse interpreteris. Nam quod Adam (generationem spiritualem in deificationem, inquam) sponte deseruit, ut corporali in interitum generatione damnaretur, hoc sponte sua, ut bonus et hominum amans, in nostro lapsu homo factus, seque ipsum cum nobis pariter condemnans, qui solus liber et sine peccato, et corporalem generationem subeundam suscipiens, in qua condemnationis nostræ adhuc vis inesset, spiritualem mystice generationem reparavit, atque solutis generationis corporalis pro nobis in semetipso vinculis per spiritualem voluntatis generationem nobis, qui credimus in ejus nomen, potestatem dedit ut Dei filii pro carnis ac sanguinis fieremus. Incarnatio igitur atque corporalis prius propter meam damnationem in Domino secuta est generatio, et sic quæ reliqua erat per baptismum spiritualis insecuta est generatio, pro salute mea secundum gratiam et revocatione, aut, ut magis perspicue dicam, reflectione, qua Deus circa me copulat existentie meæ et bonæ existentie rationes, et eam quæ a me facta erat harum divisionem atque distantiam contrahit, perque hæc ad existentie æternæ rationem sapienter compellit, secundum quam neque parient amplius homines neque parientur, cum eorum quæ videntur ordo pariendi finem attigerit per magnam et communem resurrectionem, quæ in immortalitatem generet hominem secundum subsistentiam immutabilem,

A Ἦντινα θεοποιῶν καὶ θεῖαν καὶ εὐλογίαν γέννησιν, διὰ τὸ προτιμῆσαι τῶν νοουμένων καὶ ἀδύλων τέως ἀγαθῶν τὸ κατ' αἰσθησίν τερπιδὸν καὶ ἐπίδηλον, παραλιπὼν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, τὴν ἐκ σωμάτων ἐϊκότως ἀπροαίρετον καὶ ὕλικὴν καὶ ἐπίκηρον (238 b) ἔχειν καταδικάζεται γέννησιν, ἀξίως κριναντος τοῦ Θεοῦ τὸν ἐκουσίως τῶν κρείττωνων τὰ χεῖρονα προσλόμενον, τὴν ἐμπαθῆ καὶ δούλην καὶ κατηναγκασμένην, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐπὶ γῆς ἀλόγων τε καὶ ἀνοήτων κτηνῶν γέννησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπαθοῦς καὶ αὐθαιρέτου καὶ ἀγνῆς ἀνταλλάξαι γεννήσεως, καὶ τῆς σὺν Θεῷ καὶ θείας καὶ ἀνεκκλήτου τιμῆς τὴν μετὰ τῶν ἀνοήτων κτηνῶν ἀτιμον ἀντιλαβεῖν συμπαραενύλησιν. Ἦστινος τὸν ἄνθρωπον ἐλευθερῶσαι καὶ πρὸς τὴν θεῖαν εὐκλήριαν ἐπαναγαγεῖν βουλόμενος ὁ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων δημιουργήτας Λόγος, ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων ἀληθῶς γίνεται τε καὶ γεννᾶται σωματικῶς χωρὶς ἁμαρτίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ βαπτίζεται, τὴν εἰς υἰοθεσίαν πνευματικὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐκουσίως ὑπερχόμενος γέννησιν, ὁ κατ' οὐσίαν Θεός καὶ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱός, εἰς ἀθέτησιν τῆς ἐκ σωμάτων γεννήσεως. Ἐπειδὴ τοίνυν δι' ἡμᾶς ὁ ποιήσας ἡμᾶς καὶ μόνος τῷ Πατρὶ μετὰ τοῦ Πνεύματος ὁμόθεος καὶ ὁμόδοξος Υἱός καὶ Λόγος καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ἀληθῶς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ σωματικῶς γεννᾶται χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ τὴν ἐκ βαπτίσματος εἰς υἰοθεσίαν πνευματικὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπελθεῖν καταδέχεται γέννησιν ὁ φύσει Θεός, διὰ τοῦτο συνῆψε τῇ σαρκώσει, καθὼς οἶμαι, τὴν ἐκ βαπτίσματος γέννησιν ὁ διδάσκαλος, ὡς εἰς ἀθέτησιν καὶ λύσιν τῆς ἐκ σωμάτων ἐπινοηθῆναι γεννήσεως. Ὅπερ γὰρ ὁ Ἀδάμ (λέγω δὲ τὴν εἰς θέωσιν ἐκ πνεύματος γέννησιν) ἐκουσίως παραλιπὼν γεννᾶσθαι σωματικῶς εἰς φθορὰν κάτεκρίθη, τοῦτο κατὰ θέλησιν ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος ἐν τῷ ἡμῶν παραπτώματι γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ συγκατακρίνας ἡμῖν ἑαυτὸν ἐκουσίως, ὁ μόνος ἐλεύθερος καὶ ἀναμάρτητος, καὶ τὴν ἐκ σωμάτων γεννᾶσθαι (239 a) νηθῆναι καταδεξάμενος γέννησιν, ἐν ἧ τὸ κράτος ὑπῆρχε τῆς ἡμῶν κατακρίσεως, τὴν ἐν πνεύματι μυστικῶς διωρθώσατο γέννησιν, καὶ τῆς σωματικῆς γεννήσεως λύσας ὑπὲρ ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ τὰ δεσμὰ δέδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν διὰ τῆς κατὰ πνεῦμα γεννήσεως κατὰ θέλησιν, τέκνα Θεοῦ ἀντὶ σαρκὸς καὶ αἵματος γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Σάρκωσις οὖν καὶ σωματικὴ πρότερον τῆς ἐμῆς ἕνεκα κατακρίσεως ἐπὶ τοῦ Κυρίου παρηκολούθησε γέννησις, καὶ οὕτως ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν πνεύματι παραλειφθεῖσα ἐπηκολούθησε γέννησις, ὑπὲρ τῆς ἐμῆς κατὰ χάριν σωτηρίας καὶ ἀνακλήσεως, ἡ σαφέστερον εἰπεῖν ἀναπλάσεως· οἷα συνάπτοντος περὶ ἐμὲ τοῦ Θεοῦ τὸν τε τοῦ εἶναι μου λόγον καὶ τὸν τοῦ εἶναι, καὶ τὴν γενομένην παρ' ἐμοῦ τούτων ἐνοποιούντος ταμὴν καὶ διάστασιν, καὶ διὰ τούτων πρὸς τὸν τοῦ αἰεὶ εἶναι λόγον σοφῶς συναυθύνοντος, καθ' ὃν οὐκέτι τὸ φέρειν ἔστι καὶ φέρεσθαι περὶ τὸν ἄνθρωπον, λαβούσης τέλος περὶ τὸ φέρεσθαι τῆς τῶν φαινομένων οἰκονομίας διὰ τῆς μεγάλης καὶ κοινῆς ἀναστάσεως, εἰς ἀθανασίαν

γεννώσης τὸν ἀνθρώπου καθ' ὑπερξίν ἀναλλοίωτον, ἅ qua rerum visibilliam natura existentiam cepit originalem, et cum qua per gratiam impetrabit illud ut essentialiter non intereat. Sed si placet, eorum quæ disputavimus brevi facta commemoratione capita recolamus. Habemus corporalem nostri Salvatoris generationem cogitatione divisam in principalem naturæ rationem et in eam quæ nunc rursus penes nos existit, in quam est mortuus, et rursus divisam in naturalem generationis rationem et in generationis modum, præterea etiam in diversos modos essentialis originis mentis atque corporis, et in conceptionem denique sine satione et generationem sine interitu. Penes vos est igitur, ut penes æquos iudices, expositarum opinionum quæ melior sit vestra censura probare.

B

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Τί φάρμακα ἐπιζητεῖς, τὰ μηδὲν ὀνήσοντα; τί κριτικὸν ἰδρῶτα, ἴσως παρεστῶτος τοῦ ἐξοδίου; (39) »

Τοῦτο, καθὼς ἔφασκεν ὁ μακάριος γέρον, πρὸς τοὺς ὑπερτιθεμένους τὸ βάπτισμα, τὸ ῥητὴν τέθεικεν ὁ διδάσκαλος, ἐλπίδι τοῦ ζήσεσθαι τὸ βάπτισμα φιληδονίας ἕνεκεν ὑπερτιθεμένους, καὶ φησι, « Τί παρ' ἄλλου δέη μαθεῖν τὴν ἐξοδον, τοῦ βίου δηλονότι, ἀλλ' οὐχ ὡς ἤδη παρούσης διανοήσῃ; Τί φάρμακα ἐπιζητεῖς, τὰ μηδὲν ὀνήσοντα; τί κριτικὸν ἰδρῶτα, ἴσως παρεστῶτος τοῦ ἐξοδίου; » Ἐπειδὴ γὰρ τέσσαρας ἡμέρας κρισίμους εἶναι φασιν λατρῶν παῖδες ἐν τοῖς πυρεκτιῶσι, τὴν δ', καὶ τὴν ζ', καὶ τὴν θ', καὶ τὴν ια', τυχὸν δὲ καὶ τὴν ιγ' (ἐν ταύταις γὰρ ἂν εὐρωσιν ἐν τῷ νοσοῦντι, καθὼς φησι, νενοτισμένον ἐξ ἰδρῶτος τὸ σῶμα τεκμηριοῦσι ζήσειν τὸν κείμενον), ἵνα οὖν μὴ τοῦτον ἐκδεχόμενος ὁ νοσῶν τὸν ἰδρῶτα κακοθούλως ὑπερτίθεται τὸ βάπτισμα, περίοδον αἰόμενος ἔχειν ἐτῶν, συμβουλεύει πάνυ σαφῶς ὁ διδάσκαλος τῷ κάμνοντι, μὴ τούτῳ τῷ ἰδρῶτι θαρβεῖν καὶ μάτην ἐρείδασθαι, δυνατοῦ ὄντος ἀντὶ τούτου τὸν ἐξοδιὸν ἰδρῶτα συμβῆναι, τὸν βιώντα τῆς παρούσης ζωῆς τὸ τέλος, ἵνα μὴ, ὡς εἶπον, διὰ τοῦτον ἀπατώμενος ὁ νοσῶν τὸν ἰδρῶτα τῆς μὲν προδήλου καὶ θείας ζωῆς καὶ ἀεὶ διαμενούσης ἀλλοτριούμενος λάθῃ, τὴν δὲ ἀνθρωπίνην καὶ ἐπίκτητον καὶ πάντως λυθησομένην εὐρεθῇ περιέπιον, ἀκράτητον κατὰ φύσιν ὑπάρχουσαν καὶ ἀεὶ διὰ φθορᾶς καὶ ἀλλοιώσεως ῥέουσαν, καὶ θάπτον τὰς τῶν ἔχειν νομιζόντων χεῖρας (240 a) διαφεύγουσαν ἢ ὄναρ ἀνυπόστατον βλέποντα.

Ejusdem ex eodem sermone, in illud : « Quid medicamenta quæris, nihil profutura? quid criticum sudorem, cum fortasse letalis adsit? »

Hoc, ut dixit beatus ille senex, adversus eos posuit dictum magister qui baptismum differrent, et spe vite voluptuaria lenociniis se dedentes baptismum differrent, et : « Quid opus est, inquit, ut de exitu tuo ab alio certior fias, » id est de « exitu vite, ac non ipse potius de eo tanquam jam præsentem cogitas? Quid medicamenta quæris, nihil profutura? Quid criticum sudorem, cum fortasse letalis adsit? » Cum enim quatuor dies medicorum filii in febricitantibus criticos esse dicant, quartam et septimam et nonam et undecimam, fortasse decimam tertiam quoque (in his enim si, ut dicunt, corpus sudore madefactum reperiunt, convalesciturum esse ægrotum conjectant), ne igitur hunc exspectans sudorem infirmus malo consilio usus baptismum differat, annorum opinatus habere commencement, sapienter doctor ægrotanti consilium dat, ne huic sudori confidat et frustra innitatur, cum fieri possit ut mortis sudor ejus loco eveniat, præsentis vite finem prædicaturus; ne, ut dicebam, falsus eo ægrotans sudore a certa et divina et sempiterna vita imprudenter abalienatus humanam ac sorti obnoxiam et prorsus interituram curans inveniat, impotentem naturaliter ac semper per interitum et immutationem fluentem, et celerius eorum qui eam tenere sibi videntur manus effugientem quam vana somniantem noctis imago.

D

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Οὐ γὰρ πολλακις Χριστὸς φιλεῖ κλεπτόμενος, καὶ εἰ λίαν ἐστὶ φιλήνθρωπος. (40) »

Τί δὴ ποτε, φατὴν ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι, τινες, εἰ λίαν ἐστὶ φιλήνθρωπος ὁ Θεός, καὶ πηγὴ φιλανθρωπίας ἀνέκλειπτος, ὥστε μηδ' ἴτιον ὑπὸ τῶν ἀρυσόμενων ἐλαττοῦσθαι, μὴ φιλεῖ κλεπτόμενος; Ὅτι γὰρ ἂν μᾶλλον τὸ φιλήνθρωπον ἐπεδείκνυτο,

(39) Greg. Naz. Or. in sanctum Baptisma, cap. 12, p. 690, tom. I. Opp., edit. Bened.

Ex eodem sermone in illud : « Non enim sæpe Christus sibi aliquid subripi amat, tametsi mire benignus et facilis. »

Quid tandem, aiunt quidam, cum in hunc orationis locum pervenerunt, si valde benignus est Deus, et benignitatis fons perennis, adeo ut nullo modo possit exhauriri, sibi aliquid subripi non amat? Ita enim magis eluceret benignitas, non exhausta inde

(40) Idem *ibid.*, cap. 33, p. 717, tom. I. Opp. ed. Bened.

quod volentibus subripiendi aliquid daret locum, præsertim cum salutare esset furtum, et quotiescunque voluissent. Quibus, Deo sermonem gratificante, respondemus quod hoc ipsum est benignitatis plenum, vel potius ipsa benignitas, et quoad eos qui aliquid subripere volunt salutaris providentiæ luculentissimum argumentum, non sinere volentes sæpius ut ei aliquid subripiant, ne forte, facili salutis alienatione, facillima fiat consequenter doni abjectio, quod videlicet nullo negotio recuperari queat, neve firmi ac stabiles in pulchro status ignari efficiantur qui donum acceperint, dum facile in nequitiam labantur eorum animi propter facilitatem possessionis pulchri de vilitate contemptæ.

Ejusdem ex sermone in Pascha, in illud: « Nudum per simplicitatem et vitam artificio carentem, atque omnis integumentum et munimentum expertem. Talem enim esse conveniebat eum qui primum esset creatus. »

Quid magnus isto doctor his verbis occulte revelet solos illos nosse aio qui pari cum eo gratia et sapientiæ et cognitionis sunt impertiti, qui, postquam intellectuales oculos de omni passionum et materialis affectus sorde purgaverunt, cognitionis in universis veræ radium percipere potuerunt, per quam simplice, quoad ejus fieri possit, et uniformi ratione mentem a multitudine retrahentes universam rerum quæ exstant scientiam simplice intelligentia complecterentur. Nos vero, quos ignorantia adhuc tenebræ veritatis perceptione prohibet, propter mentis circa sola fluctuantia agitationem, quemadmodum cæcus ambabus manibus quisquilias perterritans haud raro aliquid pretiosi invenire solet, sic nos quoque cum nostra infirmitate de præsentis quæstione aliquid dicere aggredimur. Atque nihil aliud omnino dicimus quam quod Deus nobis in manus dederit, secundum quod scriptum est, ad alendos pro virili parte ac facultate vos, patres bonos nostros, id est simplicem et modicam nobisque convenientem contemplationem, intelligentiæ nostræ contrectabili magis quam firmo certoque pede progrediente oratione institutam, quæque paternam invitet benedictionem, ne qua naturæ minime convenienter sensibilium agrum sensibilibiter in modum Esau perlustrantes, ob tarditatem parata privemur patris satiati benedictione, aut rursus animo superbia elato majorem potestatem quærentes ab eis damnum accipiamus qui nostrum adhiuc contemplationis montem colunt, in modum Israel, de quibus lex narrat, quod irruperunt quidam et in montem ascenderunt, et exivit Amorrhæus illius montis incola atque vulneravit eos x. Suspi-

Α μὴ ἐλαττούμενον διὰ τοῦ δοῦναι χώραν τοῖς ἐθέλουσι κλέπτειν, καὶ μάλιστα κλοπὴν σωτήριον, καὶ ὁσάκις ἂν θέλοιεν. Πρὸς οὗς Θεοῦ λόγον χαριζομένου φασμέν, ὅτι περ αὐτὸ τοῦτο φιλανθρωπίας πλήρες ἐστὶ, μᾶλλον δὲ αὐτὸ φιλανθρωπία³⁴, καὶ τοὺς περὶ τι κλέπτειν³⁵ ἐθέλοντας, ἀγαθῆς προμηθείας ἐνδοξίᾳ σαφεστάτη, τὸ μὴ συγχωρεῖν τοῖς ἐθέλουσι πολλάκις αὐτὸν κλέπτειν, ὡς ἂν μὴ προχείρου τυγχάνοντος τοῦ σφετερισμοῦ τῆς σωτηρίας ῥάστη γένηται κατὰ τὸ εἶδος καὶ ἡ τοῦ δωρηθέντος ἀποβολή, ὡς εὐμαρῶς πάλιν ληφθῆναι δυναμένου, καὶ τῆς ἐν τῷ καλῷ ἀμεταθέτου καὶ παγίας ἕξεως ἀμαθείς ἀφανθῶσιν οἱ τυγχάνοντες τῆς δωρεᾶς, εὐέμπυτον εἰς κακίαν τὴν γνώμην ἔχοντες διὰ τὴν εὐμάρειαν τῆς τοῦ καλοῦ κτήσεως, τῷ εὐόνῳ καταφρονουμένης.

Β Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγον, εἰς τὸ, « Γυμνὸν τῇ ἀπλότητι καὶ ζωῆ ἀτέχνῳ, καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος. Τειοῦτον γὰρ ἔπρεπεν εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς. (41) »

Τί μὲν διὰ τούτων ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος κρυφίως ἀποκαλύπτει, μόνους ἐκείνους εἰδέναι φησὶ τοὺς τὸ ἔσον αὐτῷ τῆς σοφίας εἰληφότας καὶ τῆς γνώσεως χάρισμα, οἱ διὰ τὸ πᾶσαν τὴν ἐκ παθῶν καὶ πάσης ὑλικῆς προσπάθειας λήμην ἀποθέσθαι τῶν νοερῶν ὀμμάτων τὴν ἀκτίνα τῆς ἐν ὅλοις ἀληθοῦς γνώσεως χωρεῖν ἐδυνήθησαν, καθ' ἣν τῷ ἀπλῷ κατὰ τὸ ἐφικτὸν καὶ ἐνοσιδεῖ λόγῳ τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν πολλῶν περιστελλάντες πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν (240 a) ὄντων ἀπλῆ συνέσει περιέλαβον εἶδησιν. Ἡμῖν δὲ οἷς ὁ ζόφος ἐτι τῆς ἀγνοίας ἐπιπροσθεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν, διὰ τὴν περὶ μόνὰ τὰ σαλευόμενα τοῦ νοῦ συστροφῆν, ὡς περ τυφλὸς ἄμφω τῷ χεῖρε φορυτὸν ὕλης ἀφάσεων εὐρίσκει πολλάκις τι τῶν τιμίων, οὕτως ἐπιχειροῦμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῆς ἐαυτῶν ἀσθενείας εἰπεῖν τι περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Καὶ δὴ λέγομεν ἄλλο τὸ παράπαν οὐδὲν ἢ ὅπερ ὁ Θεὸς ἐν χερσὶν ἡμῶν παραδῶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρὸς τὸ θρέψαι κατὰ δύναμιν ἡμῶν τοὺς καλοὺς πατέρας ὑμᾶς, λέγω δὲ τῷ ψηλαφητικῷ λόγῳ τῆς ἐν ἡμῖν νοερᾶς δυνάμεως ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον θεώρημα καὶ ἡμῖν σύμμετρον, καὶ πατρικὴν εὐλογίαν προσκαλούμενον, μήπως ἀφουὼς τὸν ἀγρὸν τῶν αἰσθητῶν αἰσθητῶς κατὰ τὸν Ἡσαῦ περιοδεύοντες στερηθῶμεν διὰ βραδυτῆτα τῆς ἐτοίμης τοῦ τρεφομένου πατρὸς εὐλογίας, ἢ πάλιν δι' ὑψηλοφροσύνην τι μείζον τῆς δυνάμεως ἡμῶν ἐπιζητοῦντες ἐκ τῶν οἰκούντων ἐτι τὸ ὄρος ἡμῶν τῆς θεωρίας, τρωθῶμεν κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, περὶ ὧν ὁ νόμος φησὶν ὅτι παραβιασάμενοί τινες ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἀμορρᾶϊος ὁ οἰκῶν ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ καὶ ἐτίτρωσκεν αὐτούς. Ὑπονοῶ τοίνυν ὅτι τὴν διαφορὰν τῆς

^v Gen. xxvii, 31 seqq. ^x Deut. i, 45, 44.

VARIE LECTIONES

³⁴ Cod. Gud. αὐτοφιλανθρωπία. ³⁵ περὶ τὸ τι κλέπτειν cod. Gud.

(41) Idem Orat. in sanct. Pascha, cap. 8, p. 856, tom. I Opp. edit. Bened.

πρὸ τοῦ παραπτώματος κράσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐν τῷ προπάτορι Ἀδὰμ πρὸς τὴν νῦν θεωρουμένην ἐν ἡμῖν καὶ κρατοῦσαν ἐνδείξασθαι βουλόμενος ταῦτά φησιν ὁ διδάσκαλος, ὡς τότε δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐναντίας καὶ φθαρτικαῖς ἀλλήλων κατὰ τὴν κράσιν τοῦ σώματος μὴ διεσκομένου ποιότησιν, ἀλλ' ὡσαύτως ἔχοντος δίχα βροῆς καὶ ἀπορροῆς, καὶ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τούτων κατὰ τὴν ποιότητων ἐπικράτειαν συνεχῶς ἀλλοιωτῶς ἐλευθέρου τυγχάνοντος, οἷα δὴ τῆς κατὰ χάριν (241 α.) ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦντος, καὶ τὴν νῦν μαστιγοῦσαν αὐτὸν τοῖς ἑαυτῆς κέντροις φθορὰν οὐκ ἔχοντος, ἀλλ' ἑτέραν δηλονότι πρέπουσαν αὐτῷ κράσιν τοῦ σώματος, ἀμάχοις καὶ ἀπλαῖς ποιότησι συνεχομένην. Καθ' ἣν γυμνὸς ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, οὐχ ὡς ἄσαρκος καὶ ἀσώματος, ἀλλ' ὡς τὴν πικυτέραν τὴν σάρκα ποιοῦσαν καὶ θνητὴν καὶ ἀντίτυπον κράσιν οὐκ ἔχων. Κατὰ τοῦτον τὸν μέγαν διδάσκαλον ἀτέχνως τε ἔζη μὴ διαπνεόμενος τὴν ἀπαξ οὐσιωδῶς δοθεῖσαν αὐτῷ φυσικὴν εὐεξίαν, καὶ περιβολῆς ὑπῆρχεν ἀπροσδεής, διὰ τε τὴν ἐνοῦσαν ἀπάθειαν αἰσχύνην μὴ ὑφορώμενος καὶ τὸ μὴ κρυμοῖς καὶ θάλπεσιν αὐτὸν ὑποκείσθαι, δι' ἃ μάλιστα τῆς τε τῶν οἴκων καὶ τῶν ἐσθημάτων περιβολῆς ὁ τρόπος τοῖς ἀνθρώποις ἐπινενόηται.

** Ἄλλη περὶ αὐτοῦ θεωρία.*

Ἡ μήποτε καὶ ἐκ τῶν νῦν περὶ τὸν ἄνθρωπον θεωρουμένων τὰ τότε περὶ αὐτὸν ὄντα τῇ περιαιρέσει τῶν νῦν περὶ αὐτὸν ὄντων παραδείκνυσιν ὁ διδάσκαλος. Κινεῖται γὰρ νῦν ὁ ἄνθρωπος, ἢ περὶ φαντασίας ἀλόγους παθῶν ἐξ ἀπάτης διὰ φιληδονίαν, ἢ περὶ λόγους τεχνῶν ἐκ περιστάσεως διὰ τὴν χρείαν, ἢ περὶ φυσικοῦς λόγους ἐκ τοῦ νόμου τῆς φύσεως διὰ μάθησιν, ὧν οὐδὲν κατ' ἀρχὴν εἰκότως ἐξ ἀνάγκης εἶλε τὸν ἄνθρωπον, ὑπεράνω πάντων γενομένου. Οὕτω γὰρ ἔπρεπεν εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς, μηδενὶ τῷ σύνολον περισπώμενον τῶν ὑπ' αὐτὸν, ἢ περὶ αὐτὸν, ἢ κατ' αὐτὸν, καὶ πρὸς τελείωσιν ἐνὸς μόνου προσδεόμενον, τῆς πρὸς τὸν ὑπὲρ αὐτὸν, φημί δὲ τὸν Θεόν, καθ' ἣν τὴν ἀγαπητικὴν δύναμιν ἀσκέτου κινήσεως. Ἀπαθῆς γὰρ χάριτι ὧν ἀπάτην παθῶν φαντασίας δι' ἡδονῆς οὐ προσέτετο, καὶ ἀπροσδεής ὑπάρχων τῆς περὶ τέχνας περιστατικῆς ἀνάγκης διὰ τὴν χρείαν ἐλεύθερος ἦν, καὶ σοφὸς ὧν τῆς περὶ τὴν φύσιν θεωρίας ὑπεράνω καθεισθήκει διὰ τὴν γνῶσιν. Οὐδὲν οὖν εἶχεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος μεταξὺ Θεοῦ καὶ αὐτοῦ προβεβλημένον πρὸς εἶδησιν, (241 β) καὶ κωλύον αὐτοῦ τὴν δι' ἀγάπης αὐθαίρετον κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν κίνησιν γενησομένην συγγένειαν, καὶ διὰ τοῦτο « γυμνὸς τῇ ἀπλότητι » προστιγορεύθη τῷ διδασκάλῳ, ὡς ὑπεράνω πάσης τῆς κατὰ φύσιν ὑπάρχων ζητήσεως, καὶ « ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ, » ὡς πάσης τεχνῶν ἐνδεοῦς καθαρεύων ζωῆς, καὶ « δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος, » οἷα τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν οἰσθήσεων ἐμπαθοῦς συμπλοκῆς τυγχάνων ἐλεύθερος, οἷς ὑπέχθη δικαίως ὑστερον, ἐλλείψας τὴν ἐλλείψιν,

A cor igitur quod temperamenti corporis humani Adæ propatoris quale fuerit ante transgressionem differentiam ab eo quod in nobis hodie spectatur et obtinet significare volens magister hæc dicit, cum illo videlicet tempore homo qualitatibus contrariis et sibi invicem exitialibus secundum temperamentum corporis non distraheretur, sed quietus maneret, ab omni fluxu et defluxu intactus, et ab perpetua in hunc illumve pro principatu qualitatum immutatione liber, utpote qui secundum gratiam nec immortalitatis esset expertus, nec haberet interitum qui nunc eum stimulis exagitat, verum aliud nimirum idoneum ipsi corporis temperamentum, concordibus simplicibusque qualitatibus constrictum. Secundum quod nudus erat primus homo, non quasi sine carne ac corpore, sed ut crassius quod carnem efficit, mortalem et durum, temperamentum non habens. Secundum magnum hunc doctorem certe vivebat ita ut bona corporis ejus habitudo naturalis, qua semel essentialiter esset impertitus, non evanesceret, utque ipse integumento non egeret, cum nullis passionibus obnoxius pudorem haud metueret, neque frigoribus et æstibus subjectus esset, quorum in primis causa domuum et vestimentorum integumentum consuetudo ab hominibus excogitata est.

Altera de eodem loco contemplatio.

Vel fortasse etiam ex eis quæ hodie in homine spectantur comprehensione eorum quæ nunc in eo sunt instituta, magister significat ea quæ tum in eo fuerint. Movetur enim nunc homo, vel circa figmenta irrationalia passionum per fraudem voluptatis cupidine inductus, vel circa rationes artium ex circumstantia utilitate invitatus, vel circa naturales rationes ex lege naturæ cognitionis gratia, quorum nihil videlicet in principio hominem, rebus omnibus superiorem factum, necessitatis vinculo trahebat. Ejusmodi etenim conveniebat esse principem hominem, ut prorsus ab nullo eorum quæ aut subjecta sibi aut circum sese juxta se haberet distraheretur, et ad perfectionem uno solum indigeret, id est motione ad eum qui hominem superat, Deum, inquam, secundum omnem charitatis vim irrevocata atque victrice. Cum enim per gratiam passionibus obnoxius nullis esset, fraudem passionum rerum inanium studio non admisit; et cum nihilo indigeret, artium quoque ab infesta propter indigentiam necessitate liber fuit; et cura sapiens esset, naturæ contemplatione erat superior factus per cognitionem. Nihil ergo primus homo inter Deum et semetipsum habebat ad scientiam objectum, quodque suam per charitatem voluntariam secundum motionem ad Deum futuram impediret cognitionem, et idcirco « nudus simplicitate » a magistro est appellatus, utpote superior naturali desiderio factus omni, et « vita artificio carente, » utpote omni vita artibus indigente purus, et « omnis integumentum et munimentum

expers, » quippe qui liber erat a connexione affecti- A καὶ τοῦ πλήρης εἶναι τὸ κενὸς πάντων γενεσθαι
bus plena sensuum cum sensibilibus, quibus postea αὐθαίρετως ἐλόμενος, κάτω γενόμενος ὢν ὑπεράνω
est jure subactus, cum defectum passus esset, ac lo- φυσικῶς ὑπῆρχε γεγενημένος.
co plenitudinis omnium vacuitatem sponte maluisset, inferior redditus quibus naturaliter ante superiori erat.

Alia de eodem loco contemplatio.

Vel fortasse « nudus, » ut magister, varia circa naturam contemplatione et cognitione, et « vita artificio carente, » extra multiplicem circa actionem et virtutem collocatus fraudem secundum habitum possidens virtutum rationes impollutas, « omnisque integumentis et munimenti expers, » intelligentia eorum quæ videntur sensuali ad cognoscenda divina principaliter non egens; solo simplice uniformis et simplicis, quæque secundum Deum sunt conservatricis, virtutis atque cognitionis munimento ornatus, quod activam et strenuam B duntaxat motionem ad patefactionem voluntariam desiderat. Certe quicumque a generis nostri auctoris lapsu philosopha ratione resurgere cupiunt, primum passionibus prorsus, deinde occupatione circa artium rationes exui incipiunt, ac denique, postquam naturalem supra contemplationem se sustulerint, in immaterialem cognitionem introspiciunt, formæ sensu expressæ, vel cogitati prolutione sermonis comprehensi plane expertem, quemadmodum Deus principio primum effecerat hominem, cognitionis simplicitate vitaque indistracta, et lege carnis mortificata nudi facti. Haberem utique alio quoque modo, et sublimiore, de præsentique quæstione contemplandum, sed nunc quidem omit- tam ea de causa quam initio hujus sermonis sum C præfatus.

Ejusdem sermonis in illud : « Anniculus porro, ut sol justitiæ, vel e cælo progrediens, vel quantum ad partem eam quæ oculis cernitur, circumscriptus ac definitus. »

Multa Salvatoris nostri sunt nomina, ac multiplex secundum suam cujusque interpretationem mysticæ contemplationis stat modus, quia multas secundum naturalem contemplationem rei per exemplum in nomen Domini sumptæ contemplamentorum licet admittere vias et interpretationes. Quemadmodum profecto in præsentis nostra quæstione se res habet. Cum enim propter brevitatem nondum possit sermo enarrare innumerabiles con- D templamentorum circa solem modos, quo id magister sensu contemplatus sit nec quoque contem- mur, ea nimirum quæ complicate sunt dicta ab eo pro virili parte explicantes. Annus igitur, secundum sanctos et sapientes nostros doctores, solis est ab signo ipsius in signum circuitus, quintuplam secundum tempus proprietatem comprehendens. Tempus enim in diem et hebdomadam et mensem et

Ἄλλη περὶ αὐτοῦ θεωρία.

Ἡ μήποτε « γυμνός, » ὡς φησὶν ὁ διδάσκαλος, τῆς περὶ φύσιν ποικίλης θεωρίας καὶ γνώσεως, καὶ « ζωῆ τῆ ἀτέχνου, » τῆς περὶ πράξιν καὶ ἀρετὴν πολυτρόπου μεθοδείας ὑπάρχων ἐκτός, κατὰ τὴν ἕξιν ἔχων τοὺς τῶν ἀρετῶν ἀμολύντους λόγους, καὶ « δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος, » τῆς ἐπ' αἰσθήσεσι τῶν φαινομένων διανοίας πρὸς κατανόησιν τῶν θείων, προηγουμένως οὐ χηρῶν, μόνην τὴν ἀπλὴν τῆς ἐνοειδοῦς καὶ ἀπλῆς καὶ συνεκτικῆς τῶν μετὰ θεὸν ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως ἔχων B προβολὴν, τῆς ἐπ' ἐνεργείᾳ μόνης κινήσεως πρὸς ἐκφανσιν αὐθαίρετον χηρῶσαν. Ἀμέλει γοῦν ὅσοι φιλοσόφῳ λόγῳ τῆς τοῦ προπάτορος ἐγείρειν ἑαυτοὺς βούλονται παραπτώσεως, πρῶτον ἀπάρχονται τῆς τῶν παθῶν παντελοῦς ἀραιρέσεως, εἶθ' οὕτως τῆς περὶ τοὺς λόγους τῶν τεχνῶν ἀσχολίας, καὶ τέλος τὴν φυσικὴν ὑπερκύψαντες θεωρίαν εἰς τὴν αὐτὴν παρακύπτουσι γνώσιν, τὴν μὴ ἔχουσαν παντελῶς αἰσθήσεσι τυπουμένην μορφήν, ἢ νόημα προφορᾷ λόγου χωρούμενον; καθὼς ἐξ ἀρχῆς τὸν πρῶτον ἀνθρώπον ἐποίησεν (242 a) ὁ θεός, γυμνοὶ τῆ ἀπλότητι τῆς γνώσεως καὶ τῆ ἀπερισπάστῃ ζωῆ, καὶ τῆ νεκρώσει τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς γενόμενοι. Ἦν μέντοι καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ὑψηλοτέρως θεωρῆσαι τὸ προκείμενον ἄπορον, ἀλλὰ παρείσθω τὰ νῦν²⁶ C δι' ἣν ἀρχόμενος τοῦ λόγου προεἶπον αἰτίαν.

Τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ : « Ἐνιαύσιον δὲ, ὡς ἡλίου δικαιοσύνης, ἢ ἐκεῖθεν ὀρμώμενον, ἢ τῷ ὀρμώμενῳ περιγραφτόν (42). »

Πολλὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσὶν αἱ προσηγορίαι, καὶ πολύτροπος ὁ ἐφ' ἐκάστη κατὰ τὴν αὐτῆς ἐπίνοιαν τῆς κατὰ θεωρίαν ἀναγωγῆς καθέστηκε τρόπος, διὰ τὸ πολλὰς κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν τοῦ παραδειγματικῶς εἰς προσηγορίαν τοῦ Κυρίου λαμβανομένου πράγματος ἐπιδέχεσθαι δύνασθαι θεωρημάτων ἐπιβολὰς ὡς περ ἀμέλει καὶ τὸ νῦν προκείμενον ἡμῖν ἄπορον ἔχει. Πολλοὺς γὰρ ὅσους οὐδέπω δυνατοῦ τυγχάνοντος τοῦ λόγου θεωρημάτων περὶ τοῦ ἡλίου τρόπος ἐκθέσθαι διὰ τὸ σύντομον, καθ' ἣν ὁ διδάσκαλος αὐτὸ ἐπίνοιαν ἐθεώρησε, καὶ ἡμεῖς θεωρήσωμεν, τὰ συνεπτυγμένως αὐτῷ δηλονότι ρηθέντα κατὰ δύναμιν ἐξαπλοῦντες. Ἐνιαυτὸς τοίνυν ἐστὶ κατὰ τοὺς ἀγίους καὶ σοφοὺς ἡμῶν διδασκάλους ἢ τοῦ ἡλίου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἀποκατάστασις, τῆς κατὰ χρόνον πενταπλῆς ιδιότητος περιεκτικῆς. Ὁ γὰρ χρόνος εἰς ἡμέραν

VARIE LECTIONES.

²⁶ Cod. Gud. τανῶν.

(42) Idem *ibid.*, cap. 17, p. 353, tom. I Opp. edit. Bened.

καὶ ἑβδομάδα καὶ μῆνα καὶ καιρὸν καὶ ἐνιαυτὸν **A** μερίζεται τε καὶ συνάγεται καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ὡσαύτως, εἰς ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ ἑβδομάδα καὶ μῆνα καὶ καιρὸν, συνεχῶς καὶ ἀδιαστάτου τῆς κατ' αὐτὸν μενούσης κινήσεως, περὶ ἣν αἱ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν διαιρέσεις θεωρούμεναι τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάστατον ἠρίθμησαν τοῦ χρόνου κίνησιν. Εἰ δὲ τοῦτω τῷ τρόπῳ παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου φορὰν ἐνιαυτὸς γίνεται, ἐνιαυτὸς δηλαδὴ Κυρίου δεκτὸς ἐστὶ πάντως, ὡς γέγραπται, κατὰ τὸν τῆς ἀλληγορίας τρόπον, ἢ πᾶσα (242 b) τῶν αἰώνων παράτασις, ἀπ' ἀρχῆς ἧς εὐδόκησεν ὁ Θεὸς οὐσιῶσαι τὰ ὄντα, καὶ τοῖς μὴ οὖσιν ὑπαρξίν δοῦναι, καὶ διὰ τῆς προνοίας, ὡσπερ τις νοητὸς ἥλιος τῆς πρὸς διαμονὴν συνεχούσης τὸ πᾶν δυνάμεως, συγκαταβατικῶς ἐφεῖναι τὴν ἀκτίνα ἀνεχόμενος, ποικίλαι τοὺς τρόπους ἀξιώσας **B** πρὸς τελεσφόρτησιν ὧν τοῖς οὖσιν οἰκείων κατέσπειρεν ἀγαθῶν μέχρι τῆς πάντων ἀποπερατώσεως τῶν αἰώνων, καθ' ἣν συλλέξει τῆς οἰκείας σπορᾶς τοὺς καρποὺς ζιζανίων ἀμιγεῖς καὶ πάσης ἀχυρώδους ἄχνης καὶ συμφορήσεως καθαρούς, καὶ ὁ σύμπαξ τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως περαιωθήσεται λόγος, λαβόντων τῶν ἀξίων τὴν ἐπηγγελμένην τῆς θεώσεως ἐσχάτην μακαριότητα. « Ἡλιος » οὖν « δικαιοσύνης » ὁ Κύριος προσηγόρευται, ὡς ποιητῆς καὶ συντελεστῆς τῶν αἰώνων, καὶ ὡς ἀρχὴ πάντων καὶ τέλος, καὶ τῆς πενταπλῆς κατὰ τὴν πρόνοιαν τῶν προνοουμένων σοφῆς εὐταξίας δημιουργός, καὶ ὡς πληρῶν τὰ πάντα φωτὸς αἰθέρου ταῖς ἀνεκλείπτους ἐπιβολαῖς τῆς ἀγαθότητος, καὶ τοὺς εὐρύνοντας πρὸς ὑποδοχὴν **C** τῆς αὐτοῦ μακαρίας ἀκτίνος τοὺς ἑαυτῶν νοητοὺς πόρους πεπεύρους καὶ ἐδωδίμους τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ποιούμενος. Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ ἐνιαυτὸς ἐστὶ Κυρίου δεκτὸς, ὡς διὰ πάντων τῶν σωζομένων πληρούμενος κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ νοητῶς γινομένην πεντάτροπον κίνησιν, ὡς Ἡλίου δικαιοσύνης, ἥντινα νοήσει πάντως ὁ διὰ τῆς τῶν φαινομένων ἀκριβοῦς κατὰ λόγον φυσικῆς θεωρίας τὴν τῶν νοουμένων πνευματικὴν ἐπιστήμην συλλεγόμενος. Ἐκεῖθεν δὲ « ὀρμώμενος »³⁷ εἴρηται τῷ διδασκάλῳ (243 a), « ἢ τῷ ὀρμώμένῳ περιγραφτὸς, » ἢ ὡς φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ κατ' οὐσίαν ἀληθινοῦ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς ὀρμώμενος, ἢ ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς τῷ καθ' ἡμᾶς ὀρμώμένῳ τῆς φύσεως εἶδει περιγραφτὸς, καθάπερ ἥλιος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὀρμώμενος τῷ φαινομένῳ **D** εἰσκοιδαῖ σῶματι περιγέγραπται.

scriptus, quemadmodum sol, qui de caelo progrediens corpore disco simili apparente circumscriptur.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ « θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ μάλιστα κατ' οἶκον ἕκαστον ἐπιζητεῖται τὸ πρόβατον (43). »

Εἶποι δ' ἂν τις, καὶ εὐλόγως, ὡς οἶμαι, τυχόν, Ἐπερ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν μεγαλειότητος μυστικῶς

veris, aestatis, autumnii, hiemis vicissitudinem et annum dividitur atque consociatur; itemque annus in horam et diem et hebdomadam et mensem et vicissitudinem, dum continua et nullis discreta intervallis per eum manet motio, circa quam quæ per immutationem spectantur discrimina, continuam nullisque intervallis disjunctam temporis motionem numeris distinguunt. Quod si in hunc modum apud nos secundum solis cursum fit annus, annus nempe Domini acceptabilis omnino est, ut scriptum legitur secundum allegoriam modum universa seculorum extensio ac series, a cujus principio Deo placuit essentia ornare ea quæ erant, et existantiam dare eis quæ non erant, et per providentiam, tanquam intellectualis aliqui sol virtutis ad perservandum universitatem continentis, enim condescensione radium iammittere sustinens, quo variaret modos ad maturanda ea bona quæ rebus existentibus propria insevit usque dum omnia secula consummata fuerint, quo tempore proprii seminis fructus colliget a loliis discretos, omnique pascari glumæ atque congerie puras, dumque universa eorum quæ moventur motionis ratio fuerit terminata, et ii qui meruerunt deificationis summam quæ prædicata erat beatitudinem percipiant. « Sol » igitur « justitiæ » Dominus appellatur, et factor et consuminator seculorum, et ut principium rerum universarum ac finis, quintuplique secundum Providentiam boni ac sapientis in rebus quibus provisum est ordinis constitutor et artifex, et ut æterna luce universa replens plenis bonitatis missilibus, et eos qui beati ejus radii recipiendi gratia intellectuales canales suos amplient maturos et esulentos Deo et Patri reddens. Idem vero et annus Domini acceptabilis est, ut per omnes qui servantur consummatus secundum quintupiam quæ intellectualiter fit ab eo, tanquam justitiæ Sole, motionem, quam noverit plane quicumque per diligentem rationem rerum quæ visui nostro objectæ sunt naturalem contemplationem collegerit spiritualem eorum quæ noscuntur scientiam. Illinc vero « progrediens, vel ad partem eam quæ oculis cernitur circumscriptus et definitus » a magistro appellatus est, vel ut lux de luce, et Deus verus de Deo essentialiter vero **D** Patre generationis via progrediens, vel ut homo idem qui in nobis videtur naturæ specie circum-

Ex eodem sermone in illud: « Illud minime mirandum, quod maxime per singulas domos oris requiritur. »

Dicat vero aliquis fortasse, nec sine ratione, ut mihi videtur: Si quidem unus est Christus, per legem et prophetas, perque conditionis magnificen-

³⁷ Luc. iv, 19.

VARIE LECTIONES.

³⁷ Apographum præbet h. l: ὀρμώμενος.

(43) Idem *ibid.*, cap. 14, p. 856, tom. I Opp. edit. Bened.

tiam eis qui spiritualiter audire atque videre cupiunt mystice prædicatus, quomodo typum Christi absolvit lex et multas per domos familiarum sacrificari jubet? Cui respondemus quod, si modo ipsum nos caperemus sermonem, intellectualiter in auribus atque oculis animæ inhaerentem et exaperientem hæc ad receptionem atque contemplationem mysteriorum suorum, simul ad ultionem omnis inobedientiæ et aversionem omnis vanitatis, agnosceremus omnino mysticam sacræ Scripturæ voluntatem, cum hoc præsentis loco jungentes simile quoddam de sancti Apostoli ore, illud: *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum*². Quemadmodum revera unusquisque eorum qui Christo crediderunt pro facultate sua et virtutis qua innititur habitu atque qualitate crucifigitur et crucifigit secum Christum, si cum Christo spiritualiter quidem crucifigitur. Alius enim alio virtutis modo crucifixionem adaptat sibi atque conciliat: hic quidem solo activo peccato crucifixus, atque mortificans id Dei timori affixum; ille ipsis etiam passionibus crucifixus, facultatesque animæ persanans; tertius etiam ipsis passionum vanitatibus crucifixus, non valere jubens sensus, ad recipiendam inde aliquam animi in sublime elevationem; ille suis circa passiones cogitationibus atque considerationibus: alius etiam sensuali fraude; alius vero etiam naturali proprietate crucifixus sensuum ad sensibilia relationem exiit; alius omnem quoque generatim sensualem cruce motionem sedat, ut nihil in se prorsus habeat quod naturaliter agatur; alius denique de ipsa intellectuali omnino desistit actione, atque, ut majus eloquar, hic quidem practica quæ dicitur philosophia per impassibilitatem crucifixus, et ad naturalem in spiritu contemplationem, quasi a carne quadam Christi ad animam ejus transgrediens, alter naturali quoque mortificatus contemplatione, abjecta intellectuali rerum contemplatione symbolica, et ad uniformem et simplicem theologice artis initiationem quasi ab anima quadam Christi ad intellectum ejus translatus, tertius etiam ab hac ineffabilem per plenam negationem infinitatem ablativam tanquam ab intellectu quodam Christi ad divinitatem ejus mystice erectus: secundum

² I Cor. II, 2.

A τοῖς ἀκούειν πνευματικῶς καὶ ὁρᾶν δυναμένοις κηρυττόμενος, πῶς τὸν τύπον ὁ νόμος ἐπιτελῶν τοῦ Χριστοῦ πολλὰ πρόβατα κελεύει θύεσθαι κατ' οἴκους πατριῶν; Πρὸς ὃν φάμεν, ὡς εἶπερ αὐτὸν δεξοίμεθα τὸν λόγον, νοητῶς τῶν ὧτων τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ὀρμάτων ἀπτόμενον, καὶ διανοίγοντα ταῦτα πρὸς ὑποδοχὴν μὲν καὶ θεωρίαν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων, ἐκδοκῆσιν δὲ πάσης παρακοῆς καὶ ἀποστροφῆν πάσης ματαιότητος, γνοίημεν πάντως τὸ μυστικὸν βούλημα τῆς ἁγίας Γραφῆς, τῷ προκειμένῳ συνάφαντες ὅμοιον ἐκ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου φάσκοντες, τό· *Οὐδὲν ἔκρινα εἶδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον*· ὡσερ οὖν ἕκαστος τῶν πεπιστευκότων τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν καὶ τὴν ὑποκειμένην αὐτῷ τῆς ἀρετῆς ἕξιν τε καὶ ποιότητα σταυροῦται· τε καὶ συσταυροῖ ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, Χριστῷ δηλονότι πνευματικῶς συσταυρούμενος. Ἄλλος γὰρ κατ' ἄλλον ἀρετῆς τρόπον ἑαυτῷ κατάλληλον ποιεῖται τὴν σταύρωσιν· ὁ μὲν μόνῃ σταυρούμενος τῇ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία, καὶ ταύτην νεκρῶν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ προσηλωμένην· (243 b) ὁ δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς πάθεσι σταυρούμενος καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἐξιῶμενος· ὁ δὲ καὶ αὐταῖς τῶν παθῶν ταῖς φαντασίαις, οὐκ ἔων τὰς αἰσθήσεις ἀφέτους, πρὸς ὑποδοχὴν τινος τῶν κατὰ ταῦτα μετεωρισμῶν· ὁ δὲ καὶ τοῖς περὶ τὰ πάθη λογισμοῖς καὶ ἐνθυμήμασιν· ὁ δὲ καὶ τῇ κατ' αἴσθησιν ἀπάτῃ· ἄλλος δὲ καὶ τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθήσεων διὰ τῆς φυσικῆς οἰκειότητος σταυρούμενος ἀποτίθεται σχέσιν· ἄλλος δὲ καὶ πᾶσαν καθολικῶς αἰσθητικὴν τῷ σταυρῷ κατασθέννυσι κίνησιν, πρὸς τὸ μηδὲν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸ παράπαν φυσικῶς ἐνεργούμενον· ἄλλος δὲ καὶ αὐτῆς τῆς κατὰ νοῦν ἀποπαύεται παντελῶς ἐνεργείας, καὶ ἵνα τὸ μείζον εἶπω, ὁ μὲν τῇ πρακτικῇ σταυρούμενος φιλοσοφία δι' ἀπαθείας, καὶ πρὸς τὴν ἐν πνεύματι φυσικὴν θεωρίαν ὡσερ ἀπὸ τινος σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μεταβαίνων, ὁ δὲ καὶ τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ νεκρούμενος, διὰ τῆς ἀποβιλής τῆς κατὰ νοῦν περὶ τὰ ὄντα συμβολικῆς θεωρίας, καὶ πρὸς τὴν ἐνοσιδῆ καὶ ἀπλὴν τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης μυσταγωγίαν ὡσερ ἀπὸ τινος ψυχῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν νοῦν αὐτοῦ μετατιθέμενος, ὁ δὲ καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν δι' ἀποφάσεως παντελοῦς ἄβρητον ἀφαιρετικὴν ἀοριστίαν ὡσερ ἀπὸ τινος τοῦ Χριστοῦ νοῦς πρὸς τὴν αὐτοῦ θεότητα μυστικῶς ἀναγόμενος· ἕκαστος, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, καὶ τὴν κατ' ἀξίαν χορηγουμένην αὐτῷ τοῦ πνεύματος χάριν τὸν Χριστὸν ἔχων ἀναλόγως ἑαυτῷ τὰς ὑψηλὰς διὰ τῆς πρὸς πάντα νεκρώσεως ἀναβάσεις ποιούμενον, οὕτως καὶ τὸν θεῖον ἀμνὸν ἕκαστος ἡμῶν ὡς ἐν οἰκίᾳ τινὶ τῷ ἰδίῳ τάγματι τῆς κατ' ἀρετὴν ἀρμοζούσης (244 a) αὐτῷ καταστάσεως θύει τε τὸν ἀμνὸν καὶ μεταλαμβάνει τῶν αὐτοῦ σαρκῶν, καὶ ἐμφορεῖται τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκάστου γὰρ ἴδιος γίνεται ἀμνὸς Χριστοῦ Ἰησοῦς, ὡς ἕκαστος χωρεῖν τε καὶ ἐσθίειν αὐτὸν δύναται, ἴδιος, Παύλου τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κή-

ρουκος, καὶ ἰδιωτρόπως ἴδιος ἐκάστου τῶν ἀγίων κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐν ἐκάστῳ πίστεως, καὶ τὴν ἐπιχορηγομένην χάριν τοῦ Πνεύματος, ᾧ μὲν οὕτως, ᾧ δὲ οὕτως, εὐρισκόμενος ὅλος καὶ ὅλω, πᾶσι δὲ πάντα γινόμενος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· « Ὅσον μὲν σαρκῶδες τοῦ λόγου καὶ τρόφιμον, μετὰ τῶν ἐνδοσθίων καὶ τῶν κρυφίων τοῦ νοῦ βρωθήσεται καὶ εἰς πέψιν πνευματικὴν ἀναδοθήσεται (44). »

Ὁ πᾶσαν μετὰ σοφίας φύσιν ὑποστήσας Θεός, καὶ πρώτην ἐκάστη τῶν λογικῶν οὐσιῶν δύναμιν τὴν αὐτοῦ γνῶσιν κρυφίως ἐνθήμενος, δίδωκε καὶ ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς ἀνθρώποις, ὡς μεγαλόδωρος Δεσπότης, κατὰ φύσιν τὸν εἰς αὐτὸν πόθον καὶ ἔρωτα, συνεπιπλέξας αὐτῷ φυσικῶς τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ἐφ' ᾧ δυνηθῆναι μετὰ ῥασιτώνης γνῶναι τοὺς τρόπους τῆς τοῦ πόθου πληρώσεως, καὶ μὴ παρασφαλέντας διαμαρτεῖν οὐ τυχεῖν ἀγωνιζόμεθα. Κατὰ τοῦτον οὖν κινούμενοι τὸν πόθον περὶ τε τῆς ἀληθείας αὐτῆς καὶ τῆς εὐτάκτως τοῖς ὅλοις ἐμφαινομένης σοφίας τε καὶ διοικήσεως ζητεῖν ἐναγόμεθα ἐκείνου τυχεῖν, διὰ τούτων γλιχόμενοι, οὐ χάριν τὸν πόθον ἐλάβομεν. Καὶ τοῦτο μυστικῶς ἐγνωκότες οἱ φιλομαθεῖς καὶ φιλότιμοι τῆς ἀληθείας ἐρασταὶ μίαν ἐστήσαντο σχολὴν καὶ προσεδρεῖαν ἑαυτοῖς τὴν περὶ τούτου φιλόπονον ἀσκησιν, ἀκριβῶς ὑπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀληθοῦς κατανοήσεως τε καὶ ἀκολουθίας μαθόντες ὡς, (244 b) εἶπερ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον πωσῶς δι' εὐσεβῶν θεωρημάτων τὴν μέλλουσαν ἀληθειαν εἰκονίσαιντο, καὶ τὸν πόθον πληροφορήσουσιν, ἐτοιμοτέραν ὡς τοῖς ἐνταῦθα καλῶς γυμνασθεῖσαν τὴν ψυχὴν ἐτρηκότες, ἀκμητὶ μετὰ τὸν βίον τοῦτον ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ἀληθειαν μεταθήσονται, σκιαγραφηθεῖσαν αὐτοῖς ἤδη καλῶς διὰ τῶν θειοτέρων νοημάτων, ἀγοντος αὐτοῦ ἐπ' αὐτὴν δηλαδὴ τὴν ἀληθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπλήν καὶ ἀρίδην καὶ δίχα πάσης ἀπορίας, συμβολικῆς τε ποικιλίας καὶ πάσης αἰνιγματώδους ἀσαφείας, αὐτοῖς παραδεικνύντος, ἀποδρασάτης αὐτοῖς ὡσπερ ἐπὶ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς οἰκονομίας καὶ λύπης καὶ στεναγμοῦ διὰ τὴν τελείαν ἀπάθειαν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς γνώσεως, ἀσαφείας πάσης καὶ ἀπορίας, διὰ τὴν σοφίαν, προστεθείσης αὐτοῖς, ἐντεῦθεν λαβοῦσι τὰς ὑποτυπώσεις αὐτῆς, τηνικαῦτα γυμνῆς τῆς ἀληθείας. Παντὶ γάρ, φησὶ, τῷ ἔχοντι, δηλονότι τὸν περὶ τῶν μελλόντων πόθον, δοθήσεται, καὶ προτεθήσεται πάντως ἢ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσις. Πλούσιος γάρ ὑπάρχων ὁ Θεός ἡμῶν οὐδέποτε λήγει τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τὰ θεῖα διανεμῶν δῶρα τῆς γνώσεως, ἅπερ οὐδ' ὀνομάζειν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον δυνάμεθα, διὰ τὸ αὐτῶν ὕψος καὶ μέγεθος, εἶπερ ἀληθεύει φάσκων περὶ τῆς ἐσχάτης μακαριότητος ὁ μέγας Ἀπόστολος ὑπεράνω παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου αὐτὴν εἶναι, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν μετὰ πᾶσαν πάντων τῶν χαρισμάτων διανομήν τε καὶ

A fidei in singulis modulo, proque gratia quæ subministrata est alteri hoc, alteri illo modo, omnis in omni inventus, cunctis vero cuncta effectus.

Ex eodem sermone in illud: « Quidquid porro carneum et esculentum habet doctrina, cum intestinis abditisque mentis partibus comedetur, atque ad spiritualem concoctionem digeretur. »

B Omnem cum sapientia naturam qui produxit Deus, et rationalium unicuique essentialium primam facultatem occulte in sevit sui cognitionem, is nobis humilibus hominibus quoque, ut liberalissimus Dominus, naturale quoddam sui desiderium dedit atque amorem, una connexa cum eo naturaliter doctrinæ facultate, quo facilius possent cognoscere modos desiderii explendi, ac ne aberrantes eo exciderent quod consequi certamus. Hoc igitur desiderio commoti tam circa ipsam veritatem quam circa sapientiam administrationemque quas pulcher in rebus universis manifestat ordo id studere impellimur, his incensi, ut illius compotes fiamus cujus gratia desiderium cepimus. Quod cum mystice intellexerint studiosi et ambitiosi veritatis amatores, unam sibi collocaverunt scholam et studii assiduitatem gnavam circa hoc exercitationem, accurate ab ipsa rerum vera cognitione et legitima ratione edocti, quod, si hoc in sæculo futuram veritatem perpias contemplationes aliquatenus expressissent, desiderium quoque satiarent, postquam paratiorem, ut terrenis his rebus probe exercitatum, mentem nacti sint, sine ullo labore post hanc vitam in futuram perrecturi veritatem, quæ jam pulchre ipsis per divinas cogitationes adumbrata est. Tum eos ad ipsam nempe veritatem deducet Deus et Salvator noster Jesus Christus simplicemque et claram omnique difficultate symbolicaque varietate et omni obscuritate solutam eis representabit, postquam aufugerint eos, ut activa pulsa virtute, ærumna et dolor et gemitus, ob perfectam impassibilitatem, ita contemplativa ejectæ cognitione, obscuritas quoque omnis et angustia, ob sapientiam, nuda quidem veritate, cujus inde sint informationes capturi, iis apposita. Omni enim, inquit qui D habet, desiderium videlicet eorum quæ futura sunt, dabitur^a, et apponetur omnino æternorum bonorum fruitio. Dives enim cum noster sit Deus, nunquam desinet eis qui dilexerint ipsum divina distribuere munera cognitionis, quæ sanè ne nominare quidem hoc sæculo licet, propter sublinitatem eorum et magnitudinem, si quidem vero pronuntiat magnus Apostolus, extremam beatitudinem dicens omni quo nominetur nomine superiorem esse, non solum in hoc ævo, sed etiam in futuro^b significans summum post universa dona gratiæ plene distributa, post factam ascensionem, manifestatum

^a Luc. viii, 18. ^b Hebr. ii, 9; I Cor. ii, 9.

(44) Idem *ibid.* cap. 16, p. 857 sq. tom. I Opp. edit. Bened.

iri bonorum culmen, quod nullo verbo aut notio-
ne dici aut intelligi queat, tam eorum bonorum
quæ hoc modo possint attingi quam eorum quæ in
futuro sint apparitura, ac fortasse nominari a
nobis et intelligi capiant. Semper enim qui cœ-
lis pertraasivit, Jesus * Dei Sermo, et cunctis cœ-
lis superior factus, eos qui actione et contempla-
tione ipsam sequuntur de peioribus ad meliora
transfert atque transponit, et de his ad alia quæ
etiam his superiora sunt, et, ut breviter dicam,
tempus deficeret, si divinas sanctorum ascensio-
nes et revelationes per singulas de gloria ad glo-
riam immutationes enarrare vellem, donec suam
quisque et convenientem suo ordini accepisset dei-
ficationem. Itaque magnus hic doctor ejus quod
circa Deam habemus naturalis desiderii, de quo
supra diximus, gnarus adhortatur omnes et per
doctrinam suam vocat ad spiritualem Agni pro no-
bis inactati gustationem servareque diserte atque
utiliter commendat membrorum suorum, hoc est
Agni, compaginem integram et inconfusam, ne con-
demnemur quod divini corporis compaginem con-
cinnam distrahamus et lancinemus, audacter-
ve, ut supra facultatem, aut nefarie, ut contra fa-
cultatem, Agni et Sermonis carnes comedamus:
verum unusquisque pro facultate sua et ordine,
proque Spiritus gratia, quæ ei obtigit, divinum
sermonem participato, pro singulorum membro-
rum significatu. Sic caput quidem participabit is
qui ex principiis quæ demonstrari nequeunt fidem
sibi quesivit plane liberas habentem circa theolo-
giam rationes, unde coagmentatum totum virtu-
tum corpus et cognitionum spiritualiter auget. Au-
rius vero participabit is qui divinas rationes spiri-
tualiter cum intelligentia recepit, perque eos ad
mortem usque factis suis obedit Deo atque mori-
geratur. Oculos porro, qui conditionem spirituali-
ter intuetur, omnesque et sensuales et intelle-
ctuales rationes sine offendiculo ad consummandam
vix cogit Dei gloriam. Pectus autem participabit
qui animum theologicis contemplationibus expletus,
secundum magnum evangelistam Joannem, ad ius-
tarum fontis perennis rationem suam et modum,
sanctorum Providentiam complectentem, pie dis-
centibus profundit. Manus rursus, ut par est, par-
ticipat qui actionum divinitus prohibitarum, sive
per ignaviam sive per negligentiam perpetrat nul-
lum, sed omnes anime in agendo vires ad perfi-
cienda Dei mandata paratas habet atque intentas.
Ventre vero, qui anime, quod semper scaturiat,
genitale habet, qui spiritualibus abundat contem-
plationibus, qui inextinguibilem et flagrantissimum
impassibilis appetitus cum Deo cœundi amorem ha-
bet. Intestina vero participabit convenienter, qui
indagatione magis occulta et cognitione intellectua-
li profunda Dei pervestigat, et ineffabilibus myste-
riis saturatur. Majus quid Sermo audebit. Inferio-

A ἀνάξασιν δειχθησομένην τῶν ἀγαθῶν ἀκροτάτην κο-
ρυφήν αἰνιττόμενος, τὴν μηδενὶ λόγῳ ἢ νόῳ βῆθῆναι ἢ
γνωσθῆναι (245 a) δυναμένην, τὸν τε κατὰ τὸν αἰῶνα
τοῦτον ἡμῖν ἐφικτῶν, τῶν τε κατὰ τὸν μέλλοντα δει-
χθησομένων, καὶ ἄνομασθῆναι καὶ γνωσθῆναι τυχόν
ἡμῖν δυναμένων. Ἄελ γὰρ ὁ διεληλυθὼς τοὺς οὐρανοὺς
Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ὑπεράνω πάντων
τῶν οὐρανῶν γενόμενος, τοῖς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ διὰ
πράξεως καὶ θεωρίας μεταδιβάσει τε καὶ μετατίθησιν
ἀπὸ τῶν ἡσσόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα, καὶ ἀπὸ τούτων
πάλιν ἐπὶ τὰ ἔτι τούτων ἀνώτερα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν,
ἐπιλείψει με ὁ χρόνος λέγοντα τῆς Θείας τῶν ἁγίων
ἀναβάσεις τε καὶ ἀποκαλύψεις κατὰ τὴν ἀπὸ δόξης εἰς
δόξαν ἀλλοίωσιν, ἕως ἕκαστος τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ τά-
γματι, ἀρμύζουσαν ἐξέχοιτο θέωσιν. Τὴν τοίνυν προβ-
βῆθέντα περι Θεοῦ φυσικὸν πόθον ἔχοντας ἡμᾶς εἰ-
δὼς οὗτος ὁ μέγας διδάσκαλος προτρέπει τε πάντας καὶ
καλεῖ διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας πρὸς τὴν πνευμα-
τικὴν βρῶσιν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιασθέντος ἁμνοῦ,
φυλάξαι τε εὐκρινῶς καὶ εὐχρηστῶς ὑποτίθεται τῶν
αὐτοῦ, τοῦ ἁμνοῦ δηλονότι, μελῶν τὴν ἀρμονίαν
ἄθραυστον καὶ ἀσύμφυρτον, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν ὡς
διασπῶντες καὶ διασπαράττοντες τὴν εὐθετον ἀρμο-
νίαν τοῦ Θεοῦ σώματος, ἢ θρασέως, ὡς ὑπὲρ δύνα-
μιν, ἢ ἀνιέρως, ὡς παρὰ δύναμιν, τοῦ ἁμνοῦ καὶ
Λόγου τῆς σάρκατος ἐσθίοντες· ἀλλ' ἕκαστος κατὰ τὴν
αὐτοῦ δύναμιν τε καὶ τάξιν, καὶ τὴν ἐπιβάλλουσαν
αὐτῷ χάριν τοῦ Πνεύματος, μεταλαμβάνετω τοῦ
Θεοῦ Λόγου κατὰ τὴν ἐκάστου μέλους ἐπίνοιαν.
C Ὡς κεφαλῆς μὲν ὁ ἐξ ἀνακαδείκτων ἀρχῶν ἀφέτους
πανταλῶς ἔχουσαν τοὺς περὶ θεολογίας λόγους πίστιν
κεκτημένος μεταλήψεται, ἐξ ἧς τὸ πᾶν σῶμα τῶν
ἀρετῶν τε καὶ τῶν γνώσεων συμβιβαζόμενον αὖξει
τὴν πνευματικὴν αὖξισιν. Ὡς δὲ μεταλήψεται
(245 b) ὁ τοὺς Θεοῦ λόγους πνευματικῶς μετ'
ἐπιστήμης ὑποδεχόμενος, καὶ εὐπειθῆς καὶ ὑπήκοος
Θεῷ δι' αὐτοὺς μέχρι θανάτου διὰ τῶν ἔργων γινόμε-
νος· ὀφθαλμῶν δὲ, ὁ τὴν κτίσιν πνευματικῶς κα-
τανῶν, καὶ πάντας τοὺς κατ' αἰσθησίν τε καὶ νοῦν
λόγους ἀπροσκόπως εἰς μίαν δόξης Θεοῦ συνάγων
ἐκπλήρωσιν. Στήθους δὲ μεταλήψεται ὁ τὴν καρδίαν
θεολογικῶν πληρώσας θεωρημάτων, κατὰ τὸν μέγαν
εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, καὶ πηγῆς ἀενάου δίκην
τὸν περιεκτικὸν τῆς τοῦ παντὸς προνοίας εὐσεβῶς
D προχέων τοῖς μανθάνουσι λόγον τε καὶ τρόπον. Χει-
ρῶν δ' αὖ μεταλαμβάνει θεόντως ὁ μηδὲν τῶν κατ'
ἐντολὴν ἀναιμένως ἔργων καὶ ἡμελημένως ἐπιτελῶν,
ἀλλ' ὅλην ἔχων ἐτοιμίην καὶ εὐτονον πρὸς ἐκπλήρω-
σιν τῶν Θεῶν νόμων τῆς ψυχῆς τὴν κατὰ τὴν πρᾶ-
ξιν ἐνέργειαν· κοιλίας δὲ, ὁ τὸ γόνιμον τῆς ψυχῆς
ἀείδλυτον ἔχων, καὶ πληθυνόμενος τοῖς πνευματι-
κοῖς θεωρήμασι, καὶ ἀκατάσβεστον τὸν καυστικώ-
τατον τῆς πρὸς τὴν Θεῶν συνουσίαν ἀπαθοῦς ἐφέ-
σεως ἔρωτα κεκτημένος. Ἐνδοσθίων δὲ μεταλήψε-
ται προσηκόντως, ὁ τῇ κρυφιώτερᾳ ζητήσει τε καὶ
γνώσει τοῦ νοῦ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ διερευνώμενος,
καὶ ἀποβῆτων ἐμφορῆμενος μυστηρίων. Τολμήσει

* Hebr. iv, 14.

τι μείζον ὁ λόγος. Τῶν κάτω τοῦ λόγου μερῶν μεταλαμβάνετω σωφρόνως, ὁ λογικῶς κατὰ τῆς ὕλης ἱστάμενος, καὶ παντάπασιν ἀμόλυντον μετὰ τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα διατηρῶν, καὶ ὅλον ἀπαρалаίπτως αὐτῇ τὸν Λόγον ταῖς ἀρεταῖς διαμορφῶν σάρκα γενόμενον. Μηρῶν δὲ μεταλήψεται ὁ τὸν Λόγον ἐπικείμενον ἔχων τῷ τῆς ψυχῆς παθητικῷ μέρει, καὶ παντελῶς ἐκτέμνων αὐτῆς τὴν πρόσυλον κίνησιν· γονάτων δὲ, ὁ πρὸς τοὺς κειμένους καὶ ἀσθενούντας (246 a) τῇ πίστει συμπαθῶς κατὰ πρόνοιαν ἐπικλινόμενος, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Λόγου μιμούμενος συγκατάβασιν. Κνημῶν δὲ καὶ ποδῶν μεταλαμβάνετω πρὸς τοῦτοις, ὁ ἐπὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἀσαλεύτους ἔχων τῆς ψυχῆς τὰς βάσεις καὶ ἀκλονήτους, καὶ κατὰ σκοπὸν πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ἐπειγόμενος, καὶ τῆς ἀγνοίας τὰ ἕρη καὶ τοὺς βουνούς τῆς κακίας ὑπερπηδῶν μετὰ τοῦ Λόγου καὶ διαλλόμενος. Ἄλλὰ τίς δυνήσεται πάσας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ τὰς δι' ἡμᾶς ἐπινοίας ἐξαριθμῆσαι καθ' ἃς ἐδώδιμον ἑαυτὸν καὶ μεταληπτὸν ἀναλόγως ἐκάστῳ πεποίηκεν. Ἔτι γὰρ ἔχει πρὸς τοῦτοις πᾶσιν ὁ Κύριος βραχίονας, καὶ ῥίνας, καὶ χεῖλη, τράχηλόν τε, καὶ ὦμους, καὶ δακτύλους, καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας κατασκευῆς ἐπ' αὐτοῦ λέγεται τροπολογικῶς. Ὡν προσφυῶς τε καὶ εὐχρηστῶς μεταλαμβάνουσιν οἱ πρὸς ἕκαστον καὶ δι' ἕκαστου μέλους σημαινόμενον πνευματικὸν μεταποιούμενοι λόγον. Οὕτως ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ βιβρώσκειται, κατὰ τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ μέγαν διδάσκαλον, καὶ εἰς πέψιν πνευματικὴν ἀναδίδεται, μεταποιῶν πρὸς ἑαυτὸν τῷ πνεύματι τοὺς μεταλαμβάνοντας, ἕκαστον αὐτῶν εἰς τὸν τοῦ βρωθέντος ὑπ' αὐτοῦ πνευματικῶς μέλους τόπον κατὰ τὴν θέσιν τῆς σωματικῆς ἀρμονίας ἐνάγων τε καὶ μετατιθέμενος, ὥστε φιλανθρώπως τὸν ἐν τοῖς ὅλοις λόγον τοῖς πράγμασιν οὐσίαν γίνεσθαι τὸν μόνον ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον.

A res Sermonis partes participabit sapienter Is qui rationaliter contra materiam stat, et impollutam omnino cum anima carnem conservat, et totum ac sine defectu ea Sermonem, qui caro est factus virtutibus effingit. Femora autem participabit qui Sermonem, in passibili animæ parte habet impositum, ac motionem ejus in materiam pronam prorsus extirpat; genua contra, quid ad jacentes et fide labantes misericorditer de Providentia inclinat, atque Sermonis ad nos condescensionem imitatur. Tibias denique et pedes participato ad hæc, qui intrepidus et inconcussus in fide et virtute et cognitione habet animæ gressus, et juxta propositum appropereat ad præmium vocationis in cælum, quique ignorantie montes nequitieque colles transilit cum ratione. Sed quis omnia Salvatoris nostri Dei propter nos cogitata enumerare poterit quibus esculentum sese atque fruendum convenienter unicuique effecerit? Habet enim Dominus ad omnia hæc cincinnos et nares et labra, cervicem humerosque ac digitos, et quæcunque nostræ constitutionis de eo figurate prædicari solent Ea convenienter atque utiliter participant qui in quamque et per quodque membrum significatam rationem instaurantur. Ita Agnus Dei comedetur, secundum hunc sanctum et magnum doctorem, et in concoctionem spiritualem digeretur, dum participantes se Spiritu in seipsum immutat atque regenerat, unumquemque eorum in membri ab eo vorati locum pro corporalis ordinis et coagmentationis positione attrahens atque transponens, ita ut humaniter ea quæ universis inest ratio in rebus essentia fiat, quæ ratio sola superat naturam itemque sermonem.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ: « Νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ζώνην Ἰωάννου μιμούμενος, τοῦ ἐρημικοῦ καὶ προδρομοῦ καὶ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος (45). »

Ὁ τὴν Ἰωάννου ζώνην μιμούμενός ἐστιν ὁ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου τὸ γόνιμον τῆς ψυχῆς διὰ γνώσεως πρακτικῶς ἐπισφίγγων, καὶ ἀδιάχυτον αὐτὸ πρὸς τὴν ὕλην διαφυλάττων. Ἐρημικός δὲ ἐστιν (246 b) ὁ παθῶν καθαρῶσαν τὴν ἕξιν κτησάμενος. Πρόδρομος δὲ ὁ διὰ τῆς γνησίας μετανοίας τὴν ἐπακολουθοῦσαν αὐτῇ δικαιοσύνην, καὶ διὰ τῆς φαινομένης ἀρετῆς τὴν ἐπιδημεῖν αὐτῶν μέλλουσαν γνῶσιν προμηνύων. Μέγας δὲ τῆς ἀληθείας κήρυξ ἐστιν ὁ τῷ οἰκείῳ βίῳ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἡ λαλούμενον τῆς διδασκαλίας λόγον πιστούμενος.

Ex eodem sermone, in illud: « Mortificatus membra quæ sunt super terram^d, et solitarii illius Joannis et præcursoris magnique veritatis præconis, præcincinctionem imitans. »

Joannis zonam imitatur qui rationis virtute genitale animæ per cognitionem active constringit, et inconfusum contra materiam servat. Solitarius autem est qui purum affectibus habitum sibi quæsit. Præcursor vero est qui sinceræ poenitentiae ope justitiam, quæ illam subsequitur, conspicuaque virtute futuram ad quam sit accessurus cognitionem prænuntiat. Magnus denique veritatis præco est qui doctrinæ sermonem a semetipso prædicatum sua propria vita confirmat.

^d Coloss. iii, 5.

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ τί habet cod. Gud. ³⁹ Ita rescripsi. Apographum habet λόγος τῶν καὶ τῶν τοῦ λόγου. ⁴⁰ Apographum habet μετὰ τῆς κατὰ τῆς ψυχῆς. ⁴¹ Cod. Gud. habet quidem τὸν ὑπ' αὐτοῦ; sed vocum ὑπ' αὐτοῦ pars prior punctis subterpositis sunt notata. Aliena manus aliquid rescriptura fuisse videtur.

(45) Idem *ibid.* cap. 18, p. 859, tom. I Opp. ed. Bened.

Ex eodem sermone, in illud : « Et si quis discipulus ad prædicandum Evangelium mittitur, frugalitati ac simplicitati studeat : quem præter quod nec ves, nec baculum, nec duplicem tunicam habeat, etiam nudis pedibus iter facere oporteat ^e, ut pulchri pedes evangelizantium pacem appareant ^f. »

Evangelium est sublimior de Dei regno sermo ; regnum enim Dei est omnis materiæ omniumque vanitatum de ea conceptarum pura conditio. Discipulus igitur ad Evangelium prædicandum missus, uti videtur, is est qui moribus suis prorsus sese ab hoc mundo abalienatum demonstrat, eo quod æris sit expers et baculi, quodque unam tantum tunicam habeat, pecuniæ cupidinem et iracundiam vel imperii alicujus confidentiam suam circumcidens, moralem, philosophiam neque dolosam neque effictam, simplicem eam omnique versutia liberam, veluti unam tuniculam, profitens, nullum omnino mortalitatis signum animæ vestigio veluti calceum indutus, utpote qui magnæ pacis existat nuntius, atque status præco qui non timeat amplius bellum passionum aut corporis mortem reformidet, adeo ut qui prudenter in eum oculos figunt ex immutabili vitæ per virtutem identitate angelorum in Dei comitatu conversationem dignissimam atque stabilitatem expriment.

Alia in idem contemplatio.

Aut fortasse per simplicitatem orationis et zonam Joannis imitando, et rursus ad facultatem faciendam evangelice pascha edendi, et participantium differentias et ipsius paschatis modos Pater per ænigma præcipiendo significavit. Tria enim pascha antiquior tradit særa Scriptura, unum quidem esse perfectum in Ægypto ^g, et alterum in deserto ^h, et tertium in terra annuntiationis ⁱ. Ægyptus igitur secundum unam cogitationem figurata hunc mundum significat, desertum vero pariter secundum alteram illarum contemplationum animarum post mortem statum allegorice denotat, terra autem annuntiationis futurum ævum designat. Tres enim loci et status sunt in quibus versamur homines, id est hic mundus, in quo existentia impertiti generamur, et ille locus quo post mortem pergimus abeuntes, et futurum ævum, in quo cum animabus atque corporibus coercemur. Quandiu igitur in hoc mundo versamur, in Ægypto agimus pascha, de peccati maculis dum purgamur, verum quando morte hanc vitam finivimus, tanquam in deserto rursus agimus alterum pascha, dum clarius eorum quæ sunt rationes, symbolis et ænigmatis et sensuali varietate exutas intellectualiter et cor-

^e Matth. x, 9, 10. ^f Rom. x, 15. ^g Exod. xii, passim. ^h Exod. xiv, passim. ⁱ Exod. xxiv, passim.

VARIE LECTIONES.

¹¹ Cod. Gud. ἀγγέλοις περὶ Θεοῦ. Ponetis ab aliena et recentiore manu positus subscripta est emendatio quam extricasse mihi non contigit. ¹² Apographum habet ὁ πατὴρ γραφῆς λόγος. Correxī ὁ Παλαιᾶς Γραφῆς λόγος.

(46) Idem *ibid.* cap. 19, p. 860, tom. I Opp. ed. Bened.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ· « Καὶ εἴ τις μαθητῆς ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον πέμπεται, φιλοσόφως καὶ ἀπερίττως· ὄν δεῖ πρὸς τῷ ἀγάλκῳ καὶ ἀράδῳ καὶ μονοχίτωνι, ἔτι καὶ γυμνοποδεῖν, ἵνα φαῶσιν οἱ πόδες ὡραῖοι τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην (46). »

Εὐαγγέλιόν ἐστὶν ὁ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὑψηλότερος λόγος· βασιλεία δέ ἐστι Θεοῦ ἡ πάσης ὕλης καὶ πασῶν τῶν κτ' αὐτὴν φαντασιῶν καθαρῆς λήξις. Μαθητῆς οὖν ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον πεμπόμενος εἰκότως ἐστὶν ὁ τοῖς τρόποις παντελῶς τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον ἐπιδεικνύμενος ἀλλοτρίωσιν τῷ τε ἀγάλκῳ καὶ ἀράδῳ καὶ μονοχίτωνι τὴν τε φιλαργυρίαν καὶ τὸν θυμὸν ἢ τὴν ἐπὶ δυναστείᾳ τινὶ πεποιθήσιν ἐστυοῦ περικόψας, ἀτέχναστὸν τε καὶ ἄπλαστον καὶ μονότροπον καὶ πάσης ἐλευθέραν διπλόης τὴν ἠθικὴν, ὡσπερ ἐν χιτῶνιον, μετιῶν φιλοσοφίαν, μηδὲν τὸ σύνολον νεκρότητος τῷ ἔχει τῆς ψυχῆς, ὡσπερ ὑπόδημα, σύμβολον ἐναφείς, οἷα τῆς μεγάλης εἰρήνης ὑπάρχων ἄγγελος, καὶ τῆς μηκέτι φοβουμένης τὸν ἐκ τῶν παθῶν πόλεμον, μηδὲ θάνατον σώματος ὑποστελλομένης καταστάσεως κήρυξ, ὥστε δύνασθαι τοὺς εἰς αὐτὸν συνετῶς ὁρῶντας ἐκ τῆς κατ' ἀρετὴν περὶ τὸν βίον ἀναλλοιώτου ταυτότητος τὴν ἐν ἀγγέλοις περὶ Θεοῦ ¹¹ εὐπρεπεστάτην εἰκονίζεσθαι πολιτείαν τε καὶ εὐστάθειαν.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Ἡ μήποτε διὰ τὸ ἀπλῶς εἰπεῖν, καὶ κατὰ μίμησιν τῆς Ἰωάννου ζώνης, καὶ πάλιν εὐαγγελικῶς δύνασθαι τὸ πάσχα ἐσθίεσθαι, τὰς τε διαφορὰς τῶν μεταλαμβανόντων καὶ τοὺς (247 a) τρόπους αὐτοῦ τοῦ Πάσχα διδασκαλικῶς ὁ Πατὴρ παρηνίξατο. Τρία γὰρ Πάσχα παραδίδωσιν ὁ Παλαιᾶς Γραφῆς λόγος ¹², ἐν κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐπιτελούμενον, καὶ ἕτερον κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ τὸ ἄλλο κατὰ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ἡ μὲν οὖν Αἴγυπτος κατὰ μίαν τῶν περὶ αὐτὴν ἐπινοιῶν ἀλληγορουμένη τούτον δηλοῖ τὸν κόσμον, ἡ δὲ ἔρημος ὡσαύτως κατὰ μίαν τῶν ἐπ' αὐτῆς θεωριῶν τὴν μετὰ θάνατον κατάστασιν τῶν ψυχῶν ἀλληγορικῶς ὑποφαίνει, ἡ δὲ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τὸν μέλλοντα προτυποῖ. Τρεῖς γὰρ τόποι καὶ καταστάσεις εἰσὶν ἐν οἷς οἱ ἄνθρωποι γινόμεθα· οὗτος ὁ ἐν ᾧ τὴ εἶναι λαμβάνοντες γεννώμεθα κόσμος, καὶ ὁ μετὰ θάνατον ἐν ᾧ ἐντεῦθεν ἀπιόντες γινόμεθα τόπος, καὶ ὁ μέλλον αἰῶν, ἐν ᾧ μετὰ ψυχῶν συγκλειόμεθα καὶ σωμάτων. Ἐφ' ὅσον οὖν χρόνον ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν Αἴγυπτῳ ἄγομεν τὸ πάσχα, τῶν καθ' ἁμαρτίαν κηλίδων ἐκκαθαίρομενοι· ἐπ' ἂν δὲ ταύτην διὰ θανάτου περάσωμεν τὴν ζωὴν, ὡς ἐν ἔρῃμῳ πάλιν ἄγομεν ἕτερον πάσχα, τρανοτέρους τοὺς τῶν ὅντων λόγους, χωρὶς συμβό-

λων καὶ αἰνιγμάτων καὶ τῆς δι' αἰσθήσεως ποικιλίας, ἀνοητῶς τε καὶ ἀσωμάτως μανθάνοντες· καὶ αὖθις κατὰ τὸν μέλλοντα τῶν θείων ἀπαγγελιῶν αἰῶνα ἐρτάζομεν τὸ πάσχα, τὸν ἀκρότατον ἀμέσως ἐσθιόντες τῆς σοφίας λόγον, πρὸς δὲ μεταποιηθέντες κατὰ χάριν θεοῦ μεθὰ, τὴν πρὸς ἄλλο πάσχα διάβασιν καθ' ἑαυτοῦ ἄλλην οὐκ ἔχοντες, πλὴν ὅτι καὶ ἐνταῦθα παροῦσιν ἡμῖν δυνατόν ἐστι πρὸς τὴν ἐκάστου κατάστασιν εἰκονισθῆναι τῶν εἰρημένων τόπων τὴν ἰδιότητα. Ὁ γὰρ ἐκάστου ἡμῶν βίος χαρακτηριστικός ἐστι τοῦ ἐν ᾧ ἐστι τόπου. Οἶον, εἰ μὲν τὴν πρακτικὴν ἀνδρικῶς μετερχόμεθα φιλοσοφίαν, ἐν Αἰγύπτῳ τὸ πάσχα καλῶς ἐπιτελοῦμεν, μετὰ τῶν Αἰγυπτίων μὲν ὑπάρχοντες, οὐκ Αἰγύπτιοι δὲ τυγχάνοντες, ὡς ἐν σαρκὶ μὲν ὄντες, οὐ κατὰ σάρκα δὲ στρατευόμενοι. (247 b) Εἰ δὲ τὴν φυσικὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν εὐσεβῶς ἐξασκούμεθα, ἔπλα τῷ θεῷ δυνατὰ τὰς τῆς ψυχῆς ποιούμενοι δυνάμεις, πρὸς καθάρσεις μὲν ὀχυρωμάτων καὶ παντὸς ὑψώματος ἐπαιρομένου κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, θεωρίαν δὲ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πνευματικῶν λόγων, ὡς περὶ γυμνοῦ σώματος καὶ τῆς κατὰ τὴν αἴσθησιν ἀπατηλῆς φαντασίας ἐλεύθεροι, τὴν πρὸς τὰς θείας ἐπαγγελίας γνωστικῶς ποιούμενοι πορείαν, ἐσμὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῇ παθῶν λέγω, καὶ πάσης ὑλικῆς φαντασίας καθαρῶς καταστάσει. Εἰ δὲ τὴν θεολογικὴν μυσταγωγίαν ἀρρήτοις νοδῶν κινήμασι μορφαζόμεθα, τί τὸ πλάτος καὶ μήκος καὶ βάθος καὶ τὸ ὑπερβάλλον εἰς ἡμᾶς μέγεθος τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις οὐκ ἀγνοοῦντες, ἐσμὲν ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Τὴν πρακτικὴν οὖν, καὶ τὴν φυσικὴν, καὶ τὴν θεολογικὴν φιλοσοφίαν οἶμαι διὰ τῆς διαιρέσεως τῶν τριῶν προσώπων τὸν διδάσκαλον παραινίτεσθαι, δι' ὧν ἀναλόγως ἕκαστος κατὰ τὴν ὑποῦσαν αὐτῷ δυνάμιν τὸ νοητὸν ἐσθίει πάσχα.

A poris expertes ediscimus; et rursus in futuro divinarum annuntiationum ævo pascha celebramus, dum extremam edimus immediate sapientie sermonem, ad quem regenerati per gratiam deificamur; nec ullum ad alterum pascha transitum alium habentes, præter quod nobis etiam in hac vita ad uniuscujusque statum locorum, quæ dixi, proprietas per imaginem representari potest. Nam uniuscujusque nostrum vita ejus in quo versatur loci quasi imaginem præbet. Velut, si practicam, quæ dicitur, philosophiam fortiter tractamus, in Ægypto pascha probe obimus, inter Ægyptios quidem versantes, nec tamen Ægyptii ipsi, ut in carne quidem versantes, nec tamen carnaliter militantes. Si vero naturalem in spiritu contemplationem pie exercemus, arma Deo fortia reddentes animæ facultates, ad expugnanda præsidia omnemque summitatem contra Dei cognitionem erectam, et ad contemplandas spirituales in eis quæ existunt rationes, veluti corpore nudi ac sensuali imaginationis fraude liberi, ad divinas annuntiationes gnostice iter facientes, tum in deserto sumus, in statu, inquam, ab affectibus et omni materiali vanitate puro. Si denique theologiam initiationem ineffabilibus mentis motionibus imitamur, quænam sit latitudo et longitudo et altitudo et redundans in nos magnitudo sapientie Dei, quoad possint homines, haud ignorantes, in terra sumus annuntiationis. Practicam igitur et naturalem et theologiam philosophiam per trium personarum differentiam a magistro significari mihi videtur, quibus convenienter pro sua quisque facultate intellectualem comedat pascha.

κατὰ τὴν ὑποῦσαν αὐτῷ δυνάμιν τὸ νοητὸν ἐσθίει πάσχα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Εἰ μὲν τις εἶ Ραχήλ ἢ Λεία, ψυχὴ πατριαρχικὴ καὶ μεγάλη, καὶ τὰ εἰδῶλα κλέψον ἅπερ ἂν εὐρησῇ τοῦ σοῦ πατρὸς, οὐχ ἵνα φυλάξῃς, ἀλλ' ἵνα ἀφηνίση· εἰ δὲ Ἰσραηλίτης σοφός, πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας μετένεγκαι (47).»

Ῥαχήλ μὲν, ὡς φασιν, ἀμνάς ἢ ποιμαίνουσα ἐρμηνεύεται, ἡ δὲ Λεία, κοπομένη ἢ κόπωσις ἐρμηνεύεται. Ποιμαίνεται οὖν καὶ ποιμαίνει καὶ ἄγεται καὶ ἄγει ἡ Ῥαχήλ, κατὰ τὴν τῆς προσηγορίας δυνάμιν. Ῥαχήλ οὖν ἐστὶ πᾶσα ψυχὴ θεωρητικὴ, ἡ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ὡς ἀμνάς ποιμαίνουσα τε καὶ ἀγομένη, καὶ κατὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τοῖς κατὰ πρόξιν θεσμοῖς ποιμαίνουσα τε καὶ ἄγουσα αὐτῆς τὰ κινήματα καὶ τὰ διανοήματα, καὶ τὰ πάθη τῆς σαρκὸς τῷ (248 a) γονίμῳ τῆς ἀρετῆς ὑποτάσσουσα τέως, καὶ οὕτως μετὰ τὴν εἰς γνώσιν εἰσοδὸν παντελῶς ἀφανίζουσα. Λεία δὲ ἐστὶ πᾶσα ψυχὴ πρακτικὴ, τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς ἔχουσα κόπωσιν, ἢ μάλιστα πρώτην πᾶς τις τὴν θείαν μετιῶν φιλοσο-

Ex eodem sermone, in illud: « Si Rachel quædam es, aut Lia, hæc est patriarchica et magna anima, patris quoque tui idola, quæcunque inveneris, subripe », non ut serves, sed ut deleas; si autem sapiens Israelita, ad terram promissionis transfer. »

Rachel quidem, ut tradunt, agna vel pascens oves explicatur, Liam vero fatigatam vel fatigationem interpretantur. Pascitur igitur et pascit, et agitur et agit, Rachel, secundum vocis significationem. Rachel igitur est omnis anima contemplativa, quæ lege Dei tanquam agna pasta et acta, et juxta legem Dei præceptis eis quæ ad actionem pertinent et pascit et agit motiones suas cogitationesque, atque carnis affectus fecunditati vitæ interim subjicit, adeoque postquam ingressa in cognitionem est, prorsus exstinguit. Lia autem est omnis anima strenua pro virtute laborans, quam omnis maxime divinæ philosophiæ sectator in matrimonium apud se excipit. Israelita

¹ Gen. xxxi, 19.

(47) Idem. *ibid.* cap. 21, p. 861, tom. I Opp. ed. Bened.

autem sapiens est mens contemplativa ævi hujus cogitationes in terram cognitionis transferens ad exemplum magni illius Jacobi, qui totam Labani substantiam ad terram patrum transportavit i. Quemadmodum enim admirandus ille Jacobus, ut traditum est, virgas decorticas aquarum canalicibus injecit et concipere ad eas fecit oves bibentes k, sic omnis mens in spiritu sapientissima quoque rationes rerum quæ sunt diviniiores a materia circumvestiente denudatas modis cognitionis contemplativis subjicit, et incorporalium statum formare quemque discentem et animæ suæ ipsius motiones edocet. Patriarcha itaque eorum quidem qui per activum laborem virtuti operam navant, Lia est, contra eorum qui per naturalem contemplationem rationaliter virtutem colunt, Rachel est, utpote Dei lege obedienter gubernata, ac leniter secundum eam gubernans. Eorum vero qui juxta contemplationem spiritualem petunt sublimitatem cognitionis Jacobus est ille eximia laude prædicandus, hoc est eorum qui ea quæ videntur non ita ut videntur, sed ut intellectui repræsentantur inspiciunt atque cognoscunt, et cum cogitationibus inde repetitis divites ad immaterialem et incorporalem cognitionem transeunt.

Ex eodem sermone, in illud : « Si Simon Cyrenæus sis, crucem tolle, ac sequere l. »

Simon quidem est obedientia, Cyrenæus autem, ut tradunt, explicatur paratus animus. Quicumque igitur ad obediendum Evangelio paratus, terrenis mortificatis membris per practicam philosophiam pro virtute libenter subit vexationem, Simon factus est Cyrenæus, voluntariam sectans virtutem, in humeris dum fert crucem et Christum sequitur, conversationem vitæ Deo convenientis terrena prorsus aversatam ostendens.

Ex eodem sermone, in illud : « Si ut latro cruci simul affixus fueris, ut vir probus, Deum agnosce. »

Latro probus cum Christo simul cruci affixus omnis est homo qui pro peccatis male patitur ut obnoxius, simul male patiens cum Sermonem ipsius gratia innoxie male patiente, et cum grata beneficii recordatione ferens, justique judicii secundum providentiam recum esse Sermonem agnoscens, et culpam quam male patiando luit confitens, ac precans ut Sermo quemadmodum quamvis innoxius passionem suam communicarit, ita sibi quamvis indigno per semetipsum velit gaudium suum et oblectationem communicare, et mortificationem ex circumstantia in voluntariam ipsius virtutem benigne annumerare, quando Sermonis velaminibus, quæ

i Gen. xxx, passim. k ibid. l Matth. xxvii, 32.

(48) Idem ibid., cap. 24, p. 864, tom. I Opp. ed. Bened.

Α φραν γαμικῶς εἰσοικίζεται. Ἰσραηλίτης δὲ σοφός ἐστι νοῦς θεωρητικός τὰ τοῦ αἰῶνος τούτου νοήματα πρὸς τὴν χώραν τῆς γνώσεως μεταβιβάζων κατὰ τὸν μέγαν ἐκείνον Ἰακώβ, τὸν πάντα τὰ τοῦ Λάβαν πρὸς τὴν γῆν τῶν Πατέρων μετακομίσαντα. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ θαυμαστός Ἰακώβ ἱστορικῶς τὰς ῥάβδους λεπίσσας καὶ ὑποθεῖς ταῖς ληνοῖς τῶν ὑδάτων πρὸς αὐτὰς ἐγκισσᾶν ἐποίησε τὰ πίνοντα πρέβατα, οὕτω καὶ πᾶς ἐν πνεύματι σοφώτατος νοῦς τῆς περικειμένης ὕλης τοὺς τῶν ὄντων θειοτέρους λόγους ἀπογυμνῶσας, καὶ τοῖς κατὰ τὴν θεωρίαν τρόποις τῆς γνώσεως ὑποθέμενος, τὴν τῶν ἀσωμάτων κατάστασιν μορφοῦσθαι, τοὺς τε μανθάνοντας πάντας καὶ τὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἐκδιδάσκει κινήματα. Πατριάρχης οὖν τῶν μὲν διὰ πρακτικῆς κοπύσεως τὴν ἀρετὴν κατορθούντων ἐστὶν ἡ Λεία, τῶν δὲ διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας τὴν ἀρετὴν λογικῶς μετιόντων ἐστὶν ἡ Ραχήλ, ὡς εὐπειθῶς ἀγομένη τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ καὶ πράως κατ' αὐτὸν ἀγούσα. Τῶν δὲ κατὰ θεωρίαν πνευματικὴν τὸ ὕψος μεταδιωκόντων τῆς γνώσεως, Ἰακώβ ὁ πανεύφημος, τῶν μὴ τὰ φαινόμενα καθὼς φαίνονται παντελῶς, ἀλλὰ καθὼς νοοῦνται, θεωμένων τε καὶ γινωσκόντων, καὶ μετὰ τῶν ἐν τούτοις νοημάτων πλουσίως πρὸς τὴν αὔλον καὶ ἀσώματον μεταβιβαζομένων γνῶσιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Ἄν Σίμων ἦς Κυρηναῖος, τὸν σταυρὸν ἄρον καὶ ἀκολουθήσον (48). »

Σίμων μὲν ὑπακοή, Κυρηναῖος δὲ ἐτοιμότης, ὡς φασιν, ἐρμηνεύεται. (248 b) Πᾶς οὖν ἐτοιμος πρὸς ὑπακοὴν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ προθύμως διὰ νεκρώσεως τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν ὑπερχόμενος κάκωσιν, Σίμων γέγονε Κυρηναῖος, ἐκούσιον μετερχόμενος ἀρετὴν, ἐπ' ὤμων τε τὸν σταυρὸν ἔχων καὶ ἀκολουθῶν τῷ Χριστῷ ἀνεσταλμένην παντελῶς τῆς γῆς τοῦ κατὰ Θεὸν βίου τὴν ἀγωγὴν ἐπιδεικνύμενος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Ἐὰν συσταυρωθῆς ὡς ληστής, ὡς εὐγνώμων τὸν Θεὸν γνώρισον (49). »

Ληστής ἐστὶν εὐγνώμων συσταυρούμενος τῷ Χριστῷ πᾶς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἀμαρτιῶν πάσχων κακῶς ὡς ὑπεύθυνος, τῷ ἀνευθύνως δι' αὐτὸν κακοπαθοῦντι λόγῳ συγκακοπαθῶν καὶ φέρων μετ' εὐχαριστίας, καὶ τὸν κατὰ πρόνοιαν τῆς δικαίας κρίσεως Λόγον συνόντα γνωρίζων, καὶ ὁμολογῶν τὴν ὑπὲρ ὧν πάσχει κακῶς αἰτίαν, καὶ αἰτιῶν ὡσπερ αὐτῷ τοῦ πάθους ἐκοινωνήσεν ἀνεύθυνος ὧν ὁ λόγος, οὕτω δι' ἑαυτὴν τὸν λόγον τῆς οἰκείας εὐπαθείας ἀναξίω τυγχάνοντι μεταδοῦναι, καὶ τὴν ἐκ περιστάσεως νέκρωσιν εἰς ἐκούσιον αὐτοῦ ἀρετὴν διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην λογίσασθαι, ἥνικα τῆς προνοίας τὰ σοφὰ τοῦ Λόγου προκαλύμματα πέρας λαβόντα τῆς αὐτοῦ

(49) Idem ibid., cap. 24, p. 864, tom. I. Opp. ed. Bened.

βασιλείας τὸ φῶς φανῆ τὸ ἀπρόσιτον. Οὕτω περι-
 ἴσταται αὐτῷ πάσχοντι δι' ἀμαρτίας ἢ ἐκ περιστά-
 σεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος νέκρωσις, δι' εὐγνώ-
 μονος εὐχαριστίας εἰς αὐθαίρετον ἀρετὴν μετα-
 πίπτουσα, καθ' ἣν τῶν καθ' ἀμαρτίαν πολλῶν ἀπο-
 λυόμενος ὀφλημάτων μετὰ τοῦ λόγου δικαίως
 εἰσεῖσιν εἰς τὴν χώραν τῆς γνώσεως, φημί δὲ τὸν
 παράδεισον, ἐν ᾧ γενόμενος γινώσεται τὴν αἰτίαν τῆς
 ἐν ᾧ καθεύργεσθαι νῦν καταδίκης καὶ κακοπαθείας.
 Ληστής δὲ ἀγνώμων ἐστὶν ὁ δι' ἀμαρτίας πάσχων
 κακῶς ὡς ὑπεύθυνος, καὶ μὴ γνωρίζων διὰ (249 a)
 φιλαπεχθήμονα γνώμην τὸν ἀνευθύνως ὑπὲρ φιλαν-
 θρωπίας αὐτῷ συμπάσχοντα τῆς δικαιοσύνης λόγον,
 ἀλλὰ βλασφήμως ἀποπεμπόμενος τὸν ἐπ' αὐτῷ κατὰ
 πρόνοιαν δικαίως ὀρισθέντα τῆς κρίσεως λόγον, ὃς
 ἐπειδὴ μὴ ἐγνώρισε τὸν ἀτίμως αὐτῷ κατὰ βούλησιν
 συγκαταδικασθέντα λόγον καὶ ἠτήσατο χάριν ὧν
 ἐπλημμέλησεν, ἀφίεται. τῆς βασιλείας ἀλλότριος,
 οὐδεμίαν τοῦ ποτε ταύτης τεύξεσθαι παρὰ τοῦ λόγου
 λαθῶν ἐπάγγελον.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ πάλιν ληστής ἐστὶν εὐγνώμων ὁ καὶ ἐπ' αὐτὸ
 τὸ πέρας τῆς παρουσίας αὐτῷ γενόμενος ζωῆς ἐλθὼν
 εἰς συναίσθησιν τῶν πλημμεληθέντων αὐτῷ, καὶ
 γνωρίζων μετὰ συνέσεως τὸν ἐπ' αὐτῷ δικαίως
 ὀρισμένον ἐνταῦθα τῆς θείας κρίσεως ἀντελούμενον
 αὐτῷ λόγον, καὶ αἰτῶν συγγνώμην εἰλικρινῶς ἐκ
 βάθους ψυχῆς ὧν ἤμαρτεν. Ἀγνώμων δὲ ληστής
 ἐστὶν ὁ κατ' αὐτὸ τὸ πέρας τῆς παρουσίας αὐτῷ ζωῆς
 γενόμενος καὶ τὸν κατὰ ψῆφον δικαίαν τοῦ Θεοῦ
 τεθέντα σοφῶς τοῦ μερισμοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ
 σώματος νόμον τε καὶ ὄρον ὡς μὴ καλῶς δοθέντα
 διὰ φιλοζωΐαν μεμφόμενος.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ πάλιν ἐπειδήπερ ἕκαστος ἡμῶν διπλοῦς ἐστι
 τὴν φύσιν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεπτῶς, ληστής
 ἐστὶν ὁ καθ' ἑκάτερον τῶν ἐξ ὧν συνέστηκε κατὰ τὴν
 θατέρου φύσιν νόμον ὑπὲρ ἀρετῆς τῷ Λόγῳ μυστι-
 κῶς συσταυρούμενος, καὶ τὸν μὲν τῆς σαρκὸς νόμον,
 ὡσπερ ἀγνώμονα ληστήν τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς ἀντι-
 πίπτοντα, τὸν δὲ τοῦ πνεύματος νόμον ὡσπερ ληστήν
 ἔχων εὐγνώμονα, καὶ τὸν Σωτῆρα Λόγον διὰ τῶν κατὰ
 τὴν πρακτικὴν τῶν τρόπων, καὶ ἐπίπονοι ὧσιν, ἀποδε-
 χόμενος, ὃ συνεισέρχεται γεγηθῶς εἰς τὸν τῆς
 εὐωχίας τόπον τὸν πάσης κατάκορον γνώσεως, τοῦ
 κατὰ σάρκα φρονήματος παντελῶς ἀπηλλαγμέ-
 νος.

(249 b) *Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.*

Καὶ αὐθὶς ληστής ἐστὶν εὐγνώμων ὁ καταξιο-
 θεὶς συσταυρωθῆναι Χριστῷ διὰ παντελοῦς καὶ ὁλο-
 κλήρου τῶν παθῶν νεκρώσεως, καὶ δεξιῶς αὐτῷ συ-
 σταυρούμενος, τουτέστι μετὰ λόγου καὶ γνώσεως
 πάσων διεξιῶν ἀρετῆν, καὶ ἀπρόσκοπον πᾶσιν ἀν-

sapienter induerat providentia, demptis regni ejus
 lux inaccessa apparuerit. Sic circumstat eum
 peccati causa patientem corporis membrorum de
 circumstantia mortificatione, quæ per fidelem gra-
 tamque beneficii recordationem in voluntariam
 mutatur virtutem, quæ debitis peccati multis so-
 lutus in regionem cognitionis cum Sermonem jure
 intrat, hoc est in paradysum, ubi certior fiet de
 causa nostræ damnationis atque miseræ, quibus
 nunc tanquam in carcere cohibemur. Latro im-
 probus contra est qui peccati causa obnoxius
 patitur, quique propter voluntatis malignitatem
 justitiæ sermonem non agnoscit una cum se, sed sine
 culpa, patientem pro benignitate sua, imo cum con-
 vicio repudiat judicii sermonem merito ei de provi-
 dentia definitum : qui cum Sermonem contumeliose
 secum, et sua ipsius sponte, condemnatum non co-
 gnosset nec delictorum suorum veniam rogavisset, e
 regno ejicitur, ut alienus, nullam unquam se civita-
 tem ejus recepturum esse lætum accepturus nuntium.

Alia in idem contemplatio.

Atque iterum latro probus est qui, etiam si in
 ipso demum fine præsentis vitæ, venit in pecca-
 torum suorum reputationem, prudenterque agnovit
 verbum divini judicii in se hic consummatum,
 quod ei merito erat definitum, quique sincere ex
 intimo corde eorum quæ deliquerit veniam petit.
 Improbus contra latro est qui vel in ipso vitæ
 præsentis fine Dei legem ac definitionem animæ
 a corpore separandæ, quamvis justo judicio ac
 sapienter sancitam, vitæ amore tanquam male
 institutam vituperat.

Alia in idem contemplatio.

Atque rursus cum nostrum unusquisque dupli-
 cem habeat naturam, ex anima atque corpore
 consistens, latro est qui secundum utramque eorum
 ex quibus constat pro alterius natura legem pro
 virtute cum Sermonem mystice cruci affigitur, et
 carnis quidem legem veluti improbum latronem
 virtutis sermoni obnitentem, spiritus vero legem
 veluti probum latronem habet, quique Salvatorem
 Sermonem per practicæ philosophiæ modos, etsi
 magno cum labore sint conjuncti, recipit, quocum
 simul ingreditur lætus in oblectationis locum,
 omni cognitione refertum, carnali sensu ac cogi-
 tatione plane liberatus.

Alia in idem contemplatio.

Atque rursus latro probus est is qui cum Christo
 simul cruci affigi meruit per plenam atque perfe-
 ctam passionum mortificationem, quique ad dex-
 tram ejus est cruci affixus ^m, hoc est qui cum ra-
 tione et cognitione omnem persequitur virtutem,

cunctisque hominibus inoffensam servat vitam, quæ nullam prorsus quæ austeritate a sermonis lenitate discrepet habet motionem. Improbus contra latro est qui gloriæ lautiorumve emolumentorum gratia speciosis modis subdole simulat vitam secundum virtutem institutam, unicoque ac soli pro omni virtute et cognitione in conversatione cum alienis sermoni adulatori dat operam, erga necessarios contra pravum se gerit voluntate ac moribus et illiberalem prorsus, cui præsertim viæ Dei calumniatori prudenter est os obturandum. Fortasse enim desinet quod in sua revertatur calumniari Sermonem ab increpante admonitus, quemadmodum in cruce contigit illi qui sine verecundia blasphemiam protulerat latro ⁿ. Quod enim non oblocutus est increpanti, id sermonem qui prolatus erat tacite probatum significat. Quacunque utique contemplationis ratione cum Christo simul cruci affigimur, dum ibi sumus, Sermonem una cum nobis cruci affixum placare studeamus, ac veracem conscientia a cogitationibus eam increpantibus purgata accipere quietis annuntiationem, siquidem hodierna dies præsentem hujus ævi diem denotat (nam, *Hodie*, inquit, *mecum eris in paradiso* ⁿ), crastina vero futuram, qua non peccatorum remissio exspectanda est ulla, sed sola vitæ ex merito conveniens retributio.

Ex eodem sermone, in illud : « *St Josephus Arimatheus sis, ab eo qui cruci affixit corpus pete p.* »

Corpus Christi est anima, vel facultates ejus, vel sensus, vel singulorum corpus, vel corporis membra, vel mandata, vel virtutes, vel rationes eorum quæ facta sunt, vel, ut verius simpliciter dicam, privatim et in commune, hæc omnia et horum singula quæque sunt corpus Christi. Quod cruci affigit, nempe hæc omnia, diabolus, in eo qui talem horum crucifixionem admittit, secundum naturam ea operari prohibens. Josephus autem explicatur secundum Hebraicam linguam *Additio* : Arimathia vero, *Tolle illud*. Quid igitur? Homo fidei additamenta habens et cognitionis, et virtutis modis auctus, omnemque materialium fraudem in se profligans, Josephus hic est spiritualis, qui Christi corpus desumptum laute pollingere potest inque corde condere ex fidei tanquam lapide structo, ipsius corpus ad instar Christi corpus per gratiam, et corporis membra justitiæ arma Deo in sanctificationem efficiens, sensus vero corporis secundum innatam rationem ad naturalem in spiritu contemplationem anime ministerio sistens, ipsique animæ ad virtutes perficiendas parem atque facultatibus attri-

ⁿ Luc. xxiii, 39. ^o ibid. 43. ^p ibid. 52.

VARIE LECTIONES.

ⁿ Apographum habet εὐξήμενος.

(50) Idem *ibid.* cap. 24, p. 864, tom. I Opp. ed. Bened.

A θρώποις τὸν βίον διατηρῶν, καὶ μηδεμίαν ἔχων το παράπαν τῆς τοῦ λόγου πραδότητος ἀπάδουσαν εἰ' αὐστηρότητα κίνησιν. Ἀγνώμων δὲ ληστής ἐστὶν ὁ δόξης ἕνεκεν ἢ λημμάτων ἀδρότερον τοῖς φαινομένοις τρόποις ὑπούλως τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ὑποκρινόμενος, καὶ ἓνα καὶ μόνον πρὸς τοὺς ἔξω τὸν κόλακα λόγον ἀντὶ πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως μετ' ἐρχόμενος, πρὸς δὲ τοὺς συνήθεις σχολιὸς τις τὴν γνώμην παντάπασι ὦν καὶ δυσάντητος, ὃν δεῖ μάλα γε τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ βλασφημοῦντα μετὰ συνέσεως ἐπιστομίζειν. Ἴσως γὰρ παύσεται τοῦ διαβάλλειν διὰ τῆς οἰκείας ἀναστροφῆς τὸν λόγον τῇ παραινέσει τοῦ ἐπιπλήσσοντος, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πέπονθεν ὁ τὴν βλασφημίαν ἀδεῶς προτενέγκας ληστής. Τὸ γὰρ μὴ ἀντιφθέγγασθαι τῷ ἐπιπλήξαντι σημεῖον **B** ἔχει τῆς τοῦ ῥηθέντος ἀποδοχῆς λόγου τὴν σιωπὴν. Καθ' ἦντινα γοῦν τῶν εἰρημένων θεωρίαν τῷ Χριστῷ συσταυρούμεθα σπουδάσωμεν, ὡς ἔσμεν ἐνταῦθα, τὸν συσταυρούμενον ἡμῖν ἰλεώσασθαι. Λόγον, καὶ τὴν ἀψευδῆ δέξασθαι κατὰ συνείδησιν καθαρθεῖσαν τῶν πλησσόντων αὐτὴν νοημάτων τῆς ἀναπαύσεως ἐπαγγελίαν, εἴπερ ἡ σήμερον τὴν ἐνεστῶσαν τούτου τοῦ αἰῶνος ἡμέραν ἐνδείκνυται (*σήμερον γὰρ, φησὶν, ἔσσι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ*), ἡ δὲ αὐριον τὴν τοῦ μέλλοντος, καθ' ἦν οὐδεμίαν μὲν ἄρεσιν ἀμαρτημάτων ἐκδέχεσθαι χρῆ, μόνην δὲ τῆς ἐκάστη προεπούσης κατ' ἀξίαν ἀμοιβῆς τῶν βεβιωμένων ἀντίδοσιν.

C (250 a) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « *Kān Ἰωσήφ ἦς ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, αἰτησαὶ τὸ σῶμα παρὰ τοῦ σταυροῦντος* (50). »

Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἢ αἱ ταύτης δυνάμεις, ἢ αἱ αἰσθήσεις, ἢ τὸ σῶμα τοῦ καθ' ἕκαστον, ἢ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἢ αἱ ἐντολαὶ, ἢ αἱ ἀρεταὶ, ἢ οἱ λόγοι τῶν γεγονότων, ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀληθέστερον, ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ, ταῦτα πάντα καὶ τούτων ἕκαστόν ἐστι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Σταυροὶ δὲ τοῦτο, ἡγουν ταῦτα πάντα ὁ διάβολος, ἐν τῷ παραδεξαμένῳ τούτων τὴν σταύρωσιν, οὐκ ἔων αὐτὰ, κατὰ φύσιν ἐνεργεῖσθαι. Ἰωσήφ δὲ ἐρμηνεύεται κατὰ Ἑβραίων φωνὴν, *Πρόσθεσις*· Ἀριμαθία δὲ, Ἄρον ἐκεῖνο. Πῶς οὖν; Ἄνθρωπος προσθήκας πίστεως ἔχων καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ἠδύξημένος ⁿ τρόποις, καὶ πᾶσαν ἀπάτην τῶν ὑλικῶν ἑαυτοῦ περιελάμενος, οὗτος Ἰωσήφ ἐστὶ πνευματικὸς, δυνάμενος τὸ σῶμα λαθεῖν τοῦ Χριστοῦ καὶ καλῶς ἐνταφιάσαι καὶ ἐνθεῖναι τῇ ἐκ πίστεως λελατομημένῃ καρδίᾳ, τό τε σῶμα τὸ ἑαυτοῦ ὡς Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν χάριν, καὶ τὰ σώματος μέλη ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ εἰς ἁγιασμόν ποιούμενος, τὰς δὲ αἰσθήσεις τοῦ σώματος ὑπουργοὺς εἶναι τῇ ψυχῇ κατὰ τὸν ἐμφύτον λόγον πρὸς τὴν ἐν πνεύματι φυσικὴν θεωρίαν παρασκευάζων, αὐτὴν δὲ τὴν ψυχὴν ἰσονομεῖν ταῖς δυνάμεσι

ποιῶν πρὸς τὴν τῶν ἀρετῶν ἐκπλήρωσιν, καὶ ἔτι τὴν ψυχὴν τε καὶ τὰς αὐτῆς δυνάμεις δουλώσας ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, αὐτὰς δὲ τὰς ἐντολάς φυσικὰς τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύς ἐνεργείας, καὶ διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀμεταθέτου καὶ παγίας ἕξεως εἰς κατανόησιν αὐτῆς καὶ ὑποδοχὴν τῶν ἐγκεκρυμμένων ταῖς ἐντολαῖς θειοτέρων λόγων διεγειρόμενος, καὶ ὡσπερ σινδόνι τινὶ τοῖς περὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον πνευματικοῖς λόγοις περιβάλλειν τὸν πρῶτον, ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα, Λόγον. Ὁ ταύτην οὕτω τηρήσας τὴν εὐκοσμον εὐταξίαν, Ἰωσήφ ἐστὶ, τὸ μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ μυστικῶς ἐνταφιάζων.

**Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.*

Καὶ ἔτι συντόμως εἰπεῖν, ὁ πράξει καὶ θεωρίᾳ τοὺς περὶ τοῦ σταυροῦ τοῖς ἀκούουσι θαυμαστῶς λόγους (250 b) ἀποδιδούς, οὗτος Ἰωσήφ μὲν γέγονεν ἄλλος διὰ τῆς προσθήκης τῶν κατὰ τὴν θεωρίαν ἀγαθῶν εἰς γνῶσιν ἐπαυξήσας πνευματικὴν, Ἀριμαθαῖος δὲ διὰ τῆς γνησίας τῶν ἀρετῶν οἰκειότητος κατὰ τὴν πράξιν πᾶσαν τῶν ὑλικῶν ἑαυτοῦ περιτέμων τὴν προσπάθειαν.

**Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτὸ.*

Σταυροῦσι δὲ πάλιν τὸν Χριστὸν οἱ βλασφήμως τοὺς περὶ τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ Θεοῦ διδάσκοντες λόγους, ἐνταφιάζει δὲ πάλιν ὁ τοὺς περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ λόγους μετὰ παρρησίας πᾶσιν εὐσεβῶς ἀνακηρύττων.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Κἄν Νικόδημος ἦς ὁ νυκτερινὸς θεοσεβῆς, μύροις αὐτὸν ἐνταφιάσων (51).»

Νικόδημος ἐστὶν, νυκτερινὸς θεοσεβῆς καὶ μύροις τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐνταφιάζων, ὁ κατὰ διάνοιαν μὲν ἐρῶμένος εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δὲ τῆς πράξεως τῶν ἐντολῶν φιλοτιμίαν ὡς δεῖλος διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων (λέγω δὲ τῶν παθῶν ἢ τῶν δαιμόνων τὰς προσβολὰς) φειδοῖ τῆς σαρκὸς παραιτούμενος, ὃ μέγα πρὸς ἀποδοχὴν καὶ τὸ καλὰ φρονεῖν περὶ Χριστοῦ καὶ μὴ βλασφήμους προεσθαι λόγους.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Κἄν Μαρία τις ἦς, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καὶ Σαλώμη, καὶ Ἰωάννα, δάκρυσον ὀρθρία. Ἴδε πρώτη τὸν λίθον ἠρμένον, τυχὸν δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ Ἰησοῦν αὐτὸν (52).»

Μαρία ἡ πρώτη, ἐξ ἧς ἐκβέβληκεν ὁ Λόγος ἑπτὰ δαιμόνια, ἐστὶ πᾶσα πρακτικὴ ψυχὴ, διὰ τοῦ λόγου τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν τῆς περὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον καθαρθεῖσα πτοήσεως. Ἑβδομαδικὸς γὰρ οὗτος ὁ αἰὼν, τῇ εἰς ἑαυτὸν τοῦ χρόνου περιελίξει πλῆ-

¹ Joann. xix, 39. ² Marc. xvi, 1, 9.

³ Apographum τῶν.

(51) Idem. *ibid.* cap. 24, p. 864, tom. I Opp. edit. Bened.

A buens conditionem, ac præterea animam atque facultates ejus Dei mandatis subjiciens, ipsa vero mandata naturales animæ virtutes probans, ac per immutabilem secundum virtutem et stabilem habitum ad percipiendas rursus et recipiendas diviniore quæ in Dei mandatis latent rationes exstimulatus, ut tanquam sindone quodam spiritualibus circa hoc ævum sermonibus circumvestiat primum, ex quo et per quem et in quem universa decurrunt, Sermonem. Qui tam decoram servat disciplinam, is Josephus est, mysticum Christi corpus sepe-liens.

Alia in idem contemplatio.

Præterea, ut breviter dicam, qui actione et contemplatione de cruce sermones egregie tradit audientibus, is Josephus alter factus est contemplationis bonis sibi additis auctus in spiritualem cognitionem; Arimathæus vero qui sincera cum virtutibus junctus necessitudine secundum actionem in se omnem qua materialibus est addictus et obnoxius tollit affectionem.

Alia in idem contemplatio.

Cruci rursus affigunt Christum qui contumeliose de Dei incorporatione tradunt, sepulcro autem rursus præparat qui doctrinam de Deo incorporato aperte et palam omnibus pie prædicat.

C Ex eodem sermone, in illud : « Si Nicodemus sis, nocturnus ille Dei cultor, funebribus unguentis ipsum unge ». »

Nicodemus, nocturnus Dei cultor, et unguentis Christi corpus præparans ad sepulturam, est qui mente quidem ad cognoscendum Christum fortis et impiger est, at mandatorum exscquendorum studium ut ignavus de Judæorum (passionum, inquam, vel dæmonum incursions) metu, carnis cura recusat, cui magnum est ad commendationem vel bene de Christo sentire nec contumeliose de eo loqui.

D Ex eodem sermone, in illud : « Si Maria quædam sis, si alia Maria, si Salome, si Joanna, diluculo lacrymas profunde. Fac ut prima sublato lapide, angelos etiam fortasse, atque adeo Jesum ipsum videas ». »

Prima Maria, ex qua Sermo septem ejecit dæmonia, est omnis activa anima, per sermonem evangelicorum mandatorum a consternatione circa hoc ævum purgata. Hebdomaticum enim hoc est ævum, quod temporis in seipsum circumvolutione con-

VARIÆ LECTIONES.

(52) Idem *ibid.*, cap. 24, p. 864, tom. I Opp. ed. Bened.

summat, a quo Sermo suimetipsius cultores liberat, supra omnia temporalia eos omnino collocans. Altera vero Maria est omnis anima contemplativa quæ veræ cognitionis ope cognitionem cum Ser-mone per gratiam sibi quæsit. Salome autem, quam interpretantur *Pacem*, vel *Plenissimam*, est omnis anima passionibus abjectis pacata, et practicarum virtutum copia carnis cogitata spiritus legi subjiciens, per expletionem vero contemplati-varum spiritualium cogitationum rerum quæ exsi-stunt cognitionem pro virili sapienter comprehen-dens parte. Joanna autem, quæ explicatur *Columba*, animal mite, bilis expers et fecundum, omnis ani-ma est quæ per mansuetudinem exiit affectus, atque spiritus in cognitione fecunditatem ferventem habet. Hæ autem mane flent, hoc est lacrymas gnosticas profundunt, dum Sermonem quærent omnis virtutis et cognitionis summum principem. Et primæ vident lapidem de janua sepulcri subla-tum, hoc est obscuritatis Sermonis quæ cordi in-cubat indurationem; deinde angelos, hoc est natu-rales rerum quæ existunt in spiritu rationes, Ser-monem rerum universarum causam tacite prædi-cantes.

Alia in angelos contemplatio.

Vel sacræ Scripturæ sermones qui apertio-rem eis de Christo ut Deo et homine, id est de theolo-gia atque divino incarnationis consilio præbet in-terpretationem. Unum enim narrat Scriptura eas vidisse capiti astantem, et alterum ad pedes. Et enim qui capiti astare theologiæ sermonem propter Christi deitatem, pedibus astare dispensationis propter incarnationem, et qui Christi quidem caput divinitatem ejus, pedes humanitatem ejus dixerit, is a vero non aberrabit.

Alia in eosdem contemplatio.

Vel fortasse, circa pietatis sermonem motiones in conscientia angelos esse, propter perfectam ne-quitiae et ignorantiae depositionem, intellectualiter eis prædicantes Sermonis ob nequitiam olim in ip-sis mortificati resurrectionem. Atque postremo ipsum vident Sermonem clare eis manifestatum, sine symbolis et imaginibus, atque intelligibili gaudio replentem intellectuales earum sensus.

Ex eodem sermone, in illud: « Petrum vel Joannem imitare », ad sepulcrum propera, simul ac certatim currens, atque honesta æmulatione contendens. »

Petrus quidem est omnis homo qui fidei in Chri-stum firmamentum per vitæ rationem sibi acquirit; Joannes vero qui propter multam mansuetudinem

« Joan. xx, 3.

(83) Idem *ibid.*, cap. 24, p. 834, tom. I Opp. ed. Bened.

Α ρούμενος, οὐτινος ἐλευθεροῖ τοὺς ἑαυτοῦ θιασώτας ὁ Λόγος, πάντως αὐτοὺς ὑπεράνω τιθεὶς τῶν ὑπὸ χρόνον. Ἡ δὲ ἄλλη Μαρία ἐστὶ πᾶσα ψυχὴ θεωρη-τικὴ, διὰ γνώσεως ἀληθοῦς τὴν πρὸς τὸν Λόγον κατὰ χάριν κτησαμένη συγγένειαν. Σαλώμη δὲ ἐστίν, ἥτις ἐρμηνεύεται *Εἰρήνη ἢ Πληρηστάτη*, πᾶσα ψυχὴ διὰ μὲν (251 a) τῆς ἀποβολῆς τῶν παθῶν εἰρη-νεύουσα, καὶ τῇ περιουσίᾳ τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καθυποτάξασα τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος, διὰ δὲ τῆς πληρώσεως τῶν κατὰ θεω-ρίαν πνευματικῶν νοημάτων τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν κατὰ τὸ δυνατόν σαφῶς περιλαβοῦσα. Ἰωάννα δὲ ἐστίν, ἥτις ἐρμηνεύεται *περιστέρα*, τὸ πρῶτον ζῶον καὶ ἀχολόν καὶ πολύγονον, πᾶσα ψυχὴ διὰ πραότη-τος τὸ ἐμπαθὲς ἀποθεμένη, καὶ τὴν ἐν γνῶσει πολυ-γονίαν τοῦ πνεύματος διάπυρον ἔχουσα. Αὗται δὲ δακρύουσι δρῦραι, τουτέστι δάκρυα προχέουσι γνωστικᾶ, ζητοῦσαι τὸν πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώ-σεως ἀρχικώτατον Λόγον. Καὶ πρῶτον ὁρῶσι τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας ἡρμένου τοῦ μνημείου, τουτέστι τὴν ἐπικειμένην τῇ καρδίᾳ τῆς ἀσαφείας τοῦ Λόγου πώρωσιν· εἶτα τοὺς ἀγγέλους, τουτέστι τοὺς ἐν πνεύματι τῶν ὄντων φυσικοὺς λόγους, σιωπῇ κη-ρύττοντας τὸν παναίτιον Λόγον.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς ἀγγέλους.

Ἡ τοὺς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς, τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἤγουν τὴν περὶ θεολογίας καὶ οἰκονομίας, τρανοτέραν αὐταῖς παρε-χομένους ἔννοιαν. Ἐνα γὰρ φησὶν ὁ λόγος αὐτὰς ἐωρακέναι πρὸς τὴν κεφαλῆν, καὶ ἕνα πρὸς τοὺς ποσὶ. Πρὸς τὴν κεφαλῆν γὰρ εἶναι τὸν τῆς θεολογίας λό-γον διὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, πρὸς δὲ τοὺς ποσὶ τὸν τῆς οἰκονομίας διὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ Χρι-στοῦ μὲν κεφαλὴν τὴν θεότητα αὐτοῦ, πόδας δὲ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγων τις τοῦ εἰκότος οὐχ ἀμφο-τήρεται.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς αὐτούς.

Ἡ τυχόν τὰς κατὰ συνείδησιν περὶ τὸν Λόγον τῆς εὐσεβείας κινήσεις εἶναι τοὺς ἀγγέλους, διὰ τὴν παντελῆ τῆς κακίας τε καὶ ἀγνωσίας ἀποβολὴν· κηρυττούσας αὐταῖς νοητῶς τοῦ ποτὲ διὰ κακίαν ἐν αὐταῖς νεκρωθέντος Λόγου τὴν ἀνάστασιν. Καὶ τέλος αὐτὸν ὁρῶσι τὸν Λόγον διαβρόχην αὐταῖς ἐμ-φνιζόμενον, συμβόλων δίχα καὶ τύπων, καὶ πλη-ροῦντα χαρᾶς (251 b) νοητῆς τὰς νοεράς αὐτῶν χωρήσεις.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λόγου, εἰς τὸ· « Γενοῦ Πέτρος ἢ Ἰωάννης· ἐπὶ τὸν τάξον ἐπιίχθητι, ἀντιτρέχων, συντρέχων, τὴν κυλῆν ἄμιλλαν ἀμιλλώμε-νος (55). »

Πέτρος μὲν ἐστὶ πᾶς ἄνθρωπος τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως κατὰ τὴν ἀναστροφὴν τοῦ βίου κτησάμενος· Ἰωάννης δὲ ὁ διὰ πραότητα πολλὴν

καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀκραιφνῆ καθαρότητα τῆς καρ-
 δίας ἀγαπώμενος τῷ Λόγῳ, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς τῆς
 σοφίας καὶ τῆς γνώσεως θησαυροὺς πιστευόμενος,
 καὶ τῇ ἐπὶ τὸ στήθος ἀναπτώσει ἐξ αὐτῆς τοῦ Λόγου
 τῆς κρυφίας θεότητος τὴν τῆς θεολογίας κομισάμε-
 νος δύναμιν. Ἀντιτρέχουσι δὲ ἀλλήλοις οὗτοι, ὁ μὲν
 κατὰ τὴν ἐνάρετον πράξιν τὴν τοῦ ἐτέρου θεωρίαν
 νικῆσαι φιλονεικῶν, ὁ δὲ κατὰ τὴν γνωστικὴν θεω-
 ρίαν τὴν πράξιν τοῦ ἄλλου παραδραμεῖν ἐπειγόμενος.
 Συντρέχουσι δὲ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἀλλήλοις, ἐκάτε-
 ρος κατὰ τὸ ἴσον περὶ τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν εὐδοκίμε-
 νος.

**Ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς αὐτοὺς.*

Πέτρος δὲ ἐστὶ πάλιν, καὶ Ἰωάννης, ἕκαστος ἄν-
 θρωπος Θεῷ πλησιάζειν ἠξιώμενος, καὶ τὸ μὲν **B**
 πρακτικὴν τῆς ψυχῆς οἶόν τινα Πέτρον, τὸ δὲ θεωρη-
 τικὴν οἶόν τινα Ἰωάννην, ἀλλήλοις κατὰ τὸν λόγον
 ἔχων συντρέχοντα, δόξα τῆς θατέρου πρὸς τὸ ἕτερον
 ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως· καὶ πάλιν ἀλλήλοις
 κατὰ τὴν πρόθεσιν ἀντιτρέχοντα τῷ περὶ ἐκάτε-
 ρον ἄκρῳ παραδραμεῖσθαι θάτερον ὑπὸ θατέρου
 νομίζεται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ· «Κἂν ὡς Θωμᾶς ἀπο-
 λειφθῆς τῶν μαθητῶν οἷς Χριστὸς ἐμφανί-
 ζεται, ἔταρ ἰδῆς, μὴ ἀπιστήσης. Κἂν
 ἀπιστήσης, τοῖς λέγουσι πιστεύσον. Εἰ δὲ
 μὴ τούτοις, τοῖς τύποις τῶν ἡλῶν πιστώ-
 θητι (54).»

Θωμᾶς ἐρμηνεύεται δίδυμος, ὁ ἐστὶ δισταγμὸς **C**
 ἢ δισταζὼν τοῖς λογισμοῖς, καὶ διὰ τοῦτο χωρὶς τῆς
 τῶν τύπων τῶν ἡλῶν ψηλαφήσεως μηδὲ πιστεύων
 γεγονέναι τοῦ Λόγου τὴν ἀνάστασιν. Θωμᾶς οὖν ἐστὶ
 πᾶς διστακτικὸς ἄνθρωπος τὴν τοῦ ἐν αὐτῷ Λόγου
 τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως (252 a) γίνεσθαι
 δυσκόλως πιστεύων ἀνάστασιν, ὄντινα μόνον αἱ
 μνῆμαι τῶν προγεγονότων ἀμαρτημάτων, ἀπαθῶς
 τυπούμεναι κατὰ διάνοιαν, πείθουσι τοῦ ἐν αὐτῷ
 θείου Λόγου δέξασθαι τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὁμολογή-
 σαι αὐτὸν Κύριον καὶ Θεόν· Κύριον μὲν ὡς τῆς
 κατὰ πράξιν τελειότητος νομοθέτην, Θεὸν δὲ ὡς τῆς
 κατὰ τὴν θεωρίαν παντελοῦς μυσταγωγίας ὑφηγητήν.
 Ἀπαθῆς δὲ μνήμη ἐστὶ τῶν προγεγεννημένων τύ-
 πωσις ἢ χωρὶς ἡδονῆς καὶ λύπης περὶ πράξιν καὶ **D**
 Λόγον ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ περὶ τῶν ἰδίων ἔργων ἢ
 νοημάτων διάγνωσις, τύπους, ἀλλ' οὐ τρήσεις ἔχουσα
 τῶν τραυμάτων διὰ τὴν ἐγγενομένην ἀπάθειαν συν-
 ουλωθέντων.

**Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.*

Ἡ πάλιν ἡλοι τυγχάνουσιν οἱ κατὰ τὴν πρακτι-
 κὴν φιλοσοφίαν τρόποι τῶν ἀρετῶν, προσηλωμένην
 μετὰ πόνου τῷ θεῷ φόβῳ κρατοῦντες τῆς ψυχῆς

¹ Joan. xx, 25 sq.

(54) Idem ibid., cap. 24, p. 364, tom. I Opp. ed. Bened.

A atque puram cordis inde sinceritatem a Domino
 diligitur, cuique propterea thesauri sapientiae et
 cognitionis sunt crediti, et qui ad pectus reclinando
 ex ipsa Sermonis occulta divinitate theologiae vir-
 tutem refert. Occurrunt autem hi sibi invicem, dum
 hic secundum actionem virtute institutam alterius
 contemplationem vincere studet, ille secundum
 gnosticam contemplationem alterius actionem an-
 tevertere properat. Concurrunt vero sibi invicem
 secundum propositionem, dum uterque ex aequo
 circa proprium bonum felici rerum successu uti-
 tur.

Altera in eosdem contemplatio.

Petrus vero rursus est, et Joannes, omnis homo
 qui Deo appropinquare meruit, quique practicum
 animae studium ad Petri instar, contemplativum
 vero ad Joannis instar, invicem sibi secundum ser-
 monem concurrentia habet, nullo alterius praë
 altero excessu aut defectu. Atque rursus eadem
 sibi invicem secundum propositionem occurrentia
 creduntur, cum uterque utrumque sua antevertat
 excellentia.

Ex eodem, in illud: «Quod si Thomæ instar a cœtu
 discipulorum, quibus apparuit Christus, abfueris,
 posteaquam videris, ne rei fidem abroges. Quod si
 id tibi fidem non facit, narrantibus saltem crede.
 Si ne quis quidem, at certe clavorum impressioni-
 bus fidem habe¹.»

Thomas explicatur geminus, quod est dubitatio
 vel dubitans mente, et propterea clavorum impres-
 sionibus non contrectatis nec resurrexisse Sermo-
 nem credens. Thomas igitur est omnis homo in
 dubitationem proclivis qui Sermonis virtutis atque
 cognitionis quem in semetipso habet haud faciliè
 credit futuram esse resurrectionem, cui peccato-
 rum solum antea factorum monumenta, sine affectu
 in mente impressa, divini in semetipso Sermonis
 resuscitationem futuram esse persuadent ut credat,
 atque ut cum Dominum ac Deum esse accipiat;
 Dominum quidem ut practicae, quam dicimus, per-
 fectionis legislatorem, Deum vero ut contempla-
 tivæ ac plenæ initiationis deductorem. Monumen-
 tum vero affectu carens est ante factorum impressio
 quod menti sine voluptate ac dolore circa actio-
 nem et Sermonem insidet priorum factorum aut
 cogitatorum iudicium, impressiones, at non perfo-
 rationes vulnerum habens, quæ propter affectuum
 absentiam in cicatrices coiverunt.

Alia in idem contemplatio.

Vel rursus clavi sunt virtutum secundum pra-
 cticam philosophiam modi, animæ affectum ti-
 moris Dei clavis affixum cum labore tenentes,

quos cognitionis rationes nulli passioni obnoxiae et simplices et ineffabiles excipiunt atque divini Sermonis secundum animæ deificationem quæ huic contigit resurrectionem propalant, et fide testificatum denuntiant divini quasi habitus statum illum passionis expertem: quam qui non passus est, nec alii unquam de ea narranti crediderit, uti nec Thomas apostolis hanc resurrectionem passis cum narrarent serius credidit quæ patiendi eam ipse esset expertus.

Ex eodem sermone, in illud: « Si in infernum descendat, simul ascende. Ea quoque mysteria cognoscere quæ Deus illic designavit, quæ duplicis descensus sit ratio. »

Spiritualis homo ubique inviolatum existere Dei Sermonem videns per contemplationem eum sequitur, providentiæ universalis cum intelligentia percipiens artem. Sic etiam in infernum descendentem Sermoni comes est, non mali causa videlicet, sed ad investigandum et discendum Dei ad inferos descensus mysterium, et ad cognoscendam eorum quæ illic fiunt atque perficiantur admirandam rationem.

Alia in idem contemplatio.

Vel rursus, cum infernum omne peccatum sit, quod tenebrosam et deformem et perditam reddat animam ab ipso obsessam, is qui de affectibus disputat Sermonem doctrinæ in infernum descendentem comitatur, dum virtutem ab singulis nequitias mortificatam Sermone vivificat et in resurrectionem deducit, et vincula status materiæ obnoxii animarum fortiter Sermone rumpit. Ratio autem duplicis descensus secundum promptam interpretationem est, ad primum quidem propositum, ut cum corporibus animas fide et casta conversatione in terra salvas facere, et postquam Sermo in infernum descenderit, sine corporibus animas eorum qui ante sint mortui per solam fidem conservare possit: ad secundum vero propositum, quod nequitiae habitus et actio ab Sermone accipiat ad virtutem et cognitionem redeundi facultatem.

Ex eodem sermone, in illud: « Si in caelos ascendat, simul ascende. Comitantibus vel excipientibus angelis te adjuuge: portis ut levantur impera. »

Qui propter abundantiam cognitionis ac Spiritus sancti uberiores participationem satis, quoad ejus fieri potuit, penetravit rationem providentiæ, et artem ejus comprehendit, is cum Sermone in caelos ascendentem de terra una ascendit, omnium eorum quibus providetur, tam visibilium quam invisibilium, natura cum rationibus suis gnostice pene-

(53) Idem *ibid.*, cap. 24, p. 864, tom. I. Opp. ed. Bened.

Α τὴν διάθεσιν, οὗς οἱ ἀπαθείς καὶ ἀπλοὶ καὶ ἀρόρητοι τῆς γνώσεως διαδεξάμενοι λόγοι διαπύσιον βοῶσι τὴν κατὰ τὴν θέωσιν τῆς ψυχῆς γενομένην αὐτῆ τοῦ θεοῦ Λόγου ἀνάστασιν, πιστῶς μαρτυροῦσαν προδεικνύοντες τῆς θεοειδοῦς ἕξεως τὴν ἀπάθειαν· ἦν ὁ μὴ παθῶν οὐδ' ἄλλω ποτὲ ἀφηγουμένῳ περὶ αὐτῆς πιστεύσειεν, ὡσπερ οὐδὲ θωμάς ταύτην παθοῦσι τὴν ἀνάστασιν τοῖς ἀποστόλοις, πρὸ τῆς διὰ τοῦ παθεῖν πείρας ἐπίστευσε λέγουσιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Ἄν εἰς ἄδου κατή, συγκάτελθε. Γνωθὶ καὶ τὰ ἐκεῖ τοῦ θεοῦ μυστήρια τίς ὁ λόγος τῆς διπλῆς καταβάσεως (55). »

Β Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος πανταχοῦ γινώσκων ἀχράντως ὑπάρχειν τὸν τοῦ θεοῦ Λόγον ἔπεται διὰ θεωρίας αὐτῷ, τῆς ἐπὶ πάντα προνοίας μετὰ συνέσεως τὴν ἐπιστήμην δρεπόμενος. Οὕτω καὶ εἰς ἄδου κατερχομένῳ τῷ Λόγῳ συγκάτευσιν, οὐκ ἐπὶ κακῷ δῆλον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐρευνῆσαι καὶ μαθεῖν τὸ μυστήριον τῆς εἰς τὸν ἄδην τοῦ θεοῦ καταβάσεως, καὶ τῶν ἐκεῖσε γινομένων τε καὶ ἐπιτελουμένων τῶν ὑπερφυσῶν διδαχθῆναι λόγον.

(252 b) Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ πάλιν, ἐπειδὴ ἄδης ἐστὶ πᾶσα ἀμαρτία, ζοφερὰν καὶ ἀειδῆ καὶ διεφθαρμένην τὴν ὑπ' αὐτῆς κρατούμενην ἀπεργαζομένη ψυχὴν, ὁ περὶ παθῶν διαλεγόμενος εἰς ἄδην κατιόντι τῷ Λόγῳ τῆς διδασκαλίας συγκάτευσιν, τὴν ὑφ' ἐκάστης κακίας νεκρωθεῖσαν ἀρετὴν διὰ τοῦ Λόγου ζωοποιῶν καὶ εἰς ἀνάστασιν ἄγων, καὶ τὰ δεσμὰ τῆς ὑλικῆς προσπαθείας τῶν ψυχῶν, ἀνδρικῶς τῷ Λόγῳ συνδιάρρησων. Λόγος δὲ τῆς διπλῆς καταβάσεως κατὰ τὸν πρόχειρον νοῦν ἐστὶ, πρὸς μὲν τὴν πρώτην ἐπιβολὴν, τὸ καὶ μετὰ σωμάτων ψυχὰς σώζειν διὰ πίστεως καὶ ἀγωγῆς βίου καθαρᾶς, ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ χωρὶς σωμάτων εἰς τὸν ἄδην κατελθόντα τὸν Λόγον τὰς ἐκεῖσε τῶν προτετελευτηκότων ψυχὰς διὰ μόνης περιποιεῖσθαι τῆς πίστεως δύνασθαι· πρὸς δὲ τὴν δευτέραν ἐπιβολὴν, τὸ καὶ τὴν ἕξιν τῆς κακίας καὶ τὴν ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ Λόγου δέχεσθαι τὴν πρὸς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἐπάνοδον.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Κἂν εἰς οὐρανοὺς ἀνίη, συνάνελεθε. Γενοῦ μετὰ τῶν παραπεμπόντων ἀγγέλων ἢ τῶν δεχομένων· ἀρθῆναι ταῖς πύλαις διακέλευσαι. »

Ὁ διὰ πολλὴν περιουσίαν γνώσεως καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου πλουσίαν μετοχὴν τὸν περὶ προνοίας ἀρχοῦντως κατὰ τὸ δυνατόν περαιώσας λόγον, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἐπιστήμην περιλαβὼν εἰς οὐρανοὺς ἀπὸ γῆς ἀνιόντι τῷ Λόγῳ συνάνευσιν, τὴν πάντων τῶν προνοουμένων φύσιν, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, μετὰ τῶν κατ' αὐτὴν λόγων γνωστικῶς

(56) Idem *ibid.*, cap. 25, p. 865, tom. I. Opp. ed. Bened.

διαπεράσαι, καὶ εἰς τὴν οὐδ' ὄλωσεν τὴν οἰανοῦν φορὰν ἢ κίνησιν ἔχουσαν, πρὸς ἣν ἠπειγέτο μάλιστα, διὰ παντὸς λόγου τε καὶ τρόπου λήξιν ἀναληφθεὶς, ἀπὸ τῶν παραπεμπόντων ὡσπερ ἀγγέλων τινῶν τῶν ἐν τοῖς οὔσι τῆς προνοίας λόγων ἐπὶ τὴν τῶν ὑποδεχομένων ἀρρήτων τῆς θεολογίας λόγων τε καὶ μυστηρίων χώραν ἀναγόμενος, (253 a) καὶ ταῖς κατὰ μέρος ἀναβάσεσιν ὑψηλοτέρας ποιῶν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θεαρχικωτάτου Λόγου, τὰς νοεράς τῆς ψυχῆς πόλεις.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ ἐτέρως δὲ πάλιν ἀνιόντι τῷ λόγῳ συνάνεισιν ὁ ἀπὸ τῶν κατ' ἀρετὴν τρόπων τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας ὡσπερ ἀπὸ τινος γῆς εἰς τινὰς οὐρανοὺς τοὺς κατὰ θεωρίαν πνευματικοὺς τῆς γνώσεως τῷ ἀνατακτικῶς ἔλκοντι θεῷ συνυφόμενος Λόγῳ.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ μυστικώτερον ἔτι περὶ τούτων εἰπεῖν, ὁ δυνάμενος ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν γνώσεως, ἀφ' ἧς ὁ τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου κόσμος γέγονε παρὰ τῷ Πατρὶ, εἰς τὴν τῆς πρὸ τοῦ τὸν κόσμον τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως εἶναι παρὰ τῷ Πατρὶ ὁδῆς ἐννοιαῖν ἀναχθῆναι, κατὰ ἀλήθειαν οὕτως συναντῆθαι εἰς οὐρανοὺς τῷ δι' αὐτὸν ἐπὶ γῆς καταλθόντι Θεῷ καὶ Λόγῳ, πληρώσας τῆς ἀνθρώποις χωρητικῆς κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον γνώσεως τὸ μέτρον, καὶ γενόμενος τοσοῦτον Θεὸς ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος, τῷ ὑψωθῆναι τοσοῦτον ταῖς θεαῖς ἀναβάσει διὰ τὴν Θεὸν, ὅσον διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς πρὸς τὸ ἔσχατον τῆς ἡμετέρας φύσεως ἑαυτὸν ἀτρέπτως κενύσας κατελήλυθεν.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν Λόγου, εἰς τὸ « Ἐγκαινίζεται δὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καὶ λίαν πολυτελῶς, ἦν Θεὸς παρέδειξε, καὶ Βεσελεὴλ ἐτελείωσε καὶ Μωϋσῆς ἐπέτατο (57). »

Κολύτροπον ὄντα τὸν κατὰ τὴν σκηνὴν ἀναγωγικὴν τῆς θεωρίας λόγον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἔλαβεν αὐτὸν ὁ διδάσκαλος καὶ ἡμεῖς θεωρήσωμεν αὐτόν. Σκηνὴ τοιγαροῦν τοῦ μαρτυρίου ἢ μυστηριώδης ἐστὶν οἰκονομία τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως, ἣν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ εἰδοκῆσας παρέδειξε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ σοφοῦ Βεσελεὴλ πραγματοποιούμενον συνεργῆσαν ἐτελείωσε, καὶ ὁ ναητὴς Μωϋσῆς ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μονογενὴς Υἱὸς αὐτοῦργησε, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἢν ἑαυτῷ πηξάμενος ἐνώσει τῇ κατ' ὑπόστασιν.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Πλὴν ὅτι καὶ τῆς ὅλης κτίσεως νοητικῆς τε καὶ αἰσθητικῆς ἐστὶν εἰκὼν ἡ σκηνή, ἣν ὁ Θεὸς καὶ Πα-

« Exod. xxxvi, 1 et passim.

(57) Idem. Op. in Noxam Dominicam, cap. 2, p. 836, tom. I Opp. edit. Bened.

PATROL. GR. XLI.

trata, atque in statum cessationis omnino quiescente impetu et motu carentem, quo maxime properabat, per omnem rationem ac modum assumptus, a comitantibus veluti angelis quibusdam providentiæ in rebus existentibus rationibus ad exceipientium ineffabilium theologiæ rationum ac mysteriorum regionem subductus, et singulis quibusque gradatim ascensionibus magis in sublime levans intellectuales animæ portas ad Sermonem recipiendam divinam.

Alia in idem contemplatio.

Atque aliter rursus Sermonem comitatur ascendentem qui a practicæ philosophiæ secundum virtutem modis quasi a terra quadam in cœlos quosdam secundum contemplationem spirituales cognitionis una cum Sermone divino in sublime evahitur.

Alia in idem contemplatio.

Atque ut etiam magis mystice de his dicam, qui a cognitione secundum dispensationem, unde carnis Sermonis mundus apud Patrem factus est, in cogitationem gloriæ, antequam mundus Sermonis incarnati apud Patrem fuerit evehi potest, is revera una in cœlos ascendit cum Deo ac Sermone, qui ipsius causa in terram descenderat, cognitionis qui hoc ævo hominibus concessus est modulo impleto, in tantum factus Deus, in quantum ille homo, eo quod in tantum divinis ascensionibus Dei causa est exaltatus, in quantum hominis causa Deus ad nostræ naturæ usque extremitatem exinanitus, sed nullam immutationem passus, devenerat.

Ejusdem ex sermone in Noxam Dominicam, in illud: « Innovatur vero tabernaculum testimonii, et quidem magnificis sumptibus, quod Deus ostendit, et Beseleel confecit, et Moyses fixit. »

Mysticam de tabernaculo contemplationis rationis varietatem impræsentiarum quomodo interpretatus sit doctor, nos quoque contempnemur. Tabernaculum igitur testimonii mysticum est Dei Sermonis incarnationis consilium, quod Deus probans ostendit atque sanctus Spiritus per sapientem Beseleel præformatum adjuvans perfecit, et intellectualis Moyses Dei ac Patris unigenitus Filius per sese operatus est, cum humanam naturam substantiali unitione in se linxit.

Alia in idem contemplatio.

Sed etiam universæ conditionis et intellectualis et sensibilis imago est tabernaculum, quod Deus

et Pater tanquam mens cogitavit, et Filius tanquam sermo operatus est, et Spiritus sanctus perfecit. Atque rursus visibilis solius naturæ ac solius hominis ex corpore et anima constantis, et solius rursus animæ quam per seipsam contemplatur sermo, imago tabernaculum est, spectatum videlicet secum dum rationem unicuique convenientem.

Ex eodem sermone, in illud : « Innovatur autem regnum David, neque id semel, sed prius cum ungeretur, ac postea cum rex salutaretur v. »

Pari modo magnum Davidem quoque prophetam atque regem, Augusto spiritualis sensus ac mystici romine ornatum, quo cum in præsentis loco magister contemplatus est, nos quoque accipiamus. David igitur intellectualis est verus rex Israelis et Deum videntis Jesus Christus, pro priore quidem suo adventu humanitatis opinione unctus, ut doctor alibi ait, humanitatem ungens deitate, et faciens quod unguentum : pro altero vero et præclaro adventu, ut Deus et Dominus atque omnis conditionis rex et existens et appellatus.

In præsentem sermonem sunt qui quærent dicentes : « Quid tandem dicens magister resurrectionis diem superare omnes super terram festivitates, non solum humanas et in terra futuras, sed jam vel quæ ipsius Christi sint et in Christo consummentur, veluti suæ ipsius oblitus sententiæ, encarniorum diem huic præponit, dicens : « Sublimi sublimior, et admirabili admirabilior, » adeo ut hinc sibi ipsi adversarii magister videri possit. »

Ad hæc dicendum est, quod ipse magister in eodem sermone interjectis quibusdam dicit : « Non vult sermo ut in eodem semper statu maneat, sed ut perpetuo ac laudabili motu agiteris, ac nova prorsus creatura sis. » Ut igitur innovatum se ipso sublimiorem atque Dei magis similem profectibus ad virtutem expurgatum fieri animadvertimus, sic jam omnem quoque quameunque cogitamus festi diem in nobis ac per nos semetipsa sublimiorem fieri credere debemus, cum mysterium quod per eam significatur propriam suam in nobis virtutem ad perfectionem agat. Recte igitur sublimi sublimiorem novam magister dixit Dominicam, quoniam eadem semper nobiscum una exaltetur seque ipsam transgrediatur. Quippe resurrectionis, id est prima, Dominica occulte per suum my-

v II Reg. II, 4.

(58) Idem *ibid.*, cap. 2, p. 853, tom. I Opp. edit. Bened.

(59) Greg. Naz. Or. Theol. IV, de Filio, cap. 3, p. 511, tom. I Opp. edit. Bened.

Α τῆρ οἷα νοῦς ἐνενόησε, καὶ ὁ Υἱὸς οἷα λόγος ἐξημιούργησε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐτελείωσε. (253 b) Καὶ αὐθις τῆς αἰσθητῆς μόνης φύσεως, καὶ μόνου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐκ ψυχῆς ὄντος καὶ σώματος, καὶ μόνης αὐτῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν τῷ λόγῳ θεωρουμένης, ἐστὶν εἰκὼν ἢ σκηνή, κατὰ τὸν ἐκάστην πρόποντα ἐτλαδῆ θεωρουμένη λόγον..

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ : « Ἐγκαινίζεται δὲ ἡ βασιλεία Δαβὶδ, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ χρισμένου τοῦ πρότερον, καὶ ἀκατορευομένου τοῦ δευτέρου (58). »

Ὁμοίως καὶ τὸν μέγαν Δαβὶδ τὸν προφῆτην καὶ βασιλέα, πολύσεμον ἔχοντα τὸν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἀναγωγῆς λόγον, καθ' ὃν ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτὸν ὁ διδάσκαλος ἐθεώρησε, καὶ ἡμεῖς ἐκδεξώμεθα. Δαβὶδ τοίνυν ἐστὶ νοητὸς ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁρῶντος Θεὸν Ἰησοῦς Χριστὸς, κατὰ μὲν τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν, τῇ ἐπινοίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος χρισόμενος, ὡσπερ ἀλλαγῆς φησὶν ὁ διδάσκαλος, χρίσας τὴν ἀνθρωπότητα τῇ θεότητι, καὶ ποιήσας ὅπερ τὸ χρίσαν κατὰ δὲ τὴν δευτέραν αὐτοῦ καὶ ἔνδοξον ἐπιφάνειαν, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος καὶ πάσης κτίσεως βασιλεὺς, καὶ ὑπάρχων καὶ ἀναγορευόμενος (59).

Εἰς τὸν παρόντα λόγον τινὲς ἀποροῦσι φάσκοντες, « Τί δήποτε φήσας ὁ διδάσκαλος ὑπερβαίνει τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν πάσας τὰς ἐπιγῆς ἑορτάς, οὐ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ χαμαὶ ἐρχομένας, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ τελουμένας, ὡσπερ ἐπιλαθόμενος τῆς ἰδίας ἀποφάσεως, τὴν τῶν ἐγκαινίων ἡμέραν ταύτης ὑπερτίθησιν εἰπὼν. « Ὑψηλῆς ὑψηλοτέρα, καὶ θαυμασίας θαυμασιωτέρα, ὡς ἐκ τούτου νομισθῆναι ἐαυτῷ περιπίπτειν τὸν διδάσκαλον (60). »

Πρὸς ταῦτα λεκτέον, ὡς αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ (254 a) μετὰ τινὰ φησιν : « Οὐ βούλεται σε ὁ λόγος ποτὲ ἐν τῷ αὐτῷ μένειν, ἀλλ' ἀεὶ κινητὸν εἶναι, εὐκίνητον, πάντως νεόκτιστον (61). » Ὡσπερ οὖν τὸν ἐγκαινιζόμενον ὑψηλότερον ἑαυτοῦ γίνεσθαι καὶ θεοειδέστερον ταῖς εἰς ἀρετὴν προκοπαῖς παιδρυνόμενον γινώσκωμεν, οὕτω δὲ καὶ πᾶσαν δι' ἡμᾶς ἐπινοηθεῖσαν ἑορτῆς ἡμέραν ἐν ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν ἑαυτῆς ὑψηλοτέραν γίνεσθαι πιστεύειν ἡμᾶς χρὴ, τοῦ δι' αὐτῆς σημαινομένου μυστηρίου τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐν ἡμῖν πρὸς τελείωσιν ἄγοντος. Εἰκότως οὖν ὑψηλῆς ὑψηλοτέραν τὴν καινὴν ὁ διδάσκαλος ἔφη Κυριακὴν, ὡς ἀεὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν συνουφουμένης, καὶ ἑαυτὴν ὑπερβαινούσης : οἷα τῆς ἀναστάσεως, λέγω δὲ τῆς πρώτης Κυριακῆς, κρυφίως διὰ τοῦ κατ' αὐτὴν μυστηρίου πάσης προσύλου

(60) Greg. Naz. Or. in Nov. Dominicam, cap. 5, p. 838, tom. I Opp. edit. Bened.

(61) Idem *ibid.*, cap. 8, p. 840, tom. I Opp. edit. Bened.

μόνον φαντασίας παντάπασι καθαρύουσαν ζωὴν ἁ-
δωρουμένης τοῖς οὕτω τὸ κατ' αὐτὴν πνευματικῶς
ἐπιτελοῦσι μυστήριον, τῆς δὲ νέας Κυριακῆς πρὸς
τούτοις καὶ πάσης αὐτοὺς ἐν μετουσίᾳ ποιούσης τῆς
ῶν ἢ πρὸ αὐτῆς ἀπήρξατο θεῶν ἀγαθῶν ἀπολαύ-
σεως.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ δὲ τῷ ⁴⁶ πιστὸν εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον, φασὶ
τὴν μὲν πρώτην Κυριακὴν τύπον εἶναι τῆς κατὰ τὴν
π. οαίρεσιν εἰς ἀρετὴν ἀναστάσεως, τὴν δὲ δευτέραν
τῆς κατὰ προαίρεσιν ἕξεως εἰς γνῶσιν τελειότη-
τος.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ αὖθις τὴν μὲν πρώτην Κυριακὴν τῆς μελλού-
σης φυσικῆς ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας εἶναι σύμ-
βολον, τὴν δὲ δευτέραν τῆς κατὰ χάριν μελλούσης
θεώσεως φέρειν εἰκόνα. Εἰ τοίνυν τῆς μὲν καθάρ-
ρευούσης κακῶν ἕξεως ἢ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσεως ἐστὶ
τιμιωτέρα, τῆς δὲ κατ' ἀρετὴν ὑγιούς προκίρσεως
ἕξις τῆς κατὰ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τελειότητος, καὶ τῆς
φυσικῆς ἀφθαρσίας ἢ ἐν χάριτι πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ
τὴν θέωσιν μεταποίησις, ὧν ἡ μὲν πρώτη Κυριακὴ
φέρει τύπον, (254 b) ἢ δὲ δευτέρα τυγχάνει σύμ-
βολον, εἰκότως ὑψηλῆς ὑψηλοτέραν ἀγόμενος πνεύ-
ματι, τὴν καινὴν ὁ διδάσκαλος ἔφη Κυριακὴν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Μισῶ καὶ τὴν δι' **C**
ἀέρος συνήθειαν (62). »

Πρὸς γυναῖκας, καὶ μάλιστα τὸν μονήρη βίον ἐπ-
ανηρημένας, πολλὴν περὶ κατορθώσεως ἠθῶν ἀπο-
τείνας λόγον δι' ἐμφάσεως ὁ διδάσκαλος ἠπίως, οἶμαι,
παραινεῖ, μὴ δεῖν τὰς ἀσχοιμένας οἴκοθεν θυρίσι
κατοπτεῦσιν τινὰ παντελῶς, καὶ μάλιστα τοὺς παρ-
ιόντας, ὡς ἂν μὴ λάβοιεν κέντρα θανάτου διὰ τῆς
ἀκαίρου θεωρίας.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν
λόγου, εἰς τό· « Μιᾶς δεούσης ἡμέρας, ἣν ἐκ
τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσειλήψαμεν, ὀρθόνη **D**
τε εὔσαν τὴν αὐτὴν καὶ πρώτην, μᾶλλον δὲ
μίαν καὶ ἀκατάλυτον. Δεῖ γὰρ ἐκεῖσε καταλῆξαι
τὸν ἐνταῦθα σαββατισμὸν τῶν ψυχῶν (63). »

Ὁ ἑπτὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν, ὡς μὲν ἀριθμὸς
μόνον λαμβανόμενος, πολλὴν ἔχει φυσικῶς τὴν ἐπ' αὐ-
τῷ κειμένην τῶν φιλοπονούντων τὰ θεῖα μυστικὴν
θεωρίαν. Σημαίνει γὰρ καὶ χρόνον, καὶ αἰῶνα, καὶ
αἰῶνας, κίνησιν τε καὶ περιοχὴν καὶ μέτρον, καὶ
ὄρον, καὶ πρόνοιαν, καὶ ἕτερα πολλά, κατὰ τὸν ἐκά-
στου λόγον καλῶς θεωρούμενος. Ὡς ἀνάπαυσις δὲ
μόνον σκοπούμενος, καὶ οὕτω πολλὴν ἔχει τὴν ἐπ'

sterium eis qui hoc spiritualiter celebrant vitam
solum ab omni quod materiae adhæret ludibrio et
vanitate liberam donat, nova vero Dominica in-
super divinorum bonorum plene fruendorum eos
in consortium deducit, quorum bonorum primi-
tias illa prior obtulerat.

Alia in idem contemplatio.

Sed si cui fida videtur interpretatio, primam
Dominicam dicunt imaginem esse voluntariæ in
virtutem resurrectionis, alteram vero voluntarii
habitus in cognitionem consummati.

B

Alia in idem contemplatio.

Atque rursus primam Dominicam naturalis quæ
futura est resurrectionis et incorruptibilitatis esse
symbolum volunt, alteram vero ferre imaginem
deificationis quæ secundum gratiam futura est.
Quod si habitu a malis purgato præstat bonorum
fruitio, sana autem per virtutem voluntate præstat
habitus perfectæ per veritatem cognitionis, ac na-
turali incorruptibilitate præstat regeneratio in
gratia ad Deum quæ fit per deificationem, quarum
prior Dominica fert imaginem, altera vero est
symbolum, recte sublimi sublimiorem spiritu agi-
tatus doctor novam dixit Dominicam.

C

*Ex eodem sermone in illud: « Eam quoque fami-
liaritatem quæ per aerem contrahitur, odi ac de-
testor. »*

Ad mulieres, ac præsertim eas quæ solitariae vitæ
sese addixerunt, multa de corrigendis moribus
se convertens oratione ac tacite quid significans
doctor, uti videtur, leniter admonet, haudquaquam
licere eis quæ severiori vitæ regulæ astrinxerint
ex domibus per fenestras speculari quemquam, ac
præsertim prætereuntes, ne forte per interpesti-
vum conspectum mortis aculeos capiant.

D

*Ejusdem ex sermone in sanctam Pentecosten, in il-
lud: « Uno die excepto, quem ex futuro sæculo
assumpsimus, octavum eundem et primum, vel
ut rectius loquar, et sempiternum. Illic enim præ-
sens animarum nostrarum sabbatismus desinet
necesse est. »*

Septenarius secundum sacram Scripturam, ut
numerus solummodo si spectatur, multam natura-
liter in se collocatam habet eorum qui res divinas
gnaviter tractant mysticam contemplationem. Si-
gnificat enim et tempus, et sæculum, et sæculis,
motionem atque comprehensionem, et modulum,
et finem, et providentiam, et alia multa, quando
secundum uniuscujusque rationem bene spectatur.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁶ Apographum habet Εἰ δὲ τῷ.

(62) Greg. Naz. *ibid.*, cap. 8, tom. I Opp. ed Bened.

(63) Idem *Orat. in Pentecosten.*, cap. 2, p. 752, tom. I Opp. edit. Bened.

Sed quando ut requies solum spectatur, vel sic multam continet in se cognitionem mystice explicatam. Sed ne singula persequendo molestum reddam et operosum sermonem, quod cæteris præstare videtur illustremus. Tres enim qui rerum divinarum periti sunt stataunt modos. Universa totius rationabilium essentialium generationis ratione continere videmus rationem existendi, bene existendi, et semper existendi, atque primam quidem, id est existendi, primum esse eis qui sunt essentialiter donatam, alteram eis de voluntate, utpote quæ propriæ motionis competes sunt, esse datam, tertiam denique, id est semper existendi, eis secundum naturam esse concessam. Atque primam quidem voluntatem esse facultatis, alteram actionis, tertiam virtutis conservatricem. Sic existendi ratio, quæ solum naturaliter habet actionis facultatem, ipsam plenissimam sine voluntatis proposito actionem nequaquam potest habere: ratio autem bene existendi, solum hanc de voluntate habens naturalis facultatis actionem, plenam facultatem sine natura prorsus non habet: semper existendi denique ratio earum quæ prægrediuntur generaliter circumcludens, unius quidem facultatem, alterius rationem, neque naturaliter omnino secundum facultatem inest in eis quæ existunt, neque profecto de necessitate prorsus voluntatis propositum sequitur (quomodo enim in eis quæ initium secundum naturam et finem et motionem habent potest inesse id quod semper existit atque initium et finem non habet?), sed terminus est, stabilem rediens naturam quidem secundum facultatem, voluntatem vero secundum actionem, neutrius prorsus secundum quam est commutans rationem; et omnibus omnia sæcula et tempora definens. Atque hæc est fortasse, uti videtur, illud Sabbatum mystice celebratum, et magnus de divinis operibus requiescendi dies *, quæ secundum Genesis scripturam neque initium neque finem neque generationem habere videtur, eorum quæ definitionis ac mensuræ expertia sunt post motionem eorum quæ in mensura definita sunt manifestatio, et infinita eorum quæ comprehendendi ac circumscribi non possunt post quantitatem eorum quæ comprehensa et circumscripta sunt identitas. Ut ut igitur voluntatis actio facultate naturæ utilitur, sive secundum naturam, sive contra naturam, bonæ aut miseræ existentie finem suscipiet eam habentem, quæ est sempiterna existentia, in qua Sabbatum celebrant animæ ab omni motione requiescentes. Octava et prima, vel potius una et non dissolvenda dies purus est, omniaque luce sua collustrans Dei adventus, qui post rerum motarum stationem evenit, et eis quidem qui existendi ratione secundum naturam voluntate fuerint usi, totus convenienter totis advenit, atque bonam existentiam sempiternam sui participatione et communione præbet ut

A αὐτῷ μυσταγωγουμένην γινώσκιν. Ἄλλ' ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον διεξιὼν φορτικὸν τὸν λόγον ποιήσωμαι, τὸ δοκοῦν ὑψηλότερον τῶν ἄλλων εἶναι γυμνάσωμεν. Τρεῖς γὰρ φασὶ τρόπους οἱ τῶν θεῶν ἐπιστήμονες. Ὁ σύμπας τῆς ὄλης τῶν λογικῶν οὐσιῶν γενέσεως ἔχων θεωρεῖται λόγος τὸν τοῦ εἶναι, τὸν τοῦ εὔ εἶναι, καὶ τὸν τοῦ ἀεὶ εἶναι, καὶ τὸν μὲν τοῦ εἶναι πρῶτον κατ' οὐσίαν δεδωρῆσθαι τοῖς οὐσι, τὸν δὲ τοῦ εἶναι δεύτερον δεδῶσθαι κατὰ προαίρεσιν αὐτοῖς ὡς αὐτοκινήτοις, τὸν δὲ τοῦ ἀεὶ εἶναι τρίτον αὐτοῖς κατὰ χάριν περιλοτιμῆσθαι. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον δυνάμειως, (255 a) τὸν δὲ δεύτερον ἐνεργείας, τὸν δὲ τρίτον ἀρχίας εἶναι περιεκτικόν. Οἷον ὁ μὲν τοῦ εἶναι λόγος μόνην φυσικῶς ἔχων τὴν πρὸς ἐνέργειαν δύναμιν, αὐτὴν πληρεστάτην δίχα τῆς προαιρέσεως τὴν ἐνέργειαν ἔχειν οὐ δύναται παντελῶς· ὁ δὲ τοῦ εὔ εἶναι αὐτὴν μόνην γνωμικῶς ἔχων τῆς φυσικῆς δυνάμειως τὴν ἐνέργειαν, αὐτὴν ὀλόκληρον τὴν δύναμιν τὸ σύνολον χωρὶς οὐκ ἔχει τῆς φύσεως· ὁ δὲ τοῦ ἀεὶ εἶναι τῶν πρὸ αὐτοῦ καθ' ὅλου περιγράφων, τοῦ μὲν τὴν δύναμιν, τοῦ δὲ τὴν ἐνέργειαν, οὔτε φυσικῶς κατὰ δύναμιν τοῖς οὐσιν ἐνυπάρχει παντελῶς, οὔτε μὴν ἐξ ἀνάγκης τὸ παράπαν θελήσει προαιρέσεως ἔπεται· πῶς γὰρ τοῖς ἀρχὴν κατὰ φύσιν καὶ τέλος κατὰ κίνησιν ἔχουσιν οἷόν τε ἐνεῖναι τὸ ἀεὶ ὄν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος οὐκ ἔχον; ἀλλ' ὄρος ἐστὶ, στάσιμον ποιῶν τὴν μὲν φύσιν κατὰ τὴν δύναμιν, τὴν δὲ προαίρεσιν κατὰ τὴν ἐνέργειαν, οὐδ' ἑτέρας ἀμείβων παντάπασι τὸν καθ' ὄν ἐστὶ λόγον, καὶ πᾶσι πάντας αἰῶνάς τε καὶ χρόνους ὀρίζων. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὡς οἶμαι, τυχὸν τὸ μυστικῶς εὐλογημένον Σάββατον, καὶ ἡ μεγάλη τῆς τῶν θεῶν ἔργων καταπαύσεως ἡμέρα, ἥτις, κατὰ τὴν γραφὴν τῆς κοσμογενείας, οὔτε ἀρχὴν, οὔτε τέλος, οὔτε γένεσιν ἔχουσα φαίνεται, ἡ μετὰ πῆν τῶν ἐν μέτρῳ διωρισμένων κίνησιν τῶν ὑπὲρ ὄρον καὶ μέτρησιν ἔκφανσις, καὶ ἡ μετὰ τὴν τῶν κεχωρημένων καὶ περιγεγραμμένων ποσότητά τῶν ἀχωρήτων καὶ ἀπεριγράφων ἀπειρος ταυτότης. Ὡς ἂν οὖν ἡ κατὰ προαίρεσιν ἐνέργεια χρήταισθαι τῇ δυνάμει τῆς φύσεως, εἴτε κατὰ φύσιν, εἴτε παρὰ φύσιν, τὸ εὔ ἢ τὸ φεῦ εἶναι τὸ πέρασ αὐτὴν ἔχουσαν ὑποδέξεται, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐν ᾧ σαββατίζουσιν αἱ ψυχαὶ, πάσης λαθῆναι παῦσαν κινήσεως. Ὅγδοη καὶ πρώτη, μᾶλλον δὲ μία καὶ ἀκατάλυτος ἡμέρα (255 b) ἡ ἀκραϊφνὴς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ παμφανῆς παρουσίας, μετὰ τὴν τῶν κινουμένων στάσιν γινομένη, καὶ τοῖς μὲν τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ κατὰ φύσιν προαιρετικῶς χρησαμένοις, ὅλου προστηκόντως ὅλοις ἐπιδημοῦντος, καὶ τὸ ἀεὶ εὔ εἶναι παρέχοντος διὰ τῆς οικείας μετοχῆς, ὡς μόνου κυρίου καὶ ὄντος καὶ ἀεὶ ὄντος καὶ εὔ ὄντος, τοῖς δὲ παρὰ φύσιν τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ γνωμικῶς χρησαμένοις, ἀντὶ τοῦ εὔ τὸ ἀεὶ φεῦ εἶναι κατὰ τὸ εἰκὸς ἀπονέμοντος, ὡς οὐκ ὄντος αὐτοῖς λοιπὸν χωρητοῦ τοῦ εὔ εἶναι, ἐναντίως πρὸς αὐτὸ διακειμένοις, καὶ κίνησιν παντελῶς οὐκ ἔχουσι μετὰ τὴν τοῦ ζητουμένου φανέρωσιν, καθ' ἣν τοῖς ζητοῦσι πέφυκε φανεροῦσθαι τὸ ζητητόν.

* Gen. ii, 2.

qui solus proprie et existit et semper existit et bene existit, eis autem qui contra naturam existendi ratione suoapte consilio fuerint usi, miseram pro beata existentia merito retribuit, ut quibus beatam existentiam, cui jam adversi stant, capere non liceat, quique quominus id quod quaeritur manifestetur motione prorsus carent, qua quaerentibus id quod quaeritur manifestari potest.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ πάλιν ἑβδόμη καὶ Σάββατον ἐστὶν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ἀπάντων τρόπων καὶ τῶν κατὰ θεωρίαν γνωστικῶν λόγων διάβασις. Ὀγδόη δὲ ἐστὶν ἡ πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν πρακτικῶς πεποιημένων καὶ τῶν θεωρητικῶς ἐγνωσμένων κατὰ τὴν χάριν ἀληθοῦς μεταποιήσις.

Ἄλλη εἰς τὸ αὐτὸ θεωρία.

Ἔσσι μὲν οὖν καὶ αἵθις ἑβδόμη καὶ Σάββατον ἡ τὴν κατ' ἀρετὴν διαδεχομένη πρακτικὴν φιλοσοφίαν ἀπάθεια. Ὀγδόη δὲ καὶ πρώτη ἐστὶν, ὡς μία καὶ ἀκατάλυτος, ἡ μετὰ τὴν γνωστικὴν θεωρίαν ἐπιγενομένη σοφία. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους παντοδύπως ἐστὶ δυνατόν τοις τῶν θεῶν φιλοθεάμοσι τὸν περὶ τῶν τοιούτων ἐκδέχασθαι λόγον, καὶ πολλὰς καλὰς τε καὶ ἀληθεῖς ἐφευρεῖν θεωρίας.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, πῶς τὸ « Διψώσατε καὶ τρισώσατε, » λαβὼν ὁ διδάσκαλος εἰς τὸ περὶ τῆς ἑβδόμης μυστήριόν φησιν « Ὡς δὲ καὶ τὴν ἑβδόμην ἀναστρέψῃς Ἡλίου τοῦ προσήτου, τῷ τῆς Σαραφθίας νιῶ, τὸ ζ' ἐμπνεύσαν, (256 a) καὶ τοῦ αὐτοῦ τὴν ἰσάριθμον κατὰ τῶν σχιδάκων ἐπίκλυσιν. »

Ὁ μακάριος γέρων παρ' ἐμοῦ τοῦτο ἐρωτηθεὶς ἔφη, Κατὰ τοῦτο τυχὸν περὶ τοῦ ἑπτά διεξιόντα τὸν διδάσκαλον ἀριθμοῦ τεκμήρασθαι δυνατόν. Πρῶτον μὲν κατὰ τοὺς λεγομένους ἀριθμητικούς. Φασὶ γὰρ ἐκαῖνοι συνίστασθαι τινὰς ἀριθμούς ἐκ δισσομένων καὶ τρισσομένων ἐτέρων, τῆς μονάδος τελευταῖον προστιθεμένης. Οἷον ἐκ δισσομένων μὲν ὁ ξδ' ⁴⁷ συνίσταται, τῆς μονάδος δισσομένης μετὰ τῶν ἐξ ⁴⁸ ἀριθμῶν, προστιθεμένης καὶ τῆς μονάδος, καὶ οὕτως ἡ ἑβδόμας πληροῦται, οἷον δις α' β', δις β' δ', δις δ' η', δις η' ις', δις ις' λβ' δις λβ' ξδ'. Τούτων οὕτω διαπλασθέντων δι' ἑξ ἀριθμῶν δοκοῦσι συντεθεῖσθαι, ἀλλὰ παραλαμβανομένη τελευταῖον καὶ ἡ μονὰς πληροῦ τὸν ἑπτά, ἐξ ἧς τὴν ἀρχὴν ὁ διπλασιασμός ἐληφεν. Οὕτως οὖν κἀνταῦθα τὸν αὐτὸν κανόνα κατασχόντες ἀπαρτίσομεν τὸν ἑπτά ἀριθμόν. Φησὶ γὰρ, « Ἐκχέατε, διψώσατε καὶ τρισώσατε. » Δις οὖν μία β', τρις β' ἕξ, καὶ ἡ πρώτη μονὰς προστιθεμένη τοῖς ἕξασιν ἀπαρτίζει τὸν ἑπτά ἀριθμόν. Φασὶ δὲ καὶ συγγενεῖάν τινὰ πνευματικὴν κατὰ μυστικὴν θεωρίαν πρὸς τὸν ζ' ἀριθμόν ἔχειν τὸν γ' κατὰ τοῦνδε τρόπον, τῷ τὴν πάνσεπτον καὶ προσκυνητὴν Τριάδα διὰ τοῦ γ' σημαίνεσθαι, καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν διὰ τοῦ ζ'. τῷ τὸν ζ' ἀριθμόν παρθένον εἶναι. Τῶν γὰρ

y III Reg. xvii, 25, 21.

VARIAE LECTIOES.

⁴⁷ Antiqua manes in marg. libri Gud. ascripsit τῆς ἑβδόμαδος.

(64) Greg. Naz. *ibid.*, cap. 4, p. 724, tom. I Opp. ed. Bened.

A

Alia in idem contemplatio.

Atque rursus septima et Sabbatum est modorum omnium secundum virtutem et gnosticarum rationum secundum contemplationem transgressus. Octava autem est vera ad principium et causam eorum quæ active sunt facta et contemplative sunt cognita per gratiam regeneratio.

Alia in idem contemplatio.

Est igitur rursus etiam septima et Sabbatum impassibilitas quæ activam philosophiam secundum virtutem excipit. Octava vero et prima est, ut una atque indissolubilis, sapientia quæ post gnosticam contemplationem subsequitur. Sed aliis quoque et perquam variis modis rerum divinarum studiosi sermonem de talibus accipere possunt, multas et pulchras et veras adinventuri contemplationes.

B

Ex eodem sermone, quomodo illud : « Duplicate et triplicate, » capiens magister in mysterium de hebdomade dicat : « Consimili modo et septenam Eliæ prophetae conversionem, quæ Sareptanae viduae filio vita inspirata est, » ejusdemque numero parem super assulus proluvionem γ. »

Beatus senex ille a me de hoc interrogatus respondit, hoc loco videri fortasse posse quod doctor de septenario persecutus numero conjecturam fecerit. Primum quidem secundum arithmeticae artis peritos. Illi enim quosdam numeros ex duplicatis et triplicatis aliis, unitate in extremo superaddita, constare docent. Sic ex duplicatis constat numerus 64, unitate videlicet duplicata cum sex numeris et unitate in extremo adjecta, qua ratione septenarius completur numerus; nam 1 bis sumptus efficit 2, 2 bis 4, 4 bis 8, 8 bis 16, 16 bis 32, 32 bis 64. Si ita duplicati per sex numeros videntur compositi, sed unitas in extremo assumpta, ex qua duplicandi initium factum erat, complet septenarium. Pari igitur hic quoque modo eandem normam secuti septenarium absolvemus numerum. « Effundite, » enim inquit, « duplicate et triplicate. » Itaque unitate duplicata fit 2, triplicata 2 fit 6, et prima unitas addita senariis numeris absolvit septenarium numerum. Tradunt vero etiam spirituales quamdam secundum mysticam contemplationem intercedere cognationem inter ternarium ac septenarium numerum hoc fere modo, quod summe veneranda et adoranda Trinitas per ternarium numerum, et

D

iterum per septenarium significetur, eo quod septenarius numerus virgo sit. Omnium enim intra decadem numerum is solus non generat, neque generatur. Quod clare demonstrat pertractans in libro carmine scripto *De virginitate*, ubi dicit: « Prima virgo est sancta Trinitas. »

Alia in idem contemplatio.

Vel etiam in hunc modum. Cum sancta Trinitate mystice ejus simul intuens animo virtutem, bonum, inquam, quod generales quatuor virtutes repræsentat, septenarium complebis numerum. Cum sancta etenim et concelebranda laudibus Trinitate dum mystice simul intuemur virtutem ipsius, septenarium virginem numerum consummamus.

Ex eodem sermone, in illud: « Jesus vero ipse, qui pura perfectio est, quinque panibus in deserto quinque hominum millia nutrire novit, ac rursus septem panibus quatuor millia. Atque saturitatis reliquæ illis quidem duodecim cophini, hic autem septem sportæ². Neutrum, opinor, temere, nec aliter quam Spiritu dignum erat. »

Exercitatum jam ad contemplativum habitum in eis quæ copiose, ut fieri potuit, disputata sunt, quæque jam anticiparunt ipsam, mentem sermonum copia, si videtur, ne gravemus, cum divinarum rerum de reliquo, vel in compendium contractarum, contemplationem perite capere queat. Hordeacei igitur quinque panes naturalis denotant contemplationis notas rationes. Quinque autem millia hominum qui eis in deserto aluntur eos significant qui circa naturam quidem moventur, sed nondum penitus sunt ab relativa in passibili et irrationali animæ parte purgati affectione. Sic enim docemur in his rationibus contemplandis eo quod de hordeo sunt illi panes, quod genus frumenti cibus bestiis est cum hominibus communis, et quod cum mulieribus erant atque liberis. Hoc enim clare ostendit eos non alienatos plane fuisse a voluptuariis cupiditatibus et ab infantili ac vana cogitationum stoliditate. Desertum vero est hic mundus, in quo eis qui per naturalem contemplationem circa Deum commoventur Dei Sermo, naturæ rationes spiritualiter confringens, omnem honorum plenitudinem gratificatur, ut docent reliquiarum cophini, duodecim numero.

Contemplatio in duodenarium numerum.

Duodenarius numerus vero significat rationes temporales et naturales, ut qui ex quibusque est et septem per compositionem completus. Septenarium enim tempus est, utpote per orbem sese circumvolvens, et ad motionem congruenter aptum per extremitatum a medio secundum numerum cum

² Matth. xiv, 20; xv, 37, 38.

(55) Greg. Naz. *ibid*, cap. 4, p. 754, tom. I Opp. ed. Bened.

Α ἐντός δεκάδος ἀριθμῶν ὁ μόνος οὗτος οὔτε γεννᾷ, οὔτε γεννᾶται. Τοῦτο δὲ σαφῶς ἐνδείκνυται διεξιῶν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἐπῶν *Περὶ παρθερίας*, οὕτως λέγων, « Πρώτη παρθένος ἐστὶν ἀγνή Τριάς. »

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ καὶ οὕτως. Τῇ ἀγίᾳ Τριάδι μυστικῶς τῷ λόγῳ τῆν αὐτῆς ἐπιθεωρήσας ἐνέργειαν, φημί δὲ τὸ ἀγαθὸν ὅπερ τὰς τέσσαρας ἐμφαίνει γενικὰς ἀρετὰς, τὸν ἐπτά πληρώσεις ἀριθμὸν. Τῇ γὰρ ἀγίᾳ (καὶ πανυμνήτῳ Τριάδι (256 b) μυστικῶς τῆν αὐτῆς ἐπιθεωροῦντες ἐνέργειαν τὸν ἐπτά παρθένον ἀπαρτίζομεν ἀριθμὸν.

Β Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ Ἰησοῦς ἐξ αὐτῶν, ἡ καθαρὰ τελειότης, οἶδε μὲν τρέφειν ἐν ἐρημίᾳ καὶ πέντε ἄρτοις πεντακισχιλίους, οἶδε δὲ πάλιν καὶ ἐπτά τετρακισχιλίους· καὶ τὰ τοῦ κόρου λείψανα ἐκεῖ μὲν δώδεκα κόφινοι ἐνταῦθα δὲ σπυρίδες ζ'. Οὐδέτερον ἀλόγως οἶμαι, οὐδὲ ἀναξίως τοῦ Πνεύματος. »

Γυμνασθεῖσαν ἤδη πρὸς θεωρητικὴν ἔξιν ἐν τοῖς προλαβοῦσι διὰ πλάτους, ὡς οἶόν τε ἦν, εἰρημένους τῆν διάνοιαν, πλήθει λόγων αὐτῆν, εἰ δοκεῖ, μὴ βαρῆσωμεν, δυναμένην λοιπὸν καὶ κατ' ἐπιτομήν τῆν τῶν θεῶν ἐπιστημόνως δέχεσθαι θεωρίαν. Οἱ κριθῖνοι τοιγαροῦν πέντε ἄρτοι τοὺς προχείρους τῆς φυσικῆς θεωρίας παραδηλοῦσι λόγους. Οἱ δὲ τούτοις τρεφόμενοι πεντακισχιλίοι ἄνδρες τοὺς περὶ φύσιν μὲν κινουμένους, οὐπω δὲ πάντῃ τῆς περὶ τὸ παθητικὸν καὶ ἄλογον τῆς ψυχῆς μέρος ἐκκαθαρθέντας σχετικῆς διαφέσεως ἐμφαίνουσι. Ὡς νοεῖν δίδωσι τοῖς τῶν τοιούτων λόγων θεάμασι ἐκ κριθῆς εἶναι τοὺς ἄρτους, κοινὸν δὲ τοῦτο κτηνῶν τε καὶ ἀνθρώπων εἶδος ὑπάρχει τροφῆς, καὶ τὸ σὺν γυναιξὶν εἶναι καὶ παισὶν, ὅπερ δηλοῖ σαφῶς μὴ τῶν καθ' ἕδωκον παντελῶς ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἀτελοῦς τῶν λογισμῶν νηπιότητος αὐτοὺς ἠλλοτριῶσθαι. Ἡ δὲ ἐρημὸς ἐστὶν ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ τοῖς διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας περὶ τὸ θεῖον κινουμένοις τοὺς τῆς φύσεως πνευματικῶς διαθρύπτων λόγους ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος πᾶσαν ἀγαθῶν χαρίζεται πλησμονήν, ὡς δηλοῦσιν οἱ τῶν περισσευμάτων κόφινοι, δώδεκα ὄντες τὸν ἀριθμὸν.

Θεωρία εἰς τὸν ιβ' ἀριθμὸν.

Ἐμφαίνει δὲ ὁ δώδεκα ἀριθμὸς, ἢ τοὺς κατὰ χρόνον καὶ φύσιν λόγους, ὡς ἐκ πέντε καὶ ἐπτά κατὰ σύνθεσιν συμπληρούμενος. Ἐβδομαδικὸς γὰρ ὁ χρόνος, ὡς κυκλικῶς κινούμενος, (257-a) καὶ τῆν πρὸς τὸ κινεῖσθαι προσφυῶς ἔχων ἐπιτηδειότητα, τῆν τῶν ἄκρων ἀπὸ τοῦ μέσου κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἴσιν

ἀπόστασιν. Πενταδική ἢ φύσις, ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν τὸν πέντε πεφυκυῖα τάττεσθαι, διὰ τε τὴν αἴσθησιν ὑφ' ἣν τελεῖ πενταχῶς διαιρουμένην, διὰ τε τὸ πλεόν τῆς ἀπλῶς λεγομένης ὕλης τῆς τετραχῶς διαιρουμένης ἔχειν τὸ εἶδος. Ἡ φύσις γὰρ οὐδὲν ἄλλο καθέστηκεν οὕσα ἢ ὕλη μετ' εἶδους, ἢ ὕλη εἰδοποιημένη. Τὸ γὰρ εἶδος τῇ ὕλει προστεθὲν φύσιν ἀπεργάζεται.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ τὰς τῶν ὄντων γενητῶν καὶ αἰωνίων νοήσεις, ὡς κινουμένων καὶ περιγεγραμμένων, καὶ τὸν τοῦ τί καὶ ποῖον καὶ πῶς εἶναι λόγον ἐπιδεχομένων. Πᾶν γὰρ κινήτῳ τε καὶ γενητῳ ὑπάρχει, καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ ὑπὸ χρόνον ἐστὶ, κἂν εἰ μὴ τὸν κινήσει μετρούμενον. Ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι πᾶν γενητῳ ὡς ἤρξημένον τοῦ εἶναι, καὶ διάστημα, ἀφ' οὗ τοῦ εἶναι ἤρξατο. Εἰ δὲ καὶ ἐστὶ καὶ κινεῖται πᾶν γενητῳ, καὶ ὑπὸ φύσιν πάντως ἐστὶ καὶ χρόνον, τὴν μὲν διὰ τὸ εἶναι, τὸν δὲ διὰ τὸ κινεῖσθαι, δι' ὧν κατὰ συμπλοκὴν ὁ τοῦ δώδεκα κατὰ τὸν ἀποδοθέντα τρόπον συμπληροῦται λόγος.

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ τὴν ἠθικὴν καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν ὁ ἀριθμὸς οὗτος δηλοῖ, ὡς ἐκ τεσσάρων καὶ πέντε καὶ τριῶν συναγόμενος. Τετραδικὴ γὰρ διὰ τὰς δ' γενικὰς ἀρετὰς ἐστὶν ἡ ἐν τοῖς πράγμασι κατ' ἦθος ἀκριβὴς φιλοσοφία. Πενταδικὴ δὲ ἡ φυσικὴ θεωρία διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, φησὶ δὲ τὴν πενταχῶς κατὰ φύσιν διαιρουμένην αἴσθησιν. Τριαδικὴ δὲ ἡ μυστικὴ θεολογία, διὰ τὰς ὁμοουσίους ἁγίας τρεῖς ὑποστάσεις τῆς παναγίου μονάδος, ἢ ἐν αἷς ἢ ἁγία μονὰς, ἢ, κυριώτερον εἰπεῖν, ἅπερ ἡ ἁγία μονὰς.

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ τὴν καθόλου καὶ γενικωτάτην (257 b) ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, τὴν μὲν ὡς ἐνταῦθα διὰ τῶν δ' ἀρετῶν κατορθουμένην, τὴν δὲ ὡς διὰ τῶν ὀκτώ τὴν θειωτέραν τῶν μελλόντων μυστικῶς παραδελουσῶν κατὰστάσειν σημαυνομένην, ἐξ ὧν ὁ δώδεκα κατὰ σύνθεσιν ἀριθμὸς ἀπαρτίζεται.

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ τὰ παρόντα τε καὶ τὰ μέλλοντα, ὡς τῶν μὲν παρόντων τὸν δ' στοιχειώδη τε καὶ ὕλικόν ἀριθμὸν ὄντα φυσικῶς παραδεχομένων, τῶν δὲ μελλόντων μυστικῶς ἐπιθεωρούμενον αὐταῖς ἐπιδεχομένων τὸν ὀκτώ ἀριθμὸν, ὡς τῆς κατὰ χρόνον ἐβδομαδικῆς ὑπερθετικῆς ἰδιότητος.

A æquam distantiam. Quinaria vero est natura et ita comparata ut sub hunc numerum cadat, et propter sensum quo pertinet quinquetariam divisum, et quod materia, quæ simpliciter appellatur, quæque quadrifariam divisa est, formam habet superiorem. Natura enim nihil aliud est quam materia cum forma, sive materia formata. Nam forma materiae adjecta naturam efficit.

Alia in idem contemplatio.

Vel significat eorum quæ facta et quæ æterna sunt cogitationes, utpote quæ moventur et circumscripta sunt, et essentiali et qualitatibus et modi rationem capiunt. Omne enim mobile et factum existit, et ideo fieri non potest quin tempori subjectum sit, etiamsi non ei quod motione mensuratur. Initium enim habet existentiam quocumque factum est, quippe quod in existentiam intravit, itemque distantiam vel spatium ex quo existere incœpit. Quod si et existit et movetur omne factum, necesse est etiam ut sub naturam et tempus cadat, sub alteram ob existentiam, sub alteram ob motionem, quibus complicatis ratio duodenarii eo quo indicavi modo consummatur.

Alia contemplatio.

Vel moralem et naturalem et theologiam philosophiam hic numerus monstrat, ut ex quatuor et quinque et tribus conflatus. Quaternaria ob generales quatuor virtutes in rebus est accurata moribus philosophia. Quinaria vero naturalis est contemplatio, de ea causa quam indicavi, sensu scilicet quinquetariam diviso. Ternaria denique mystica est theologia, ob sanctas tres coessentialis substantias sanctissimæ unitatis, vel in quibus est sancta unitas, vel, ut magis proprie dicam, quæ est sancta unitas.

Alia contemplatio.

Vel universalem atque generalissimam significat virtutem et cognitionem, ut quarum altera hic per quatuor virtutes perficiatur, altera per octo quæ diviniorem rerum futurarum statum mystice ostendunt, significata sit, ex quibus duodenarius numerus compositus perficitur.

Alia contemplatio.

Vel presentia atque futura significat, quia res presentes quaternarium numerum elementarem et materialem naturaliter suscipiunt, res futuræ autem octonarium sibi vindicant numerum mystice in sese spectatum, quippe qui eam habeat proprietatem ut hebdomaticam temporis superet.

VARIE LECTIONES.

⁴⁸ τὴν habet Apographum. ⁴⁹ Apographum habet παραδελουσῶν. ⁵⁰ Sic Apographum. An forte rependendum ὑπερθετικόν?

Alia contemplatio.

Vel ternas de intellectualibus et sensualibus iudicii ac providentiæ rationes duodenarius clare numerus significat. Una enim quæque istarum ad sese admittit tres ejus quod est existendi rationes, quemadmodum ex summis doctrinæ capitibus tam discipulis quam doctoribus de potiore in oraculis divinis exercitatione multifariam manifestum est. Triplicantes igitur semetipsis eorum quæ existunt rationes generales quatuor, illa in quibus conspiciantur existentia, vel rursus istis quorum sunt ipsæ triplicatæ, duodenarium efficiunt numerum. Nam si ea quæ existunt essentiam habent et facultatem et virtutem, triplicem in se ipsis existendi nimirum habent rationem. Jam si has rationes ad existendum videlicet quemadmodum existunt Providentia connectit, triplex etiam ipsius plane evadet ratio. At si corruptelas singularum quas dixi rationum cum deflexæ fuerint, tam præteritas quam præsentis et futuras, iudicium vindicat pravitatem castigans, sit ut etiam ipsa habeat triplicem suam contemplationis rationem, qua dum essentiam et facultatem et virtutem rerum quæ existunt definit, suam in perpetuum servat infinitatem.

Alia contemplatio.

Vel rursus perfectam, quam nobis assequi licet, causæ et eorum quæ ex alio tanquam ex causa procedunt agnitionem iste numerus significat. Decadi enim dyas adjecta efficit 12 numerum; decas vero est Jesus Dominus et Deus rerum universalium, quippe qui ab monade progressus, sic tamen ut foras non exiret, ad sese ipsum rursus et monadem revertit. Monas enim etiam decas est, et tanquam terminus eorum quæ fiuntur et comprehensio ac munitio eorum quæ spectantur ac meta omnis arithmetice terminationis. Atque dyas rursus est omnis eorum quæ post Deum sunt cogitatio. Sic sensibilia cuncta, ut de materia ac forma constantia, dyas sunt, et intellectualia item, de potestatis et ejus qui illa essentialiter format congregatione. Nequaquam enim quod factum est simplex est, eo quod non hoc solum vel illud est, sed tanquam in subjecto essentialiter definitivam differentiam, quæ ipsum illud constituat, ipsumque ab alio evidenter secernat. Nihil autem quod qualicumque modo suæ existentie manifestandæ causa essentialiter aliquid quod simul cernitur habet proprie simplex esse potest.

Alia contemplatio.

Vel rursus divinam essentiam hic numerus, et alacrem ejus ad agendum virtutem occulte significat. Divinam quidem essentiam, per tres numeram indicatam, ut triplici modo celebratam propter exstantiam per tres substantias; trinitas enim

A

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ τοῦς περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν κρίσεως τε καὶ προνοίας τριττοῦς λόγους ὁ δώδεκα σαφῶς ἀριθμῶς παραδῆλοι. Ἐκαστον γὰρ τούτων ἐφ' ἑαυτὸ τοῦ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ τρεῖς ἐπιδέχεται λόγους, καθὼς τοῖς ἀκροῖς λόγοις τῶν θεῶν μύσταις καὶ μυσταγωγίαις διὰ πολλὴν ἀσκησιν τῶν λογίων ἐκ πολλῶν κατὰδῆλον γέγονε. Τριπλασιάζοντες οὖν ἑαυτοῖς οἱ καθόλου τριττοὶ τῶν ὄντων λόγοι τὰ ἐφ' οἷς θεωροῦνται δ' ὄντα, ἢ τὸ ἐμπαλιν τοῖς ὄν εἰσιν αὐτοῖς τετραπλοῦμενοι, τὸν δώδεκα ποιῶσιν ἀριθμὸν. Εἰ γὰρ τὰ ὄντα οὐσίαν ἔχει καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, τριττὸν τὸν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ εἶναι δηλονότι κέκτηνται λόγον. Εἰ δὲ τούτους συνθεῖ τοῦς λόγους πρὸς τὸ εἶναι δηλονότι καθὼς εἰσιν ἡ πρόνοια, τριπλοῦς καὶ ὁ αὐτῆς πάντως ὑπάρχων καθέστηκε λόγος. Εἰ δὲ τῶν λωθήσειων τῶν καθ' ἓνα τῶν εἰρημένων παρατραπόντων λόγων, παρελθουσῶν τε καὶ παρουσῶν καὶ μελλουσῶν, ἡ κρίσις ἐστὶ τιμωρητικὴ ὡς κακίας κολαστικῆ, τριπλοῦν ἔχει καὶ αὐτὴ τὸν ἐπ' αὐτῇ τῆς θεωρίας λόγον, καθ' ὃν οὐσίαν τε καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τῶν ὄντων περιγράφουσα μένει τὴν οἰκείαν εἰς τὸ εἰρηνεκῆς ἀφοριστικῆς φυλάττουσα.

B

(258 a) *Ἄλλη θεωρία.*

Ἡ πάλιν τὴν ἐφικτὴν τοῦ αἰτίου καὶ τῶν αἰτιατῶν τελείαν ἐπίγνωσιν ὁ ἀριθμῶς οὗτος δηλοῖ. Δεκάδι γὰρ προστεθεῖσα δυάς ποιεῖ τὸν εἰς δεκάς δὲ ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Κύριος καὶ θεὸς τῶν ὅλων, ὡς ἀνεκφοιτήτως ταῖς ἀπὸ μονάδος προόδους πρὸς ἑαυτὸν μοναδικῶς πάλιν ἀποκαθιστάμενος. Μονάς γὰρ καὶ ἡ δεκάς, καὶ ὡς ὅρος τῶν ὀριζομένων καὶ περιοχῆ τῶν κλινομένων καὶ πέρας πάσης ἀριθμητικῆς ἀποπερατώσεως. Καὶ δυάς ἐστὶ πάλιν πᾶσα τῶν μετὰ Θεὸν ὄντων ἡ σύμπηξις, οἷον τὰ μὲν αἰσθητὰ πάντα ὡς ἐξ ὕλης συνεστηκότα καὶ εἶδους ἐστὶ δυάς, τὰ δὲ νοητὰ, ὡσαύτως ἐξουσίας καὶ τοῦ εἰδοποιούντος αὐτὰ οὐσιωδῶς συμβεβηκότος. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τὸ παράπαν γενητῶν κυρίως ἀπλοῦν, ὅτι μὴ τότε μόνον ἐστὶν ἡ τότε, ἀλλ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ ἔχει τὴν συστατικὴν τε καὶ ἀφοριστικὴν διαφορὰν συνεπιθεωρουμένην, τὴν αὐτὸ μὲν ἐκείνο συνιστῶσαν, ἄλλου δὲ αὐτὸ φανερώς διακρίνουσαν. Οὐδὲν δὲ καθ' οἰονδήποτε τρόπον οὐσιωδῶς ἔχον συνεπιθεωρούμενόν τι πρὸς δῆλωσιν τῆς οἰκείας ὑπάρξεως δύναται κυρίως εἶναι ἀπλοῦν.

C

D

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ πάλιν τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν αὐτῆς δραστηκὴν ἐνέργειαν ἐπικεκρυμμένως ὁ ἀριθμῶς οὗτος ὑποσημαίνει. Τὴν μὲν θεῖαν οὐσίαν, διὰ τοῦ τρεῖς ἀριθμοῦ δηλουμένην ὡς τριαδικῶς ὑμνουμένην διὰ τὴν τρισυπόστατον ὑπαρξιν· τριάς γὰρ ἐστὶν ἡ μονάς

VARIAE LECTIOES.

⁶¹ Apographum habet οὐσιωδῶς.

ὡς ἐν τελείαις οὐσα τελεία ταῖς ὑπετάξεσιν, ἤγουν τῷ τῆς ὑπάρξεως τρόπῳ, καὶ μόνος ἐστὶν ἡ τριάς ἀληθῶς τῷ τῆς οὐσίας, ἤγουν τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ. Τὴν δὲ δραστηκτὴν ἐνέργειαν διὰ τοῦ ἐξ ἀριθμοῦ μνηνομένην, ὡς μόνου τῶν ἐντὸς δεκάδος ἀριθμοῦ τελείου καὶ πλήρους, καὶ ἐκ τῶν οἰκείων συνισταμένων μερῶν, καὶ τῶν αὐτῶν καθόλου καὶ ἀντίτων ἀριθμῶν περιεκτικοῦ, τοῦ ἀρτίου φημι καὶ τοῦ περιττοῦ, (258 b) ὡς καὶ μόνην τελείαν καὶ τελείων, καθ' ὃν εἶπε λόγον, ἀπεργαστικὴν τε καὶ φρουρητικὴν. Ἄνισα γὰρ τὰ μετὰ τοῖς ἄκροις κινούμενα πρὸς τὴν τῶν ἄκρων ἀεικίνητον στάτιν. Οἷον ἔν' ἐξ ἐνός καὶ τῶν λοιπῶν ποιήσωμαι τοῖς φιλοπόνοις τὴν ἐνστασιν, ἄκρον μὲν ἐστὶ τό· Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, Παιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· μέσον δὲ τό· Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ ἄκρον πάλιν· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐστὶν οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ. Τῶν ἄκρων οὖν καὶ τῶν μέσων ἀνίσων ἔντων, ὡς τῶν μὲν τὸ ἄρσεν ἐχόντων καὶ τὸ θῆλυ, τῶν δὲ μὴ ἐχόντων, ἐστὶ ποιητικὴ τε καὶ περιεκτικὴ ἡ θεία ἐνέργεια, ἣντινα μυστικῶς, καθάπερ εἶμαι, μυηταῖς ὁ σοφώτατος Μωϋσῆς, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοπρεπῶς ὑπεμφάνων, ἐν ἐξ ἡμέραις γέγραφε τὸν Θεὸν πεποιτικῆναι τὸν σύμπαντα κόσμον· ἦτινι καθ' εἰρμὸν καὶ τάξιν μετὰ τῆς προνοίας καὶ τῆς κρίσεως τῶν ἔντων πρεπόντως συνεπιθεωροῦντες τὴν γένεσιν (περιέχεται γὰρ αὐτῇ ταῦτα) τὸν ἐβ' πληρέστατον ἀπαρτίζομεν ἀριθμὸν.

Θεωρία εἰς τοὺς κοφίνους.

Κοφίνους δὲ φησὶν ὁ λόγος, ἐν οἷς ἀπατέθη τὰ περισσεύσαντα, τὴν παιδευτικὴν οἰκονομίαν, τῶν πνευματικῶς τροφέντων τοὺς νοητοὺς τῶν εἰρημένων λόγους, διὰ τὸ μήπω τῆς παιδαγωγικῆς αὐτοῦς ὑπεράνω γενέσθαι διδασκαλίας, τῆς καὶ τὰ χρήσιμα δεόντως ὑποτιθεμένης, καὶ τὴν ἀλγεινὴν τοῖς οὕτω παιδευομένοις ἀγωγὴν προτεινούσης, ὡς νοεῖν δίδωσιν ἢ ἐξ ἧς οἰκοδομοῦνται οἱ κόφινοι ὕλη, πληκτικὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα.

Θεωρία τῶν ζ' ἄρτων.

(259 a) Οἱ δὲ ἑπτὰ τῶν τετρακισχιλίων ἄρτοι τὴν νομικὴν, ὡς εἶμαι, μυσταγωγίαν ὑποτυποῦσιν, ἦτοι τοὺς κατ' αὐτὴν θειοτέρους λόγους, οὐστὶνας τοῖς προσμένουσι τρεῖς ἡμέρας τῷ λόγῳ, τουτέστι μεθ' ὑπομονῆς τὸν περὶ τὴν ἠθικὴν τε καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν περιποιητικὸν τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως πόνον μακροθύμως φέρουσιν, ὁ λόγος μυστικῶς δίδωσιν.

Ἄλλη θεωρία περὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν.

Ἢ τὸν φυσικὸν τυχὸν καὶ γραπτὸν καὶ πνευματικὸν νόμον αἱ τρεῖς ἡμέραι παραδηλοῦσιν, ὡς ἐκά-

est unitas ut in perfectis substantiis ipsa perfecta, id est exstantiæ modo, et unitas trinitas vere est essentiæ, id est existendi ratione. Alacrem vero agendi virtutem significat per sex numerum iudicatum, ut qui solus intra denarium numerum perfectus ac plenus est, et ex propriis partibus constat, quique rursus tam generales quam inæquales comprehendit numeros, parem, inquam, et impari, ut ipsam quoque solam perfectam et perfectorum, secundum quam sunt rationem, et operatricem et conservatricem. Inæqualia enim sunt quæ inter extremitates motantur ad stationem extremitatum quæ semper motatur. Quemadmodum ut ex uno reliqua quoque studiosis auspicer, extremitas est illud : *Et dixit Deus : Faciamus hominem ad imaginem nostram et ad similitudinem* ; medium vero : *Et fecit Deus hominem, marem atque feminam fecit eos* ; atque iterum extremitas : *In Jesu Christo non est neque mas neque femina* . Cum igitur extremitates et medium sint inæqualia, cum altera masculum ac feminam habeant, altera non habeant, effectiva est atque comprehensiva Dei virtus, quam mystice, uti mihi videtur, initiatus sapientissimus Moyses, et cæteris hominibus benigne significans, intra sex Deum scripsit dies universum mundum condidisse ^d : qua virtute per seriem et ordinem cum providentia et indicio rerum quæ sunt creationem convenienter contemplantur (ista enim hæc comprehenduntur) duodenarium plenissimum consummamus numerum.

C Contemplatio in cophinos.

Cophinos autem, in quibus repositæ sunt reliquæ, sermo appellat dispensationem institutoriam, eorum qui spiritualiter sunt intellectuâlibus diectorum rationibus nutriti, propterea quod prædagogicam nondum superaverunt doctrinam, quæ tam quæ utilia sint recte suppeditat, quam gravem eis qui ita instituuntur conversationem proponit ; quomodo intelligere nos jubet materia ex qua cophini construuntur, quæ natura sua ad feriendum et percutiendum comparata est.

Contemplatio septem panem

Septem autem quatuor millium panes legalem, ut opinor, mystagogiam expriment, sive diviniore secundum eam rationes, quas eis qui tres dies apud sermonem maneat, id est qui laborem circa moralem et naturalem et theologiam philosophiam quo cognitionis lux comparetur cum patientia et æquo animo ferant, Sermo mystice tradit.

Alia contemplatio de tribus diebus.

Vel naturalem fortasse et scriptam et spiritualementem tres dies significant, cum singulæ videlicet

^a Gen. 1, 26. ^b ibid., 27. ^c Galat. III, 28. ^d Gen. 1, 7 passim.

επιρρωτοιορὶς ſecundum ipſas rationis lucem eis qui gnaviter ſtudent præſent, quibus qui bene ac vere divina eſuriunt Deo et Sermoni ſine reprehensione adhærentes myſticum accipiunt nutrimentum, quod eodem tempore et victoriae et regni fert ſymbolum, ſaturationis reliquias. Septem enim ſportæ e palmæ ramis conſertæ (victoriae autem ſymbolum et regni palma eſt), inconcuſſæ præterea ac fortis cum violentis ſpiritibus incurrentibus contentionis eos qui per ſe nutriti ſunt omnis pravitate et ignorantie victores ſignificant, ut qui a Deo Sermone invictam acceperint affectum ac ſpirituum dominationem.

Contemplatio virorum quatuor millium numeri.

Atque ipſorum illorum numerus qui his ſpiritalibus rationibus ſunt nutriti veræ ipſorum perfectionis manifeſtus eſt **locuples** teſtis eſt, quippe qui quatuor generales optinet unitates, quarum prima quidem eſt **prima** epites. ſecunda vero eſt denarius numerus, tertia **cenarius**, quarta monas eſt millenarius numerus. Harum enim unaquæque, prima monade excepta, et monas eſt et decas: monas quidem earum quæ poſt ſe ſequuntur, ut in ſe ipſa compoſita, atque decuplando ipſius decadem conſiciens; decas vero, ſive denarius numerus ut earum quæ ante ſe ſunt compoſitionem in ſeipſam circumcludens; millenarius vero numerus quadruplicatus efficit quatuor millia. Eſt igitur prima monas myſticæ ſymbolum theologiæ, altera divinae diſpenſationis et bonitatis imago, tertia monas virtutis et cognitionis eſt ſimulacrum, quarta denique monas generalis rerum quæ exiſtunt regenerationis diviniore manifeſtatio.

Alia contemplatio in ſeptenarium numerum.

Septenarius autem ſportarum numerus alio ſecundum ſuperiorem modo inſpectus, ut dicunt, ſignificat ſapientiam et prudentiam, hanc quidem ut circa cauſam trifariam ſeſe mente, illam circa ea quæ poſt cauſam et circa cauſam ſunt ratione per cauſam quadruplici modo ſe moventem. Neutrum igitur irrationaliter a Domino factum eſt ſecundum magnum hunc magiſtrum, nec ſpiritu indigne.

Ex eodem ſermone, in illud: « Atque gratiarum diverſitas eſt, alia gratia opus habens ad diſcernendum quænam ſit præſtantior e. »

Diverſitas gratiarum quæ alia gratia habet opus ad diſcernendum, ſecundum magnum hunc doctorem prophetia eſt, quemadmodum arbitror, et *linguis loqui* f. Prophetia enim opus habet gratia ſpirituum diſcernendorum, ad cognoscendum quænam et unde et quo g. ens et cuiusmodi ſpiritus

o I Cor. xii, 4, 9. f Act. ii, 4.

(66) Greg. Naz. Orat. in Pentecost. cap. 16, p. 715, tom. I Opp. edit Bened.

Α ſτου τοῦ κατ' αὐτὸν πνευματικωτέρου λόγου τὴν φωτισμὸν τοῖς φιλοπονοῦσι παρέχοντος, καθ' ἃς ἀμέμπτως οἱ καλῶς τε καὶ ἀληθῶς πεινῶντες τὰ θεῖα, τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ προſμῆνοντες, δέχονται τροφήν μυſτικὴν κατὰ ταῦτόν νίκης τε καὶ βαſιλείας ἔχουſαν ſύμβολα τοῦ κόρου τὰ λείψανα. Αἱ γὰρ ἑπτὰ ſπυρίδες ἐκ φοινίκων τὴν ὕλην ἔχουſαι (νίκης δὲ ſύμβολον καὶ βαſιλείας ὁ φοῖνιξ), πρὸς δὲ καὶ τῆς ἀκλονήτου πρὸς τὰς τῶν βιαιῶν πνευμάτων ἐμβολὰς ὑπὲρ ἀληθείας ἐνſτάſεως δι' ἑαυτῶν τοὺς τραφέντας πάσης κακίας καὶ ἀγνωſίας νικητὰς ἀποφαίνουſιν, ὡς τὴν κατὰ παθῶν τε καὶ δαιμόνων παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀήττητον λαβόντας δυναſτεῖαν.

Θεωρία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τετρακιſχιλλίων ἀνδρῶν.

Καὶ ὁ αὐτῶν δὲ ἐκείνων τῶν τούτους τραφέντων τοὺς πνευματικοὺς λόγους ἀριθμὸς τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν ἀρίθηνος μάρτυς ἐſτί τελειότητος, ὡς τὰς τέσσαρας γενικὰς περιέχων μονάδας, ὧν πρώτη μὲν ἐſτὶν ἡ πρώτη μονάς, δευτέρα δὲ μονάς ἐſτὶν ἡ δεκάς, τρίτη δὲ μονάς ἐſτὶν ἡ ἑκατοντάς, καὶ τετάρτη μονάς ἐſτὶν ἡ χιλιάς. Ἐκάστη γὰρ τούτων, χωρὶς τῆς πρώτης μονάδος, καὶ μονάς ἐſτί καὶ δεκάς· μονάς μὲν τῶν μετ' αὐτὴν, ὡς εἰς ἑαυτὴν ſυντιθεμένη, καὶ τῷ δεκαπλαſιασμῷ πῆν (259 b) αὐτῆς ἀπαρτίζουſα δεκάδα· δεκάς δὲ, ὡς τῶν πρὸ αὐτῆς μονάδων τὴν ſύνθεſιν εἰς ἑαυτὴν περιγράφουſα· χιλιάς δὲ τετραπλουμένη τετρακιſχιλίους ὑφίſτηſιν. Ἐſτὶν οὖν ἡ πρώτη μονάς μυſτικῆς θεολογίας ſύμβολον, ἡ δὲ δευτέρα μονάς θείας οἰκονομίας καὶ ἀγαθότητος τύπος, ἡ δὲ τρίτη μονάς ἀρετῆς καὶ γνώſεως ἐſτὶν εἰκὼν, καὶ ἡ τετάρτη μονάς τῆς καθόλου τῶν ὄντων θειοτέρας μεταποιήſεως δήλωſις.

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸν ζ' ἀριθμόν.

Ὁ δὲ ἑπτὰ ἀριθμὸς τῶν ſπυρίδων κατ' ἄλλον πρὸς τῷ προτέρῳ θεωρούμενος τρόπῳ, ὡς φαſιν, ἐμφαίνει ſοφίαν καὶ φρόνηſιν, τὴν μὲν ὡς περὶ τὴν αἰτίαν τριſſῶς κατὰ νοῦν κινουμένην, τὴν δὲ περὶ τὰ μετὰ τὴν αἰτίαν καὶ περὶ τὴν αἰτίαν ὄντα κατὰ λόγον διὰ τὴν αἰτίαν τετραχῶς κινουμένην. Οὐθέτερον οὖν ἀλόγως παρὰ τοῦ Κυρίου γεγένηται κατὰ τὴν μέγαν τοῦτον διδάſκαλον, οὐδὲ ἀναξίως τοῦ Πνεύματος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Καὶ ἐſτί διαφορὰ χαριſμάτων, ἄλλου δεομένη χαριſματος πρὸς διάκριſιν τοῦ βελτιορος (66). »

Ἡ διαφορὰ τῶν χαριſμάτων ἡ ἄλλου δεομένη χαριſματος πρὸς διάκριſιν κατὰ τὴν μέγαν τοῦτον διδάſκαλόν ἐſτὶν, ἡ προφητεία, καθὼς οἶμαι, καὶ τὸ λαλεῖν γλώſſαις. Ἡ μὲν γὰρ προφητεία δεῖται τοῦ χαριſματος τῆς διακρίſεως τῶν πνευμάτων, πρὸς τὸ γνωſθῆναι τίς καὶ πόθεν καὶ ποῦ φέρουſα

καὶ ποίου πνεύματος ἐστὶ, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, μὴ πως φληναφός ἐστι, μόνον εἰκῆ προφεραμένη⁵⁹ ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἡγεμονικὸν βλάβης τοῦ λέγοντος, ἢ αὐτοκινήτος τις ὁρμηὶ τοῦ δῆθεν προφητεύοντος, ἐξ ἀγχινοίας περὶ τινῶν φυσικῶς κατὰ λόγον διὰ πολυπειρίαν τεκμαιρομένου πραγμάτων, ἢ τοῦ πονηροῦ καὶ δαιμονιώδους πνεύματος, (260 a) ὡς περ ἐν Μοντανῷ καὶ τοῖς ἐκαίνοι παραπλησίσις ἐστὶ τερατολογία ἐν προφητείας εἶδει τὸ λεγόμενον, ἢ δόξης ἕνεκεν κενῆς τοῖς ἄλλων ἄλλος τυχὸν ἀθρόνεται, λέγων τε καὶ πομπεύων ἄπερ αὐτὸς οὐκ ἐγέννησεν, ὑπὲρ τοῦ θαυμασθῆναι ψευδόμενος, καὶ πατέρα νόθον ὀρφανῶν λόγων καὶ νοημάτων ἑαυτὸν ὑπὲρ τοῦ δόξαι σαρῆς τις εἶναι προβάλλεσθαι οὐκ αἰσχυνόμενος. Προφητῆται γὰρ β', φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἢ τρεῖς λαλεῖτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν. Τίνες δὲ τυγχάνουσιν οἱ ἄλλοι; δηλονότι οἱ τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως ἔχοντες τῶν πνευμάτων. Δεῖται τοίνυν ἢ μὲν προφητεία, καθὼς ἔφη, τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων, ἵνα γνωσθῆ καὶ πιστευθῆ καὶ ἐγκριθῆ, τὸ δὲ χάρισμα τῶν γλωσσῶν δεῖται τοῦ χαρίσματος τῆς ἑρμηνείας, ἵνα μὴ δόξη τοῖς παροῦσιν ὁ τοιοῦτος μαίνεσθαι, μὴ δυναμένου τινὸς τῶν ἀκουόντων παρακολουθῆσαι τοῖς λαλουμένοις. Ἐὰν γὰρ, φησὶν ὁ μέγας Ἀπόστολος, λαλεῖτε γλώσσαις, εἰσέλθη δὲ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, οὐκ ἐρῶσιν ὅτι μαίνεσθε; Καὶ κελεύει μᾶλλον σιωπᾶν τὸν λαλοῦντα γλώσσαις, ἐὰν μὴ ἦ ὁ διερμηνεύων. Τὸ δὲ « Πρὸς διάκρισιν » φάναι τὸν διδάσκαλον « τοῦ βελτίονος, » φασὶν οἱ τοῖς θεοῖς τὸν νοῦν καταφωτίσαντες λόγοις ὑπερέχειν τὸ τῆς προφητείας καὶ τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα τῶν ὧν πρὸς διάκρισιν τε καὶ διασάφησιν χρῆζουσι χαρισμάτων, τουτέστι τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ἑρμηνείας. Ὅπερ εἰδὼς ὁ διδάσκαλος ἔφη, « Πρὸς διάκρισιν τοῦ βελτίονος. »

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον λόγου, εἰς τὸ « Συμβάματα καὶ παρασυμβάματα (67). »

Σύμβημα ἐστὶ κατὰ γραμματικούς πρότασις ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος αὐτοτελῆ διάνοιαν ἀπαρτίζουσα, (260 b) ὡς, « Ἰωάννης περιπατεῖ. » Παρασύμβημα δὲ ἐστὶ πρότασις ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος οὐκ αὐτοτελῆ διάνοιαν ἀπαρτίζουσα, ὡς, « Ἰωάννη μέλει. » Φήσας οὖν τις, « Ἰωάννης περιπατεῖ, » οὐδενὸς ἑτέρου χρῆζειν ἔδειξεν· εἰπὼν δὲ, « Ἰωάννη μέλει, » περὶ τίνος αὐτῷ μέλει παρέλειψεν εἰπεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἄγιον Βασίλειον ἐπιταρίου, εἰς τὸ « Ἐπ' οὐδενὸς οὖν τῶν ἀπάντων οὐκ ἔστιν ἐξ' ὅτι οὐχὶ τῶν ἀπάντων (68). »

Ἵτι ποτέ τις ἀποδέχεται τῶν καλῶν, κατ' ἐκεῖνο

⁵⁹ I Cor. xiv, 29. ⁶⁰ ibid. 24.

⁶¹ Apographum habet προφερόμενος.

(67) Greg. Nazianz. Orat. in Heronem Philos. cap. 6, p. 458. tom. I Opp. ed. Bened. (260 B.)

A sit, et quam habent causam, ne forte nugax sit, temere solum prolata ex vitio principatus animi ejus qui loquitur, aut motus spontaneus ejus videlicet qui prophetat, ex ingenii sagacitate de multarum rerum experientia docti naturaliter de quibusdam rebus secundum rationem conjectantis, aut nequam et dæmoniacci spiritus, sicut in Montano et ejus similibus quod prædicatur prodigiosa oratio est prophetiæ forma vestita, aut ne gloriolæ vanæ alienis alius, prout casus fert, se exornet, loquens magnifice atque jactans quæ ipse non peperit, admirationis commovendæ gratia mendax, quem non pudeat patrem sese nothum et adulterinum orbarum orationum ac cogitationum, ut sapiens aliquis esse videatur, representasse. B *Prophetæ enim duo, ait divinus Apostolus, vel tres loquantur, et cæteri dijudicent*⁶⁰. Quinam vero sunt cæteri? nimirum illi qui dijudicandorum spirituum gratiam habent. Itaque prophetia, uti dicebam, opus habet ut spiritus judicare possit, ut cognoscatur et credatur et approbetur, linguarum autem gratia opus habet interpretationis gratia, ne eis qui adsunt ejusmodi insanire videatur, cum audientium nemo assequi dicta possit. Nam si, magnus inquit Apostolus, *linguis loquamini, intret autem quis infidelis, vel idiota, nonne dicent quod insanitis*⁶¹? Atque imperat potius ut taceat linguis loquens, nisi fuerit qui interpretetur. Quod autem « ad discernendum, » dixit magister, « quænam sit præstantior, » quorum mens divina doctrina illuminata est, ii præstare dicunt prophetiæ atque linguarum gratiam iis gratis quibus ad discernendum et explicandum opus habent, hoc est discernendi spiritus et interpretandi. Quod intelligens doctor ait: « Ad discernendum quænam præstantior sit. »

Ejusdem, ex sermone in Heronem philosophum, in illud: « Symbamata et parasymbamata. »

Symbama secundum grammaticos est propositio ex nomine et verbo absolutam sententiam conficiens, ut exemplum afferam, « Joannes deambulat. » Parasymbama autem est propositio ex nomine et verbo non absolutam conficiens sententiam, ut, « Joanni curæ est. » Itaque cum quis dicit: « Joannes deambulat, » nullo alio cum opus habere monstrat, cum autem, « Joanni curæ est, » quid ei curæ sit dicere omisit.

Ejusdem ex funebri in sanctum Basilium oratione, in illud: « In nulla igitur re ex omnibus aliter accidit quin incrementum ex eo quod laudetur accipiat. »

Quod quis honestum recipit, pro eo omnino et

VARIE LECTIONES.

(68) Idem. Or. funebr. in Magnam Basilium cap. 1., p. 770. tom. I Opp. ed. Bened.

incrementum facit et eis quæ de isto prædicantur aperte lætatur et invitatur. Lætatur quidem auctus animo ut de re grata, invitatur vero ad majus incrementum inde capiendum, ex laude ea majorem impulsum accipiens. « Quarum enim rerum, inquit magister, laudes novi, earum quoque haud dubie incrementa explorata habeo, » hoc est, Quarum rerum laudes novi, etiam hominum qui eas accipiunt manifesto ad virtutem incrementa novi. Omnium igitur rerum videlicet laudibus ornatarum nulla est omnino de qua non eorum qui iis lætantur incrementum invenias; vel cum in superioribus magister tria proposuisset, semetipsum, sermones, virtutis laudatores, in his complexus oratorum more explicuit, inductionibus ad ista tria accommodatis, de semetipso prius enarrare incipiens, deinde per medios virtutis laudatores pereurrens, in sermones illas consummavit; cum argumentum ad sanctum Basilium accommodatum et ipsi conveniret, ut magistro, et sermonis proposito, et amatoribus virtutis, vel laudatoribus ejus, desideratum, quæ nosse desiderant incrementi virtutem per imitationem capti modos, ipsisque sermonibus consentaneum, utpote præstantiarum virtutis commendatoribus. Enimvero cujuslibet hominis vita secundum Deum laudabili ornati, in primis vero Basilii egregii illius, sive omnem complecti potuerint, et tanquam vivam et animatam virtutis amatoribus subjicere imaginem, sive non potuerint ad hujus magnitudinem penetrare, in nulla igitur re ex omnibus, et sermone et loquente et audiente, aliter accidit quin argumenti ornamentum convenienter participet, vel ut paulo supra accuratius quæsitum est.

Ejusdem ex carminibus, in illud: « Ludit enim summa ratio omnimodis figuris, discernens qualibet mundum suum hinc et illinc. »

Quando mente veluti per januas quasdam eorum quæ videntur ad intellectualia trajecta sola fide in spiritu magnus David a divina sapientia quamdam mysterious quæ quidem hominibus attingere licet interpretationem accepit, tum, puto, ait: *Abyssus abyssum invocat in vocem cataractarum tuarum*ⁱ: his fortasse significans omnem mentem contemplativam, eo quod naturaliter invisibilis sit et ob profunditatem et multitudinem cogitationum abysso similem, postquam universam earum quæ videntur rerum constitutionem et ordinem trajecerit et in intellectualium regionem pervenerit, horumque decorem secundum fidem rursus metus vehementia

ⁱ Pal. xli, 8.

VARIAE LECTIOES.

⁸³ Caillau ed. Κερνάς. ⁸⁴ Caillau ἐθέλει, quod tertio loco et infra apud Maximum exstat, sed altero item ἐθέλοι. ⁸⁵ ὄλον edidit Caillau. Cum Maximo faciunt eod. Reg. 995 et Coisl., apud editorem novissimum.

(69) Greg. Nazianz. *Præcepta ad virg.* v. 599., p. 572, tom. II Opp. edit. Bened.

πάντως καὶ ποιεῖται τὴν ἐπίδοσιν καὶ τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις δῆλον ἔδειται καὶ παρακαλεῖται. Ἦδεῖται μὲν προστιθέμενος αὐτῷ πλεον κατὰ ψυχὴν ὡς καταθυμῖον πράγματι, παρακαλεῖται δὲ τῆς κατ' αὐτὸ πλείονος ἐπίδοσεως, ἐκ τοῦ περὶ αὐτοῦ δεχόμενος ἐπαίνου μείζονα προτροπὴν. « Ἐν γὰρ, φησὶν ὁ διδάσκαλος, τοὺς ἐπαίνους οἶδα, τούτων σαφῶς καὶ ἐπίδοσεις, » τούτέστιν, ὧν οἶδα πραγμάτων τοὺς ἐπαίνους, καὶ τῶν ἀποδεχομένων αὐτὰ σαφῶς ἀνθρώπων τὰς εἰς ἀρετὴν ἐπίδοσεις, ἤγουν ἐπαυξήσεις, ἐπίσταμαι. Ἐπ' οὐδενὸς οὖν τῶν πραγμάτων πάντων δηλονότι τῶν ἐπαινουμένων οὐκ ἔστιν ἐφ' ᾧτινι οὐχὶ πάντως τῶν ἐπ' αὐτοῖς ἔδομένων εὐροις τὴν ἐπαύξησιν· ἢ ἐπειδὴ τρία προθεῖς ὁ διδάσκαλος ἀνωτέρω, ἑαυτὸν, τοὺς λόγους, τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐπαινήτας, ἐν τούτοις περιλοθὼν κατὰ ῥήτορας ἐξήπλωσε, τὰς ἐπαγωγὰς τοῖς τρισὶν ἐφαρμόσας, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ πρότερον τῆς ἀποδόσεως ἀρξάμενος, εἶτα διὰ μέσων τῶν ἀρετῆς ἐπαινετῶν διαλοθὼν, εἰς τοὺς λόγους αὐτὰς ἐπλήρωσεν, ὡς τῆς κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ὑποθέσεως καὶ αὐτῷ πρεπούσης, ὡς διδασκάλῳ, καὶ τοῦ λόγου προθεβλημένου, καὶ τοῖς (261 a) ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν, ἤγουν τοῖς αὐτῆς ἐπαινεταῖς, πεποθημένης, οἶα ποθοῦσι γινῶναι τοὺς τρόπους τῆς διὰ μιμήσεως εἰς ἀρετὴν ἐπίδοσεως, καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῖς ἀρμοζούσης, ὡς ἐκφαντορικῶς τῶν κατ' ἀρετὴν καλῶν. Παντὸς μὲν οὖν ἀνδρὸς βίον ἔχοντος κατὰ Θεὸν ἐπαινούμενον, μάλιστα δὲ Βασιλείου τοῦ πάνυ, κἂν τε δυνηθῶσι πᾶσαν περιλαβεῖν, καὶ ὡσπερ εἰκόνα ζῶσαν καὶ ἐμφυχον ὑποδειξαι τοῖς ἐρασταῖς τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν, κἂν τε μὴ δυνηθῶσι τοῦ ταύτης ἐφικέσθαι μεγέθους, ἐπ' οὐδενὸς οὐκ ἔστι τῶν ἀπάντων, καὶ λόγου καὶ λέγοντος καὶ ἀκούοντος, ἐφ' ᾧτινι τὸ τῆς ὑποθέσεως καλὸν οὐχ ἀρμόσει, ἢ καθὼς ἀνωτέρω ἀκριβέστερον μᾶλλον ἐξήτασται.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπῶν, εἰς τό· « Παίλει γὰρ λόγος αἰνὸς ἐν εἶδει παντοδαποῖσι, κρίνας⁸³, ὡς ἐθέλοι⁸⁴, κέσμεν ἐδν⁸⁵ ἐνθα καὶ ἐνθα (69).

Ἦνίκα τὸν νοῦν ὡς διὰ κλειθρῶν τινῶν τῶν φαινομένων ὁ μέγας Δαβὶδ κατὰ μόνην πίστιν ἐν πνεύματι πρὸς τὰ νοητὰ διελάσας ἐδέξατό τινα παρὰ τῆς Θείας σοφίας τῶν ἐφικτῶν ἀνθρώποις μυστηρίων ἔμφασιν, τότε, καθάπερ οἶμαι, φησὶν, Ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται εἰς φωνὴν τῶν καταγράφκτων σου· τούτοις τυχὸν ἐνδεικνύμενος, ὅτι πᾶς νοῦς θεωρητικὸς, διὰ τε τὸ κατὰ φύσιν ἀόρατον καὶ τὸ βάθος καὶ πλῆθος τῶν νημάτων ἐθύσσει παρεϊκῶς, ἐπειδὴν τῶν φαινομένων διαβάς πᾶσαν τὴν διακόσμησιν, καὶ εἰς τὴν τῶν νοητῶν χώραν γενόμενος, καὶ τούτων πάλιν κατὰ πίστιν τῷ σφοδρῷ τῆς κινήσεως ὑπερβάς τὴν εὐπρέπειαν, ἐφ' ἑαυτὸν στή,

πεπηγώς παντάπασι καὶ ἀκίνητος, διὰ τὴν πάντων
 διάθεσιν, τηρικαῦτα τὴν θεϊαν δεόντως ἐπικαλεῖται
 σοφίαν, τὴν ὄντως τε καὶ ἀληθῶς (261 b) κατὰ τὴν
 γνώσιν ἀδιεξίτητον ἄδυτον, φωνὴν αὐτῷ δεῦνα τῶν
 θεῶν καταβρακτιῶν, ὅλλ' οὐκ αὐτοῦς τοὺς καταβ-
 ράκτας, ὅπερ ἐστὶν ἔμφατιν τινα πίστιως γνώστι-
 κὴν τῶν περὶ τὸ πᾶν τῆς θείας προνοίας τρόπων τε
 καὶ λόγων αἰτῶν ὑποδείξασθαι, δι' ἧς μνησθῆναι
 εὐνήσεται τοῦ Θεοῦ ἐκ γῆς Ἰορδάνου καὶ Ἑρμονίμ,
 ἐν ἧ τῆς θείας πρὸς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ Λόγου συγ-
 καταθέσεως τὸ μέγα καὶ φορικτὸν διὰ σαρκὸς ἐτελέ-
 σθη μυστήριον, ἐν ᾧ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἐδωρήθη
 τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀληθές, ὅπερ διὰ τὴν πᾶσαν ἐκθε-
 βηκένα: φύσεως τάξιν καὶ δυνάμιν τῷ μὲν θεῷ καὶ
 τῆς θείας μύστη τε καὶ μυσταγωγῷ κρυφιογνώστου
 σοφίας Παύλῳ τῷ μεγάλῳ ἀποστόλῳ μωρία ὠνομά-
 σθη Θεοῦ καὶ ἀσθένεια, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν οἶμαι
 σοφίαν καὶ δυνάμιν τῷ δὲ θεόφρονι μεγάλῳ Γρηγο-
 ρίῳ παιγνίον προστιγορευθῆ, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν
 φρόνησιν. Ὁ μὲν γὰρ φησι· *Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ
 σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ τὸ ἀσθενές
 τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ· ἐ δὲ
 Παῖζει γὰρ λόγος αἰπὺς ἐν εἶδεσι παντοδαποῖσι,
 Κρίνας ὡς ἐθέλοι κόσμον ἐν ἔνθα καὶ ἐνθα·*
 ἑκάτερος τῆ στερήσει τῶν παρ' ἡμῖν κρατίστων
 θέσεων τὴν θεϊαν ἐνδεικνύμενος ἕξιν, καὶ ταῖς ἀπιφά-
 σσαι τῶν ἡμετέρων ποιούμενος τὴν τῶν θεῶν κατάφα-
 σιν. Μωρία γὰρ παρ' ἡμῖν καὶ ἀσθένεια καὶ παιγνίον
 στερήσεις εἶσιν, ἡ μὲν σοφίας, ἡ δὲ δυνάμεως, ἡ δὲ
 φρονήσεως, ἐπὶ Θεοῦ δὲ λεγόμεναι σοφίας καὶ δυνά-
 μεως καὶ φρονήσεως ὑπερβολὴν σαφῶς ὑποδηλοῦσιν.
 Εἴ τι οὖν παρ' ἡμῖν κατὰ στέρησιν λέγοιτο, ἐπὶ
 Θεοῦ λεγόμενον ἕξιν ὑποδηλοῦν πάντως ἐκδέχασθαι
 δίκαιον, καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἴ τι κατὰ ἕξιν ἐφ' ἡμῶν
 λέγοιτο, (262 a) ἐπὶ Θεοῦ στέρησιν διὰ τὴν ὑπερ-
 οχὴν ἐκδέχασθαι δηλοῦν προεπιδέστατον. Αἱ γὰρ τῶν
 θεῶν ὑπερβολαὶ καὶ κατὰ στέρησιν δι' ἀπιφάσεως
 λεγόμεναι παρ' ἡμῶν ἀποδέουσι πολὺ τῆς ἀληθοῦς
 καθ' ὃν εἰσι λόγον ἐμφάσεως. Εἰ δὲ τοῦτο κατὰ τὸν
 εἰκότα λόγον ἐστὶν ἀληθές (οὐ γὰρ συμβαίνει πώ-
 ποτε τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνους), ἄρα μωρία Θεοῦ
 καὶ ἀσθένεια κατὰ τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον, καὶ
 παιγνίον Θεοῦ κατὰ Γρηγόριον τὸν θαυμαστὸν καὶ
 μέγαν διδάσκαλον, τὸ μυστήριόν ἐστι τῆς θείας ἐν-
 ἀνθρωπήσεως, ὡς πάσης φύσεως δυνάμεως τε καὶ
 ἐνεργείας πᾶσαν ὑπερουσίως ἐκθεβηκῆς τάξιν καὶ
 ἁρμονίαν, ὅπερ Πνεύματι θεῷ πόρρωθεν κατὰ νοῦν
 θεασάμενος καὶ μυηθεὶς ὁ θεοτάτος Δαβὶδ, καὶ οἷον
 τὴν τοῦ Ἀποστόλου λεγομένην διὰ στέρησεως ὑπερ-
 βάλλουσαν ἕξιν τοῦ Θεοῦ προερμηνεύων, Ἰουδαίων,
 σαφῶς οἶμαι, καταδοῶν· *Ἐν τῷ ἀλήθει τῆς δυνά-
 μεώς σου ψεύσσονται σε οἱ ἐχθροί σου.* Πᾶς γὰρ
 ἀνθρώπος ἐχθρὸς πάντως τοῦ Θεοῦ καὶ ψεύστης προ-
 δῆλως καθίσταται ὁ τὴν Θεὸν τῷ νόμῳ τῆς φύσεως
 ἀμαθῶς τε καὶ ἀσεβῶς περικλείων, καὶ ἀπαθῶς ὑπὲρ
 φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν οὐσιωδῶς γινόμενον τὰ κατὰ
 φύσιν ὡς πάντα δυνάμενον ἐνεργῆσαι πιστεύειν μὴ

A superaverit, jamque in se ipsa stet, fixa prorsus
 atque immobilis, ob cuncta trajecta, tum divinam
 necessario invocare sapientiam, abyssum quæ re-
 vera non possit cognitione transcurri, ut sibi di-
 vinarum cataractarum vocem dare velit, non vero
 ipsas cataractas, quod est significationem quam-
 dam fidei qua divinæ circa universum Providentiæ
 modos et rationes noscamus precibus impetrare,
 qua Dei meminisse queamus ex terra Jordanis et
 Hermonim¹, in qua divinæ Dei Sermōnis ad ho-
 mines condescensionis magnum et horrendum per
 carnem est consummatum mysterium, in quo vera
 hominibus erga Deum pietas donata est, quæ cum
 omnem naturæ ordinem ac potestatem exsuperarit,
 a divino atque divinæ sapientiæ sacerdote et do-
 ctore occultorum interprete Paulo, magno apo-
 stolo, stultitia Dei et infirmitas, ob superabun-
 dantem, puto, sapientiam ac virtutem, a magno
 contra ac divino Gregorio lusus appellata est,
 ob superabundantem prudentiam. Ille enim, *Dei
 stultum*, inquit, *sapientius hominibus, et infir-
 mum Dei fortius est hominibus*^k: hic contra ait:
*Ludit enim summa ratio in omnimodis figuris,
 discernens qualibet mundum suum hinc et illinc:*
 uterque fortissimas quibus nos utimur, positiones
 negando divinum habitum demonstrans, nostro-
 rumque negationibus divina affirmans. Stultitia
 enim et infirmitas et lusus apud nos privationes
 sunt, una quidem sapientiæ, altera fortitudinis,
 tertia prudentiæ, sed de Deo usurpatæ eadem
 sapientiæ et fortitudinis et prudentiæ superabun-
 dantiam clare significant. Quod si quid apud nos
 privative dicitur, de Deo usurpatum idem habitus
 significationem habere jurè interpretabimur, ac
 rursus, si quid secundum habitum de nobis dicitur,
 id de Deo usurpatum ob eminentiam admit-
 tere privationem docere maxime consentaneum
 erit. Divinorum enim exsuperantiæ, et privative
 per contradictionem apud nos dicte, a vero se-
 cundum quam sint rationem significatu multum
 absunt. Quod si, uti videtur, verum est (nusquam
 enim divina congruunt cum humanis), ergo stul-
 titia Dei et infirmitas secundum sanctum aposto-
 lum Paulum, et lusus Dei secundum admirandum
 et magnum doctorem Gregorium, divinæ incar-
 nationis mysterium est, ut quod omnis nature et
 potestatis et virtutis omnem ordinem congruen-
 tiamque supernaturaliter egressum est, quod qui-
 dem divino Spiritu procul contemplatus mente et
 initiatus David, ac veluti prævius interpretes Dei
 habitus superabundantis ab Apostolo per priva-
 tionem indicati, de Judæis, clare puto, vociferans:
In multitudine, inquit, *fortitudinis tuæ mentientur
 tibi inimici tui*^l. Nullus enim homo non Dei aperte
 hostis et inficiator evadit qui lege nature inscienter
 et impie Deum includit, et cum qui sine ullo affectu
 in rebus nature subjectis essentialiter naturam su-

¹ Psal. xli, 7 ^k I Cor. i, 25. ^l Psal. lxxv, 5.

pergressus est, naturalia, cum omnia posset, egisse credendi non initium facit. Sic igitur secundum unum interpretandi modum Dei stultitiam et infirmitatem et lusum spectasse de conjectura Sermo ausus est, cum quibus per digressionem, tanquam præviam contemplationem propositæ questionis exemplarem, abyssum quoque abyssum invocantem in vocem divinarum cataractarum ^m Sermo hanc mentem gnosticam esse sapientiam invocantem, interpretatus exilem quamdam mysteriorum quæ insint in divina et ineffabili condescensione significationem edidit. Abyssus enim et abyssi locus communi nomine appellatur, locus vero divinæ sapientiæ pura mens est. Itaque cum ad recipiendum apta est abyssus positive et mens, et sapientia rursus eadem propter suam naturam appellatur.

Altera in idem contemplatio.

Alio autem propositam questionem examinare modo cum Dei gratia, conjecturaliter, non affirmate (hoc enim modestum, illud protervum est), præsentis sermone aggredi audemus, statuente mediocri fortasse prominentiam æquabilem habentem ab extremitatibus distantiam, lusum Dei a magno doctore esse dictam, ob fluctuantem eorum et mutabilem stationem, vel potius, quod magis proprie est, dicendum, ob stabilem fluctuationem. Id quod etiam mirum est, stationem videre semper fluctuantem et labentem, et fluctuationem semper mobilem, provide eorum emendandorum gratia divinitus excogitatam quæ administrantur, quæ erudire, eruditosque ad sapientiam deducere posset, ut spem suam alibi collocandam transferrent, atque in fine ejus in ipsis mysteriis ad Deum inclinando firmiter se per gratiam deificatum iri crederent. Media autem dico eorum quæ vel nunc hominem comitari videntur, vel in quibus homo est, consummationem, extremitates contra eorum quæ non videntur nec apparent quæque certissime olim comitatura sunt hominem substantiam, quæ proprie ac vere secundum ineffabilem et principalem finem et rationem divinæ bonitatis instituta atque facta sunt. Quemadmodum sapiens Ecclesiastes magnum et clarum animæ oculum in eorum quæ videntur et fluctuant generationem convertens, et quasi in visione eorum quæ vere sunt condita atque facta constitutus ait: *Quid est quod fuit* ⁿ? et: *Quid est quod factum est? Ipsum quod fiet* ^o; eorum videlicet memor quæ in principio quæque in fine sunt, et quæ eadem sint et reverterentur, cum eorum contra quæ in medio sunt et prætereunt nullo ibi modo meminerit. Postquam enim magister quod ipse præsertim egregie poterat, de peculiari quadam animalium et lapidum natura, ac simpliciter de multis infinite quæ in rebus existentibus observantur disputavit, his addit: « Ludit enim summa

A ἀρχόμενος. Οὕτω μὲν οὖν κατὰ μίαν ἐπιβολὴν τέως θεωρῆσαι τὸ μῶρον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀσθενὲς καὶ παίγιον, στοχαστικῶς ὁ λόγος ἐτόλμησε, μεθ' ὧν παρεκβατικῶς, ὡς προθεωρίαν παραδειγματικὴν τοῦ προτεθέντος ἀπόρου, καὶ τὴν ἄβυσσον τὴν ἐπικαλούμενην τὴν ἄβυσσον εἰς φωνὴν τῶν Θεῶν καταβρακτῶν λαβῶν ὁ λόγος νοῦν γνωστικὸν εἶναι σοφίαν ἐπικαλούμενον δέξασθαι, μικρὰν τινα τῶν ἐπὶ τῇ θεῖα καὶ ἀφράστῃ συγκαταβάσει μυστηρίων ἔμφασιν παρεδίλωσεν. Ἄβυσσος γὰρ καὶ ὁ τῆς ἀβύσσου τόπος ὁμωνύμως ὀνομάζεται, τόπος δὲ τῆς θείας σοφίας, ὁ καθαρὸς καθέστηκε νοῦς. Ἄρα θέσει διὰ τὸ δεικτικὸν ἄβυσσος καὶ ὁ νοῦς προσαγορεύεται, καὶ ἡ (262 b) σοφία πάλιν τὸ αὐτὸ διὰ τὴν φύσιν κατανομάζεται.

B

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Καθ' ἕτερον δὲ τὸ προκείμενον ἀπορον διασκοποῦντες τρόπον τῇ βοηθείᾳ τῆς θείας χάριτος στοχαστικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀποφαντικῶς (τὸ μὲν γὰρ μέτριον, τὸ δὲ προπετές), ἐγχειρεῖν τῷ προκειμένῳ ῥητῷ τολμῶμεν, φάσκοντες τὴν τῶν μέσων τυχὸν προβολήν, κατὰ τὸ ἴσον ἀπὸ τῶν ἄκρων ἔχουσαν ἀπόστασιν, παίγιον εἰρῆσθαι Θεοῦ τῷ μεγάλῳ διδασκάλῳ, διὰ τὴν ἐπίβρυτον αὐτῶν καὶ εὐαλλοιωτον στάσιν, μᾶλλον δὲ, στάσιμον ῥεῦσιν εἰπεῖν οἰκειότερον. Ὅ καὶ παράδοξον, στάσιν αἰεὶ ῥέουσαν καὶ φερομένην θεᾶσθαι, καὶ ῥεῦσιν ἀεικίνητον προνοητικῶς τῆς τῶν οἰκονομουμένων ἕνεκεν βελτιώσεως θεόθεν ἐπινενοημένην, τοὺς δι' αὐτῆς παιδαγωγούμενους σοφίσει δυναμένην, ἀλλαγῆ μεταστήσεσθαι πάντως ἐλπίζειν, καὶ πέρας τοῦ κατ' αὐτὴν ἐπ' αὐτοῖς μυστηρίου τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει βεβαίως διὰ τῆς χάριτος θεωθήσεσθαι πιστεύειν. Μέσα δὲ λέγω τὴν τῶν ὀρωμένων καὶ νῦν περὶ τὸν ἄνθρωπον ὄντων ἢ ἐν οἷς ὁ ἄνθρωπος συμπλήρωσιν, ἄκρα δὲ τὴν τῶν μὴ φαινομένων καὶ περὶ τὸν ἄνθρωπον ἀψευδῶς ἔσεσθαι μελλόντων ὑπόστασιν, τῶν κυρίως τε καὶ ἀληθῶς κατὰ τὸν ἄρρητον καὶ προηγούμενον σκοπόν τε καὶ λόγον τῆς θείας ἀγαθότητος πεποιημένων τε καὶ γεγενημένων. Καθὼς ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής μεγάλῳ τε καὶ τρανῶ ψυχῆς ὄμματι τῶν ὀρωμένων τε καὶ ῥεόντων ὑπερκύψας τὴν γένεσιν, καὶ οἷον ἐν φαντασίᾳ τῶν ἀληθῶς πεποιημένων τε καὶ γεγενημένων γενόμενος: *Τί τὸ γεγενημένον; αὐτὸ τὸ γενησόμενον; καὶ τί τὸ πεποιημένον;* Αὐτὸ, φησὶ, *τὸ ποιηθησόμενον;* τῶν πρώτων δηλαδὴ καὶ τῶν τελευταίων ἐπιμνησθεῖς, ὡς τῶν αὐτῶν ὄντων καὶ ἀληθῶς ὄντων, τῶν δὲ μέσων καὶ παρεργομένων οὐδόλως κατὰ τὸν τόπον μνησθεῖς. Μετὰ γὰρ τὸ ἐξελεῖν, ὡς οἷον τε τὴν μεγαλοφυῶς (263 a) μάλιστα τὸν διδάτκαλον, περὶ τινος φύσεως ζώων καὶ λίθων, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀορίστως περὶ πολλῶν τῶν ἐν τοῖς αὐτοῖς θεωρουμένων, ἐπιφέρει τοῦτοις: « Παίξει γὰρ λόγος αἰπὺς ἐν εἰ-

C

D

^m Psal. xli, 8. ⁿ Eccle. i, 9. ^o ibid.

δεσι παντοδαποισι, κρίνας ὡς ⁶⁶ ἐθέλει κόσμον ἐν ἄνθεα καὶ ἔνθα (70). » Μήποτε οὖν καθὼς αὐτὸς ἐν τῷ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς λόγῳ φησὶ, περὶ θεότητος διεξιῶν καὶ κτιστῆς φύσεως, « Ἔως ἐκάτερον ἐπὶ τῆς ἰδίας μένει, τὸ μὲν περιωπῆς, τὸ δὲ ταπεινώσεως, ἄμικτος ἢ ἀγαθότης καὶ τὸ φιλόανθρωπον ἀκινώνητον, καὶ χάσμα μέγα ἐν μέσῳ καὶ ἀδιάβατον, οὐ τὸν πλούσιον τοῦ Λαζάρου καὶ τῶν ὀρεκτῶν τοῦ Ἀβραάμ κόλπων διεῖργον, πᾶσαν δὲ τὴν γενετήν φύσιν καὶ βέουσαν τῆς ἀγενήτου καὶ ἐστηκίλιας; » Ἡ παρεμφερῆ τε καὶ ὁμοία καὶ ὁ θεολόγος μέγας διεξέρχεται Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης φάσκων « Τολμητέον δὲ καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ τῶν πάντων ἔρωτι δι' ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται, ταῖς εἰς τὰ ὄντα πάντα προνοίαις, καὶ οἷον ἀγαθότητι καὶ ἀγαπήσει καὶ ἔρωτι θέλγεται, καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ πάντα καὶ πάντων ἐξηρημένου πρὸς τὸ ἐν πᾶσι κατάγεται, κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύναμιν ἀνεκφοίτητον ἑαυτοῦ (71). » Μήπως οὖν, καθὼς ἔφην, καὶ τούτων τῶν περὶ τοῦ, « Παίξει γὰρ Λόγος αἰπῶς, » ἐπιτόμως ἀπεδοθέντα τρόπον ἐξαπλώσαι κατὰ διάνοιαν τοιαύτην ἡμῖν ἐστι δυνατόν φάσκουσιν, Ὡς περ οἱ γονεῖς (ἵνα τοῖς καθ' ἡμᾶς παραδείγμασι χρῆσωμι εἰς τὴν τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς πραγμάτων ὑπογραφῆν), ἀφορμὰς τοῖς τέκνοις παρέχοντες τὴν νοθεῖαν ⁶⁷ ἀποσεισασθαι συγκαταβάσεως τρόπῳ, δοκοῦσι κατὰ συμπεριφορὰν παιδικὰ παίγνια μετιέναι, ὡς φέρε εἰπεῖν καρνατίζειν, καὶ ἀτραγίλοις μετ' αὐτῶν συμπεριφέρεσθαι, ἢ καὶ ἄνθη πολύχροα τούτοις παρατιθέντες, καὶ (263 b) πολυθαφεῖς ἐσθῆτας τῶν αἰσθήσεων θελκτηρίους, ἀπῆγον ἢ κατέπληττον, ὡς τῶν παιδῶν ἑτέραν τῶς ἐργασίαν οὐκ ἔχόντων, μετὰ βραχὺ δὲ καὶ παιδευτηρίους αὐτοῦ τῶν γονέων παραδιδόντων, εἶτα καὶ λόγῳ τελειότερου καὶ πραγμάτων ἰδίων μεταδιδόντων, οὕτω τυχὸν καὶ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν φησὶ διὰ τῶν εἰρημένων ὁ διδάσκαλος διὰ τῆς τέως ἱστοριώδους τῶν φαινομένων κτισμάτων φύσεως εἰς ἐκπληξιν ἢ καὶ ἀπαγωγὴν διὰ τῆς αὐτῶν θεας καὶ γνώσεως νῦν ἡμᾶς οἷα κομιδῇ παιδᾶς ἐμβάλλοντα, ἔπειτα καὶ τὴν τῶν ἐν αὐτοῖς πνευματικωτέρων λόγων θεωρίαν ἐνιέντα, καὶ τελευταῖον ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ καθὼς ἐστὶν ἐφικτὸν διὰ θεολογίας μυστικωτέραν γνῶσιν ἐνάγοντα, τὴν πάσης τῆς ἐν εἶδει καὶ ποιῶ καὶ σχήματι καὶ ποσῷ, τῷ ἐν πλήθει τε καὶ ἔγκῳ παντάπασι καθαρεύουσαν, ποικιλίας τε καὶ συνθέσεως ἐν τοῖς προπαιδευμασιν, ὡς πρὸς τὸ τέρμα τῆς θεωρίας, « παίξειν » εἴρηται τῷ θεοφόρῳ Γρηγορίῳ, καὶ τῷ θεοφόρῳ Διονυσίῳ « θέλγεσθαί » τε καὶ « ἐξίστασθαι ἑαυτοῦ. »

Τῷ ὄντι γὰρ ἐκ παραλλήλου κατὰ παράθεσιν θεωρούμενα πρὸς τὰ κυρίως καὶ ἀληθῶς ὄντα, καὶ

P Luc. xvi, 24.

VARIAE LECTIOES.

⁶⁶ Sic cod. Gud. h. l. ⁶⁷ Sic cod. Gud.

(70) Greg. Naz. Or. in Pentecost. cap. 12., p. 741. tom. I. Opp. ed. Bened.

A Ratio in formis omnimodis, discernens qualibet mundum suum hinc et illinc. » Nonne igitur similiter atque ipse in sermone sacrae Pentecostes, de Deo et condita natura disserens, ait « Quandiu uterque in propriis manserit, Deus scilicet in sua specula, et homo in humilitate sua, nec bonitas miscebitur, nec benignitas communicabitur, sed erit magnus et non permeabilis hiatus interjectus, non divitem a Lazaro et expetito Abrahæ sinu dirimens P, verum præcreatam et fluxam naturam ab increata et stabili? » His consentanea atque similia magnus Dei præco persequitur Dionysius Arcopagita dicens: « Nam audendum est hoc etiam de veritate dicere, quod ipsemet omnium rerum fons et causa pulchro et bono cunctorum amore, propter excessum bonitatis amantissimæ extra se existit per rerum omnium providentias, et quasi delectatur ejusmodi bonitate et charitate et amore, et, cum sit supra omnia et omnia et ex omnibus exemptus, ad universale deducitur, secundum exstaticam supernaturalem, quæ seipsum haud deserat, virtutem. » Fortasse igitur, ut dixi, meam illius, « Ludit enim Ratio summa, quam paucis exposui rationem ex his quoque et in hanc sententiam interpretari nobis liceat, uti dicamus: Sicut parentes (ut nostræ vitæ exemplis utar ad res quæ superant nos delineandas), pueris pigritiam excutere studentes condescensionis modo sese accommodant et puerilia ludicra sequi videntur, veluti fac nubibus et talis ludere cum eis morigerantes, vel etiam flores colorum varietate distinctos et vestes variis coloribus tinctas, quæ sensus mulceant, proponentes, primum avocant aut obstupefaciunt pueros, alio opere nondum occupatos, paulo post vero ludo litterario ipsisque disciplinam graviorem tradunt, et propriis negotiis imbuunt: sic fortasse etiam rerum universarum Deum verbis istis magister per rerum creaturarum quæ apparent nobis veluti historiam interim naturam nos, nunc veluti maxime pueros, in obstupescationem vel etiam avocationem conspectu nimirum earum et cognitione injicientem, deinde etiam spiritualiorum in eis rationum contemplationem immittentem, postremo ad sui cognitionem magis mysticam, quantum attingere nobis liceat, quæ ab omni in forma et qualitate et specie et quantitate tam multitudinis quam molis plane pura est per theologiam deducentem, in varietatis atque compositionis tanquam primis disciplinæ elementis in finem contemplationis, « ludere, » ut ab divino Gregorio dictum est, et ab divino Dionysio « delectari » et, « extra se existere. »

Revera enim res præsentis et visui objectæ juxta ea quæ proprie ac vere sunt, quæque in futuro

(71) Dionys. Arcopag. De div. nom. cap. 4. § 13., p. 405. tom. I. Opp. ed. Ven.

apparebunt, collocata atque comparata ludus puerilis, quin hoc etiam ultra esse videtur. Nam cum veritate rerum proprie divinarum atque originalium comparatus rerum presentium atque oculis objectarum ordo ne esse quidem ullo modo eis videbitur qui totam pro facultatis suae gradu divinae pulchritudinis decorem capere meruerunt, sicuti nec puerilis omnino ludus cum vero aliquo et certo negotio comparatus esse existimatur.

Alia in idem contemplatio.

Fortasse vero etiam degenerabilis ac mutabilis natura materialium quas committimus rerum alio alias transferentium et translatarum, et stabile firmamentum praeter primam rationem qua sapienter et providenter feruntur et ferunt habentium nullum, atque, cum potiri eis nobis videamur, diffugientium magis quam superatarum, appetitumque nostrum, qui eis potiri institimus, a se velut repellentium, et superare aut superari plane non capientium, utpote quae solum stabilem suae naturae terminum habent hunc quod effluunt et non stant, ludus puerilis Dei, a magistro appellata est recte, ut qui per haec nos ad ea quae vere sunt et nunquam fluctuant transducit.

Alia in idem contemplatio.

Verum si nos quoque ipsi secundum naturae nostrae impraesentiarum consequentiam, nunc quidem pari cum caeteris terrae animalibus modo generati, dein pueruli facti, tum juventute nostra ad senectutis rugositatem festinante ad instar caduei floris morituri, et ad aliam vitam translati « ludus Dei » a divino hoc doctore dicti fuerimus, id merito fuerimus. Nam praesens vita cum futuro vitae divinae ac vere exemplari comparata, ludus est, et quodcumque aliud hoc magis essentia ac veritate carebit. Id quod magister in funebri in Caesarium oratione clarius demonstrat hisce verbis : « Ejusmodi vita nostra est, fratres, qui fluxam vitam ducimus, ejusmodi in terra ludus, ut cum non simus nascimur, cum nati simus rursus dissolvamur. In somnium sumus minime consistens, spectrum quoddam quod teneri non potest, avis praetercuntis volatus, navis in mari vestigium non habens, pulvis, vapor, ros matutinus, flos momento nascens, et momento marcescens, homo sicut scium dies ejus, tanquam flos agri sic effloretur. Pulchre divus David his verbis de nostra imbecillitate philosophatus est. »

⁹ Sap. v, 11. ^r ibid. 10. ^r Psal. i, 4. ^t Jac. iv, 15. ^u Osce xiii, 3. ^v I Petr. i, 24. ^x Psal. cii, 15.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁸ Rescripsi ανουσιώτερον pro ανουσιώτερον, quod habet cod. Gud. ⁵⁹ Manus secunda correxit παρεργουμένη.

(72) Greg. Naz. Or. funeb. in Caesarium cap. 19, p. 210 sq. tom. I Opp. ed. Bened.

Α ες ὑστερον φανησόμενα, τὰ παρόντα καὶ φαινόμενα καὶ παίγνιον εἶναι δοκεῖ, καὶ ἔτι τούτου παύρω ἐρίω. Πρὸς γὰρ τὴν τῶν κυρίως θεῶν καὶ πρωτοτύπων πραγμάτων ἀλήθειαν συγκρινομένη τῶν παρόντων καὶ ὁρωμένων πραγμάτων ἢ διακρίσεις οὐδὲ τὸ παράπαν εἶναι νομισθήσεται τοῖς ὅλον χωρεῖν κατὰ τὸ δυνατόν τὸ τῆς θείας ὠραιότητος κάλλος ἀξιουμένοις, ὡσπερ οὐδὲ τὸ παίγνιον ἀληθινῶ τινι καὶ ὄντι πράγματι συγκρινόμενον εἶναι καθάπαξ νομίζεται.

** Ἀλλή θεωρία εἰς τὸ αὐτό.*

Τυχὸν δὲ καὶ τὸ μεταπτωτικὸν ἔν ἐγγειρίζομεν ὕλικῶν πραγμάτων ἄλλην ἄλλως μεταφερόντων τε καὶ μεταφερομένων, καὶ μηδεμίαν (253 a) βᾶσιν ἐχόντων στερέμνιον, πλὴν τοῦ πρώτου λόγου καθ' ὃν φέρονται σοφῶς τε καὶ προνοητικῶς καὶ φέρουσι, καὶ τῷ κρατεῖσθαι ὑφ' ἡμῶν νομίζεσθαι, διαφευγόντων πλέον ἢ κρατουμένων, καὶ τὴν ἐφρασιν ἡμῶν τῶν αὐτοῖς ἀνεχομένων κρατεῖσθαι, μᾶλλον ἐχυτῶν ὄσον ἀπωθουμένων, καὶ κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι παντελῶς μὴ δυναμένων, οἷα δὲ μόνον σταθερὸν τῆς ἐχυτῶν φύσεως ὄρον κακτημένων τὸ ἀπορρῆν καὶ μὴ ἵστασθαι, παίγνιον εἰκότως ἐβρέθη θεοῦ τῷ διδασκάλῳ, ὡς διὰ τούτων μεταγόντος ἡμᾶς ἐπὶ τὰ ὄντως ἔντα, καὶ μηδέποτε σαλευόμενα.

** Ἀλλή θεωρία εἰς τὸ αὐτό.*

Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς φύσεως ἡμῶν ἀκολουθίαν, νῦν μὲν καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν ἐπὶ γῆς ζῶων γεννώμενοι, ἔπειτα παῖδες γινόμενοι, εἶτα ἀνθρώπους ὠκυμύρου δίκην τῆς νεότητος ἐπὶ τὸ βικνὸν τῆς παλαιότητος φθασάτης τεθνηξόμενοι, καὶ πρὸς ἕτερον βίον μετατιθέμενοι, « παίγνιον ἐβρέθημεν τοῦ θεοῦ » τῷ θεοφόρῳ τούτῳ διδασκάλῳ, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος. Πρὸς γὰρ τὴν μέλλουσαν τῆς θείας καὶ ἀληθοῦς ζωῆς ἀρχετυπίαν ἢ παρούσα συγκρινομένη ζωὴ παίγνιον ἔστι, καὶ πᾶν εἴ τι ἄλλο τούτου καυέστηκεν. ανουσιώτερον ⁵⁸. "Ὅπερ ἐν τῇ εἰς Καισάριον ἐπιταφίῳ δείκνυσι σαφέστερον, οὕτως λέγων : « Τοιοῦτος ὁ βίος ἡμῶν, ἀδελφοί, τῶν ζώντων πρόσκαιρα : τοιοῦτα τὸ ἐπὶ γῆς παίγνιον : οὐκ ὄντας γενέσθαι, καὶ γενομένους ἀναλυθῆναι : ἕναρ ἔσμεν οὐκ ἵστάμενον, φάσμα τι μὴ κρατούμενον, πῆξις : ὄρνέου παρεργουμένου ⁵⁹, ναῦς ἐπὶ θαλάσσης ἔχουσα οὐκ ἔχουσα, κόνις, ἀτμίς, ἐπιβλή ὄρνέου, ἄνθρωπος καιρῷ φύομενον καὶ καιρῷ λυόμενον, ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἰ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως (263 b) ἐξανθήσει, καλῶς ὁ θεὸς Δαβὶδ περὶ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ἐφιλοσόφησε. (72) »

Ταῦτα περὶ ὧν τοῖς θειοτάτοις τοῦ μεγάλου Πα- A
τρὸς ἡμῶν καὶ διδασκάλου Γρηγορίου λόγοις
ἠπορήσατε καὶ εἰπεῖν ἐκελεύσατέ μοι, μακαριώτατοι,
κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν. Τῷ ὑμετέρῳ νεύματι δικαίως
ὑπαίκων ἔφη ἐγὼ στοχαζόμενος, ἀλλ' οὐκ ἀποφαι-
νόμενος. Οὐ γὰρ ἐφικνεῖται τῆς μεγάλης καὶ ὑψη-
λῆς τοῦ θεοφόρου διδασκάλου διανοίας ὁ ἡμέτερος
νοῦς, πολλαῖς ἔτι κατὰ θέλησιν ἀκίσι παθῶν βαλλό-
μενος, ὧν τοῖς μύλωφι μᾶλλον χαίρει στιζόμενος ἢ
χάρισιν ἀρετῶν καθαιρόμενος, διὰ τὴν μακρὰν τοῦ
κακοῦ συνήθειαν ἔξιν λαθῶν φιλαμαρτήμονα. Καὶ εἰ
μὲν φανῶσιν ὑμῖν τινα λόγον ἔχειν τῆς ὑποθέσεως
ἄξιον, καὶ μὴ πάντῃ τῆς ἀληθείας ἀπολειπόμενον, B
τῷ Θεῷ χάρις, τῷ τὴν χαμαιζήλον (ἵνα καὶ τοῦτο
θαυματοργήσῃ) καὶ χαμαιπετῆ διάνοιαν φωτίσαντι,
καὶ λόγον σύμμετρον χαρισσαμένῳ, πρὸς τὸ χαράξαι
τὴν σύμμετρον τῶν νοηθέντων καὶ ὑμῖν τοῖς ὑπο-
τάξαι καὶ τῇ τῶν εὐχῶν βοήθειᾳ τὸ πᾶν κατορθώ-
σαι. « Εἰ δὲ οὐκ ὀρθῶς ἢ ἀτελῶς καὶ τῆς ἀληθείας
ἢ ὀλικῶς ἢ μερικῶς ἀποπεπλάνημαι » (τὸν γὰρ μέγαν
καὶ θεοφάντορα κἀν τούτῳ σοι προσφέρω Διονύσιον
παρακλήτορα), « τῆς σῆς ἂν εἴῃ φιλάνθρωπίας
ἐπανορθώσασθαι τὸν ἀκουσίως ἀγνοοῦντα, καὶ με-
ταδοῦναι λόγου τῷ μαθεῖν δεομένῳ, καὶ ἐπαμῦναι
τῷ μὴ αὐτάρκη δύναμιν ἔχοντι, καὶ ἰάσασθαι τὸν
οὐκ ἐθέλοντα ἀρρώστειν, (73) ἵνα καὶ τοῦτο μετὰ
τῶν ἄλλων σου καλῶν, μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων,
ἀνάθημα τίμιον καὶ πάσης θυσίας αἰδεσιμώτερον
ἱερουργήσῃς τῷ Θεῷ τὴν φιλάνθρωπιαν, τῷ ἐν
οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς παρὰ πάσης δοξαζομένῳ τῆς
κτίσεως, καὶ μόνῃν ἀπαιτοῦντι παρ' ἡμῶν θυσίαν
τὴν εἰς ἀλλήλους φιλάνθρωπιαν.

tatem sacrificaveris, qui in caelo et in terra ab omni creatura praedicatur, quique solum a nobis
postulat sacrificium humanitatem erga alios.

(73) Dionys. Areopag. *De divin. nominib.* cap. 13, p. 534, tom. I, Opp. ed Venet.

S. Maximi Scholia in B. Dionysium Areopagitam exstant inter opera ipsius Areopagitae, hujusce Patrologiae tom. IV; ejus vero Computum ecclesiasticum dedimus inter supplementa ad Eusebii Chronicon, tom. XIX, col. 1217.

S. MAXIMI CONFESSORIS HYMNI.

(DANIEL, *Thesaur. hymnolog.*, III, 97 seqq.)

I.

Ἕγμος εὐχαριστήριος καὶ ἱκετήριος πρὸς Θεόν.
Hymnus gratiarum actionis et supplicationis ad Deum.

Λειμῶν με τλήμων' ἔσχε
Olim me beatum efficie-
Πάλαι φυτῶν ἀρίστων, Paradisus jucundarum
[bat
[plantarum,

Ἕγμος Θεοῦ μεγίστου
Ἕπ' ἀφράστῳ προνοίῃ
Ἔρωτί τ' ἰσομοίρῳ
Φῶς τοῦτ' ἐγὼ κατεῖδον,
Πλασθεὶς χοῦς γειροῦ

Καὶ πνεῦμα προσλαθῶν
[τε,

Quin Dei summi
Inenarrabili providentia
Amoreque pari
Lumen istud ego vide-
[bam,
Factus ex limo terrae
Habcnsque praeterca spi-
[ritum,